KÂDI BEYDÂVÎ

MUHTASAR

BEYDÂVÎ TEFSÎRİ

(ENVÂRU'T-TENZİL VE ESRÂRÜ'T-TE'VÎL)

2. CİLT

TERCÜME VE DİPNOTLAR

Doç. Dr. ŞADİ EREN

Selsebil
Yayınları

MUHTASAR

BEYDÂVÎ TEFSÎRİ

(ENVÂRU'T-TENZÎL VE ESRÂRÜ'T-TE'VÎL)

II. CİLT

Kâdı Beydâvî

Tercüme ve Dipnotlar: Doç. Dr. Şadi Eren

Sure Adı	Cilt	Sayfa
Abese	4	611
Adiyat	4	737
Ahkaf	4	165
Ahzab	3	549
A'la	4	659
Alak	4	715
Al-i İmran	1	347
Ankebut	3	443
A'raf	2	11
Asr	4	749
Bakara	1	37
Beled	4	681
Beyyine	4	727
Büruc	4	645
Casiye	4	151
Cin	4	523
Cum'a	4	419
Duha	4	699
Duhan	4	135
En'am	1	697
Enbiya	3	67
Enfal	2	121
Fatiha	1	19
Fatır	3	631
Fecr	4	671
Felak	4	791
Fetih	4	205
Fil	4	757
Furkan	3	257
Fussılet	4	53
Gaşiye	4	665
Hacc	3	113
Hadid	4	347
Hakka	4	491
Haşir	4	367
Hicr	2	519
Hucurat	4	225
Hud	2	327
Hümeze	4	753

Sure Adı	Cilt	Sayfa
İbrahim	2	483
İhlas	4	787
İnfitar	4	625
İnsan	4	569
İnşikak	4	639
İnşirah	4	705
İsra	2	625
Kadr	4	723
Kaf	4	241
Kafirun	4	773
Kalem	4	477
Kamer	4	303
Karia	4	741
Kasas	3	395
Kehf	2	689
Kevser	4	769
Kıyame	4	559
Kureyş	4	761
Leyl	4	693
Lokman	3	513
Maide	1	597
Maun	4	765
Mearic	4	503
Meryem	2	745
Mücadele	4	383
Müddessir	4	545
Muhammed	4	185
Mülk	4	463
Mü'min	4	13
Mü'minun	3	159
Mümtehine	4	399
Münafikun	4	427
Mürselat	4	581
Mutaffifin	4	631
Müzzemmil	4	535
Nahl	2	551
Nas	4	797
Nasr	4	777
Naziat	4	601

Sure Adı	Cilt	Sayfa
Nebe	4	591
Necm	4	285
Neml	3	353
Nisa	1	481
Nuh	4	513
Nur	3	201
Ra'd	2	451
Rahman	4	315
Rum	3	481
Sad	3	739
Saff	4	411
Saffat	3	695
Sebe	3	599
Secde	3	533
Şems	4	687
Şuara	3	303
Şura	4	77
Taha	3	13
Tahrim	4	453
Talak	4	443
Tarık	4	653
Tebbet	4	781
Teğabun	4	433
Tekasür	4	745
Tekvir	4	619
Tevbe	2	175
Tin	4	711
Tur	4	273
Vakıa	4	333
Yasin	3	661
Yunus	2	267
Yusuf	2	391
Zariyat	4	259
Zilzal	4	733
Zuhruf	4	105
Zumer	3	773

İçindekiler

A'RAF SÛRESİ

101. Ders: İlâhî Sorgulama 11
102. Ders: Âdem İle Havva 15
103. Ders: Takva Elbisesi 22
104. Ders: Sema Kapıları 29
105. Ders: A'raftakiler 34
106. Ders: Allahın Rahmeti 38
107. Ders: Hz. Nuh Ve Hz. Hûd 43
108. Ders: Hz. Salih Ve Hz. Lût 50
109. Ders: Hz. Şuayb 56
110. Ders: Hz. Musa Ve Firavun 64
111. Ders: Hz. Musa'nın Kavmi 76
112. Ders: Ümmî Peygamber 87
113. Ders: Maymuna Çevrilenler 94
114. Ders: Ezeli Sözleşme 97
115. Ders: İlimle Dalalete Düşmek 101
116. Ders: Âdem'in Torunları 111

ENFAL SÛRESİ

117. Ders: Bedir Savaşı - 1 121
118. Ders: Bedir Savaşı - 2 135
119. Ders: Bedir Savaşı - 3 141
120. Ders: Bedir Savaşı - 4 148
121. Ders: Bedir Savaşı - 5 154
122. Ders: Bedir Savaşı - 6 160
123. Ders: Bedir Esirleri 166

TEVBE SÛRESİ

124. Ders: Müşriklere Ültimatom 175
125. Ders: Müşriklerle Savaş 181
126. Ders: Allahın Mescitlerini İmar 187
127. Ders: Allahın Yardımı 192
128. Ders: Ehl-i Kitabın Din Adamları 197
129. Ders: Cihada Teşvik 204
130. Ders: Tebük Seferi - 1 209

131. Ders: Tebük Seferi - 2 214
132. Ders: Tebük Seferi - 3 219
133. Ders: Tebük Seferi - 4 223
134. Ders: Tebük Seferi - 5 228
135. Ders: Tebük Seferi - 6 234
136. Ders: Tebük Seferi - 7 238
137. Ders: Tebük Seferi - 8 244
138. Ders: Tebük Seferi - 9 253
139. Ders: Tebük Seferi - 10 259

YUNUS SÛRESİ

140. Ders: Mü'minler ve Kâfirler 267
141. Ders: İlâhî Vahiy 273
142. Ders: Dünya Hayatı 280
143. Ders: İlâhî İcraatlar 287
144. Ders: Kâfirlerin Durumu 293
145. Ders: Allah Dostları 300
146. Ders: Her Ev Bir Mescid 309
147. Ders: Geçmişten Ders Almak 316

HÛD SÛRESİ

148. Ders: İlâhî Mesaj 327
149. Ders: Kur'an'la Tahaddi 334
150. Ders: Hz. Nûh Kıssası 341
151. Ders: Hz. Hûd ve Kavmi 352
152. Ders: Hz. Salih ve Semud Kavmi 358
153. Ders: Hz. İbrahim ve Hz. Lût 361
154. Ders: Hz. Şuayb ve Kavmi 367
155. Ders: Firavunun Yolu 374
156. Ders: İstikamet Emri 381

YUSUF SÛRESİ

157. Ders: Hz. Yusuf'un Çilesi 391
158. Ders: Kadınla İmtihan 401
159. Ders: Zindan Günleri 411
160. Ders: Zindandan Saltanata 416
161. Ders: Saltanat Günleri 423
162. Ders: Sabr-ı Cemil 429
163. Ders: Gerçekleşen Rüya 437

RA'D SÛRESİ

164. Ders: Tekvînî Âyetler 451
165. Ders: Hak - Batıl Temsili 461
166. Ders: Akıl Sahiplerinin Özellikleri 466
167. Ders: Dünya Ve Âhiret Azabı 474

İBRAHİM SÛRESİ

168. Ders: Zulümattan Nura 483
169. Ders: Peygamberler Ve Kavimleri 487
170. Ders: Cehennemden Bir Manzara 494
171. Ders: İman ve Küfür Ağacı 499
172. Ders: Hz. İbrahim ve Mekke Duası 505
173. Ders: Ahiret Azabı 510

HİCR SÛRESİ

174. Ders: Kâfirin Dünyası 519
175. Ders: Hz. Adem Ve İblis 527
176. Ders: Hz. İbrahim'in Misafirleri 534
177. Ders: Seb'ul- Mesani 542

NAHL SÛRESİ

178. Ders: Sayısız Nimetler 551
179. Ders: Putlar Ve Tek İlâh 561
180. Ders: Gölgenin Secdesi 568
181. Ders: Gerçek Tevhid 578
182. Ders: Bal Mucizesi 584
183. Ders: Mahlûk Ve Hâlık 588
184. Ders: Nimetler Ve İnsanın Nankörlüğü 593
185. Ders: Yeminde Ölçü 600
186. Ders: Vahiy Ve Hayat 605
187. Ders: Nankörlük Cezası 613
188. Ders: Tek Başına Bir Ümmet 617

İSRA SÛRESİ

189. Ders: Mi'rac ve Mescid-i Aksa 625
190. Ders: İnsanın Sorumluluğu 631
191. Ders: Anne - Baba Hakları 638
192. Ders: İlâhî Emirler Ve Yasaklar 643
193. Ders: Yeniden Diriliş 648

194. Ders: Mucizeler Ve İnsan 653
195. Ders: İblis'in Düşmanlığı 658
196. Ders: Makam-ı Mahmud 666
197. Ders: Kur'an Mu'cizesi 673
198. Ders: Dokuz Mu'cize 679

KEHF SÛRESİ

199. Ders: Ashab-ı Kehf 689
200. Ders: Gururun Sonu 708
201. Ders: İblisin Gururu 715
202. Ders: Hz. Musa Ve Hz. Hızır 721
203. Ders: Hz. Zülkarneyn 732

MERYEM SÛRESİ

204. Ders: Hz. Zekeriya'nın Duası 745
205. Ders: Hz. Meryem Ve Hz. İsa 750
206. Ders: Hz. İbrahim Ve Babası 759
207. Ders: Peygamberler Yolu 764
208. Ders: Ölüm Ve Ötesi 771
209. Ders: Rahman ve İnsan 780

A'RAF SÛRESİ

A'raf Sûresi Mekkî sûrelerdendir. İki yüz altı ayettir.

101. DERS

İlâhî Sorgulama

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- الٓمٓصٓ "Elif, lâm, mîm, sâd."

Huruf-u mukattaa ile ilgili daha önce açıklama yapılmıştı.[1]

2- كِتَابٌ اُنْزِلَ اِلَيْكَ "O, sana indirilen bir kitaptır."

Bundan murat bu sûre veya Kur'an'dır.

فَلاَ يَكُنْ فِى صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ "Bundan (kitaptan) **dolayı göğsünde bir harec olmasın."**

Ayette geçen **"harec"** ifadesi, şek (tereddüt) anlamına gelir. Çünkü şek, göğüste sıkıntı meydana getirir.

Veya bundan murat kalp darlığı olabilir. Yani, "sakın bunu tebliğden dolayı yalanlarlar korkusuyla kalbinde bir darlık meydana gelmesin!"

Veya "sakın hakkını vermede kusur ederim" diye bir sıkıntı duyma!"

لِتُنْذِرَ بِهٖ "(Bu Kitabın indirilişi) **onunla uyarman içindir."**

Veya, evveliyle bağlantılı bir şekilde şöyle mana verilebilir:

"Bununla uyarma hususunda, sakın göğsünde bir sıkıntı olmasın"

Kitabın Allah tarafından indirilmesi, Hz. Peygambere uyarma görevinde cesaret verir. Keza, onlardan korkmadığında veya onu tebliğde muvaffak kılınacağını bildiğinde görevini daha iyi yapar.

وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ "Ve bu, inananlara bir öğüttür."

3- اِتَّبِعُوْا مَا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ "Rabbinizden size indirilene tâbi olun."

Emredilen ittiba, Kur'anı ve sünneti içine alır. Çünkü Cenab-ı Hak peygamberiyle alakalı şöyle bildirir:

"O, hevâdan konuşmaz. O, ancak kendisine bildirilen bir vahiydir." (Necm 3-4)

---

[1] Bkz. Bakara sûresinin başı.

وَلاَ تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ اَوْلِيَاءَ **"O'ndan başka dostlara tâbi olmayın."**

Rabbinizden size indirilenden başkasına, yani cin ve insten sizi yoldan çıkaranlara ittiba etmeyin.

قَلِيلاً مَا تَذَكَّرُونَ **"Ne de az düşünüyorsunuz!"**

Veya çok az zaman tezekkür ediyorsunuz, öyle ki Allahın dinini terk edip başkasına tâbi oluyorsunuz.

4- وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا **"Nice beldeleri helâk ettik."**

Nice beldelerin ahalisini helâk etmeyi murat ettik.

Veya onları hor-hakir yaparak helâk ettik.

فَجَاءَهَا بَاْسُنَا بَيَاتًا **"Azabımız gece vakti onlara geldi."**

Hz. Lûtun kavmine olduğu gibi, azabımız gece vakti uyurlarken onlara geldi.

اَوْ هُمْ قَائِلُونَ **"Veya gün ortasında istirahat ederlerken geldi."**

Veya Hz. Şuaybın kavminde olduğu gibi, azabımız onlara gün ortasında istirahat ederlerken geldi.

Ayette azabın onları uykuda yakalamasının nazara verilmesinde, onların gefletine ve kendilerini azaptan emniyet içinde görmelerine işaret vardır. Bu iki vaktin özellikle nazara verilmesi bundandır. Ayrıca bu iki vakit, dinlenme ve istirahat zamanı olduğundan, o vakitlerde gelen azap daha korkunç olur.

5- فَمَا كَانَ دَعْوٰيهُمْ اِذْ جَاءَهُمْ بَاْسُنَا اِلاَّ اَنْ قَالُوا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ **"Azabımız onlara geldiğinde 'Biz gerçekten zalimlermişiz!' demelerinden başka bir sözleri olmadı."**

Azabımız kendilerine geldiğinde, pişman olmuş bir halde zulüm içinde bulunduklarını ve batıl yolda olduklarını itiraf ettiler.

6- فَلَنَسْئَلَنَّ الَّذِينَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ **"Muhakkak ve muhakkak kendilerine elçi gönderilenlere soracağız."**

Sormaktan murat, risaletin kabulü ve gelen elçilere icabetleri hususudur.

وَلَنَسْئَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ **"Muhakkak ve muhakkak o elçilere de soracağız."**

Elçilere, kendilerine ne şekilde icabet edildiği sorulacaktır.

Bu şekilde sualden murat, kâfirleri kınamak ve hatalarını başlarına vurmaktır.

Ama başka ayette ifade edilen **"Mücrimlerden günahları sorulmaz."** ayeti (Kasas, 78) "öğrenmek için onlara bir şey sorulmaz" anlamındadır.

Veya birincisi yani hesap yerinde sorulması, bu ise cezalarının verilme zamanında olacaktır.

7- فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ **"Biz onlara durumlarını ilme dayalı bir şekilde tek tek anlatacağız."**

-O elçiler, **"Bizim bir bilgimiz yok. Gaypleri hakkıyla bilen ancak sensin."**[2] dediklerinde onlara,

-Veya hem elçilere hem de gönderildikleri insanlara durumlarını tek tek anlatacağız.

Anlatırken onların zâhirlerini ve batınlarını bilerek veya onlarla ilgili gerçek bilgiler ne ise, o şekilde anlatacağız.

وَمَا كُنَّا غَآئِبِينَ **"Biz** (onlardan) **gaip değiliz."**

Biz onlardan uzak değiliz ki, onların hallerinden herhangi bir şey bize gizli kalsın!

8- وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ ۚ الْحَقُّ **"O gün vezn haktır."**

Vezn, amellerin tartılmasıdır. Cumhura göre, dili ve iki kefesi olan bir terazi ile amel defterleri herkesin gözü önünde tartılır. Bu, adaletin ortaya çıkması ve mazereti kesmek içindir.

Allahın onlara amellerinden sorması, dillerinin o amelleri itiraf etmesi, azalarının kendi yaptıklarına şahitlik yapması hak olduğu gibi, amellerin tartılması da haktır.

Şu rivayet de mizanı teyit etmektedir.

"Kişi mizana getirilir. Doksan dokuz sayfa onun aleyhinde gözün alabildiğince açılır. Bir de kendisinde kelime-i şehadet bulunan bir kart çıkarılır. Doksan dokuz sayfa terazinin bir kefesine, kart da diğer kefesine konulur. O sayfalar hafif, kart ise ağır gelir."

Denildi ki: Şahıslar tartılır. Hz. Peygamber şöyle buyurur:

---

2 Bkz. Maide, 109.

"Kıyamet günü şişman büyük kimse mizana getirilir, ama Allah katında bir sinek kanadı kadar ağırlığı olmayabilir."

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ **"Artık kimin mizanları ağır gelirse, işte onlar felâha erenlerdir."**

Kimin haseneleri veya hasenelerin tartıldığı şey ağır gelirse, işte onlar kurtuluş ve sevap ile felâha erenlerdir.

Ayetteki "**mevazîn**" ifadesi mevzun veya mizan kelimesinin çoğuludur.

Mevazîn kelimesinin çoğul gelmesi,

-Tartılan amellerin farklılığı,

-Ve tartmanın müteaddit oluşu itibarı iledir.

9- وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ

"Ve kimin mizanları hafif gelirse, işte onlar âyetlerimize haksızlık etmelerinden ötürü kendilerini ziyana sokanlardır."

Ama tartısı hafif gelenler ise, yaratılmış oldukları selim fıtratı zayi etmek ve kendilerini azaba maruz bırakacak şeyleri yapmak sûretiyle kendilerine yazık etmişlerdir.

10- وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ **"Doğrusu Biz sizi arzda yerleştirdik."**

Yeryüzünde sizi yerleştirdik, orada ekip dikme imkânı verdik, tasarrufa mezun kıldık.

وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ **"Orada size maişetler verdik."**

Orada size geçim sebepleri meydana getirdik.

قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ **"Ne de az şükrediyorsunuz!"**

Size yapılan bütün bu ikramlara mukabil ne de az şükrediyorsunuz!

102. DERS

Âdem İle Havva

11- وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ **"Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik."**

Atanız Âdemi çamurdan şekil verilmemiş olarak yarattık, sonra da ona şekil verdik.

Ayette Hz. Âdemin yaratılışı ve kendisine sûret verilişi, bütün insanların yaratılışı ve şekil verilişi yerine konuldu.

Veya mana şöyle de olabilir: Sizi yaratmaya ve tasvire şöyle başladık: Âdemi yarattık ve O'na şekil verdik.

ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ **"Sonra da meleklere 'Âdem'e secde edin' dedik."**

فَسَجَدُٓوا اِلَّآ اِبْلِيسَ **"Bunun üzerine, İblisten başka hepsi secde etti."**

لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ **"O, secde edenlerden olmadı."**

12- قَالَ مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَ **"Allah dedi: Sana emrettiğimde, seni secde etmekten alıkoyan nedir?"**

Ayette **"emrettiğimde..."** ifadesi mutlak emrin vücup için olduğuna ve hemen yerine getirilmesine bir delildir.

قَالَ اَنَا۠ خَيْرٌ مِنْهُ **"İblis dedi: Ben, ondan hayırlıyım."**

Yani, "Secde etmeme mâni olan şey, benim ondan daha hayırlı olmamdır. Üstün olanın aşağı seviyede olana secde etmesi güzel olmaz. Böyle iken bunun bana emredilmesi nasıl uygun olur?"

İblis, böyle diyerek tekebbürü ilk başlatan ve güzellik ve çirkinliğin aklen olduğunu söyleyen ilk kişi oldu.

خَلَقْتَنِى مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ **"Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın."**

İblis, böyle diyerek kendi üstünlüğüne delil getirdi. Ama bütün üstünlü-

ğün unsur itibarıyla olduğunu zannederek aldandı ve failin itibar etmesiyle olan üstünlükten gafil kaldı. Allahu Teâlâ buna şöyle işaret eder:

"Allah dedi: Ey İblis! İki elimle yarattığıma secde etmekten seni ne alıkoydu?" (Sad, 75)

Ayette Allahu Teâlânın **"iki elimle"** demesi, "vasıtasız yarattım" manasındadır.

Keza, iblis şu ayette nazara verildiği üzere, sûret itibarıyla olandan gafil kaldı: **"Ben, onun yaratılışını tamamladığım ve ona ruhumdan üflediğim zaman, hemen onun için secdeye kapanın."** (Hicr, 29)

Ayrıca işin esası olan gaye itibarıyla da yanıldı. Bundan dolayı, Allah onlara Âdemin kendilerinden daha bilgili olduğunu ve O'nda kendilerinde olmayan özellikler olduğunu beyan ettikten sonra, secde etmelerini emretti.

Ayet, kevn ü fesada ve şeytanların mevcut cisimler olduğuna bir delildir. İnsanın yaratılışının çamura, şeytanın ise ateşe nispet edilmesi, her ikisinde daha çok bulunan ecza itibariyle olması muhtemeldir.

13- قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا "Allah: 'İn oradan' dedi."

"İn oradan" ifadesi, semadan veya cennetten inişe işaret edebilir.

فَمَا يَكُونُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا "Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir."

Orada tekebbür ve isyan etmek uygun değildir. Çünkü orası huşu ve itaat halinde olanların yeridir.

Ayette, tekebbürün cennet ehline layık olmadığına ve Allahu Teâlânın İblisi kovması ve bulunduğu yerden indirmesi mücerret isyanıyla olmayıp tekebbüründen dolayı olduğuna bir tenbih vardır.

فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ "Haydi çık! Çünkü sen zelil kılınanlardansın."

Çık oradan, çünkü sen tekebbüründen dolayı Allahın zelil kıldıklarındansın.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Tevazu göstereni Allah yükseltir, tekebbür edeni ise alçaltır."

14- قَالَ اَنْظِرْنِى اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ "İblis dedi: Bana, insanların tekrar diriltilecekleri güne kadar süre ver."

Yani, "Kıyamet gününe kadar bana mühlet ver, beni öldürme."

Veya beni cezalandırmada acele etme."

15- قَالَ اِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ **"Allah dedi: Sen gerçekten süre verilmişlerdensin."**

İblise verilen bu cevap, zahiren istediğinin verilmesini iktiza eder. Lakin başka ayette bu durum kayıtlı olarak **"belli vakte kadar"** şeklinde ifade edilmektedir. (Hicr, 38)

"Belli vakit" ise,

-Sura ilk üfürülüş vakti,

-Veya bitiş müddetini ancak Allahın bildiği bir vakit olabilir.

İblisin mühlet isteyişinin yerine getirilmesinde,

-İnsanları kendisiyle denemek,

-Ona muhalefet ederek insanların sevap kazanmalarını sağlamak vardır.

16- قَالَ فَبِمَا اَغْوَيْتَنِى لَاَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ **"İblis dedi ki: Öyleyse, beni azdırmana karşılık yemin ederim ki, ben de onlar için senin doğru yolunun üstüne oturacağım."**

Mademki bana mühlet verdin, beni onlar yüzünden azdırman sebebiyle ben de mümkün olan her yolu kullanarak onları yoldan çıkarmaya çalışacağım. Yol kesen eşkıya, yoldan geçenlere pusuya yattığı gibi, ben de onları rasat için senin doğru yolun olan İslama giden yolda pusuda bekleyeceğim.

17- ثُمَّ لَاٰتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ اَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ **"Sonra önlerinden arkalarından, sağlarından sollarından onlara varacağım."**

Dört yönün her birinden onlara varacağım.

"Önlerinden arkalarından, sağlarından sollarından onlara varacağım." ifadesi düşmanın dört yönden gelmesi gibi, şeytanın mümkün olan her ciheti kullanarak insanları yoldan çıkarması ve saptırmasını anlatan bir temsildir. Bundan dolayı "üstlerinden ve ayaklarının altından" nazara verilmedi.

Şöyle de denildi: **"Üstlerinden" dememesi** o yönden rahmetin inmesi, **"altlarından" dememesi** de, o yönden gelmenin insanları ürkütmesindendir.

İbnu Abbastan şöyle rivayet edilir:

"Önlerinden" demesi ahiret yönüyle,

"Arkalarından" demesi dünya yönüyle

"Sağlarından ve sollarından" demesi de insanların haseneleri, ve seyyieleri yönüyledir.

Şöyle mana verilmesi de söz konusu olabilir:

"Önlerinden", yani bildikleri ve sakınabilecekleri yönden,

"Arkalarından", yani bilmedikleri ve güç yetiremeyecekleri yönden,

"Sağlarından ve sollarından", yani bilmeleri ve sakınmaları mümkün iken uyanık olmamaları ve ihtiyatsız davranmaları sebebiyle yapmamaları cihettendir.

وَلاَ تَجِدُ اَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ **"Ve Sen, onların çoğunu şükredenlerden bulmayacaksın."**

İblis bunu **"Ve andolsun ki, İblis onlar hakkındaki zannını doğru çıkardı. Böylece, mü'minlerden az bir grup dışında ona uydular."** (Sebe, 20) ayetinde nazara verildiği gibi zanna dayalı olarak söylemiştir. Çünkü insanlarda şerre sevk eden şeyler çok, hayra sevk eden ise bir tanedir.

Denildi ki: İblis bunu meleklerden duyup öğrendi.

18- قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْؤُمًا مَدْحُورًا **"Allah dedi: Haydi, sen, yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık."**

لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ اَجْمَعِينَ **"Andolsun ki, onlardan kim sana uyarsa, hepinizi cehenneme dolduracağım."**

19- وَيَاٰادَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ **"Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin."**

فَكُلاَ مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا **"Artık dilediğiniz yerden yiyin."**

وَلاَ تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ **"Fakat şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz."**

20- فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَاوُرِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْاٰتِهِمَا **"Derken İblis onların birbirlerinden gizli kalan mahrem yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi."**

Vesvese, asıl olarak "gizli ses" demektir.

Bakara sûresinde vesvesenin keyfiyeti ele alınmıştı.

İblis onların mahrem yerlerini açmak istedi.

Bunda, halvet halinde ve eşin yanında ihtiyaç olmadan avret yerini açmanın çirkin ve müstehcen olduğuna bir delil vardır.

Hem Hz. Âdem hem de Hz. Havva birbirlerinin avret yerlerinin farkında olmadıkları gibi, kendilerinde olanı da henüz bilmiyorlardı.

وَقَالَ مَانَهٰيكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ اِلاَّ اَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ اَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ **"Rabbiniz, başka bir sebepten dolayı değil, sırf ikiniz de birer melek ya da ebedî kalanlardan olursunuz diye sizi şu ağaçtan men etti, dedi."**

Bu ayetle, meleklerin peygamberlerden daha üstün olduğuna delil getirenler oldu. Buna cevaben deriz:

Bilindiği gibi hakikatler birbirine inkılâp edip dönüşmez. Hz. Âdem ve Hz. Havvanın rağbeti ancak ve ancak meleklerde olan fıtri kemâlatı da elde etmek, yemeye ve içmeye muhtaç olmamak idi. Bu ise, meleklerin daha üstün olduğuna mutlak olarak delalet etmez.

21- وَقَاسَمَهُمَآ اِنِّى لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ۙ **"Ve onlara, "Elbette ben sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim" diye yemin etti."**

Ayette İblisin yemin etmesinin müfâale vezniyle, yani karşılıklı yemin etme sığasıyla gelmesi, mübalağa içindir.

Denildi ki: Hz. Âdem ve Havva, kabul ettiklerini İblise yemin yoluyla söylediler.

Yine denildi ki: "Doğru söylediğine yemin et!" dediler. O da kendilerine yemin etti. Bundan dolayı yemin bu kalıpta geldi.

22- فَدَلّٰيهُمَا بِغُرُورٍ ۚ **"Böylece hile ile onları aldattı."**

Onları yalan yere yeminle aldatarak ağaçtan yeme durumuna indirdi. Bununla şuna tenbihte bulunuldu: İblis, onları yüksek bir dereceden düşük bir dereceye indirdi. Çünkü ayette kullanılan kelime, bir şeyi yukarıdan aşağı göndermektir.

Hz. Âdem ve Hz. Havva, İblis de olsa kimsenin Allaha karşı yalan yere yemin edeceğini sanmıyorlardı.

فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا **"Ağacın meyvesini tadınca, mahrem yerleri kendilerine göründü."**

Yasak ağaçtan yediklerinde, kendilerini ceza ve günahın kötülüğü sardı, elbiseleri sıyrıldı, avret yerleri açığa çıktı.

Ayette bildirilen ağacın buğday, üzüm veya bir başkası olduğu hususunda farklı görüşler vardır. Elbisenin de nurdan veya hulle şeklinde olduğu nazara verilmiştir.

وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ **"Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeğe başladılar."**

Rivayete göre bu yaprak incir yaprağı idi. Bunlardan üst üste yamayarak ve yapıştırarak üzerlerini örtmeye başladılar.

وَنَادٰيهُمَا رَبُّهُمَا اَلَمْ اَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَاَقُلْ لَكُمَا اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ **"Rab'leri onlara nida etti: "Ben sizi o ağaçtan men etmedim mi ve 'şeytan size apaçık bir düşmandır' demedim mi?"**

Ayet, Hz. Âdem ve Hz. Havvaya, yasağa muhalefetten dolayı bir itaptır. Ve düşmanın sözüne aldanmaktan dolayı bir kınamadır.

Ayette, mutlak yasaklamanın haram oluşu bildirdiğine bir delil vardır.

23- قَالاَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا **"O ikisi şöyle dediler: Ey Rabbimiz! Biz nefislerimize zulmettik."**

وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ **"Eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen muhakkak hüsrana düşenlerden oluruz!"**

Yani, "Ey Rabbimiz! Günaha girerek ve cennetten çıkarılmağa maruz bırakarak nefislerimize zulmettik."

Ayet, şayet bağışlanmazsa küçük günahların da cezaya maruz bıraktığına bir delildir.

Mu'tezile ise şöyle dedi:

"Büyük günahlardan kaçınıldığı sürece küçük günahlardan ceza vermek caiz değildir." Bundan dolayı ayeti şöyle değerlendirdiler: "Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın böyle demeleri mukarreb olanların âdeti üzere, küçük günahları büyük saymak ve büyük haseneleri küçük görmektendir."[3]

---

3 Günahın kime karşı işlendiğini düşünen ve bunu vicdanen hisseden kimse-

24- قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۚ **"Allah dedi: Birbirinize düşman olarak inin."**

Ayetteki hitap Hz. Âdem ve Hz. Havva ile beraber onların nesillerinedir.

Veya o ikisiyle beraber şeytanadır.

Daha önce İblise **"in oradan!"** denilmişken de burada da Âdem ve Havvaya tabi olarak tekrar söylenmesi, bundan sonra beraber olacaklarının bilinmesi içindir.

وَلَكُمْ فِى الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِينٍ **"Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar kalmak ve faydalanmak vardır."**

25- قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ۚ **"Allah dedi: Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan diriltilip çıkarılacaksınız!"**

---

ler, günahlar hususunda çok duyarlı olurlar. Zaten büyük günah işlemezler. Ama beşeriyet hasebiyle kendilerinden sadır olan küçük günahları da büyük sayarlar, ömür boyu bunun ezikliğini hissederler, pişman olurlar.

103. DERS

Takva Elbisesi

26- يَا بَنِيٓ اٰدَمَ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُّوَارِيْ سَوْاٰتِكُمْ وَرِيْشًا **"Ey Âdemoğulları, size avret yerlerinizi örtecek bir elbise ve süslenecek bir elbise indirdik."**

Ayette **"size elbise indirdik"** denilmesi elbisenin semavî tasarruflarla ve oradan inen sebeplerle yaratılmasındandır. Bunun bir benzeri şu ayetlerdir:

"Sizin için davarlardan (erkekli ve dişili olarak) **sekiz tane indirdi** (yarattı)." (Zümer, 6)

"Ve demiri indirdik." (Hadid, 25)

İndirmiş olduğumuz bu elbise, şeytanın açılmasını istediği mahrem yerleri örter ve sizi yapraklarla örtünmekten kurtarır.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Arablar (İslam öncesi) Ka'beyi çıplak olarak tavaf ediyor ve "Allaha isyan ettiğimiz elbiselerle tavaf etmeyiz" diyorlardı. Ayet, bu münasebetle nazil oldu. Belki de Hz. Âdemin kıssası buna bir mukaddime olarak zikredildi.

Bununla şu da bildirildi: Şeytandan insana isabet eden ilk kötülük, avret yerini açtırmak oldu. Şeytan, Hz. Âdem ve Hz. Havvayı bu noktadan kandırdığı gibi, diğerlerini de kandırabilir.

وَلِبَاسُ التَّقْوٰى ذٰلِكَ خَيْرٌ **"Hayırlı olan, takva elbisesidir."**

Takva elbisesi,

-Allah korkusu,
-İman,
-Güzel vakar,
-Savaş elbisesi gibi manalarla açıklanabilir.

ذٰلِكَ مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ **"İşte bu, Allah'ın âyetlerindendir."**

"İşte bu", yani elbise verilmesi Allahın lütfuna ve rahmetine delalet eden ayetlerdendir.

لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ **"Ola ki düşünüp öğüt alırlar."**

Olur ki tezekkür edip de bununla Allahın nimetini bilirler, öğüt alırlar da çirkin işlere karşı vera' sahibi olur, korunurlar.

27- يَا بَنِي اٰدَمَ لاَ يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ **"Ey Âdemoğulları! Sakın sakın şeytan sizi fitneye düşürmesin."**

Yani, sakın sakın şeytan sizi kandırarak cennete girmenize engel olmasın, bu şekilde fitneye düşürmesin.

كَمَا اَخْرَجَ اَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْاٰتِهِمَا **"Nitekim ana babanızı, mahrem yerlerini onlara göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkarmıştı."**

اِنَّهُ يَرٰيكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لاَ تَرَوْنَهُمْ **"Çünkü o ve kabilesi, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler."**

Ayetin bu kısmı, nehyin illetini gösterir ve şeytanın fitnesinden sakındırmayı te'kid eder.

Şeytanın kabilesi, onun askerleridir.

Biz onları görmezken onların bizi görmeleri, onların görülmelerinin imkânsız oluşunu ve bize temessüllerini imkânsız kılmaz.

اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ اَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ **"Biz, şeytanları, iman etmeyenlere dost yaptık."**

Şeytanların iman etmeyenlere dost olmaları,

-Aralarında bulunan tenasüp,

-Şeytanların onlara gönderilmesi,

-Onları kandırmaya imkân verilmesi,

-Fıtraten düşkün oldukları günahlara sevk etmeleri yönlerinden olabilir.

Ayet, kıssanın ana fikri ve hülasasıdır..

28- وَاِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا اٰبَاءَنَا وَاللّٰهُ اَمَرَنَا بِهَا **"Onlar çirkin bir iş yaptıkları zaman: "Atalarımızı bu yolda bulduk ve bunu bize Allah emretti" derler."**

"Çirkin bir iş"ten murat, puta tapmak ve tavafta avret yerini açmak gibi işlerdir.

Bunlar, iki şeyi nazara vererek kendilerine delil getirdiler:

1-Atalarını taklit,

2-Allah'a iftira.

Fasit oluşu gayet açık olduğundan Cenab-ı Hak birinciden i'raz ile şöyle diyerek ikinciyi reddetti:

قُلْ اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ **"De ki: Allah çirkin şeyler yapmayı emretmez."**

Çünkü Allahın âdeti, güzel işleri emretmek ve yüce hasletlere teşvikte bulunmak üzere cereyan etmektedir.

Ayette, kendisine zem terettüp eden fiilin çirkin oluşuna aklın hemen intikal ettiğine bir delalet yoktur. Çünkü ayette geçen **"fahişe"**, yani çirkin fiilden murat, selim tabiatın kendisinden nefret ettiği ve istikametli aklın noksan gördüğü şeydir.

Denildi ki: Ayetin iki cümlesi birbirine terettüp eden iki sualin cevabıdır.

Sanki onlara yaptıkları çirkin fiillerle alakalı şöyle denilmiştir: "Niye böyle yapıyorsunuz?"

Onlar da şöyle cevap vermişlerdir: "Atalarımızı böyle yapıyor bulduk."

Bunun üzerine kendilerine şöyle denilmiştir: "Atalarınız bunu nereden aldı?"

Onlar da demişlerdir ki: "Allah böyle emretti!"

Her iki veche göre de, -mutlak olarak değilse bile-, hilafına delil olan meselelerde taklit yapılması uygun bir şey değildir.[4]

اَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَالاَ تَعْلَمُونَ **"Yoksa Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?"**

Ayet, Allaha iftiradan nehyi tazammun eden bir inkârdır.[5]

29- قُلْ اَمَرَ رَبِّى بِالْقِسْطِ **"De ki: "Rabbim adaleti emretti."**

Ayette geçen "kıst", adalettir. Adalet ise, ifrat ve tefrit taraflarının ortasıdır.

---

4 Yani, "taklit bütün durumlarda haramdır" denilemez. Peygamberi taklit ve sahasında uzman olan kimselerin sözünü tahkik etmeden kabul etmek gibi istisnaî durumlar dışında, dinî meselelerde esas olan taklit değil, tahkiktir.

5 Yani, "böyle demeyiniz, bilmediğiniz şeyleri iftira yoluyla Allaha nisbet etmeyiniz!"

وَاَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ **"Her mescidde yüzünüzü O'na doğrultun."**

Yani, "başkasına yönelmeden istikametli bir şekilde Allaha ibadete yönelin."

Veya "yüzlerinizi kıbleye doğrultun."

Her secde vaktinde veya kendisinde secde bulunan her namazda yüzlerinizi O'na çevirin.

Veya kendi namaz kıldığınız mescitlere tehir etmeden, namaz vakti geldiğinde hangi mescit olursa olsun hemen namazınızı kılın.

وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ **"Ve dini yalnız kendisine has kılarak O'na yalvarın."**

O'na ibadet edin, itaatinizi ihlâsla yapın. Çünkü dönüşünüz O'nadır.

كَمَا بَدَاَكُمْ تَعُودُونَ **"Başlangıçta sizi O yarattığı gibi, O'na döneceksiniz."**

Sizleri ilk O yarattığı gibi, dönüşünüz de O'nadır. O, amellerinize göre size karşılık verir. Öyleyse ibadeti sırf Allah için yapın.

Ayette Cenab-ı Hakkın insanları yeniden diriltmesi ilk yaratmasına benzetildi. Bunda, yeniden dirilmenin mümkün olduğunu anlatmak ve ilâhî kudrete bunun ağır gelmeyeceğini bildirmek vardır.

Şöyle de mana verildi: O, sizi bidayeten topraktan yarattı. Sizler ölünce yine toprağa döneceksiniz.

30- فَرِيقًا هَدٰى **"O bir topluluğu doğru yola iletti."**

Allah bir kısmını imana muvaffak kılarak hidayet etti.

وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ **"Bir topluluğa da dalalet hak oldu."**

Bir kısmına ise önceden sebkat eden bir takdir gereği, dalalet hak oldu.

اِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ **"Çünkü onlar, şeytanları Allah'tan başka dostlar edindiler."**

Ayet, onların hidayetten mahrum bırakılmalarının illetini beyan eder veya yoldan çıkmalarının tahkikini yapar.

وَيَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ **"Ve kendilerinin doğru yolda olduklarını sanıyorlar."**

Ayet, hatalı kâfirle inatçı olan kâfirin aynı derecede zemme (kınanmaya) layık olduklarına delalet eder.[6]

31- يَا بَنِى اٰدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ **"Ey Âdemoğulları! Her mescidde güzel elbisenizi alın."**

Yani, tavaf veya namaz için her mescidde avretinizi örtecek elbisenizi alınız.

Kişinin namaz için en güzel elbisesini giymesi, sünnettendir.

Ayette, namazda setr-i avretin vacip olduğuna bir delil vardır.

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا **"Yiyin ve için."**

Hoşunuza giden helal şeylerden yiyin için.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Beni Amir hacc günlerinde kût dışında yemek yemezlerdi, ayrıca et de yemezlerdi ve bununla hacc'larını tazim ederlerdi. Müslümanlar da onlar gibi yapmak isteyince ayet nazil oldu.

وَلاَ تُسْرِفُوا ۚ **"Fakat israf etmeyin."**

-Helali haram kılmakla,

-Harama yönelmekle,

-Aşırı yiyerek ve buna düşkünlük göstererek israf etmeyin.

İbnu Abbas'tan şöyle nakledilir:

"İsraf ve kendini beğenmek hasleti seni hataya sevketmedikçe, dilediğini ye ve dilediğini giy!"

Ali bin Hüseyin şöyle der: Allah tıbbı bir ayetin yarısında cem etti ve şöyle buyurdu: **"Yiyin ve için, fakat israf etmeyin!"**

اِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ۚ **"Çünkü Allah israf edenleri sevmez."**

Allah müsriflerin fiiline rıza göstermez.

---

[6] Çünkü ayette nazara verilen kâfirler, kendilerinin doğru yolda olduklarını sanan kimselerdir. Demek zanna dayalı bir kabul, doğru yolda olmaya yetmemektedir.

32- قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّٰهِ الَّتِى اَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ **"De ki: "Allah'ın kulları için çıkardığı zînetleri ve tertemiz rızıkları kim haram kılar?"**

Zînetten murat, elbise ve kendisiyle güzelleşilen diğer zînetlerdir.

Allahın insanlar için çıkardığı bu zînetler,

-Bitkilerden elde edilen pamuk ve keten,

-Hayvanlardan elde edilen ipek ve yün

-Ve madenlerden elde edilen zırh gibi şeylerdir.

Rızktan tayyip olanlar, yiyecek ve içeceklerden leziz şeylerdir. Bunda yiyecek, içecek ve süs eşyalarında asıl hükmün mubahlık olduğuna bir delil vardır. Çünkü ayetteki istifham inkâr içindir.[7]

قُلْ هِىَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"De ki: "Bunlar, bu dünya hayatında iman edenler içindir."**

Bu nimetler asıl olarak şu dünya hayatında ehl-i iman içindir. Her ne kadar bu nimetlerde kâfirler müşterek olsalar da, onlara bakan yönü tebeidir.

خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ **"Kıyamet gününde de yalnız onlara mahsustur."**

Kıyamette ise, bunlar sadece ehl-i imanın olacak, başkaları onlara ortak olamayacaktır.

كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ **"İşte biz, bilen bir topluluğa âyetleri böyle uzun uzun açıklıyoruz."**

Bu hükmü tafsil ettiğimiz gibi, diğer hükümleri de bilen kimselere ayrıntılarıyla anlatıyoruz.

33- قُلْ اِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّىَ **"De ki: "Rabbimin haram kıldıkları ancak şunlardır:"**

الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ **"Açık ve gizli fuhşiyatı."**

Fuhşiyat, son derece çirkin olan işler demektir. Zinaya taalluk eden günahlar olduğu da söylenmiştir.

وَالْاِثْمَ **"Günahı"**

---

7 Yani **"kim haram kılar?"** denilmesi "kimse haram kılamaz" anlamını ifade eder.

Ayette tahsisten sonra tamim vardır. Yani önce çirkin olanlar nazara verilmiş, ardından ise bütün günahlar yasaklanmıştır.

وَالْبَغْىَ بِغَيْرِ الْحَقِّ **"Haksız yere bir şeyler elde etmeyi"**

Ayetin metninde geçen **bağy**, zulüm veya kibir demektir. Müstakil olarak ayette yasaklanması, bunun ne kadar büyük olduğuna dikkat çekmek içindir.

"Haksız yere" ifadesi, öncesindeki bağy ile alakalı olup, mana olarak onu te'kid eder.

وَاَنْ تُشْرِكُوا بِاللّٰهِ مَالَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطَانًا **"Haklarında hiç bir delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koşmanızı."**

Ayet, müşriklerle bir tehekküm, yani ince bir alaydır.

Ayrıca kendisine delalet eden bir delil olmayan şeye uymanın haram olduğuna bir tenbihtir.

وَاَنْ تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ مَالاَ تَعْلَمُونَ **"Ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi."**

Dolayısıyla,

-Allah'ın sıfatlarını inkâr etmek,

-Günahları işleyip **"Allah bize böyle emretti"** şeklinde iftira etmek gibi, hakkında bilginiz olmayan şeyleri Allah'a nisbet etmeyiniz.

34- وَلِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ **"Her ümmet için bir ecel vardır."**

Ecel, müddet veya onların başına gelecek azabın vaktidir. Mekke ehline bir vaîddir.

فَاِذَا جَاءَ اَجَلُهُمْ لاَيَسْتَاْخِرُونَ سَاعَةً وَلاَ يَسْتَقْدِمُونَ **"Onların eceli geldiğinde, ne bir an erteleyebilirler, ne de öne alabilirler."**

Şöyle de mana verilebilir: Dehşetin şiddetinden dolayı, geri bırakılmasını ve öne alınmasını istemezler.

104. DERS

Sema Kapıları

35- يَا بَنِيٓ اٰدَمَ **"Ey Âdemoğulları!"**

اِمَّا يَاْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتِيۙ فَمَنِ اتَّقٰى وَاَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ **"Eğer size içinizden peygamberler gelip âyetlerimi anlattıklarında, kim Allah'tan korkar ve kendini düzeltirse, işte onlar için bir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir."**

Ayette peygamberler için "eğer gelirlerse" şeklinde bir ifade kullanılması **ehl-i talimin**[8] zannettiği gibi peygamber göndermenin vacip olmadığına, caiz bir mesele olduğuna tenbih içindir.

"Artık sizden her kim şirkten sakınır ve salih amel yaparsa, işte onlara bir korku yoktur. Onlar üzülmezler de."

Burada mübtedanın haberinde فَ (fe) harfinin gelmesi, ikinci cümlenin haberinde ise gelmemesi, vaadde mübalağa ve vaîdde ise müsamaha içindir.

36- وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ **"Ayetlerimizi yalanlayan ve onlara karşı büyüklük taslayanlar var ya, işte onlar cehennem ashabıdır."**

هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ **"Onlar orada ebedî kalacaklardır."**

37- فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهٖۜ **"Allah'a karşı yalan uyduran yahut âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir?"**

Ayet, Allahın demediğini demiş gibi anlatan, dediğini ise yalanlayanları nazara vermektedir.

اُولٰٓئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِۜ **"İşte onlara kitaptan nasipleri kendilerine ulaşacaktır."**

---

[8] **Ehl-i talim,** peygamber göndermenin Allah için zorunlu olduğunu düşünür. Ehl-i sünnet ise, bunun Allah için zorunlu olmadığını, bir lütuf ve rahmet olarak peygamber gönderdiğini ifade eder.

"Onlara kitaptan nasipleri kendilerine ulaşacaktır" ifadesi iki şekilde değerlendirilebilir:

1-Onlar için yazılan rızıklara ve ecellere kavuşacaklardır.

2-Levh-i mahfuzda kendileri için sabit olan durumlarla karşılaşacaklardır.

حَتّٰٓى اِذَا جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ ۙ قَالُوْٓا اَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ **"Canlarını alacak elçilerimiz onlara gelince, "Allah'tan başka taptıklarınız nerede?" derler."**

Nerede o ibadet ettiğiniz ilahlar?

قَالُوْا ضَلُّوْا عَنَّا **"Onlar, 'O taptıklarımız bizden kaybolup gittiler' derler."**

وَشَهِدُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوْا كٰفِرِيْنَ **"Ve böylece kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ederler."**

38- قَالَ ادْخُلُوْا فِيْٓ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ فِى النَّارِ ۖ **"Onlara: "Sizden önce geçmiş cin ve insan topluluklarıyla beraber girin cehennem ateşine!" der.**

Kıyamet günü onlara böyle diyen Allahu Teâlâdır.

Veya buna görevli melektir.

كُلَّمَا دَخَلَتْ اُمَّةٌ لَّعَنَتْ اُخْتَهَا ۖ **"Cehenneme giren her ümmet kendi yoldaşına lanet eder."**

Onlardan her bir ümmet ateşe girdiğinde, kendisine uyarak yoldan çıktığı kimselere lanet eder.

حَتّٰٓى اِذَا ادَّارَكُوْا فِيْهَا جَمِيْعًا ۙ قَالَتْ اُخْرٰىهُمْ لِاُوْلٰىهُمْ رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ اَضَلُّوْنَا **"Nihayet hepsi oraya toplandığında, sonrakiler öncekiler hakkında derler ki: Rabbena! İşte şunlar bizi doğru yoldan saptırdı."**

Sonradan girenler veya konum itibariyle arkada bulunan tâbiler, önden girenler veya önder olan kâfirler için "Bunlar yoldan çıkmayı bize bir yol haline getirdiler, biz de onlara uyduk" derler.

Sonra da Allaha şöyle yalvarırlar:

فَاٰتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ **"Onlara cehennem ateşinden kat kat azab ver."**

Çünkü onlar hem saptılar, hem de saptırdılar.

قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ **"Allah der: "Herkesin azabı kat kattır."**

Önden gidenlere küfürleri ve yoldan saptırmalarına karşılık, tabi olanlara ise küfürleri ve taklitleri sebebiyle kat kat azap vardır.

وَلٰكِنْ لاَ تَعْلَمُونَ **"Lakin bilmezsiniz."**

Lakin siz, size de kat kat azap olduğunu veya her grup için nasıl bir azap olduğunu bilmiyorsunuz.

39- وَقَالَتْ اُولٰيهُمْ لِاُخْرٰيهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ **"Öncekiler de sonrakilere derler ki: "Sizin bizden bir üstünlüğünüz yoktur."**

Önder durumda olan inkârcılar, Cenab-ı Hakkın sözüne atıfla şöyle cevap verdiler: Sizin bizden daha iyi durumda olmadığınız sabit oldu. Bizler ve sizler dalalette ve azaba müstehak olmakta eşit durumdayız.

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ **"O halde yaptıklarınızdan dolayı tadın azabı!"**

40- اِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لاَ تُفَتَّحُ لَهُمْ اَبْوَابُ السَّمَاءِ **"Ayetlerimizi yalanlayan ve onlardan kibirlenenler var ya, işte onlara sema kapıları açılmaz."**

Mü'minlerin amellerine ve meleklerle beraber olmaları için ruhlarına sema kapıları açılırken, o kâfirlerin dua ve amellerine veya ruhlarına açılmaz.

وَلاَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ فِى سَمِّ الْخِيَاطِ **"Ve deve, iğne deliğinden geçinceye kadar cennete giremezler."**

Ayet, onların cennete girmesini büyüklükte mesel olan devenin, darlıkta mesel olan iğne deliğinden geçmesine bağlayarak "onlar asla cennete giremezler" manasını anlatır. Ayetteki "cemel" kelimesini "ceml" şeklinde okuyarak "halat, iğne deliğinden geçmedikçe onlar cennete giremezler" manasında değerlendirenler de olmuştur.

وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُجْرِمِينَ **"İşte biz mücrimleri böyle cezalandırırız."**

İşte bu anlatılan korkunç ceza gibi, biz suçluları böyle cezalandırırız.

41- لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ **"Onlara cehennemde ateşten bir döşek, üstlerine de** (ateşten) **örtüler vardır."**

وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الظّٰلِمِينَ **"İşte biz zalimleri böyle cezalandırırız."**

Biraz önce onlardan "**mücrimler**" şeklinde bahis vardı, burada ise "**zalimler**" şeklinde kendilerinden bahsedildi. Bunda, onların ilâhî ayetleri yalanlayarak bu kötü sıfatlarla muttasıf olduklarını hissettirmek vardır.

Onların mücrim oluşları cennetten mahrum bırakılmalarıyla, zalim oluşları cehennem ateşiyle azaplandırmalarıyla beraber zikredilmiştir. Bunda, zulmün en büyük cürümlerinden biri olduğuna dikkat çekmek söz konusudur.

42- وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحَاتِ **"İman edenler ve salih amellerde bulunanlara gelince."**

لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا **"-ki biz hiç kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmeyiz-"**

اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ **"İşte onlar cennet ehlidirler."**

هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ **"Onlar orada ebedîdirler."**

Cenab-ı Hak, cennet ve cehennemi genelde beraberce zikreder, vaad ve vaidi yan yana bildirir. Burada da öyle yapmış, cehennemi nazara verdikten sonra cenneti anlatmıştır. Ayette **"-ki biz hiç kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmeyiz-"** denilmesi bir cümle-i muterizadır. Buna yer verilmesi, kişinin gücü nisbetinde ve kendisine kolay gelecek şekilde daimi cennet nimetlerini kazanmasına teşvikte bulunmak içindir.

43- وَنَزَعْنَا مَا فِى صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ **"Kalplerinde bulunan kötülükleri çıkarıp atarız."**

Biz onların kalplerinden kötü duyguları çıkarırız.

Veya temizleriz, ta ki aralarında karşılıklı sevgiden başka bir şey olmasın.

Hz. Ali (r.a) şöyle der: "Ben, Osman, Talha ve Zübeyir'in onlardan olmasını umarım."

تَجْرِى مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ **"Onların altlarından ırmaklar akar."**

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى هَدٰينَا لِهٰذَا **"Bizi buna hidayet eden Allah'a hamdolsun" derler."**

وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِىَ لَوْ لآ اَنْ هَدٰينَا اللّٰهُ **"Eğer Allah bize hidayet etmeseydi, biz doğru yola erişemezdik."**

لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ **"Şüphesiz Rabbimizin elçileri bize gerçeği getirdiler."**

Dünyada ilmen bildiklerini ahirette gözleriyle görünce sevinç ve ferahla böyle derler.

وَنُودُّوا اَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ اُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"Onlara şöyle seslenilir: "İşte size cennet! Yaptıklarınıza karşılık buna varis oldunuz."**

Cenneti uzaktan gördüklerinde veya girdiklerinde kendilerine böyle nida edilir.

105. DERS

A'raftakiler

44- وَنَادٰٓى اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ اَصْحٰبَ النَّارِ **"Cennet ehli, cehennem ehline şöyle seslenirler:"**

اَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا **"Rabbimizin bize vaat ettiğini hak olarak bulduk."**

فَهَلْ وَجَدْتُّمْ مَّا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّاۗ **"Siz de Rabbinizin vaat ettiğini hak olarak buldunuz mu?"**

Cennet ehlinin cehennem ehline böyle seslenmeleri, kendi hallerinin hoşluğundan ve cehennem ehlinin perişanlığından dolayıdır ve onların pişmanlığını artırmak içindir.

Ayette **"Rabbimizin bize vaat ettiğini hak olarak bulduk, siz de Rabbinizin vaat ettiğini hak olarak buldunuz mu?"** denilirken şöyle bir inceliğe yer verilmiştir:

"Bize vaat ettiğini" demiş ama ona mukabil "size vaat ettiğini" yerine **"Rabbinizin vaat ettiğini"** ifadesini kullanmıştır. Çünkü onlara vaat edilen kötü akıbet, sadece onlara has bir vaat olmayıp, öldükten sonra diriltilmek, hesap vermek, ehl-i cennete nimet verilmesi gibi genel bir vaat idi.

45- قَالُوْا نَعَمْۚ **"Onlar da "evet" derler."**

فَاَذَّنَ مُؤَذِّنٌۢ بَيْنَهُمْ اَنْ لَّعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظّٰلِمِيْنَ **"Bunun üzerine aralarında bir münadi şöyle seslenir: "Allah'ın laneti zalimler üzerine olsun!"**

Cennet ve cehennem ehli arasında bu nidayı sur'a görevli meleğin yapacağı söylenir.

46- اَلَّذِيْنَ يَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ **"Onlar, Allah'ın yolundan men ederler."**

وَيَبْغُوْنَهَا عِوَجًاۚ **"Ve onda eğrilik ararlar."**

وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ كٰفِرُوْنَ **"Ve onlar ahireti de inkâr eden kimselerdir."**

47- وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌۚ **"Ve aralarında bir perde vardır."**

"Aralarına kapısı olan bir sur çekilir." (Hadid, 13) ayetiyle nazara verildiği gibi, bu iki fırka arasında bir perde vardır.

Veya bu hicap (engel-perde) birinin eseri diğerine ulaşmasın diye cennet ve cehennem arasındadır.

وَعَلَى الْاَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلاً بِسِيمٰيهُمْ ۚ **"A'raf üzerinde de, her iki taraftakileri simalarından tanıyan kişiler vardır."**

A'raf ehlinin kimler olduğu hakkında farklı değerlendirmeler yapılır:

1-Bunlar tevhid ehlinden ameli az kimselerdir. Aralarında Allahu Teâlânın dilediği şekilde hükmetmesi için cennet ve cehennem arasında bekletilirler.

2-Yüksek makam sahibi olan peygamberler, şehitler, mü'minlerin önde gelenleri ve âlimlerdir.

3-Veya insan sûretinde görülecek meleklerdir.

Bunlar, cennet ve cehennem ehlini yüzlerinin beyazlığı ve siyahlığı gibi Allahın onlara koyduğu alâmetlerden tanırlar. Bunu bilmeleri, ilhamla veya meleklerin öğretmesiyledir.

وَنَادَوْا اَصْحَابَ الْجَنَّةِ اَنْ سَلاَمٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ **"Bunlar cennetliklere, henüz cennete girmemiş, fakat girmeyi arzu eder bir şekilde, "selâm olsun size" derler."**

A'raf ehli henüz cennete girmeyen kimseler olarak ele alındığında mana şöyle olur:

"A'rafta olanlar, henüz kendileri cennete girmemiş ve girmeyi ümit eder bir halde iken cennet ehline selam verirler."

A'raf ehli, peygamberler gibi yüksek makam sahibi kimseler olarak değerlendirildiğinde ise ayete şöyle mana verilir:

"A'raf ehli, cennet ashabı henüz daha cennete girmemiş, ama girmeyi ümit eder bir halde beklerken onlara selam verirler."

47- وَاِذَا صُرِفَتْ اَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ اَصْحَابِ النَّارِ ۙ قَالُوا رَبَّنَا لاَ تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِينَ ۚ **"Gözleri cehennemlikler tarafına çevrilince de, "Rabbimiz! Bizi zalim toplulukla beraber eyleme!" derler."**

48- وَنَادٰى اَصْحَابُ الْاَعْرَافِ رِجَالاً يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمٰيهُمْ **"A'raftakiler simalarından tanıdıkları kişilere nida ederler:"**

قَالُوا مَا اَغْنٰى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ **"Onlara şöyle derler: Topluluğunuz da büyüklük taslamanız da size hiç bir yarar sağlamadı."**

A'raf ehli, simalarından tanıdıkları küfrün önderlerine şöyle derler: "Sayıca çokluğunuz veya mal biriktirmeniz, ayrıca hakkı kabul etmeyişiniz veya halka üstten bakışınız size bir fayda vermedi, azaptan sizi kurtaramadı."

49- اَهٰٓؤُلَآءِ الَّذِينَ اَقْسَمْتُمْ لاَ يَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍ **"Allah onları hiç bir rahmete erdirmeyecek" diye yemin ettiğiniz kimseler bunlar mıydı?"**

Araf ehlinin işaret ettiği kimseler, kâfirlerin dünyada iken hakir gördükleri ve "Allah bunları cennete almaz" diye yemin ettikleri kişilerdir.

اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ (Cennetliklere dönerek): **"Girin cennete!"**

لاَ خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلاَ اَنْتُمْ تَحْزَنُونَ **"Size ne bir korku vardır, ne de üzüleceksiniz."**

Böyle söylerler ve cennet ehline yönelip "girin cennete" derler.

A'raf ehlinin yüksek makam sahibi kimseler olmasını esas aldığımızda mana böyledir.

Ama onları ameli az kimseler olarak değerlendirirsek, bu hitap onlara yönelik olur, cennete alınmalarını beyan eder. Bu yoruma göre, A'raf ehli cennet ve cehennem arasında bekletilmiş, her iki fırkanın hallerini görmüş, onlarla konuşmuş ve ardından Allahın lütfu ile cennete alınmışlardır.

50- وَنَادٰٓى اَصْحَابُ النَّارِ اَصْحَابَ الْجَنَّةِ اَنْ اَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَٓاءِ اَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ **"Cehennemdekiler, cennettekilere: "Bize biraz su akıtın veya Allah'ın size verdiği rızıktan bize de verin" diye nida ederler."**

Ayet, cennetin cehennemin fevkinde olmasına bir delildir.

قَالُٓوا اِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ **"Cennettekiler de "Allah, bunların ikisini de kâfirlere haram kıldı" derler."**

51- اَلَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا **"Onlar, dinlerini bir eğlence ve oyun yerine koydular."**

Kâfirler,

-Aslında haram kılınmayan bazı yiyecekleri kendilerine haram kılarak,

-Kâbe etrafında alkış tutarak ve ıslık çalarak tavaf etmek gibi hâllerle dinlerini bir eğlence ve oyun edindiler.

وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا **"Ve dünya hayatı kendilerini aldattı."**

فَالْيَوْمَ نَنْسٰيهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَآءَ يَوْمِهِمْ هٰذَا وَمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ **"Onların bugüne kavuşmalarını unutmaları ve âyetlerimizi inkâr etmeleri gibi, biz de bugün onları öyle unuturuz."**

Onlar bu güne ulaşmayı unutup hatırlarına getirmediği ve bu güne bir hazırlık yapmadıkları gibi, biz de bu gün onları unutur, kendilerine unutan kimsenin yaptığı gibi muamele eder, ateşe terk ederiz.

52- وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلٰى عِلْمٍ **"Gerçekten onlara, ilim üzere açıkladığımız bir Kitap getirdik."**

Biz onlara akaid, ahkâm ve öğütlerle dolu bir kitap getirdik, bunları da ayrıntılı bir şekilde açıkladık.

Bu açıklamayı ilim üzere yaptık, böylece o tafsil, hikmetli bir tafsil oldu.

Ayette, Allahu Teâlânın ilim ile Âlim olduğuna bir delil vardır.

هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ **"O, inanan bir toplum için bir hidayet ve bir rahmettir."**

53- هَلْ يَنْظُرُونَ اِلاَّ تَاْوِيلَهُ **"Onlar Kitabın te'vilini mi gözetiyorlar?"**

Onlar, ancak Kur'anın haber verdiği vaad ve vaidin ortaya çıkmasıyla doğru olduğunun anlaşılmasını bekliyorlar.

يَوْمَ يَاْتِى تَاْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ **"Onun te'vili geldiği gün, önceden onu unutmuş olanlar derler ki: "Doğrusu Rabbimizin elçileri gerçeği getirmiş."**

فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَآءَ فَيَشْفَعُوا لَنَآ اَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِى كُنَّا نَعْمَلُ **"Keşke şimdi bizim şefaatçilerimiz olsa da bize şefaat etseler, yahut tekrar geri döndürülsek de, eski yaptıklarımızdan başkasını yapsak!"**

قَدْ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ **"Onlar, kendilerini zarara soktular."**

Ömürlerini küfürde geçirerek kendilerine yazık ettiler.

وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ **"Ve uydurdukları şeyler kendilerinden kaybolup gitti."**

106. DERS

Allahın Rahmeti

54- إِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ **"Şüphesiz Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan Allahtır."**

Ayetteki **"gün"** ifadesi (Enfal, 16) ayetinde olduğu gibi "vakit" anlamındadır. Yani gökler ve yer altı merhalede yaratılmıştır.

Veya "altı gün miktarında" demektir.

Çünkü **"gün"** ifadesinden "güneşin doğuşundan batışına kadar olan zaman" anlaşılır, hâlbuki gökler ve yer yaratıldığında böyle bir şey söz konusu değildi.

Dilese bir anda yaratabileceği halde, Allahın eşyayı kademeli bir şekilde yaratmasında,

-Onun iradesine bir delil,

-Tefekkürle bakan kimselerin ibret almasını sağlamak,

-Ve işleri yaparken teennî ile yapmaya bir teşvik vardır.

ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ **"Sonra Arşa istiva etti."**

Allahın arşa istivası, keyfiyetini bilemeyeceğimiz şekilde Allahın bir sıfatıdır. Yani Allahu Teâlâ için, bir mekânda bulunmak veya yerleşmekten münezzeh bir şekilde, kendisinin kastettiği vecih üzere arşa istivası (hükmetmesi) vardır.

Arş, diğer cisimleri kuşatan bir cisimdir. "Arş" denilmesi yüksekliği itibarıyladır.

Veya Allahın arşa istivası, bir hükümdarın tahtına oturmasına benzetilmiştir. Çünkü işler ve tedbirler, tahttan gelen emirlerle icra edilir.

يُغْشِى الَّيْلَ النَّهَارَ **"O, geceyi gündüze bürüyüp örter."**

Ayette sadece gecenin gündüzü bürümesi nazara verilmesi, aksinin malum olduğu cihetledir veya lafzın buna da ihtimali olmasındandır.

يَطْلُبُهُ حَثِيثًا **"Gece durmadan onu kovalar."**

Gece, yakalamak istercesine süratle gündüzü takip eder, aralarına başka bir şey giremez.

وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ **"Güneş, ay ve yıldızlar emrine âmâdedir."**

اَلاَ لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ **"Dikkat edin, yaratma ve emir O'nundur."**

Çünkü icad eden de, tasarrufta bulunan da O'dur.

تَبَارَكَ اللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ **"Alemlerin Rabbi olan Allah ne yücedir."**

Allahu Teâlâ Ulûhiyette tek olmakla yücedir. Rububiyette de bir olmakla azamet sahibidir.

Ayetin tahkiki: -En doğrusunu Allah bilir.- Kâfirler bir takım rabler ediniyorlardı. Bu ayet beyan etti ki, rububiyete layık olan birdir ve o da Allahu Teâlâdır. Çünkü yaratma ve emir onundur. Zira âlemi sağlam bir tertip ve hikmetli bir tedbir üzere yarattı. Felekleri yoktan, misilsiz bir şekilde var etti. **"En yakın semayı kandillerle süsledik ve onu koruduk."** (Fussilet, 12) ayetinde işaret ettiği üzere, felekleri yıldızlarla süsledi. Ve süfli cisimleri yaratmayı murat etti. Ardından, değişik sûretleri ve muhtelif tarzları kabul edebilecek bir cismi yarattı.[9]

Sonra bunları birbirine zıd eserleri ve fiilleri olan türler şekline ayırdı. Buna (Fussılet, 9) ayetiyle işaret etti. Burada arzdan murat süfli-aşağı âlemdir.

Sonra canlılar âleminin nevilerini, önce maddelerini terkip, ikinci olarak da bunlara sûret vermek sûretiyle inşa etti. Buna **"De ki: Yeri iki günde yaratanı inkâr ediyor ve O'na ortaklar mı koşuyorsunuz?"** (Fussılet, 9) ayetiyle ve devamında **"O, yeryüzünde yükselen sabit dağlar yarattı. Orada bolluk - bereket meydana getirdi Ve orada rızıklar takdir etti."** (Fussılet, 10) ile işaret etti. Buradaki dört günden murat, **"O Allah ki, gökleri- yeri ve bu ikisi arasındakileri altı günde yarattı."** (Secde, 4) ayetinden de anlaşılacağı üzere, önceki iki günle beraber dört gündür.

Sonra mülk âlemi tamamlandığında memleketin tedbiri için tahtına oturan hükümdar gibi, bunların tedbirine müteveccih oldu. Felekleri çevirerek, yıldızları, yürüterek, geceleri-gündüzleri birbirine dolayarak semadan arza işlerin tedbirini gördü. Sonra bunu, anlatılanların bir, fezlekesi ve neticesi olarak şöyle açıkladı:

"Dikkat edin, yaratma ve emir O'nundur." (A'raf, 54)

---

9 Bundan murat, elementler olabilir.

55- اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً "Rabbinize tazarru ile ve gizlice dua edin."

Çünkü gizlice yapılan dua, ihlâsın delilidir.

اِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ "Çünkü O, haddi aşanları sevmez."

Allah duada ve başka işlerde emredilenleri aşanları sevmez.

Cenab-ı Hak bununla, dua eden kimsenin

-Peygamberlik rütbesi istemek

-Ve semaya yükselmek gibi uygun olmayan şeyleri talep etmemesi gerektiğine tenbihte bulundu.

Denildi ki: Ayette yasaklanan haddi aşmak,

-Duada bağırmak

-Ve uzun dua yapmaktır.

Hz. Peygamberlerden şöyle rivayet edilir:

"İleride duada haddi aşan kimseler olacak, hâlbuki kişiye şöyle dua etmesi yeter: Allahım, Senden cenneti ve beni ona yaklaştıracak söz ve ameli istiyorum. Cehennemden ve beni ona yaklaştıracak söz ve amelden ise Sana sığınıyorum."

Hz. Peygamber bunu dedikten sonra ayetin son kısmını okudu:

"Çünkü O, haddi aşanları sevmez."

56- وَلاَ تُفْسِدُوا فِى الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلاَحِهَا "Islahından sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın."

Peygamberlerin gönderilmesi ve dinî hükümlerin bildirilmesiyle yeryüzünde düzen sağlandıktan sonra, küfür ve günahlarla onda bozgunculuk yapmayın.

وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا "O'na, korkarak ve rahmetini umarak dua edin."

Amellerinizin kusurlu olması ve liyakatinizin olmayışı dolayısıyla reddedilmesinden korkarak ve Cenab-ı Hakkın sonsuz rahmetini düşünüp O'ndan bir lütuf ve ihsan olarak kabul edileceğini ümit ederek Allaha yalvarın.

اِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ "Muhakkak ki Allah'ın rahmeti, muhsin olanlara yakındır."

Ayetin evvelinde korku ve ümitle dua edilmesi emredilmişti. Bu cümle ile ümidin daha üstün tutulması nazara verildi ve duanın kabulüne vesile kılınacak ilâhî rahmete dikkat çekildi.

"Rahmet" kelimesi müennes iken, "yakındır" anlamındaki "karib" kelimesinin müzekker getirilmesi,

-Rahmetin Rahîm manasında olmasından,

-"Allahın rahmeti yakın bir durumdur" gibi hazfedilmiş bir kelimenin sıfatı olmasından,

-Masdar olmasındandır.

-Veya nesepten olan yakın ile başka yakınlığı ayırmak içindir.

57- وَهُوَ الَّذِى يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهِ **"O ki, rahmetinin önünde müjdeci olarak rüzgârları gönderdi."**

Ayette nazara verilen ilâhî rahmetten murat, yağmurdur. Çünkü saba rüzgârı bulutu harekete geçirir. Şimal (kuzey) rüzgârı onu toplar. Güney rüzgârı ondan yağmur getirir. Batı rüzgârı ise dağıtır.

حَتّٰى اِذَآ اَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالاً سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ **"O rüzgarlar, yağmur yüklü bulutları yüklenince, onu ölü bir beldeye gönderdik."**

فَاَنْزَلْنَا بِهِ الْمَآءَ **"Sonra onunla yağmur yağdırdık."**

فَاَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ **"Böylece onunla her çeşit ürünü çıkardık."**

كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰى **"İşte Biz, ölüleri de böyle çıkarırız."**

"İşte böyle" ifadesi, topraktan her türlü mahsulün çıkmasına veya ölü beldenin ihyasına işaret olabilir. Yani, o mahsulleri, kendilerinde büyüme kuvveti meydana getirerek hayatlandırdığımız gibi, kabirlerden de ölüleri çıkarırız ve ruhları bedenlere göndererek hayat veririz.

لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ **"Ola ki düşünür, ibret alırsınız."**

Ola ki bunlara bakar da, bunları yapan Zatın tekrar diriltmeye kadir olduğunu bilirsiniz.

58- وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِاِذْنِ رَبِّهِ **"Güzel memleketin bitkisi, Rabbinin izniyle çıkar."**

Toprağı hoş, verimli olan araziden Rabbinin meşieti ve kolaylaştırmasıyla hoş, faydalı ve bolca bitkiler çıkar.

وَالَّذِى خَبُثَ لَا يَخْرُجُ اِلَّا نَكِدًا **"Kötü olandan ise, yararsız bitkiden başka bir şey çıkmaz."**

Çorak araziden ise çok az şey çıkar, çıkan da işe yaramaz.

كَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ **"İşte biz, şükreden bir toplum için âyetleri böyle açıklarız."**

İşte biz; ayetleri, Allahın nimetlerine şükredip onlarla tefekkür eden ve onlardan ibret alanlar için tekrar be tekrar nazara veriyoruz.

Verimli ve çorak arazi, Allahın ayetlerini düşünüp faydalananla, onlara başını çevirmeyip etkilenmeyen kimselerin halini anlatan bir temsildir.

107. DERS

Hz. Nuh ve Hz. Hûd

59- لَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ **"Andolsun ki Nûh'u kavmine elçi gönderdik."**

فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ **"Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibadet edin."**

مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ **"Sizin O'ndan başka bir ilâhınız yoktur."**

اِنِّىٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ **"Doğrusu ben, başınıza gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum."**

Şayet iman etmezseniz, başınıza gelecek büyük bir azap gününden korkuyorum.

Bu, hem onlara bir vaîddir, hem de ibadete sevk eden durumu beyandır.

Ayette bahsedilen **azap günü**,

-Ya kıyamet günüdür.

-Veya tufan felaketinin başlarına geldiği gündür.

60- قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهٖٓ اِنَّا لَنَرٰيكَ فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ **"Kavminden ileri gelenler dediler ki: Gerçekten biz seni apaçık bir dalalet içinde görüyoruz."**

Ayetin metninde geçen **"mele"**, eşraf anlamındadır. Bir kavmin önde gelenleri, göz dolduran, dikkat çeken kimselerdir.

61- قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِى ضَلَالَةٌ **"Nûh dedi ki: "Ey kavmim! Bende hiç bir dalalet yok."**

Onlar, kuvvetli bir şekilde Hz. Nûh'a dalaleti nisbet etiler. Hz. Nûh da dalaleti kuvvetli bir şekilde nefyetti.

Onun **"Bende hiç bir dalalet yok"** deyişinde "ama sizde var" şeklinde bir tariz söz konusudur.

وَلٰكِنِّى رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ **"Lakin ben âlemlerin Rabbinden bir elçiyim."**

Böyle deyişi, dalalet üzere değil hidayet üzere olmasını gerektirir. Sanki

şöyle demiştir: "Lakin ben tam bir hidayet üzereyim. Çünkü Allahın bir elçisiyim."

62- أُبَلِّغُكُمْ رِسَالاَتِ رَبِّى **"Size Rabbimin mesajlarını tebliğ ediyorum."**

"Risalet (mesaj)**" kelimesinin çoğul gelmesi,**

-İlahi mesajların farklı vakitlerde gelmesi,

-Veya akaid, öğüt, ahkâm gibi çeşitli manalarda olmasındandır.

-Veya bundan murat, Hz. Nûha ve kendisinden önceki Hz. Şit ve Hz. İdris gibi peygamberlere vahyedilenlerdir.

وَاَنْصَحُ لَكُمْ **"Sizin için nasihat ediyorum"**

"Size nasihat ediyorum" yerine **"Sizin için nasihat ediyorum"** demesi, nasihatten kendisine bir beklentisi olmadığına delalet içindir.

وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَالاَ تَعْلَمُونَ **"Ve Allah'tan sizin bilmediklerinizi biliyorum."**

"Allah'tan sizin bilmediklerinizi biliyorum" demesi, onlara yaptığı uyarıyı takrir içindir. Çünkü bunu derken, "ben O'nun kudretini ve cezalandırmasının şiddetini bilirim" manası vardır.

Veya bundan murat "Ben ondan gelen vahiyle, sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim" manası da olabilir.

63- اَوَعَجِبْتُمْ اَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ **"Sizi uyarması ve günahlardan sakınmanız için, ayrıca ola ki merhamet olunursunuz diye içinizden bir adam vasıtasıyla Rabbinizden size bir öğüt gelmesine hayret mi ettiniz?"**

"Günahlardan sakınmanız için"

Çünkü onlar, bir insanın peygamber gönderilmesine şaşıyorlar, **"Bu ancak sizin gibi bir beşerdir. Size üstünlük taslamak istiyor. Şayet Allah dileseydi, bir melek gönderirdi. Biz önceki atalarımızdan böyle bir şey duymadık."** (Mü'minun, 24) diyorlardı.

Peygamber sizi küfürden, günahların akıbetinden uyarıyor ve bu uyarma ile onlardan sakınmanızı söylüyor.

"Ola ki merhamet olunursunuz diye"

Olur ki, takva ile Allahın rahmetine nâil olursunuz.

Ayette, **"ola ki"** لَعَلَّ (lealle) ile bunun ifade edilmesi,

-Takvanın illa rahmeti icap ettirmediğini,

-Allahtan gelen rahmetin sırf bir lütuf olduğunu,

-Takva sahibinin takvasına güvenmemesi ve Allahın azabından emin olmaması gerektiğini ifade etmek içindir.

64- فَكَذَّبُوهُ **"Ama O'nu yalanladılar."**

فَاَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِى الْفُلْكِ **"Biz de O'nu ve O'nunla beraber gemide bulunanları kurtardık."**

Rivayete göre bunlar kırk erkek ve kırk kadın idi.

Bir rivayette ise üç oğlu Ham, Sam ve Yafes, altısı da başkalarından olmak üzere dokuz kişi idi.

وَاَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا **"Ayetlerimizi yalanlayanları ise suda gark ettik!"**

اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ **"Çünkü onlar, kör bir kavim idiler."**

Çünkü onlar basiretten mahrum ve kalp gözü kör kimselerdi.

65- وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُودًا **"Ad kavmine de kardeşleri Hûd'u** (gönderdik.)**"**

Bu ifadede, Hz. Hûd'un onlardan biri olduğu anlatılmıştır.

Onlardan olmasında,

-Sözünü daha iyi anlamaları,

-Hâlini daha iyi bilmeleri,

-Onun peşinden gitmeye daha ziyade rağbet göstermeleri gibi incelikler vardır.

قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ **"Onlara dedi "Ey kavmim! Allah'a ibadet edin."**

مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ **"Sizin için O'ndan başka hiç bir ilâh yoktur."**

Ayet, atıf harfi olmadan müstakil bir cümle olarak gelmiştir. Sanki "Gönderildiğinde onlara ne dedi" şeklinde bir soruya cevap gibidir. Onların cevabı anlatılırken de benzeri bir üslûp vardır.

اَفَلَا تَتَّقُونَ **"Sakınmaz mısınız?"**

Yani, Allahın azabından korkmaz mısınız?

66- قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ **"Kavminin önde gelenlerinden kâfir olanlar dedi ki:"**

Öyle anlaşılıyor ki, kavmin eşrafından Hz. Hûd'a iman edenler de vardı.

إِنَّا لَنَرَيكَ فِي سَفَاهَةٍ **"Biz gerçekten seni sefahet içinde biri olarak görüyoruz."**

Yani, "Biz Sende ileri derecede kıt akıllılık görüyoruz. Çünkü atalarının dininden farklı bir dinle geldin."

وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ **"Ve biz gerçekten Seni yalancılardan sanıyoruz."**

67- قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ **"Hûd dedi ki: "Ey kavmim! Bende hiç bir sefihlik yok."**

وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ **"Lakin ben âlemlerin Rabbinden bir elçiyim."**

68- أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي **"Rabbimin mesajlarını size tebliğ ediyorum."**

وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ **"Ve ben sizin için emin bir nasihatçiyim."**

69- أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ **"Sizi uyarması için, içinizden bir adam vasıtasıyla Rabbinizden size bir öğüt gelmesine hayret mi ettiniz?"**

Bunların tefsiri biraz önce geçmişti.

Kâfirlerin ahmakça sözlerine Peygamberlerin verdikleri cevaplar ve onlara mukabeleden yüz çevirmelerinde,

-Mükemmel bir nasihat,

-Son derece bir şefkat,

-Nefis terbiyesi,

-Güzel bir mücadele örneği vardır.

Nasihat eden her kimsenin bu şekilde hareket etmesi gerekir.

Hz. Hûd'un onlara, **"ben sizin için emin bir nasihatçiyim"** demesinde, onların Hz. Hûd'u bu iki özellikle tanımalarına bir tenbih vardır.

وَاذْكُرُوا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ **"Düşünün ki O sizi Nûh kavminden sonra, halifeler kıldı."**

Hûd kavminin halife kılınması,

-Nûh kavminin yaşadıkları yerlerde onlardan sonra yaşamalarını,

-Veya yeryüzünde hükümran olmalarını ifade eder.

Hz. Hûd, önce onları Allahın azabıyla korkuttu, sonra kendilerine Allahın nimetlerini hatırlattı.

وَزَادَكُمْ فِى الْخَلْقِ بَصْطَةً **"Ve yaratılışta sizi üstün yaptı."**

Boy ve kuvvette sizi ziyade kıldı.

فَاذْكُرُوا اٰلَآءَ اللّٰهِ **"Öyleyse Allah'ın nimetlerini hatırlayın."**

Önce hususi bazı nimetler nazara vermişti, burada da genel olarak bütün nimetlere dikkat çekti.

لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ **"Ola ki felaha eresiniz."**

Ta ki nimetleri hatırlamak sizi şükre sevk etsin, o da kurtuluşa ermenize yol açsın.

70- قَالُوا اَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللّٰهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَاؤُنَا **"Dediler: Sen bize tek Allah'a ibadet edelim ve atalarımızın taptıklarını bırakalım diye mi geldin?"**

Tek Allaha ibadet etmeyi ve ecdatlarının şerik koştuklarından yüz çevirmeyi akıldan uzak gördüler. Bu, taklide saplanıp kalmalarından ve alışmış oldukları şeyleri sevmelerinden kaynaklanıyordu.

"Bize... Şunun için mi geldin?" demelerindeki **"gelmek"** ifadesi,

-Hz. Hûd'un kavminden bir süre uzak kalarak, sonra gelip tebliğde bulunmasından olabilir.

-Veya "gökten mi geldin?" tarzında alay yollu bir ifade olabilir.

-Veya mecazî anlamda kullanılmış olabilir.

فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ **"Eğer doğru söyleyenlerden isen, vaat ettiğini bize getir de görelim!"**

Hz. Hûd'un onlara "(Allahtan gelecek bir azaptan) **Sakınmaz mısınız?"** ifadesinde işaret ettiği azabı istediler.

71- قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ **"Hûd dedi ki: "Artık üzerinize Rabbinizden bir azap ve bir gadap inmiştir."**

"Üzerinize inmiştir" denilmesi "size böyle bir azap vacip oldu, bunu hak ettiniz veya "azap size geldi" anlamındadır. Çünkü vukuu beklenen bir şey, vaki olmuş gibidir.

أَتُجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ **"Sizin ve atalarınızın taktığı bir kısım isimler hususunda benimle mücadele mi ediyorsunuz?"**

Yani, siz bir kısım eşyaya "bunlar ilahlardır" dediniz. Ama bunlarda uluhiyetin manası yoktur. Çünkü ibadete bizzat layık olan, ancak her şeyi icat eden Zâttır.

مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ **"Allah bunlarla ilgili hiç bir delil indirmemiştir."**

Şayet bu ilah saydıklarınız Allah tarafından ibadete layık olsalar,

-Ya bu konuda ayet inmesi,

-Veya buna bir delil bulunması lazımdır.

Böyle bir şey de olmadığına göre, onların cehalet ve gabaveti açıkça ortaya çıkar.

فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ **"Bekleyin öyleyse, şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!"**

Mademki hak ortaya çıktı, siz ise kabul etmemekte ısrar ediyorsunuz, öyleyse başınıza bir azabın gelmesini bekleyin.

72- فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا **"Onu ve onunla beraber olanları bizden bir rahmetle kurtardık."**

"Onunla beraber olanlar" ifadesinden murat, dinde Onunla beraber olanlardır.

وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ **"Ve âyetlerimizi yalanlayıp da iman etmeyenlerin kökünü kestik."**

Ayette, kurtulanlarla helâk olanlar arasındaki ayırıcı vasfın iman olduğuna bir tenbih vardır.

Rivayete göre, Âd kavmi putlara tapıyorlardı. Allah onlara Hz. Hûd'u gönderdi, ama onu yalanladılar, gittikçe daha da azgınlaştılar. Allah da üç

yıl onlardan yağmuru kesti, kıtlık meydana geldi. O zamandaki insanların müslimi ve müşriki başlarına bir musibet gelince Beyt-i Harama yöneliyor ve Allahtan kurtuluş talep ediyorlardı. Âd kavmi, içlerinde Kayl ve Mira sedin de bulunduğu seçkin kimselerden meydana gelen yetmiş kişilik bir kafile meydana getirdi. O sıralar Mekke'de Amalika kavmi vardı, başlarında da Muaviye Bin Bekr bulunuyordu. Mekke dışında onun yanına vardıklarında kendilerini konuk etti, ikramlarda bulundu. Çünkü onun akrabaları idiler. Böylece onun yanında bir ay kaldılar, bu süre zarfında içki içtiler, iki tane şarkıcı kadının şarkılarıyla eğlendiler. Muaviye Bin Bekr, bunların geliş maksatlarının başka yöne kaydığını görünce onlara üzüldü. Ama bu konuda kendileriyle konuşmaktan da hayâ etti. Çünkü yanında kalmalarının ona ağırlık verdiğini zannedebilirlerdi. Bundan dolayı iki şarkıcı kadına şöyle bir şiir söylemelerini öğretti.

"Ey Kayl, yazık sana,
Kalkıp durumuna baksana.
Olur ki Allah yağmur gönderir,
Âd diyarını kandırır suya.
Çünkü Âd kavmi geliyor,
Ama nedense bir şey demiyor."

Şarkıcı kadınlar bunu şarkı olarak söylediler. Bu onların canını sıktı. Mirsed dedi ki: "Vallahi, sizin duanızla yağmur yağmaz, lakin peygamberinize itaat eder, tevbe ile Allaha dönerseniz yağmura layık olursunuz."

Bunun üzerine Ad kavminin heyetinde yer alanlar Muaviye Bin Bekr'e dediler: "Bunu hapset, bizimle beraber Mekke'ye gelmesin. Çünkü o, Hûd'un dinine tâbi oldu, bizim dinimizi terk etti."

Sonra Mekke'ye girdiler. Kayl dedi: "Allahım, Âd kavmine yağmur ver."

Allahu Teâlâ üç bulut meydana getirdi: Beyaz, kırmızı ve siyah. Sonra semadan bir münadi şöyle seslendi: "Kendin ve kavmin için birini seç!"

Kayl dedi: "Siyah olanı seçtim. Çünkü en fazla yağmur onda olur."

Bu siyah bulut vadi tarafından Ad kavmine göründü. Bununla sevindiler ve şöyle dediler: "Bu bize yağmur verecek bulut." Ama bu buluttan kendilerine her şeyi akîm kılan bir rüzgar geldi, onları helak etti.

Ancak Hz. Hûd ve onunla beraber olan ehl-i iman kurtuldu. Bunlar Mekke'ye geldiler, orada ölünceye kadar Allah'a ibadet üzere devam ettiler.

108. DERS

Hz. Salih ve Hz. Lût

73- وَاِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا **"Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i** (gönderdik)."

Semud kavmi, bir başka Arab kabilesidir. Hz. Nûh'un neslinden Semud isimli ced'lerinin adıyla anıldılar. Semud isminin "suyu az" anlamında olduğu ve bunlara isim olarak kullanıldığı da söylenir. Bunlar, Hicaz ve Şam arasında Hicr bölgesinde yaşıyorlardı.

قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ **"Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a ibadet edin!"**

مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ **"Sizin için O'ndan başka bir ilâh yoktur."**

قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ **"Size Rabbinizden açık bir delil geldi."**

هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً **"İşte şu, Allah'ın devesi, size bir mu'cizedir."**

Deveye **"Allahın devesi"** denilmesi,

-Devenin tazimi,

-Bir de Allah katından vasıtasız ve alışılmış sebepler olmadan gelmesindendir.

Bundan dolayı bir ayet (mu'cize) olmuştur.

فَذَرُوهَا تَاْكُلْ فِى اَرْضِ اللّٰهِ **"Bırakın onu, Allah'ın arzında otlasın."**

وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَاْخُذَكُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ **"Ona bir kötülükle dokunmayın, yoksa elim bir azap sizi yakalar."**

"Ona bir kötülük yapmayın" yerine "ona dokunmayın" denilmesi yasak hususunda daha etkili bir ifadedir ve özrü ortadan kaldıran bir durumdur.

74- وَاذْكُرُوٓا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ **"Düşünün ki Allah Âd'dan sonra sizi halifeler kıldı."**

وَبَوَّاَكُمْ فِى الْاَرْضِ **"Ve yer yüzünde sizi yerleştirdi."**

تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا **"Onun ovalarında köşkler ediniyorsunuz."**

وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا **"Dağları yontup evler yapıyorsunuz."**

فَاذْكُرُوا اٰلَآءَ اللّٰهِ **"Artık Allah'ın nimetlerini hatırlayın."**

وَلَا تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ **"Yeryüzünde fesatçılar olarak karışıklık çıkarmayın."**

75- قَالَ الْمَلَاُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ **"Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler, içlerinde hakir gördükleri mü'minlere şöyle dediler:"**

اَتَعْلَمُونَ اَنَّ صَالِحًا مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهٖ **"Biliyor musunuz, Sâlih Rabbinden bir elçi imiş!?"**

Onlar bunu istihza yoluyla söylediler.

قَالُوٓا اِنَّا بِمَٓا اُرْسِلَ بِهٖ مُؤْمِنُونَ **"Onlar da dediler: Biz, O ne ile gönderilmişse, hepsine inanmış kimseleriz!"**

Soruya uygun bir şekilde doğrudan "evet" diyerek cevap vermek yerine böyle demelerinde şu manaya bir tenbih vardır:

Onun rasûl olarak gönderilmesi, hiçbir akıl sahibinin tereddüt etmeyeceği ve hiçbir re'y sahibine gizli kalmayacak şekilde gayet açıktır.

Kelâm, Hz. Salih'e inananlarla inanmayanlar hakkında olduğundan, inkâr edenler şöyle mukabelede bulundular:

76- قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوٓا اِنَّا بِالَّذِٓى اٰمَنْتُمْ بِهٖ كَافِرُونَ **"Büyüklük taslayanlar: "Biz, sizin inandıklarınızın hepsini inkâr eden kimseleriz!" dediler."**

Böyle diyerek, mü'minlerin malum ve müsellem kıldıklarını reddettiler.[10]

77- فَعَقَرُوا النَّاقَةَ **"Derken dişi deveyi boğazladılar."**

Aslında bu boğazlamayı içlerinden bir kısmı yapmışken hepsine nisbet edilmesi, diğerlerinin de bu işe bulaşması veya en azından razı olmaları sebebiyledir.

وَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ **"Ve Rablerinin emrinden dışarı çıktılar."**

---

10 Yani, mü'minler neye iman etmişlerse toptan inkâr ettiklerini söylediler.

"Rablerinin emri" ifadesinden murat, Hz. Salih'in onlara daha önce tebliğ etmiş olduğu **"Bırakın onu, Allah'ın arzında otlasın."**cümlesidir.

وَقَالُوا يَا صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ **"Dediler: Ey Sâlih, eğer gerçekten peygamberlerdensen, tehdit ettiğin azabı bize getir!"**

78- فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ **"Bunun üzerine onları, şiddetli sarsıntı onları yakaladı."**

فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ **"Diyarlarında diz üstü çökekaldılar."**

Rivayete göre, Semud Kavmi Âd kavminden sonra onların beldelerinde yaşadı, onlara halef oldu ve çoğaldı. Uzun bir süre orda yaşayınca binalar kendilerine yetmedi, bunun üzerine dağlardan evler yonttular. Bolluk ve genişlik içinde yaşıyorlardı. Ama isyan ve tuğyana saptılar, yeryüzünde fesat çıkardılar, putlara taptılar. Allah da onların eşrafından Hz. Salihi peygamber olarak gönderdi, O da kendilerini uyardı.

Ad kavmi Hz. Salihten bir mu'cize istedi.

"Nasıl bir mu'cize istiyorsunuz?" dedi.

Dediler: "Bizimle beraber bizim bayram yerine gel, sen ilahına dua et, bizde ilahlarımıza dua edelim. Kimin duasına icabet edilirse ona uyulsun!"

Hz. Salih kabul etti, onlarla beraber çıktı, onlar putlarına yalvardılar, ama putlar onlara cevap vermedi. Sonra onların reisi bir kayaya işaret edip "bu kayadan bize dişi bir deve çıkar. Eğer bunu yaparsan Seni tasdik ederiz" dedi.

Hz. Salih, "eğer bunu yaparsam iman edecek misiniz" diyerek onlara sordu. "Evet" diyerek söz verdiler. Hz. Salih namaz kıldı, Rabbine dua etti. Derken kaya, hamile birinin doğururken kıvranması gibi harekete başladı, ardından yarıldı. İçinden gözlerinin önünde onların istediği vasıfta dişi bir deve çıktı. Sonra kendisi gibi büyük bir deve doğurdu.

Reisleri de dâhil olmak üzere içlerinden bir cemaat iman etti. Ama bazıları çıkıp diğerlerinin iman etmelerine engel oldu.

Deve, yavrusuyla beraber mer'ada otluyor, zaman zaman da kuyudan su içmeye gidiyordu. Başını sudan kaldırdığında bütün suyu içmiş oluyordu. Sonra dinlenmeye çekildiğinde onun sütünü sağıyorlardı ve kapları sütle doluyordu. Bu sütü hem içiyorlar, hem de biriktiriyorlardı. Deve, yazı vadinin üst kısmında geçiriyor, onların hayvanları ise iç kısmına kaçıyorlardı.

Kışı ise vadinin iç kısmında geçiriyor, onların davarları ise üst kısmına kaçıyorlardı.

Bu durum kendilerine ağır geldi. Onu boğazlamak nefislerine hoş göründü ve onu boğazladılar, etini de kendi aralarında taksim ettiler. Devenin yavrusu bir dağa çıktı, üç kere bağırdı.

Hz. Salih onlara dedi: "Yavruyu yakalayın, ola ki azap üzerinizden kalkar." Ama bunu yapamadılar. Çünkü yavrunun seslenmesinden sonra kaya yarıldı, yavru onun içine girdi.

Hz. Salih kavmine şöyle dedi: "Yüzleriniz yarın sararacak, yarından sonra kırmızı hale gelecek. Üçüncü gün ise simsiyah olacak. Diğer günün sabahında ise azap başınıza gelecek."

Kavmi, alâmetleri görünce O'nu öldürmek istedi, Allah da O'nu kurtardı, Filistin diyarına gönderdi. Dördüncü günün sabahında, semadan şiddetli bir ses geldi, sesin dehşetinden ödleri koptu, hepsi helak olup gittiler.

79- فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ **"Bunun üzerine onlardan yüz çevirdi."**

وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّى **"Ve dedi: "Ey kavmim! And olsun ki ben size Rabbimin mesajını tebliğ ettim."**

وَنَصَحْتُ لَكُمْ **"Ve size öğüt verdim."**

وَلٰكِنْ لاَ تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ **"Fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz."**

Ayetin zahirine göre onlardan yüz çevirmesi, onları yerde birer cüsse halinde görmesinden sonradır. Onların helakinden sonra kendilerine böyle hitap etmesi de muhtemeldir.

Nitekim Hz. Peygamber, Bedirde öldürülen kâfirlere şöyle seslenmişti:

"Biz, Rabbimizin bize vaat ettiğini hak olarak bulduk, siz de Rabbinizin vaadini hak olarak buldunuz mu?"

Hz. Salih bu sözleri onlara tahassür yoluyla söylemiş de olabilir.

80- وَلُوطًا **"Lût'u** (da peygamber olarak gönderdik.)"

اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ **"Kavmine şöyle demişti:"**

اَتَاْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ **"Sizden önce âlemlerden hiç birinin yapmadığı çirkin işi mi yapıyorsunuz?"**

Hz. Lût'un soru yoluyla onlara böyle demesi, bu son derece çirkin fiillerine karşı onları bir kınama ve yaptıklarını yüzlerine vurmak içindir.

Hz. Lût, önce onları bu çirkin işi yapmakla, ardından da bunu ilk işleyen kimselerin onlar olduğunu nazara vermekle kınadı. Bu ise, çok daha kötü bir durumdur.

81- اِنَّكُمْ لَتَاْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ **"Çünkü siz kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere varıyorsunuz."**

Ayetin bu kısmı, onların çirkin işini beyan eder. Böyle bir üslûb, onların yaptığını inkâr etmede ve onları kınamada son derece beliğ bir anlatımdır.

Ayette, onların erkeklere duyduğu şehvetin hayvancasına bir vasıf olduğuna işaret vardır. Hâlbuki akıllı kimseye yakışan, şehvetini tatmin etmek olmayıp, çocuk sahibi olmak, nevin bekâsına hizmet etmektir.

بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ **"Doğrusu siz haddi aşan bir kavimsiniz."**

Onları böyle taşkınlıklara sevk eden sebep, her şeyde israfa, aşırılığa alışmalarıdır. Öncesinde belli bir fiilleri kınanırken, burada bütün ayıpları zemmedilmiştir.

82- وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ اَنْ قَالُٓوا اَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ ۚ **"Kavminin cevabı ancak şu oldu: Onları beldenizden çıkarın."**

Yani, O'nun kelamına cevap olacak bir şey demediler. Bunun yerine, nasihatine mukabil, O'nu ve O'na iman edenleri beldelerinden çıkarma emri verdiler. Sözlerinin devamında ise, istihza yoluyla şöyle dediler:

اِنَّهُمْ اُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ **"Çünkü onlar çok temiz insanlarmış!"**

83- فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَهْلَهٗٓ اِلَّا امْرَاَتَهٗ **"Biz de onu ve karısı dışında ehlini kurtardık."**

كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ **"O, geride kalanlardan oldu."**

Hanımı, gizliden gizliye kâfirdi.

84- وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا **"Ve üzerlerine bir yağmur** (taş yağmuru) **yağdırdık."**

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ۚ **"Bak ki günahkârların akıbeti nasıl oldu?"**

Bu yağmurun nasıl bir yağmur olduğu şu ayetlerde beyan edilmektedir: **"Ve üzerlerine pişmiş balçıktan taş yağdırdık."** (Hûd, 82)

"Ve üzerlerine de ateşte pişmiş taşları yağmur gibi yağdırdık." (Hicr, 74)

Rivayete göre Hz. Lût, amcası Hz. İbrahimle Şam tarafına hicret ettiğinde Ürdüne yerleşti. Allah O'nu Hakka davet etmesi ve kavminin dünyada ilk defa başlatmış oldukları homoseksüellikten sakındırması için Sedom halkına gönderdi. Onlar ise, bu yaptıklarına son vermediler, Allah da başlarına taş yağdırdı, hepsi helak olup gitti.

109. DERS

Hz. Şuayb

85- وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا **"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı** (gönderdik)."

Medyen, Hz. İbrahimin oğullarından biridir. Medyen ahalisi, onun torunlarıdır. Hz. Şuayb, kavmine karşı diyalogunda gayet güzel ifadeler kullandığı için kendisine "**hatibü'l- enbiya**" denilir.

قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ **"Dedi: Ey kavmim, Allah'a ibadet edin!"**

مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ **"Sizin O'ndan başka bir ilâhınız yoktur."**

قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ **"Size Rabbinizden bir beyyine geldi."**

"Beyyine"den murat, kendisine verilen mu'cizedir. Kur'anda bunun ne olduğuna dair bir şey bulunmamaktadır.

فَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ **"Dolayısıyla ölçüyü ve tartıyı tam yapın."**

وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَاءَهُمْ **"İnsanların eşyalarını eksik vermeyin."**

Yani, onların haklarında noksanlık yapmayın.

Ayette **"insanların eşyalarını"** denilmesi tamim içindir. Bu ifade de, onların büyük küçük, az çok her şeyde insanların haklarını çiğnediklerine bir tenbih vardır.

Denildi ki: İnsanların mallarını alırken hep düşük fiyat verirlerdi.

وَلَا تُفْسِدُوا فِى الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَا **"Islahından sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın."**

Peygamber ve onlara tabi olanlar, din vasıtasıyla yeryüzünü ıslah ettikten sonra, küfürle ve haksızlık yapmak sûretiyle orada fesat çıkarmayın.

ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ **"Eğer inanan insanlar iseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır."**

"İşte bu" ifadesinden murat, onlara emrettiği şeyleri yapmaları ve nehyettiklerinden uzak kalmalarıdır.

"Bu sizin için daha hayırlıdır."

Bunun manası:

-Ya "hayırlı olan budur" şeklinde mutlak ziyadeliği bildirdir.

-Veya "insaniyette, kazanmada ve mal toplamada daha hayırlıdır" anlamını ifade eder.

86- وَلاَ تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِهٖ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا **"Tehdit ederek, iman edenleri Allah yolundan alıkoyarak ve o yolun eğriliğini arayarak öyle her yolun başında oturmayın."**

Şeytan gibi, dinin yollarından her bir yolun önüne oturmayın.

Hak yol her ne kadar bir olsa da; marifet, ilâhî emir ve yasaklar (hadler) ve hükümler gibi şubelere ayrılır. Onlar, insanlardan herhangi birini bu yollardan birinde gayret içinde gördüklerinde, onu men ediyorlardı.

Denildi ki: İnsanların gelip geçtikleri yollarda durup Hz. Şuayb'a gitmek isteyenlere "O bir yalancıdır, sakın seni dininden çevirmesin." diyorlar ve Ona inananları tehdit ediyorlardı.

Denildi ki: Eşkıyalık yapıyor, yol kesiyorlardı.

"Allah yolundan" denilmesi, onların engel olmak istedikleri şeyin ne kadar büyük olduğuna ve bunun büyüklüğüne göre de yaptıkları işin ne kadar çirkin olduğuna delalet eder.

"Allah yolundan" murat Allaha iman da olabilir.

Onların Allah yolunda eğrilik aramaları

-Birtakım şüpheler ileri sürerek Allah yolunu eğri göstermek istemeleri,

-Veya insanlara Allah yolunu eğri bir yol olarak sunmaya çalışmalarıdır.

وَاذْكُرُوا اِذْ كُنْتُمْ قَلِيلاً فَكَثَّرَكُمْ **"Düşünün ki siz az idiniz de O sizi çoğalttı."**

Hatırlayın ki, sizin sayınız veya malınız az idi de, O nesil veya malda bereketle sizin imkânlarınızı çoğalttı.

وَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ **"Bozguncuların akıbetinin nasıl olduğuna bakın!"**

Sizden önceki milletlerden müfsit olanların akıbetine bakın, hallerinden ibret alın.

87- وَاِنْ كَانَ طَآئِفَةٌ مِنْكُمْ اٰمَنُوا بِالَّذِى اُرْسِلْتُ بِهٖ وَطَآئِفَةٌ لَمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا

حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ بَيْنَنَا ۚ **"Eğer içinizden bir grup benimle gönderilene inanır, bir grup da inanmazsa, Allah aramızda hükmedinceye kadar sabredin."**

Allah hak yolda gidenlere batıl yolda olanlara karşı zafer verinceye kadar sabredin, durumu gözleyin bakalım.

Ayet, mü'minlere vaad, kâfirlere ise vaîddir.

وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ **"O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır."**

Çünkü onun hükmünün üstünde bir güç yoktur, hükmünde zulüm de söz konusu değildir.

88- قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ **"Kavminden önde gelen kibirliler şöyle dediler:"**

لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا ۚ **"Ey Şuayb! Ya seni ve seninle beraber mü'min olanları beldemizden çıkarırız, ya da dinimize dönersiniz!"**

Yani, iki şeyden biri olacak:

Ya buradan çıkarılacaksınız veya küfre döneceksiniz.

Hz. Şuayb asla onların dininde olmadı. Çünkü peygamberler için hiçbir şekilde küfür caiz olamaz. Lakin O'na iman edenler daha önce küfür yolunda oldukları için böyle hitap edildi. Benzeri bir durum, Hz. Şuayb'ın cevabı için söz konusudur.

قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ **"Dedi ki: "İstemesek de mi?"**

89- قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّانَا اللّٰهُ مِنْهَا ۚ **"Allah bizi kurtardıktan sonra sizin batıl dininize dönersek, Allah'a karşı iftira etmiş oluruz."**

وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ رَبُّنَا ۚ **"Rabbimiz olan Allah'ın dilemesi müstesna, geri dönmemiz bizim için olacak şey değildir."**

Bunda, küfrün de Allahın meşieti ile olduğuna bir delil vardır.

Denildi ki: Hz. Şuayb, olmayacak bir şeye talik ederek onların küfre dönüş beklentilerini kesmek istedi.

وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ۚ **"Rabbimiz ilmen her şeyi kuşatmıştır."**

Onun ilmi, bizden ve sizden olan ve olacak her şeyi kuşatmıştır.

عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا **"Biz sadece Allah'a tevekkül ettik."**

Bizi iman üzere sabit kılmada ve kötülerden kurtarmada sadece Allah'a dayandık.

رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ **"Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasını hak ile aç."**

Yani, "Bizimle kavmimiz arasında hak ile hükmet" demektir.

Veya "bizleri galip kıl, ta ki bizimle onlar arasındaki fark ortaya çıksın, hak yolda olan batıl yolda olandan ayrılsın" manası da olabilir.

وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ **"Çünkü Sen açanların en hayırlısısın."**

Buna, üstte dikkat çekilen her iki mana verilebilir:

-Yani, "sen hükmedenlerin en hayırlısısın."

-"Sen, ortaya çıkaran, ayıranların en hayırlısısın."

90- وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ **"Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki:"**

لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ **"Eğer Şuayb'a uyarsanız, o takdirde mutlaka hüsrana uğrarsınız."**

Yani, "Şayet, Şuayba uyup da dininizi terk ederseniz, doğru yolunuzu bırakıp O'nun sapık yoluna girmekle hüsrana düşenlerden olursunuz."

Veya "insanların malını değerinden düşük almak, ölçüde tartıda hile yapmak sûretiyle elde ettiğiniz kazançlarınızdan mahrum kalırsınız."

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ **"Derken o müthiş sarsıntı onları yakalayıverdi."**

فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ **"Yurtlarında diz üstü çökekaldılar."**

Burada zelzele ile helâk edilmeleri ifade edilirken, Hicr sûresinde sayha (şiddetli ses) ile cezalandırmaları anlatıldı.[11] Muhtemelen sayha, zelzelenin başlangıcında görülen bir durumdu.

92- الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا **"Şuayb'ı yalanlayanlar var ya, sanki diyarlarında hiç şenlik tutmamış gibiydi."**

---

11 Bkz. Hicr, 83.

Şuaybı yalanlayanlar sanki orada hiç yaşamamış gibi oldular, toptan helak edildiler.

اَلَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ **"Şuayb'ı yalanlayanlar var ya, işte ziyana uğrayanlar onlar oldular."**

Dinlerinde ve dünyalarında tam bir hüsrana düştüler, yoksa iddia ettikleri gibi Hz. Şuayb ve O'nu tasdik edenler değil. Çünkü onlar dünya ve ahirette kazançlı oldular.

İşte buna tenbih ve hükümde mübalağa için **"Şuayb'ı yalanlayanlar"** ifadesi iki defa tekrar edildi.

93- فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ **"Şuayb onlardan yüz çevirip şöyle dedi:"**

يَا قَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّى **"Ey kavmim! Ben size Rabbimin mesajlarını ulaştırdım."**

وَنَصَحْتُ لَكُمْ **"Ve size nasihat ettim."**

فَكَيْفَ اٰسٰى عَلٰى قَوْمٍ كَافِرِينَ **"Artık kâfir bir kavme ben nasıl acırım?"**

Onlar, küfürleri sebebiyle başlarına gelen böyle bir felaketi hak ettiklerinden dolayı arkalarından üzülmeye değecek kimseler değillerdir.

Veya böyle demesi, onlar hakkında çok üzülmemesinin mazeretini ifade etmek içindir. Yani, "ben dini tebliğde ve uyarıda bulunmakta üzerime düşeni yaptım. Nasihat etmekte ve şefkat göstermekte bütün gücümü kullandım. Ama siz benim sözümü tasdik etmediniz. Bu durumda ben size nasıl üzüleyim."

94- وَمَا اَرْسَلْنَا فِى قَرْيَةٍ مِنْ نَبِىٍّ اِلَّآ اَخَذْنَآ اَهْلَهَا بِالْبَاْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ **"Biz hangi beldeye bir peygamber gönderdiysek, onun halkını mutlaka yoksulluk ve darlıkla sıkmışızdır."**

لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ **"Ola ki yalvarırlar diye."**

95- ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ **"Sonra kötülüğün yerine iyilik** (bolluk) **getirdik."**

Sonra içlerinde bulundukları bela ve şiddet yerine selamet ve genişlik verdik, böylece her iki durumla da onları denedik.

حَتّٰى عَفَوْا **"Öyle ki çoğaldılar."**

Bu çoğalma, sayıca ve imkânlar itibariyledir.

وَقَالُوا قَدْ مَسَّ اٰبَاۤءَنَا الضَّرَّاۤءُ وَالسَّرَّاۤءُ **"Ve "Atalarımıza da böyle darlık ve genişlik dokunmuştu" dediler."**

Bunu, Allahın nimetine nankörlük yaparak ve O'nu hatırlamayı unutarak söylediler. Böyle durumları zamanın bir âdeti itikad ettiler, "zaman insanlar arasında böyle darlık ve genişlik meydana getiriyor, bizim başımıza gelen atalarımızın da başına gelmişti" dediler.

فَاَخَذْنٰهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ **"Derken hiç farkında olmadıkları bir sırada ansızın onları yakaladık."**

96- وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرٰۤى اٰمَنُوْا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكٰتٍ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ **"O beldelerin halkı iman etseler ve günahlardan korunsalardı, elbette üzerlerine gökten ve yerden bereketler açardık."**

Şayet o beldelerde yaşayanlar, küfür ve isyanları yerine iman etseler, günahlardan sakınsalardı onlara hayırlı şeyleri bolca verirdik ve her taraftan o hayırlı şeyleri kendilerine kolaylaştırırdık.

Denildi ki: Sema ve arzın bereketinden murat, yağmur ve bitkidir.

وَلٰكِنْ كَذَّبُوْا فَاَخَذْنٰهُمْ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ **"Lakin yalanladılar, biz de onları yaptıklarıyla kıskıvrak yakaladık."**

Lakin onlar peygamberleri yalanladılar, biz de işlemiş oldukları küfür ve günahlar sebebiyle onları şiddetle cezalandırdık.

97- اَفَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰۤى اَنْ يَّاْتِيَهُمْ بَاْسُنَا بَيَاتًا وَّهُمْ نَآئِمُوْنَ **"O beldelerin ahalisi, gece uyurlarken kendilerine azabımızın gelmesinden emin mi oldular?"**

Ayet, iki ayet öncesinde geçen **"Ve "Atalarımıza da böyle darlık ve genişlik dokunmuştu" dediler"** cümlesine atfedilmiştir. Arada yer alanlar birer **cümle-i muteriza**, yani ara cümlelerdir.

98- اَوَ اَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰۤى اَنْ يَّاْتِيَهُمْ بَاْسُنَا ضُحًى وَّهُمْ يَلْعَبُوْنَ **"Yoksa o beldelerin ahalisi, gündüz vakti eğlenirlerken onlara azabımızın gelmesinden emin mi oldular?"**

Onlar gündüz vakti gafletle eğlenirlerken veya kendilerine fayda vermeyecek şeylerle oyalanırlarken azabımızın kendilerine gelmesinden emin mi oldular?

99- اَفَاَمِنُوا مَكْرَ اللّٰهِ ۚ **"Allah'ın tuzağından emin mi oldular?"**

"Allahın mekri" (tuzağı), Allahın kul için istidraçta bulunmasını ve ummadığı yerden yakalamasını anlatan bir istiaredir.

فَلاَ يَاْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ اِلاَّ الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ۚ **"Hüsrana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın tuzağından emin olmaz."**

Onların hüsranı,

-Küfürleri,

-Tefekkür etmemeleri

-Ve ibret almamalarıdır.

100- اَوَ لَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِ اَهْلِهَا **"Önceki sahiplerinden sonra yeryüzüne vâris olanlara hâlâ şu belli olmadı mı:"**

اَنْ لَوْ نَشَاءُ اَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ ۚ **"Eğer biz dilersek onları da günahlarından dolayı musibetlere uğratırız!"**

Önceki devirlerde gelip geçenlerin diyarına mirasçı olanlar şunu anlamadılar mı ki, biz istesek öncekilere musibet verdiğimiz gibi, onlara da yaptıkları günahlara karşılık olarak musibetler veririz.

وَنَطْبَعُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ **"Ve Biz onların kalplerini mühürleriz."**

فَهُمْ لاَ يَسْمَعُونَ **"Böylece onlar işitmezler."**

Biz onların kalplerini mühürleriz de, anlayacak ve ibret alacak şekilde duymazlar.

101- تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَائِهَا ۚ **"İşte o beldeler ki, sana onların haberlerinden bir kısmını anlatıyoruz."**

"O beldeler" ifadesinden murat, üstte zikri geçen beldelerdir.

وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۚ **"Andolsun ki, peygamberleri onlara apaçık deliller** (mu'cizeler) **getirmişlerdi."**

فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ ۗ **"Fakat önceden yalanladıklarına iman edici olmadılar."**

Peygamberleri onlara mu'cizeler getirmişlerdi, ama onlar buna inanmadılar.

Peygamberler gelmezden önce de bunlara inanmıyorlardı. Apaçık ayetleri yalanlama üzere hayatları devam etmekteydi.

Veya mana şöyle de olabilir:

"Peygamberler kendilerine geldiğinde yalanladıklarına, ömürleri boyunca da iman etmediler. O peygamberlerin devam eden davetleri ve peş peşe gelen ayetleri (mu'cizeleri) onlarda bir etki yapmadı, inanmadılar.

Ayetteki ل lam harfi, hem bu nefyi te'kid eder, hem de onların imana müsaid olmadıklarına delâlet eder. Çünkü küfürde çok ileri gitmişlerdi ve kalpleri de mühürlenmişti.

كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ **"İşte o kâfirlerin kalplerini Allah böyle mühürler."**

Dolayısıyla onların tabiatı, ayet ve uyarılara karşı yumuşamaz,

102- وَمَا وَجَدْنَا لِاَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ ۚ **"Onların çoğunda, sözde durma diye bir şey bulmadık."**

Çünkü onların çoğu,

-Allahın ayetler indirerek,

-Ve deliller ortaya koyarak iman ve takva ile ilgili kendilerinden almış oldukları ahdi bozdular.

Veya bir zararla karşılaştıklarında korku içerisinde **"Eğer bizi bundan kurtarırsan, andolsun ki, şükredenlerden olacağız."** (Yunus, 22) demeleri tarzında, Allaha verdikleri sözleri yerine getirmezler.[12]

وَاِنْ وَجَدْنَآ اَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ **"Gerçek şu ki, onların çoğunu yoldan çıkmış bulduk."**

---

[12] İlgili ayette gemiyle seyahat edenlerin durumu anlatılır. Keyifli bir seyahat yaparlarken, birden her taraftan dalgalar kendilerini kuşatır. O zaman Allaha yönelip **"Eğer bizi bundan kurtarırsan, andolsun ki, şükredenlerden olacağız"** derler. Ama Allah onları kurtardığında yine taşkınlık yapmaya devam ederler.

110. DERS

Hz. Musa ve Firavun

103- ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَاۡئِهٖ **"Sonra onların arkasından Musa'yı ayetlerimizle Firavun'a ve onun yakın çevresine gönderdik."**

Fars krallarına "**kisra**" denildiği gibi, Mısır hükümdarlarına da **"firavun"** deniliyordu.

فَظَلَمُوا بِهَا ۚ **"Tuttular o ayetlere zulmettiler."**

Bunlardan, yani biraz önce bahsi geçen peygamberler ve onların ümmetlerinden sonra, mu'cizelerimizle Musa'yı gönderdik. Bu ayetler (mu'cizeler) son derece açık olduğundan iman etmeleri gerekirken, bunun yerine onları inkâr etmek sûretiyle zulmettiler.

Bundan dolayı ayette "inkâr ettiler" yerine **"zulmettiler"** denildi.

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ **"Şimdi bak, o müfsitlerin akıbeti nasıl oldu!"**

104- وَقَالَ مُوسٰى يَا فِرْعَوْنُ اِنِّى رَسُوْلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ ۚ **"Ve Musa dedi: "Ey Firavun! Şüphesiz ben âlemlerin Rabbinden bir elçiyim."**

105- حَقِيْقٌ عَلٰٓى اَنْ لَآ اَقُوْلَ عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ ۗ **"Bana yaraşan, Allah hakkında ancak hak olanı söylemektir."**

Böyle demesi, muhtemelen risalet davasında Firavunun Onu yalanlamasına bir cevaptır. Bunun zikredilmeyişi, ayetin öncesinde onların ilâhî ayetleri yalanlamalarının nazara verilmesindendir.

قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ **"Gerçekten ben size Rabbinizden bir beyyine** (mu'cize) **getirdim."**

فَاَرْسِلْ مَعِىَ بَنِىٓ اِسْرَآئِيْلَ ۖ **"Artık İsrailoğullarını benimle gönder."**

Onları serbest bırak. Benimle beraber atalarının vatanı olan arz-ı mukaddese dönsünler.

Firavun, İsrailoğullarını köle yapmış, ağır işlerde onları çalıştırıyordu.

106- قَالَ إِنْ كُنتَ جِئْتَ بِآيَةٍ فَأْتِ بِهَا **"Firavun dedi: Eğer bir ayet getirdiysen onu göster."**

إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ **"Eğer doğru söyleyenlerden isen."**

Seni gönderenin nezdinden bir mu'cize ile gelmişsen, yanımda göster ki doğru olduğun ortaya çıksın.

107- فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ **"Bunun üzerine, asâsını yere bıraktı, o da birden kocaman bir ejderha haline geldi."**

Rivayete göre Hz. Musa asasını yere bıraktığında, asa ağzı açık, tüylü, dehşetli bir yılan oldu. İki çenesi arası seksen arşın idi. Alt çenesini yere üst çenesini de sarayın suruna koydu. Sonra Firavun'a yöneldi. Firavun ondan kaçtı, altına pisletti. İnsanlar tam bir panik halinde kaçıştılar. Yirmi beş bin kişi hayatını kaybetti. Firavun "ya Musa! Seni gönderen hakkı için bunu al! Ben sana inanıyorum, İsrailoğullarını da seninle gönderiyorum" dedi. Bunun üzerine Hz. Musa yılanı aldı, tekrar asa haline geldi.

108- وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ **"Elini koynuna soktu. Çıkardığında bakanların gözünü kamaştıran bir ışık saçıyordu."**

Rivayete göre Hz. Musa esmer biri idi. Elini koynuna veya koltuk altına sokup çıkardığında eli nurani bir beyazlığa dönüştü, etrafa güneşten daha fazla ışık saçıyordu.

109- قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ **"Firavun'un kavminden ileri gelenler, "Muhakkak bu çok bilge bir sihirbaz" dediler."**

Denildi ki: Firavunun çevresindeki önde gelen topluluk Hz. Musa'nın durumu hakkında meşveret yapılınca, görüşlerini böyle ifade ettiler.

Bu ifade Şuara sûresinde Firavunun sözü olarak nazara verildi, burada ise önde gelen adamlarının sözü olarak anlatıldı.[13]

110- يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ **"O, sizi arzınızdan çıkarmak istiyor."**

فَمَاذَا تَأْمُرُونَ **"O halde ne emrediyorsunuz?"**

111- قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ **"Dediler: Onu ve kardeşini beklet."**

وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ **"Şehirlere de toplayıcılar gönder."**

---

[13] Bkz. Şuara, 35.

112- يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ "Bütün bilge sihirbazları sana getirsinler."

Hz. Musa hakkında görüş birliğine vardılar ve bunu Firavun'a bildirdiler.

113- وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ "Ve sihirbazlar Firavun'a geldi."

قَالُوا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ "Galip gelen biz olursak bize muhakkak mükâfat var, değil mi?" dediler."

Ayetin bu kısmı, sanki "Sihirbazlar Firavuna geldiklerinde ne dediler" şeklinde bir sualin cevabıdır.

114- قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ "Firavun dedi: "Evet, o zaman benim yakın çevremden olacaksınız."

115- قَالُوا يَا مُوسَى إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ "Sihirbazlar Musa'ya: "Ey Musa! Sen mi atarsın, yoksa atan biz mi olalım?" dediler."

Hz. Musa'yı dilediğini seçmekte muhayyer bırakmaları,

-Edebe riayettendir.

-Veya büyüklük göstermek içindir.

Lakin kendi arzuları Hz. Musa'dan önce hünerlerini göstermek idi. Bunu, **"sen mi atarsın, yoksa atan biz mi olalım"** derken de bir derece hissettirdiler. Çünkü ifadelerinde haberi elif-lâmlı getirerek, fiilde zaten "biz" manası varken ayrıca "biz" ifadesini kullanarak rağbetlerine dikkat çektiler.

116- قَالَ أَلْقُوا "Musa, "Siz atın" dedi."

Hz. Musa'nın öncelik hakkını onlara vermesi, onlara karşı bir ikram, bir tolerans olabileceği gibi, önce onların ne yaptığını görmek ve kendine güvenmek de olabilir.

فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ "Ellerindekileri yere attıklarında insanların gözlerini büyülediler."

Onların gözlerine gerçeği ters yüz ederek gösterdiler.

وَاسْتَرْهَبُوهُمْ "Ve onları dehşete düşürdüler."

Onları şiddetli bir şekilde korkuttular. Anlaşıldığına göre, zaten niyetleri de buydu.

وَجَآءُو بِسِحْرٍ عَظِيمٍ **"Çok büyük bir sihir gösterdiler."**

Rivayete göre kalın ipleri ve uzun değnekleri yere bıraktılar. Bunlar vadiyi dolduran birbiri üstüne yığılmış yılanlar gibi görüldü.

117- وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَلْقِ عَصَاكَ ۚ **"Biz de Musa'ya "asânı yere bırak" diye vahyettik."**

فَاِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَاْفِكُونَ ۚ **"Bir de ne görsünler, asâ onların uydurduklarını yakalayıp yutuveriyor!"**

Rivayete göre, Hz. Musa'nın yılanı onların iplerini ve değneklerini yakalayıp yuttuktan sonra orada bulunanlara yöneldi. Bunun üzerine kaçmaya başladılar, tam bir panik hali yaşadılar. Pek çok insan hayatını kaybetti. Sonra Hz. Musa yılanı eline aldı, tekrar asa haline döndü. Bunu gören sihirbazlar "bu bir sihir olsaydı iplerimiz ve değneklerimiz ortadan kaybolmaz, kalırlardı" dediler.

118- فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۚ **"Böylece hak ortaya çıktı ve onların bütün yaptıkları boşa gitti."**

Böylece, yapmış oldukları sihrin ve muarazanın boş olduğu anlaşıldı.

119- فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَ ۚ **"Orada mağlup oldular ve küçük düştüler."**

Böylece zelil ve perişan oldular.

Veya zillet ve perişaniyet içinde şehre döndüler.

Zamir, Firavun ve kavmine aittir.

120- وَاُلْقِىَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ۚ **"Sihirbazlar hep birden secdeye kapandılar."**

Hak onlara galip geldi, öyle ki secdeye varmaktan kendilerini alamadılar.

Veya Allah böyle yapmalarını kendilerine ilham etti, buna sevk etti. Ta ki Firavun bunlarla Hz. Musaya galip gelmek isterken iş tersine dönsün, tam bir mağlubiyet yaşasın.

Veya bu ifade onların secdeye varmalarının sür'at ve şiddetini anlatmak içindir.

121- قَالُوٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۙ **"Dediler: Âlemlerin Rabbine iman ettik."**

122- رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ **"Musa'nın ve Harun'un Rabbine."**

Önce **"âlemlerin Rabbine iman ettik"** dediler. Bundan Firavunu kastetmediklerini göstermek için de **"Musanın ve Harunun Rabbine"** ifadesini ondan bedel olarak getirdiler.

123- قَالَ فِرْعَوْنُ اٰمَنْتُمْ بِهٖ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ ۚ **"Firavun dedi: Ben size izin vermeden Ona iman ettiniz ha!"**

Firavunun **"O'na iman ettiniz ha!"** deyişi inkâr içindir. Yani "nasıl olur da inanırsınız?" manası taşır.

اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَكَرْتُمُوهُ فِى الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَآ اَهْلَهَا ۚ **"Şüphesiz bu, halkı yerinden çıkarmak için sizin şehirde kurduğunuz bir hiledir."**

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ **"Sonra bileceksiniz!"**

Yani, yaptığınızın akıbetini bileceksiniz!

Bu, mücmel bir tehdittir. Ayetin devamında bu şöyle tafsil edilir:

124- لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ **"Elbette ve elbette ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim."**

ثُمَّ لَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِينَ **"Sonra da hepinizi astıracağım."**

Sizi zillete düçar etmek ve emsalinize de gözdağı vermek için hepinizi astıracağım.

Denildi ki, bu şekilde idam etme işini ilk başlatan Firavun oldu.

Allahu Teâlâ bu şekilde cezayı eşkıya için uygun gördü. Böyle bir ceza verilmesi, onların cürmünün büyüklüğünü göstermektedir. Ve Allah eşkıyalığı **"Allah ve Rasulüne harp açmak"** şeklinde isimlendirdi. Lakin ilâhî hükümde cezanın uygulanması kademeli bir şekildedir. Hemen bir defada el ve ayakları çapraz kesilmez. Bu da O'nun rahmetinin büyüklüğünü göstermektedir.

125- قَالُوٓا اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ۚ **"Onlar da: Şüphesiz zaten biz Rabbimize döneceğiz" dediler."**

Yani, "ölümle her hâl ü kârda Rabbimize döneceğiz. Dolayısıyla senin tehdidine aldırmıyoruz!"

Veya "eğer bu dediklerini yaparsan biz Rabbimize ve O'nun vereceği sevaba dönmüş oluruz." Sanki böyle diyerek Allah'a bir an önce kavuşma arzularını ifade ettiler.

Veya, "senin de bizim de dönüşümüz Rabbimizedir. O, aramızda hükmedecektir."

126- وَمَا تَنْقِمُ مِنَّا اِلاَّ اَنْ اٰمَنَّا بِاٰيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا **"Senin bize kızman da sırf Rabbimizin âyetleri gelince onlara iman etmemizden dolayıdır."**

Senin bizimle ilgili kızdığın ve inkâr ettiğin şey, en hayırlı amel ve en şerefli paye olan Allaha imanımızdır. Senin rızanı gözeterek bundan vazgeçecek değiliz.

Sonra Allaha yönelip şöyle dua ettiler:

رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا **"Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır."**

"Gökten yağan yağmur gibi üzerimize sabır yağdır."

Veya "bizi günahlardan tertemiz kılacak bir hal bizlere ihsan et." Yani, Firavunun tehdidine karşı sabır kuvveti ver.

وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ع **"Ve Sana teslim olan kimseler olarak canımızı al."**

Denildiğine göre, Firavun onlara dediğini yaptı.

Bazıları ise, **"...onlar size erişemeyecekler."** (Kasas, 35) ayetinden delil getirerek, onlara bir şey yapmadığını söylediler.

127- وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ **"Firavunun kavminden ileri gelenler dediler ki:"**

اَتَذَرُ مُوسٰى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِى الْاَرْضِ وَيَذَرَكَ وَاٰلِهَتَكَ **"Seni ve ilâhlarını terk etsinler de yeryüzünde fesat çıkarsınlar diye mi Musa'yı ve kavmini serbest bırakacaksın?"**

"Musa ve kavmi, insanları senin aleyhine geçiriyorlar, sana muhalif olmaya çağırıyorlar. Onları bu şekilde yeryüzünde fesat çıkarmaya mı terk edeceksin?"

"Firavunun ilahları" ifadesi onun mabutlarını ifade eder. Denildiğine göre yıldızlara tapıyordu.

Yine denildiğine göre kavmi için putlar yaptırmış ve bunlarla kendisine yaklaşılması için onlara tapmalarını emretmişti. Bundan dolayı **"Ben sizin en yüce Rabbinizim"** (Naziat, 24) demişti.

قَالَ سَنُقَتِّلُ اَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِى نِسَاءَهُمْ ۚ **"Firavun dedi: Onların oğullarını öldüreceğiz, kadınlarını hayatta bırakacağız."**

Daha önce yaptığımız gibi, onların erkek çocuklarını öldüreceğiz, kız çocuklarını sağ bırakacağız. Ta ki bizim onlar üzerindeki kahr ve galebemizin devam ettiği bilinsin. Musa'nın, müneccim ve kâhinlerin haber verdikleri "saltanatımıza son verecek çocuk" olduğu tevehhüm edilmesin.

وَاِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ **"Ve biz onlar üzerinde kahredici bir üstünlüğe sahibiz."**

Biz onlara galibiz, onlar ise bizim elimiz altında mahkûmdurlar.

128- قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ **"Musa, kavmine dedi ki:"**

Kavmi Firavunun sözlerini duyduğunda rahatsızlık duyunca, Hz. Musa onları teskin için böyle dedi:

اسْتَعِينُوا بِاللّٰهِ وَاصْبِرُوا ۚ **"Allah'tan yardım isteyin ve sabredin."**

اِنَّ الْاَرْضَ لِلّٰهِ ۚ **"Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır."**

يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهٖ ۖ **"Kullarından dilediğini ona mirasçı kılar."**

Hz. Musa'nın bu ifadesi,

-Onlara bir tesellidir.

-Allahtan yardım isteme emrini açıklamaktır.

-Mesele hakkında sebat göstermelerini telkindir.

وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ **"Akıbet müttakilerindir."**

Ayetin bu kısmı ise,

-Galip geleceklerini onlara vaat etmektir.

-Firavunun kavminin helâk olup, onların diyarına kendilerinin varis olacakları şeklindeki vaadini hatırlatmaktır.

-Bunun tahakkuk edeceğini bildirmektir.

129- قَالُوا اُوذِينَا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَاْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا ۖ **"Kavmi dediler ki: "Sen bize gelmeden önce de eziyet gördük, sen geldikten sonra da."**

Sen bize gelmezden önce de evlatlarımız öldürülüyordu, sen geldikten sonra da bir şey değişmedi.

قَالَ عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُّهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِى الْاَرْضِ **"Musa dedi ki: "Ola ki, Rabbiniz düşmanınızı helak edecek ve sizi yeryüzünde halife kılacaktır."**

Hz. Musa daha önce kinaye yollu söylediğini, onlar bununla tatmin olmayınca açıktan ifade etti.

"Ola ki" demesi, bizzat o günkü muhataplarının mı yoksa onların evlatlarının mı bu müjdeye mazhar olacaklarını tam bilmemesinden olabilir. Rivayete göre, Mısır Hz. Davud döneminde İsrailoğullarının oldu.

فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُوْنَ **"Böylece sizin nasıl yaptığınıza bakacaktır."**

Allah size bu imkânı verecek, ta ki şükür ve küfran, taat ve isyandan ne yaptığınızı görsün, sizden meydana gelen fiillere göre yaptıklarınızın karşılığını versin.

130- وَلَقَدْ اَخَذْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِيْنَ وَنَقْصٍ مِّنَ الثَّمَرَاتِ **"Gerçekten biz, Firavun sülâlesini, kıtlıkla ve mahsullerden noksanlaştırarak cezalandırdık."**

Allah onları kıtlıkla cezalandırdı, yağmur ve sular azaldı. Ayrıca afetlerle mahsullerini noksanlaştırdı.

"Kıtlık" manası ayette **"sinîn"** kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu kelime "sene" kökünden gelir. Kıtlık yılına "sinîn" denilmesi sıkça o yıldan bahsedilmesinden ve olayların o yıla göre anlatılmasındandır.

لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ **"Ola ki düşünüp ibret alsınlar."**

Ta ki başlarına gelen bu felaketin küfür ve günahlarından dolayı olduğunu anlasınlar da ibret alsınlar ve bu şiddetli haller dolayısıyla kalpleri rikkat peyda etsin de Allaha sığınsınlar, O'nun nezdinde olana rağbet göstersinler.

131- فَاِذَا جَآءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوْا لَنَا هٰذِهٖ **"Kendilerine iyilik geldiği zaman, "işte bu bizim hakkımızdır" dediler."**

Kendilerine bolluk-genişlik tarzında iyilik geldiğinde "biz buna layığız, bizden dolayı bu verildi" dediler.

وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَّطَّيَّرُوْا بِمُوْسٰى وَمَنْ مَّعَهٗ **"Başlarına bir kötülük gelirse**

de, "işte bu, Musa ile yanındakilerin uğursuzluğu yüzünden" dediler."

Kıtlık- bela gibi kötü bir hâl geldiğinde ise, "bu, Musa ve yanındakilerin uğursuzluğu" dediler.

Bu, onların ne kadar kaba ve katı olduklarını vasfeder. Çünkü başa gelen şiddetli haller -özellikle de ayetleri (mu'cizeleri) gördükten sonra- kalpleri inceltir, nefisleri itaate sevk eder, taassubu ortadan kaldırır. Onlarda ise bu musibetler etkili olmadı, hatta musibetler geldikçe, azgınlıklarını ve batıla dalmalarını artırdılar.

-Meydana gelmesi için bizzat iradenin taalluku,

-Ve çokça vuku bulması sebebiyle ayette "hasene" **"el-hasene"** şeklinde marife olarak getirildi.

"Seyyie" ise,

-Nadiren olması,

-Ve bizzat değil tebeî olarak kastedilmesinden dolayı elif-lâmsız ve şek ifade eden **"eğer"** lafzıyla nazara verildi.

اَلآ اِنَّمَا طٰٓئِرُهُمْ عِنْدَ اللّٰهِ **"İyi bilin ki, onların uğursuzluğu Allah katındandır."**

Onların hayır ve şerrinin sebebi Allahın nezdindedir, o da Allahın hikmet ve meşietidir.

Veya mana şöyle olabilir: Onların böyle kötü hallere maruz kalmalarının sebebi, Allah nezdinde yazılı olan amelleridir. O kötü ameller, kendilerini üzecek musibetlerin sevkine vesile olmaktadır.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ **"Lâkin onların çoğu bilmezler."**

Lakin onların çoğu, başlarına gelen hallerin Allahtan olduğunu veya kötü amelleri yüzünden bu hallere düştüklerini bilmezler.

132- وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهٖ مِنْ اٰيَةٍ لِتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ **"Ve sen bizi büyülemek için her ne mu'cize/ayet getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz," dediler."**

"Mu'cize" demeleri Hz. Musa'nın iddiasına göredir, yoksa buna inandıklarından değildir. Nitekim sözlerinin devamında inanmayacaklarını açıktan ifade ettiler.

133- فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ اٰيَاتٍ مُفَصَّلاَتٍ

"Biz de üzerlerine kudretimizin ayrı ayrı alâmetleri olmak üzere tufan, çekirge, bit, kurbağa ve kan gönderdik."

Tufan, onları kuşatan, evlerini, mahsullerini bürüyen taşkın bir yağmur veya sel suyudur.

Rivayete göre, sekiz gün boyunca her taraf kararmış bir şekilde durmaksızın yağmur yağdı. Hiçbiri evinden çıkamadı. Su, evlerini bastı, ta boğazlarına kadar su içinde kaldılar. İsrailoğullarının evleri onların evleriyle karışık olmakla beraber, bir damla bile su evlerine girmedi. Su, arazilerini bastı, ekip biçmelerine ve tasarrufta bulunmalarına engel oldu. Bu durum haftalarca devam etti.

Bunun üzerine Hz. Musa'ya, "Rabbine dua et, bu durumdan bizi kurtarsın, sana inanacağız" dediler. Hz. Musa Allaha dua etti, Allah da bu musibeti onlardan kaldırdı, daha önce hiç görmedikleri şekilde bol mahsul verdi, ama onlar iman etmediler.

Allah da onlara **çekirge** gönderdi, çekirgeler onların ektiklerini, meyvelerini, yiyip bitirdi. Sonra kapıları, çatıları, elbiseleri yemeye başladılar.

Korkuyla ikinci defa Hz. Musa'ya sığındılar. Hz. Musa dua etti, sahraya çıktı. Doğu ve batı tarafına işaret etti, çekirgeler geldikleri tarafa döndüler. Firavun ve adamları yine iman etmedi.

Allah bu defa kendilerine **bit** gönderdi. Bitler, çekirgelerden arda kalanları yediler. Yemeklerinin içine düşüyor, elbiseleriyle derileri arasına giriyor, kanlarını emiyorlardı. Yine Hz. Musa'ya müracaat ettiler, O'nun duasıyla bu afetten kurtuldular. Bunun üzerine dediler ki: "Artık tahakkuk etti ki, sen bir sihirbazsın."

Sonra Allah onlara **kurbağa** gönderdi. Kurbağalar her tarafı istila etti, öyle ki bir elbiseyi veya yemeği açsalar oradan kurbağa çıkıyordu. Yatakları kurbağa ile doluydu. Kurbağalar, yemek pişirilirken kaynayan tencereye, konuşurlarken de ağızlarına atlıyordu. Korkuyla yine Hz. Musa'ya vardılar, yalvardılar. O da kendilerinden ahitler aldı ve Allaha dua etti, Allah bu musibeti de kaldırdı, ama ahitlerini bozdular.

Sonra Allah üzerlerine **kan** gönderdi, suları kana dönüştü. Hatta onlardan biri İsrailoğullarından biriyle aynı kabı kullandıklarında kendisi kullanınca kan oluyor, diğeri kullanınca su akıyordu. Yine onlardan biri İsrailoğullarından birinin ağzındaki suyu emse, bu su kendi ağzında kana dönüşüyordu.

"Kudretimizin ayrı ayrı alâmetleri olmak üzere"

Bunlar apaçık, mufassal ayetlerdi. Aklı başında biri, bunların Allahın ayetleri (mu'cizeleri) ve onlardan intikam alması olduğunda asla tereddüte düşmezdi.

Bu ayetlerin mufassal olması, onların hâllerini denemek için bölüm bölüm gelmesinden dolayı olabilir. Her biri arasında bir ay süre vardı ve bir hafta boyunca devam ediyordu.

Denildi ki: Hz. Musa sihirbazlara galip geldikten sonra onların içinde kaldı. Bu mu'cizeler bu süre zarfında meydana geldi.

فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ **"Ama onlar kibirlendiler ve mücrim bir kavim oldular."**

134- وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ **"Ne zaman ki azap üzerlerine çöktü."**

Ayette ifade edilen "ricz"den (azaptan) murat, biraz önce tafsil edilen musibetlerdir.

Veya, bunlardan sonra Allahın onlara gönderdiği taun felaketidir.

قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ **"Dediler ki "Ey Musa! Sana olan ahdi hürmetine bizim için Rabbine dua et."**

Cenab-ı Hakkın Hz. Musa nezdindeki ahdi:

-Ona verdiği nübüvvet,

-Dua ettiğinde icabette bulunması olabilir.

لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ **"Eğer bizden bu azabı kaldırıp uzaklaştırırsan, yemin olsun ki, sana kesinlikle iman edeceğiz."**

وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ **"Ve kesinlikle İsrailoğullarını Seninle birlikte göndereceğiz."**

135- فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ **"Ne zaman ki, belli bir süreye kadar onlardan azabı kaldırdık, derhal yeminlerini bozdular."**

Bu süreden murat, Kızıldenizde boğulmaları veya ölümdür.

Denildi ki: Bundan murat, kendilerinin belirlediği bir müddettir.

136- فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ **"Biz de, âyetlerimizi inkâr ettikleri ve onlardan gafil oldukları için kendilerinden intikam aldık da hepsini denizde boğduk."**

Onların suda boğularak cezalandırılmaları,

-Ayetleri (mu'cizeleri) yalanlamaları,

-O ayetler hakkında düşünmemeleri, onlardan gafil olmaları sebebiyle idi.

137- وَاَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْاَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِى بَارَكْنَا فِيهَا **"Ve o hırpalanıp ezilmekte olan kavmi de arzın bereketle donattığımız doğusuna ve batısına mirasçı yaptık."**

Köle olarak kullanılan, erkek evlatları boğazlanan o mazlum kavmi, arzın doğularına ve batılarına varis kıldık.

Arz'dan murat Şam bölgesidir. Firavun ve Amalika sonrası İsrailoğulları buralara hâkim oldu ve çevreye de genişleme imkânı buldular.

Buraların mübarek olması, verimli araziler ve geçim rahatlığı yönüyledir.

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنٰى عَلٰى بَنِى اِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا **"Ve böylece sabırları sebebiyle, İsrailoğullarına Rabbinin o güzel kelimesi tamam oldu."**

Cenab-ı Hakk'ın onlara olan kelimesi, **"Biz ise, istiyorduk ki arzda ezilmekte olanlara lütufta bulunalım Ve onları önderler yapalım ve onları varisler yapalım. Ve arzda onları hâkim kılalım, Firavun ile Hâmân ve ordularına, onlardan çekinmekte oldukları şeyi gösterelim."** (Kasas, 5-6) ayetlerinde bildirilen durumdur. Orada vaat edilen durum aynen tahakkuk etti.

Zorluklara karşı sabır göstermeleri sebebi ile bu ilâhî vaade nail oldular.

وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ **"Ve Firavun ve kavminin yapageldikleri sanat eserlerini ve diktikleri binaları yerle bir ettik."**

Firavun ve kavminin yaptıkları köşkleri, mamureleri yerle bir ettik.

Keza, Haman'ın yaptığı kule gibi, yükselttikleri binaları ve bahçeleri harabeye çevirdik.

111. DERS

Hz. Musa'nın Kavmi

138- وَجَاوَزْنَا بِبَنِى اِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ **"Ve İsrailoğullarını denizden geçirdik."**

Bu ayet ve devamı, Allahın kendilerine o kadar büyük nimetlerle ikramda bulunmasına ve nice ayetler (mu'cizeler) göstermesine rağmen, İsrailoğullarının yapmış oldukları çirkin işleri nazara verir.

Bunların anlatılması,

-Hz. Peygamberi, kavminden gördüğü durumlara karşı bir tesellidir.

-Ayrıca nefis muhasebesi yapmaktan ve kendi hallerini gözden geçirmekten gafil olmamaları için mü'minlere de bir uyarıdır.

Rivayete göre, Firavun ve kavminin helakinden sonra Hz. Musa yanındakilerle beraber aşure günü denizi geçti, o günün anısına oruç tuttular.

فَاَتَوْا عَلٰى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلٰٓى اَصْنَامٍ لَهُمْ ۚ **"Derken kendilerine mahsus bir takım putlara tapan bir kavme vardılar."**

Denildi ki: Sığır heykellerine tapıyorlardı. Bahsedilen kavim ise, Hz. Musaya kendileriyle savaşması emri verilen Amalika idi.

قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَا اِلٰهًا كَمَا لَهُمْ اٰلِهَةٌ ۚ **"Dediler ki: Ey Musa! Onların ilahları gibi, Sen de bize bir ilah yap!"**

قَالَ اِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ **"Musa dedi: Siz gerçekten cahillik eden bir kavimsiniz."**

Bu kadar büyük ayetler (mu'cizeler) gördükten sonra onlardan gelen bu teklif karşısında Hz. Musa onları mutlak bir cehaletle niteledi, yaptıklarının akıldan uzak olduğunu te'kidli bir üslûbla ifade etti.

139- اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ **"Çünkü şu kimselerin içinde bulundukları, yok olmaya mahkûmdur ve bütün yaptıkları batıldır."**

Yani, Allah onların dinini ortadan kaldıracak, putlarını kırıp parça parça yapacak.

Bununla Allaha yakın olmayı kastetseler bile, yaptıkları bu ibadet batıldır.

Yapılan bu te'kidler, içlerinde bulundukları hâl sebebiyle bu kavmin mutlaka helâk olacaklarına ve bütün yaptıklarının boşa çıkacağına tenbihte bulunarak, İsrailoğullarını Hz. Musa'dan talep ettikleri şeyden nefret ettirip uzaklaştırmak ve sakındırmak içindir.

140- قَالَ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِيكُمْ اِلٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ **"Dedi: Sizi âlemlere üstün kıldığı halde, ben size Allah'tan başka ilâh mı ararım?"**

Allah size başkalarına vermediği özel nimetler vermişken sizin için Allah dışında bir mabut mu ararım?

Ayette onların kötü muamelesine bir tenbih vardır. Şöyle ki:

Allah, sırf bir lütuf olarak, başkalarına vermediği nimetleri onlara vermişken, tutup da mahlûkatından en değersiz bir şeyi (putu) O'na ortak yapmak istediler!

141- وَاِذْ اَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ **"Hani sizi Al-i Firavundan kurtarmıştık."**

يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ ۚ **"Size azabın kötüsünü yapıyorlardı."**

يُقَتِّلُونَ اَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ **"Oğullarınızı öldürüyorlar, kadınlarınızı hayatta bırakıyorlardı."**

وَفِى ذٰلِكُمْ بَلَآءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ۚ **"Bunda sizin için Rabbinizden büyük imtihan vardı."**

"Bunda" derken bununla hem kurtarmak, hem de azap anlaşılabilir.

Birinciye göre mana, "bunda sizin için büyük bir nimet vardı."

İkinciye göre ise, "bunda sizin için büyük bir mihnet (çile) vardı."

142- وَوٰعَدْنَا مُوسٰى ثَلٰثِينَ لَيْلَةً **"Ve Musa'ya otuz gecelik bir süre tayin ettik."**

وَاَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ **"Ve on gece daha ekledik."**

Rivayete göre bir ay Zilkade ve on gün de devamındaki Zilhicce ayıdır.

فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهٖٓ اَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۚ **"Ve böylece Rabbinin mikatı** (tayin ettiği vakit) **tam kırk gece oldu."**

Rivayete göre Hz. Musa İsrailoğulları daha Mısırda iken Firavunun helâkinden sonra, onlara Allah'tan emir ve yasaklar ihtiva eden bir kitap getirmeyi vaat etmişti. Firavun helâk olduğunda Cenab-ı Hak'tan böyle bir kitabı istedi. Cenab-ı Hak da Onun otuz gün oruç tutmasını istedi. Hz. Musa otuz günü tamamladığında ağzının kokusu hoşuna gitmedi ve misvak kullandı, temizledi. Melekler dediler ki: "Biz senden misk kokusu kokluyorduk, sen ise misvak kullanarak bunu bozdun." Allahu Teâlâ on gün daha oruç tutmasını istedi.

Denildi ki: otuz günü oruç ve ibadetle geçirmesi için emretti, on günde ise Tevrat'ı indirdi ve O'nunla konuştu

وَقَالَ مُوسٰى لِاَخِيهِ هٰرُونَ اخْلُفْنِى فِى قَوْمِى وَاَصْلِحْ **"Musa, kardeşi Harun'a dedi: Kavmim içinde benim yerime geç, ıslaha çalış."**

Kavmim içinde benim halifem ol, onların işlerinden ıslah edilmesi gerekenleri ıslah et veya ıslah edici ol.

وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ **"Ve bozguncuların yoluna gitme!"**

Yani, seni ifsada çağıranlara itaat etme.

143- وَلَمَّا جَاءَ مُوسٰى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ **"Ne zaman ki, Musa, mikatımıza geldi ve Rabbi Onunla konuştu."**

Allahu Teâlâ, -meleklerle olduğu gibi- Tur'da Hz. Musa ile vasıtasız konuştu. Bu konuda gelen rivayetlerde "Hz. Musa ilâhî kelamı her cihetten işitiyordu" denilmesi, O'nun kelâm-ı kadimi (ezeli kelâmı) işitmesi mahlûkatın kelamını işitmesi cinsinden olmadığına bir tenbihtir.

قَالَ رَبِّ اَرِنِى اَنْظُرْ اِلَيْكَ **"Ya Rabbi, kendini bana göster, Sana nazar edeyim" dedi."**

Hz. Musa'nın Cenab-ı Hakkın rü'yetini talep etmesi, rüyetullahın mümkün olduğuna bir delildir. Çünkü peygamberlerin olmayacak bir şeyi ve özellikle de Allah'ı bilmemeyi gerektiren bir durumu istemesi düşünülemez. Bundan dolayıdır ki Cenab-ı Hak **"beni asla göremezsin"** dedi "ben asla görülmem", "bana asla bakamayacaksın" demedi.

Bunda Cenab-ı Hakkı görmenin gören kimsede bazı şartları gerektirdiğine ve o vakitte Hz. Musa'da bu şartların henüz gerçekleşmediğine bir tenbih vardır.

Hz. Musanın kavmi **"Allah'ı bize açıkça göster"** (Nisa, 153) dediğinde

Cenab-ı Hakkın bunu onlardan bir hata olarak görmesi rüyetullahı inkâra sebep olamaz. Çünkü rüyetullah imkânsız bir şey olsaydı Hz. Musanın onların cehaletini bildirmesi ve şüphelerini ortadan kaldırması gerekirdi. Nitekim **"Ey Musa! Onların ilahları gibi, Sen de bize bir ilah yap!"** (A'raf, 138) dediklerinde böyle yapmıştır. Hz. Musa kendisi kardeşi Harun'a **"... ve bozguncuların yoluna gitme!"** (A'raf, 142) derken, tutup da kendisinin kavminin yolundan gitmesi elbette düşünülemez.

Cenab-ı Hakkın **"beni asla göremezsin"** cevabından rüyetullahın imkânsız olduğuna delil getirmek çok daha büyük bir hatadır. Çünkü Cenab-ı Hakkın Hz. Musa'ya görülemeyeceğini haber vermesi O'nu başka zaman göremeyeceğine, başkasının O'nu göremeyeceğine delâlet etmez. Rüyetullahın imkânsız olduğunu ve bunun mutlaka böyle olması gerektiğini söylemek, göz göre göre hakkı kabul etmemek, rü'yetin gerçeğini bilmemektir.

قَالَ لَنْ تَرٰىنِى **"Allah dedi: Beni asla göremezsin."**

وَلٰكِنِ انْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ فَاِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهٗ فَسَوْفَ تَرٰىنِى ۚ **"Ve lâkin dağa bak, eğer o yerinde durabilirse, sonra sen de beni görürsün."**

Cenab-ı Hak bununla Hz. Musanın rü'yete güç yetiremeyeceğini beyan etmektedir. Rüyetullahın dağın yerinde durmasına talik edilmesi de bunun mümkün oluşuna delildir. Çünkü mümkün olan bir şeye talik edilen bir şeyin mümkün olması zaruridir.[14]

فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهٗ لِلْجَبَلِ جَعَلَهٗ دَكًّا **"Derken Rabbi dağa tecelli edince, onu yerle bir etti."**

Cenab-ı Hakkın dağa tecellisi,

-Azametinin dağda zuhuru,

-İktidar ve emrinin ona yönelmesidir.

-Denildi ki: Allah dağa hayat verdi, dağ Allahı gördü.

وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًا ۚ **"Musa da baygın yere düştü."**

Hz. Musa, gördüğü manzaranın dehşetinden bayılıp yere düştü.

---

[14] Yani, haddi zatında bu ilâhî tecelli karşısında, dağın yerinde durması mümkündür. Böyle olunca, bu ayeti rüyetullahın olmayacağına delil getirmek sıhhatli bir istidlal değildir.

فَلَمَّا اَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ **"Ayılıp kendine gelince, "Sen sübhansın" dedi."**

تُبْتُ اِلَيْكَ **"Sana döndüm."**

Allahım, Senden izin olmadan böyle bir şeyi istemeye cür'et etmemden ve teşebbüsümden sana tevbe ettim.

وَاَنَا اَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ **"Ve ben iman edenlerin ilkiyim."**

Bunun tefsiri daha önce geçmişti.[15]

Denildi ki: "Ben, Senin dünyada görülemeyeceğine ilk inanan kimseyim."

144- قَالَ يَا مُوسَى اِنِّى اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالاَتِى وَبِكَلاَمِى **"Allah buyurdu: Ey Musa! Sana verdiğim peygamberlikle ve kelâmımla seni insanlar üzerine seçkin kıldım."**

"Ben Seni zamanındaki kimselere üstün biri olarak seçtim."

فَخُذْ مَاآتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ **"Sana verdiğime sımsıkı sarıl ve şükredenlerden ol!"**

Rivayete göre, Hz. Musanın rü'yet talebi Arefe günü oldu. Allah kendisine Tevratı kurban bayramı gününde verdi.

145- وَكَتَبْنَا لَهُ فِى الْاَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلاً لِكُلِّ شَىْءٍ **"Ve O'nun için o levhalarda öğüt olarak ve hükümlerin ayrıntılarına dair her şeyden yazdık."**

"Her şey" ifadesinden murat, "dini konularda ihtiyaçları olan her şey" demektir.

Bu Tevrat levhalarının on veya yedi olduğu rivayet edilir. Bu levhaların zümrüt, zeberced, kırmızı yakut veya sert kayadan olduğu hakkında farklı nakiller söylenir.

فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ **"Haydi bunları kuvvetle al."**

"Bunları al" derken bundan murat Tevrat levhaları veya onlarda olan her şey veya ilâhî mesajlar olabilir.

Bunların kuvvetle alınması ise, ciddiyet ve azimetle sahip çıkılmasını ifade eder.

---

15 Mesela bkz. En'am, 163.

وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا **"Kavmine emret, onlar da en güzelini alsınlar."**

"En güzelini alsınlar" ifadesi,

-Karşı koymak ve kısas uygulamak yerine sabrı ve afvı esas almak gibi durumları ifade eder. Bunda, en efdal olanı yapmaya bir teşvik vardır.

"Farkında olmadan azap size ansızın gelmeden önce, Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun." (Zümer, 55) ayetinde de benzeri bir durumu görürüz.

-Veya bundan murat, "vacip olanları (yapılması zorunlu olanları) yapsınlar" manasıdır. Çünkü vacip olan, diğerlerinden daha güzeldir.

-Bundan muradın mutlak manada güzellik olması da caizdir. O da kendilerine emredilenlerdir. Nasıl ki, "yaz, kıştan daha sıcaktır" dediğimizde aslında bir tafdil söz konusu değildir.

سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ **"Size yakında o fasıkların yurdunu göstereceğim."**

Bundan murat, Firavun ve kavminin Mısırdaki harabeye dönmüş yurtları veya Âd, Semud ve benzerlerinin menzilleri olabilir. Bunların gösterilmesi, Musanın kavminin ibret alıp yoldan çıkmamaları içindir.

"Fasıkların yurdu" ile onların ahiretteki yeri, yani cehennem de kasıtedilmiş olabilir.

"Göstereceğim" ifadesi, **"Ve o hırpalanıp ezilmekte olan kavmi de arzın bereketle donattığımız doğusuna ve batısına mirasçı yaptık."** (Â'raf, 137) ayetinde anlatıldığı gibi, "sizi o diyarlara varis kılacağım" manasını da ifade edebilir.

146- سَأَصْرِفُ عَنْ اٰيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ **"Yeryüzünde haksız yere kibirlenenleri, âyetlerimden uzak tutacağım."**

Kalplerini mühürlemek sûretiyle, afak ve enfüste dikilen ayetlerimden onları çevireceğim.

Böylece o ayetleri tefekkür edemeyecekler, ibret alamayacaklar.

Şu manaya da dikkat çekilmiştir: "Yeryüzünde kibirlenenleri ayetlerimi ibtal etmekten çevireceğim. Ne kadar gayret gösterseler de hedeflerine varamayacaklar. Ayetlerimi yüce kılacağım, o kibirlenenleri helâk edeceğim."

"Haksız yere kibirlenmeleri" batıl dinleriyle övünmeleridir. Bu ise aslında övünülecek bir şey değildir.

وَاِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لاَ يُؤْمِنُوا بِهَا **"Onlar bütün âyetleri görseler, yine de onlara iman etmezler."**

Onlar, her türlü musibet veya mu'cizeyi görseler bunlara inanmazlar.

İnanmamaları,

-İnatları,

-Hevâya uymaları ve körü körüne taklit içinde olmaları yüzünden akıllarının işe yaramamasındandır.

Her türlü ayeti görseler yine iman etmeyeceklerini bildirmek, onların ayetlerden çevrilmesinin kalplerinin mühürlenmesi yüzünden olduğunu anlatan görüşü te'yid etmektedir.

وَاِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لاَ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلاً **"Doğru yolu görseler onu yol edinmezler."**

وَاِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلاً **"Eğri yolu görseler onu yol edinirler."**

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ **"Çünkü onlar âyetlerimizi inkâr ettiler ve onlardan hep gafil idiler."**

Yani, ilâhî ayetlerden çevrilmeleri

-Bu ayetleri yalanlamaları

-Ve bunlar üzerinde düşünmemeleri sebebiyledir.

147- وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْاٰخِرَةِ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ **"Âyetlerimizi ve ahiretteki karşılaşmayı inkâr edenlerin amelleri boşa gitmiştir."**

Yani, amellerinden bir fayda görmezler.

هَلْ يُجْزَوْنَ اِلاَّ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ **"Onlar başka değil, sırf kendi yaptıklarının karşılığını göreceklerdir."**

148- وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسٰى مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلاً جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ **"Musa'nın kavmi, O'nun ardından süs takılarından yapılmış böğüren bir buzağı heykeli edinmişlerdi."**

Musanın kavmi, O'nun Tura gidişinden sonra böyle yapmışlardı.

Bunlar, Mısırdan çıkmaya niyetlendiklerinde Kıbtîlerden bazı zînet eşyalarını ödünç almışlardı.

Ayette bu zînet eşyalarının İsrailoğullarına nisbet edilmesi,

-Onların ellerinde olmasından

-Veya Kıbtîlerin helâkinden sonra bunlara sahip olmalarındandır.

Bu süs eşyalarıyla ruhsuz bir ceset şeklinde buzağı heykeli yaptılar.

Rivayete göre Samiri bu heykeli yaptığında Cebrail'in atının izi olan topraktan onun ağzına bıraktı, o da canlı bir hâle geldi.

Denildi ki: Samiri, özel bir sanatla bunu gerçekleştirdi. Rüzgâr içine giriyor ve ses veriyordu.

Yapan aslında Samiri iken bunun hepsine nisbet edilmesi

-Buna razı olmaları yüzünden,

-Veya bundan muradın onların ilah edinmesi olmasındandır.

اَلَمْ يَرَوْا اَنَّهُ لاَ يُكَلِّمُهُمْ وَلاَ يَهْدِيهِمْ سَبِيلاً **"O buzağının kendilerine bir söz söylemediğini ve bir yol gösteremediğini görmediler mi?"**

Ayet, onların dalalette aşırılığını ve tefekkürü büsbütün bıraktıklarını başlarına vurmaktadır. Yani, buzağı heykelini ilah edindikleri zaman, onun konuşmaya ve kendilerine yol göstermeye gücü olmadığını görmediler mi? Onu varlıkların, kuvvetlerin, kaderin yaratıcısı mı zannettiler?

اِتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ **"Onu ilah edindiler ve zalimlerden oldular."**

Onlar eşyayı mahallinde kullanmayarak zalimler oldular. Buzağıyı ilah edinmek ilk defa onların yaptığı bir zulüm değildi, kendilerinden önce de böyle yapanlar vardı.

وَلَمَّا سُقِطَ فِى اَيْدِيهِمْ وَرَاَوْا اَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا **"Ne zaman ki, yaptıklarına pişman oldular ve yoldan çıkmış olduklarını gördüler."**

Ayet, onların son derece pişman olduklarını kinaye yoluyla ifade eder.[16]

149- قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ **"Yemin ol-**

[16] **Kinaye,** cömert insan için "eli açık", cimri için "eli sıkı", israf eden bir insan için "eli delik" denilmesi gibi, bir sözün hem gerçek hem de mecazî anlama gelecek şekilde kullanılmasıdır. Burada da ayet metninde ellerinde olanın düştüğü söylenmektedir. Bir insan son derece pişman olduğunda, elleri yana açılır, elindekiler yere düşer.

sun ki; eğer Rabbimiz bize merhamet etmez ve bizi bağışlamazsa, muhakkak hüsrana düşenlerden olacağız" dediler."

Buzağı heykelini ilah edinmekle yoldan çıktıklarını anladıklarında "Şayet Rabbimiz Tevratı indirerek bize merhamet etmez ve hatamızı bağışlamazsa elbette hüsrana düşenlerden oluruz" dediler.

150- وَلَمَّا رَجَعَ مُوسٰى اِلٰى قَوْمِهٖ غَضْبَانَ اَسِفًا قَالَ "Musa, öfkeli ve üzüntülü olarak kavmine döndüğünde şöyle dedi:"

بِئْسَمَا خَلَفْتُمُوْنِىْ مِنْ بَعْدِىْ "Arkamdan bana ne kötü bir halef oldunuz!"

Hitap, buzağıya tapanlara veya Hz. Harunla beraber mü'minlere olabilir.

Birinciye göre mana şöyledir: "Benden sonra ne kötü iş yaptınız, tuttunuz buzağı heykeline taptınız."

İkinciye göre ise mana şöyle olur: "Bana ne kötü halef oldunuz! Buzağı heykeline tapılmasına engel olamadınız!"

اَعَجِلْتُمْ اَمْرَ رَبِّكُمْ "Rabbinizin emri hususunda acele mi ettiniz?"

-Rabbinizin emrini terk edip yarım mı bıraktınız?

-Veya "Rabbinizin bana vaat etmiş olduğu kırk günü fazla bulup benim öldüğümü mü sandınız ve bazı ümmetlerin peygamberlerinden sonra dinlerini değiştirmeleri gibi siz de din mi değiştirdiniz?"

وَاَلْقَى الْاَلْوَاحَ "Elindeki levhaları yere attı."

Sonra din namına bir hamiyetle öfkesinin şiddeti ve onların halinden fevkalâde rahatsızlığı sebebiyle elindeki Tevrat levhalarını yere attı.

Rivayet edilir ki: Tevrat yedi levha idi, Hz. Musa elinden Tevrat levhalarını attığında levhalardan altı tanesi kırıldı. Bunlarda her şeyin ayrıntılı ilmi vardı. Geriye sadece biri kaldı, onda da öğütler ve hükümler bulunmaktadır.

وَاَخَذَ بِرَاْسِ اَخِيْهِ يَجُرُّهٗۤ اِلَيْهِ "Ve kardeşi Harun'u başından tutarak kendine doğru çekmeye başladı."

Hz. Musanın, kardeşi Harunu bu şekilde saçından tutup kendisine çekmesi, O'nun buzağı heykeline tapılması meselesinde kusuru olduğunu tevehhüm etmesindendi. Hz. Harun, Hz. Musa'dan üç yaş büyüktü. Daha

mütehammil ve yumuşak olduğundan İsrailoğulları tarafından daha çok sevilmekteydi.

قَالَ ابْنَ اُمَّ **"Harun, "Ey anamın oğlu!" dedi."**

"Ey anamın oğlu" deyişi, kendisine karşı daha rikkatli olmasını temin içindi, anne - baba bir kardeş idiler.

اِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِى **"Gerçekten bunlar beni güçsüz, etkisiz hale getirdiler."**

وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِى **"Az daha beni öldürüyorlardı."**

Hz. Harun böyle diyerek Hz. Musanın kendisi hakkında görevde kusuru olduğunu vehmetmesini ortadan kaldırdı. Yani, "Onlara engel olmak için ben elimden geleni yaptım, ama onlar bana galip geldiler, beni güçsüz bıraktılar, hatta neredeyse öldüreceklerdi."

فَلاَ تُشْمِتْ بِىَ الْاَعْدَاءَ **"Sen de bana böyle yaparak düşmanları sevindirme."**

وَلاَ تَجْعَلْنِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ **"Ve beni bu zalim kavimle bir tutma."**

"Cezalandırarak beni onlardan sayma, ihmalim olduğunu söyleyerek düşmanları sevindirme!"

151- قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِى وَلِاَخِى **"Musa dedi ki: Ya Rabbi! Beni ve kardeşimi bağışla!"**

"Ya Rabbi, kardeşime yaptığımdan dolayı beni bağışla, onlara engel olmada ihmali varsa kardeşimi de bağışla."

Hz. Musa kardeşini razı etmek ve Ona yaptığıyla başkalarının sevinmesini önlemek için, kendisiyle beraber duaya kardeşini de kattı.

وَاَدْخِلْنَا فِى رَحْمَتِكَ **"Bizi rahmetine al."**

وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ **"Sen merhametlilerin en merhametlisisin."**

"Sen bize bizim kendimize merhamet etmemizden çok daha merhametlisin."

152- اِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Şüphesiz o buzağıyı ilah edinenlere Rablerinden bir gadap ve dünya hayatında bir zillet erişecektir."**

Onlara Rablerinden gelen gadap, nefislerini öldürme emridir.

Dünya hayatındaki zillet ise, diyarlarından çıkmalarıdır.

"Cizyeye mahkûm olmalarıdır" şeklinde değerlendirenler de olmuştur.

وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُفْتَرِينَ **"İşte biz, iftiracıları böyle cezalandırırız."**

"Allaha iftira edenleri işte biz böyle cezalandırırız."

Çünkü onların iftirasından daha büyük bir iftira yoktur. O da yaptıkları buzağı heykeli için, **"İşte sizin de, Musa'nın da ilâhı budur, ama o unuttu."** (Taha, 88) demeleridir. Belki de onlardan önce ve sonra kimse böyle bir şey söylememiştir.

153- وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَاٰمَنُوٓا اِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ **"Kötü amelleri işleyip de sonra arkasından tevbe eden ve iman edenler için, hiç şüphe yok ki Rabbin bundan sonra Ğafur – Rahîm'dir."**

Sonra imanla ve onun gereği olan salih amelle meşgul olanlara gelince, şüphesiz senin Rabbin onların tevbesinden sonra **Ğafur- Rahim'dir**, günahlarını bağışlar, onlara merhamet eder. Öyle ki buzağı heykeline tapmak gibi en büyük bir günah da olsa, İsrailoğullarının günahları gibi çok da olsa yine affeder, merhamet eder.

112. DERS

Ümmî Peygamber

154- وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ اَخَذَ الْاَلْوَاحَ **"Musa'daki öfke sesini kesince levhaları aldı."**

Hz. Harunun mazeret beyan etmesi veya kavminin tevbesi dolayısıyla Musanın öfkesi yatıştığında Tevrat levhalarını aldı.

Bu ayette çok etkili, beliğ bir anlatım vardır. Hz. Musanın içindeki öfke, sanki bir âmir gibi hareket etmekte, onu bazı şeyleri yapmaya kışkırtmaktadır. Öyle ki, öfkenin yatışması ayette **"öfke sesini kestiğinde"** şeklinde ifade edilmiştir.

وَفِى نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ **"Onlardaki yazıda, Rablerinden korkan kimseler için bir hidayet ve rahmet vardır."**

Onlarda olan **hidayet** hakkın beyanı, **rahmet** ise, salah ve hayra irşaddır.

Denildi ki: Ayette bahsedilen **"nüsha"**, onlardan kırılanlar hakkındadır.

155- وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلاً لِمِيقَاتِنَا **"Bir de Musa, mîkatımız için** (tayin ettiğimiz vakitte tevbe için) **kavminden yetmiş adam seçti."**

فَلَمَّا اَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ اَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَاِيَّاىَ **"Ne zaman ki, bunları o sarsıntı yakaladı,** (o zaman Musa) **dedi: Rabbim, dileseydin bunları da, beni de daha önce helâk ederdin."**

Rivayete göre, Cenab-ı Hak Hz. Musaya kavminden yetmiş kişi getirmesini emretti. Her boydan altı adam seçti, iki tane fazla oldu. Hz. Musa dedi: "İçinizden iki kişi geride kalsın." Bunun üzerine aralarında tartışma çıktı. Hz. Musa, "geride oturup kalana, giden gibi sevap var" dedi. İçlerinden Kalib ve Yuşa kaldı. Hz. Musa diğerleriyle çıktı. Dağa yaklaştıklarında bir bulut Hz. Musayı bürüdü. Hz. Musa yanındakilerle beraber bulutun içine girdi, hepsi secdeye vardılar. Allahu Teâlânın Hz. Musaya emir ve nehiylerde bulunduğunu işittiler. Sonra bulut açıldı, Hz. Musaya doğru yöneldiler **"Allahı açıktan görmedikçe sana iman etmeyeceğiz"** dediler. Bunun üzerine kendilerine yıldırım isabet etti veya dağ zelzele ile sarsıldı, bayılıp yere düştüler.

Veya Hz. Musa üstteki ifadesiyle şunu kastetti: "Ya Rabbi, denizde onla-

rı boğmakla veya başka bir şekilde onları helâk etmeye kadirdin, ama merhamet ettin, onları bu helaketlerden kurtardın. Onlara tekrar merhamet etsen, bu Senin her şeyi kuşatan ihsanından uzak görülmez."

أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا **"İçimizdeki sefihlerin yaptıkları yüzünden bizleri helâk mi edeceksin?"**

"Bizden bir kısmı inat ederek ve rü'yet talebinde bulunarak akılsızlık yaptığında hepimizi helâk eder misin?"

Rü'yet talebinde bulunanlar hepsi değildi, içlerinden bir kısmı idi.

Denildi ki: **"Sefihlik yapanlardan"** murat buzağı heykeline tapanlardır. Yetmiş kişi ise, tevbe için Hz. Musanın seçtiği kimselerdi. Heybet hali bunları bürüdü, bundan endişeye düştüler, sarsıldılar, neredeyse mafsalları birbirinden ayrılacaktı. Ölüme yaklaştılar, Hz. Musa onlar hakkında korktu, ağladı, Allaha dua etti, Allahu Teâlâ da bu hali onlardan kaldırdı.

إِنْ هِيَ إِلاَّ فِتْنَتُكَ **"O, ancak senin imtihan etmendir."**

"Ya Rabbi, bu ancak senden bir imtihandır. Kelâmını onlara duyurdun, onlar da rüyetine kavuşmayı umdular."

Buzağıya ibadet açısından bakılınca mana şöyle olur:

"Ya Rabbi, sen o buzağı heykelinde bir ses meydana getirdin, onlar da ona meylettiler."

تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ **"Sen bu imtihanla dilediğini dalalette bırakırsın."**

Sen bu imtihanın ile, dalaletini dilediğini

-Ya haddini aşması,

-Veya hayalî şeylere uyması sonucu yoldan saptırırsın.

وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ **"Dilediğini de hidayete erdirirsin."**

Hidayetini dilediğini ise, bu imtihanla hidayete sevk eder, imanını daha da kuvvetli kılarsın.

أَنْتَ وَلِيُّنَا **"Sen bizim Veli'miz."**

İşimizi gören Velimiz Sensin

فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا **"Artık bizi bağışla, bize merhamet et."**

وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ **"Sen bağışlayanların en hayırlısısın."**

Seyyieyi bağışlar haseneye tebdil edersin.

156- وَاكْتُبْ لَنَا فِى هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ **"Ve bize hem bu dünyada bir iyilik yaz, hem de ahirette."**

Dünyada bize güzel bir geçim ve taate muvaffakiyet ver.

Ahirette de cennet ver.

اِنَّا هُدْنَآ اِلَيْكَ **"Biz gerçekten Sana yöneldik."**

قَالَ عَذَابِى اُصِيبُ بِهٖ مَنْ اَشَآءُ **"Allah buyurdu: Azabımı dilediğime isabet ettiririm."**

وَرَحْمَتِى وَسِعَتْ كُلَّ شَىْءٍ **"Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır."**

Rahmetim ise şu dünyada mü'min-kâfir herkesi, hatta mükellef olanı ve olmayanı kuşatmıştır.

فَسَاَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ **"Onu günahlardan korunanlara, zekatını verenlere ve âyetlerimize inananlara yazacağım."**

Ahirette rahmetimi, küfür ve günahlardan sakınanlara yazacağım.

Şu mana da verilebilir. "Rahmetimi, -ey İsrailoğulları-, sizden küfür ve günahlardan sakınanlar için özel bir şekilde tahsis edeceğim."

Burada **zekâtın zikri**, takvaya artı bir değer olması ve bir de onlara çok zor gelen bir ibadet olması yönündendir.

157- اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِىَّ الْاُمِّىَّ الَّذِى يَجِدُونَهٗ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِى التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ **"Onlar ki yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o rasule** (elçiye)**, o ümmî nebiye tabi olurlar."**

يَاْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهٰيهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ **"O, onlara iyiliği emreder ve kötülükten yasaklar."**

Ümmi peygambere uyanlardan murat, onlardan Hz. Muhammede (asm) iman edenlerdir. Hz. Peygambere **"rasul"** denilmesi Allaha nisbetledir, **"nebi"** denilmesi ise kullara nisbetledir.

Ümmi, okuma ve yazması olmayana denir. Hz. Peygamber, ilmin kemâlinde olmakla beraber "ümmi" olarak vasfedilmesi, O'nun mu'cizelerindendir.

وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ **"Temiz ve hoş şeyleri onlara helâl kılar."**

Daha önceden onlara haram kılınan iç yağ gibi aslında temiz olan şeyleri onlara helâl kılar.

وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ **"Habis şeyleri onlara haram kılar."**

Kan, domuz eti, faiz ve rüşvet gibi habis şeyleri ise haram kılar.

وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ وَالْاَغْلاَلَ الَّتِى كَانَتْ عَلَيْهِمْ **"Sırtlarındaki ağır yükleri ve üzerlerindeki zincirleri onlardan alır."**

Daha önceden onların muhatap oldukları ağır mükellefiyetleri kendilerinden hafifletir. Mesela, onların şeriatinde,

-Müteammiden ve hata ile öldürmelerde kısas uygulanırdı.

-Hata işleyen aza kesilirdi,

-Pislik bulaşan yer kesilirdi.

فَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِهٖ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِى اُنْزِلَ مَعَهٗ **"İşte ona iman eden, ona kuvvetle saygı gösteren, ona yardımcı olan ve onunla birlikte indirilen nura tabi olan kimseler var ya..."**

"Nur"dan murat, Kur'andır.

Kur'an'a "nur" denilmesi,

-Mu'cize olmasıyla zâhir olması ve başkasını da göstermesi yönüyledir.[17]

-Veya hakikatleri keşfedip, açığa çıkarmasındandır.

"Onunla birlikte indirilen nura tabi olan" ifadesi, "indirdiğimiz nur ile beraber peygambere tabi oldular" şeklinde de anlaşılabilir. Bu durumda ayet, Kitap ve Sünnet'e bir işaret olur.

اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ **"İşte felaha erenler onlardır."**

Ebedi rahmete kavuşanlar, işte onlardır.

Ayetin mazmunu, Hz. Musa'nın duasına cevap oluşudur.

158- قُلْ يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنِّى رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيعًا **"De ki: Ey insanlar! Ben sizin hepinize Allah'ın rasulüyüm."**

---

17 Mesela, güneş hem kendini gösterir, hem de etrafı aydınlatır. Kur'an-ı Kerîm dahi bir güneş gibidir.

Hitap, geneldir. Hz. Peygamber (asm) ins ve cinnin tamamına gönderildi, diğer peygamberler ise kavimlerine gönderilmişlerdi.

الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Ki, göklerin ve yerin mülkü O'nundur."**

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ **"O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."**

يُحْيِي وَيُمِيتُ **"O, öldürür ve diriltir."**

Bu, uluhiyetin Allaha has olmasını takrir eder.

فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمَاتِهِ **"Artık gelin, Allah'a iman edin, Allah'a ve Onun kelimelerine iman etmiş bulunan rasûlüne, o ümmî peygambere de** (iman edin)**."**

O, kendisine ve diğer peygamberlere indirilen Kitap ve vahye iman eder.

"Onun kelimelerine iman etmiş bulunan rasûlüne" ifadesinden murat, Yahudilere tariz olmak üzere "O, Hz. İsa'ya da inanır" anlamını da ifade eder ve ayrıca O'na inanmayan kimsenin imanının muteber olmadığına tenbihte bulunur.

Ayet önce Hz. Peygambere hitap ile başlamışken, devamında üçüncü şahıs olarak O'ndan bahsedilmesi (tekellümden gıyabî anlatıma geçilmesi) O'na iman ve tâbi olmaya yol açıcı olan bu sıfatları nazara vermek içindir.

وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ **"Ve Ona uyun ki, hidayete eresiniz."**

Ayette **hidayet üzere olmak,**

-Hz. Peygambere iman etmeye,

-Ve O'na tâbi olmaya terettüp ettirilmesinde, O'nu tasdik eden, ama dinine iltizam ile O'na tâbi olmayan kimsenin dalalette olduğuna bir uyarı vardır.

159- وَمِنْ قَوْمِ مُوسٰى اُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ **"Musa'nın kavminden hakka sevk eden ve hakkıyla adalet yapan bir topluluk vardır."**

Musanın kavmi olan İsrailoğullarından kendileri hak üzere olup insanları hak söze sevkeden bir ümmet vardır.

Bu ümmetten murat, Hz. Musa zamanındaki iman üzere sabit, hak üzere bulunan kimselerdir. Bunun devamında ise, Kur'anın metodu üzere, bunların zıddı olanlar getirildi. Bunda, hayır ve şerrin birbirine muarız olmasına, hak ve batıl ehlinin birbiriyle mücadele etmelerinin tarih boyunca devam edegelen bir durum olduğuna tenbihte bulunmak vardır.

Denildi ki: Ayetteki ümmet, ehl-i kitaptan müslüman olanlardır.

Denildi ki: bunlar Çinin ötesinde bir kavimdir. Hz. Peygamber bunları miraç gecesi gördü, onlar da Hz. Peygambere iman ettiler.

160- وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَىْ عَشْرَةَ اَسْبَاطًا اُمَمًا **"Biz onları on iki kabile halinde ümmetlere ayırdık."**

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوسٰٓى اِذِ اسْتَسْقٰيهُ قَوْمُهٓ اَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ **"Ve kavmi kendisinden su istediği zaman Musa'ya, 'elindeki asâ ile taşa vur', diye vahyettik."**

فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا **"Bunun üzerine o taştan oniki pınar akmaya başladı."**

Ayette Hz. Musaya taşa asası ile vurma emrinin hemen peşinde suyun fışkırdığının nazara verilip "o da vurdu" ifadesinin zikredilmeyişi, Hz. Musanın emre uymakta hiç beklemediğine ve ayrıca O'nun vurmasının suyun çıkmasında müessir olmadığına ima eder.

قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ **"İnsanların her biri su alacağı yeri bildi."**

وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ **"Bulutu da üzerlerine gölge yaptık."**

Güneşin hararetinden koruması için, bulutu onlara gölgelik yaptık.

وَاَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى **"Onlara kudret helvası ve bıldırcın indirdik."**

كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ **"Size rızk olarak ihsan ettiğimiz nimetlerin temizinden yiyin."**

وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُوٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ **"Onlar bize zulmetmediler, lakin kendi kendilerine zulmediyorlardı."**

Bu kısmın tefsiri, Bakara sûresinde geçti.

161- وَاِذْ قِيلَ لَهُمُ اسْكُنُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ **"Ve o vakit onlara denilmişti ki: Şu şehre yerleşin."**

Belde'den murat, Beytül- Makdis'tir.

وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ **"Ve orada dilediğiniz şeylerden yiyin."**

وَقُولُوا حِطَّةٌ **"Hitta"** (günahlarımızı bağışla) **deyin."**

وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا **"Ve secde ederek kapısından girin."**

Bu ayetlerin benzeri Bakara sûresinde geçmişti.

نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ **"Ta ki, suçlarınızı bağışlayalım."**

سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ **"Muhsin olanlara ziyadesiyle vereceğiz."**

Ayet, hem bağışlamayı, hem de buna ilave olarak sevap vermeyi vaat eder.

"Muhsin olanlara (iyi işler yapanlara) **ziyadesiyle vereceğiz"** cümlesinin evveline atfedilmeyip müstakil cümle olması, bu ziyade vermenin tamamen Allahtan bir lütuf olup, emredilenlere mukabil olmadığına delâlet etmesi içindir.

162- فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلاً غَيْرَ الَّذِى قِيلَ لَهُمْ **"Onlardan zalim olanlar, kendilerine söylenen sözü değiştirdiler."**

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ **"Zulmetmeleri yüzünden biz de üzerlerine gökten azap gönderdik."**

113. DERS

Maymuna Çevrilenler

Anlatılacak bu kıssadan maksat, Yahudilerin eskiden beri devam edegelen küfür ve isyanlarını gözler önüne sermek ve başlarına vurmaktır.

Ayrıca, ancak talim veya vahiyle bilinebilecek onlara ait bir bilgiyi anlatarak Hz. Peygamber için bunun bir mu'cize olduğunu bildirmektir.

163- وَسْئَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِى كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ **"Ve onlara, o deniz kıyısındaki şehri sor."**

O beldenin haberini veya o beldede yaşayanların başına geleni sor.

Bahsedilen belde, Medyen ve Tur arasında sahil beldesi olan Eyle'dir.

Medyen veya Taberiye şeklinde söyleyenler de olmuştur.

اِذْ يَعْدُونَ فِى السَّبْتِ **"Hani onlar cumartesi yasağını çiğniyorlardı."**

Cumartesi günü balık avına çıkarak Allahın koydukları sınırları aşıyorlardı. Hâlbuki Cumartesi günü ibadet dışında başka bir şeyle meşgul olmaktan nehyedilmişlerdi.

اِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا **"Onların Cumartesi günü balıklar akın akın geliyordu."**

Ayette Cumartesi gününün onlara nisbet edilmesi, o güne ait hükümlerin onlara has olmasındandır.

وَيَوْمَ لاَ يَسْبِتُونَ لاَ تَأْتِيهِمْ **"Diğer günlerde ise gelmiyordu."**

كَذٰلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُون **"Yoldan çıktıkları için biz onları işte böyle deniyorduk."**

164- وَاِذْ قَالَتْ اُمَّةٌ مِنْهُمْ **"İçlerinden bir topluluk şöyle demişti."**

Bunlar, onların salihlerinden bir topluluktur. Önceleri öğüt vermişler, ama bir netice alamayınca ümitsizliğe kapılmışlardı.

لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللّٰهُ مُهْلِكُهُمْ اَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا **"Allah'ın helâk edeceği, ya da çetin bir azapla cezalandıracağı bir kavme ne diye nasihat ediyorsunuz?"**

"Allah bunları helâk edecek veya devamlı isyanları sebebiyle ahirette çok şiddetli bir azapla cezalandıracaktır."

Bunu, nasihatin onlara fayda vermediğini etkili bir şekilde anlatmak için söylediler veya nasihatın illet ve faydasını sordular. Bu ifadeleri, aralarındaki konuşmanın bir parçasıydı.

Bu taifeden murat, helâk edilenler de olabilir. Kendilerine vaaz edenlere istihza yoluyla böyle cevap verdiler.

قَالُوا مَعْذِرَةً اِلٰى رَبِّكُمْ **"Dediler ki: "Rabbiniz tarafından mazur görülmemiz için."**

Yani, bizim onlara nasihatte bulunmamız, Allah nezdinde mazeretimiz olsun, münkerden (kötülükten) sakındırma hususunda ihmalde bulunduğumuz söylenmesin diyedir.

وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ **"Bir de ola ki günahlardan sakınırlar diye** (böyle yapıyoruz)."

Çünkü helâke kadarki vakitte bir ümit vardır, ancak öldüklerinde kendilerinden ümit kesilir.

165- فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهٖٓ اَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ **"Onlar yapılan nasihatı unuttuklarında, kötülükten sakındıranları kurtardık."**

Yasağı çiğneyenler, unutan kimsenin terki gibi salih kimselerin uyarılarını terk ettiklerinde, kötülükten sakındıranları kurtardık.

وَاَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ **"O zalimleri de fısklarından dolayı şiddetli bir azaba uğrattık."**

Yasağı çiğnemekle ve Allahın emrine muhalefetle zulmedenleri ise, şiddetli bir azapla yakaladık.

166- فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ **"Böylece onlar yasak kılınan şeylerden vazgeçmeyince, onlara 'hor ve zelil maymunlar olun', dedik."**

Ayetteki **utüvv**, (A'raf, 77) ayetinde de geçtiği üzere, yasaklandıkları şeyi terketmekten kibirlenmeleridir.

Ayette **"onlara dedik"** ifadesi **"Biz bir şeyi dilediğimiz zaman, ona sözümüz sadece "ol" dememizdir, o da hemen oluverir."** (Nahl, 40)

ayetinde nazara verildiği gibi, irade ve kudreti de tazammun eden bir durumdur.

Ayetin zahiri şunu iktiza eder: Allah bunları önce çetin bir azapla cezalandırdı. Ama onlar yine de vazgeçmeyince, kendilerini maymuna çevirdi.

Bununla beraber, ikinci ayetin birincinin takriri ve tafsili olması caizdir.

Rivayete göre, onları uyaranlar, bu haddi aşanların öğüt almasından ümitlerini kesince onlarla beraber yaşamak istemediler. Şehri, koca bir kapısı olan bir duvarla ikiye böldüler. Bir sabah uyandıklarında haddi aşanlardan kimsenin kendileri tarafına uğramadığını görünce "herhâlde özel bir durum var" deyip o tarafa geçtiler. Hepsinin maymuna çevrilmiş olduğunu gördüler. Kendi akrabalarını tanıyamadılar, ama maymuna çevrilenler gelenleri tanıyorlardı. Maymuna çevrilenler akrabalarının evlerine geliyor, onların elbiselerini kokluyor, ağlayarak etraflarında dönüyorlardı. Üç gün sonra ise, maymuna çevrilenlerin hepsi öldüler.

Tabiin âlimlerinden Mücahid şöyle der:

"Kalpleri maymuna çevrildi, bedenleri değil."

114. DERS

Ezeli Sözleşme

167- وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ **"Hani Rabbin şunu ilan edip bildirdi ki: Kıyamet gününe kadar onlara en kötü muameleyi yapacak olan kimseleri üzerlerine gönderecektir."**

Yani, Rabbin kendine şunu vacip kıldı:

-Muhakkak ki, Yahudilere bazılarını musallat kılacak.

-Kendilerini zillete düçar edecek,

-Cizye ödemek gibi en kötü azapları verecek kimseleri onlara gönderecek.

Allahu Teâlâ Hz. Süleymandan sonra üzerlerine Buhtunnasr'ı gönderdi.

O da onların diyarlarını harap etti, savaşçılarını öldürdü, kadınlarını, kızlarını köle yaptı, geride kalanları da cizyeye mahkûm etti. Hz. Peygamber gelinceye kadar Mecusilere vergi ödüyorlardı.

Hz. Peygamber geldiğinde onlara yaptığını yaptı, sonra da kendilerini cizye ödemeye mahkûm etti. Kıyamete kadar halleri böyle devam edecektir.

اِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ **"Muhakkak ki Rabbin sür'atle cezalandırandır."**

O, dünyada böyle ceza verir.

وَاِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ **"Ve yine muhakkak ki O, Ğafur'dur, Rahim'dir."**

Ama imana giren ve tevbe edene ise, affedicidir, çok merhametlidir.

168- وَقَطَّعْنَاهُمْ فِى الْاَرْضِ اُمَمًا **"Ve onları yeryüzünde birçok ümmetlere ayırdık."**

Öyle ki, yeryüzünün hemen her tarafında grup grup bulunurlar. Bu parça parça olmak, onların güçlü-kuvvetli olmalarına engeldir.

مِنْهُمُ الصّٰلِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذٰلِكَ **"İçlerinde salih olanları vardı, olmayanları da."**

Onlardan salih olanlar olduğu gibi, böyle olmayan kâfir ve fasıkları da var.

وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ **"Ola ki dönerler diye, onları güzel ve kötü hallerle denedik."**

Olur ki, yaptıklarına son verirler ve bulundukları kötü durumdan dönerler.

169- فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ **"Derken, peşlerinden bozuk bir nesil kitaba** (Tevrat'a) **mirasçı oldu."**

Bunlar, öncekilerden Tevrata varis oldular, onu okuyor, içinde olanları öğretiyorlardı.

يَأْخُذُونَ عَرَضَ هٰذَا الْأَدْنٰى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا **" Şu alçak dünya malını alıyorlar ve "bize nasıl olsa mağfiret edilecek" diyorlardı."**

Bununla dünya menfaatlerini takip ediyorlardı. Mesela, rüşvet karşılığı hüküm veriyor, Tevratın hükümlerini tahrif ediyorlardı.

"Allah bizi bunlardan dolayı cezalandırmaz, bağışlar" diyorlardı.

وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ **"Onun gibi bir mal gelse onu da alıyorlardı."**

Günahda ısrar etmekle beraber mağfiret umuyor, eskisine tevbe etmeden yeni günaha giriyorlardı.

أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ إِلَّا الْحَقَّ **"Allah'a karşı haktan başka bir şey söylemeyeceklerine dair kendilerinden kitabın hükmü gereğince sağlam söz alınmamış mıydı?"**

وَدَرَسُوا مَا فِيهِ **"Ve onun içindekileri okuyup öğrenmemişler miydi?"**

وَالدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ **"Oysa ahiret yurdu Allah'tan korkanlar için daha hayırlıdır."**

أَفَلَا تَعْقِلُونَ **"Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız?"**

Bunlar akıllarını kullanmıyorlar mı ki, bunu bilsinler ve ilâhî cezayı gerektiren gayr-ı meşru dünya menfaatlerini daimi cennet nimetlerine değiştirmesinler.

170- وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ **"Kitaba sımsıkı sarılanlara ve namazı dosdoğru kılanlara gelince, biz o ıslah edicilerin ecrini zayi etmeyiz."**

171- وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَاَنَّهُ ظُلَّةٌ **"Hani bir zamanlar biz o dağı gölgelik gibi tepelerine çekmiştik."**

ۚ وَظَنُّوا اَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ **"Öyle ki üzerlerine düşüyor zannettiler."**

Dağı söküp onların üzerine kaldırmıştık.

Çünkü dağ, boşlukta sabit durmaz. Bunlar Tevratın hükümlerini ağır bularak kabul etmekten kaçınmışlardı, bunun üzerine Allah üzerlerine Turu kaldırdı. Ve kendilerine denildi ki: "Onda olanları kabul ederseniz ne âlâ. Yoksa dağ üzerinize düşecek."

خُذُوا مَا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ **"Size verdiğimizi kuvvetle tutun."**

Onlara dedik: "Kitaptan size verdiklerimizi ciddiyetle ve zor gelenleri de tahammülle alın."

وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ **"Ve onda olanları hatırlayın."**

"Onda olanları uygulayarak tezekkür edin. Unutulmuş bir şey gibi terk etmeyin."

لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ۚ **"Ola ki korunursunuz."**

Ola ki bu şekilde çirkin işlerden ve rezil ahlaktan sakınırsınız.

172- وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِٓى اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ **"Hani Rabbin Âdemoğullarından bellerindeki zürriyetlerini aldı."**

Allah onların sulbünden nesillerini çıkardı. Bu, asır be asır doğacak olanların hepsini içine alır.

وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ ۚ **"Onları kendi nefislerine şahit yaptı."**

اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ **"Ben Rabbiniz değil miyim?"**

قَالُوا بَلٰى ۚ شَهِدْنَا **"Onlar da "Evet, Rabbimizsin, buna şahid olduk" dediler."**

Allah onlara rububiyetinin delillerini dikti, akıllarında bunu ikrara sevkedecek terkipte bulundu. O nesiller kendilerine **"Ben Rabbiniz değil miyim?"** denilen ve onlar da **"evet, Rabbimizsin, buna şahit olduk"** diyen kimseler şeklinde ayette anlatıldı. Böylece Cenab-ı Hakkın onlara rububiyetini bilme imkânı vermesi ve onların da bunu gerçekleştirme gücüne sahip olmaları temsil yoluyla "şahit tutma ve itirafta bulunma" şeklinde anlatıldı.

اَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا غَافِلِينَ "(Bunu) **kıyamet günü "Bizim bundan haberimiz yoktu" demeyesiniz diye yaptık."**

Allahın sizi nefsinize şahit kılması ve manen sizden böyle bir söz alması, kıyamet günü "biz bundan gafildik, bir delille bu bize anlatılmadı" dememeniz içindir.

173- اَوْ تَقُولُوا اِنَّمَا اَشْرَكَ اٰبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ "**Yahut şöyle demeyesiniz diye: "Atalarımız daha önce şirk koşmuşlardı, biz de onlardan sonra gelen bir nesil idik..."**

Veya şöyle dememeniz için: "Bizden önceki ecdadımız müşrikti, biz de onların nesilleri olarak kendilerine tâbi olduk."

Böyle demeniz size mazeret olamaz. Çünkü delil varken ve öğrenme imkânı mevcut iken, taklidde bulunmak makul bir özür sayılmaz.

اَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ **"Şimdi o batıl yolu tutanların yaptıkları yüzünden bizi helâk mi edeceksin?"**

Denildi ki: Allah Hz. Âdemi yarattığında onun sırtından zerreler gibi neslini çıkardı ve onlara hayat verdi. Onlara akıl ve konuşma bahşetti. "Evet, sen bizim Rabbimizsin" demelerini de ilham etti.

Bu hadis, Hz. Ömerden rivayet edilmektedir.

Ben "Mesabih" kitabını şerhimde bu konuyu enine boyuna ele aldım.[18]

Bu kelâmın burada yer alması, Yahudilerin ilzamı içindir. Çünkü bu ayetin hemen evvelinde onlardan alınan bir söz anlatılmıştı, burada da bütün insanlardan alınan söz nazara verildi.

Keza bu ayet,

-Yahudilere karşı naklî ve aklî hüccetlerle delil getirmektir.

-Onları taklidden men etmektir.

-Tefekkür ve istidlale onları sevketmektir.

174- وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ **"Ve işte biz, âyetleri böyle ayrıntılı olarak açıklıyoruz, ola ki dönerler."**

Ola ki bu şekilde taklidden ve batıla uymaktan dönerler.

---

[18] Mesâbîh, müellifin **"Şerhu Mesâbîhu's-Sünne"** adıyla Beğavî'nin hadise dair Mesâbîhu's-Sünne isimli eserine yazdığı şerhidir.

115. DERS

İlimle Dalalete Düşmek

175- وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذِى اٰتَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا **"Onlara, kendisine âyetlerimizi verdiğimiz kimsenin kıssasını anlat."**

"O Yahudilere kendisine ayetlerimizi verdiğimiz kimsenin haberini oku."

Bu kimseden murat, İsrailoğullarından âlim biri veya Ümeyye Bin Ebi Salt'tır.

Ümeyye, kitapları okumuş ve ahir zamanda bir peygamber gönderileceğini bilmişti. Kendisinin o peygamber olacağını umuyordu. Hz. Muhammed (asm) gönderilince onu kıskandı ve inkâr etti.

Veya bu kişiden murat, **Bel'am Bin Bâurâ'**dır. Bel'am Ken'anilerdendi. Allahın kitaplarının bir kısmının bilgisine sahipti.

فَانْسَلَخَ مِنْهَا **"O, âyetlerden sıyrılıp çıktı."**

Ancak o, inkâr ederek ve yüz çevirerek bu ayetlerden sıyrıldı.

فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ **"Derken şeytan onu arkasına taktı, böylece yoldan çıkanlardan oldu."**

Rivayete göre kavmi Bel'amdan Hz. Musa ve yanındakilere beddua etmesini istedi. O da dedi ki: "Yanlarında melekler olan bu kimselere ben nasıl beddua ederim?"

Ancak onlar ısrar edince dayanamadı, böylece çölde kaldılar.

176- وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا **"Ve şayet dileseydik onu o âyetlerle yükseltirdik."**

Şayet dilesek bu ayetler ve bunlara uyması sebebiyle, onu iyi âlimler menzilesine yükseltirdik.

وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ **"Fakat o arza meyletti."**

Lakin o, dünyaya, süfli şeylere meyletti.

وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ **"Ve hevâ'sına tabi oldu."**

Dünyayı seçmek ve kavmini razı etmek hususunda hevâsına uydu, ayetlerin muktezasından yüz çevirdi.

Ayette bu kişinin yükseltilmesi Allahın dilemesine bağlı gösterildi, sonra bu kişinin fiiline dikkat çekildi.

Bunda, onun yükselmesini gerektirecek fiilinin sebebi Allahın dilemesi olduğuna, bu olmayınca neticenin de vücuda gelmediğine bir tenbih vardır.

Keza, şuna da dikkat çekilmiştir:

Gerçek sebep, Allahın dilemesidir. Sebepler ve vasıtalar olarak gördüklerimiz, ilâhî iradenin bu sebep ve vasıta ile neticeyi meydana getirmesi yönüyle muteberdir.

Ayette **"Ve şayet dileseydik onu o âyetlerle yükseltirdik."** denildikten sonra, normalde ayetin devamının "lakin o bunlardan yüz çevirdi" olması gerekirken, bunun yerine **"Fakat o arza meyletti"** denilmesinde,

-Hem daha etkili bir anlatım,

-Hem onu böyle yapmaya sevkedenin ne olduğuna dikkat çekmek,

-Hem de dünya sevgisinin bütün hataların başı olduğuna bir uyarıda bulunmak vardır.

فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ **"Artık onun ibret verici hali, köpeğin haline benzer."**

اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ **"Ki, üzerine varsan da dilini uzatır solur, bıraksan da solur."**

Bu kimsenin değersizlikteki misali köpeğin haline benzer.

Köpeğin bu hali, diğer hayvanların hilafınadır. Buna sebep de, kalbinin zaafıdır.

Denildi ki: Bel'am, Hz. Musaya beddua ettiğinde dili çıktı, göğsüne doğru sarktı, köpek gibi solumaya başladı.

ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا **"İşte bu, âyetlerimizi yalanlayan kavmin misalidir."**

فَاقْصُصِ الْقَصَصَ **"Bu kıssayı iyice anlat."**

Mezkûr kıssayı, Yahudilere oku, çünkü onların kıssalarına çok benzemektedir.

لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ **"Ola ki düşünürler."**

Olur ki böyle bir tefekkür, onları öğüt almaya sevk eder.

177- سَاءَ مَثَلاً الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا **"Âyetlerimizi inkâr eden kavmin hali ne kadar kötüdür!"**

Kendilerine delil getirilip, ayetlerimizi öğrendikten sonra o ayetleri yalanlayanların misali ne de kötü oldu.

وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ **"Ve onlar sırf kendilerine zulmediyorlardı."**

Bu cümle, onların bir başka kötü hâllerini beyan ediyor olabileceği gibi, ilâhî ayetleri yalanlamaları sebebiyle kendilerine zulmetmelerinin beyanı da olabilir.

178- مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِى ۚ **"Allah kime hidayet ederse, o hidayete ermiştir."**

وَمَنْ يُضْلِلْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ **"Kimi de dalalette bırakırsa, işte onlar zararda olanların ta kendileridir."**

Ayet, hidayet ve dalâletin Allahtan olduğunu, Allahın hidayetinin bazılarına verilip bazılarına verilmediğini ve ilâhî hidayetin insanların hidayete gelmesini istilzam ettiğini açık olarak ifade etmektedir.

"Allah kime hidayet ederse, işte o hidayete ermiştir" ifadesinde tekil, devamındaki **"kimi de dalalette bırakırsa, işte onlar zararda olanların ta kendileridir."** ifadesinde ise çoğul gelmesi lafız ve mana itibarıyladır. Bunda, hidayet üzere olanların aynı yolda olmaları itibarıyla tek gibi olduğuna, dalalette olanların ise ayrı ayrı yollarla saptıklarına bir tenbih vardır.

İlahi hidayete mazhar olmanın neticesi beyan edilirken, **"işte o hidayete ermiştir"** denilip hidayetin neticesini anlatmakta bu kadarla yetinilmesi,

-Hidayet üzere olmanın şanına tazim içindir.

-Hidayet üzere olmanın hadd-i zâtında (bizâtihi) büyük bir kemâl ve azim bir fayda olduğuna, hidayetin sonucu olarak başka bir şey olmasa bile, sadece bunun kâfi geleceğine bir tenbihtir.

-Hidayet üzere olmanın ilerde başka nimetleri elde etmeyi müstelzim olduğuna ve onlara bir ünvan bulunduğuna bir işarettir.

179- وَلَقَدْ ذَرَاْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۖ **"Andolsun ki, cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yarattık."**

Cehennem için yaratıldığı ifade edilen ins ve cinden murat, Allahın ilminde küfür üzere ısrar edeceği belli olan kimselerdir.

لَهُمْ قُلُوبٌ لاَ يَفْقَهُونَ بِهَا **"Onların kalpleri vardır, fakat onunla gerçeği anlamazlar."**

Onlar bu kalplerle hakkın marifetine ve O'nun delillerine yönelmezler.

وَلَهُمْ اَعْيُنٌ لاَ يُبْصِرُونَ بِهَا **"Gözleri vardır, fakat onlarla görmezler."**

Onlar bu gözlerle Allahın mahlûkatına ibret nazarı ile bakmazlar.

وَلَهُمْ اٰذَانٌ لاَ يَسْمَعُونَ بِهَا **"Kulakları vardır, fakat onlarla işitmezler."**

Onlar bu kulaklarla ilâhî ayetleri ve öğütleri teemmül ve tezekkür kulağıyla dinlemezler.

اُولٰٓئِكَ كَالْاَنْعَامِ **"İşte onlar hayvanlar gibidirler."**

Onların hayvanlar gibi olmaları,

-Anlamamak,

-İbretle bakmamak,

-Tedebbürle dinlememek,

-Veya duygu ve kuvvetlerini sırf geçim sebeplerine yöneltmeleri yönündendir.

بَلْ هُمْ اَضَلُّ **"Hatta daha da aşağıdırlar."**

Çünkü hayvanlar kendilerine verilen imkân ölçüsünde faydalarını ve zararlarını bilirler. Bütün güçleriyle faydalı olanları celbe, zararlı olanları def'e çalışırlar. Kâfirler ise böyle değildir. Hatta onların çoğu kendisinin inat üzere olduğunu, ateşe atılacağını da bilir, yine küfründe devam eder.

اُولٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ **"İşte onlar gafillerin ta kendileridir."**

Onlar, gaflette kemâlde olan kimselerdir.

180- وَلِلّٰهِ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى **"Esmaü'l- hüsna** (en güzel isimler) **Allah'ındır."**

Çünkü bunlar en güzel manalara delâlet etmektedirler. **Esmaü'l- hüsna**dan murat, lafızlardır. Sıfatlar olduğu da söylenmiştir.

فَادْعُوهُ بِهَا **"Öyleyse O'na bu isimlerle dua edin."**

Allahı bu isimlerle isimlendirin, çağırın.

وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ **"Onun isimlerinde haktan sapanları terkedin."**

"Sahih bir nakle dayanmadan Allaha isim ve ünvan tahsisinde ayağı kayanların söyledikleri isimleri terk edin."[19]

Çünkü insanların mesela "ey her türlü ikramın babası", "ey yüzü beyaz olan" gibi sözleri fasit bir mana hatıra getirebilir.

Veya "Allahın kendi zâtı hakkında isim verdiği şeyleri inkârlarına aldırmayınız." Mesela, onlar "Rahmân" ismini duyunca "biz Yemame Rahmânından başka bir Rahmân bilmiyoruz" demişlerdi.

Veya "onların Allahın isimlerini az bir değişiklikle putlara koymaları gibi durumlarda, onları kendi ilhadlarıyla başbaşa bırakınız." Mesela, bazı putlarına "Allah" lafzından Lat, "Aziz" isminden Uzza ismini vermişlerdi. Siz onlara muvafakat etmeyiniz.

Veya bu ifadeden murat, "onlardan yüz çeviriniz. Çünkü Allah onların cezasını verecektir" manasıdır. Nitekim ayetin devamı bunu hissettirmektedir:

سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ **"Onlar yakında yaptıklarının cezasını çekecekler."**

181- وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ **"Ve yarattıklarımızdan öyle bir ümmet var ki, onlar hakka yol gösterirler ve hakkıyla adaleti yerine getirirler."**

Cenab-ı Hak üstteki ayetlerde bazı ins ve cinnin cehennem için yaratıl-

---

[19] "Allahın **esmaü'l- hüsnas**ı tevkîfîdir" denilir. Yani bu ilâhî isimler, nakil yoluyla bilinir, insanların akıl yürüterek "bu isim Allaha uygundur, öyleyse bu isimle çağıralım, dua edelim" demeleri münasip olmaz. Ancak bazı âlimler Cenab-ı Hakkın şanına halel vermeyecek güzel tabirlerin kullanılmasında beis görmemişlerdir. Mesela **"Şems-i Ezel"**, denilmesi. **"Şems-i Ezel"**, "ezel güneşi" anlamındadır. Nasıl ki, güneş Cenab-ı Hakkın Nur isminin kesif bir ayinesidir, âlemi aydınlatıyor, öyle de Ezel Güneşi olan Allah, bütün âlemleri aydınlatmaktadır. Bu mana, aslında Nur isminin bir cihetle açılımı gibidir. Allah ezeli ve ebedidir. Yeryüzündeki bütün aynalara parlaklık güneşten geldiği gibi, bütün varlık aynalarına yansıyan özellikler de Allahtan gelir. Mesela kalplere gelen hidayet nurları O'nun Hâdî isminden yansımalardır.

dığını anlatmıştı. Bunlar yoldan çıkan, haktan sapan kimselerdi. Bu ayetle de hak üzere olan ve işlerinde adaleti gözeten bir taifenin de cennet için yaratıldığını nazara verdi.

Bu ayetle icma'nın sıhhatine delil getirildi. Hz. Peygamberin "ümmetimden bir taife Allahın emri gelip kıyamet kopuncaya kadar hak üzere devam eder" sözünün de işaretiyle her zamanda böyle bir taifenin olacağı anlaşılmaktadır. Çünkü bu taife Hz Peygamber devrine veya başka bir devre has olsa, zikrinde bir fayda olmazdı, **malumu ilam** gibi olurdu.[20]

182- وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لاَ يَعْلَمُونَ ۚ **"Ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, biz onları, bilemeyecekleri yerlerden derece derece düşüşe yuvarlayacağız."**

Biz, ayetlerimizi inkâr edenleri yavaş yavaş helâke yaklaştıracağız. **İstidrac**'ın aslı, derece derece yukarıya çıkarmak veya aşağıya indirmektir.

Onlar, kendilerine ne dilediğimizi bilmeyecekleri şekilde onları helâke sürükleriz.

Bu, nimetlerin ardarda kendilerine gelip bunun Allahtan onlara bir lütuf olduğunu zannetmeleridir. Böylece şımarıklıkları artar, azgınlıkları ziyadeleşir, sonunda azap kelimesi kendilerine hak olur.

183- وَاُمْلِى لَهُمْ ۚ **"Ben onlara mühlet veririm."**

اِنَّ كَيْدِى مَتِينٌ **"Fakat benim tuzak kurup helâk edişim pek çetindir."**

Cenab-ı Hak, onlara mühlet vermesini "keyd", yani tuzak olarak isimlendirdi. Çünkü bunun dış görünüşü ihsan olmakla beraber, gerçekte tam bir zillete maruz bırakmaktır.

184- اَوَ لَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ ۚ **"Onlar sahiplerinde herhangi bir cinnet bulunmadığını hiç düşünmediler mi?"**

"Onların sahibi"nden murat, Hz. Peygamberdir.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Hz. Peygamber Safa tepesine çıktı. Yakınlarını kabile kabile, tek tek sayarak onları hakka davet ediyor, onları Allahın azabından

---

[20] **Malumu ilam,** bilineni bildirmek demektir. Zaten bilinen bir şey nazara veriliyorsa, orada başka bir incelik aranır.

sakındırıyordu. Bunun üzere içlerinden biri "sizin bu sahibiniz mecnunun teki, sabaha kadar bizi oyaladı" dedi.

Bunun üzerine ayet nazil oldu.

إِنْ هُوَ إِلاَّ نَذِيرٌ مُبِينٌ **"O, ancak apaçık bir uyarıcıdır."**

O, uyarısını apaçık yapar, öyle ki bu uyarı dikkatle nazar edene gizli kalmaz.

185- أَوَ لَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْ عَسٰى أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ **"Onlar göklerin ve yerin melekûtuna, Allah'ın yaratmış olduğu herhangi bir şeye ve ecellerinin gerçekten yaklaşmış olması ihtimaline hiç bakmadılar mı?"**

"Şey" ifadesi sayılamayacak şekilde her şeyi içine alır. Bütün bunlar Saniin kudretinin kemâline, yaratıcının birliğine, Malikin şanının büyüklüğüne, bunları elinde tutan, tasarrufta bulunan zâtın azametine delâlet eder.

İşte onlar bu şeylere bu şekilde istidlal nazarıyla baksalar, Hz. Peygamberin davet ettiği şeylerin sıhhatini açıkça bileceklerdir.

"Ve ecellerinin gerçekten yaklaşmış olması ihtimaline..."

Ayetin bu kısmı, onları tefekkürle bakmaya davet eden ayetin başına matuftur. Yani, "onlar ecellerinin yakın olmasına ve başlarına hemen gelme durumuna bakmıyorlar mı ki, ölüm acısı ve azabın nüzulünden önce hakkı talep etmeye ve kendilerini kurtaracak şeye yönelmeye acele etsinler."

فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ **"Artık bundan sonra hangi söze iman edecekler?"**

Onlar Kur'ana iman etmedikten sonra hangi söze inanacaklar?

Ayet, beyanda nihayeti ifade eder.[21]

Onları ilzam edecek deliller gösterilmesinden ve tefekküre irşad edilmelerinden sonra, sanki onların kalplerinin mühürlü olmasını ve küfürde inat etmelerini haber vermektedir.

Ayrıca şu manaya da dikkat çekilmiştir: "Belki de onların eceli yaklaştı. Öyleyse onlara ne oluyor ki Kur'an'a iman etmeye yanaşmıyorlar? Bu

---

[21] Yani, denilmesi gerekenler söylenmiştir. Her şey en güzel bir şekilde anlatılmıştır.

kadar vuzuhundan sonra daha ne bekliyorlar? İman etmeleri için O'ndan daha hak bir söz mü var ki, onu murat ediyorlar?"

186- مَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلاَ هَادِيَ لَهُ "Allah kimi saptırırsa onu yola getirecek kimse yoktur."

وَيَذَرُهُمْ فِى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ "O, onları kendi azgınlıkları içinde şaşkın bir halde terkeder."

Ayetin bu kısmı, adeta öncesini hem takrir eder, hem de illetini beyan eder.

187- يَسْئَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰيهَا "Sana, kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar."

Ayet metnindeki "**Saat**"ten murat, kıyamettir.

Kıyamete "saat" denilmesi,

-Ansızın meydana gelmesinden

-Hesabının sür'atli olmasından,

-Her ne kadar uzun zaman sonra olacak olsa bile, Allah nezdinde bir saat gibi olmasındandır.

Ayetin metnindeki "**Mürse**" kelimesi, bir şeyin sebatını ve istikrar bulmasını anlatır. Dağın yerleşmesi, geminin demir atması da bu kelimeyle ifade edilir.

قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبّى "De ki: Onun ilmi Rabbimin katındadır."

Kıyametin ilmini Allah kendine sakladı.

لاَ يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا اِلاَّ هُوَ "Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz."

Allah hiçbir mukarreb meleği ve gönderilmiş bir peygamberini buna muttali kılmadı.

Yani, kıyametle ilgili gizlilik, başkaları için vukuuna kadar devam edecektir.

ثَقُلَتْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ "Kıyamet, göklere de yere de ağır gelmiştir."

Kıyamet, dehşetinden dolayı göklerin ve yerin sakinleri olan meleklere, ins ve cinne ağır gelmiştir.

Ayet, sanki kıyametin gizli olmasındaki hikmete bir işarettir.

لاَ تَأْتِيكُمْ اِلاَّ بَغْتَةً **"O size ansızın gelecektir."**

O, sizler gaflet halinde iken anîden gelecektir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Biri daldığı işi düzeltmeye çalışır, biri hayvanını sular, biri çarşıda malını satar, biri terazisini indirir kaldırırken, kıyamet insanların başına kopar, onları dalgalandırır."

يَسْئَلُونَكَ كَاَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا **"Sen onu biliyormuşsun gibi senden soruyorlar."**

Ayete "onlara acıyıp ne zaman kopacağını haber verecekmişsin gibi senden soruyorlar" şeklinde mana da verilmiştir.

Ayrıca şöyle bir manaya da dikkat çekilmiştir, "Sanki sana sorulmasından hoşlanıyormuşsun gibi, Sana ondan soruyorlar."

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Kureyş kabilesi Hz. Peygambere dediler: "Bizimle senin aranda bir yakınlık var. Bu yakınlık hakkı için söyle, kıyamet ne zaman?"

قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ **"De ki: Onun ilmi Allah katındadır."**

Kıyametin ilminin Allah katında olduğunun tekrar edilmesi, **"Onlar sana soruyorlar"** ifadesinin tekrarlanmasındandır. Ve ayrıca kıyametin ne zaman kopacağını sadece Allahın ilminde olduğunu ifadede bir te'kiddir.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ **"Fakat insanların çoğu bunu bilmezler."**

Lakin insanların çoğu onun ilminin Allah katında olup, mahlûkatından hiçbirine vermediğini bilmezler.

188- قُلْ لاَ اَمْلِكُ لِنَفْسِى نَفْعًا وَلاَ ضَرًّا اِلاَّ مَا شَآءَ اللّٰهُ **"De ki: Allah'ın dilediğinden başka, kendim için bir fayda veya bir zarara malik değilim."**

"Ben kendime bir faydayı celbetmek veya bir zararı def etmekte kendime mâlik değilim."

Hz. Peygamberin Kur'anın lisanıyla ifade ettiği bu cümle, hem bir ubudiyet izharıdır, hem de gaybı bilme iddiasından teberridir.

"Allah'ın dilediğinden başka"

Ancak fayda ve zarar hususunda Allah bana ilhamda bulunur, muvaffak kılarsa o ayrı mesele.

وَلَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبَ لاَسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ ۚ **"Şayet gaybı bilseydim daha çok hayır elde ederdim."**

وَمَا مَسَّنِىَ السُّوءُ **"Ve bana kötülük hiç dokunmazdı."**

Şayet ben gaybı bilseydim, o zaman halim farklı olurdu, çokça menfaatler elde ederdim, zararlı şeylerden uzak kalırdım, böylece hiçbir kötülük bana dokunmazdı.

اِنْ اَنَا اِلاَّ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۚ **"Ben iman eden bir kavim için ancak bir uyarıcı ve bir müjdeciyim."**

Ben ancak ve ancak uyarmak ve müjdelemek için gönderilmiş kul bir peygamberim.

Ayette **" iman eden bir kavim için"** denilmesi, peygamberin uyarması ve müjdelemesinden fayda görenler onlar olduğu içindir.

Ayete şöyle mana verilmesi de caizdir: "Ben ancak bir uyarıcı ve iman edecek bir kavim için bir müjdeciyim."

116. DERS

Âdem'in Torunları

189- هُوَ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ **"O Allah ki sizi bir tek nefisten yarattı."**

Nefs-i vahideden (tek nefisten) murat Hz. Âdemdir.

وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ اِلَيْهَا **"Onunla sükûnet bulsun diye Ona eş kıldı."**

Zevci ise Hz. Havvadır.

Hz. Havvanın Hz. Âdemden olması,

-Ya O'nun eğe kemiğinden yaratılması,

-Veya O'nun cinsinden kılınması anlamına gelir. Başka bir ayette **"Allah, size kendi cinsinizden eşler kıldı."** (Nahl, 72) denilmiştir.[22]

O tek nefse mukabil eş yaratılması, onunla ünsiyet etmesi, sükûnete ermesi, itminan bulması içindir. Bu, bir şeyin kendi parçasına veya cinsine meyletmesi, onunla mutmain olması tarzındadır.

فَلَمَّا تَغَشّٰيهَا حَمَلَتْ حَمْلاً خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهٖ **"O, eşiyle birleşince eşi hafif bir yük yüklendi** (hâmile kaldı)**, onu bir süre taşıdı."**

Erkek, hanımıyla ilişkiye girdiğinde, hanımı hafif bir yük yüklendi. Hamile olanların genelde maruz kaldıkları ezalara maruz kalmadı.

Veya **"hafif bir yük"**ten murat, nutfedir.

فَلَمَّا اَثْقَلَتْ دَعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ اٰتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ **"Derken**

---

22 Yani, insanın eşi gerçekte ondan bir parça olmadığı gibi, Hz. Havva da Hz. Âdemden bir parça değildir. Bundan murat, iki tarafın birbirine muhtaç olması ve birbirlerinin eksiğini tamamlamasıdır. Hz. Peygamber (asm), kadının eğe kemiğinden yaratıldığını, düzeltilmeye çalışılırsa kırılacağını söyler. Bazıları, hadisin ifadesinden, kadının böyle bir kemikten yaratıldığını anlamak istemişlerse de, aslında bu, erkekle kadının arasındaki tabiat farklılığına ve kadınların erkekleştirilmeye kalkışılmasının, onları kırıp atmak olduğuna tenbih ihtiva eden bir temsildir. Nitekim hadisin farklı varyantlarında aynı mana teşbih edatıyla "Kadın eğe kemiği gibidir..." şeklinde ifade edilmiştir.

yükü ağırlaştığında, Rableri olan Allah'a şöyle dua ettiler: Eğer bize salih bir evlat verirsen, biz muhakkak şükredenlerden olacağız."

Karnındaki çocuğun büyümesiyle yükü ağırlaştığında, "Eğer bize düzgün, bedeni sağlıklı bir çocuk verirsen, bu nimetine şükredenlerden oluruz" dediler.

190- فَلَمَّآ اٰتٰىهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ فِيمَآ اٰتٰىهُمَا ۚ **"Fakat Allah, kendilerine salih bir çocuk verince, her ikisi de tuttular, verdiği çocuk üzerine Ona ortak koşmaya başladılar."**

Ama Allah onlara salih bir evlat verdiğinde, Âdem ve Havvanın çocukları Allahın onlara verdiğine şerikler kıldılar, çocuklarına "Abdüluzza, Abdimenaf" gibi put isimleri koydular.

Ayette kastedilen Hz. Âdem ve Hz. Havva olmayıp, o ikisinin evladı hükmünde olan insanlardır.

Ayetin devamı, çoğul sığasıyla buna delâlet eder:

فَتَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ **"Allah, onların şerik koştukları şeylerden münezzehtir."**

191- اَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْـًٔا وَّهُمْ يُخْلَقُونَ **"Hiçbir şey yaratmayan ve kendileri yaratılmış olan şeyleri mi O'na şerik kılıyorlar?"**

Ayette anlatılan şerik kılınan şeyler, putlardır.

Denildi ki: Hz. Havva hamile kaldığında İblis O'na bir adam sûretinde geldi ve şöyle dedi: "Nerden biliyorsun, belki karnında olan bir hayvandır veya bir köpek yavrusudur. Onun nereden çıkacağını nerden biliyorsun?"

Hz. Havva bundan korktu ve Hz. Âdeme konuşulanları anlattı, her ikisi de kederlendiler. Sonra İblis Hz. Havvaya yine geldi ve dedi:

"Benim Allah yanında bir konumum var, ben Allahtan karnındakini senin gibi bir varlık yapmasına ve senden çıkışının kolay olmasına dua edeceğim, buna mukabil sen de onun adını "Abdül-hars" koyarsın."

İblisin adı melekler arasında Haris idi.

Hz. Havva bunu kabul etti. Doğum olduğunda, adını Abdül-hars koydular.

Böyle kıssalar peygamberler hakkında uygun değildir.

Birkaç ayet öncesinde **"O Allah ki sizi bir tek nefisten yarattı."** denilmişti. Bundan murat, Kureyşten Kusay hanedanı olması muhtemeldir.

Çünkü Kureyş kabilesi, Kusay'ın çocuklarıdır. Kusay'ın kendi ırkından Kureyşli Arab bir eşi vardı. Allahtan çocuk talep etmişlerdi. Allah da onlara dört erkek evlat verdi. Bunlara "Abdi Menaf, Abdi Şems, Abdi Kusay ve Abdi Dar isimleri verdiler. Bu durumda, üstteki ayette geçen **"tuttular, verdiği evlat üzerine ona ortak koşmaya başladılar"** ifadesi Kusay, Kusayın eşi ve onlardan sonra gelenler hakkında olur.

192- وَلاَ يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا **"Ve şerik kıldıkları şeyler, onlara herhangi bir yardıma güç yetiremezler."**

O putlar, kendilerine ibadet edenlere yardım edemezler.

وَلاَ اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ **"Ve o şerikler bizzat kendilerine de yardım yapamazlar."**

Mesela kendilerine arız olan bir zararı def edemezler.

193- وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى الْهُدٰى لاَ يَتَّبِعُوكُمْ **"Eğer siz onları yola çağırsanız, size uymazlar."**

"Siz o müşrikleri İslâma çağırsanız, size tabi olmazlar."

Şöyle de olabilir: Hitap müşriklere olup **"onlar"** zamiriyle de putlar kastedilmiştir.

Yani, "ey müşrikler, siz o putları size hidayet etmeye, yol göstermeye çağırsanız, sizi muradınıza sevkedemezler. Allahın size icabeti gibi cevap veremezler."

سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ اَدَعَوْتُمُوهُمْ اَمْ اَنْتُمْ صَامِتُونَ **"Onları ha çağırmışsınız, ha çağırmayıp susmuşsunuz, sizin için fark etmez."**

Veya o müşrikler ihtiyaçları için dua etmiyorlardı. Sanki bu ayetle şöyle denilmiş oldu: "Sizin için onlara dua etmeyi ihdas etmeniz veya eskide olduğu gibi onlara dua etmekten sessiz kalmanız aynıdır, bir şey değişmez."

194- اِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ عِبَادٌ اَمْثَالُكُمْ **"Allah'ı bırakıp taptıklarınız da tıpkı sizin gibi kullardır."**

Sizin kendilerine ibadet ettiğiniz ve "ilah" olarak isimlendirdiğiniz şeyler sizin gibi memluk, musahhar kullardır.

فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ **"Eğer iddianızda doğru iseniz haydi onları çağırın da size cevap versinler."**

Onların ilah oldukları iddianızda sadık iseniz, haydi onların çağırın, size icabet etsinler.

Şöyle bir mana da muhtemeldir:

Onlar bazı putları insan sûretinde yontuyorlardı. Ayet onlara şu manayı bildirdi: "O putlar için varılabilecek en nihaî durum, sizin gibi canlı-akıllı varlıklar olmaktır. Öyleyse siz birbirinizin ibadetine layık olmadığınız gibi, onlar da sizin ibadetinize layık olamazlar."

195- اَلَهُمْ اَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا **"Onların yürüyecek ayakları mı var?"**

اَمْ لَهُمْ اَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا **"Yoksa tutacak elleri mi?"**

اَمْ لَهُمْ اَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا **"Yoksa görecek gözleri mi?"**

اَمْ لَهُمْ اٰذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا **"Yoksa işitecek kulakları mı var?"**

Cenab-ı Hak ardından onları silkelemeye dönüp şöyle buyurdu:

قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَ كُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلاَ تُنْظِرُونِ **"De ki: "Haydi çağırın o ortaklarınızı, sonra bana istediğiniz tuzağı kurun ve göz açtırmayın."**

Ey peygamber! De ki: "Bana düşmanlıkta o putlardan yardım isteyin, şeriklerinizi çağırın. Siz ve şerikleriniz yapabileceğiniz her türlü tuzağı yapın. Bana göz açtırmayın, mühlet vermeyin."

196- اِنَّ وَلِيِّيَ اللهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ **"Zira benim velim, kitabı indiren Allah'tır."**

Çünkü ben Allahu Teâlânın yardımına ve korumasına güvendiğimden size hiç aldırmıyorum.

وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ **"Ve O, salih kullarına sahip çıkar."**

Elçilerine bir lütuf olarak salih kullarına sahip çıkmak, Allahu Teâlânın âdetindendir.

197- وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لاَ يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلاَ اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ **"Allah'tan başka taptıklarınız ise, ne size yardım edebilirler, ne de kendi kendilerine yardımları dokunur."**

Bu ayet, Hz. Peygamberin onlara önem vermemesinin, aldırmamasının illetini beyan etmede bir tetimmedir.

198- وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى الْهُدٰى لاَ يَسْمَعُوا **"Siz onları doğru yola çağıracak olsanız duymazlar."**

وَتَرٰيهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ **"Onların sana baktıklarını görürsün."**

وَهُمْ لاَ يُبْصِرُونَ **"Ama onlar görmezler."**

O putlar, sana bakan kimselere benzerler, çünkü onları yapanlar, karşısında durana bakar bir şekilde bunlara sûret vermişlerdir.

199- خُذِ الْعَفْوَ **"Sen affa sarıl."**

İnsanların fiillerinden, kolay olan ve yapabilecekleri şeyleri onlardan talep et, onlara zor gelecek şeyler isteme.

Veya şu manayı ifade eder: Suçluları affetme yolunu seç.

Veya onlardan İslamî hizmetler için teberru aldığında, mallarının fazlasından ve kolay verebilecekleri şeylerden al.

Bu, zekâtın vücubundan önce idi.

وَاْمُرْ بِالْعُرْفِ **"Ve iyiliği emret."**

Fiillerden marûf ve müstahsen olanı emret.

وَاَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ **"Ve cahillerden yüz çevir."**

Onlarla mücadeleye girişme, onların yaptıklarının aynısıyla mukabelede bulunma!

Bu ayet mekârim-i ahlakı (en güzel ahlakî esasları) cem etmiş ve Hz. Peygamberi bunların hepsini yapmakla mükellef kılmıştır.

200- وَاِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ **"Eğer şeytandan bir vesvese gelirse hemen Allah'a sığın."**

Şayet şeytan sana arız olan bir öfke veya bir fikirle vesvese verip, emirlerimin hilafına bir şeyi yapmaya sevk ederse, hemen bana sığın.

اِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ **"Muhakkak ki O, Semi' – Alîm'dir."**

Çünkü O, senin istiazeni işitir, senin için maslahatlı olanı bilir, seni ona sevk eder.

Veya Allah sana eza edenlerin seslerini işitir, fiillerini bilir, ona göre on-

ları cezalandırır. Böylece, intikamla ve şeytanla cedelleşmekle seni meşgul etmez

201- إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَآئِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا **"Allah'tan korkanlar, kendilerine şeytandan bir vesvese iliştiği zaman, durup düşünürler."**

Ayetin metninde geçen "taif kelimesi tavaf kökünden gelir. Sanki şeytanî vesvese onları tavaf etmiş, etraflarında dönmüş, ama onlara etki etmeye güç yetirememiştir.

O müttakiler, vesvese anında Allahın emirlerini ve yasaklarını hatırlarlar.

فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ ۚ **"Böylece basiretle hareket ederler."**

O düşünme sebebiyle hata ettikleri yerleri ve şeytanın hilelerini görürler, bunlardan korunurlar, şeytana uymazlar.

Ayet, makablini te'kid ve takrîrdir. Bundan sonra gelen ayet de aynı şekildedir:

202- وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِى الْغَيِّ **"Onların kardeşlerine gelince, şeytanlar onları azgınlığa sürükler."**

Şeytandan sakınmayan şeytan dostlarına gelince; günahları süslü göstererek ve kışkırtarak şeytan onların azgınlığına meded verir, destek olur.

Ayetin şu manasına da dikkat çekilmiştir:

"Şeytanlar kendi dostlarına günahları kolaylaştırarak ve günahlara teşvik ederek meded verirler; dostları da onlara tâbi olarak ve uyarak yardım ederler.

ثُمَّ لاَ يُقْصِرُونَ **"Sonra da yakalarını bırakmazlar."**

Sonra da onları doğru yoldan çevirinceye kadar aldatmaktan ellerini çekmezler, dostlarının yakasını bırakmazlar.

Zamirin şeytan dostlarına râci olması da caizdir: O şeytan dostları, azgınlıktan ellerini çekmezler, taşkınlıklarını tam yaparlar.

"Onların kardeşleri" ifadesinden, şeytanlar ve cahiller de anlaşılabilir. Yani, o cahillerin ihvanı olan şeytanlar, onları azgınlığa sevkederler, sonra bu konuda hiç gevşeklik göstermezler, onları her türlü taşkınlığa yönlendirirler.

203- وَاِذَا لَمْ تَاْتِهِمْ بِاٰيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا **"Onlara** (arzularına göre) **bir âyet getirmediğin zaman, "derleyip toplasaydın ya" derler."**

Sen onlara Kur'andan bir ayet veya talep ettikleri bir mu'cize getirmediğinde "daha önce okudukların gibi kendi nefsinden bir şeyler uydurup söyleseydin ya, veya Allahtan talep etseydin ya" derler.

قُلْ اِنَّمَا اَتَّبِعُ مَا يُوحٰٓى اِلَىَّ مِنْ رَبِّىْ ۚ **"De ki: Ben ancak Rabbimden bana ne vahyolunuyorsa ona uyarım."**

Ben ayetleri uyduran biri veya o mu'cizeleri talep eden biri değilim, ben ancak bana vahyedilene tâbi olurum.

هٰذَا بَصَآئِرُ مِنْ رَبِّكُمْ **"İşte bu, Rabbinizden gelen basiretlerdir."**

Bu Kur'an kendisiyle hakkın görüldüğü, doğrunun idrak edildiği basîret nurlarıdır.

وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ **"İman eden bir kavim için bir hidayettir ve bir rahmettir."**

204- وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوْا لَهٗ **"Kur'ân okunduğu zaman, hemen onu dinleyin."**

وَاَنْصِتُوْا **"Ve susun."**

لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ **"Ola ki, rahmete nâil olursunuz."**

Bunun tefsiri geçmişti

Ayet, namaz hakkında indi. Bazıları namazda konuşuyorlardı, Bu ayetle imamın kıraatine kulak vermek ve onun için susmakla emrolundular.

Lafzın zâhiri Kur'an okunduğunda onu dinlemek ve susmanın vücubunu iktiza eder. Bütün alimler, namaz dışında Kur'an duyulduğunda susmak ve dinlemenin müstehap olduğunu söylerler.

Bu ayetle cemaatle namaz esnasında cemaatin imam arkasında kıraatinin vacip olmadığına delil getirilmiş ise de, zayıf bir delildir.

205- وَاذْكُرْ رَّبَّكَ فِىْ نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَّخِيْفَةً وَّدُوْنَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ **"Sabah akşam, kendi içinden, tazarru ile ve ürpererek, alçak sesle Rabbini an."**

Ayetin hükmü, kıraat ve duada ve bu ikisi dışındaki zikirlerde geneldir.

Veya ayet, İmam Şafiînin mezhebinde olduğu gibi, imam fatiha okumayı bitirdiğinde cemaatin gizlice Fatihayı okumasına bir emirdir.

Burada bildirilen ölçü, gizli okumanın fevkinde, ama sesli konuşmanın da aşağısında bir sesle okumaktır. Çünkü böyle bir okuyuş, huşu ve ihlâsa daha uygundur.

وَلاَ تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ **"Ve gafillerden olma."**

Allahı anmaktan gaflet edenlerden olma.

206- إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ **"Zira Rabbinin nezdinde olanlar, Allah'a ibadetten asla kibirlenmezler."**

"Rabbinin nezdinde olanlar"dan murat, mele-i âlâdaki meleklerdir.

وَيُسَبِّحُونَهُ **"Ve O'na tesbih ederler."**

وَلَهُ يَسْجُدُونَ **"Ve yalnızca O'na secde ederler."**

İbadet ve tezellülü sadece Allah için yaparlar, başkasını O'na şerik kılmazlar.

Bu ifade, onların dışında olan mükelleflere bir tarizdir. Bundan dolayı bu ayetin okunmasıyla secde edilmesinin vücubuna hükmedilmiştir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Âdemoğlu secde ayetini okuyup secdeye vardığında şeytan ağlar ve şöyle der: Yazıklar olsun bana! Bu insan secde ile emrolundu ve secde etti, ona cennet var. Ben de secde ile emrolundum, ama isyan ettim, bana da cehennem var."

Yine Hz. Peygamber şöyle der: "A'raf sûresini kim okursa Allah kıyamet günü onunla İblis arasında bir perde çeker ve Hz. Âdem kıyamet günü ona şefaatçi olur."

ENFAL SÛRESİ

Enfal Sûresi yetmiş beş ayet olup Medenîdir.

117. DERS

Bedir Savaşı - 1

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ "Sana ganimetler hakkında soruyorlar."

Sana ganimetlerin hükmünü soruyorlar.

Ganimete "nefl" denilmesi, Allahtan bir ihsan ve lütuf olmasındandır.

قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ "De ki: Ganimetler, Allah'a ve Resûlüne aittir."

Bu konuda yetki Peygambere verilmiştir, O, Allahın kendisine emrettiği şekilde taksim eder, dağıtır.

Sebeb-i Nüzûl

Ayet, Müslümanların Bedir savaşından elde edilen ganimetler hakkında "nasıl taksim edilecek? Kime taksim edilecek, Muhacirlere mi, yoksa Ensara mı?" şeklindeki ihtilafları üzerine inmiştir.

Denildi ki: Bedir harbinde Hz. Peygamber ihtiyacı olmayan kimselerin ganimetten pay almamalarını şart koştu. Bunun üzerine gençler şevkle koşuştular. Savaş sonunda müşriklerden yetmiş kişi öldürüldü, yetmişi de esir alındı. Gençler, Hz. Peygamberden ganimet haklarını istediler. Mal, az bir şey idi. Bunun üzerine, sancakların yanında olan yaşlılar ve gözcüler şöyle dediler: "Biz sizin gerinizde sığınacağınız destek kuvvet idik. Bizim de hakkımız var." Bunun üzerine bu ayet nazil oldu, Hz Peygamber de aralarında eşit bir şekilde taksim etti.

Bunun için denildi: İmamın vaadini yerine getirmesi lazım değildir. Bu, İmam-ı Şafiînin görüşüdür.[1]

Sa'd Bin Ebi Vakkas'dan şöyle rivayet edilir: Bedir günü kardeşim Umeyr şehid oldu. Ben de ona bedel Said Bin Âs'ı öldürdüm ve kılıcını aldım. Kılıcı Hz. Peygambere götürdüm, hibe olarak bana verilmesini istedim. Şöyle buyurdu: "Bu ne benim ne de senin. Ganimet malları içine onu at." Ben de attım. Kardeşimin öldürülmesi ve ganimet olarak aldığımın

---

1 Vaadini yerine getirmemekle, mevcut şartlar çerçevesinde yerine getirememek arasında ayrım yapılması gerekir.

benden alınması sebebiyle ancak Allahın bildiği duygular yaşadım. Çok az bir zaman geçmişti ki, Enfal sûresi nazil oldu. Rasûlullah bana şöyle dedi: "Benden kılıcı istemiştin, o zaman kılıç benim değildi. Ama şimdi benim oldu. Git ve onu al."

فَاتَّقُوا اللّٰهَ **"Öyleyse Allah'tan korkun."**

Böyle ihtilaf etmekte ve tartışmakta Allahtan korkun.

وَاَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ **"Ve aranızı düzeltin."**

Allahın rızık olarak size verdiğinde hoşgörü ve yardımlaşma ile ve işi Allah ve Rasûlüne teslim ile aranızı düzeltin.

وَاَطِيعُوااللّٰهَ وَرَسُولَهٗ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ **"Ve eğer mü'minler iseniz Allah ve Rasûlüne itaat edin."**

Çünkü iman bunu iktiza eder.

Veya imanınız kâmil ise böyle yapın. Çünkü imanın kemali bu üçü iledir:

-Emirlere itaat.

-Günahlardan sakınmak

-İnsanların arasını adalet ve ihsan ile düzeltmek.

2- اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ **"Mü'minler ancak o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir."**

İmanı kâmil olan mü'minler şunlardır:

Onlar büyüklüğü ve celalinin heybeti karşısında Allah anıldığında kalpleri ürperir.

Denildi ki: Ayetin anlattığı kimse şöyle biridir: Bir günah işlemeye niyetlenmişken kendisine "Allahtan kork" denildiğinde Allahın cezalandırma korkusundan o günahtan elini çeker.

وَاِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيَاتُهٗ زَادَتْهُمْ اِيمَانًا **"Onun ayetleri kendilerine okunduğunda, bu imanlarını arttırır."**

İmanlarının artması,

-Yeni ayetlerin okunmasıyla iman edilecek şeylerin artması,

-Delillerin tezahürü ile nefislerinin itminana kavuşması ve yakinlerinin kökleşmesi,

-Ayetlerin mucibiyle amel etmek şeklinde olabilir. Bu son görüş, ameli

imana dahil gören ve "iman, taat ile artar, günah ile azalır" diyenlerin bakış açısına göredir,

وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ **"Ve sadece Rablerine tevekkül ederler."**

Onlar Allaha tefviz-i umur ederler, ancak O'ndan korkar ve O'nu umarlar.

3- اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ **"Onlar namazı gereği gibi kılarlar."**

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ **"Ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler."**

4- أُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا **"İşte gerçek mü'minler onlardır."**

Çünkü onlar kalbin en değerli amellerinden olan Allah'tan korkmak, ihlâs ve tevekkülü, ayrıca aza ile yapılan en kıymetli amellerden olan namaz ve sadakayı imanlarına katmışlar, böylece imanlarını tahkîke çıkarmışlardır.

لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ **"Onlar için Rableri nezdinde dereceler, bir mağfiret ve çok hoş bir rızık vardır."**

Rableri nezdinde derecelerden murat,

-İtibarlı olmaları, yüksek bir konumda bulunmalarıdır.

-Veya amelleriyle yükseldikleri cennet dereceleri de olabilir.

Ayrıca onlar için,

-İhmalleri sebebiyle kendilerinden sadır olan kusurlara karşı Allahtan bir mağfiret

-Ve cennette hazırladığı, sayısız ve süresiz hoş bir rızık vardır.

5- كَمَآ اَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْۢ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ **"Nasıl ki, Rabbin seni hak ile evinden çıkarmıştı."**

Ayet, mahzuf bir mübteda'nın haberidir. Takdiri ise şöyledir:

Onların ganimetlerle ilgili hoşlanmadıkları bu durum, Allahın seni Bedir Harbi için çıkarmasındaki hoşlanmamalarına benzer.

Veya şöyle de mana verilebilir: Rabbin nasıl ki Seni evinden hicret yerin, meskenin, yeni evin olan Medineye çıkarmıştı. O zaman da bundan hoşlanmayanlar olmuştu. Ganimetlerin sana tahsis edilmesinden hoşlanmayanlar da olabilir, ama hicret Senin için nasıl faydalı olmuşsa, bu hüküm de öyle faydalıdır.

وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ **"Mü'minlerden bir grup ise bundan hoşlanmamışlardı."**

Bu cümle, hâl cümlesidir. Kureyş kafilesi Şamdan yola çıkmıştı. Kervanda çok büyük ticaret malları vardı. İçlerinde Ebu Süfyan, Amr Bin Âs, Amr Bin Hişam gibi kimseler de olduğu halde kırk binitli adam kervanla beraberdi. Cebrail (as) kervanı Hz. Peygambere haber verdi. Peygamber de mü'minlere söyledi. Çokça mal ve az sayıda refaket eden kimse olduğunu duyunca onu karşılamak mü'minlerin hoşuna gitti. Kervan için çıktıklarında, bunun haberi Mekke ahalisine ulaştı. Ebu Cehil Ka'benin üzerine çıkıp şöyle seslendi: "Ey Mekke ahalisi! Elinizi çabuk tutun! Ne yapıp edip kervanınızı, mallarınızı kurtarın. Şayet Muhammed onlara el koyarsa, bir daha asla iflah olmazsınız."

Abdülmüttalibin kızı Âtike üç gün önce şöyle bir rüya görmüştü:

Semadan bir melek iner, dağdan bir kayayı alıp parçalar. Mekkenin herbir evine o kayadan bir şey isabet eder. Âtike, bunu Abbasa söyler. Bu rüya Ebu Cehle kadar ulaşır. Ebu Cehil şöyle der: "Erkeklerinin nübüvvet iddiaları yetmedi, şimdi de kadınları kehanette bulunmaya başladılar."

Ebu Cehil, bütün Mekke ahalisini çıkarır, onlarla beraber Bedr'e varır. Bedir, kendisinde kuyu olan bir yerdir. Arablar senede bir gün burada pazar için bir araya gelirlerdi. Onlar oraya vardığında Hz. Peygamber Zefran vadisinde idi. Hz. Cebrail Hz. Peygambere gelip "ya kervan ya da Kureyş sizin olacak" diye vaat etti. Hz. Peygamber de durumu ashabıyla görüştü. Bazıları şöyle dediler: "Ya Rasulallah, keşke bize savaş ihtimalini de zikretseydin, ona göre hazırlık yapardık. Biz kervana göre çıkmıştık."

Hz. Peygamber şöyle dedi: "Kervan, deniz tarafından gitti, Ebu Cehil ise bize doğru geldi." Bunun üzerine bazıları "Ya Rasulallah, sen kervana bak, düşmanı boş ver" dediler. Onların böyle konuşmalarına Hz. Peygamber kızdı. Bunun üzerine Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer kalkıp güzel konuşmalar yaptılar. Sonra Sad Bin Ubede kalkıp şöyle dedi: "Emrine bak, onu uygula. Allaha yemin ederim ki, Aden'e gitsen Ensar'dan bir tek kişi bile geride kalmayacak, seninle gelecektir."

Sonra Mikdad Bin Amr kalktı, "**Allah neyi emretmişse onu yap, nasıl olmamı istersen ben o şekilde seninleyim. Biz sana İsrailoğullarının Musaya dediği gibi "Ey Mûsa! Onlar orada bulundukça, biz oraya asla girmeyeceğiz. Sen ve Rabbin gidin, onlarla savaşın. Biz**

burada oturacağız" (Maide, 24) diyecek değiliz. Lakin dediğimiz şu ki "Sen ve Rabbin gidin savaşın, biz de sizinle beraber savaşanlarız."

Hz. Peygamber Mikdadın bu sözüne tebessüm etti. Sonra Ensar'ı murat ederek "bana görüşlerinizi bildirin" dedi. Çünkü Ensar Akabede biat ettiklerinde, Hz. Peygamber onların diyarına geldiğinde sorumluluklarının sona ermesini şart olarak söylemişlerdi. Peygamberin hatırına "Sadece Medineye saldıran düşmana karşı yardım etme görüşü ileri sürerler" şeklinde bir endişe geldi.

Bunun üzerine Sa'd Bin Muaz ayağa kalkıp "Ya Rasulallah, "ey insanlar" derken bizi mi kastediyorsun?" dedi. Hz. Peygamber "evet" deyince Sa'd Bin Muaz konuşmasını şöyle sürdürdü: "Biz sana inandık, seni tasdik ettik. Getirdiğinin hak olduğuna şehadet ettik. Seni dinleyeceğimize ve itaat edeceğimize sana söz verdik. Ya Rasulallah, bizi dilediğin şekilde yürüt. Seni hak ile gönderen Allaha yemin ederim ki bize şu denizi gösterip dalsan, biz de seninle beraber dalarız, bizden bir kişi bile geride kalmaz. Bizi düşmanla karşı karşıya getirmenden biz rahatsızlık duymayız. Biz savaşta sabreden, düşmanla karşılaşmada döneklik yapmayan kimseleriz. Umarım ki Allah, bizden taraf Senin gözünü aydın kılacak şeyler gösterecektir. Öyleyse, bizi Allahın bereketiyle yürüt."

Sa'dın bu sözleri Hz. Peygamberi neşelendirdi ve şöyle dedi: "Allahın bereketiyle yürüyün! Sizlere müjde! Allah bana iki taifeden birini vaat etti. Allaha yenin ederim, sanki ben onların düşüp ölecekleri yerleri görür gibiyim."

Denildi ki: Hz. Peygambere Bedir Harbi bitince "şimdi de kervanı halledelim" diyenler oldu.

Esirler arasında kolları bağlı bir şekilde duran amcası Abbas nidâ etti: "Bunu yapman uygun olmaz!

"Hz. Peygamber "niye?" diye sordu.

Abbas "çünkü dedi, Rabbin sana ikisinden birini vaat etmişti ve vaadini yerine getirdi."

Bu söz doğru olmakla beraber bazılarının hoşuna gitmedi.

6- يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ "Ve gerçek açığa çıktıktan sonra, seninle o konuda tartışıyorlardı."

Senin kendilerine bildirmenle, kervan veya Kureyş'ten hangisine yönelseler galip geleceklerini aslında biliyorlardı. Bununla beraber, Senin savaşı

seçmene karşılık, kervanı ele geçirmek hususunda Seninle mücadele ediyorlardı.

كَاَنَّمَا يُسَاقُونَ اِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ **"Sanki göz göre göre ölüme sevk olunuyorlardı."**

Göz göre ölüme sevk olunan kimselerin hoşlanmayışı gibi savaşa gitmekten hoşlanmıyorlardı. Bunun sebebi, sayılarının azlığı ve silahlarının olmayışı idi. Rivayete göre, bu sefere katılan mü'minlerden ikisi dışında diğerleri yaya idi.

Ayette onların bu mücadelesinin aşırı korku ve endişelerinden olduğuna bir ima vardır.

7- وَاِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى الطَّآئِفَتَيْنِ اَنَّهَا لَكُمْ **"Hani o zaman Allah, iki taifeden birinin sizin olacağını vaad ediyordu."**

وَتَوَدُّونَ اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ **"Siz ise, güçsüz olanın sizin olmasını arzu ediyordunuz."**

Siz ise, daha kolay bir lokma olan kervanı arzuluyordunuz.

Çünkü kervanda sadece kırk binekli vardı. Bundan dolayı kervanla karşılaşmayı istiyor, sayıca ve silahça üstün olan Kureyşle karşılaşmaktan hoşlanmıyorlardı.

وَيُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهٖ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ **"Allah ise, kelimeleriyle hakkı üstün kılmak ve kâfirlerin arkasını kesmek istiyordu."**

Allah ise hakkı sabit kılmak ve yüceltmek murat ediyordu.

Allahın hakkı üstün kılması,

-Bu halde indirdiği vahiy ile,

-Meleklere yardım etmeleri hususunda emirleri iledir.

Siz mal elde etmek, nahoş bir şeyle karşılaşmamak istiyordunuz. Allah ise dinini yüceltmek, size dünya ve ahirette kurtuluş verecek bir sonuç almanızı murat ediyordu.

8- لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ **"Ta ki, hakkı ortaya koysun ve batılı da yok etsin!**

وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ **"Velev mücrimler hoşlanmasalar da."**

Allah, hakkı yüceltmek, batılı ibtâl etmek için yaptığını yaptı.

Bu, bir tekrar değildir. Çünkü birincisi Allahın muradı ile onların muradı arasındaki farklılığı beyan içindir. İkincisi ise, Hz. Peygamberi daha zor olanı seçmeye sevkeden durumu beyan içindir.

9- إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ "Hani o vakit siz Rabbinizden yardım diliyordunuz."

Sahabiler savaştan bir kurtuluş olmadığını öğrendiklerinde şöyle demeye başladılar:

"Ya Rabbi, düşmanına karşı bize zafer ver. Ey yardım isteyenlere yardım eden! Bize yardım et."

Hz. Ömerden şöyle rivayet edilir:

Hz. Peygamber müşrikler tarafına baktı, onların sayısı bin kadardı. Ashabına baktı, onlar da üçyüz kadardı. Kıbleye yönelip iki ellerini de açarak şöyle dua etti:

"Allahım, bana olan vaadini yerine getir. Allahım, bu topluluk helâk olursa, artık arzda sana ibadet eden kimse kalmaz."

Böyle dua etmeye devam etti, öyle ki ridası yere düştü. Bunun üzerine Hz. Ebubekir şöyle dedi:

"Rabbine duan yeter ey Allahın nebisi! Şüphesiz O, sana vaadini yerine getirecektir."

فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ "O da: "Ben ardarda bin melekle size yardım ediyorum" diye duanızı kabul buyurmuştu."

"Ben, mü'minlerin peşinden melekleri göndererek veya o melekleri ardı ardına göndererek size medet vereceğim."

Meleklerin mü'minlerin önünde savaşmaları şeklinde de ayete mana verilmiştir. Âl-i İmran sûresinde bu meleklerin sayısı beşbin olarak geçer. Burada "bin" denilmesi,

-Öncü olarak gönderilenlerin sayısı bindir.

-O melekler zât itibarıyla bin tanedir.

-Veya o meleklerden savaşanların sayısı bindir.

Meleklerin savaşıp savaşmadıkları hususunda ihtilaf vardır.

Savaşmalarına delâlet eden rivayetler bulunmaktadır.

10- وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلاَّ بُشْرٰى وَلِتَطْمَئِنَّ بِهٖ قُلُوبُكُمْ ۚ **"Bunu Allah sırf size bir müjde olsun ve kalpleriniz bununla yatışsın diye yapmıştı."**

Meleklerle yapılan bu imdad, ancak size zaferin bir müjdecisi olsun diyedir.

Ayrıca, sayıca azlığınız ve zilletiniz sebebiyle sizde meydana gelen endişenin ortadan kalkıp kalpleriniz mutmain olsun diyedir.

وَمَا النَّصْرُ اِلاَّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ **"Yoksa zafer ancak Allah'tandır."**

اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۚ **"Gerçekten Allah Azîz – Hakîm'dir."**

Meleklerin yardıma gelmesi, sayıca ve silahça çokluk ve benzeri şeyler birer vasıtadır, bunların bir tesiri yoktur. Zaferin bunlarla olduğunu sanmayınız. Bunlar olmadığında da ümitsizliğe düşmeyiniz.

11- اِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً مِنْهُ **"Hani o sıra** (Allah)**, katından bir esenlik olmak üzere hafif bir uyku ile sizi bürüyordu."**

Burada, **"Hani o zaman Allah, iki taifeden birinin sizin olacağını vaad ediyordu"** ayetinden itibaren üçüncü bir nimete dikkat çekilmiştir.

Onları bürüyen bu uyuklama, Allahtan özel bir nimettir. Çünkü o savaş şartlarında aslında korkudan gözlerine uyku girmemesi gerekirdi.

وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهٖ **"Sizi tertemiz kılmak için gökten üzerinize yağmur indiriyordu."**

Gökten indirilen bu yağmur, onları hem pislikten, hem de cünüplükten temizlemek içindi.

وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ **"Ayrıca şeytanın pisliğini sizden gidermek..."**

"Şeytanın pisliğinden" murat,

-Cünüp olma hali olabilir. Çünkü bu, şeytanın rüyada hayale getirdiği bir olaydır.

-Veya onlara vesvese vermesi, "susuzluktan ölüp gideceksiniz" şeklindeki korkutmasıdır.

Rivayete göre, Hz. Peygamberin ordusu susuz, ayakların battığı kumluk bir yerde konakladılar. Uyuduklarında çoğu ihtilam oldu. Müşrikler ise suyu tutmuşlardı. Şeytan onlara vesvese verip dedi: "Onlara karşı nasıl ga-

lip geleceksiniz? İçinizde peygamberi olduğu hâlde, suyunuz onların elinde. Siz cünüp ve pis bir hâlde namaz kılıyorsunuz, tutup kendinizin Allahın dostları olduğunu, iddia ediyorsunuz." Onlar şeytanın bu vesvesesi karşısında korktular, Allah da yağmur yağdırdı. Yağmur gece gelmişti. Vadiden sular aktı, havuzlar yapıp suları depoladılar, hayvanları suladılar, yıkandılar, abdest aldılar. Onlarla düşman arasındaki toprak bu yağmurla sertleşti. Böylece ayakları kaymaktan kurtuldu ve vesvese ortadan kalktı.

وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ **"Ve yüreklerinize kuvvet vermek..."**

Böylece Allahın size olan lütfuna güvenmeniz sağlandı.

وَيُثَبِّتَ بِهِ الْاَقْدَامَ **"Ve ayaklarınıza sebat vermek istiyordu."**

İnen yağmurla kum sertleşti, ayaklarınızın sebat etmesi temin edildi.

Veya Allah kalplerinize güven vererek, ayaklarınızı savaşta sebat ettirdi, kaymaktan kurtardı.

12- اِذْ يُوحِى رَبُّكَ اِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ اَنِّى مَعَكُمْ **"Hani Rabbin meleklere şöyle vahyediyordu: Ben sizinle beraberim."**

فَثَبِّتُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا **"Haydi mü'minlere sebat verin."**

Müjde vererek veya sayılarını artırarak veya düşmanlarıyla savaşarak ehl-i imana sebat verin.

سَاُلْقِى فِى قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ **"Kâfirlerin yüreğine korku salacağım."**

فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْاَعْنَاقِ **"Siz de vurun boyunlarının üstüne!"**

وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ **"Ve vurun onların herbir parmağına."**

Ayetin bu kısmı **"ben sizinle beraberim, haydi mü'minlere sebat verin"** kısmına tefsir gibidir. Bunda meleklerin savaştıklarına bir delil vardır. Meleklerin savaşmayacağını kabul edenler ise, bu ayeti ve devamını ehl-i imana yönelik bir hitap olarak değerlendirdiler veya bunu ehl-i imana söylemeleri için Allahtan bir telkin şeklinde açıkladılar.

13- ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ شَٓاقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهٗ **"İşte bu, onlar Allah ve Rasûlüne karşı geldiler diyedir."**

"İşte bu" ifadesi vurmak veya bununla ilgili emre işarettir. Hitap Hz. Peygamberedir veya muhatap olan herkesedir.

Ayette onların Allah ve rasûlüne karşı gelmeleri "şâkka" kelimesiyle anlatılmıştır. Bu kelime "şıkk" kökünden gelir. Çünkü birbirine muhalif olanların her biri diğerine muhalif şıkta yer alır.

وَمَنْ يُشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ **"Her kim Allah'a ve Rasûlüne karşı gelirse, bilsin ki Allah'ın azabı çok çetindir."**

Ayetin bu kısmı, onların niçin böyle bir akıbete maruz kaldığını anlatan önceki ayeti takrîrdir veya dünyada başlarına gelen anlatıldıktan sonra, ahirette kendileri için hazırlananı söyleyerek uyarmaktır.

14- ذٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ **"İşte şimdi tadın onu!"**

وَاَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ **"Kâfirler için cehennem azabı vardır."**

Burada hitap, iltifat yolu ile kâfirleredir.[2] Ahirette sizin için hazırlanmış olan azap olmakla beraber şimdi peşin olan cezanızı tadın bakalım.

Ayette "onlar için cehennem azabı vardır" denilebileceği hâlde, **"kâfirler için cehennem azabı vardır"** denilmesi, ilerdeki azap sebebinin küfür olduğuna delâlet içindir.

15- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْاَدْبَارَ **"Ey iman edenler! Toplu olarak kâfirlerle karşılaştığınız zaman, onlara arkanızı dönmeyin."**

Böyle kalabalık olduklarında bile hezimete uğrayıp geri kaçmak caiz değilse, sizin gibi veya sizden az olduklarında hiç caiz olmaz. Açıkça görülen odur ki, bu ayet (Enfal, 65-66) ayetiyle tahsis edilmiştir.

Şu manaya da dikkat çekilmiştir: İki saf olarak karşı karşıya geldiğinizde, onlar size ve siz onlara ilerlerken, hezimete uğrayıp geri kaçmayınız.

Ayet, Huneyn'de olacak bir olaya da işaret gibidir. Müslümanların sayısı oniki bin iken, savaşın başında geriye kaçmışlardı.

16- وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ اِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ اَوْ مُتَحَيِّزًا اِلٰى فِئَةٍ فَقَدْ بَاۤءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ **"Savaş taktiği olarak düşmanı vurmak için geri çekilme, ya**

---

[2] **İltifat**, hitabın yönünü değiştirme, sözü gaybtan muhataba, muhatabtan ğayba döndürme san'atıdır. Onlara hitap edildikten sonra, hitaptan azledilerek kendilerinden üçüncü şahıslar olarak bahsedilmiştir.

da diğer bir birliğe katılmak durumu hariç- böyle bir günde her kim onlara arkasını dönerse mutlaka o, Allah'dan bir gazaba uğramıştır."

Savaşta düşmandan kaçmak caiz değildir. Ancak,

1-Bir savaş hilesi olarak, düşmanı aldatmak için kaçıyor görülüp ardından saldırmak buna dahil sayılmaz.

2-Veya yakındaki bir Müslüman bölüğe yardım etmek niyetiyle onlara katılmak da düşmandan kaçmak değildir.

Bazı âlimler, şu rivayete dayanarak katılınacak bölüğün yakın olma şartı olmadığını söylediler:

Hz. Ömerin oğlu Abdullahtan rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber onları bir seriyye birliği olarak göndermişti, ama onlar Medine'ye firar ettiler. Abdullah der: "Ya Rasulallah, biz savaş kaçkınlarıyız!" Hz. Peygamber ise şöyle değerlendirir:

"Hayır, siz döne döne savaşan mücahitlersiniz, ben sizin bölüğünüzüm."[3]

وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُ **"Ve varacağı yer cehennemdir."**

وَبِئْسَ الْمَصِيرُ **"Orası ne kötü bir akıbettir."**

Ayette bildirilen azap (Enfal, 66) ayetinden anlaşılacağı üzere, düşman iki kattan daha az ise söz konusudur.[4]

17- فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْ "Onları siz öldürmediniz, lâkin Allah öldürdü."

Onları siz kendi kuvvetinizle öldürmediniz, lakin

-Size nusret vererek,

-Sizi onlara musallat kılarak,

-Kalplerine korku bırakarak Allah onları öldürdü.

Rivayete göre, Kureyş karşı tepelerden görüldüğünde Hz. Peygamber şöyle dua etti: "Allahım, işte Kureyş, gurur ve kibirle geldiler, Senin peygamberini tekzip ediyorlar! Allahım, bana vaat ettiğini göstermeni istiyorum."

Bu dua sonrasında Hz. Cebrail geldi, Hz. Peygambere "yerden bir avuç toprak al, üzerlerine at" dedi. İki ordu karşı karşıya geldiğinde Hz. Pey-

---

3 Yani benim birliğime katılmış oldunuz.

4 İlgili ayette.**"O halde sizden sabreden yüz kişi olursa ikiyüze galip gelir. Ve sizden bin kişi olursa, Allah'ın izniyle ikibine galip gelir"** denilmektedir.

gamber yerden bir avuç çakıl taşı aldı ve "yüzleri kara olsun" diyerek onlara doğru attı. Hz. Peygamberin attığı, her bir müşrike isabet etti, her biri gözleriyle meşgul olmaya başladılar, böylece hezimete uğradılar. Mü'minler onları takip etti, bir kısmını öldürdüler, bir kısmını da esir aldılar.

Müslümanlar savaştan döndüklerinde bir kısmı övündüler, "ben öldürdüm, ben esir aldım" gibi ifadeler kullanmaya başladılar. Ayet, bunun üzerine nazil oldu.

"Onları siz öldürmediniz" ayetinin başında yer alan فَ (fe) harfi, mahzuf bir şartın cevabıdır. Bunun takdiri: "şayet onları öldürmekle iftihar ediyorsanız, onları siz öldürmediniz, lakin Allah onları öldürdü."

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى **"Attığın zaman da sen atmadın, lâkin Allah attı."**

Ey peygamber! Attığın zaman da onların her birinin gözüne ulaşacak şekilde sen atmadın. Senin gücün buna yetmez.

Lakin Allah attı, o attığını her birinin gözüne ulaştırdı, böylece münhezim oldular, siz de onların kökünü kesmeye imkân buldunuz.

Daha önceden bilmiştin: Bir şey mutlak zikrolunca, ondan bunun kemali kastedilir.

Denildi ki: ayetin manası şöyledir: Korkuyu sen atmadın, senin attığın çakıl taşları idi. Lakin Allah onların kalplerine korku attı.

Denildi ki, ayet Hz. Peygamberin Uhudda Übey Bin Halefe attığı mızrakla alakalıdır. Übey Bin Halefden kan çıkmamıştı, ama bu darbenin neticesinde çok feryat edip bağırdı, sonunda öldü.

Veya ayet Hayber savaşındaki şu durumla ilgilidir:

Hz. Peygamber kale tarafına bir ok attı. Atılan ok, yatağındaki Kinane Bin Ebi'l- Hakik'e isabet etti.

Cumhur ise, ayetin Bedir savaşındaki durumu anlattığını söyler.

وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَآءً حَسَنًا **"Mü'minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah öyle yaptı."**

Allah mü'minlere nusret vererek, ganimet kazandırarak ve mu'cizeler göstererek büyük bir nimette bulunmak için bütün bunları yaptı.

إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ **"Şüphesiz Allah Semi' – Alîm'dir."**

Şüphesiz Allah onların yardım taleplerini ve dualarını işitir, niyetlerini ve hallerini bilir.

18- ذٰلِكُمْ "İşte bu, böyledir."

"İşte bu" ifadesi

-Allahtan mü'minlere gelen güzel nimete
-Kâfirlerin öldürülmesine
-Veya atma olayına işaret olabilir.

وَاَنَّ اللّٰهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ "Ve Allah, kâfirlerin kurduğu tuzağı boşa çıkarır."

Bunlardan maksat, mü'minlere nimette bulunmak, kâfirleri zayıflatmak ve hilelerini ibtâl etmektir.

19- اِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ "Eğer fetih istiyorsanız, işte size fetih gelmiştir."

Ayet, tehekküm üslûbuyla Mekke ahalisine bir hitaptır. Çünkü onlar Mekkeden savaşa çıkarken Ka'benin örtülerine tutunup "Allahım, iki ordudan en yüce olanına, iki bölükten en doğru yolda gidenine ve iki hizipten en şereflisine yardım et" demişlerdi, duaları kabul oldu!

وَاِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ "Eğer son verirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."

Küfürden ve peygambere düşmanlıktan vazgeçerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Çünkü dünya ve ahirette selâmeti ve her iki âlemde hayra nail olmayı tazammun eder.

وَاِنْ تَعُودُوا نَعُدْ "Yok eğer dönerseniz, biz de döneriz."

Hz. Peygamberle savaşa dönerseniz, biz de size karşı O'na yardıma döneriz.

وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ "O vakit askeriniz çok da olsa size hiç bir şekilde fayda vermez."

وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ "Ve (iyi bilin ki)**, Allah mü'minlerle beraberdir."**

Allah nusret ve yardımı ile mü'minlerle beraberdir.

Denildi ki: Ayet mü'minlere bir hitaptır. Yani, "Ey mü'minler! Eğer Al-

lahtan yardım istiyorsanız, işte yardım size geldi. Eğer savaşta gevşeklik göstermekten ve Peygamberin tercihinden yüz çevirmekten vazgeçerseniz, bu sizin için çok daha hayırlıdır. Ama bu hallere dönerseniz, biz de sizi inkâra veya düşmanı üzerinize saldırtmaya döneriz. Allah yardımıyla sizinle olmazsa, sayıca çok olmanız size bir fayda sağlamaz. Şüphesiz Allah sizden kâmil iman sahipleriyle beraberdir."

Hitabın mü'minlere olmasını, peşinde gelen ayet de teyid eder.

118. DERS

Bedir Savaşı - 2

20- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ **"Ey iman edenler! Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin."**

Ayetten murat Hz. Peygambere itaati emretmek ve yüz çevirmekten de sakındırmaktır. Ayette Allaha itaatin de zikredilmesi hem sonrasına bir hazırlık, hem de **"Kim peygambere itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur."** (Nisa, 80) ayetinden de anlaşıldığı üzere, Allaha itaatin peygambere itaatte olduğuna tenbihte bulunmak içindir.

وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ **"İşitip durduğunuz halde Ondan yüz çevirmeyin!"**

Denildi ki: **"Ondan yüz çevirmeyin"** ayetinden maksat, cihaddır veya taatin delâlet ettiği durumdur.

"İşitip durduğunuz halde"

Sizler, anlayarak ve tasdik ederek Kur'anı ve öğütleri dinleyip dururken Allaha itaat edin, rasulüne de. Ve ondan yüz çevirmeyin.

21- وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ **"Ve işitmedikleri halde "işittik" diyenler gibi olmayın!"**

"İşittik" iddiasında bulunan kâfirler ve münafıklar gibi olmayın.

Çünkü onlar fayda görecekleri şekilde duymadıklarından sanki hiç duymamış gibidirler.

22- إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ **"Çünkü Allah katında canlıların en kötüsü, aklını kullanmayan sağırlar, dilsizlerdir."**

Allah nezdinde yer üzerinde hareket eden canlıların veya hayvanların en şerlisi, hakkı duymayan sağır, dilsiz, aklını kullanmayan kimselerdir.

Cenab-ı Hak kâfirleri önce hayvanlardan saydı, sonra onları daha şerli kıldı. Çünkü onlar kendilerine ayrıcalık veren kulak, dil, akıl gibi duyularını iptal ettiler, devre dışı bıraktılar.

23- وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَاَسْمَعَهُمْ **"Şayet Allah onlarda bir hayır bilseydi onlara işittirirdi."**

Şayet Allah onlarda kendileri için yazılan bir saadet veya ayetlerden faydalanmak gibi bir hayır görseydi, anlayacak şekilde onlara duyururdu.

وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ **"Şayet işittirseydi yine yüz çevirip arka dönerlerdi."**

Allah onlarda bir hayır olmadığını bildiği halde kendilerine duyursaydı, onlar yüz çevirirler ve bir fayda görmezlerdi.

Veya tasdik ve kabulden sonra irtidat eder, dinden dönerlerdi.

Onların böyle yapmaları inatlarındandır.

Denildi ki: Hz. Peygambere şöyle diyorlardı: "Kusay'ı bize dirilt. Çünkü o, mübarek bir zattı. Ta ki sana şehadet etsin, biz de sana inanalım." Yani Allah dilese Kusay'ın kelamını onlara işittirirdi. (Ama onlar yine de inanmazdı.)

24- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ اِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ **"Ey iman edenler! Peygamber, hayat verecek şeylere sizi davet ettiğinde, Allah'a ve peygambere icabet edin."**

Ayette Allah ve Rasulünden bahis varken, **"sizi davet ettiğinde"** ifadesinde zamirin Peygambere râci olması, Allahın davetinin peygamberden duyulmasındandır.

Rivayete göre bir sahabi namaz kılarken Hz. Peygamber onu çağırdı. Sahabi, aceleyle namazı bitirip geldi. Hz. Peygamber "bana icabetten seni alıkoyan nedir?" diye sordu. Sahabi, "namaz kılıyordum" diye cevap verdi. Hz. Peygamber üstteki ayeti okuyup "bundan haberin yok muydu?" buyurdu.

Bu konuda farklı yorumlar vardır. Denildi ki: İcabet etmesi namazını kesmezdi. Çünkü namaz da bir icabettir.

Başka bir yorumda ise şöyle denildi: Hz. Peygamberin çağırması tehire ihtimali olmayan bir durumdur. Namaz kılan kimsenin, böyle bir durumda namazını bırakması uygundur. Hadisin zâhiri birinci yoruma münasiptir.

"Hayat verecek şeylere..."

Allah ve Rasulü, size hayat verecek dini ilimlere çağırdığında icabet edin. Çünkü böyle ilimler kalbin hayatıdır, cehalet ise kalbin ölümüdür.

Şair der ki:

"Cahilin dostluğuna aldanma! Çünkü o ölüdür, elbisesi de kefendir."

Veya Allah ve Rasulünün davet ettiği şeyler, size ebedi hayatta daimi nimetleri kazandıracak olan akaid ve amellerdir.

Veya davet edilen şeyden murat cihaddır. Çünkü cihad, bekanızın sebebidir. Çünkü onu terk etseniz düşman size galip gelir ve sizi öldürür.

Veya davet edilen şey, şehitliktir. **"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rab'leri katında rızıklanmaktadırlar..."** (Al-i İmran 169) ayeti onların hayatını anlatır.

وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهٖ **"Ve bilin ki Allah, kişi ile kalbi arasına girer."**

Ayet, **"Ve biz ona şah damarından daha yakınız."** (Kâf, 16) ayeti gibi Cenab-ı Hakkın insana son derece yakın olduğunu anlatan bir temsildir.

Ayrıca Allahu Teâlânın, sahibinin bile tam bilemeyeceği şekilde kalplerde gizli olan şeylere muttali olduğuna bir tenbihtir.

Veya Allah kişiyle kalbi arasına ölüm veya başka bir şeyle girmezden evvel kalpleri tasfiye etmeye, bir an önce ihlâsı elde etmeye bir teşviktir.

Veya Allahu Teâlânın kulu üzerindeki mâlikiyetini anlatan bir temsil ve tahyildir.[5] Allah şayet o kimsenin said olmasını murat ederse, günaha meyillerini bozar, maksatlarını değiştirir, küfürle onun arasına girer. Ama şakî olmasına hükmetmişse onunla iman arasına girer.

وَاَنَّهٗ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ **"Ve siz şüphesiz O'nun huzurunda toplanacaksınız."**

Onun huzuruna götürüleceksiniz. O da amellerinize göre size karşılık verecek.

25- وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَاتُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً **"Ve öyle bir fitneden sakının ki, sizden yalnızca zulüm yapanlara dokunmakla kalmaz."**

Etkisi hepinizi içine alacak bir günah dolayısıyla, hepinizin başına gelecek bir musibetten korkun!

Ayette nazara verilen durum,

---

5 Yani bundan murat sembolik bir anlatım da olabilir. O zaman, ayetteki anlatımın birebir aynen hakikate tatbiki gerekmez.

-İnsanlar arasında açıktan işlenen bir günahı kabullenip tepki vermemek,

-İyiliği emrederken bazılarına müdahenede bulunmak, yağcılık yapmak,

-Müslümanlar arasında birbirine düşecek şekilde ihtilâf,

-Bid'aların zuhuru,

-Cihadda gevşeklik göstermek gibi günahlar olabilir.

Ayettte **"sizden"** kaydında şöyle bir incelik vardır: Sizden olan zulüm, başkasından olana nisbetle daha çirkin düşer.

وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ **"Ve bilin ki, Allah'ın cezalandırması çok şiddetlidir."**

26- وَاذْكُرُوا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِى الْاَرْضِ **"Hatırlayın ki, hani bir vakit siz yeryüzünde hor görülen bir azınlıktınız."**

Ayette hitap muhacir sahabileredir. Ayetteki arz, Mekkedir, onları zillete düçar edenler ise, Mekke müşrikleridir.

تَخَافُونَ اَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَاٰوٰيكُمْ **"İnsanların sizi yakalayıp götürmesinden korkuyordunuz da, O sizi barındırdı."**

Denildi ki: Ayetteki hitap bütün Arablaradır. Çünkü Fars ve Rum'un ellerinde zelil vaziyette idiler.

Onlara böyle yapmak isteyen insanlar Kureyş kâfirleridir. Veya bundan murat, onlara düşmanlık yapanların hepsidir. Çünkü diğerlerinin tamamı onlara zıd ve düşman olmuşlardı.

"O sizi barındırdı."

Allah sizi Medineye yerleştirdi, orada sizi düşmanlarınıza karşı korudu.

وَاَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهٖ **"Ve yardımıyla sizi destekleyip güçlendirdi."**

Allah,

-Kâfirlere karşı size nusret vererek,

-Ensarı size muzahir yaparak,

-Bedir savaşında melekleri imdadınıza göndererek sizi teyid etti, kuvvetlendirdi.

وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ **"Ve temizlerinden size rızık verdi."**

Ganimetlerle sizi rızıklandırdı.

لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ **"Ola ki şükredersiniz."**

27- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَخُونُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ **"Ey iman edenler! Allah'a ve peygambere hainlik etmeyin."**

-Farz ve sünnetleri atıl hâle getirerek,

-İzhar ettiğinizden farklı şeyler içinizde gizleyerek,

-Veya ganimetlerden aşırarak Allah ve Rasulüne hıyanet etmeyin.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayet edilir ki: Hz. Peygamber Beni Kurayza Yahudilerini yirmi bir gece boyunca kuşattı. Sonunda beni Kurayza, kardeşleri Benî Nadîrin yaptığı sulh gibi Şam bölgesindeki Erihaya doğru gitmek şeklinde sulh talebinde bulundular. Hz. Peygamber ise bunu reddedip Sa'd Bin Muazın hakemliğine razı olmalarını istedi. Onlar kabul etmeyip "Bize Ebu Lübâbeyi gönder" dediler. Ebu Lübâbe onların çıkarlarını koruyan biri idi. Çünkü ailesi ve malı onların ellerinde idi.

Hz. Peygamber Ebu Lübabe'yi gönderdi. Dediler, "ne dersin, Sa'd Bin Muazın hakemliğini kabul edelim mi?"

Ebu Lübâbe, boğazına işaret edip boğazlanacaklarına işaret etti. Ebu Lübâbe der: "Adımımı daha atmadan Allah ve Rasulüne hıyanet ettiğimi anladım." Bu münasebetle ayet nazil olur. Bunun üzerine Ebu Lübâbe, kendini mesciddeki direğe bağlar, şöyle der: "Vallahi ya Allah beni bağışlar, ya da ölünceye kadar yemeyeceğim ve içmeyeceğim."

Orada yedi gün kalır, baygın düşer, Allah kendisini affeder. Kendisine "Tevben kabul edildi, artık kendini çöz denildiğinde" "bizzat Rasulullah gelip beni çözmedikçe, vallahi ben kendimi çözmeyeceğim" der. Hz. Peygamber gelir, kendi eliyle onu çözer. Ebu Lübâbe der: "Günah işlediğim kavmimin diyarından hicret etmek ve mallarımı bağışlamak tevbemin tamamındandır."

Hz. Peygamber "malının üçte birini tasadduk etmen yeter" der.

وَتَخُونُوٓا اَمَانَاتِكُمْ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ **"Bile bile kendi emanetlerinize de hainlik etmeyin."**

Hıyanet ettiğinizi bile bile veya güzeli çirkinden ayırt edecek âlim kimseler olduğunuz hâlde, emanetlerinize hıyanet etmeyiniz.

28- وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ **"Ve biliniz ki, mallarınız ve evlatlarınız birer fitnedir."**

Çünkü mal ve çocuklarınız günaha ve cezaya düşmenize sebeptirler.

Veya bunlar birer imitihan vesilesi olup Allah bunlarla sizleri dener. Dolayısıyla Ebu Lübâbe örneğinde olduğu gibi, onlara olan sevginiz sizi hıyanete sevketmesin.

وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ **"Ve büyük ecir Allah katındadır."**

Şüphesiz Allah nezdinde Allahın rızasını onlara tercih eden ve onlarla ilgili emir ve yasaklara riayet edenler için çok büyük bir mükâfat vardır. Öyleyse himmetlerinizi o büyük ecri kazandıracak şeylere yönlendiriniz.

119. DERS

Bedir Savaşı - 3

29- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا **"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, O size bir furkan verir."**

Ayette geçen **"furkan"**

-Hak ile batılı ayırt ettirecek kalplerdeki hidayet,

-Mü'minleri aziz, kâfirleri zelil kılmak sûretiyle hak yolda ve batıl yolda olanları birbirinden ayıracak bir yardım,

-Şüphelerden bir çıkış,

-Dünya ve ahirette sakınılan şeylerden bir kurtuluş,

-Veya sizin hâlinizi ortaya çıkaracak, sesinizi yayacak bir zuhur manası taşıyabilir.

وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ **"Ve seyyielerinizi örter."**

وَيَغْفِرْ لَكُمْ **"Ve sizi bağışlar."**

Denildi ki: Ayette geçen seyyielerden murat küçük günahlardır. Ayetin devamı ise büyük günahlara işarettir.

Denildi ki: Ayetten murat, onların geçmiş ve gelecek günahlarıdır. Çünkü ayet Bedr'e katılanlar hakkındadır. Allah onların geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır.

وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ **"Ve Allah büyük lütuf sahibidir."**

Ayet, Allahın onlardaki takvaya mukabil vaat ettiklerinin kendisinden bir lütuf ve ihsan olduğunu; keza, efendinin bir amel karşılığı olarak kölesine nimetler vaat etmesi misali, onların takvasının bunları icap ettirici şeylerden olmadığına bir tenbihtir.

30- وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ **"Hani bir vakit, o kâfirler, seni tutup bağlamak veya öldürmek veya sürüp çıkarmak için sana tuzak kuruyorlardı."**

Ayet, Hz. Peygamber Mekkede iken Kureyş müşriklerinin bir hilesini hatırlatarak, Allahın kurtarma nimetine mukabil şükretmesini hatırlatır.

Bağlayarak veya hapse koyarak veya yaralayıp güçten kuvvetten düşürerek etkisiz hâle getirmek veya Mekkden çıkarmak istemişlerdi.

Çünkü Ensarın Müslüman olduklarını ve Hz. Peygambere Akabede bîat ettiklerini duyunca Dâru'n-Nedve'de Hz. Peygamber hakkında meşveret ettiler. İblis de aralarına yaşlı bir kişi sûretinde girmişti. Dedi ki: "Ben Necid'denim. Toplandığınızı duydum, sizinle beraber olmak istedim. Benim görüş ve nasihatlerimden asla pişman olmayacaksınız."

Ebu'l-Buhtari dedi: Benim reyim onu bir eve hapsetmenizdir. Evin pencerelerini kapatırsınız, sadece bir delik bırakır, oradan yiyeceğini ve içeceğini verirsiniz, ta ki ölür gider."

Yaşlı adam dedi: "Kötü bir görüş. Onun kavminden kimseler gelir, sizinle savaşır, O'nu elinizden kurtarırlar."

Bunun üzerine Hişam Bin Amr dedi: "Bana göre yapılması gereken O'nu bir devenin sırtına bindirip diyarımızdan çıkarmanızdır. O zaman ne yaparsa artık size zararı olmaz."

İhtiyar buna da şöyle dedi: "Bu da kötü bir görüş. Başka kavmi ifsad eder. Onlarla size karşı savaşır."

Ardından Ebu Cehil söze katılıp şöyle dedi: "Bana göre, her kabileden bir genç seçin, bunların her birinin eline keskin bir kılıç verin. Hepsi beraber olup vursunlar. Böylece O'nun diyeti bütün kabilelere taksim edilir, Haşim Oğulları da bütün Kureyş'e karşı cephe alamaz. Diyetini istediklerinde ise, diyetini veririz."

Yaşlı adam "bu yiğit doğru söyledi" dedi, böylece bu rey üzerine ittifak ettiler. Hz. Cebrail gelip durumu haber verdi. Ve ona hicret etmesini bildirdi. Hz. Peygamber yatağına Hz. Aliyi yatırdı, Hz. Ebubekir ile beraber mağaraya doğru yola çıktı.

وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّٰهُ "Onlar tuzak kurarlar, Allah da karşılığında tuzak kurar."

Onlar tuzak kurarlar, Allah da onların tuzağını aleyhlerine çevirerek tuzak kurar.

Veya onları o tuzaklarından dolayı cezalandırır. Veya onlara tuzak kuran kimselerin muamelesini yapar. Mesela onları Bedr'e çıkarır, Müslümanları onların gözünde az gösterir, böylece saldırırlar, ardından da öldürülürler.

وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ "Ve Allah en hayırlı tuzak kurandır."

Çünkü Allahın mekri karşısında onların tuzaklarının bir kıymeti yoktur.

Tuzak gibi aslında Allaha nisbeti uygun olmayan şeylerin ayetlerde Allaha isnadı müşakele içindir.[6] Bunlarda bir nevi zemmî vehme getiren bir mana olduğundan, tek başına Allaha ıtlakı caiz değildir.

31- وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَآءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هٰذَآ **"Onlara âyetlerimiz okunduğu zaman şöyle dediler: İşittik, dilersek bunun gibisini biz de söyleriz."**

اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ **"Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir."**

Bu söz, Nadr Bin Haris'in sözüdür. Bunun hepsine isnad edilmesi, bir kavmin reisinin yaptığının diğerlerine de nispet edilmesi gibidir. Nadr, onların kıssacısı idi.

Veya bu söz, Hz. Peygamber hakkında toplanan kimselerindir. Bu, onların kendilerini son derece büyük görmelerini ve aşırı inatlarını gösterir. Çünkü şayet bunu yapabilseler, bunu demelerine engel olan kimse yoktu, yaparlardı. Kur'an onlara meydan okumuş, yirmi yıl boyunca onların Kur'anın mislini getirmekten aciz olduklarını ilan etmişti. Ama onlar şiddetli kinlerine rağmen özellikle beyan hususunda Kur'anın bir sûresinin mislini getirmeye güç yetiremediler.

32- وَاِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَآءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ **"Bir de şöyle demişlerdi: Allahım, eğer bu Senin katından gelmiş hak ise, üstümüze gökten taş yağdır veya bize çok elim bir azap ver."**

Bu da aynı şekilde, önceki sözün sahibine aittir, inkârda daha ileri bir ifadedir. Rivayete göre Nadr "bu ancak öncekilerin masalları" dediğinde Hz. Peygamber ona "Yazıklar olsun sana! O, Allahın kelâmı" dedi. O ise, üstteki ifadeyle cevap verdi.

Mana şöyledir: Allahım, eğer o Kur'an semadan indirilmiş hak bir kitap ise, biz onu inkâr ettiğimiz için, buna ceza olarak üzerimize taş yağdır veya ondan başka elim bir azap ile bizi cezalandır.

Böyle demelerinden murat,

---

6 **Müşakele:** Şekilde bir olma ve uygunluk demektir. Aynı ifadenin birbirinden farklı anlamda kullanılmasını anlatır. Mesela ayette **"Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür** (ona denk bir cezadır)**."** denilir. (Şura, 40) Buradaki ikinci "kötülük" kelimesinin birincisi gibi olmadığı aşikârdır.

-Tehekkümdür,[7]

-O'nun batıl olduğu hususunda hiçbir şüpheleri olmadığını ve tam bir kanaat taşıdıklarını bildirmektir.

Ayette **"hak"** kelimesinin elif-lâmlı olmasında şöyle bir incelik vardır:

Onların inkâr ettiği hak oluş ciheti Hz. Peygamberin iddia ettiği tarzda Allah tarafından indirilmiş hak olmasıdır, yoksa indirilmemiş olmakla beraber öncekilerin masallarında vakıa mutabık gerçekler olduğu gibi, Kur'anda da olması, onlarca da mümkündür.

33- وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ **"Hâlbuki Sen içlerinde iken Allah, onlara azab edecek değildir."**

Ayet, onlara mühlet verilmesinin ve dualarına hemen icabette bulunulmamasının sebebini beyan eder. Hz. Peygamber onların içinde olduğu halde Cenabı-ı Hakkın onları toptan helâk edecek şekilde azaplandırması, âdetullah kanunlarının dışındadır ve verdiği hükümlere uymamaktadır.

وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ **"Ve istiğfar ettikleri sürece de Allah onlara azab edecek değildir."**

Onların istiğfarından murat,

-Ya içlerinde bulunan mü'minlerin istiğfarıdır.

-Veya onların "Allahım, bizi bağışla" şeklindeki sözleridir.

-Veya **"Ahalisi ıslah edici kimseler iken, Rabbin beldeleri bir zulümle helâk etmez."** (Hûd, 117) ayetinde nazara verildiği üzere "şayet istiğfar etseler kendilerine azap edilmez" anlamında farazî bir durumdur.

34- وَمَا لَهُمْ اَلاَ يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ **"Onlar Mescid-i Haram'dan menederlerken Allah kendilerine niye azab etmesin?"**

Onların Hz. Peygamberi ve mü'minleri hicrete zorlamaları ve Hudeybiye senesinde kuşatmaları, Mescid-i Haramdan alıkoymalarına dâhildir.

وَمَا كَانُوا اَوْلِيَاءَهُ **"Üstelik onun hizmetine ehil kişiler de değillerdir."**

Onlar şirkleriyle beraber Mescidi-i Haramın hizmetini deruhte etmeye lâyık değillerdir. Onlar "biz Beytullahın ve Haremin sahipleriyiz. Dilediği-

---

7 Yani alay etmek için böyle demiş olabilirler.

mize engel olur, dilediğimizi içeri alırız" diyorlardı. Ayet, onların bu sözlerini reddir.

إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلاَّ الْمُتَّقُونَ **"Onun hizmetine ehil olanlar ancak müttakilerdir."**

Mescid-i Haramın sahipleri, ancak ve ancak şirkten sakınan, orada Allahtan başkasına ibadet etmeyen müttakilerdir.

Denildi ki: Ayette geçen iki zamir Allaha râcidir. Yani,

-"O müşrikler Allahın velileri değillerdir."

-"Allahın velileri ancak müttakilerdir."

وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ **"Lâkin onların çoğu bunu bilmezler."**

Lakin onların çoğu, kendilerinin Mescid-i Harama bir velayete sahip olmadıklarını, bilmezler.

Ayette **"onların çoğu"** denilmesinde,

-Ya bir kısmının bunu bilmekle beraber inadına böyle bir tavır sergilediğine,

-Veya "az" ifadesiyle bazan o şeyin hiç olmaması ifade edildiği gibi **"onların çoğu"** ifadesiyle de tamamının kastedilmesine bir tenbih vardır.

35- وَمَا كَانَ صَلاَتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلاَّ مُكَاءً وَتَصْدِيَةً **"Ve Beyt çevresinde onların namazı ıslık çalıp el çırpmaktan başka bir şey değildir."**

Müşriklerin Ka'bedeki ibadetine **"salât"** yani "namaz" denilmesi

-Dua anlamında olabilir.

-Veya "onların namaz dediği şey" manasını ifade eder.

-Veya Müslümanların namazı yerine orada icra ettikleri şeyi anlatır.

Ayetin konu içindeki yeri, onların azaba layık olduklarını ortaya koymak veya Mescid-i Haram velayetine ehil olmadıklarını anlatmaktır. Çünkü namazı böyle olanların O'na layık olmaları söz konusu olamaz. Rivayete göre, onlar Kabeyi kadın-erkek çıplak olarak tavaf ederlerdi. El ele tutuşurlar, ıslık çalarak, alkış tutarak Beytin etrafında dolaşırlardı.

Denildi ki: Hz Peygamber Ka'bede namaz kılmak istediğinde böyle yaparlardı, hem Peygamberi namazından şaşırtmak isterler, hem de kendilerinin namaz kıldığını söylerlerdi.

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ **"O halde inkârınızdan dolayı tadın bakalım azabı!"**

İnanç ve amel olarak inkârınıza mukabil, tadın azabı!

Azaptan murat, Bedir günü öldürülmeleri ve esir alınmalarıdır.

Denildi ki: Ahiretteki azaplarıdır.

36- إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ **"Şüphe yok ki, inkâr edenler mallarını Allah yolundan alıkoymak için harcarlar."**

Ayet, Bedir Savaşı için harcama yapanlar hakkında indi. Bunlar Kureyş'ten on iki kişi idi. Bunlardan her biri her gün için on hayvan kesiminin masrafını üstleniyordu.

Veya Uhud Savaşı için normalde savaşa katılanlar dışında iki bin Arabı ücretle tutan Ebu Süfyan hakkında indi.

Veya Bedir Savaşında bahsi geçen kervan sahipleri hakkında indi. Kureyş Bedir'de mağlup olunca bunlara denildi: "Bu malla Muhammede karşı yapılacak savaşa yardım edin. Böylece O'ndan intikamımızı alırız." Onlar da kabul ettiler.

"Allah yolu"ndan murat, Allahın dini ve Rasulüne ittibadır.

فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ **"Mallarını harcayacaklar, sonra bu mallar onlara bir iç acısı olacak, sonra da yenilgiye uğrayacaklardır."**

Ayetin evvelinde geçen harcama, onların Bedir Savaşı için yaptıkları harcamaları haber veriyor olabilir. Geleceğe yönelik yapacakları harcamayı haber veren ikincisi ise, Uhud için olabilir.

Veya her ikisiyle aynı olayın anlatılması da mümkündür. Bu durumda, birinci harcama niçin harcadıklarını anlatır, ikinci harcama ise, ayetin indiği döneme nispetle henüz gerçekleşmemiş olan bu harcamanın akıbetini beyan eder.

Bu harcamalardan dolayı ellerine bir şey geçmeyeceğinden, bunun akıbeti kendileri hakkında pişmanlık ve gam olacaktır.

Her ne kadar savaş, başlangıçta galibiyet-mağlubiyet şeklinde münavebeli olsa da, işin sonunda mağlup olacaklar.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ **"Ve o inkâr edenler toplanıp cehenneme sürüleceklerdir."**

Onlardan küfür üzere sebat edenler, cehenneme sevk edileceklerdir. Bir kısmı ise iman etmiş olduklarından, bu hükümden hariçtirler.

37- لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ **"Böylece Allah, pis olanı temizden ayıracak."**

Allah kâfiri mü'minden, fesadı salahtan ayıracaktır.

Bu ayırma,

-O kâfirlerin cehenneme sevkedilmesiyle,

-Veya mağlup olmalarıyla tahakkuk eder.

Bu ayırma, müşriklerin Rasulullaha düşmanlıklarından dolayı yaptıkları harcamalarla, müslümanların O'na yardım için yaptıkları harcamalarda da söz konusudur.

وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ **"Ve pis olanların hepsini birbiri üstüne koyup yığacak, cehenneme koyacaktır."**

Böylece Allah o habis şeyleri toplar, birbirine katar, aşırı sıkışıklıktan hepsini birbiri üstüne yığar.

Veya malı depolayanlara o mallarla azap verdiği gibi, azabın artması için kâfirin bu harcamalarını yanına kor.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ **"İşte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir."**

"İşte onlar" ifadesi habise işarettir, "İşte o habîs fırka" demektir.

Veya bu ifade, mallarını Allah yolundan alıkoymak için harcayanlara işarettir.

Bunlar, hüsranda kemâlde olanlardır. Çünkü hem kendilerine, hem de mallarına zarar verdiler.

120. DERS

Bedir Savaşı - 4

38- قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ۚ **"O kâfirlere de ki: Yaptıklarına son verirlerse, daha önce yaptıkları bağışlanacak."**

Bundan murat, Ebu Süfyan ve yanında yer alanlardır. İslama girerek peygamber düşmanlığına son verirlerse, geçmiş günahları bağışlanır.

وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ **"Eğer dönerlerse, öncekilere uygulanan ilâhî kanun gözler önündedir."**

Eğer O'nunla savaşa dönerlerse Peygamberlere karşı toplanıp savaşanların akıbeti ortadadır, Bedir'de olduğu gibi helâk olup gitmişlerdir. Öyleyse, yeni savaşlarda da bu akıbeti beklesinler.

39- وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ ۚ **"Bir fitne kalmayıp, din tamamıyla Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın."**

Onlarda şirk kalmayıncaya kadar, batıl dinler kendilerinden sönünceye kadar onlarla savaşın.

فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ **"Eğer vazgeçerlerse, muhakkak ki Allah onların ne yaptıklarını görendir."**

Şayet küfre son verirlerse, şüphesiz Allah onların ne yaptıklarını görendir; küfre son vermeleri ve İslâma girmelerine göre kendilerine karşılık verir.

Yakub kıraatinde "şüphesiz Allah sizin ne yaptığınızı görendir" şeklinde okunmaktadır. Yani, Allah sizin yapmış olduğunuz cihadı, İslama daveti, küfür karanlığından iman nuruna çıkarmanızı elbette görür, ona göre size karşılık verir.

Onlar küfre son vermekle sevap kazandıkları gibi, onlarla savaşanlar da buna sebebiyet vermek yönünden sevap kazanacaklardır.

40- وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ ۚ **"Eğer yüz çevirirlerse artık bilin ki, Allah sizin mevlânızdır."**

Ama eğer yüz çevirir ve küfre son vermezlerse, bilin ki Allah sizin

Mevlânızdır, size yardımcıdır. O'na güvenin, müşriklerin düşmanlıklarına aldırmayın.

نِعْمَ الْمَوْلٰى **"O ne güzel mevlâdır."**

Onun sahip çıktığı zayi olmaz.

وَنِعْمَ النَّصِيرُ **"Ve ne güzel yardımcıdır."**

Onun yardım ettiği mağlup olmaz.

41- وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ **"Ve bilin ki, ganimet olarak ne aldınızsa, bunun beşte biri Allah içindir. Ayrıca peygambere ve ona yakın olanlara, yetimlere, miskinlere ve yolculara aittir."**

Cumhur (ekser âlimler) ganimetin beşte birinin Allah için olmasını (Tevbe, 62) ayeti tarzında tazim için görürler. Murat, bu beşte biri, buna atıfla gelen beş gruba taksim etmektir.

Sanki şöyle denilmiştir:

Allah için olan beşte bir, şu kimselere sarfedilir...

Ayetin hükmü şimdi de geçerlidir. Ancak Hz. Peygambere ait olan hisse, O'nun da hayatta iken sarfettiği şekilde müslümanların maslahatı için sarfedilir. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer de böyle yapmışlardır.

Hz. Peygamberin hissesinin devlet başkanına veya diğer dört kısma verileceğini söyleyenler de olmuştur.

Ebu Hanife şöyle der: Hz Peygamberin vefatıyla O'nun ve yakınlarının hissesi düştü, tamamının geriye kalan üç sınıfa sarf edilmesi gerekir.

İmam Mâlik'e göre ise, bu konuda yetki devlet başkanının emrine havale edilir, daha önemli gördüğü yere sarfeder.

Ebu'l-Âliye ayetin zâhirini esas alır ve şöyle der: Altı kısma taksim edilir, Allahın hissesi şu rivayetten hareketle Ka'beye sarfedilir: "Hz. Peygamber ganimetten bir parça alır, bunu Ka'beye tahsis ederdi, geriye kalanı ise beşe bölerdi."

Denildi ki: "Allahın payı beytü'l-mal (devlet hazinesi) içindir."

Denildi ki: "Allahın payı Hz. Peygamberin payına katılır."

Ayette bildirilen "zevil -kurbâ" (yakınlar) şu rivayetten hareketle Haşim Oğulları ve Muttalib Oğullarıdır:

"Hz. Peygamber, ganimetten yakınların payını Haşim oğulları ve Muttalib oğullarına dağıttı. Hz. Osman ve Cübeyir Bin Mutîm dediler: "Şunlar kardeşlerin olan Haşim oğulları, Allah Seni de onlardan kıldığı için onların üstünlüğünü inkâr etmiyoruz. Ama kardeşlerimiz olan Muttalib Oğullarının durumunu anlayamadık. Biz ve onlar aynı konumda olmamıza rağmen onlara verdin, bizi mahrum ettin?"

Hz. Peygamber parmaklarını birbirine geçirip şöyle buyurdu: "Ne cahiliyede, ne de İslâmda onlar bizden hiç ayrılmadılar."

Denildi ki: Yakınlardan murat sadece Haşim oğullarıdır.

Denildi ki: Bütün Kureyş, fakiriyle-zenginiyle eşit olarak yakınlara dâhildir.

Denildi ki: Yolcuda olduğu gibi, fakir olan Kureyşliler içindir.

Denildi ki: Beşte birinin tamamı onlarındır. Yetimler, miskinler, yolcudan murat, onlardan olan yetimler, miskinler, yolcular demektir. Burada atıf "hassaten şunlar içindir" manasını bildirir.

Ayet, Bedirde nazil oldu.

Denildi ki: Ganimetin beşte biriyle ilgili ayet Bedir savaşından bir ay üç gün sonra meydana gelen Benî Kaynuka gazvesinde geldi.

إِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَا اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ

"Eğer siz Allah'a ve furkan günü, yani iki ordunun karşı karşıya geldiği gün kulumuza indirdiğimiz âyetlere iman ettinizse (bunu böyle biliniz.)"

Yani, "Eğer Allaha iman ettinizse biliniz ki O, ganimetin beşte birini bu kimselere taksim etti. Öyleyse, siz de onlara haklarını teslim ediniz, geri kalan beşte dörde kanaat ediniz." Çünkü amelî olan bir bilgi emredildiğinde, bundan sadece mücerret bilgi murat değildir. Zira bilgi arizî maksattır. Asıl maksat (maksud-u bizzat) ise, ameldir.

Hz. Peygambere indirilenlerden murat, gelen ayetler, melekler ve yardımdır.

"Furkan günü" Bedir günüdür. Çünkü o gün hak ve bâtıl birbirinden ayrılmıştır.

O gün, iki ordunun, yani müslümanlarla kâfirlerin karşılaştıkları gündür.

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ **"Ve Allah, her şeye kâdirdir."**

Dolayısıyla çoğa karşı aza yardım etmeye, meleklerle imdat göndermeye de kâdirdir.

42- اِذْ اَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى **"O vakit siz vadinin yakın bir yamacında idiniz, onlarsa uzak yamacında idiler."**

وَالرَّكْبُ اَسْفَلَ مِنْكُمْ **"Kervan da sizden daha aşağıda idi."**

O gün siz vâdi tarafında idiniz. Onlar ise Medine tarafında idiler. Kervan ise, sizin yerinizden aşağıda, sahil tarafında idi.

Ayette her üç grubun yerleşim konumunun yer alması,

-Düşmanın kuvvetini göstermek,

-Kervandan yardım alabileceklerini nazara vermek,

-Kervan dolayısıyla savaşa hırslı olduklarını göstermek,

-Merkezlerini boş bırakmamak

-Ve ellerinden gelen bütün gayreti göstermek hususunda kararlı olduklarını bildirmek

-Ve Müslümanların durumunun zayıf olduğunu, durumlarının zorluğu ve onlara galip gelmelerinin âdeta imkânsız olduğunu göstermek içindir.

Müslümanların bulunduğu yer ayakların kaydığı yumuşak bir zemindi, zorlukla yürünüyordu. Ayrıca su da yoktu. Ama düşmanınki öyle değildi.

وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِى الْمِيعَادِ **"Ve şayet onlarla sözleşmiş olsaydınız, öyle bir buluşma yeri için ihtilaf ederdiniz."**

Şayet siz ve onlar savaş hususunda randevulaşsaydınız, sonra da kendi hâlinizi ve onların hâlini bilseydiniz, onlardan korkudan ve onlara galip gelmekten ümitsizliğe düşüp bir araya gelmekten geri dururdunuz. Böyle olunca bu şekilde bir araya gelmeniz ve galip olmanız ancak ve ancak Allahın bir tasarrufudur, harikulâde bir durumdur. Bunu bilip de imanınızı ve şükrünüzü artırın.

وَلٰكِنْ لِيَقْضِىَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا **"Fakat olması gerekenin olması için Allah böyle takdir etti."**

Lakin Allah ortada bir randevu olmadan bu hâl üzere sizi bir araya getirdi.

Ta ki dostlarına yardım etsin, düşmanlarını da kahretsin.

لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيٰى مَنْ حَىَّ عَنْ بَيِّنَةٍ **"Tâ ki, helak olan apa-**

çık bir delil gördükten sonra helak olsun, sağ kalanlar da yine apaçık bir delilden sonra yaşasın."

Ta ki, ölen beyyine (apaçık bir delil) görerek ölsün, yaşayan da beyyine görerek yaşasın, "ben bir delil görmedim, mazurum" demesin. Çünkü Bedir savaşı, açık mu'cizelerle dolu bir olaydır.

Veya helâk ve hayat, küfür ve İslâm için istiare olabilir. Yani, "ta ki böylece inkâr edenin küfrü ve inananın imanı apaçık bir delille olsun."

وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ **"Ve şüphesiz Allah, Semi' – Alîm'dir."**

Şüphesiz Allah inkar edenin küfrünü ve cezasını, iman edenin imanını ve sevabını bilir.

Ayette Allahın işiten ve bilen olduğunun beraber zikredilmesi, bu ikisinin söz ve inanca müştemil olmasındandır.[8]

43- إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلاً **"Hani o vakit Allah sana uykunda onları az gösteriyordu."**

Ayetin başında "şunu zikret" mukadderdir.

Veya ayet, **"Furkan günü"**nden bedeldir.

Bir önceki ayette geçen "Alîm" ile alakalı da olabilir. Yani, Allah Alîmdir, maslahatları bilir. Nitekim rüyanda o müşrikleri Sana az göstermişti, Sen de ashabına bunu haber vermiştin. Bu, onların kalplerine sebat vermek ve düşmanlarına karşı cesaretlendirmek içindi.

وَلَوْ أَرَيكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ **"Şayet sana onları çok gösterseydi elbette gevşerdiniz ve durum hakkında birbirinizle çekişirdiniz."**

Şayet Allah onları çok gösterseydi, korkardınız, savaş hususunda birbirinizle çekişirdiniz, sebat etmek ve kaçmak arasında görüşleriniz farklı farklı olurdu

وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ **"Fakat Allah selamet verdi."**

Lakin Allah korkudan ve ihtilafa düşmekten size selamette kıldı.

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ **"Çünkü O, gönüllerde yatanı bilendir."**

Şüphesiz O, kalplerde neler olacağını, nelerin değişeceğini bilir.

---

8 Yani, Allah söylediklerinizi işitir, nasıl bir inançta olduğunuzu bilir.

44- وَاِذْ يُرِيكُمُوهُمْ اِذِ الْتَقَيْتُمْ فِى اَعْيُنِكُمْ قَلِيلاً **"Ve onlarla karşılaştığınız vakit onları sizin gözünüze az gösteriyordu."**

Savaş için karşı karşıya geldiklerinde, Allah müşrikleri Müslümanlara sayıca az göstermişti. Öyle ki: İbnu Mes'ud yanındakilere dedi: "Ne dersin, yetmiş kişi olabilirler mi?" Yanındaki de "onları yüz kadar görüyorum" diye cevap verdi. Böyle göstermesi hem mü'minlerin kalbine sebat vermek, hem de Peygamberin rüyasını tasdik etmek içindi.

وَيُقَلِّلُكُمْ فِى اَعْيُنِهِمْ **"Sizi de onların gözlerinde azaltıyordu."**

Öyle ki, Ebu Cehil şöyle dedi: "Muhammed ve ashabı, bir yiyimlik."

Allahın savaş kızışmadan önce mü'minleri onların gözünde az göstermesi, onlarla savaşa cesaretleri olması ve kolay lokma gördüklerinden gevşek davranmaları içindi.

Sonra ise Müslümanları çok gösterdi. Öyle ki müşrikler onları kendilerinin iki katı görüyorlardı. Bu da tam bir şaşkınlık yaşamaları, ne yapacaklarını bilmemeleri ve kalplerinin ümitsizliğe düşmesi içindi.

Bu durum, bu savaşın büyük ayetlerindendir. Çünkü göz bazan çoğu az ve azı çok görse de ayette anlatıldığı tarzda ve bu boyutlarda olmaz. Bu ancak, aynı şartlar içinde olmakla beraber Allahın bazılarını gösterip bazılarını göstermemesi ile açıklanabilir.

لِيَقْضِىَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولاً **"Olması gerekenin olması için Allah böyle takdir etti."**

Ayetin bu kısmı aynı lafızla az önce geçmişti. Burada tekrarı, illeti beyan edilen fiilin farklı olmasındandır.

Veya orada nazara verilen, durumu hikâye edilen şekliyle iktifa iken, burada murat,

-İslamın ve müslümanların aziz kılınması,

-Şirkin ve müşriklerin zillete düşürülmesidir.

وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ع **"Ve bütün işler Allah'a döndürülür."**

121. DERS

Bedir Savaşı - 5

45- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا **"Ey iman edenler! Bir düşman topluluğu ile karşılaştığınız zaman sebat edin."**

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ **"Ve Allah'ı çokça zikredin, ola ki felaha eresiniz."**

46- وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ **"Allah ve Rasûlü'ne itaat edin."**

وَلاَتَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ **"Ve birbirinizle çekişmeyin, yoksa içinize korku düşer ve kuvvetiniz gider."**

Bedir veya Uhudda yaptığınız gibi görüş ayrılığına düşerek birbirinizle çekişmeyin.

Ayet metninde geçen **"rîh"** "rüzgâr" kelimesi devlet manası için bir istiaredir. Rüzgâr nasıl her tarafa eser ve nüfuz ederse, devlet dahi işlerinin yürütülmesi ve nüfuzunda rüzgâr gibi etkilidir.

Denildi ki: Ayetteki rîh (rüzgâr) gerçek anlamda kullanılmıştır. Çünkü galip gelmek, ancak Allahın gönderdiği bir rüzgârla olur. Hadiste şöyle bildirilmiştir:

"Bana Saba rüzgârı ile yardım edildi. Âd Kavmi ise Debur (batı rüzgarı) ile helâk edildi.

وَاصْبِرُوا **"Ve sabredin."**

اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ **"Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir."**

Allah, korumasıyla ve yardımı ile sabredenlere beraberdir.

47- وَلاَ تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ **"Ve çalım atarak ve halka gösteriş yaparak yurtlarından çıkanlar ve Allah yolundan alıkoyanlar gibi olmayın."**

Ayet Mekke ahalisinin kervanı korumak için çıkışlarını anlatır.

Bu çıkışları, gururla ve insanlara riya ile olmuştu. Öyle ki, Cuhfe denilen yere geldiklerinde Ebu Süfyanın elçisi onlara ulaştı, "geri dönün, kervanı-

nız kurtuldu" haberini ulaştırdı. Ebu Cehil dedi: "Vallahi olmaz. Bedr'e varacağız, orada içki içeceğiz, şarkıcı kadınlar bize çalıp söyleyecek. Arablardan oraya gelenlere ikramda bulunacağız."

Sözlerinde de durdular, lakin orada ölüm şarabı içtiler, şarkıcıları duymaya bedel kendilerine ağıt yakıcılar ağıtlar yaktılar.

Cenab-ı Hak bu ayetle mü'minleri onlar gibi şımarık, riyakâr olmaktan nehyetti. Ve onlara takva ve ihlâs ehli olmayı emretti. Çünkü bir şeyden nehyetmek, zıddını emretmektir.

وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ **"Ve Allah onların bütün yaptıklarını kuşatmıştır."**

Ona göre karşılık verir.

48- وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ **"Şeytan, onlara amellerini güzel gösterdi ve şöyle dedi:"**

Şeytan vesvese vererek gerek Hz. Peygambere düşmanlıkta, gerekse diğer meselelerde onlara kötü amellerini süslü göstermişti.

لاَ غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ **"Bugün insanlardan size galip gelecek yoktur."**

وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ **"Ve ben sizin koruyucunuzum."**

Şeytanın bu sözü, insanın içinden geçen söz tarzındadır. Yani, onların fikrine şunu telkin etti, kendilerini şu hayale sevk etti: Sayıca ve silahça çoklukları sebebiyle mağlup olmayacaklar, karşılarında kimse duramayacak. Ve onların Allaha yakınlık zannettikleri şeylerde kendisine tâbi olmaları, onları koruyacaktır. Öyle ki şöyle dua ettiler:

"Allahım, bu iki gruptan en hidayette olana ve iki dinden en efdal olana nusret ver."

فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ **"Fakat iki taraf karşı karşıya geldiğinde arkasını dönüp kaçtı."**

İki grup karşılaştığında ise gerisin geriye döndü, yani hilesi boşa çıktı. Onlara **"ben sizin koruyucunuzum"** derken onların helâk sebebi oldu.

وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكُمْ **"Ve şöyle dedi: Ben sizden kesinlikle uzağım."**

إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ **"Çünkü ben sizin göremeyeceğiniz şeyler görüyorum."**

إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ **"Ben Allah'tan korkarım."**

Şeytan, olardan teberri etti, akıbetlerinden korktu, hallerinden ümitsizliğe düştü. Çünkü Allahın müslümanlara meleklerle imdadını görmüştü.

Denildi ki: Kureyş, savaş için yola çıkmaya karar verdiğinde kendileriyle Kinane arasında olan düşmanlığı hatırladı. Bu, neredeyse onları yola çıkmaktan döndürecekti. Derken şeytan Kinane kabilesinden Süraka Bin Malik sûretinde temessül etti. "Bu gün size galip gelecek kimse yok. Ben sizi Kinane oğullarına karşı korurum" dedi. Ama melekleri inerken görünce geriye kaçtı. Eli, Haris Bin Hişamın elinde idi. Haris ona dedi: "Böyle bir hâlde bizi yardımsız mı bırakıyorsun?"

Şeytan şöyle cevap verdi: "Ben sizin görmediklerinizi görüyorum." Harisi göğsünden itekledi ve ayrıldı. Kureyş, hezimete uğradı. Mekkeye vardıklarında "Süraka insanları helâk etti." Bu, Sürakaya ulaşınca "Vallahi, hezimet haberiniz bana ulaşıncaya kadar ben böyle bir sefere çıktığınızı bile bilmiyordum" dedi. Daha sonra İslâma girdiklerinde, kendilerine bu vaatleri yapanın şeytan olduğunu öğrendiler.

Bu rivayete göre, şeytanın **"ben Allahtan korkarım"** demesi

-"Meleklerden bana nahoş bir şey isabet ettirmesinden korkarım"

-Veya " beni helâk etmesinden ve bana vaat edilen vaktin bu vakit olmasından korkarım" manasında olabilir. Çünkü daha önce görmediklerini Bedirde görmüştü. Birinci vecih, Hasan-ı Basri'ye aittir, İbnu Bahr da bunu tercih etmiştir.

وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ **"Ve Allah'ın azabı çok çetindir."**

Bu ifade, şeytanın sözünün devamı olabileceği gibi, müstakil bir cümle de olabilir.

49- إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ **"O sırada münafıklar ve kalplerinde bir hastalık olanlar şöyle diyorlardı:"**

"Kalplerinde bir hastalık olanlar", henüz imana gönülleri tam yatmamış ve kalplerinde şüphe kalmış kimselerdir. Bunların müşrikler olduğu söylendi. "Münafıklardır" diyen de oldu. Bu durumda bunların münafıklara atfedilmesi, iki vasfın farklı olmasındandır.

غَرَّ هَٰٓؤُلَآءِ دِينُهُمْ **"Şunları dinleri aldattı."**

"Dinleri bunları aldattı, altından kalkamayacakları işe giriştiler. Sayıları üçyüz on küsur iken bin kadar insanın karşısına çıktılar."

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ **"Oysa her kim Allah'a tevekkül ederse, bilsin ki, Allah Azîz'dir, Hakîm'dir."**

Bu ifade, onlara bir cevaptır.

Azîz'dir, O'na sığınanlar, sayıları az olsa da zillete düşmezler. **Hakim'dir**, nihayetsiz hikmetiyle aklın uzak gördüğü ve idrakinden aciz kaldığı şeyleri yapar.

50- وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا ۙ الْمَلَٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ۚ **"Melekler, o kâfirlerin yüzlerine ve sırtlarına vura vura onların canlarını alırken hallerini bir görmeliydin!"**

Melekler Bedirde inkârcıların canını alırken bir görseydin...

"Yüzlerine ve arkalarına" vurmaktan murat, önlerinden ve arkalarından her tarafa vurmak olabilir.

وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ **"Tadın bakalım yakıcı azabı!"**

Melekler onlara vururken ahiret azabını da müjdelerler!

Denildi ki: Meleklerin demirden kamçıları vardır, her vuruşlarında ateş daha da alevlenir.

Ayette **"bir görmeliydin"** denildikten sonrası söylenmemiştir. Bu da, görülecek şeyin korkunçluğunu ve dehşetini bildirir.

51- ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ **"İşte bu, sizin kendi ellerinizin önceden yaptıklarının bir sonucudur."**

İşte bu vurmak ve azap, kendi ellerinizin kazandığı küfür ve günahlar sebebiyledir.

وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ **"Allah, kullara asla zulmedici değildir."**

Allah kullarına zulmedici olmadığından, onları yapmadıklarıyla cezalandırmaz.

Bu cümle, önceki cümlede yer alan cezanın sebebine atfedilmiştir, onunla kayıtlı bir durumu anlatır. Çünkü, onların günahı olmadan da Allah'ın kendilerine azap vermesi mümkündür. Yoksa, "günah varsa Allah mutlaka

ceza vermelidir" denilemez. Çünkü, hak eden birine cezayı terk etmek, ne şer'an ne de aklen bir zulüm değildir. Dolayısıyla bu ayetten hareketle "Allah, suç olduğunda mutlaka ceza verir" hükmüne varılamaz.[9]

52- كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Tıpkı Âl-i Firavun ve onlardan öncekilerin hali gibi."**

Onların işi ve yolu, Firavun hanedanının ve onlardan öncekilerin işi ve yolu gibidir.

كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ **"Onlar Allah'ın âyetlerini inkar ettiler."**

Ayetin bu kısmı, onların işini ve yolunu açıklar.

فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ **"Allah da günahları yüzünden onları yakalayıverdi."**

اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ **"Çünkü Allah çok kuvvetli ve azabı çok çetin olandır."**

O'nun azabının def'inde hiçbir şey O'na galip gelemez.

53- ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ **"İşte bu, şundandır: Allah bir kavme verdiği nimeti, onlar kendilerini değiştirmedikçe değiştirmez."**

"İşte bu", başlarına gelenlere işarettir.

Allah, bir kavme verdiği bir nimeti, onlar kendi hâllerini daha kötü bir hâle değiştirmedikçe nikmete çevirmez. Mesela Kureyş, sıla-ı rahme dikkat eder, ayetlere ve rasullere taarruzdan el çekerlerken, bi'set sonrası Hz. Peygambere ve O'na tabi olanlara düşmanlık yapmışlar, kanlarını akıtmaya çalışmışlar, ayetleri yalanlamışlar, o ayetlerle dalga geçmişlerdir. Buna ceza olarak da, mazhar oldukları nimetleri kaybetmişlerdir. Zira nimete nankörlük yapıldığında nimetin elden alınması, Allahın devam ede gelen bir kanu-

---

[9] Allah'ın suça ceza vermesi adaletinden, iyiliğe mükâfat vermesi de lütfundandır. Yoksa, O'na vacib bir şey yoktur. Suçsuza ceza vermesi zulüm olmadığı gibi, iyiliğe mükâfat vermemesi haksızlık sayılmaz. Çünkü O, mülkün malikidir. Mülk sahibi mülkünde dilediği gibi tasarrufta bulunur. Ancak O, adaletle ve lütufla muamelede bulunmayı kendine esas edinmiştir.

nudur. O dilese başka şekilde de onlara verdiği nimeti alabilir. Ama, nankörlüğe ceza olarak nimeti almayı esas almış, âdeti böyle cereyan etmiştir. [10]

وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ **"Ve şüphesiz Allah Semi' – Alîm'dir."**

Allah onların sözlerini duyar, ne yaptıklarını bilir.

54- كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Tıpkı Âl-i Firavun ve onlardan öncekilerin hali gibi."**

كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ **"Rablerinin âyetlerini yalanladılar."**

فَاَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ **"Biz de günahları yüzünden onları helâk ettik."**

وَاَغْرَقْنَا اٰلَ فِرْعَوْنَ **"Âl-i Firavunu suda boğduk."**

Ayette firavun hanedanı ve onlardan öncekilerin tekrar nazara verilmesi, te'kid içindir. Ayrıca burada helâk ediliş sebebi olarak küfran-ı nimette bulunduklarına **"Rablerinin ayetlerini yalanladılar"** şeklinde dikkat çekilmiştir. Bir de Firavun hanedanının helâk ediliş şekli beyan edilmiştir.

Denildi ki, birinci defa Mekke müşriklerinin hâli Firavun hanedanına ve onlardan öncekilere benzetilmesinde küfürde ve cezada bir teşbih vardır. İkincisinde ise, kendilerinde olan hâli değiştirmek sebebiyle kendilerine verilen nimetlerin değiştirilmesi yönüyle teşbih yapılmıştır.

وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ **"Hepsi de zalimler idiler."**

"Hepsi" ifadesinden murat, Allahın ayetlerini yalanlayan bu fırkalardır.

Veya suda boğulan Firavun ve adamlarıyla, öldürülen Kureyşlilerdir. Bunların herbiri, küfür ve günahlarla nefislerine zulmeden kimselerdi.

---

[10] Üstteki ayet "bir kavim kendilerini değiştirmedikçe, Allah'ın onlara verdiği nimeti değiştirmeyeceğini" bildiriyor. Ama bu, "değiştiremez" anlamında da anlaşılmamalıdır.

122. DERS

Bedir Savaşı - 6

55- إِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذِينَ كَفَرُوا **"Allah katında canlıların en kötüsü, inkâr edenlerdir."**

Buradaki kâfirlerden maksat, küfürde ısrar eden ve kökleşenlerdir.

فَهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ **"Artık onlar iman etmezler."**

Onlardan bir iman umulmaz.

Bu ifadenin, kalbi küfür üzere mühürlenen ve bundan dolayı iman etmeyecek bir kavim hakkında olması muhtemeldir.

56- اَلَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِى كُلِّ مَرَّةٍ **"Onlar, kendileriyle antlaşma yaptığın halde her defasında antlaşmalarını bozarlar."**

Ayet, bir öncesinde iman etmeyeceği bildirilen kimselerden bedeldir, onları beyan eder ve ilgili hükmün onlara has olduğunu gösterir. Bunlar Kurayza Yahudileridir. Hz. Peygamber onların kendisi aleyhinde çalışmalara katılmayacaklarına dair anlaşma yapmıştı. Ama onlar anlaşmayı bozdular, müşriklere silah yardımı yaptılar. Mazeret olarak da "unuttuk" dediler. Hz. Peygamber sonra yine anlaşma yaptı, yine bozdular, Hendek Savaşında karşı tarafa yardım ettiler. Yahudilerden Ka'b Bin Eşref Mekkeye gitti. Müslümanlar aleyhine onlarla anlaştı.

وَهُمْ لاَ يَتَّقُونَ **"Ve onlar sakınmazlar."**

"Onlar sakınmazlar" ifadesi, şu manaları ifade edebilir:

-Onlar yaptıkları gadrin kötü sonucundan,

-Haksızlığa Allahın ceza vermesinden,

-Allahın mü'minlere yardım edip, onları kendilerine musallat kılmasından sakınmazlar.

57- فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِى الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ **"Şayet onları harpte yakalarsan, bunlar ile arkalarındakileri dağıt."**

Şayet harpte onlara rastlar ve galip gelirsen, onları öldürererek ve şiddetli ceza uygulayarak arkalarında yer alan diğer kâfirleri dağıt.

لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ **"Ola ki ibret alırlar."**

Olur ki o dağıtılanlar tezekkür eder, öğüt alırlar.

58- وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ **"Şayet bir kavmin** (sözleşmeye aykırı olarak) **bir hainlik yapmasından korkarsan, sen de antlaşmayı bozduğunu aynı şekilde onlara bildir."**

Sana görülen bazı emarelerle, anlaşmalı olduğun bir kavmin hıyanet ederek ahdi bozmasından korkarsan, adil bir şekilde ve düşmanlıkta dengeli bir tarzda, onların ahitlerinin bittiğini bildir. Bunu yapmadan kendilerine harp ilan etme, çünkü o zaman sen de hıyanet etmiş olursun.

إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْخَائِنِينَ **"Çünkü Allah hainleri sevmez."**

Ayetin bu kısmı, hem anlaşmayı feshetmenin sebebini, hem de haber vermeden saldırmanın uygun olmadığını bildirir. Hitap, Hz. Peygamberedir.

59- وَلاَ يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا **"O kâfirler kurtulduklarını sanmasınlar."**

Ayetin bu kısmı, üstteki hükmün illetini beyan eder. Yani, sakın kâfirler kaçıp kurtulacaklarını sanmasınlar!

إِنَّهُمْ لاَ يُعْجِزُونَ **"Onlar** (bizi) **aciz bırakamazlar."**

Çünkü onlar Allahtan kurtulamazlar.

Ayet, ahitlerinin bittiğini haber vermek ve onları uyarmak emrinden kaynaklanan "acaba böyle yaptığımızda kurtulurlar mı" gibi hatıra gelebilen bir endişeyi izale etmektedir.

Denildi ki: Ayet, hezimete uğramış müşriklerden kaçıp gözden kaybolanlarla ilgili olarak indi.

60- وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ **"Ve onlar için gücünüzün yettiğince kuvvet ve savaş atları hazırlayın."**

Ey mü'minler! Ahdi bozanlar veya genel anlamda bütün kâfirler için harpte kuvvet vesilesi olan her şeyi hazırlayın!

Ukbe Bin Amirden şöyle nakledilir: Hz. Peygamber minber üzerinde üç defa şöyle demişti: "Dikkat edin! Kuvvet, atmaktır."

Muhtemelen Hz. Peygamberin kuvveti atmak olarak açıklaması, atmanın en iyi bir kuvvet vesilesi olmasındandır.

Allah yolunda savaş için hazırlanan atlar da, ayetin evvelinde nazara verilen **"kuvvet"**e dâhil iken ayrıca zikredilmesi, "melekler" dedikten sonra, yine meleklerden olan Cebrail ve Mikaili de söylemek gibidir.

تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ **"Bununla hem Allah düşmanlarını, hem de kendi düşmanlarınızı ve daha başkalarını korkutursunuz."**

لاَ تَعْلَمُونَهُمْ اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ **"Siz onları bilmezsiniz, Allah ise bilir."**

"Allah düşmanı ve sizin düşmanınız" ifadesi, ayetin nüzulüne göre değerlendirildiğinde Kureyş kâfirlerine, **"daha başkaları"** ifadesi ise diğer kâfirlere, Yahudilere, münafıklara, Farslara bakar.

وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ **"Ve Allah yolunda her ne harcarsanız, karşılığı size eksiksiz ödenir."**

وَاَنْتُمْ لاَ تُظْلَمُونَ **"Ve hiç haksızlığa uğratılmazsınız."**

Amelinizin zâyi edilmesiyle veya sevabınızın noksanlaştırılmasıyla zulmedilmezsiniz.

61- وَاِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا **"Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, sen de yanaş!"**

وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ **"Ve Allah'a tevekkül et."**

Eğer onlar barışa veya teslim olmaya meylederlerse, sen de ona meylet, onlarla anlaşma yap. Onların böyle yapmakta gizli bir oyun içinde olmalarından korkma. Çünkü Allah seni onların tuzağından korur ve onları kuşatır.

اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ **"Çünkü O, Semi'dir – Alîm'dir."**

Allah onların sözlerini işitir, niyetlerini bilir.

Ehl-i kitabın kıssasının akabinde geldiği münasebetle, ayetin hükmü onlara hastır.

Denildi ki: Onlara has olmayıp geneldir, ama seyf ayetiyle mensuhtur.[11]

---

11 Beydâvî, "denildi ki" şeklinde nakletmesiyle bu görüşün zayıflığına dikkat çekmiştir. Zira, İslam'da asıl olan savaş değil barıştır.

62- وَاِنْ يُرِيدُوا اَنْ يَخْدَعُوكَ فَاِنَّ حَسْبَكَ اللّٰهُ **"Eğer Seni aldatmak isterlerse, şüphesiz Allah sana yeter."**

هُوَ الَّذِى اَيَّدَكَ بِنَصْرِهٖ وَبِالْمُؤْمِنِينَ **"O ki, Seni yardımıyla ve mü'minlerle güçlendirdi."**

63- وَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ **"Ve onların kalplerini birbiriyle ülfet ettirdi."**

Onlarda kavmiyetçilik vardı. En küçük bir şeyde bile za'fiyet gösterir, bir araya gelemezlerdi. Birbirlerine karşı intikam duygularıyla iki kalp bile birbiriyle ülfet etmez bir hâlde iken, Allah onların kalplerini ülfet ettirdi. Böylece hepsi yekvücut oldular, tek bir nefis haline geldiler.

Bu, Hz. Peygambere verilen mu'cize hallerden biridir.

Ayetin devamı, kalplerin telifini biraz daha açmaktadır:

لَوْ اَنْفَقْتَ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا مَا اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ **"Yoksa yeryüzünde ne varsa hepsini harcasaydın yine de onların kalplerini ısındıramazdın."**

Kendi aralarındaki düşmanlıkları öyle bir duruma gelmişti ki, imkânı olan biri onların aralarını düzeltmek için dünyanın bütün servetini harcasa, yine de bir ülfet ve ıslaha muktedir olamazdı.

وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْ **"Lâkin Allah, aralarında ülfet meydana getirdi."**

Lakin Allah, nihayetsiz kudretiyle bu telifi yaptı, aralarında bir ülfet meydana getirdi.

Çünkü o, kalplerin de mâlikidir, onları dilediği gibi çevirir.

اِنَّهٗ عَزِيزٌ حَكِيمٌ **"Şüphesiz O, Azizdir – Hakîm'dir."**

Aziz'dir, kudreti ve galebesi tamdır, dilediği şey O'na nazlanmaz. **Hakîm'dir**; dilediğini nasıl yapmak gerektiğini bilir.

Denildi ki: Ayet Evs ve Hazrec hakkındadır. Aralarında sayısız şiddet olayları olmuş, bu olaylarda önde gelenleri hayatlarını kaybetmişlerdi. Allah onlara geçmişi unutturdu, İslâm ile aralarında ülfet meydana getirdi, böylece aynı safta yer aldılar, "Ensar" oldular.

64- يٰٓاَيُّهَا النَّبِىُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ **"Ey Peygamber! Allah Sana kâfidir, Sana tabi olan mü'minlere de."**

Ayete birkaç şekilde mana verilebilir:

"Ey Peygamber! Allah Sana da, Sana tâbi olan mü'minlere de yeter."

"Ey peygamber! Mü'minler Sana tâbi oldukları halde, Allah sana yeter!

"Ey peygamber! Sana Allah ve Sana tâbi olan mü'minler yeter."

Sebeb-i Nüzûl

Ayet, Bedir savaşında, çölde nazil oldu.

Denildi ki, Hz. Peygamberle beraber otuz üç erkek ve altı kadın müslüman vardı. Sonra Hz. Ömer de müslüman olunca bu ayet nâzil oldu. İbnu Abbas da ayetin Hz. Ömerin İslama girmesi münasebetiyle indiğini söyler.

65- يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ **"Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et."**

اِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِاءَتَيْنِ **"Eğer sizden sabreden yirmi kişi olursa iki yüze galip gelirler."**

وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِاءَةٌ يَغْلِبُوا اَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا **"Ve eğer sizden yüz kişi olursa kâfirlerden bin kişiye galip gelirler."**

Ayet, emir manasında şart ile ifade edilmiştir. Yani, yirmi kişi ikiyüz kişiye karşı, yüz kişi bin kişiye karşı sabırla karşı koymalıdır.

Ayet, bu sabrı gösterdiklerinde Allahın yardım ve teyidi ile galip geleceklerini de vaat etmektedir.

بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لاَ يَفْقَهُونَ **"Çünkü onlar anlayışsız bir kavimdirler."**

Çünkü onlar Allahı ve ahiret gününü bilmezler.

Sevap ve yüksek dereceler umarak mü'minlerin sebat etmeleri gibi sebat etmezler, cesurca savaşmazlar, Allahtan zillet ve mahrumiyetten başka bir şeye müstehak olmazlar.

66- اَلْئٰنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ **"Şimdi Allah sizden yükü hafifletti."**

وَعَلِمَ اَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا **"Ve sizde bir zaaf olduğunu bildi."**

فَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِاءَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِاءَتَيْنِ **"O halde sizden sabreden yüz kişi olursa ikiyüze galip gelir."**

وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ اَلْفٌ يَغْلِبُوا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِ **"Ve sizden bin kişi olursa, Allah'ın izniyle ikibine galip gelir."**

Allahu Teâlâ önceki ayetle bir mü'minin on kâfire karşı mukavemetini ve sebat göstermesini vacip kılmıştı. Bu hüküm mü'minlere ağır gelince yüklerini hafifletti, bir mü'minin iki kâfire karşı mukavemet göstermesini emretti.

Denildi ki: Müslümanlar önce sayıca az idiler, birinci emir geldi. Sayıları artınca ikincisi bildirildi.

Aynı mananın orantılı bir şekilde düşman sayısına göre ifade edilmesi, az ve çoğun hükmünün bir olduğuna delâlet içindir.

Ayette **"sizde bir zaaf olduğunu bildi"** denildi. Bu zaaftan murat, bedendeki zaaftır.

Ama basîret zaafı da olabilir, çünkü basiret noktasında aynı değillerdi.

وَاللّٰهُ مَعَ الصّٰبِرِينَ **"Ve Allah sabredenlerle beraberdir."**

Allah nusretiyle ve yardımıyla sabredenlerle beraber olunca, nasıl galip gelmezler?

123. DERS

Bedir Esirleri

67- مَاكَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَكُونَ لَهٗ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِى الْاَرْضِ **"Hiçbir peygamber için, arzda ağır basmadıkça esirleri olması uygun değildir."**

"Arzda ağır basmaktan" murat, peygamberin küfrü ve küfür ehlini zelil kılması, o yolda gidenleri azaltması, İslâmı ve müslümanları azîz kılması, hâkim duruma getirmesidir.

تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا **"Siz dünya malını istiyorsunuz."**

Sizler, fidye olarak dünya menfaatlerini murat ediyorsunuz.

وَاللّٰهُ يُرِيدُ الْاٰخِرَةَ **"Oysa Allah ahireti diliyor."**

Allah ise sizin için ahiret sevabını veya ahiret sevabını elde etmeye sebep olan dinini aziz, düşmanlarını ise zelil kılmayı murat ediyor.

وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ **"Ve Allah Azîz'dir – Hakîm'dir."**

Allah **Azîz'dir**, dostlarını düşmanlarına galip kılar. **Hâkim'dir**, her hâle lâyık olanı bilir, ona göre hüküm verir. Mesela, müşriklerin kuvvetli olduğu dönemde onlara sert muamele yapılmasına, kendilerinden kurtuluş için fidye alınmamasına hükmetmiştir. Ama durum değişip mü'minler galip olduğunda fidye almak veya salıvermek hususunda muhayyer bırakmıştır.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Bedir Savaşında yetmiş esir alınmıştı. İçlerinde Hz. Peygamberin amcası Abbas ve Ebu Talibin oğlu Akîl de vardı. Hz. Peygamber esirlere ne yapılacağı hususunda sahabilerle istişare etti. Hz. Ebubekir şöyle dedi: "Onlar senin kavmin ve ehlindir. Onları öldürme. Olur ki Allah onlara tevbe nasip eder. Kendilerinden fidye al, bununla ashabını kuvvetlendirmiş olursun."

Hz. Ömer de şöyle dedi: "Onların boyunlarını vur. Çünkü onlar küfrün önderleridir. Allah seni fidye almaktan müstağni kılmıştır. Bana esirler arasında falan akrabamı ver, Ali ve Hamzaya da kardeşlerini ver, boyunlarını vuralım."

Hz. Peygamber bu görüşten hoşlanmadı ve şöyle dedi: "Şüphesiz Allah

bir kısım insanların kalplerini öyle yumuşatır ki, ipekten daha yumuşak hale gelir. Bazılarının kalbine de öyle sertlik verir ki, taştan daha katı olur. Ey Ebubekir, senin misalin **"Artık kim bana uyarsa, o bendendir ve kim de bana karşı gelirse, şüphesiz Sen Ğafur – Rahim'sin."** (İbrahim, 36) diyen Hz. İbrahime benzer.

Ey Ömer senin misalin de **"Ya Rabbi! Yeryüzünde kâfirlerden bir tek kişi bile bırakma."** (Nûh, 26) diyen Hz. Nûha benzer."

İstişare sonunda Hz. Peygamber, ashabını esirleri salıvermek veya fidye almakta serbest bıraktı, onlar da fidye almayı tercih ettiler. Bunun üzerine üstteki ayet nazil oldu. Hz. Ömer, Rasulullahın yanına vardığında O'nu ve Ebubekiri ağlıyor buldu. Heyecanla şöyle dedi:

"Ya Rasulallah, bu ne hâldir, bana haber ver. Ağlayabilirsem ağlayayım, ağlayamazsam da ağlar gibi yapayım."

Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Arkadaşlarının fidye almasına ağla! Onların azabı şu ağaçtan daha yakın bir şekilde bana gösterildi."

Ayet, peygamberlerin de içtihat yaptıklarına ve içtihatlarında hata edebileceklerine bir delildir. Lakin hataları vahiyle düzeltilir, öyle bırakılmaz.

68- لَوْلاَ كِتَابٌ مِنَ اللهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا اَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ **"Şayet önceden Allah'tan bir hüküm bulunmasa idi, aldığınızdan dolayı size mutlaka büyük bir azab dokunurdu."**

Bu hüküm, Allahın levh-i mahfuzdaki önceden sabit bir hükmüdür.

Bu hükümden murat şunlar olabilir:

-İçtihadında hata eden cezalandırılmaz.

-Bedir ehli azap görmeyecek.

-Kendilerine açık hüküm bildirilmeyenler cezalandırılmayacak.

-Almış oldukları fidye kendilerine helâl kılınacak.

Rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Şayet azap nazil olsaydı, Ömerden ve Sa'd Bin Muazdan başkası kurtulmazdı."

Sa'd Bin Muaz'da Hz. Ömer tarzında görüş belirtmişti.

69- فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلاَلاً طَيِّبًا **"Öyleyse elde ettiğiniz ganimetten helâl ve hoş olarak yiyin."**

Artık aldığınız fidyelerden yiyebilirsiniz. Çünkü fidye de ganimete dâhildir.

Denildi ki: Üstteki ayet dolayısıyla ganimetlere yanaşmadılar, bu ayet nazil oldu.

Ayetin başında فَ (fe) harfi sebebiyet bildirir. Sebep ise zikredilmemiştir. Bunun takdiri şöyledir: "Ganimetleri size helâl kıldım. Öyleyse onlardan helâl-hoş yiyin."

Ayette **"helal"** kaydının yer alması, fidyeyi kabullerinden dolayı kınanmalar sebebiyle nefislerinde meydana gelen şüpheyi ortadan kaldırmak içindir.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ **"Ve Allah'tan korkun."**

Allahın emirlerine muhalefet etmekten sakının.

اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Şüphesiz Allah, Ğafur'dur – Rahîm'dir."**

Şüphesiz Allah **Gafur**'dur, günahlarınızı bağışladı.

Rahim'dir, aldığınız fidyeleri size mubah kıldı.

70- يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ **"Ey Peygamber!"**

قُلْ لِمَنْ فِى اَيْدِيكُمْ مِنَ الْاَسْرٰى **"Elinizdeki esirlere de ki:"**

اِنْ يَعْلَمِ اللّٰهُ فِى قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّا اُخِذَ مِنْكُمْ **"Eğer Allah sizin kalplerinizde bir hayır bilirse, sizden alınandan daha hayırlısını size verir."**

Bundan murat "Allah kalplerinizde bir iman, bir ihlâs bilirse" manasıdır.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, bu ayet Peygamberimizin amcası Abbas hakkında indi. Hz. Peygamber O'nu hem kendisinin hem de kardeşlerinin oğulları olan Akîl ve Nevfel'in fidyesini vermekle mükellef kılmıştı. Abbas dedi: "Ey Muhammed, hayatta olduğum sürece beni Kureyş'e el açmaya terkettin!" Bunun üzerine Hz. Peygamber "savaşa çıkarken Ümm-ü Fadl'a bıraktığın altın nerde? Ona şöyle demiştin: Bu olayda başıma ne geleceğini bilmiyorum. Şayet bana bir şey olursa bu altın senin ve çocuklarımındır."

Abbas dedi: "Bunu Sana kim söyledi?"

Dedi: "Rabbim bana haber verdi."

Abbas dedi: "Şehadet ederim ki Sen Sadıksın. Allahtan başka ilah yok

ve sen O'nun rasulüsün. Vallahi, Allahtan başka kimse bu parama muttali değildi. Hanımıma bu parayı gecenin karanlığında vermiştim."

Abbas der: "Allah, fidye olarak verdiklerimizden daha hayırlısını bana verdi. Şimdi benim yirmi tane kölem var. Ayrıca zemzemle ilgili görevi bana nasip etti. Bu öyle bir nimet ki, buna bedel Mekke ahalisinin malı bana verilse, bana daha sevimli olmaz. Şimdi de Rabbimden mağfiret bekliyorum."

Abbas, bu son ifadesiyle ayetin devamında va'dedileni kastediyor:

وَيَغْفِرْ لَكُمْ **"Ve günahlarınızı bağışlar."**

وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Ve Allah Ğafur'dur – Rahîm'dir."**

71- وَاِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ فَاَمْكَنَ مِنْهُمْ **"Ve eğer sana hıyanet etmek isterlerse,** (iyi bilsinler ki) **bundan önce Allah'a hainlik etmişlerdi, Allah da onların cezalandırılmasına imkân vermişti."**

Eğer esirler Sana verdikleri ahdi bozarak hıyanet etmek isterlerse, daha önceden inkâr ederek ve akılla onlardan alınan sözü bozarak Allaha hıyanet etmişlerdi.

Allah Bedir'de yaptığı gibi Sana onları yakalama imkânı verdi. Şayet tekrar hıyanet ederlerse yine Sana imkân verir.

وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ **"Ve Allah Alîm – Hakîm'dir** (her şeyi hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir)**."**

72- اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا **"Şüphesiz inanan ve hicret edenler."**

Ayette anlatılanlar muhacirlerdir.

Allah ve Rasulünün muhabbetiyle vatanlarından hicret ettiler.

وَجَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ **"Ve mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad yapanlar."**

Mallarını cihad için binek ve silaha sarfettiler, gerekli şeyleri almaya harcadılar

Doğrudan savaşa gitmek sûretiyle canlarıyla da cihad yaptılar.

وَالَّذِينَ اٰوَوْا وَنَصَرُوا **"Bir de onları barındırıp yardım edenler var ya..."**

Ayette anlatılanlar Ensardır.

Diyarlarına gelen Muhacirleri barındırdılar, düşmanlarına karşı yardım ettiler.

أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ **"İşte bunlar birbirlerinin dostlarıdırlar."**

İşte bunlar mirasta birbirlerine varistirler.

Muhacir ve Ensar, **"Daha sonradan iman eden ve hicret edip sizinle beraber cihad edenler de sizdendirler. Bir de akraba olanlar, Allah'ın kitabına göre, birbirlerine daha yakındırlar."** (Enfal, 75) ayeti gelinceye kadar akrabalık bağı olmadan birbirlerine mirasçı oluyorlardı. Ama ilgili ayetle bu uygulamaya son verildi.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا **"Ve iman ettiği halde henüz hicret etmemiş olanlara gelince, onlar hicret edinceye kadar velayetleri size ait değildir."**

Bunlar, hicret etmedikçe mirastan hissedar olamazlar.

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ **"Bununla beraber dinde sizden yardım isterlerse, onlara yardım etmeniz üzerinize borçtur."**

Müşriklere karşı onlara yardımcı olmanız üzerinize bir vecibedir.

إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ **"Ancak sizinle arasında antlaşma bulunan bir kavme karşı yapamazsınız."**

Çünkü böyle bir durumda onlara yardım edeceğiz diye anlaşmayı bozamazsınız.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ **"Ve Allah bütün yaptıklarınızı görendir."**

73- وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ **"Kâfirler de birbirlerinin dostlarıdırlar."**

Kâfirlerin bir kısmı bir kısmına, mirasta veya destek olmakta dostturlar. Ayet, mefhum-u muhalifi ile kâfirlerle mü'minler arasında miras ve yardımlaşma olmayacağına delâlet eder.

إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ **"Eğer siz öyle yapmazsanız, yeryüzünde büyük bir fitne ve fesat çıkar."**

Eğer size emredilen aranızdaki irtibatı ve birbirinize destek olmayı, hatta varis olmayı yapmaz, sizinle kâfirler arasındaki alakaları kesmezseniz, o zaman yeryüzünde büyük bir fitne olur. Bu da iman zaafı ve küfrün galebesidir.

Ayette nazara verilen fesad, dinde meydana gelecek fesatla ilgilidir.

74- وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ **"İman eden, hicret eden ve Allah yolunda cihada katılanlar."**

وَالَّذِينَ اٰوَوْا وَنَصَرُوا **"Ve onları barındırıp yardıma koşanlar var ya.."**

اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا **"İşte bunlar hakkıyla mü'min olanlardır."**

Allahu Teâlâ Mü'minleri üç kısma taksim etti. Onlardan imanı kâmil olanların, imanın muktezası olan hicret, cihad, Allah yolunda malından harcamak gibi özellikleri kendilerinde gösterdiklerini beyan etti. Onlara en güzel bir vaadde bulunarak şöyle dedi:

لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ **"Bunlara bir mağfiret ve hoş bir rızık vardır."**

Sonra da hicret ve cihadda onlara katılacak ve kendilerinin özelliklerini taşıyacak olanları anlatıp şöyle buyurdu:

75- وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَاُولٰٓئِكَ مِنْكُمْ **"Daha sonradan iman eden ve hicret edip sizinle beraber cihad edenler de sizdendirler."**

Ey Muhacir ve Ensar! Bunlar da sizdendir.

وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِى كِتَابِ اللّٰهِ **"Bir de akraba olanlar, Allah'ın kitabına göre, birbirlerine daha yakındırlar."**

Akraba olanlar miras olayında yabancılara nisbetle birbirlerine daha evlâdırlar.

Bu Allahın kitabında böyledir.

Allahın kitabından murat, Allahın hükmü, levh-i mahfuz veya Kur'an olabilir.

اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ **"Şüphe yok ki Allah her şeyi bilendir."**

Allah, herşeyi bildiği gibi mirasla ilgili olanları da bilir. Bundan dolayı önce müslümanlık ve birbirine destek olma şeklinde müslümanları birbirine mirasçı yapar, ardından da akrabalığa dayalı bir şekilde hükmünü bildirir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Enfal ve Tevbe sûrelerini okuyana ben kıyamet günü şefaatçi olurum. Onun nifaktan uzak olduğuna şehadet ederim. Ona erkek ve kadın münafıklar sayısınca haseneler verilir. Arş ve arşa görevli melekler ona hayatı boyunca mağfiret talebinde bulunurlar."

TEVBE SÛRESİ

Tevbe Sûresi Medenî olup, yüz yirmi dokuz ayettir.

124. DERS

Müşriklere Ültimatom

Bu sûre, en son nazil olan sûredir.

Sûrenin çeşitli isimleri vardır: Mü'minler için tevbeden bahsettiği münasebetle "Tevbe sûresi" denilmiştir. Sûrenin muhtevasında münafıklarla alakalı hayli bahisler vardır. Onların maskelerini indirmekte, onları mahcup edecek durumlarını ele almaktadır.

Ayet sayısı yüz otuzdur, yüzyirmi dokuz diyen de vardır.

Bu sûrenin başında besmele yer almaz. Çünkü besmele emandır, bu sûre ise kâfirlere olan emanı kaldırmak için inmiştir.

Denildi ki: Hz. Peygamber kendisine sûre veya ayet indiğinde, yerinin neresi olduğunu beyan ederdi. Ancak bu sûrenin yerini beyan etmeden vefat etti. Bunun kıssası Enfal sûresinin kıssasına benzer ve ona uygundur. Çünkü Enfal sûresinde insanlardan alınan ahitler zikrolundu, Tevbe sûresinde ise, bunların devre dışı bırakılması anlatıldı, bundan dolayı bu sûrenin peşine getirildi.

Şöyle de denildi: Sahabe, Enfal ve Tevbe'nin Seb'u't-tıval denilen yedi büyük sûrenin yedincisi olarak bir sûre veya müstakil iki sûre olduğunda ihtilaf ettiler. Bundan dolayı bu ikisi arasında bir boşluk bırakıldı, besmele yazılmadı.

1- بَرَآءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ **"Allah ve Resûlünden, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere ültimatomdur** (kesin bir uyarıdır)**:"**

Yani, Allah ve Rasulü, müşriklerle yaptığınız ahidden beri'dirler, daha önce yaptığınız anlaşmanın artık bir hükmü kalmamıştır.

Ayette, ahdin artık tanınmadığı Allah ve Rasulüne, ahitleşme ise mü'minlere talik edilmesi, her ne kadar Allahın izni ve Rasulünün buna muvafakatı ile meydana gelmişse de, bu ahdin bittiğini ilan etmenin mü'minlere düşen bir görev olduğuna delâlet etmesi içindir. Çünkü, Allah ve Rasulü, artık bu anlaşmadan beri olduklarını zâten ilan etmişlerdir.

Sebeb-i Nüzûl

Müslümanlar Arab müşrikleriyle ahit yapmışlardı. Onlar ise, -bir kısmı

hariç- anlaşmayı bozmuşlardı. Allahu Teâlâ mü'minlere anlaşmayı bozanların ahitlerinin bittiğini ilan etmelerini emretti ve müşriklere bu süre zarfında diledikleri yere gitmeleri için dört ay mühlet verdi ve şöyle buyurdu:

2- فَسِيحُوا فِى ٱلْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ "Bundan böyle yeryüzünde dört ay istediğiniz gibi gezip dolaşın."

Bu ayet Şevval ayında nazil olmuştu. Bu durumda dört aydan murat, Şevval, Zilkâde, Zilhicce ve Muharremdir.

Şöyle de denildi: Dört aydan murat, Zilhicce ayından yirmi gün, Muharrem, Safer, Rabiulevvel ayları ve Rabiulâhirden de on gün. Çünkü bunun tebliği kurban bayramında olmuştu. Şöyle ki:

Hz. Peygamber Hz. Ebu Bekiri hac emiri olarak göndermişti. Hz. Peygambere "bu ayetleri ilan için Hz. Ebubekire verseydin" denildi. O, şöyle buyurdu: "Benimle alakalı bir şeyi ancak benden biri edâ edebilir."

Ve inen bu ayetleri Hz. Ali ile gönderdi. Hz. Ali yaklaştığında Hz. Ebu Bekir deve sesini işitti ve durdu. "Bu, Hz. Peygamberin devesinin sesi" dedi. Hz. Ali yanlarına geldiğinde "emîr olarak mı geldin, yoksa me'mur olarak mı?" diye sordu.

Hz. Ali me'mur olarak geldiğini bildirdi. Hz. Ebubekir arefeden bir gün önce hac için orada bulunan insanlara hitap etti, haccın menasikini anlattı. Ardından Hz. Ali Cemretü'l- Akabe'de kurban bayramı günü ayağa kalktı, şöyle dedi:

"Ey insanlar! Allah rasulünün rasulü (elçisi) olarak size geldim."

Dediler: "Buyur, bize ne getirdin?"

Bunun üzerine Hz. Ali, Tevbe sûresinden otuz veya kırk ayeti onlara okudu. Ardından şöyle dedi:

"Dört şeyi bildirmem emredildi:

1-Bu yıldan sonra hiçbir müşrik Beytullaha (Ka'beye) yaklaşmayacak.

2-Ka'be, çıplak olarak tavaf edilmeyecek.

3-Cennete ancak iman etmiş nefis girecek.

4-Müslümanlarla sözleşme yapanların sözleşmeleri ne kadar süre ile yapılmışsa, o zamana kadar geçerlidir."

Hz. Peygamberden rivayeten gelen bu haberde "Benimle alakalı bir şeyi ancak benden biri eda edebilir" ifadesi, umumu üzere olmayabilir. Çünkü, Hz. Peygamber zaman zaman âl-i beytinden olmayanlarla da eda ettirmiştir.

Bunu, ahitlere mahsus olarak değerlendirebiliriz. Çünkü Arablarda bir kabileye karşı ahid yapmak veya bozmak, ancak o kabileden olan biriyle olurdu. Bazı rivayetlerde şöyle gelmesi de buna delâlet eder: "Bunu ancak benim âl-i beytimden birinin tebliğ etmesi uygun olur."

وَاعْلَمُوا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ **"Bilin ki, Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz."**

O, her ne kadar size süre verse de, O'ndan kaçıp kurtulamazsınız.

وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِى الْكَافِرِينَ **"Ve Allah kâfirleri mutlaka perişan edecektir."**

Allah kâfirleri dünyada katl ve esaretle, ahirette de azapla perişan eder.

3- وَاَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖٓ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ **"Hacc-ı ekber gününde, Allah ve Resûlünden insanlara bir bildiridir:"**

Hacc-ı ekber, bayram günüdür. Çünkü o günde hacc tamamlanır ve haccın pek çok fiilleri o gün yapılır. Üstte bahsi geçen ayetler de o günde insanlara bildirilmişti.

Ayrıca şöyle rivayet edilir: Hz. Peygamber veda haccında kurban bayramı günü şeytan taşlamanın yapıldığı yerde durdu ve şöyle dedi: "Bugün hacc-ı ekber günüdür."

Hacc-ı ekberden muradın arefe günü olduğu da söylenir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Hacc, arafattır."[1]

Hz. Peygamberin haccı "ekber" ile tavsif etmesi, umrenin küçük hacc olmasındandır.[2]

Ayrıca, hacdan murat bu günde yapılan amellerdir. Bu ameller ise diğer amellerden daha büyüktür.

Keza, bu hacda Müslümanlar ve müşrikler bir arada bulundu ve kurban bayramı ehl-i kitabın bayramına tevafuk etti.

Keza, bu hacda Müslümanların izzeti ve müşriklerin zilleti ortaya çıktı.

اَنَّ اللّٰهَ بَرِىٓءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهٗ **"Allah müşriklerden beridir, Resûlü de."**

Allah, müşriklerin ahitlerinden beridir, Rasulü de.

---

1 Arafatta vakfeye durmak haccın en önemli bir rüknüdür. Bunu yapmayan biri, haccetmiş sayılmaz.

2 Farz olan hacca **"hacc-ı ekber"**, sünnet olan umreye ise **"hacc-ı asğar"** denilir.

Sûrenin başında Allahu Teâlânın ve Rasulünün müşriklerin ahitlerinden berî oldukları, berî olmanın sübutunu haber verme şeklinde ifade edilmişti. Burada ise, bununla bildirmenin vücubu haber verilmiştir. Bundan dolayı bu bildirme bütün müşriklere yönelik oldu, sûre başında ise sadece ahit yapılanlara yönelik bir haber verme olmuştu.

فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۚ **"Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."**

Küfürden ve sözleşmeyi bozmaktan vazgeçerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.

وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ **"Ama yüz çevirirseniz, şunu iyi bilin ki, siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz."**

Eğer tevbeden yüz çevirir veya İslam'dan ve ahde vefadan kaçmakta sebat ederseniz, kaçmakla Allahtan kurtulamazsınız, O'nu acze düşüremezsiniz.

وَبَشِّرِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ۙ **"İnkâr edenleri elem dolu bir azapla müjdele!"**

Onları ahirette can yakıcı bir azapla müjdele.

4- اِلَّا الَّذِيْنَ عَاهَدْتُّمْ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَّلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ اَحَدًا **"Ancak müşriklerden, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz, sonra da antlaşmalarında size karşı hiçbir eksiklik yapmamış ve sizin aleyhinize hiç kimseye yardım etmemiş olanlar, bu hükmün dışındadır."**

Ahid yapıp da ahde vefa gösteren, onun şartlarına uyanlar üstteki hükümden müstesnadırlar. Onlar sizden kimseyi öldürmemiş, size zarar vermemişlerdir.

Ve sizin düşmanlarınızla bir olup aleyhinize çalışmamışlardır.

فَاَتِمُّوا اِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ اِلٰى مُدَّتِهِمْ ۚ **"Onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayın."**

Onlara ahdi bozanların hükümlerini uygulamayın.

اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِيْنَ **"Şüphesiz Allah, müttakileri sever."**

Ayetin bu kısmı, hem bu hükmün gerekçesini beyan eder, hem de onların ahdini tamamlamanın takvaya dâhil olduğuna tenbihte bulunur.

5- فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ **"Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün."**

Yeryüzünde serbestçe dolaşmaları için verilen dört aylık süre bittiğinde, ahdi bozanları bulduğunuz yerde öldürün.

Bazıları, **"haram aylar"**dan muradın Recep, Zilkade, Zilhicce ve Muharrem ayları olduğunu söylemişlerse de, bu nazmı bozar ve icmaya da muhalif düşer. Zira, böyle bir durum, haram ayların haramlığının devam etmesini iktiza eder. Çünkü bu ayetlerden sonra bu hükmü neshedecek bir şey inmemiştir.

Bu verilen süre bittiğinde, ahdi bozan o müşrikleri ister harem dışında, isterse de içinde nerede bulursanız öldürün.

وَخُذُوهُمْ **"Onları yakalayın."**

Onları esir alın.

وَاحْصُرُوهُمْ **"Onları hapsedin."**

Onları hapsedin veya onlarla Mescid-i haram arasına engel koyun.

وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ **"Ve her gözetleme yerine oturup onları gözetleyin."**

Geçebilecekleri her yeri kontrol altına alın, ta ki kaçıp kurtulamasınlar.

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَآتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ **"Eğer tevbe ederler, namazı kılıp zekâtı verirlerse, kendilerini serbest bırakın."**

Eğer iman ederek şirkten dönerler, tevbelerini ve imanlarını doğrulayacak şekilde namaz kılar ve zekât verirlerse, onları kendi hallerine bırakın, üstte emredilenleri onlar hakkında uygulamayın.

Bu ifadede namazı terk eden ve zekâtı vermeyen kimsenin salıverilmeyeceğine, serbest bırakılmayacağına bir delil vardır.

إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Şüphesiz Allah Ğafur - Rahîm'dir."**

Ayetin bu kısmı, üstteki emrin illetini bildirir. Yani, onları salıverin, çünkü Allah Ğafurdur, Rahimdir. Onların eski hallerini bağışladı, tevbelerine mukabil onlara sevap vaadinde bulundu.[3]

---

3 Yani, Allah affediyor, merhamet ediyor, siz de affedin, onlara acıyın.

6- وَاِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ **"Eğer müşriklerden biri eman dilerse, ona eman ver."**

حَتّٰى يَسْمَعَ كَلاَمَ اللّٰهِ **"Ta ki, Allah'ın kelâmını dinlesin."**

Şayet kendilerine karşı saldırı emri verilen müşriklerden biri senden eman talep ederse, ona eman ver, ta ki Allahın kelâmını duysun, düşünsün, işin hakikatine muttali olsun.

ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَاْمَنَهُ **"Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır."**

Sonra şayet İslâma girmezse, emniyet içinde olacağı yere kadar onu ulaştır.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لاَ يَعْلَمُونَ **"Çünkü onlar gerçekten de bilmeyen bir kavimdirler."**

Onlara bu emanın verilmesi veya İslâma girmezse bile emniyet içinde olacağı bir yere kadar ulaştırma emri, onların imanın ve kendisine davet ettiğiniz şeylerin hakikatinin ne olduğunu bilmemelerinden dolayıdır. Dolayısıyla onlara eman verilmeli ki Allahın kelâmını duysunlar, üzerinde düşünsünler.

125. DERS

Müşriklerle Savaş

7- كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ **"Müşrikler için Allah katında ve Resûlü katında nasıl bir ahd olabilir?"**

Ayette soru şeklinde gelmesi, onların bu hâlini inkâr içindir. Yani, **"Müşrikler için Allah katında ve Resûlü katında nasıl bir ahd olabilir?"** denilmesi, "olamaz" anlamındadır.

اِلاَّ الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ **"Ancak Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle antlaşma yaptıklarınız müstesna."**

فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ **"Bunlar size karşı dürüst davrandığı sürece, siz de onlara dürüst davranın."**

Onların durumlarına bakın. Şayet ahid üzere istikametle devam ederlerse siz de ahde vefa göstermeye devam edin. Bu ifade **"Ancak Allah'a ortak koşanlardan, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz, sonra da antlaşmalarında size karşı hiçbir eksiklik yapmamış ve sizin aleyhinize hiç kimseye yardım etmemiş olanlar, bu hükmün dışındadır. Onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayın. Şüphesiz Allah, kendine karşı gelmekten sakınanları sever."** (Tevbe, 4) ayeti gibidir. Ancak orada mutlaktır, bu ise mukayyettir.

اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ **"Çünkü Allah, müttakileri sever."**

8- كَيْفَ **"Nasıl?"**

Bu ifade, onların ahitleri konusunda sebat etmelerinin olmayacak bir şey olduğunu tekrar eder veya onlarla ilgili hükmün bâki olduğunu yeniden nazara verir. Bunda, onlar için ahdin niçin devam etmediğini bildirmek vardır.

"Nasıl?" dedikten sonra fiilin söylenmeyişi, hangi fiil olduğunun bilinmesindendir.

وَاِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لاَ يَرْقُبُوا فِيكُمْ اِلاً وَلاَ ذِمَّةً **"Eğer onlar size üstün gelseler, sizin hakkınızda ne bir yemin ne de bir antlaşma gözetirler."**

Onlarla nasıl ahid olabilir ki, şayet size galip gelseler sizinle ilgili ne bir yemine, ne de bir zimmete riayet etmezler.

Ayette geçen **"ill"** yemin anlamındadır. "Yakınlık" manası da verilebilir.

Zimmet ise, ahid anlamındadır.

Veya "göz ardı edilmesi ayıp kaçan hak" anlamına da gelir.[4]

يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ ۚ **"Ağızlarıyla sizi hoşnut etmeye çalışıyorlar, oysa kalpleri buna karşı çıkıyor."**

Onlara galip gelseniz münafıkane hareket ederler. Ağızlarıyla sizi razı ederler, ama söylediklerini kalpleri tasdik etmez. Dolayısıyla onlar güvenilecek, ahde vefa gösterecek kimseler değillerdir.

وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ۚ **"Onların çoğu fasıktırlar."**

Onlar son derece inatçıdırlar. Kendilerini bağlayan bir akideye, ve günahlardan vazgeçirecek bir mürüvvete sahip değillerdir.

Ayette **"onların çoğu fasıktırlar"** demesi, içlerinden az bir kısmının ahdi bozacak durumlardan sakınması ve kötü olaylara yol açacak hallerden uzak kalması cihetledir.

9- اشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا **"Allah'ın âyetlerini az bir karşılığa değiştiler."**

Kur'anın hükümlerini az bir bedele değiştiler, ona uymak yerine hevâ'ya ve şehvetlerine tâbi oldular.

فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ ۚ **"Böylece O'nun yolundan alıkoydular."**

Allaha ulaştıran dinden insanları alıkoydular.

Veya, hacc ve umre için gelenlerin O'nun Beytini ziyaret etmelerine engel oldular. **"Böylece O'nun yolundan alıkoydular"** derken, ayetin metninde geçen فَ (fe) harfi sebebiyet bildirir. Bu da onları Allah yolundan alıkoymaya iten şeyin, Allahın ayetlerini az bir bedele değiştirmeleri olduğunu gösterir.

إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ **"Yapmakta oldukları şeyler gerçekten ne kötüdür!"**

---

4 Yani, o müşrikler size galip gelseler, ne bir yemin ve yakınlık tanırlar, ne de bir sözleşme ve hak.

10- لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً **"Bir mü'min hakkında ne bir yemin ne de bir antlaşma gözetirler."**

Ayetin bu kısmı, onların kötü amelini tefsir eder, dolayısıyla tekrar değildir.

Şöyle de denildi: Birincisi Allahın ahdini bozanlar hakkında geneldir, ikincisi ise özellikle Yahudiler hakkındadır veya bedeviler hakkındadır. Ebu Süfyan, bedevileri toplamış ve beslemişti.

وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ **"İşte bunlar, haddi aşanların ta kendileridir."**

11- فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ **"Fakat tevbe edip, namazı kılar ve zekâtı verirlerse, artık onlar sizin dinde kardeşlerinizdir."**

Bunları yaptıklarında artık onlar dinde sizin kardeşlerinizdir. Sizin sahip olduğunuz haklara sahip olurlar, size düşen görevlerle de mükellef hâle gelirler.

وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ **"Bilen bir kavme âyetleri işte böyle tafsil ile açıklarız."**

Ayet, muahitlerle ilgili tafsilen anlatılanları veya tevbe edenlerin özelliklerini dikkatle düşünmeye bir teşviktir.

12- وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ **"Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozup dininize dil uzatırlarsa, küfrün önderleriyle savaşın."**

Eğer yeminlerini bozar, ahde vefa göstermezler, açıktan dini yalanlar ve dinin hükümlerini çirkin göstermeye çalışırlarsa, küfrün önderleriyle savaşın.

"Onlarla savaşın" yerine **"Küfrün önderleriyle savaşın"** denilmesi, onların böyle yapmakla küfre önder konuma geldiklerine ve katle müstehak olduklarına delâlet etmek içindir.

Denildi ki: **"Küfrün önderleri"**nden murat, müşriklerin reisleridir.

Özel olarak, **"Küfrün önderleriyle savaşın"** denilmesi,

-Ya onların katlinin diğerlerine göre daha önemli ve onların da buna daha layık olmasındandır,

-Veya onların murakabesinden men içindir.

إِنَّهُمْ لَآ أَيْمَانَ لَهُمْ **"Çünkü onların yeminleri yoktur."**

Hakikatte onlar için yemin yoktur. Yoksa dininize saldırmaz, ahitlerini bozmazlardı.

Bunda, zimmî birisinin İslâmî değerlere hücum ettiğinde ahdi bozmuş olacağına bir delil vardır. Hanefiler bu ayetle "kâfirin yemini yemin değildir" şeklindeki görüşe delil getirmek istemişlerse de, böyle bir delil zayıftır. Çünkü ayetten murat onların yeminlerinin güvenilirliğini nefyetmektir, yoksa yeminleri olmadığını beyan değildir. Nitekim ayetin başında "eğer onlar yeminlerini bozarlarsa" denilmektedir.

"Mürtedin tevbesi makbul değildir" diyenler de bu ayetten delil getirdiler. Hâlbuki bu, delil olmaktan uzaktır. Çünkü ayet, belli bazı kimselerin imana girmeyeceğini ihbar ediyor olabilir, genelleme yanlış olur.

Veya bundan "onlar için verilmiş yeminler yok ki, bunların müddeti beklenilsin" manası kastedilmiş olabilir.

لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ **"Ola ki, vazgeçerler."**

Onlarla savaşın ki, bu hallerine son versinler. Onlarla savaşmaktan maksadınız, içinde bulundukları taşkın hâle son vermeleri olsun. Yoksa işkence yapmaktan zevk duyan kimseler gibi, onlara eziyet etmek olmasın.

13- أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ **"Yeminlerini bozan ve Peygamber'i yurdundan çıkarmaya azmeden bir kavimle savaşmaz mısınız?"**

Ayet, savaşa teşviktir.

"Savaşmaz mısınız?" ifadesinde "savaşın" manası kuvvetli bir şekilde anlatılmıştır.

Burada medar-ı bahs edilen kavim, Mekke müşrikleridir. Hz. Peygamberle ve mü'minlerle birbirleri aleyhinde çalışmayacaklarına dair ittifakları varken Huzaa kabilesine karşı Bekir oğullarına yardım ettiler.

Darun-Nedvede toplanıp Hz. Peygamberin durumu hakkında meşveret etmişlerdi. Şu ayette, onlardan bahis vardır:

"Hani bir vakit, o kâfirler, seni tutup bağlamak veya öldürmek veya sürüp çıkarmak için sana tuzak kuruyorlardı." (Enfal, 30)

Burada bahsi geçen kavim Yahudiler de olabilir. Hz. Peygamberle yaptıkları anlaşmayı bozdular. O'nu Medineden çıkarmaya yeltendiler.

وَهُمْ بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ **"Üstelik size karşı ilk önce onlar başladı."**

Düşmanlığa ve savaşa önce onlar başladı. Çünkü Hz. Peygamber onlara tebliğde bulundu. Kitap ile onları ilzam etti, onları Kur'anın bir benzerini getirmeye çağırdı. Onlar ise buna düşmanlık ve savaş ile mukabelede bulundular. Böyle olunca sizin onlara muaraza etmenize ve onlarla çatışmanıza bir mani yoktur.

أَتَخْشَوْنَهُمْ **"Yoksa onlardan korkuyor musunuz?"**

Yoksa size onlardan bir zarar gelir korkusuyla onlarla savaşı bırakacak mısınız?

فَاللّٰهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ **"Oysa Allah, -eğer gerçek mü'minler iseniz- kendisinden korkmanıza daha lâyıktır."**

Öyleyse düşmanlarınızla savaşın, Allahın emrini terk etmeyin.

"-Eğer gerçek mü'minler iseniz-"

Çünkü iman, Allahtan başkasından korkmamayı gerektirir.

14- قَاتِلُوهُمْ **"Onlarla savaşın."**

Allahu Teâlâ, önce savaşın gereğini anlattı, terkinden dolayı kınadı ve bu konuda gevşeklik gösterenleri tehdit etti, ardından da savaşı emretti.

يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِأَيْدِيكُمْ **"Allah onlara sizin ellerinizle azap etsin."**

وَيُخْزِهِمْ **"Onları rezil etsin."**

وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ **"Onlara karşı size zafer versin."**

Mü'minler, müşriklerle savaşırlarsa neleri kazanacakları bu ayetle beyan ediliyor. Allah Müslümanları onlara galip kılacak, onları katle imkân verecek, müşrikleri zelil yapacaktır.

وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ **"Ve mü'min bir kavmin yüreklerini ferahlandırsın."**

Sebeb-i nüzule göre bakıldığında, buradaki **"mü'min kavim"** Huzaa oğullarıdır.

Bu konuda şu da denildi: Bunlar Yemen ve Sebe'den Mekke'ye gelen bir topluluktur. Geldiler ve Müslüman oldular, ama müşriklerden pek çok ezaya maruz kaldılar. Durumlarını Hz. Peygambere şikâyet ettiklerinde şöyle buyurdu: "Size müjde! Allahın bir çıkış yolu ve bir zafer vermesi yakındır."

15- وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ **"Ve onların kalplerindeki öfkeyi gidersin."**

Ta ki, başlarına gelen sıkıntılardan kurtulsunlar, içlerinde bir öfke kalmasın. Allahu Teâlâ, onlara vaat ettiğini yerine getirdi. Bu ayet, gayptan verdiği haberin çıkmasıyla, Kur'an mu'cizelerinden biridir.

وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ **"Allah, dilediğinin tevbesini kabul eder."**

Ayet, içlerinden bazısının küfürden döneceğini haber vermektedir, bu da aynen gerçekleşmiştir.

وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ **"Allah, Alîm'dir – Hakîm'dir."**

Allah, hem olanı, hem de olacakları bilir. Bütün fiilleri ve hükümleri hikmet iledir.

16- اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلَا رَسُولِهٖ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً **"Yoksa; Allah, içinizden Allah'tan, Resûlünden ve mü'minlerden başkasını kendilerine sırdaş edinmeksizin cihad edenleri bilmeden bırakılacağınızı mı sandınız?"**

Mü'minlerin bazısı savaş emrinden hoşlanmamıştı. Cenab-ı Hak bu şekilde bütün ehl-i imana hitap etti.

Demek ki böyle bir savaş emri, onlardan cihad eden halis mü'minlerle, böyle olmayanları ortaya çıkaracaktır.

وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ **"Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."**

Allah yaptığınız amellerde maksadınızın ne olduğunu bilir.

Ayetin evvelinde **"Allah içinizden cihad edenleri bilmeden..."** ifadesinin zâhirinden bazıları yanlış mana da çıkarabileceğinden, ayetin bu kısmı o yanlış tevehhümü ortadan kaldıracak bir ifadeyle gelmiştir.

126. DERS

Allahın Mescitlerini İmar

17- مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ اَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِدِينَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ

"Müşrikler için, inkârlarına bizzat kendileri şahitlik edip dururken Allah'ın mescitlerini imar etmeleri düşünülemez."

Müşrikler için mescitleri imar etmek diye bir şey söz konusu değildir. Bundan muradın Mescid-i Haram olduğu söylenir. Çoğul olarak "mescitler" şeklinde gelmesi, Mescid-i Haramın bütün mescitlerin kıblesi ve imamı olmasındandır. Bunu imar eden, diğerlerini de imar eder.

"İnkârlarına bizzat kendileri şahitlik edip dururken"

Yani onların birbirine muhalif iki şeyi, Beytullahı imar ile Allahtan başkasına ibadeti cem etmeleri söz konusu olamaz.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Hz. Peygamberin amcası Abbas müşrik iken Müslümanlarca esir alınmıştı. Müslümanlar onu şirk ile ve sıla-ı rahmi kesmekle ayıpladılar, Hz. Ali de ona kaba sözler söyledi. Bunun üzerine Abbas şöyle dedi: "Niye bizim hatalarımızı söylüyor, ama güzel yönlerimizi gizliyorsunuz? Biz Mescid-i Haramı imar ederiz, Ka'benin perdesini yenileriz, hacılara su dağıtırız, esiri hürriyetine kavuştururuz."

Bu münasebetle ayet nazil oldu.

اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ **"Onların bütün amelleri boşa gitmiştir."**

Onlar, iftiharla yaptıkları böyle hayırlı işleri şirk ile karıştırdıklarından, bütün amelleri boşa gitmiştir.

وَفِى النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ **"Ateşte de onlar daimî kalacaklardır."**

18- اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّٰهِ **"Allah'ın mescitlerini ancak şunlar imar eder:"**

مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ **"Allah'a ve ahiret gününe inanan."**

وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ **"Namazı dosdoğru kılan."**

وَاٰتَى الزَّكٰوةَ **"Zekâtı veren."**

Öyle anlaşılıyor ki, Allahın mescitlerini imar etmek, ilmî ve amelî kemâlâtı cem edenler için söz konusudur.

Mescitleri mamur kılmak,

-Sergi sermek,
-Lambalarla aydınlatmak,
-Oralarda ibadet yapmak, zikretmek,
-Ders halkaları oluşturmak,
-Dünya kelamı gibi oralara uygun düşmeyen durumlardan kurtarmak gibi durumlardır.

Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir:

"Allah şöyle buyurdu: Yeryüzünde benim evlerim, mescitlerdir. Ziyaret edenler onları mamur kılanlardır. Ne mutlu o kimseye ki, evinde güzelce temizlenir, sonra beni evimde ziyaret eder. Elbette, ziyaret edilenin ziyaretçisine ikramda bulunması üzerine bir haktır."

Ayette peygambere imanın zikredilmemesi, Allaha imanın ona karine olduğunun bilinmesinden ve Allaha imanın peygambere imanla tamam olmasındandır. Ayrıca **"namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren..."** ifadesi de peygambere imana delâlet etmektedir.[5]

وَلَمْ يَخْشَ اِلاَّ اللّٰهَ **"Ve Allah'tan başkasından korkmayan."**

فَعَسٰى اُولٰٓئِكَ اَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ **"İşte bunların hidayet üzere olmaları umulur."**

"İşte bunların hidayet üzere olmaları umulur" şeklinde bir ümit sığasıyla bunun ifade edilmesi, müşriklerin kendilerini hidayette görmek ve amellerinden fayda bulacakları tarzındaki beklentilerini kesmek içindir. Ayrıca, kendilerini "biz hidayet üzereyiz" şeklinde görmelerini kınamaktır. Çünkü mü'minler bile bu kadar güzel vasıflarıyla beraber hidayet üzere olmaları **"ola ki"**, **"umulur ki"** şeklinde ifade edilirse, bunlara zıd yolda gidenlerin ne derece hidayetten uzak oldukları anlaşılır.

Mü'minlere bakan yönüyle ise, ayette kendi halleriyle mağrur olmak ve buna güvenmekten bir men vardır.

19- اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ **"Siz hacılara su dağıtmayı ve Mescid-i Haram'ın**

---

5 Çünkü namazı, zekâtı haber veren Hz. Peygamberdir, bunların ayrıntılarını anlatan da O'dur.

bakım ve onarımını yapmayı, Allah'a ve âhiret gününe iman edip Allah yolunda cihad eden kimse gibi mi tuttunuz?"

لاَيَسْتَوُۥنَ عِنْدَ اللّٰهِ **"Bunlar Allah katında eşit olmazlar."**

Ayet, müşriklerin ve onların boşa giden amellerinin mü'minlerle ve onların müsbet amelleriyle bir olmayacağını nazara vermektedir.

وَاللّٰهُ لاَ يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ **"Allah, zâlim topluluğu doğru yola erdirmez."**

Kâfirler, şirk ile ve peygambere düşmanlıkla zulmetmiş, dalâlette boğulmuş kimselerdir. Bunlar nasıl olur da, Allahın hidayet ettiği, hak ve doğruya muvaffak kıldığı kimselerle bir olurlar.

20- اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ **"İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin derecesi, Allah katında daha üstündür."**

Bu özellikte olan mü'minler Allah katında bu özellikleri cem etmeyenlerden rütbece daha yüksek ve daha ziyade şereflidirler.

Veya hâli böyle olan mü'minler, elbette hacılara su veren, Ka'benin imarı için çalışan müşriklerden çok yüksek derecelerdedirler, birbirlerine kıyas edilemezler.

وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُونَ **"İşte onlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."**

Sevaba ve Allah nezdindeki güzel akıbete ehil olanlar da işte bunlardır, müşrikler değil.

21- يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ **"Onların Rabbi onlara, kendi katından bir rahmet, bir rıza ve kendilerine içinde tükenmez nimetler bulunan cennetler müjdelemektedir."**

Ayette mü'minlere müjde olarak bildirilen **"rahmet, rıza, cennetler ve bu cennetlerdeki nimetlerin"** elif-lâmsız ifade edilmesi, bunların tayin ve tarifin ötesinde olduğunu hissettirmek içindir.

22- خَالِدِينَ فِيهَآ اَبَدًا **"Onlar orada ebedî kalacaklardır."**

Ayet, o cennetlerdeki devamı **"ebed"** kelimesiyle te'kid etti. Çünkü,

devamı bildiren **"halidine fihe"** ifadesi uzun süre kalmak anlamında da kullanılabilmektedir.

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ **"Şüphesiz, Allah katında çok büyük bir mükâfat vardır."**

Allah katında öyle büyük bir mükâfat vardır ki, ondan başka olan mükâfatlar onun yanında hiç kalır.

23- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ **"Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ederlerse, babalarınızı ve kardeşlerinizi dost edinmeyin."**

Sebeb-i Nüzûl

Ayet, muhacirler hakkında nazil oldu. Kendilerine hicret emri geldiğinde bir kısmı şöyle dedi: "Eğer hicret edersek, babalarımızdan, evlatlarımızdan, aşiretlerimizden ayrı kalırız. Ticaretimiz biter, zâyi olur gideriz."

Denildi ki: Dokuz kişi Medinede dinden çıktı, Mekkeye gidip müşriklere iltihak etti. Ayet, bunlara dostluk göstermekten nehiy için nazil oldu.

Yani, sizi imandan alıkoyan ve taatten engelleyen dostlar edinmeyin.

وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ **"İçinizden kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir."**

Dostluğu yerinde kullanmayarak zâlimlerin ta kendileri olurlar.

24- قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ **"De ki: "Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz bir ticaret ve beğendiğiniz meskenler size Allah'tan, peygamberinden ve O'nun yolunda cihaddan daha sevgili ise, artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin!"**

Ayetteki muhabbet, ihtiyarî ve iradî olan muhabbettir, yoksa fıtrî ve tabiî olan değildir. Çünkü bu ikincisi, kendisinden sakınma noktasında teklif altına girmez.

Allahın emrinden murat, peşin veya ilerde bir cezadır.

Mekke'nin fethi olduğu da söylenmiştir.

وَاللّٰهُ لاَ يَهْدِى الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ع **"Allah, fasık topluluğu doğru yola erdirmez."**

Allah onları irşat etmez.

Ayette, işin zorluğunu beyan olarak büyük bir tehdit vardır. Bundan kurtulabilecek olanlar azdır.

127. DERS

Allahın Yardımı

25- لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِى مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ **"Andolsun, Allah birçok yerde size yardım etti ve Huneyn savaşı gününde de."**

إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ **"O gün sayıca çokluğunuz size güven vermişti."**

Huneyn, Mekke ve Taif arasında bir vadidir. Hz. Peygamber ve Müslümanlar orada Havazin ve Sakîf'e karşı savaşmışlardı. Müslümanların sayısı oniki bin idi. Bunlardan onbini Mekkenin fethine katılanlar, iki bini ise Mekke'nin fethiyle İslama yeni girenlerdendi. Havazin ve Sakif kabilelerinden meydana gelen karşı taraf ise dört bin kişi idi. Karşı karşıya gelindiğinde, Müslümanlar sayıca çok olmalarına güvenip "bugün asla mağlup olmayız" dediler.

Karşı taraf şiddetli bir savaş yaptı, Müslümanlara kendilerini beğenmenin ve sayıya güvenmenin ne olduğunu gösterdi. Müslümanlar hezimete uğradılar, kaçanların bir kısmı Mekkeye kadar ulaştı. Hz. Peygamber (asm) savaşın merkezinde kaldı. Yanında amcası Abbas vardı. Abbas, Hz. Peygamberin bineğinin gemini tutmuştu. Ve bir de Ebu Süfyan vardı.

Bu durum, Hz. Peygamberin harika cesaretini göstermeye yeter. Abbasın sesi çok güçlü idi. Hz. Peygamber amcasına dedi: "İnsanlara seslen!" Bunun üzerine Abbas şöyle nida etti:

"Ey Allahın kulları! Ey Hudeybiyede peygambere biat edenler! Ey Bakara sûresinin muhatapları!"

Sesi duyanlar "lebbeyk, lebbeyk" sadalarıyla geriye döndüler. Melekler de indi, müşriklerle savaştı. Hz. Peygamber bunu görünce "iş kızıştı" dedi. Sonra yerden bir avuç toprak alıp onlara doğru attı "Ka'benin Rabbi hakkı için, hezimete uğrayın!" dedi, onlar da mağlup oldular.

فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا **"Fakat bu** (çokluk) **size hiçbir yarar sağlamadı."**

وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ **"Yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar geldi."**

Arz, o kadar geniş olmasına rağmen, siz şiddetli korkudan nefsinizin mutmain olacağı kaçacak bir yer bulamıyordunuz.

ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ **"Sonra gerisin geriye dönüp kaçtınız."**

Sonra sırtınızı kâfirlere döndünüz, bozguna uğramış bir şekilde geriye kaçtınız.

26- ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلٰى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ **"Sonra Allah, Resûlüne ve mü'minlere kendi katından sekîne'sini indirdi."**

Allahın sekînesi, kendisiyle sükûnet buldukları ve emniyet hissettikleri rahmetidir.

Ayette عَلٰى "Ale" harf-i cerinin tekrarı, peygamberin ve mü'minlerin hallerinin farklı olmasına tenbih içindir.

Burada bahsi geçen mü'minler, bozguna uğramış mü'minlerdir. Ancak, Hz. Peygamberin yanında sebat eden ve kaçmayan az sayıdaki mü'minler olduğu da söylenmiştir.

وَاَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا **"Bir de görmediğiniz ordular indirdi."**

Bunlar melekler ordusudur. Sayıları hakkında beşbin, sekiz bin, onaltı bin gibi farklı görüşler vardır.

وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا **"Ve inkâr edenlere azap verdi."**

O kafirleri katledilmek, esir alınmak ve köle yapılmakla azaplandırdı.

وَذٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ **"İşte bu, inkârcıların cezasıdır."**

İşte bu, onların küfürlerinin dünyadaki cezasıdır.

27- ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَشَاءُ **"Sonra Allah, bunun ardından dilediği kimsenin tevbesini kabul eder."**

Sonra Allah onlardan bir kısmını İslâma muvaffak kılacaktır.

وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Allah, Ğafur – Rahîm'dir."**

Onları bağışlar, kendilerine lütufta bulunur.

Rivayete göre onlardan bir kısmı Hz. Peygambere gelip İslâma girdi ve şöyle dedi:

"Ya Rasulallah, Sen insanların en hayırlısısın ve en iyisisin. Çoluk çocuğumuz esir alındı, mallarımıza el kondu"

Altı bin kişi esir edilmiş, sayısız deve ve koyun ganimet olarak alınmıştı.

Hz. Peygamber şöyle dedi: "İster esir alınanları bırakalım, isterseniz de mallarınızı verelim, bunlardan birini seçin!"

Onlar "biz hiçbir şeyi yakınlarımıza denk saymayız" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber ayağa kalktı, ashabına şöyle dedi: "Bunlar bize Müslüman olarak geldiler. Biz de onları çoluk çocuklarıyla malları arasında muhayyer bıraktık. Onlar hiçbir şeyi yakınlarına denk saymadılar. Dolayısıyla kimin yanında esir varsa, gönül hoşluğuyla serbest bırakıyorsa bıraksın, yoksa bize versin, onu ücretiyle hürriyetine kavuşturalım. İmkanımız olduğunda bedelini öderiz."

Sahabiler, "biz gönül hoşluğuyla teslim ediyoruz" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

"Bilemiyorum, belki de içinizde buna razı olmayan vardır. Arif olanlarınızla görüşünüz, onlar bize sonucu bildirsinler" dedi. Bu kişiler de gönül rızasıyla bunu yaptıklarını ifade ettiler.

28- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ **"Ey iman edenler! Müşrikler ancak necistirler."**

Müşriklerin necis sayılmaları,

-İçlerinin pis olmasından,

-Veya necis şeylerden kaçınmak gerektiği gibi onlardan da kaçınmak gerektiğinden,

-Veya genelde temizliğe dikkat etmemelerinden, necis şeylerden kaçınmamalarındandır.

Bu hükümde, kendisinde necaset fazla olanın necis sayıldığına bir delil vardır.

İbnu Abbas, onların köpekler gibi bizâtihi necis olduklarını söyler.

فَلاَ يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا **"Artık bu yıllarından sonra, Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar."**

Necislikleri sebebiyle Mescid-i Harama yaklaşmasınlar. "Girmesinler" yerine **"yaklaşmasınlar"** ifadesi, yasağın şiddetini ve kuvvetini gösterir.

Veya bu, harem bölgesine girmelerini men içindir.

Denildi ki: Bundan murat mutlak manada girmeyi men olmayıp, hacc ve umre için girmelerini yasaklamaktır. Ebu Hanife bu kanaattedir.

İmam-ı Malik diğer mescidleri de Mescid-i Harama kıyas ederek, onlara girmelerinin de yasak olduğunu söyler.

Ayette, kâfirlerin dinin füruatıyla da muhatap olduklarına bir delil vardır.

"Bu sene"den murat, hicretin dokuzuncu yılıdır. İlgili ayetler o zaman inmişti.

Veya bundan murat veda haccı da olabilir.

وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ **"Eğer yoksulluktan korkarsanız, Allah dilerse lütfuyla sizi zengin kılar."**

Eğer onları haremden men etmekten ve bu yüzden onlardan gelen kazanç ve menfaatin kesilmesinden dolayı fakir düşmekten korkarsanız Allah ihsanıyla veya başka bir şekilde ikramda bulunarak sizi ihtiyaçtan müstağni kılar.

Allah bu vaadini yerine getirdi. Semadan bolca yağmur gönderdi. Tibale ve Cereş halkını İslâma girmeye muvaffak kıldı, onlar da Müslümanlar için mücadele verdi. Sonra onlara ülkeler fethetmeyi, ganimet elde etmeyi nasip etti. Arzın her tarafından insanlar onlara yöneldi.

"Dilerse"

Allahu Teâlâ, beklentilerin kendisine yönelik olması için bütün bunları kendi meşietiyle (dilemesiyle) kayıtladı. Ayrıca bununla bu konuda onlara lütufta bulunduğuna, keza vaat edilen zenginliğin herkes için değil bazıları için, her yıl değil bazı yıllar için olabileceğine dikkat çekti.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ **"Şüphesiz Allah Alîm'dir – Hakîm'dir."**

Allah bütün hallerinizi bilir, verdiğinde ve mahrum bıraktığında hikmet sahibidir.

29- قَاتِلُوا الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلاَ بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلاَ يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلاَ يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ **"Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini din edinmeyen kimselerle, küçülerek** (boyun eğerek) **kendi elleriyle cizyeyi verinceye kadar savaşın."**

"Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen"

Bakara sûresinin başında beyan ettiğimiz gibi, kitap ehlinden olanlar Allaha ve peygambere gereği gibi iman etmediklerinden, onların imanı iman gibi değildir.

"Allah'ın ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan"

Kitap ve Sünnetle haramlığı sabit olan şeyleri haram saymazlar.

Veya onlar mensuh olan dinlerinin aslına, itikad ve amel bakımından muhalefet ederler.

"Hak dini din edinmeyen"

Diğer dinleri nesheden ve ibtal eden Hak dini din olarak seçmezler.

Kendileri için belirlenmiş olan cizyeyi onlardan alın.

Ayette bu alma şekli عَنْ يَدٍ **"an yedin"** ifadesiyle anlatılır. Bununla şöyle manalara dikkat çekilmiştir:

-"Onlar size boyun eğmiş oldukları bir halde alın."

-"Başkalarıyla göndermek tarzında değil, bizzat kendi ellerinden alın." Bundan dolayı cizye ödemede vekalet men edilmiştir.

-"Zengin olanlarından alın." Bundan dolayı "onların fakirlerinden alınmaz" denilmiştir.

-Veya "onlar aciz ve zelil, siz ise onlar üzerinde hâkim bir el olarak alın."

-"Peşin olarak alın."

-Veya "onlara nimet olarak cizye alın." Çünkü cizye ile hayatlarını devam ettirmek, onlara büyük bir nimettir.

"Küçülerek"

Onlar zelil bir vaziyette iken, bu şekilde onlardan cizye alın.

Ayetin mefhumu, cizyenin sadece ehl-i kitaptan alınmasını gerektirir. Şu rivayet de bunu teyid eder:

Hz. Ömer Mecusilerden cizye almazdı. Ancak Abdurrahmân Bin Avf, Hz. Peygamberin bir Mecusiden cizye aldığını ve "onlara ehl-i kitap muamelesi uygulayın" dediğini söyleyince, onlardan da cizye almaya başladı. Çünkü onların da kitap ehli olma ihtimali vardır, bundan dolayı ehl-i kitaba dâhil edilmişlerdir. Ama diğer kâfirlere gelince, Şafiî mezhebine göre onlardan cizye alınmaz. Ebu Hanifeye göre ise alınır, ancak Arab müşriklerinden alınmaz. Çünkü Zühri'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber Arablar dışında diğer puta tapanlarla barış yapmıştır. İmam-ı Malike göre ise, mürted (dinden çıkan) dışında bütün kâfirlerden cizye alınır.

Cizyenin en az miktarı zengin-fakir herkes için bir dinardır. Ebu Hanife şöyle der:

Zengin olan kırk sekiz dirhem, orta halli bunun yarısı, kazancı olan fakir dörtte birini öder. Kazancı olmayan fakirden ise bir şey alınmaz.

128. DERS

Ehl-i Kitabın Din Adamları

30- وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ "Yahudiler, "Üzeyir Allah'ın oğludur" dediler."

Bunu söyleyenler ilk dönem Yahudilerinden veya Medine Yahudilerinden bazısı idi. Bunu söylemeleri, Buhtunnasr olayından sonra içlerinde Tevratı ezbere bilen kalmaması sebebiyle idi. Allah Hz. Üzeyri yüz yıl ölü olarak beklettikten sonra diriltti, o da kendilerine Tevratı ezbere yazdırdı. Onun haline hayret ettiler "böyle bir şey ancak Allahın oğlu için olur" dediler.

"Üzeyir Allahın oğludur" demelerine delil, bu ayeti bilmelerine ve yalanlamaya çok istekli olmalarına rağmen yalanlayamamalarıdır.

وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ "Hristiyanlar da "Mesih Allah'ın oğludur" dediler."

Bu da Hristiyanlardan bir kısmının sözüdür. Onları böyle demeye sevkeden durum babasız çocuk olmasını imkânsız görmeleri veya Hz. İsanın yaptığı anadan doğma körlerin gözünü açmak, cüzzamlıları iyileştirmek ve ölüleri diriltmek fiillerini ancak bir ilahın yapacağını düşünmeleridir.

ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ "Bu, onların ağızlarıyla söylediği bir sözdür."

Bu ifade, şu açılardan değerlendirilebilir:

"Bunu bizzat ağızlarıyla söylediler" şeklinde bir te'kid ve mecazen olmadığını beyandır.

Veya bu söz delil ve tahkikden uzak mücerret bir sözdür. Böyle bir söz, ağızdan çıkan, ama hariçte bizzat mefhumu olmayan bir lakırdıdan ibarettir.

يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ "Onların bu sözleri daha önce inkâr etmiş kimselerin söylediklerine benziyor."

Onlardan öncekiler de böyle demişlerdi. Bundan murat onların ataları-dır. Demek ki küfür eskiden beri onlarda görülen bir durumdur.

Veya bundan murat müşriklerdir, onlar da "melekler Allahın kızlarıdır" demişlerdi.

Veya zamir Hristiyanlara ait olsa, onlardan önce böyle diyenler Yahudiler olur.

قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ **"Allah onları kahretsin!"**

Bu, bir bedduadır. Veya onların sözlerinin çirkinliğinden bir taaccüp ifade eder.

اَنّٰى يُؤْفَكُونَ **"Nasıl da çevriliyorlar!"**

Nasıl da haktan batıla çevriliyorlar?!

31- اِتَّخَذُوا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ ۚ **"(Yahudiler) Allah'ı bırakıp hahamlarını;** (Hristiyanlar ise) **rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i rab edindiler."**

Allahın helal kıldığını haram, haram kıldığını helal saymalarında onlara itaat ederek veya onlara secde ederek bunları Allah'tan gayrı rab'ler edindiler.

وَمَا اُمِرُوا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اِلٰهًا وَاحِدًا ۚ **"Oysa, bunlar ancak bir tek ilaha ibadet etmekle emrolunmuşlardı."**

Ama Peygambere ve Allahın itaatini emrettiği ulu'l-emr gibilere itaat ise, gerçekte Allaha itaatten ibarettir.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۖ **"O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."**

سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ **"O, onların şirk koştukları her şeyden münezzehtir."**

Allah, şerîki olmaktan münezzehtir.

32- يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِـُٔوا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ **"Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar."**

Allahın nurundan murat

-Onun birliğine ve çocuktan mukaddes oluşuna delalet eden hücceti,

-Kur'an,

-Veya Hz. Muhammedin (asm) nübüvvetidir.

وَيَأْبَى اللّٰهُ اِلاَّ اَنْ يُتِمَّ نُورَهُ **"Allah ise, nurunu tamamlamak dışında bir şeye razı değildir."**

Allah ise tevhidi i'la etmek (yüceltmek) ve İslâmı aziz kılmaktan başkasına razı olmaz.

Ayet, onların Hz. Muhammedin nübüvvetini ibtal etmek isteyişleriyle ilgili bir temsil olarak da görülebilir. Afakta yayılmış büyük bir nuru söndürmek için ağzıyla üfleyen nasıl onu söndüremezse, bu müşrikler de emellerine ulaşamayacaklardır.

وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ **"Kâfirler hoşlanmasalar da."**

33- هُوَ الَّذِى اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ **"O ki, onu bütün dinlere üstün kılmak için Peygamberini hidayet ve hak din ile gönderdi."**

وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ **"Müşrikler hoşlanmasalar da."**

Ayetin bu kısmı, önceki ayetin bir açıklaması gibidir.

Önceki ayette **"kâfirler hoşlanmasalar da"** denilmişti. Burada ise **"müşrikler hoşlanmasalar da"** denildi. Bunda, onların peygamberi inkâr etmelerine, Allaha şirk koşmayı da ilave ettiklerine delâlet vardır.

"Onu bütün dinlere üstün kılmak için" ifadesi, hak dine bakar.

Veya Peygambere râci de olabilir.

"Din" kelimesindeki elif-lâm cins ifade eder. Yani, Allah İslamı diğer dinlere hâkim kılacak, İslam dini onları neshedecek, veya diğer din mensuplarına hâkim kılacak, onları zillete maruz bırakacak.

34- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْاَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَاْكُلُونَ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ **"Ey iman edenler! Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu, insanların mallarını haksız yollarla yiyorlar."**

İlâhi hükümlerde rüşvet alıyorlar. Ayette "mal almak" yerine **"mal yemek"** ifadesi kullanıldı. Çünkü maldan en büyük maksat, onu yemektir.

وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ **"Ve Allah yolundan alıkoyuyorlar."**

Allah yolu, Allahın dinidir.

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلاَ يُنْفِقُونَهَا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ

أَلِيمٍ **"Altın ve gümüşü yığan ve onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele."**

Kitap ehlinden olan âlimler ve ruhbanların çoğu altını ve gümüşü depolarlar, Allah yolunda harcamazlar.

Ancak, ayeti yeni bir cümle olarak değerlendirirsek, bunlardan murat Müslümanlar da olabilir. Onu yığıp da hakkını vermeyenler, kitap ehlinden olup da rüşvet gibi haram yollarla mal yiyenlerle beraber tutulmuştur.

Şu rivayet, ayetin Müslümanlarla alakasına delalet eder: Bu ayet nazil olduğunda, ayetin hükmü Müslümanlara ağır geldi. Hz. Ömer gidip durumu Hz. Peygambere söyledi.

Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Allahın size zekâtı farz kılması, ancak ve ancak geriye kalan malınızın tertemiz olması içindir."

Yine Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Zekâtını veren kişi, altın ve gümüş yığmakla suçlanmaz." Çünkü malı yığmakla ilgili tehdit, Allah yolunda infak etmeyenler içindir.

Hz. Peygamberin "geriye sarı ve beyaz bırakan, bunlarla dağlanır" sözü ve benzerleri, zekâtı verilmeyen altın-gümüş içindir.

Ebu Hüreyre'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Altın ve gümüşü olup da bunların hakkını (zekâtını) vermeyen kimsenin kıyamet günü sırtı dağlanır."

Elem dolu azaptan murat, altın ve gümüşle dağlanmaktır.

35- يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِى نَارِ جَهَنَّمَ **"O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak."**

Hz. Ali şöyle der: Dört bin ve aşağısı nafakadır, fazlası ise, bunları yığmaktır.

فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ **"Sonra da onların alınları, yanları ve sırtları bunlarla dağlanacak."**

Çünkü onların malı toplaması ve tutması zenginlikle gözde olmak ve lezzetli yemekler, kıymetli elbiselerle keyif sürmek içindi.

Veya dilenciden yüz çevirmeleri, onlara sırtlarını dönmeleri yüzünden bu azaları dağlanacak.

Veya görülen azaların en şereflileri olmalarından dolayı bunlar nazara

verildi. Çünkü bunlar en önemli azalar olan beyin, kalp ve ciğeri içine alırlar.

Veya bunlar dört cihetin asıllarıdırlar, bedenin ön, arka ve iki yanını oluştururlar.

هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ **"İşte bu, kendiniz için biriktirip sakladığınız şeylerdir."**

Kendi menfaatinize yaptığınız şey tümüyle size zarar oldu, lezzet almak isterken bunlarla azap gördünüz.

فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ **"Haydi tadın bakalım, biriktirip sakladıklarınızı!"**

Malı yığmanızın vebalini veya yığdıklarınızın vebalini tadın bakalım.

36- اِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللّٰهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِى كِتَابِ اللّٰهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ **"Şüphesiz Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü kitabında, Allah katında ayların sayısı on ikidir."**

"Allahın kitabı"ndan murat levh-i mahfuz olabildiği gibi, "Allahın hükmünde" manası da olabilir.

"Gökleri ve yeri yarattığı günkü kitabında"

Yani bu, Allahın ecramı ve zamanları yarattığından bu yana nefsü'l-emirde sabit bir durumdur.

مِنْهَا اَرْبَعَةٌ حُرُمٌ **"Bunlardan dördü haram aylardır."**

Bu dört haram aydan biri Recep ayı, diğer üçü ise ardı ardına gelen Zülkade, Zülhicce ve Muharrem aylarıdır.

ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ **"İşte bu, Allah'ın dosdoğru dinidir."**

Bu dört ayın haram aylar kılınması Hz. İbrahim ve Hz. İsmailin dininde yer alan bir durumdur, Arablar, onlardan bunu miras almışlardır.

فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ اَنْفُسَكُمْ **"Öyleyse o aylarda kendinize zulmetmeyin."**

Bu aylarda bunların hürmetini kırarak ve haram şeyler işleyerek kendinize zulmetmeyin.

Cumhura göre bu dört ayda savaş yasağının hükmü kaldırılmıştır. Bu durumda **"o aylarda kendinize zulmetmeyin"** ifadesini o aylarda işle-

nen günahlarla te'vil ettiler. Mesela harem bölgesinde ve ihramlı iken işlenen günahlar, başka zamanda işlenenlere göre daha büyük günahlardır.

Atâdan şöyle rivayet edilir: İnsanların harem dâhilinde ve haram aylarda savaşmaları helâl değildir. Ancak kendilerine savaş açılırsa karşılık verirler.

Haram ayların hükmünün mensuh olduğunu şu rivayet teyid eder: "Hz. Peygamber (asm) Şevval ve Zilkade aylarında Taifi kuşattı ve Huneynde Hevazin ile savaştı."

وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَآفَّةً **"Onların sizinle toptan savaşmaları gibi, siz de müşriklerle toptan savaşın."**

وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ **"Bilin ki Allah, müttakilerle beraberdir."**

Ayetin bu kısmı, takvaları sebebiyle onlara bir müjde ve zafer garantisidir.

37- اِنَّمَا النَّسِىءُ زِيَادَةٌ فِى الْكُفْرِ **"Nesi', ancak küfürde daha da ileri gitmektir."**

Nesi' haram aylardan birini başka bir aya te'hir etmektir.

Arablar İslâm öncesinde onların savaş hâli devam ederken haram ay gelse, onu helâl aylardan sayıyor onun yerine başka aylardan birini haram yapıyorlardı. Öyle ki bu ayları sabit aylar olarak görmeyip sadece adede itibar ettiler.

Bu tarz bir te'hirin küfürde ziyadelik olması, Allahın helâl kıldığını haram ve haram kıldığını helâl kabul etmekten dolayıdır. Bu da, kendi küfürlerine yeni bir küfür katmaktır.

يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا **"İnkâr edenler bununla saptırılır."**

يُحِلُّونَهُ عَامًا **"Onu** (haram ayı) **bir yıl helâl sayıyorlar."**

وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا **"Bir yıl da haram sayıyorlar."**

Denildi ki: İlk defa bunu ihdas eden, Cenade Bin Avf'tır. Hac mevsiminde devesinin üzerinde doğrulur ve "ilahlarınız Muharrem ayını size helal kıldı, siz de helâl kılınız" derdi. Sonra kabileler içinde dolaşır "ilahlarınız size Muharremi haram kıldı, siz de onu haram kılınız" derdi.

لِيُوَاطِؤُا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللّٰهُ **"Bunu Allah'ın haram kıldığı ayların sayısına uygun getirip böylece Allah'ın haram kıldığını helâl kılmak için yapıyorlar."**

Böylece vakte riayet etmeden sadece dört ay haram olmasını esas alırlardı.

زُيِّنَ لَهُمْ سُوءُ اَعْمَالِهِمْ **"Onların bu çirkin işleri, kendilerine güzel gösterildi."**

وَاللّٰهُ لاَ يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ **"Allah, inkârcı toplumu doğru yola iletmez."**

Allah ihtidaya ulaştıran bir hidayetle, o inkarcılara hidayet etmez.

129. DERS

Cihada Teşvik

38- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَا لَكُمْ **"Ey iman edenler! Size ne oldu?"**
اِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اثَّاقَلْتُمْ اِلَى الْاَرْضِ **"Size "Allah yolunda sefere çıkın" denilince, yere çakılıp kaldınız."**

Sebeb-i Nüzûl

Bu, Tebük seferinde olmuştu. Tebük seferi Taif'ten dönüşte gerçekleşti. Mevsim yaz idi, gidilecek mesafe uzak ve düşman da sayıca çoktu. Bu yüzden bu sefere çıkmak Müslümanlara zor geldi.

اَرَضِيتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مِنَ الْاٰخِرَةِ **"Yoksa ahiretten vazgeçip dünya hayatına razı mı oldunuz?"**

Ahirete ve nimetlerine bedel, yoksa dünya hayatına razı mı oldunuz?

فَمَا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا قَلِيلٌ **"Oysa dünya hayatının metaı, ahiret yanında ancak pek az birşeydir."**

39- اِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَلِيمًا **"Eğer sefere çıkmazsanız, Allah elem dolu bir azap ile sizi cezalandırır."**

Bu, bir kıtlık veya düşmanın galip gelmesi olabilir.

وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ **"Ve yerinize sizden başka bir kavim getirir."**

Eğer siz Allah yolunda sefere çıkmazsanız, Allah Yemen ehli ve İran halkı gibi itaatkâr olanları sizin yerinize getirir.

وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا **"Ve O'na hiçbir zarar veremezsiniz."**

Sizin işi ağırdan almanız Onun dininin galip gelmesine zarar vermez. Çünkü O, her şeyden müstağnidir, hiçbir meselede yardıma ihtiyacı yoktur.

"Ona hiçbir zarar veremezsiniz" ifadesindeki zamir, Hz. Peygambere de raci olabilir. Yani, siz sefere çıkmamakla Peygambere zarar veremezsiniz. Çünkü Allah O'na korumayı ve yardımı/ zaferi vaat etti. O'nun vaadi ise haktır.

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ **"Allah, her şeye kadirdir."**

Her şeye gücü yetiği için elbette sebepleri değiştirmeye ve medet olmadan zafer vermeye de kâdirdir. Ayetin devamı buna bir misaldir:

40- اِلاَّ تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰهُ **"Eğer siz Ona** (Peygamber'e) **yardım etmezseniz, Allah Ona yardım etmişti."**

Şayet siz O'na yardım etmezseniz., Allah geçmişte yardım ettiği gibi gelecekte de yardım eder.

اِذْ اَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِىَ اثْنَيْنِ **"Hani o inkâr edenler onu iki kişiden biri olarak** (Mekke'den) **çıkarmıştı."**

Peygamberin yanında sadece bir kişi vardı. Şayet siz Ona yardım etmezseniz, Allah O'na zaferi vacip kılmıştır. Ona burada anlatılan zor durumda yardım ettiği gibi, elbette başka durumlarda da zillete maruz bırakmaz.

Ayette Hz. Peygamberin vatanından çıkarılmasının kâfirlere nisbet edilmesi, buna sebebiyet vermelerindendir. Çünkü O'nu öldürmeye veya çıkarmaya kesin niyetlenmişlerdi. Allah da vatanından çıkmasına izin verdi.

اِذْ هُمَا فِى الْغَارِ **"Hani o ikisi mağarada idiler."**

Ayette bahsi geçen yer, Sevr dağının tepesinde küçük bir mağaradır. Bu dağ Mekke'nin sağ tarafında yer alır.

اِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ **"Hani o arkadaşına şöyle diyordu."**

Hz. Peygamberin bu mağaradaki arkadaşı Ebu Bekirdir (r.a.).

لاَتَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا **"Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir."**

"Allah, korumasıyla ve yardımıyla bizimle beraberdir." Rivayete göre, müşrikler iz sürerek mağaranın üstüne kadar geldiler. Hz. Ebubekir, Hz. Peygambere üzüldü. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle dedi: "Üçüncüleri Allah olan iki kişiyi sen ne zannediyorsun?"

Allahu Teâlâ onlara mağarayı göstermedi, etrafında dolaştılar, ama onu göremediler.

Denildi ki: Hz. Peygamber ve Hz. Ebubekir mağaraya girdiklerinde Allah iki güvercin gönderdi. Bunlar, mağaranın alt kısmını yuva edinip yumurtladılar. Örümcek de mağaranın üzerine ağını ördü.

فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ **"Allah da ona sekinesini indirdi."**

Burada zamir hem Hz. Peygambere, hem de Hz. Ebu Bekire râci olabilir. Ebubekire râci olması daha açıktır, çünkü sıkıntıdaydı.

وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا **"Sizin görmediğiniz birtakım ordularla onu destekledi."**

"Görülmeyen ordular" meleklerdir. Allah, peygamberini mağarada korumak için onları gönderdi.

Veya murat, Cenab-ı Hakkın düşmana karşı Bedir, Hendek ve Huneyn savaşında melekler göndermesi de olabilir. Bu durumda bu cümle, ayetin başındaki **"Allah O'na yardım etmişti"** cümlesine atfedilmiş olur.

وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى **"İnkâr edenlerin kelimesini en aşağıda kıldı."**

Kâfirlerin kelimesi, şirk ve küfre davettir.

وَكَلِمَةُ اللهِ هِيَ الْعُلْيَا **"Allah'ın kelimesi ise, en yücedir."**

Allahın kelimesi ise tevhid ve İslam'a davettir.

Allah bunu, peygamberini kâfirlerin elinden kurtarıp salimen Medineye ulaştırarak yaptı.

Veya Bedir ve benzeri savaşlarda meleklerle teyid ederek yaptı.

Veya genel anlamda, nerede olursa olsun O'nu koruyarak ve yardım ederek yaptı.

"Allahın kelimesi" derken, bu öncesine atıfla nasb ile okunabilecek iken merfu okunmasında Allahın kelimesinin kendi zâtında yüksek olduğunu hissettirmek vardır. Allahın kelimesinden başkası ise, her ne kadar bazan yüksek görülse de, bu yükselişte ne bir sebat vardır ne de bir itibar.

وَاللهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ **"Allah, Azîz'dir – Hakîm'dir."**

İşinde Azîzdir, tedbirinde hikmetlidir.

41- انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالاً **"İster hafif, ister ağır olarak seferber olun."**

Bu, şu şekillerde olabilir:

-Hoşlansanız da, nefsinize zor gelse de,

-Aileniz az da olsa, çok da olsa,

-Binekli veya yürüyerek,

-Hafif veya ağır silahlarla,

-Sağlam veya hasta iken her hâl u kârda Allah yolunda sefere çıkın.

Sefer emri geldiğinde, âmâ bir zât olan İbnu Ümmi Mektum "Benim de sefere çıkmam gerekiyor mu?" diye sordu. Hz. Peygamber "evet" cevabını verdi. Bunun üzerine "**Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya da güçlük yoktur.**" (Nur, 61) ayeti indi.

وَجَاهِدُوا بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ **"Ve mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin."**

Bunlardan biri veya her ikisi, hangisine imkân bulabilirseniz Allah yolunda cihad ediniz.

ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ **"Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır."**

Böyle cihad etmeniz, elbette cihadı terk etmenizden sizin için daha hayırlıdır. Eğer hayrın ne olduğunu biliyorsanız, bunun da hayır olduğunu bilirsiniz.

Veya "eğer bunun hayır olduğunu bilirseniz, sizin için daha hayırlıdır. Çünkü Allahın bunu haber vermesi doğrudur, öyleyse bu hayra koşuşunuz."

42- لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ **"Eğer yakın bir dünya menfaati ve kolay bir yolculuk olsaydı, mutlaka sana uyarlardı."**

Şayet onların çağrıldığı şey kolay elde edilir dünyevî bir fayda veya orta halli bir sefer olsaydı, Sana muvafakat ederlerdi.

وَلٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ **"Fakat meşakkatli yol, onlara uzak geldi."**

Lakin meşakkatle kat edilecek mesafe kendilerine uzak geldi.

وَسَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ **"Onlar, "Eğer gücümüz yetseydi, elbette sizinle beraber çıkardık" diye Allah'a yemin edecekler."**

Sen Tebük seferinden döndüğünde, geride kalanlar özür beyan ederek yemin edecekler. "Biz şayet mal ve beden itibariyle müsait olsak elbette sizinle beraber çıkardık" diyecekler.

Bu, Kur'an mu'cizelerindendir. Çünkü vukuundan evvel, olacak olayı haber vermektedir.

يُهْلِكُونَ اَنْفُسَهُمْ **"Kendilerini helâke sürüklüyorlar."**

Azaba maruz bırakmakla kendilerini helâk ediyorlar.

Ayetin bu kısmı, biraz önce geçen **"Allah'a yemin edecekler"** kısmından bedeldir. Çünkü yalan yere yemin etmek, nefsi azaba bırakmaktır.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۚ **"Allah biliyor ki onlar kesinlikle yalancıdırlar."**

Allah onların bu meselede yalancı olduklarını bilmektedir. Çünkü isteseler sefere çıkabilirlerdi.

130. DERS

Tebük Seferi - 1

43- عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ ۚ **"Allah seni affetsin."**

لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ **"Niçin onlara izin verdin?"**

Ayette Hz. Peygamberin izin vermekle hata ettiğine bir kinaye vardır. Çünkü "Allah seni affetsin" demek, hatanın varlığını gösterir. Yani, "onlar senden izin isteyip yalandan gerekçeler söylediklerinde niye onlara izin verdin, keşke bir şey demeseydin."

حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ **"Ta ki doğru söyleyenlerin kimler olduğu sana netleşse ve yalancıların kimler olduğunu bilseydin."**

Özür beyan etmede doğru söyleyenleri ortaya çıkarsan ve kimlerin o konuda yalancı olduklarını bilseydin.

Denildi ki: Hz. Peygamber (asm) kendisine emredilmeyen iki şey yaptı: Bedir esirleri için fidye aldı ve Tebük seferinde münafıklara izin verdi. Her ikisinde de ilâhî itaba muhatap oldu.[6]

44- لاَ يَسْتَاْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۗ **"Allah'a ve ahiret gününe iman edenler, mallarıyla ve canlarıyla cihad etmek hususunda senden izin istemezler."**

Mü'minlerin Allah yolunda cihad için Senden izin almaları şeklinde bir durum yoktur. Çünkü onlardan hâlis olanlar zâten cihada can atarlar, O konuda izin beklemezler, nerede kaldı "biz katılmayabilir miyiz?" şeklinde izin istesinler.

وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ **"Allah, müttakileri bilendir."**

Ayetin bu kısmı, onların takvasına şehadet eder ve bunun karşılığını vermeyi de vaat eder.

---

6 **"Denildi ki"** şeklinde bir anlatım, o görüşün zayıflığına delalet eder. Beydâvî, -diğer müelliflerin de yaptığı gibi- önce kuvvetli olan görüş veya görüşleri zikreder, ardından zayıf olan görüşlere dikkat çeker. Dolayısıyla, temel bir İslamî eserde gördüğümüz her naklin, mutlaka müellif tarafından kabul edilmesi gerekmez.

45- إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ **"Senden izin isteyenler, ancak Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyenlerdir."**

Ayette, Allaha ve ahiret gününe imanın özellikle zikredilmesi, cihada sevk eden veya mani olan şeyin bu ikisine inanmak veya inanmamak olduğunu hissettirmek içindir.

وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ **"Onların kalpleri şüpheye düşmüştür."**

فَهُمْ فِى رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ **"Bundan dolayı onlar, şüpheleri içinde bocalayıp dururlar."**

Onlar, şüpheleri içinde şaşkın, ne yapacaklarını bilmez bir haldedirler.

46- وَلَوْ اَرَادُوا الْخُرُوجَ لَاَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً **"Şayet cihada çıkmak isteselerdi, elbette onunla ilgili olarak bir takım hazırlıklar yaparlardı."**

وَلٰكِنْ كَرِهَ اللهُ انْبِعَاثَهُمْ **"Fakat Allah davranmalarını kerih gördü."**

فَثَبَّطَهُمْ **"Böylece onları yoldan alıkoydu."**

Onlar çıkmadılar, işi ağırdan aldılar, çünkü Allah onların yola çıkmak için harekete geçmelerini kerih gördü de, korkaklık ve tembelliklerinden dolayı onları alıkoydu.

وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ **"Ve onlara, "oturun oturanlarla beraber" denildi."**

Ayetin bu kısmı, Allahın onların çıkmasını kerih görerek kalplerine bu manayı ilka etmesini bir temsildir.

Veya şeytanın "oturun oturduğunuz yerde" şeklindeki vesvesesini beyandır.

Veya birbirlerine söyledikleri sözü hikâye etmektir.

Veya Hz. Peygamberin onlara sefere gelemeyecek kimseleri hatırlatarak "oturun oturanlarla beraber" demesidir.

Veya yine Hz. Peygamberin sefere gelemeyenleri değil de gelmeyenleri nazara vererek onlara böyle hitap etmesidir.

Bu son iki durum da, geride kalmak isteyen münafıkları zemmetmekten (kınamaktan) hâli değildir.

47- لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَازَادُوكُمْ اِلاَّ خَبَالاً **"Şayet sizin içinizde sefere çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı."**

Şayet çıksalar, içinizde fesat ve şer çıkarmaktan başka işleri olmazdı.

Ayetin ifadesinden, "zaten Müslümanların kendi içinde fesat ve şer vardı, bunlar da gelse, bu daha da artardı" manası çıkarılamaz.

وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ **"Aranızda koşuştururlardı."**

Aranıza katılırlar, söz dolaştırırlar, huzursuzluğa yol açarlardı. Veya, sizi desteksiz bırakmaya, hezimete sebebiyet verirlerdi.

يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ **"Sizi fitneye düşürmeye çalışırlardı."**

Aranızda ihtilaf çıkarmak için sizi fitneye düşürmeye çalışırlardı.

Veya kalplerinize korku düşürmek isterlerdi.

وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ **"Aranızda onları dinleyecek kişiler de vardı."**

İçinizde bazıları zayıftır, onların sözüne kulak verir ve onlara itaat eder.

Veya içinizde bazı söz taşıyıcılar çıkar, sizden duyduklarını onlara nakleder.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ **"Allah, zalimleri hakkıyla bilendir."**

Allah onların içlerini ve onlardan ne geleceğini bilir.

48- لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ **"Andolsun, bunlar daha önce de fitne çıkarmak istemişlerdi."**

Senin işini bozmak, ashabını birbirine düşürmek istediler.

Bu kısım, Uhud savaşındaki bir duruma işarettir. Münafıkların reisi İbnu Übey ve onun arkadaşları Tebük seferinde Rasulullah ve ashabı ile önce çıkıp sonra geri döndükleri gibi, Uhud savaşında da cepheden dönmüşlerdi.

وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ **"Ve sana karşı türlü türlü işler çevirmişlerdi."**

Onlar sana tuzak ve hileler kurdular, senin emrini ibtal için insanların görüşlerini değiştirmeye çalıştılar.

حَتَّى جَاءَ الْحَقُّ **"Nihayet hak geldi."**

Ta ki zafer ve ilâhî te'yid ile hak geldi.

وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ **"Allah'ın emri üstün oldu."**

Allahın dini yüceldi.

وَهُمْ كَارِهُونَ **"Onlar istemedikleri hâlde."**

Onlar hoşlanmamalarına rağmen böyle oldu.

Bu iki ayet, onların geri kalmalarına mukabil Hz. Peygamberi ve mü'minleri bir tesellidir. Ve Cenab-ı Hakkın niçin onları geride bıraktığının ve çıkmalarından hoşlanmamasının beyanıdır. Onların perdelerini yırtmak ve sırlarını açmaktır, mazeretlerini ortadan kaldırmaktır. Ve Hz. Peygamberin onlara izin vermede acele etmesinden kaynaklanan durumu bir telafidir.

49- وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلاَ تَفْتِنِّي **"Onlardan bazısı 'Bana izin ver ve beni fitneye düşürme' diyor."**

Bir kısmı geride kalmak isterken böyle diyecekler. Yani, "bana izin vermezsen fitneye düşmüş olurum."

Bu ifade tarzında bu kimselerin izin verilse de verilmese de zaten geride kalacaklarını hissettirmek vardır.

Veya "izin vermezsen malım ve ailem perişan olacak, izin vererek kurtar beni. Çünkü peşimde onlara bakacak kimse yok" manasını ifade eder.

Sebeb-i -Nüzûl

Rivayete göre, münafıklardan Ced Bin Kays Hz. Peygambere Tebük seferi öncesi şöyle dedi: "Ensar bilirler ki ben kadınlara düşkün biriyim. Beni sarışın Rum kadınlarıyla fitneye düşürme! Ben malımla yardım edeyim, beni bırak."

اَلاَ فِى الْفِتْنَةِ سَقَطُوا **"Bilesiniz ki onlar** (böyle diyerek) **fitnenin ta içine düştüler."**

Yani, bulundukları hâl zâten fitnedir, gitmeleri gereken bir seferden geri kalmak, fitne değil de nedir?

Veya kendilerinde münafıklık görülmesi de bir fitnedir.

وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ **"Şüphesiz ki cehennem, kâfirleri kuşatmıştır."**

Kıyamet günü cehennem onları her taraftan kuşatmıştır.

Hatta şu hayatta da kuşatmıştır. Çünkü cehennemi netice verecek sebeplerin onları kuşatması, cehennemin onları kuşatması gibidir.

50- اِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ **"Sana bir iyilik isabet etse, bu onları üzer."**

Bazı savaşlarında sana zafer ve ganimet gibi bir iyilik gelse, şiddetli hasetlerinden dolayı, üzülürler.

وَاِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا **"Eğer başına bir musîbet gelirse şöyle derler:"**

قَدْ اَخَذْنَآ اَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ **"Biz tedbirimizi önceden almıştık."**

Uhud'da olduğu gibi çetin bir durumla karşılaşsan, geri kalmaktan dolayı kendi yaptıklarını beğenirler.

وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ **"Ve sevinerek dönüp giderler."**

51- قُلْ لَنْ يُصِيبَنَآ اِلاَّ مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا **"De ki: Bize, Allah'ın bizim için yazdığından başkası isabet etmez."**

Bundan murat şunlar olabilir:

-Bize ancak Allahın takdir ettiği zafer,

-Veya şehit olmak,

-Veya Levh-i mahfuzda bizim için yazdığı ne ise, o nasip olacak. Bu yazılan şey, sizin muvafık veya muhalif olmanızla değişmez.

هُوَ مَوْلٰينَا **"O bizim Mevla'mızdır."**

O bizim yardımcımızdır, işlerimizi yürütendir.

وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ **"Mü'minler yalnızca Allah'a tevekkül etsinler."**

Çünkü, onların hakkı, başkasına tevekkül etmemektir.

52- قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَآ اِلاَّ اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ **"De ki: Sizin bizimle ilgili beklediğiniz şey, ancak iki güzelden biridir."**

Bunlardan biri galip gelmek, diğeri de şehit olmaktır.

وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُصِيبَكُمُ اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهٖٓ اَوْ بِاَيْدِينَا **"Biz ise, sizinle ilgili Allah'ın kendi katından veya bizim ellerimizle size gelecek bir azabı bekliyoruz."**

Allahtan gelen azap semadan bir felaket, **mü'minlerin eliyle gelen azap** ise, onların eliyle kâfir olarak savaşta öldürülmeleri olabilir.

فَتَرَبَّصُوا **"Haydi bekleyin bakalım."**

اِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ **"Biz de sizinle birlikte beklemekteyiz."**

Akıbetimizin ne olacağını gözleyin bakalım, biz de sizin akıbetinizin ne olduğunu gözleyeceğiz.

131. DERS

Tebük Seferi - 2

53- قُلْ اَنْفِقُوا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ **"De ki: İster gönüllü, ister gönülsüz olarak infak edin, sizden asla kabul olunmayacaktır."**

Ayet, haber manasında bir emirdir. Yani, ister hoşlanarak isterse de kerhen nasıl infakta bulunursanız bulunun, bu infaklarınız kabul edilmeyecek.

Bunun ifade ettiği mana, her iki şekilde de kabul edilmemesinin eşit olduğunu daha etkin bir şekilde anlatmaktır.

Ayet, peygamberimize gelip de "beni fitneye düşürme, ben malımla yardım edeyim" diyen Ced Bin Kays'ın sözüne cevap gibidir.

Onların infakının kabul edilmemesi iki şekilde olabilir:

1-Ya kendilerinden bir şey alınmaz.

2-Veya alınsa bile bundan bir sevap göremezler.

اِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ **"Çünkü siz, fasık bir topluluk oldunuz."**

Ayetin bu kısmı niçin kabul edilmeyeceğinin sebebini beyan eder. Devamında bunun açıklaması ve anlatımı vardır.

54- وَمَا مَنَعَهُمْ اَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ **"Onların infaklarının kabul edilmemesi şundandır:"**

اِلاَّ اَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَبِرَسُولِهِ **"Onlar Allah ve Rasûlünü inkar ettiler."**

Yani, onların nafakalarının kabulüne engel olan durum, ancak küfürleridir.

وَلاَ يَاْتُونَ الصَّلٰوةَ اِلاَّ وَهُمْ كُسَالٰى **"Namaza ancak tembel tembel gelirler."**

وَلاَ يُنْفِقُونَ اِلاَّ وَهُمْ كَارِهُونَ **"İnfaklarını da ancak istemeye istemeye verirler."**

Çünkü onlar infak ederken ve namaz kılarken bir sevap ummuyorlar, bunları terk durumunda da bir cezadan korkmuyorlar.

55- فَلاَ تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلاَ اَوْلاَدُهُمْ **"Onların malları ve evladı seni imrendirmesin."**

Çünkü bu şekilde geniş imkânlar içinde olmaları bir istidraçtır ve kendilerine bir vebaldir. Ayetin devamı bunu ortaya koymaktadır:

اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Allah onlara, bununla** (mal ve evlatla) **ancak dünya hayatında azap etmeyi istiyor."**

Mal ve evladın onlara dünyada azap olması:

-Bunları toplamak ve korumak için çok zorluklarla karşılaşmaları,

-Bunlarla ilgili gördükleri şiddetli durumlar ve musibetlerdir.

وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ **"Bir de canlarının kâfir olarak çıkmasını."**

Böylece onlar bu mallarla oyalanırken akıbeti düşünmeyecek, kâfir olarak can vereceklerdir. Bu da onlar için bir istidraçtır.

56- وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ **"Kesinlikle sizden olduklarına dair Allah'a yemin ederler."**

وَمَاهُمْ مِنْكُمْ **"Oysa onlar sizden değillerdir."**

وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ **"Fakat onlar korkudan ödleri patlayan bir topluluktur."**

Onlar, sizin müşriklere yaptığınızı kendilerine yapmanızdan korkuyorlar, bir takiyye olarak Müslüman olduklarını izhar ediyorlar. Gerçekte ise onların kalpleri iman etmemiştir.

57- لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَاً اَوْ مَغَارَاتٍ اَوْ مُدَّخَلاً لَوَلَّوْا اِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ **"Şayet sığınacak bir yer veya** (gizlenecek) **mağaralar yahut girilecek bir delik bulsalardı, hemen koşarak oraya kaçarlardı."**

Şayet sığınacakları bir kale veya mağaralar veya saklanacakları bir delik bulsalar, elbette hiç sağa sola bakmadan doludizgin giden bir at gibi gayet süratle o tarafa koşarlardı.

58- وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِى الصَّدَقَاتِ **"İçlerinden sadakalar konusunda sana dil uzatanlar da var."**

فَاِنْ اُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا **"Kendilerine ondan bir pay verilirse, hoşnut olurlar."**

وَاِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَا اِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ **"Eğer kendilerine ondan bir pay verilmezse, hemen kızarlar."**

Münafıklardan Ebu Cüvvaz hakkında indiği söylenir. Şöyle demişti: "Sahibinizi görmüyor musunuz? Sizden alınan sadakaları koyun çobanlarına veriyor ve âdil olduğunu iddia ediyor!"

Bir başka rivayette ise, ilerde Haricilerin reisi olacak İbnu Zü'l-Huvaysıra hakkında indiği ifade edilir. Hz. Peygamber (asm) Huneyn ganimetlerini dağıtırken yeni Müslüman olan Mekkelilere biraz fazla vererek gönüllerini hoşnut etmek istedi. (Müellefe-i kulûb) Bunun üzere, bahsi geçen kişi "Ya Rasulullah, âdil ol!" dedi. Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: "Yazıklar olsun sana! Ben adil olmazsam kim âdil olur?"

59- وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوا مَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ "Ne olurdu bunlar, Allah ve Rasûlünün kendilerine verdiğine razı olsalardı."

Keşke onlar peygamberin kendilerine verdiği ganimet veya sadakadan razı olsalardı.

Ayette **"Allah ve rasulünün verdiğine"** derken Allahın da vermesinden bahsedilmesi, hem Allahı tazim, hem de peygamberin yaptığının O'nun emriyle olduğuna uyarıda bulunmak içindir.

وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ "Ve şöyle deselerdi: Allah Bize yeter."

سَيُؤْتِينَا اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ وَرَسُولُهٗٓ "Allah bize lütfundan verecek, Onun rasulü de."

İşte bunlar, Allah ve Rasulünün verdiğine razı olup "Allahın lütfu bize yeter. O bize lütfuyla sadaka veya başka bir ganimet verecek. Peygamber de şimdi verdiğinden daha fazlasını verecek."

اِنَّآ اِلَى اللّٰهِ رَاغِبُونَ "Bizim bütün rağbetimiz Allah'adır."

"Biz Allahın kendi lütfundan bizleri zengin kılacağına rağbet ediyoruz" deselerdi elbette kendileri için çok daha hayırlı olurdu.

Cenab-ı Hak, daha sonra Hz. Peygamberin yaptığını tasvip ve tahkik olarak sadakaların verileceği yerleri beyan etti ve şöyle buyurdu:

60- اِنَّمَا الصَّدَقَاتُ "Sadakalar ancak şunlar içindir:"

Yani, zekâtlar şu sayılacak kimseler içindir, başkalarına verilemez.

Ayetin bu kısmı, onların Hz. Peygamberi ayıplamaları ganimetlerde değil de, zekâtın taksiminde olduğuna bir delildir.

لِلْفُقَرَاءِ "Fakirler."

Fakir, malı ve kazancı olmayan kimsedir, "Bıçak kemiğe dayandı" deyimi kabîlinden, fakirin ihtiyacı son derece şiddetlidir.

وَالْمَسَاكِينِ **"Miskinler."**

Miskin ise, malı veya kazancı olduğu halde kendisine yetmeyen kimsedir. Miskin kelimesi "sükûn" kökünden gelir. Sanki acz, onu sükûna maruz bırakmıştır. Cenab-ı Hakkın **"Gemi, denizde çalışan bazı miskinlere aitti."** (Kehf, 79) buyurması, miskinin mal veya kazanç sahibi kimse olmasına delâlet eder. Hz. Peygamber (asm) miskinliği ister, fakirlikten ise Allaha sığınırdı.

Fakir ve miskin arasındaki bu farkı, **"Veya hiçbir şeyi olmayan bir miskine."** (Beled, 16) ayetine dayanarak aksiyle açıklayanlar da olmuştur.

وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا **"O işte çalışan görevliler."**

Zekatın verildiği başka bir yer, onun tahsili ve toplanmasında çalışanlardır.

وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ **"Müellefe-i kulûb."**

Bunlar İslam'a girmiş, ama niyetleri henüz zayıf kimselerdir.

Veya seçkin kimseler olup bunlara vererek ve hatırlarını hoş yaparak, benzerlerini de İslâma çekebilmek umulur. Hz. Peygamber Uyeyne Bin Hısn, Akra Bin Hâbis ve Abbas Bin Mirdas'a bu niyetle vermişti.

Müslüman olması umulan eşrafın da bu sınıfa girdiği söylenmiştir. Ancak en doğrusu şudur ki, Hz. Peygamber bunlara zekâttan değil, ganimetlerden kendine has olan beşte birlik kısımdan vermekteydi.

Denildi ki: Müellefe-i kulûb hissesi, Müslümanların sayısını çoğaltmaya yönelikti. Allah İslâmı aziz kılıp ehlini çoğaltınca bu pay düştü.[7]

وَفِي الرِّقَابِ **"Köleler."**

Efendisine belli bir ücreti ödeyip hürriyetine kavuşmak üzere sözleşme yapan kölelere taksitlerinde yardımcı olmak

Veya doğrudan onları satın alıp hürriyetine kavuşturmak.

---

7 Bu, Hz. Ömerin görüşü ve uygulamasıdır. Ancak bu uygulamadan hareketle müellefe-i kulûb hissesinin kıyamete kadar düştüğünü zannetmek yanlış olur. Hz. Ömerin yaptığı, kendi devrinin bir özelliğidir, sonraki devirler için bağlayıcı bir hüküm getirmez.

İmam-ı Malik ve Ahmed Bin Hanbel, esirlerin fidyelerini ödemeyi de buna dâhil ettiler.

وَالْغَارِمِينَ "Borçlular."

-Kişi, masiyete veya israfa dayalı olmadan borçlanmış ve ödeyecek imkanı yoksa,

-Veya velev zengin de olsalar, kişiler arasını düzeltmek için verilebilir.

Hadiste şöyle bildirilmiştir:

"Şu beş durum dışında zengine sadaka helâl olmaz:

1-Allah yolunda savaşa katılan.

2-Borçlu kimse.

3-Parasını vererek sadaka malı satın alan kişi.

4-Fakir komşusuna verilen sadakanın hediye edildiği zengin kimse.

5-Zekât memuruna.

وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ "Allah yolunda."

Cihada sarfetmek üzere, gönüllü olarak katılanlara, bunlara cihad malzemesi alımında.

Köprü ve baraj yapımlarında da kullanılabileceği ifade edildi.[8]

وَابْنِ السَّبِيلِ "Yolda kalmışlar."

Malından ayrı kalmış yolcu.

فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ "Allah tarafından böyle farz kılındı."

وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ "Allah Alîm'dir – Hakîm'dir."

Allah her şeyi yerli yerine koyar, ilim ve hikmetle hükmeder.

Ayetin zahiri, zekâta istihkakın sadece bu sekiz sınıfa has olmasını gerektirir. Ayrıca onlardan her sınıfa verilmesi ve aralarında dengenin gözetilmesini icap ettirir. İmam-ı Şafii bu görüştedir. Hz. Ömer, Huzeyfe, İbnu Abbas ve sahabe ve tâbiinden bazı zâtlar ise, hepsine eşit olarak değil, gerekirse bir tek sınıfa verilebileceğini söylediler. Diğer üç mezhep imamı da bu görüştedirler. Şafiî mezhebinden bazıları da bunu ifade etmişlerdir. Şeyhim ve babam da derdi ki:

"Ayet, zekâtın bunların dışında kimseye verilmeyeceğini beyan eder, yoksa bunların hepsine taksim edilmesini değil."

---

[8] Yani, Allah yolunda olmak şartıyla, maddî-manevî cihadla ilgili masraflarda zekât fonundan yararlanılabilir.

132. DERS

Tebük Seferi - 3

61- وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ **"Onlardan öyleleri var ki, Peygamber'i incitiyorlar."**

وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ **"Ve "O bir kulaktır" diyorlar."**

"O her söyleneni dinleyen ve tasdik eden bir kulak" diyorlar.

"Kulak" denilmesi mübalağa içindir. Sanki O, çokça kulak vermesi hasebiyle tamamen bir kulak sayılmıştır. Benzeri bir yaklaşımla casusa da "göz" denilir.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre münafıklar şöyle demişlerdi: "Muhammed, dinleyen bir kulak. Dilediğimizi deriz, sonra O'na varırız, O da bizim dediğimizi tasdik eder."

قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ **"De ki: O, sizin için bir hayır kulağıdır."**

"Evet, O bir kulaktır. Lakin O'nu kınadıkları şekilde değil, hayrı dinleyen ve kabul eden bir kulaktır."

Ardından bunu şöyle tefsir etti:

يُؤْمِنُ بِاللَّهِ **"Allah'a inanır."**

O Peygamber, vasıl olduğu delillerle Allahı tasdik eder.

وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ **"Mü'minlere güvenir."**

Onların halis niyetini bilip tasdik eder.

وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ **"Ayrıca sizden iman edenlere de bir rahmettir."**

O, sizden iman izhar edenleri kabul etmesi, sırrını açığa çıkarmaması yönüyle bir rahmettir.

Bunda şu manaya tenbih vardır: Onun sizin sözünüzü kabul etmesi, sizin halinizi bilmemesinden değil, size şefkat ve merhametindendir.

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ **"Allah Rasûlünü incitenlere elem dolu bir azap vardır."**

Verdikleri eza sebebiyle, onlar için elîm bir azap vardır.

62- يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ **"Sizi razı etmek için, Allah'a yemin ederler."**

Ey mü'minler! O münafıklar söyledikleri bu söz veya seferden geri durmaları sebebiyle mazeret hususunda size yemin ederler.

وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَحَقُّ اَنْ يُرْضُوهُ اِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ **"Eğer mü'min iseler, Allah ve Rasûlü'nü razı etmeleri daha layıktır."**

Hâlbuki Allah ve Rasulü, taat ve muvafakat ile razı edilmeye daha layıktır.

Ayette Allah ve Rasulünden bahisle beraber, **"layıktır"** şeklinde müfret zamir getirilmesi şu cihetlerden olabilir:

-İki razı olma olayı, aslında birbirinin lâzımıdır.

-Kelâm, Hz. Peygambere eziyet edilmesi ve O'nun râzı edilmesi hakkındadır.

-Veya kelam şöyle takdir edilebilir: Allah razı edilmeye en layıktır, peygamber de böyledir.

63- اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَاَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا **"Allah'a ve Rasûlüne karşı gelen kimseye, içinde ebedî kalacağı cehennem ateşinin olduğunu bilmediler mi?"**

ذٰلِكَ الْخِزْىُ الْعَظِيمُ **"İşte, büyük zillet budur."**

Daimi helak, böyle olan kimse içindir.

64- يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ اَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِى قُلُوبِهِمْ **"Münafıklar, onlara kalplerinde olanı tek tek haber verecek bir sûrenin indirilmesinden sakınırlar."**

"Onlara"

Münafıklar, kalplerinde ne olduğunu haber veren, perdeyi üzerlerinden kaldıran bir sûrenin mü'minlere inmesinden sakınırlar.

Zamirin münafıklara raci olması da caizdir. Yani münafıklar, kendileri hakkında, kendi niyetlerini açığa çıkaran bir sûre inmesinden rahatsız olur-

lar. Çünkü onlar hakkında inen, okunması ve kendi aleyhlerinde kullanılması cihetiyle, onların zararınadır. Bu, onların küfürlerinde de müteredddit olduklarına, Hz. Peygamberin durumu hakkında net bir hükme varamadıklarına delalet eder.

Denildi ki: Ayetin üslûbu, emir manasında haberdir. Yani, "o münafıklar kendileri hakkında bir sûre inmesinden sakınsınlar!"

Denildi ki: Onlar kendi aralarında istihza yollu "ya hakkımızda sırlarımızı açığa vuran bir sûre inerse" diyorlardı.

قُلِ اسْتَهْزِؤُا **"De ki: Alay edin bakalım!"**

اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ **"Şüphesiz Allah, sakındığınız o şeyi ortaya çıkaracaktır."**

65- وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ اِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ **"Eğer kendilerine** (niçin alay ettiklerini) **sorsan, "Biz sadece lâfa dalmıştık ve oynuyorduk" derler."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, münafıklardan bir grup Tebük seferinde İslâm ordusu içinde Hz. Peygamber hakkında şöyle dediler: "Şu adama bakın, Şamın saraylarını ve kalelerini fethetmek istiyor, heyhat, heyhat!"

Allahu Teâlâ onların dediklerini Hz. Peygambere haber verdi. O da onları çağırdı. "Şöyle şöyle dediniz" dedi. Onlar ise inkâr ile "Vallahi öyle bir şey olmadı. Ne senin hakkında bir şey dedik ne de ashabın hakkında. Lakin bu uzun yolda sefer daha rahat geçsin diye kendi aramızda şakalaşıyorduk" dediler.

قُلْ اَبِاللّٰهِ وَاٰيَاتِهٖ وَرَسُولِهٖ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِؤُنَ **"De ki: Allah'la, O'nun âyetleriyle ve peygamberiyle mi alay ediyordunuz?"**

Yani, bunlar hakkında şakayla da olsa istihza olmaz.

Ayet, onların yalandan mazeretlerinin bir kıymet ifade etmediğini anlatır.

66- لاَ تَعْتَذِرُوا **"Boşuna özür dilemeyin."**

Özür beyanıyla meşgul olmayın. Çünkü bunun yalandan bir özür olduğu bellidir.

قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ **"İmanınızdan sonra küfre girdiniz."**

Daha evvelinde iman izhar etmişken, Hz. Peygamberi üzmekle ve O'nun aleyhinde konuşmakla küfür izhar etmiş oldunuz.

إِنْ نَعْفُ عَنْ طَآئِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَآئِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ع **"İçinizden bir kısmını affetsek bile, mücrim oldukları için bir kısmını azaplandıracağız."**

Tevbe ve samimiyetleri veya eza etmek ve dalga geçmekten sakınmaları sebebiyle sizden bir taifeyi bağışlasak da, münafıklıkta ısrar eden veya eza ve istihzaya atılanları cezalandıracağız.

133. DERS

Tebük Seferi - 4

67- اَلْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ **"Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerindendir."**

Bir şeyin parçaları nasıl ona benzerse, erkek ve kadın münafıklar da nifakta ve imandan uzak olmada birbirlerine benzerler.

Onlar daha önce "biz sizdeniz" şeklinde yemin etmişlerdi. Ayetin bu kısmı onları red ile, "Hayır, onlar sizden değillerdir, onlar birbirlerindendir" demektedir. Ayetin devamı da buna delil gibidir. Çünkü ayetin devamında, onların hâlinin mü'minlerin hâlinin tam zıddı olduğu beyan edilmekte ve şöyle denilmektedir:

يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ **"Kötülüğü emredip iyiliği yasaklarlar."**

Onlar, küfür ve masiyetle münkeri emrederler.

İman ve taatten ise, nehyederler.

وَيَقْبِضُونَ اَيْدِيَهُمْ **"Ellerini de sıkı tutarlar."**

Ellerini iyilik yapmaktan sıkarlar.

Elin sıkılığı, cimrilikten kinayedir.

نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ **"Allah'ı unuttular, O da onları unuttu."**

Onlar Allahı anmaktan gafil oldular ve itaati terk ettiler.

O da onları lütfundan ve fazlından mahrum bıraktı.

اِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ **"Şüphesiz münafıklar, fasıkların ta kendileridir."**

O münafıklar inat etmekte ve hayırlı şeylerden çıkmakta zirvededirler.

68- وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا **"Allah, erkek münafıklara, kadın münafıklara ve kâfirlere, içinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşini va'detti."**

هِيَ حَسْبُهُمْ **"O, onlara yeter."**

Böyle bir akıbet ve ceza onlara yeter!

Bu ifadede cehennem azabının azametine bir delil vardır.

وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ **"Allah, onları lânetledi."**

Allah onları rahmetinden uzak kıldı ve zillete düçar etti.

وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ **"Onlar için sürekli bir azap vardır."**

69- كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ "(Ey münafıklar!), **Siz de tıpkı sizden öncekiler gibisiniz:"**

كَانُوا اَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَاَكْثَرَ اَمْوَالاً وَاَوْلاَدًا **"Onlar sizden daha güçlü, mal ve evlatça sizden daha varlıklı idiler."**

فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلاَقِهِمْ **"Onlar paylarına düşenden faydalanmışlardı."**

Onlar, dünya lezzetlerinden nasipleri olan şeylerden faydalandılar.

فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلاَقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلاَقِهِمْ **"Sizden öncekilerin, paylarına düşenden faydalandığı gibi siz de payınıza düşenden öylece faydalandınız."**

Ayet, önceki dönemlerde yaşayıp da, gelip geçici şehvetlerle nakıs lezzetlerden faydalanan ve bu fani isteklerle akıbeti düşünmekten ve gerçek lezzetleri elde etmekten uzak kalan kimseleri kınamakta ve onların yolunda olan muhataplarına da bu şekilde bir uyarıda bulunmaktadır. Çünkü, bu muhatapların hâli onların hâline benzemekte ve onların gittiği yoldan gitmektedirler.

وَخُضْتُمْ كَالَّذِى خَاضُوا **"Sizden önce batağa dalanlar gibi siz de daldınız."**

O batıla dalanlar gibi siz de daldınız.

اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ **"İşte onların dünya ve ahirette amelleri boşa gitmiştir."**

Bu yaptıklarından dolayı onlar dünya ve ahirette sevaba layık olmadılar.

وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ **"Ve işte onlar, ziyana uğrayanların ta kendileridir."**

Hem dünyayı ve hem de ahireti kaybettiler.

70- اَلَمْ يَاْتِهِمْ نَبَاُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ اِبْرٰهِيمَ وَاَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ **"Onlara, kendilerinden öncekilerin; Nûh Kavmi'nin, Âd'in, Semûd'un, İbrahim Kavmi'nin, Medyen Ashabı'nın ve mü'tefikat'ın haberi gelmedi mi?"**

Bunlardan **Nûh kavmi** tufanda boğularak öldü.

Âd kavmi rüzgar ile helâk edildi.

Semud, şiddetli bir sarsıntıyla helak oldu.

Hz. İbrahimin kavmi helâk oldu, Nemrut da sivrisinekle ölüp gitti.

Medyen ashabı, Hz. Şuayb'ın kavmidir, bulutun bir gölge gibi her tarafı kapladığı günde ateş ile helak edildi.

Mü'tefikat, Hz. Lûtun üstü altına getirilen beldeleridir. Ayrıca gökten başlarına özel taş yağdırıldı.

Mü'tefikattan murat ısrarla dini yalanlayan kimselerin beldeleri de olabilir. Bunların üstünün altına gelmesi, hallerinin hayırdan şerre çevrilmesidir.

اَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ **"Peygamberleri onlara apaçık mu'cizeler getirmişti."**

فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ **"Allah, onlara zulmediyor değildi."**

Allahın âdetinde, bazı insanların suçsuza zulmen ceza vermesi gibi bir durum yoktur.

وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ **"Lâkin onlar nefislerine zulmediyorlardı."**

Lakin onlar, küfür ve yalanlama ile kendilerini azaba maruz bırakmakla, kendi kendilerine zulmediyorlardı.

71- وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَاءُ بَعْضٍ **"Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır."**

Daha önce **"Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerindendir"** denilmişti. Burada da ona mukabil mü'minlerin birbirinden olduğu bildirildi.

يَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ **"Onlar, iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar."**

وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ **"Namazı dosdoğru kılarlar."**

وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ **"Zekâtı verirler."**

وَيُطِيعُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ **"Allah ve Resûlüne itaat ederler."**

أُولٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ **"İşte Allah bunlara merhamet edecektir."**

إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ **"Şüphesiz Allah Azîz'dir – Hakîm'dir."**

Allah **Azîz'dir**, her şeye galiptir, dilediğini yapmak O'na gayet kolaydır. **Hakîm'dir**, her şeyi yerli yerince yerleştirir.

72- وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ **"Allah mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, altlarından ırmaklar akan cennetler vaad etti."**

خَالِدِينَ فِيهَا **"Orada ebedi kalacaklardır."**

وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِى جَنَّاتِ عَدْنٍ **"Ayrıca Adn cennetlerinde hoş meskenler** (vaat etti.)"

Bunlar, nefislerin beğendiği veya kendisinde hoş bir hayatın yaşanacağı meskenlerdir.

Hadiste şöyle bildirilir: "Cennetin meskenleri inci, zeberced ve kırmızı yakuttan yapılmış köşklerdir."

Bir başka hadiste ise şöyle denilir:

"Adn cenneti, hiçbir gözün görmediği ve hiçbir kalbe hutur etmemiş Allahın diyarıdır. Burada sadece nebiler, sıddıklar ve şehitler oturur. Cenab-ı Hak şöyle der: "Sana girene ne mutlu!"

Cenab-ı Hak ardından daha büyüğünü vaad ederek şöyle bildirdi:

وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ أَكْبَرُ **"Allah'ın rızası ise en büyüktür."**

Çünkü Allahın rızası, her saadetin ve kerametin başlangıcıdır. Vusûle nail olmaya ve likayı elde etmeye vesile olur.

Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir:

"Allahu Teâlâ cennet ehline şöyle der:

-Halinizden razı mısınız?

-Evet, razıyız. Nasıl razı olmayalım ki, mahlûkatından hiçbirine vermediklerini bize verdin.

-Size, bundan daha efdalini vereceğim.

-Bundan daha efdal ne olabilir ki?

-Size rızamı helâl kılacağım. Dolayısıyla ebediyen size kızmayacağım."

ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ع **"İşte büyük kurtuluş budur."**

"İşte bu" ifadesiyle Allahın razı olması veya vaad edilenlerin tamamı kastedilmektedir.

Bu, en büyük kurtuluştur. Bunun yanında, dünya ve içindeki her şey küçük kalır.

134. DERS

Tebük Seferi - 5

73- يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ **"Ey peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et."**

Kâfirlere karşı cihad yeri geldiğinde kılıçla, **münafıklara karşı cihad** ise onları ilzam ile susturmak, had cezalarını tatbik etmekle olur.

وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ **"Ve onlara karşı katı ol."**

وَمَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ **"Onların varacakları yer cehennemdir."**

وَبِئْسَ الْمَصِيرُ **"Orası Ne kötü bir varış yeridir!"**

74- يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوا **"Bir şey söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Hz. Peygamberin (asm) Tebük seferi iki ay sürdü. Bu arada Kur'an ayetleri iniyor, geride kalanları ayıplıyordu. Cellas Bin Süveyd şöyle dedi: Eğer Muhammedin kardeşlerimiz hakkında söyledikleri hak ise, biz eşekten daha fenayız."

Onun böyle dediği Rasulullaha ulaştı. Onu çağırıp niye böyle söylediğini sorguladı. Cellas, böyle bir şey demediğine yemin etti. Bunun üzerine ayet nazil oldu, o da tevbe etti, tevbesinde samimi oldu.

وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ **"Andolsun onlar küfür sözünü söylediler."**

وَكَفَرُوا بَعْدَ اِسْلاَمِهِمْ **"İslâm'a girdikten sonra küfre döndüler."**

Müslüman olduklarını ilan ettikten sonra küfür izhar ettiler.

وَهَمُّوا بِمَالَمْ يَنَالُوا **"Ayrıca başaramadıkları şeye yeltendiler."**

Hz. Peygambere suikast girişiminde bulundular. Münafıklardan onbeş tanesi Tebük dönüşünde Hz. Peygamberi gece vakti sarp bir yerden geçerken bineğinden düşürmek hususunda plan kurdular. Ammar Bin Yasir Hz. Peygamberin bineğinin yularını tutmuş çekiyor, Huzeyfe de ardından sevk ediyordu. O esnada Huzeyfe deve sesleri ve silah şakırtıları duydu. "Ey Allahın düşmanları defolun, defolun" diye bağırdı, onlar da kaçıp gitti.

Onların nail olamadıkları şeye niyetlenmeleri, Hz. Peygamberi ve mü'minleri Medineden çıkarmaları veya Hz. Peygamber istemese bile, münafıkların başı İbnu Selûlü başlarına reis yapmak istemeleri olabilir.

وَمَا نَقَمُوٓا اِلَّآ اَنْ اَغْنٰىهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهٗ مِنْ فَضْلِهٖ ۚ **"Sırf, Allah ve Resûlü kendi lütfu ile onları zengin kıldığı için intikama niyetlendiler."**

Medine halkının çoğu geçim sıkıntısı çekiyordu. Hz. Peygamber onlara geldiğinde ganimetlerle zengin oldular.

فَاِنْ يَّتُوْبُوْا يَكُ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ **"Eğer tevbe ederlerse, kendileri için hayırlı olur."**

وَاِنْ يَّتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ عَذَابًا اَلِيْمًا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ **"Eğer yüz çevirirlerse, Allah onları dünyada ve ahirette elem dolu bir azapla azaplandıracaktır."**

Şayet nifakta ısrar ile yüz çevirirlerse, dünyada katl ile, ahirette de ateş ile onlara elim bir azap verir.

وَمَا لَهُمْ فِى الْاَرْضِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ **"Artık onlar için yeryüzünde ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır."**

75- وَمِنْهُمْ مَّنْ عٰهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ اٰتٰىنَا مِنْ فَضْلِهٖ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُوْنَنَّ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ **"İçlerinden kimi de Allah'a şöyle söz vermişti: Eğer bize lütfundan verirse, mutlaka bol bol sadaka veririz ve mutlaka salihlerden oluruz."**

Ayet, Salebe Bin Hâtıb hakkında indi. Salebe, Hz. Peygambere gelip "Beni malla rızıklandırması için Allaha dua et" dedi. Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: Şükrünü eda edebildiğin az mal, şükrünü eda edemeyeceğin çok maldan daha hayırlıdır."

Bu cevap üzerine Salebe geri döndü.

Ancak daha sonra tekrar geldi ve şöyle dedi: "Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, şayet Allah beni mal ile rızıklandırırsa, her hak sahibine hakkını vereceğim."

Bunun üzerine Hz. Peygamber ona dua etti. O da koyun aldı, aldığı koyunlar kurtçukların çoğalması gibi çoğalmaya başladı. Öyle ki Medine onlara dar geldi. Bunun üzerine Salebe bir vadiye yerleşti, cemaattan ve Cum'adan kesildi. Hz. Peygamber Salebenin durumunu sordu, kendisine şöyle denildi: "Bir vadiye sığmayacak kadar malı çoğaldı."

Hz. Peygamber bunu duyunca "Salebeye yazık oldu!" dedi.

Daha sonra Hz. Peygamber iki zekât memurunu zekâtları toplamak üzere görevlendirdi. İnsanlar zekâtlarını bunlara veriyorlardı. Salebeye de uğradılar, zekâtını istediler. Zekâtla ilgili inen ayetleri okudular.

Salebe şöyle dedi: "Bu ancak cizyedir. Bu ancak cizyenin kardeşidir. Şimdi dönün, ben bir düşüneyim." Bunun üzerine ayet nazil oldu. Hakkında ayet inince, Salebe Hz. Peygambere zekâtını getirdi.

Hz. Peygamber "Allah senden zekât almaktan beni men etti" buyurdu. Salebe, pişmanlığından başına toprak saçmaya başladı. Hz. Peygamber şöyle dedi: "Bu senin suçun. Sana emretmiştim, ama beni dinlemedin."

Salebe Hz. Peygamberin vefatından sonra zekâtını Hz. Ebubekire getirdi, kabul etmedi. Sonra Hz. Ömerin hilafeti zamanında O'na getirdi, O da kabul etmedi. Hz. Osman devrinde öldü gitti.

76- فَلَمَّا اٰتٰىهُمْ مِنْ فَضْلِهٖ بَخِلُوا بِهٖ **"Fakat Allah, lütfundan onlara verince, onda cimrilik ettiler."**

Allahın hakkını vermediler.

وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ **"Ve yüz çevirerek dönüp gittiler."**

Onlar, Allaha itaatten yüz çevirmeyi âdet hâline getirmiş bir topluluktur.

77- فَاَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِى قُلُوبِهِمْ اِلٰى يَوْمِ يَلْقَوْنَهٗ بِمَا اَخْلَفُوا اللّٰهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ **"Allah'a verdikleri sözü tutmadıkları ve yalan söyledikleri için O da kalplerine, kendisine kavuşacakları güne kadar** (sürecek) **bir nifak soktu."**

Allah da onların bu fiillerinin akıbetini kalplerinde bir nifak ve kötü bir itikad kıldı.

Zamir, cimriliğe de raci olabilir. O zaman mana şöyle olur: "Onlardaki bu cimrilik yerini kalblerde yerleşen bir nifaka bıraktı."

Allaha kavuşmaktan murat,

-Ölümle Allaha kavuşmak,

-Veya amellerinin karşılığına kavuşmak olabilir. O da kıyamet günü olacaktır.

Böyle bir akıbete maruz kalmaları,

1-Sadaka vermeleri ve salih olmaları hususunda sözlerinde durmamalarındandır.

2-Ve bir de o vaat ettikleri şeyde yalancı olmalarındandır. Çünkü vaadini yerine getirmemek yalanı tazammun eder, böyle olunca iki cihetle çirkin olur.

Veya yalancı olmaları sırf vaat meselesinde olmayıp, genelde yalan konuşmalarıdır.

78- اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰيهُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ **"Bilmediler mi Allah onların içlerinde gizlediklerini ve fısıltılarını bilir ve Allah gaybleri çok iyi bilendir.."**

O münafıklar veya Allaha söz veren o kimseler, onların içlerinde gizledikleri nifakı veya sözlerinde durmamaya kati niyetli oluşlarını, aralarında mü'minleri rencide edici fısıldaşmalarını veya zekâta "haraç" demelerini Allahın bildiğini bilmediler mi?

"Ve Allah gaybleri çok iyi bilendir."

O, **Allâmu'l-guyup** olduğundan, yani bütün gizli şeyleri bildiğinden, bu halleri O'na gizli değildir.

79- اَلَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِى الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لاَ يَجِدُونَ اِلاَّ جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ **"Sadakalar hususunda gönüllü bağışta bulunan mü'minlerle, güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayet edilir ki, Hz. Peygamber (asm) sadakaya teşvik etti. Abdurrahmân Bin Avf, dörtbin dirhem getirdi ve dedi: "Sekiz bin dirhemim vardı. Rabbim için dört binini tasadduk ettim, dört binini de ailemin geçimi için bıraktım."

Hz. Peygamber şöyle dedi. "Allah verdiğini de, tuttuğunu da mübarek etsin."

Hz. Peygamberin bu duası sonucu Allahu Teâlâ Abdurrahmân Bin Avfa öyle bir bereket ihsan etti ki, iki hanımından birine, servetinin sekizde birinin yarısı olan seksen bin dirhem düştü.

Bu arada Asım Bin Adiy yüz yük hurmayı zekât olarak getirdi. Ensardan Ebu Akîl ise bir avuç hurma getirip şöyle dedi: "Ceririn yanında iki avuç hurmaya gün boyu çalıştım. Bir avuç hurmayı aileme bıraktım, bir

avuç da buraya getirdim." Hz. Peygamber, bu bir avuç hurmanın sadakaların arasına saçılmasını emretti. İşte, bu durumları gören münafıklar şöyle dediler:

"Abdurrahmân ve Asım, ancak riya için verdiler. Allah ve Rasulü Ebu Akîl'in verdiği bir avuç sadakaya elbette muhtaç değildir. Lakin o, kendisinin de sadaka verenler arasında anılmasını istedi."

İşte, bu olaylar üzerine ayet nazil oldu.

سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ **"İşte asıl Allah onlarla alay eder."**

Bu, **"Allah onlarla alay eder."** (Bakara 15) ayetinde de olduğu gibi, "Allah onların dalga geçmelerinin cezasını verir" manasına gelir.

وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ **"Onlar için elem dolu bir azap vardır."**

Küfürlerine mukabil, onlar için elîm bir azap vardır.

80- اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لاَ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ **"Onlar için Allah'dan ister mağfiret dile, ister dileme."**

اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ **"Onlar için yetmiş kere mağfiret dilesen de Allah onları asla affetmeyecek."**

İbnu Übey, münafıkların reisi idi. Oğlu Abdullah ise, samimi bir müslümandı.

Babası hastalandığında Hz. Peygamberin ona istiğfar etmesini istedi. Hz. Peygamber de isteğine muvafakat edince, üstteki ayet nazil oldu. Hz. Peygamber bunun üzerine "yetmişten daha fazla istiğfar edeceğim" deyince de şu ayet nazil oldu:

"Onlara mağfiret dilesen de, dilemesen de onlar için birdir. Allah onları asla bağışlamayacaktır." (Münafikun, 6)

Çünkü Hz. Peygamber yetmiş ifadesini kesret değil, belli bir adet olarak anladı. Zira bir rakamın belli bir adedi ifade etmesi asıldır. Allahu Teâlâ ise bundan muradın tahdid değil teksir olduğunu beyan etti. Yedi, yetmiş, yediyüz ve emsali adetlerin çokluktan kinaye kullanılmaları meşhurdur.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ **"Çünkü onlar Allah ve Rasûlünü inkâr ettiler."**

Ayette şu manaya bir işaret vardır:

Mağfiretten ümit kesmek ve Senin istiğfarının kabul edilmemesi, ne Al-

lahın bunu esirgemesinden ne de Senden bir kusurdandır. Onların bağışlanmaması, buna kabiliyetlerinin olmayışındandır. Çünkü küfürleri mağfirete manidir.

وَاللّٰهُ لاَ يَهْدِى الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ع **"Allah ise fasıklar güruhuna hidayet etmez."**

Allah, inkârlarında inatçı olan fasıklara hidayet etmez. Bu, önceki hükme bir delil gibidir. Çünkü kâfirin mağfireti küfürden tamamen kopmasıyla ve hakka irşad ile olur. Küfre tamamen dalmış ve âdeta kendine bir tabiat edinmiş olan kimse, küfürden kurtulamaz ve yola gelmez.

Ayette Hz. Peygamberin istiğfarda mazur olduğuna bir tenbih vardır. O da, dalaletin onlar hakkında tabiat haline geldiğini bilmediği sürece, onların imanından ümitsizliğe düşmemesidir. Yasak olan istiğfar, onların iman etmiyeceklerini bildikten sonra yine istiğfarda bulunmaktır.

Nitekim **"Peygambere ve mü'minlere, -yakınları da olsalar- cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra, müşrikler için mağfiret dilemeleri uygun değildir."** (Tevbe, 113) ayeti bunu beyan etmektedir.

135. DERS

Tebük Seferi - 6

81- فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلاَفَ رَسُولِ اللّٰهِ **"Seferden geri kalanlar** (münafıklar) **Allah Resûlünün hilafına oturup kalmalarına sevindiler."**

وَكَرِهُوا اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ **"Ve mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad etmekten hoşlanmadılar."**

Onlar, Allaha itaat ile mallarıyla ve canlarıyla cihad etmek yerine, gevşekliği ve rahatı tercih ettiler.

Ayette, mal ve canını Allahın rızasını tahsil uğrunda feda etmek yerine rahata talip olan mü'minlere de bir tariz vardır.

وَقَالُوا لاَ تَنْفِرُوا فِى الْحَرِّ **"Bu sıcakta sefere çıkmayın" dediler."**

Münafıklar bunu birbirlerine söylemiş olabilirler, mü'minleri durdurmak için onlara da söylemiş olabilirler.

قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ حَرًّا **"De ki: Cehennem ateşi daha sıcaktır."**

Ama siz bu muhalefetle cehennem ateşini yazın sıcaklığına tercih ettiniz.

لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ **"Keşke anlasalardı!"**

Varacakları yerin cehennem olacağını keşke bilselerdi!

Veya oranın nasıl bir yer olduğunu bilselerdi, rahatı Allaha itaate karşı tercih etmezlerdi.

82- فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلاً وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ **"Kazandıklarının cezası olarak, artık az gülsünler, çok ağlasınlar."**

Ayet, dünya ve ahirette akıbetlerinin ne olacağını haber vermektedir. Bunun mutlaka olacağını ifade için geniş zaman sığası ile ifade etmek yerine, emir sığasıyla bildirdi.

Gülmek ve ağlamak, sürur ve gamdan kinaye de olabilir. "Az" ifadesinden murat, bunun hiç olmamasıdır. Yani, "az gülsünler" ifadesi "gülmesinler" demektir.

83- فَإِنْ رَجَعَكَ اللّٰهُ إِلٰى طَآئِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَاْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ **"Eğer Allah seni onlardan bir grubun yanına döndürür de, onlar** (sefere) **çıkmak için senden izin isterlerse, de ki:"**

Ayette **"onlardan"** ifadesiyle Tebük seferine katılmayan münafıklar kastedilmiştir. Ayrıca, Medinede kalanların hepsi münafık da değildi.

İşte, Medineye varırsan ve oradaki münafıklar başka bir sefer için çıkmaya izin isterlerse, onlara de ki:

لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ اَبَدًا **"Benimle birlikte artık asla çıkamazsınız."**

وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا **"Ve benimle birlikte hiçbir düşmanla asla savaşamazsınız."**

Ayetin nehiy manasında ihbarda bulunması daha etkili bir anlatım içindir.

اِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ اَوَّلَ مَرَّةٍ **"Çünkü siz baştan yerinizde oturup kalmaya razı oldunuz."**

Ayet, önceki hükmün sebebini beyan eder. Onların mücahitler divanından düşürülmesi, birinci defa Tebük seferine çıkmada geride kalmalarına bir cezadır.

فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ **"Şimdi de geri kalanlarla birlikte oturun."**

Geride kalan kadınlar, çocuklar gibi siz de kalın, çünkü cihada layık değilsiniz.

84- وَلاَ تُصَلِّ عَلٰى اَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ اَبَدًا **"Ve onlardan ölen birinin asla namazını kılma."**

Münafıkların reisi İbnu Selûl, hastalandığında Hz. Peygamberi çağırdı. Hz. Peygamber geldiğinde kendisi için istiğfarda bulunmasını, kendi elbisesini kefen olarak kullanmasını ve cenaze namazını kıldırmasını istedi. Öldüğünde Hz. Peygamber, onun tekfininde kullanılmak üzere elbisesini gönderdi ve cenaze namazını kıldırmak üzere yola çıktı, ayet nazil oldu. Ayetin cenaze namazını kıldırdıktan sonra indiği de rivayet edilir.

Ayette cenaze namazından nehiy olmakla beraber, elbisesini vermekten nehiy gelmemesi şu cihetlerdendir:

-Elbiseyi esirgemek, cömertliğe aykırıdır.

-Ayrıca, Hz. Peygamberin amcası Abbas Bedir savaşında esir olduğunda, İbnu Selûl ona giydirmişti.

Ayette geçen "salât"tan murat, ölüye dua etmek ve istiğfarda bulunmaktır. Kâfir kimseye bunların yapılması yasaktır. Nehiy, küfür üzere ölmek durumundadır.

Ayette ölüm kelimesinden sonra **"ebeden"** ifadesinin yer almasında şöyle bir incelik söz konusudur: Kâfir artık ölmüştür, onun yeniden diriltilmesi nimet görmesi için değil, azap görmesi için olduğundan, sanki diriltilmemiş olacaktır.[9]

وَلاَ تَقُمْ عَلٰى قَبْرِهٖ **"Ve kabrinin başına gidip durma."**

Onun kabrinde defin veya ziyaret gibi bir amaçla durma.

اِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ **"Çünkü onlar Allah'ı ve Rasûlünü inkâr ettiler."**

وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ **"Ve fasık olarak öldüler."**

Ayetin bu kısmı, nehyin illetini veya ebedi ölümlerinin sebebini beyan eder.

85- وَلاَ تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلاَدُهُمْ **"Onların malları ve evlatları seni imrendirmesin."**

Böyle bir emrin gelmesi önemlidir. Çünkü gözler mal ve evlada tamah eder, nefisler bunlara gıpta ile bakar.

اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِى الدُّنْيَا **"Allah, bunlarla** (mal ve evlatla) **ancak, dünyada kendilerine azap etmeyi istiyor."**

وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ **"Bir de canlarının kâfir olarak çıkmasını."**

86- وَاِذَآ اُنْزِلَتْ سُورَةٌ اَنْ اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَاْذَنَكَ اُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ **"Allah'a iman edin ve Resûlü ile birlikte cihad edin" diye bir sûre indirildiğinde, onlardan servet sahibi olanlar, senden izin istediler."**

---

9 Yani, kâfirin ebedi hayatı vardır, ama bu hayat hep azapla geçeceğinden sanki hayat değildir. Zor şartlarda yaşayanların zaman zaman "bizimki de hayat mı? Sen buna yaşamak mı diyorsun?" dedikleri duyulur.

"Bir sûre indirildiğinde" ifadesi müstakil bir sûre olabileceği gibi, sûrenin bir kısmı da olabilir.

Ayet metnindeki **"Ulu't-tavl"**, geniş imkân sahibi kimselerdir.

وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ **"Ve "Bizi bırak da oturup kalanlarla birlikte olalım" dediler.**

87- رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ **"Geride kalan kadınlarla birlikte olmaya razı oldular."**

وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ **"Ve kalpleri mühürlendi."**

فَهُمْ لاَ يَفْقَهُونَ **"Artık onlar anlamazlar."**

Dolayısıyla artık onlar cihadın önemini, Peygamberle beraber olmanın nasıl bir saadet ve cihaddan geri kalmanın nasıl bir şekavet olduğunu anlamazlar.

88- لٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ **"Fakat peygamber ve beraberindeki mü'minler, mallarıyla ve canlarıyla cihad ettiler."**

Şu münafıklar her ne kadar geride kalsalar ve cihad etmeseler de, onlardan hayırlı olanlar cihadlarını yapmışlardır.

وَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ **"İşte onlardır hayırlara nail olanlar."**

Dünya ve ahiretin faydaları bunlar içindir.

Dünyada zafer ve ganimetle, ahirette cennet ve ikrama mazhariyetle nimetlendirileceklerdir.

Ayetteki **"hayrat"**tan muradın huriler olduğu da söylenir.

Çünkü (Rahmân, 70) de hurilerden bu kelime ile bahis vardır.

وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ **"İşte onlardır felaha erenler."**

89- اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ **"Allah onlara, altlarından ırmaklar akan cennetler hazırladı."**

خَالِدِينَ فِيهَا **"İçlerinde ebedi kalacaklar."**

ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ **"İşte büyük kurtuluş budur."**

Ayet, onlara ahirette verilecek hayırlı şeyleri beyan eder.

136. DERS

Tebük Seferi - 7

90- وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ **"Bedevîlerden mazeret ileri sürenler, kendilerine izin verilmesi için geldiler."**

Sebeb-i Nüzûl

Bunlar Esed ve Gatafan kabileleridir. İmkânlarının kıtlığı ve aile fertlerinin çokluğunu özür olarak söylemişler, sefere katılmaktan muaf tutulmalarını istemişlerdi.

Bunların Amir İbnu Tufeyle mensup bir grup bedevi olduğu da söylenir. Bunlar şöyle mazeret beyan ederler: "Seninle daha önce sefere çıktık. Ama Tay kabilesi çoluk – çocuğumuza ve hayvanlarımıza saldırdı, yağmaladı."

Bunların gerçekten özür sahibi mi oldukları veya yapmacık olarak mı böyle söyledikleri ihtilaflıdır. Bu ihtilafa göre, peşinden gelen şu ayete verilen mana farklı olabilmektedir:

وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ **"Allah'a ve Resûlüne yalan söyleyenler oturup kaldılar."**

Onlar eğer gerçekten özür sahibi değillerse, ayetin bu kısmı onların yalancılığını beyan eder. Şayet özürlerinde samimi iseler, ayetin bu kısmı onlar hakkında olmayıp, bedevilerden münafıklık yapanlar hakkındadır. İman iddiasında bulunarak Allah ve Rasulüne yalan söylemişlerdir.

سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ **"Onlardan inkar edenlere elem dolu bir azap isabet edecektir."**

"Onlardan inkâr edenlere" denilmesi, içlerinde küfründen değil tembelliğinden dolayı kalanlar olmasındandır.

Onlara gelecek **elem dolu azap,** dünyada öldürülmeleri, ahirette ise cehennem ateşidir.

91- لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلاَ عَلَى الْمَرْضٰى وَلاَعَلَى الَّذِينَ لاَيَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ اِذَا نَصَحُوا لِلّٰهِ وَرَسُولِهِ **"Allah ve Resûlüne karşı samimi oldukları takdirde, güçsüzlere, hastalara ve** (seferde) **harcayacakları bir şey bulamayanlara** (sefere katılmadıkları için) **bir günah yoktur."**

Cüheyne ve Müzeyne gibi bazı kabileler fakirlikleri sebebiyle sefere katılamamışlardı. Bu durumda olanlardan istenen, hem gizli hem de aşikâr iman ve itaatle mukabelede bulunmaktır.

Veya İslâmın ve Müslümanların hayrına olmak üzere imkânları ölçüsünde söz ve fiilde bulunmaktır.

مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ **"Muhsin olanlara bir yol yoktur."**

Bu durumda onlara bir günah yoktur, onları ayıplamak da uygun düşmez.

Ayette "onlara" denilmek yerine **"muhsin olanlara"** yani "güzel işler yapanlara" ifadesinin kullanılması, onların da bu zümreden olduklarını, dolayısıyla geride kalmakla kınanmayacaklarını bildirir.

وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Allah Ğafur'dur – Rahîm'dir."**

Allah onlar için bağışlayıcı ve merhamet edicidir.

Veya Allah kötü işler yapanlar için bile affedici ve merhamet sahibidir. İyi işler yapanlar için Ğafur-Rahîm olması son derece bedihidir.

92- وَلاَ عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لاَ أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلاَ يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ **"Kendilerini bindirip** (cepheye) **sevk edesin diye sana geldikleri zaman, senin, "Sizi bindirebileceğim bir şey bulamıyorum" dediğin; bu uğurda harcayacakları bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş döke döke geri dönen kimselere de bir sorumluluk yoktur."**

Sebeb-i Nüzûl

Bunlar Ensar'dan yedi kişi olup kendilerine **"Bekkâun"** (ağlayanlar) denilir. Bunlar Hz. Peygambere gelip "Biz seninle çıkmaya nezrettik. Yamalı elbiseyle, yırtık ayakkabıyla bizi de orduya al" dediler. Hz. Peygamber kendilerine **"Sizi bindirebileceğim bir şey bulamıyorum"** dedi. Onlar da ağlayarak geriye döndüler.

Ayetin ifadesinden, onların iki gözü iki çeşme ağladıkları anlaşılmaktadır.

93- إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ **"Sorumluluk ancak, zengin oldukları hâlde senden izin isteyenleredir."**

رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ **"Bunlar, geride kalan kadınlarla birlikte olmaya razı oldular."**

Ayetin bu kısmı, onların ciddi bir mazeretleri olmadan izin istemelerinin sebebini beyan eder. Bu da onların rahata talip olarak geride kalanlarla beraber olmaya rızalarıdır.

وَطَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ **"Allah da kalplerini mühürledi."**

Bunun sonucu olarak akıbetin vahim olmasından gaflet ettiler.

فَهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ **"Artık onlar bilmezler."**

94- يَعْتَذِرُونَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْ **"Onlara döndüğünüzde, size mazeret beyan ederler."**

قُلْ لاَ تَعْتَذِرُوا **"De ki: Mazeret beyan etmeyin."**

لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ **"Size asla inanmayız."**

Seferden döndüğünüzde yalandan mazeretlere sığınarak özür beyan edecekler. Onlara de ki: Sizi tasdik etmeyeceğiz.

قَدْ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْ **"Çünkü Allah bize sizin durumlarınızdan bildirdi."**

Vahiy ile sizin durumlarınızdan bir kısmını bize haber verdi. Bu da onların içlerinde gizledikleri şer ve fesattır.

وَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ **"Allah amellerinizi görecek, Resûlü de."**

Bakalım küfrünüze tevbe edecek misiniz, yoksa küfrünüzde sebat mı göstereceksiniz?

Ayetin ifadesi, sanki onları tevbeye davet etmekte ve bu konuda biraz süre tanımaktadır.

ثُمَّ تُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ **"Sonra hepiniz, gaybı da görülen âlemi de bilene döndürüleceksiniz."**

Ayetin "Sonra Allaha döndürüleceksiniz" demek yerine biraz daha uzun olarak bu tarz gelmesi şuna delalet içindir: O Allah, onların gizli ve açık hallerine muttalidir. Onların içlerinde olan ve fiilen yaptıkları, O'nun ilminden hariç değildir, hepsini bilir.

فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"O da yapmakta olduğunuz şeyleri size tek tek haber verecek."**

"...tek tek haber verecek" ifadesi "bunlardan dolayı sizi kınayacak ve cezalandıracak" anlamı taşır.

95- سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ **"Yanlarına döndüğünüz zaman, kendilerinden yüz çevirmeniz için size Allah adıyla yemin edecekler."**

فَاَعْرِضُوا عَنْهُمْ **"Artık siz de onlardan yüz çevirin."**

اِنَّهُمْ رِجْسٌ **"Çünkü onlar pistir."**

Bunları azarlamak kendilerine fayda vermez. Çünkü ayıplamadan maksat tevbeye sevk edecek şekilde onları temiz hâle getirmektir. Bunlar ise murdardır, temizliğe müsait değillerdir.

Ayetin bu kısmı onlardan yüz çevirmenin ve ayıplamayı bırakmanın illetini beyan eder.

وَمَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ **"Yaptıklarının karşılığı olarak varacakları yer, cehennemdir."**

Bu da illetin devamıdır.

Sanki şöyle denilmiştir: Onlar, cehennem ehlinden murdar varlıklardır. Dünya ve ahirette onları kınamak kendilerine bir fayda sağlamaz.

Veya onların varacağı yerin cehennem olduğunu bildirmek, ikinci bir illeti beyan eder. Yani, ceza olarak onlara cehennem yeter. Dolayısıyla onları ayıplamakla boşa vakit harcamayın.

96- يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ **"Kendilerinden razı olasınız diye, size yemin edecekler."**

Yalandan yemin ederek, onlara önceden yaptığınız muamelenin devamını isterler.

فَاِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ **"Siz onlardan razı olsanız bile, Allah o fasıklar topluluğundan asla razı olmaz."**

Çünkü sizin onlardan razı olmanız Allahın da râzı olmasını gerektirmez. Böyle olunca tek başına sizin rızanız onlara bir fayda vermez. Allahın gadabını celbetmelerini, cezasına maruz kalmalarını engellemez. Onlar,

sizi kandırabilseler de, Allahı kandıramazlar. Dolayısıyla O, onların perdesini kaldırır ve onları zillete düçar eder.

Ayetten maksat, onlara razı olmaktan ve mazeretlerine aldanmaktan sakındırmaktır.

97- اَلْأَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا **"Bedevîler küfür ve nifak bakımından daha şedittirler."**

Bedevi Arablar, şehirde yaşayanlara nisbetle küfür ve nifakta daha ilerdedirler.

Çünkü,

-Vahşidirler.

-Kalpleri daha katıdır.

-Ehl-i ilimle içli dışlı olma imkanları yoktur.

-Kitap ve sünneti daha az dinlemişlerdir.

وَاَجْدَرُ اَلاَ يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهِ **"Ve Allah'ın peygamberine indirdiği hükümlerin sınırlarını tanımamaya daha yatkındırlar."**

Onlar, Allahın rasulüne indirdiği hükümleri, farzları ve sünnetleri bilme hususunda daha geridirler.

وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ **"Allah Alîm'dir – Hakîm'dir."**

Allah, hem bedevî hem de medenî olanların her bir hâlini bilir. Onlardan kötülük ve iyilik yapanlara verdiği ceza ve sevapta hikmetle hükmeder.

98- وَمِنَ اْلاَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَايُنْفِقُ مَغْرَمًا **"Bedevilerden öyleleri de vardır ki, verdiğini angarya sayar."**

Bunlar, takiyye veya riya ile infak eden bedevilerdir. Sadaka olarak verdiklerini bir nevi cereme ve haraç gibi görürler. Çünkü Allahın rızasına nail olmak, bununla sevap elde etmek gibi bir niyetleri yoktur.

وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ **"Ve devranın aleyhinize dönmesini bekler."**

Bunlar, devranın aleyhinize dönmesini gözlerler. İsterler ki işleriniz ters gitsin, onlar da bu şekilde infaktan kurtulsunlar.

عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ **"Kötü devran kendi başlarına olsun."**

Bu ifade, "kötü devran onların olsun!" anlamında bir bedduadır.

Veya Müslümanlar hakkında gözledikleri kötü akıbetin kendi başlarına geleceğini bir ihbardır.

وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ **"Allah Semi' – Alîm'dir."**

Onlar infakta bulunurken, Allah onların neler dediklerini işitir, içlerinden gizlediklerini de bilir.

99- وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ **"Bedevîlerden kimileri de vardır ki, Allah'a ve ahiret gününe iman eder."**

وَيَتَّخِذُ مَايُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللّٰهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ **"İnfak ettiklerini, Allah katında yakınlığa ve Peygamberin dualarını almağa vesile sayarlar."**

Bunlar, verdiklerini haraç saymazlar. Allaha yakınlığa bir sebep ve peygamberin duasına vesile olarak görürler. Çünkü Hz. Peygamber (asm) sadaka verenlere dua ediyor ve bağışlanmaları için istiğfarda bulunuyordu. Bundan dolayı kendisine sadaka verilen kişinin sadaka alırken verene dua etmesi bir esastır.

اَلَآ اِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ **"Bilesiniz ki bu,** (Allah katında) **onlar için yakınlıktır."**

Ayette onların itikadının sahih olduğuna ve ümitlerinin doğru çıkacağına ilâhî bir şehadet vardır.

سَيُدْخِلُهُمُ اللّٰهُ فِى رَحْمَتِهِ **"Allah, onları rahmetine alacaktır."**

Ayet, ilâhî rahmetin onları kuşattığını vaad eder.

اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Şüphesiz Allah, Ğafur – Rahîm'dir."**

Bu kısım ise, ilâhî rahmetin açıklaması gibidir.

137. DERS

Tebük Seferi - 8

100- وَالسَّابِقُونَ الْاَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْاَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِاِحْسَانٍ

"Muhacirler ve Ensar'dan İslâm'a ilk girenlerin önde gelenleri ve ihsan ile onlara tabi olanlar var ya."

"Muhacirlerden İslâm'a ilk girenlerin önde gelenleri"

Bunlar hakkında,

-Hem Kudüse, hem de Kabeye karşı namaz kılanlar,

-Bedir savaşına katılanlar,

-Hicretten önce Müslüman olanlar şeklinde açıklamalar yapılmıştır.

"Ensar'dan İslâm'a ilk girenlerin önde gelenleri"

Bunlardan murat,

-Birinci Akabe Biatında bulunan yedi kişi,

-İkinci Akabe Biatında bulunan yetmiş kişi,

-Ve Ebu Zürare, Mus'ab Bin Umeyri kendilerine takdim ettiğinde iman edenler olabilir.

"İhsan ile onlara tabi olanlar"

Onlara güzel bir şekilde tâbi olanlardır, Hem Muhacir hem de Ensardan ilk safta yer alanlara katılanlar anlaşılabileceği gibi, kıyamete kadar iman ve taatle bunlara tâbi olanlar da anlaşılabilir.

رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ **"Allah onlardan razı oldu, onlar da O'ndan razı oldular."**

وَاَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْاَنْهَارُ **"Ve onlara altlarından ırmaklar akan cennetler hazırladı."**

Allah onların taatini kabulle ve amellerinden hoşnut olmakla onlardan razı olmuştur.

Onlar da nail oldukları dinî ve dünyevî nimetlerle Allahtan razıdırlar.

خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا **"Onlar orada ebedî kalacaklardır."**

ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ **"İşte bu, büyük kurtuluştur."**

101- وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ مُنَافِقُونَ **"Çevrenizdeki bedevîlerden birtakım münafıklar vardır."**

Bunlar Medine civarında yerleşmiş Cüheyne, Müzeyne gibi kabilelerdir.

وَمِنْ اَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ **"Medine halkından da münafıklıkta maharetli olanlar var."**

لاَ تَعْلَمُهُمْ **"Sen onları bilmezsin."**

Ayetin bu ifadesi, onların nifakta maharet ve hünerlerini beyan eder. Bu işi o kadar ustalıkla yapmaktadırlar ki zekâ ve ferasette zirve biri bile onların münafıklığını fark etmeyebilir. Onlar, nifakta ustalıklarıyla münafıklıkla suçlanmaya sebep olabilecek haller ve durumlardan uzak kalırlar.

نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ **"Biz onları biliriz."**

Biz ise onların sırlarına muttaliyiz. Sana kendilerini gerçekte bulunduklarından farklı gösterebilseler de, bize gösteremezler.

سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ **"Onlara iki defa azap edeceğiz."**

Biz onları dünyada rezil rüsvay ederek ve ayrıca katl ile azaplandıracağız.

Kabirde de kabir azabıyla cezalandıracağız.

Veya onlardan zekât alarak ve bedenlerini kuvvetten düşürerek azap vereceğiz.

ثُمَّ يُرَدُّونَ اِلٰى عَذَابٍ عَظِيمٍ **"Sonra da çok büyük bir azaba gönderileceklerdir."**

Büyük azap, cehennemdir.

102- وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ **"Diğer bir kısmı ise, günahlarını itiraf ettiler."**

Bunlar, yalandan bahaneler uydurmadan geride kalmalarını itiraf eden kimselerdir. Tebûk seferine özürsüz katılmayanlar hakkında inen ayetleri duyunca Mescid-i Nebevinin direklerine kendilerini bağladılar. Hz. Peygamber (asm) geldiğinde âdeti üzere Mescide girdi, iki rek'at namaz kıldı. Çıkışta onları gördü, etrafındakilere "bunların durumu nedir? Niye böyle yapmışlar?" diye sordu. "Bunlar, sen onları çözmedikçe bağlarını kendileri çözmemeye yemin etmiş kişilerdir" denildi. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Ben de yemin ediyorum ki, onlar hakkında bana emir gelmedikçe onları çözmeyeceğim." Bunun üzerine bu ayet nazil oldu, Hz. Peygamber de onları çözdü, serbest bıraktı.

خَلَطُوا عَمَلاً صَالِحًا وَاٰخَرَ سَيِّئًا **"Bunlar salih amelle kötü ameli birbirine karıştırdılar."**

Salih amelleri, pişmanlık duymaları ve günahlarını itiraf etmeleridir. Kötü amelleri ise geride kalmaları ve münafıklara muvafakatlarıdır.

عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ **"Ola ki Allah tevbelerini kabul eder."**

Ayetin evvelinde bunların günahlarına mukabil tevbe ettikleri bildirilmişti, burada da Allahın onların tevbesini kabul etmesinin tahakkuku bildirildi.

اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Çünkü Allah Ğafur'dur – Rahîm'dir."**

Allah, tevbe edeni bağışlar, ayrıca özel ikramda da bulunur.

103- خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً **"Onların mallarından sadaka al."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, kendilerini direğe bağlamış olan bu kişiler serbest kalınca "Ya Rasulallah, işte şu mallarımız bizi geri bıraktı, bunları bizden sadaka olarak al ve bizi temizle" dediler. Hz. Peygamber "mallarınızdan bir şey almakla emrolunmadım" buyurdu. Ardından bu ayet indi.

تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا **"Onunla kendilerini temizlersin, arındırırsın."**

Alacağın sadaka onları günahlardan veya ilerde bu yaptıklarının bir benzerini yapmaktan temizleyecektir.

Ve onların hasenelerini artıracak, kendilerini muhlis kimseler seviyesine yükseltecektir.

وَصَلِّ عَلَيْهِمْ **"Ve onlara dua et."**

Onlara dua ile ve istiğfar etmekle şefkat göster.

اِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ **"Çünkü senin duan onlara sekinet verir."**

Onların nefisleri Senin yapacağın dua ile sükûnet bulur, kalpleri de itminana kavuşur.

وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ **"Allah Semi' – Alîm'dir."**

Allah onların itiraflarını işitir, pişmanlıklarını bilir.

104- اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَيَاْخُذُ الصَّدَقَاتِ **"Onlar bilmediler mi ki, Allah kullarının tevbesini kabul eder ve sadakaları da alır."**

Ayette Bahsi Geçenler

-Ya biraz önce nazara verilen tevbesi kabul edilen kimselerdir. Bundan murat kalplerinde tevbelerinin kabul edildiğinin ve sadakalarının nazara alındığının yerleşmesidir.

-Veya diğer insanları da içine almaktadır. Murad da, tevbe ve sadakaya onları teşvik etmektir.

"Sadakaları Alır"

Bedelini ödemek üzere bir şey alan kimsenin kabulü tarzında, sadakaları kabul eder, karşılıksız bırakmaz.

وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ **"Ve Allah Tevvab – Rahîm'dir."**

Tevbe edenlerin tevbesini kabul etmek ve onlara lütufta bulunmak, Allahın şanındandır.

105- وَقُلِ اعْمَلُوا **"De ki:** (Yapacağınızı) **yapın."**

De ki: İstediğinizi yapın!

فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهٗ وَالْمُؤْمِنُونَ **"Yaptıklarınızı Allah görecek, Resûlü ve mü'minler de."**

Çünkü hayır veya şer olarak ne yapsanız, Ona gizli kalmaz.

Allah, sizin amellerinizi kendisi gördüğü gibi, onlara da gizlemez.

وَسَتُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ **"Sonra gaybı da, görüleni de bilen Allah'a döndürüleceksiniz."**

Ölümle, gaybı ve şehadeti, hem görülmeyeni hem de görüleni bilen Allaha döndürüleceksiniz.

فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"O da size bütün yapmakta olduğunuz şeyleri haber verecektir."**

O da, yaptıklarınızın karşılığını vererek size ne yaptıklarınızı tek tek haber verecek.

106- وَاٰخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللّٰهِ **"Diğer bir kısmı da, Allah'ın emrine bırakılmışlardır."**

Tebük seferine katılmayıp geride kalanlardan bir kısmıyla ilgili hüküm ise, Allahın emrine bırakılmıştır.

اِمَّا يُعَذِّبُهُمْ **"Bunlara ya azap eder."**

وَاِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ **"Ya da tevbelerini kabul eder."**

Eğer nifakta ısrar ederlerse onlara azap eder, tevbe ederlerse de tevbelerini kabul eder.

Ayette **"ya şöyle ya da böyle"** denilmesi kullara bakan yönüyledir.

Ayette her iki durumun da Allahın iradesiyle olduğuna bir delil vardır.

وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ **"Allah, Alîm – Hakîm'dir."**

Allah onların hallerini bilir, onlara yaptığı muamelede hikmet sahibidir.

Bunlardan murat Ka'b Bin Malik, Hilal Bin Ümeyye ve Mürare Bin Rabi'dir. Hz. Peygamber ashabına bunlara selam vermemelerini ve onlarla konuşmamalarını emretmişti. Bu durumu görünce niyetlerini samimi yaptılar ve durumlarını Allaha havale ettiler, Allah da onları merhametine mazhar kıldı.

107- وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَاِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ **"Bir de zararlı faaliyetlerde bulunmak, küfre yardım etmek, mü'minler arasına ayrılık sokmak için ve öteden beri Allah ve Resûlüne karşı savaşanlara üs olsun diye bir mescit yapanlar var ya."**

Mescid-i Dırar

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Amr Bin Avf oğulları Kuba mescidini yaptıklarında Hz. Peygamberi davet ettiler, Hz. Peygamber de geldi, o mescidde namaz kıldı. Bunun üzerine Ganem Bin Avf oğulları buna haset ettiler. Onlar da bir mescit bina ettiler. Maksatları rahib Ebu Amir Şam'dan geldiğinde kendilerine imam olmasıydı. Mescidi bitirdiklerinde Hz. Peygambere vardılar. "Biz yağmurlu gecede, kışta ihtiyacı olan, hasta olan kimseler için bir mescid bina ettik. Teşrif edip bir namaz kılsanız da, biz de orayı namazgâh edinsek" dediler. Hz. Peygamber, elbisesini giyip onlarla birlikte gitme-

ye hazırlanırken ayet indi. Bunun üzerine Malik Bin Dehşem, Ma'n İbnu Adiy, Amir Bin Seken ve Vahşi'yi çağırıp "ehli zâlim olan şu mescide gidin, onu yıkın ve yakın" dedi. Onlar da gittiler, denileni yaptılar. Sonra onun yerine bir kilise yapıldı.

"Küfre yardım etmek"

Onlar aslında içlerinde küfrü gizliyorlardı.

"Mü'minler arasına ayrılık sokmak"

Kuba mescidinde toplanan mü'minler arasında bölücülük yapmayı düşünüyorlardı.

"Öteden beri Allah ve Resûlüne karşı savaşanlara üs olsun diye"

Burada kastedilen şahıs, rahib Ebu Amirdir. Uhud gününde Rasulullaha şöyle demişti: "Seninle savaşan hangi kavim olursa olsun, ben de onlarla beraber olup Sana karşı savaşacağım." Huneyn savaşına kadar Hz. Peygamberin karşısında savaştı. Hevazin ile beraber hezimete maruz kalınca, Şama gitti. Niyeti Rasulullah ile savaşmak için bir ordu teşkil etmek ve bu hususta Bizans imparatorundan yardım almaktı. Sonra oralarda tek başına öldü gitti.

Şöyle de denildi: Hendek savaşında ordu topluyordu. Mağlubiyet yaşanınca Şama gitti.

Mescid-i Dırar'la ilgili şöyle bir rivayet de vardır: Bu mescidi Tebük seferinden az zaman önce yapmışlardı. Hz. Peygamberi oraya davet ettiler. Şöyle buyurdu: "Biz şimdi sefere çıkmak üzereyiz. İnşallah döndüğümüzde orada namaz kılarız." Döndüğünde teklifi tekrarladılar. O zaman ilgili ayetler nazil oldu.

وَلَيَحْلِفُنَّ اِنْ اَرَدْنَآ اِلاَّ الْحُسْنٰى **"Bunlar, "Bizim iyilikten başka hiçbir kasdımız yok" diye yemin de ederler."**

Yani, "namaz, zikir ve namaz kılanlara bir genişlik gibi iyi niyetlerle biz bu mescidi inşa ettik" diyecekler.

وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ **"Allah şehadet eder ki bunlar gerçekten yalancıdırlar."**

108- لاَ تَقُمْ فِيهِ اَبَدًا **"Onda** (o mescidde) **asla namaz kılma."**

لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ اَحَقُّ اَنْ تَقُومَ فِيهِ **"İlk günden**

temeli takva üzerine kurulan mescit, içinde namaz kılmana daha lâyıktır."

Takva Mescidi

Burada takva üzere kurulduğu bildirilen mescid, **Kuba mescidi**dir. Bunu Hz. Peygamber hicret esnasında Pazartesinden Cumaya kadar kaldığı günlerde kurmuştu ve orada namaz kılmıştı. Ayette bildirilen takva mescidini Kuba olarak anlamak kıssaya daha uygundur.

Bu takva mescidi, şu rivayete göre ise Mescid-i Nebevidir. Ebu Said, ayette kastedilen mescidin hangisi olduğunu Hz. Peygambere sorar. Hz. Peygamber şöyle cevap verir: O, kendisinde namaz kıldığınız Mescid-i Nebevidir."

فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ اَنْ يَتَطَهَّرُوا **"Orada temizliğe çok dikkat eden kişiler vardır."**

Orada bulunan kimseler Allahın rızasını talep ile günahlardan ve kötü hasletlerden tertemiz olmaya çalışırlar.

Bundan muradın cünüp iken uyumamak olduğu da söylenmiştir.

وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ **"Allah da tertemiz olanları sever."**

Allah onlardan razı olur, sevenin sevdiğini kurbiyetine mazhar ettiği gibi, onları zâtına yakın kılar.

Denildi ki: Ayet nazil olduğunda Hz. Peygamber, yanında muhacirlerden de kimseler olduğu halde yürüyerek Kuba mescidine gitti, kapı önünde durdu. Ensar, mescitte oturuyordu. Hz. Peygamber onlara sordu:

-Siz mü'minler misiniz?

Onlar sükut ettiler. Hz. Peygamber tekrar sordu. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi:

-Onlar mü'minlerdir, ben de onlarla beraberim.

Sonra konuşma şöyle devam etti:

-Kazaya razı olur musunuz?

-Evet, razı oluruz.

-Belaya sabreder misiniz?

-Evet, sabrederiz.

-Bollukta şükreder misiniz?

-Evet, şükrederiz.

-Kabenin Rabbine yemin ederim, sizler mü'minlersiniz.

Ardından Hz. Peygamber oturdu, şöyle dedi:

-Ey Ensar topluluğu! Allahu Teâlâ sizi medhetti. Abdest alırken ve tuvalette ne yaparsınız?

-Ya Rasulallah, tuvaletten sonra üç taşla temizleniriz. Ardında da su kullanırız.

Bunun üzerine Hz. Peygamber **"Orada temizliğe çok dikkat eden kişiler vardır"** mealindeki ayeti onlara okudu.

109- اَفَمَنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلٰى تَقْوٰى مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ اَمْ مَنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلٰى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهٖ فِى نَارِ جَهَنَّمَ **"Binasını takva ve O'nun rızasını kazanmak temeli üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa binasını çökmeye yüz tutmuş bir yarın kenarına kurup, onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi?"**

Dinin binasını, sağlam bir temel hükmünde takva ve Allahın rızasını talep üzerine kuranla, en zayıf bir temel üzerine kuran kimse bir midir?

Ayette bir temsil vardır. Dinlerini takva üzere bina edenlerle batıl üzere bina edenler mukayeseli bir şekilde anlatılmaktadır. Takva üzere bina edenlerin temeli gayet sağlamdır, yıkılmaktan uzaktır. Batıl üzere bina edenler ise, uçurum kenarında en gevşek bir temelle bina yapmaya kalkışanlara benzer. Uçurum kenarı kaymakta ve üzerindeki binayla beraber ateşe doğru yuvarlanmaktadır. İşte, kâfirlerin hayatı böyledir, âdeta an be an ateşe doğru yuvarlanmaktadırlar.

وَاللّٰهُ لاَ يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ **"Allah, zalimler topluluğunu doğru yola erdirmez."**

Allah zalim kavmi salah ve necah bulacakları şeye hidayet etmez.

110- لاَ يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِى بَنَوْا رِيبَةً فِى قُلُوبِهِمْ اِلاَّ اَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ **"Yaptıkları bu bina,** (ölüp de) **kalpleri parçalanıncaya kadar, kalplerinde bir şüphe olarak kalacaktır."**

Onların bu binası, onların şek içinde olmalarına ve nifaklarının artmasına sebep olmaktadır. Çünkü onlardaki şek ve nifak onları bu binayı tesise sevk etmiştir. Hz. Peygamber bunu yıkınca, kalplerindeki nifak daha da kök saldı, kalplerinden izi silinmeyecek bir hâle geldi.

"Kalpleri Parçalanıncaya Kadar"

Ta kalplerinde hiçbir idrak ve his kalmayıncaya kadar devam eder.[10]

Kalplerinin param parça olmasından murat, onların öldürülmesi veya kabirdeki ve cehennem ateşindeki durumları da olabilir.

Şu mana da verildi: Pişmanlık ve üzüntü ile tevbe edip dönerlerse, o zaman o kalpler şüphelerden kurtulur, itminana kavuşur.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ "Allah, Alîm'dir – Hakîm'dir."

Allah onların niyetlerini bilir, binalarının yıkımıyla ilgili verdiği emirde hikmet sahibidir.

10 Kalp, idrak ve hissin merkezidir. Ancak, batıl sistem içinde yer alan kimseler, sonunda idrak ve hislerini devre dışı bırakır bir hâle gelirler. Bunun sonunda kalpleri mühürlenir, o kalplere iman girmez.

138. DERS

Tebük Seferi - 9

111- إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ **"Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, cennet karşılığında satın aldı."**

Ayet, mü'minlerin can ve mallarını Allah yolunda feda etmelerine mukabil, Allahu Teâlânın onları cennetle mükâfatlandırmasını anlatan bir temsildir.

يُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ **"Onlar Allah yolunda savaşırlar."**

فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ **"Öldürürler ve öldürülürler."**

Ayetin bu kısmı, onlara niçin böyle bir bedel ödendiğini beyan eder.

وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِى التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ وَالْقُرْاٰنِ **"Allah, bunu Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da kesin olarak va'detmiştir."**

Bu iki kitapta da, Kur'anda olduğu gibi böyle bir vaat bulunmaktadır.

وَمَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ مِنَ اللّٰهِ **"Ahdine Allah'tan daha iyi vefa gösteren kimdir?"**

فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِى بَايَعْتُمْ بِهٖ **"O hâlde, yapmış olduğunuz bu alışverişten dolayı sevinin."**

Böyle bir müjdeye ne kadar sevinebilirseniz sevinin, çünkü Allah bu vaadiyle talep edilen şeylerin en büyüklerini size vacip kıldı.

وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ **"İşte büyük kurtuluş budur."**

112- اَلتَّائِبُونَ **"(Bunlar), tevbe edenler."**

Biraz önce mü'minlerden söz edilmişti. Burada da onların vasıfları anlatılmaktadır.

Veya **"Tevbe edenler"** ifadesi müb'teda olup bunun haberi "her ne kadar cihad etmeseler de cennet ehlindendirler" şeklinde olabilir. Nitekim başka bir ayette **"Mü'minlerden -özür sahipleri müstesna- oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler eşit olamazlar. Allah, mallarıyla ve canlarıyla cihad edenleri, derece itibariyle, otu-**

ranlardan üstün kıldı. (Bununla beraber O,) **hepsine de en güzel olanı** (cenneti) **va'detmiştir"** (Nisa, 95) denilmiştir.

Veya **"Tevbe edenler"** ifadesinin haberi, kendisinden sonra gelenler olabilir. Yani, "gerçek olarak küfürden tevbe edenler, şu vasıfları cem eden kimselerdir."

الْعَابِدُونَ **"İbâdet edenler."**

Yani, dini sırf Allah için yaşayıp ibadet edenler.

الْحَامِدُونَ **"Hamdedenler."**

O'nun nimetlerine hamdedenler

السَّائِحُونَ **"Saihun** (Allah yolunda seyahat edenler.)"

Saihun'dan murat oruç tutanlardır. Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Ümmetimin seyahati, oruçtur." Orucun seyahate benzetilmesi, her ikisinin de şehevî şeylere mani olmasındandır.

Veya orucun nefisle ilgili bir idman olmasındandır. Bu idmanla, mülk ve melekûtun gizliliklerine muttali olunur.

Veya bundan murat, cihad ve ilim için yolculuk yapanlardır.

الرَّاكِعُونَ **"Rükû' edenler."**

السَّاجِدُونَ **"Secde edenler."**

الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ **"İyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar."**

İman ve taati emreden, şirk ve günahlardan nehyedenler.

وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ **"Ve Allah'ın koyduğu sınırları hakkıyla koruyanlardır."**

Daha önce bir kısım faziletli durumlar tafsilen ifade edilmişti, bununla da hepsi icmal edildi.

Şöyle de denildi: Bunda, sayılan vasıfların yedinci ile bittiğini bildirmek vardır. Çünkü yedi tam bir sayıdır, sekizinci ise atıf ile başka bir sayımın başlamasıdır. Bundan dolayı bu vav harfine **"vav-i semaniye"** denilir.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ **"Mü'minleri müjdele!"**

Bu faziletlerle mevsuf olan ehl-i imanı müjdele!

Ayette "onları" demek yerine **"mü'minleri"** demesi onları bu özelliklere sevkeden şeyin imanları olduğuna, ayrıca kâmil mü'minde bu özelliklerin bulunması gerektiğine tenbih içindir.

Kendisiyle müjdelenen cennetin burada ifade edilmeyişi, tazîm içindir. Sanki şöyle denilmiştir: "Onları fehimlerin ihata edemeyeceği ve kelam kalıplarına sığmayacak kadar büyük olan şeyle müjdele!"

113- مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا اُولٰى قُرْبٰى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحَابُ الْجَحِيمِ **"Peygambere ve mü'minlere, -yakınları da olsalar- cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra, müşrikler için mağfiret dilemeleri uygun değildir."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Hz. Peygamber, amcası Ebu Talib vefat ederken "Allah katında senin lehinde şehadette bulunacağım bir şey söyle" dedi, ama Ebu Talip böyle bir şeyi söylemedi. Hz. Peygamberin "nehyolunmadığım sürece senin için istiğfarda bulunacağım" demesi üzerine bu ayet nazil oldu.

Onların küfür üzere öldüğü belli olduğunda, kendileri için istiğfarda bulunulmaz.

Ayette, onlardan hayatta olanlara istiğfarın caiz olduğuna bir delil vardır. Çünkü bunda imana muvaffak olmalarını talep etmek söz konusudur.

"Hz. İbrahimin babasına istiğfarıyla bu ayet arasında bir çelişki yok mu?" meselesine de temas edilerek şöyle denildi:

114- وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ اِبْرٰهِيمَ لِاَبِيهِ اِلاَّ عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا اِيَّاهُ **"İbrahim'in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir söz yüzündendi."**

Hz. İbrahim, babasına **"Senin için mağfiret dileyeceğim."** (Mümtehine, 4) demişti. Yani, "imana muvaffak olman için bağışlanmanı isteyeceğim. Çünkü iman, öncesine ait günahları keser atar."

فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ اَنَّهُ عَدُوٌّ لِلّٰهِ تَبَرَّاَ مِنْهُ **"Onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca, ondan uzaklaştı."**

Bunun Hz. İbrahime tebeyyün etmesi,

-Babasının küfür üzere ölmesi,

-Veya Allah tarafından "O iman etmeyecek!" şeklinde bir vahiy gelmesiyle olabilir.

Hz. İbrahim bunu anlayınca, istiğfara son verdi.

إِنَّ إِبْرٰهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ **"Şüphesiz İbrahim, çok içli, çok halîm bir kişiydi."**

Çokça ah eden biri idi. Bundan murat, Hz. İbrahim'in ileri derecede merhameti ve rikkat-i kalbidir.

O, halîmdir, belalara sabreder.

Ayet, babasının kaba tavrına rağmen, Hz. İbrahimi istiğfara sevkeden durumu anlatmaktadır.

115- وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدٰيهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ **"Bir kavmi hidayete erdirdikten sonra, nelerden sakınacaklarını kendilerine iyice açıklamadıkça Allahın onları dalalete düşürmesi söz konusu değildir."**

Allah hiçbir kavmi, sakınmaları gereken şeylerin tehlikesini beyan etmedikçe, İslâma hidayetten sonra yoldan çıkarmış değildir.

Sanki bunda, Hz. Peygamberin henüz yasak gelmeden amcasına veya önceki müşriklere sözü hakkında mazur olduğunu beyan vardır.

Denildi ki: Ayet, bir zamanlar kıblenin Mescid-i Aksa olması, içkinin haram sayılmaması gibi durumlarla alakalıdır. Bunlara göre dini yaşayanlar, sonradan değişen hükümlerden sorumlu değillerdir.

Ayette, haramları bilmeyenlerin mükellef olmadıklarına bir delil vardır.

إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ **"Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."**

116- إِنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ **"Şüphesiz göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır."**

يُحْيِي وَيُمِيتُ **"O, diriltir ve öldürür."**

وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ **"Sizin için Allah'tan başka ne bir dost vardır, ne de bir yardımcı."**

Allahu Teâlâ onları, velev yakınları da olsa müşriklere istiğfardan men etti. Bu da onlardan bütün bütün berî olmayı tazammun eder. Ardından açıkladı ki, Allah her mevcudun sahibidir, onun işini görür, ona hâkimdir. Onlara velayet ve yardım ancak Allahtan gelir. Onlar bunu bilsinler ve her şeyleriyle O'na yönelsinler, Onun dışındakilerden teberri etsinler, ta ki yaptıklarında ve terk ettiklerinde O'ndan başka maksatları olmasın. Allah için işlesinler, Allah için terk etsinler.

117- لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْاَنْصَارِ **"Andolsun Allah; Peygamber, Muhacirler ve Ensarın tevbelerini kabul etmiştir."**

Allahın Hz. Peygamberin tevbesini kabulü şu cihetlerden olabilir:

-Münafıkların sefere katılmama hususunda izin istemeleri üzerine Hz. Peygamber izin vermişti.

-Veya O'nun günahla alakası olmadığı böyle ifade edildi. Benzeri bir durumu **"Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın."** (Fetih, 2) ayetinde görürüz.

-Bunda, tevbeye bir sevk vardır. Yani, tevbeye ihtiyacı olmayan kimse yoktur.

Hatta Hz. Peygamber, Muhacirler ve Ensar bile tevbeye muhtaçtırlar. Cenab-ı Hak şöyle buyurur:

"Ey mü'minler! Hep birden Allah'a tevbe edin." (Nur, 31)

Çünkü herkes için belli bir makam vardır, o makama yakışmayan bir tavrı olduğunda, bu nakıs durumdan kurtulup o makama yükselmek bir tevbedir.

-Hz. Peygamber, Muhacir ve Ensar için tevbeden bahsedilmesi, tevbenin Cenab-ı Hakkın seçkin kullarından nebiler ve salihlerin makamı olduğunu ortaya koyarak faziletini izhar eder.

الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِى سَاعَةِ الْعُسْرَةِ "(O Muhacirler ve Ensar) **zor saatte peygambere tabi oldular."**

"Zor saat" onların Tebük seferindeki halleridir. On kişi sırayla bir deveye biniyordu. Hatta iki kişi biraz su ile bir hurmayı ikiye taksim ediyorlardı.

مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ "(Ama) **içlerinden bir kısmının kalpleri az kalsın kayacak gibi olmuştu."**

Neredeyse onlardan bir fırkanın kalpleri iman üzere sebat veya Peygambere tâbi olma hususunda kayacak gibi oldu.

ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ **"Ardından onların tevbelerini kabul etti."**

Allahın onların tevbesini kabul ettiğinin tekrar bildirilmesi te'kid içindir ve niçin kabul ettiğinin de bir açıklamasıdır. Yani, onları o karşılaştıkları zorluklar sebebiyle affetmiştir.

إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِيمٌ **"Şüphesiz O, onlara Rauf – Rahîm'dir** (çok şefkatli ve çok merhametlidir)."

118- وَعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا **"Savaştan geri kalan üç kişinin de tevbelerini kabul etti."**

Allah, Ka'b Bin Malik, Hilal Bin Ümeyye ve Mürare Bin Rabi'i de affetmiştir.

Bunlar seferden geri kalmışlardı.

Veya bunların hükmü geriye bırakıldı. Çünkü bunlar, haklarında ilâhî hüküm tehir edilen "mürciundurlar."

حَتّٰى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ **"Yeryüzü bütün genişliğine rağmen onlara dar gelmişti."**

Ayet, onların ne yapacaklarını bilememe şaşkınlığını yaşadığını anlatan bir meseldir. Yeryüzü çok genişti, ama insanlar onlarla ilişkilerini büsbütün kesmişlerdi.

وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ **"Vicdanları da kendilerini sıktıkça sıkmıştı."**

Kalpleri, aşırı yalnızlık ve gamla dolu idi, o kalplere bir ünsiyet ve sürur girmiyordu.

وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللّٰهِ إِلَّا إِلَيْهِ **"Allah'tan, yine O'na sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı."**

Onun mağfiretini istemekten başka Allahın gadabından bir sığınak olmadığını bildiler.

ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا **"Sonra dönsünler diye, onların tevbelerini kabul etti."**

Sonra onları tevbeye muvaffak kıldı.

Veya tevbelerinin kabulü hakkında ayet indirdi, ta ki tevbe edenler zümresinden sayılsınlar.

Veya, tekrar tekrar onlara kabul ve rahmetle döndü, ta ki tevbeleri üzere istikametle devam etsinler.

إِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ **"Şüphesiz Allah, Tevvab – Rahîm'dir."**

Allah, tevbe eden için bir günde yüz defa dönse de, yine de tevbesini kabul eder. **Rahîmdir**, nimetleriyle ona lütufta bulunur.

139. DERS

Tebük Seferi - 10

119- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ **"Ey iman edenler! Allah'tan korkun."**

Razı olmadığı hususlarda Allaha karşı gelmekten sakının."

وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ **"Ve sadıklarla beraber olun."**

İmanlarında ve ahitlerinde veya niyet, söz ve amel olarak Allahın dininde dosdoğru olan sadıklarla beraber olun.

120- مَاكَانَ لِاَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ اَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ **"Medine halkı ve onların çevresinde bulunan bedevîlere, Allah Resûlünden geri kalmaları uygun değildir."**

"Allah Resûlünden geri kalmaları uygun değildir" ifadesi, "geri kalmasınlar!" anlamında gayet belağatlı bir sakındırmadır.

وَلاَ يَرْغَبُوا بِاَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ **"Onun katlandığı zahmetlere kendilerinin katlanmaya yanaşmamaları da** (uygun değildir)**."**

Ve Hz. Peygamberin kendini sakındırmadığı şeyden kendilerini sakındırmaları, tehlikeli durumlara göğüs gerdiği durumda geri durmaları uygun değildir.

Rivayete göre Ebu Hayseme bahçesine girdi, kendisinin güzel bir hanımı vardı. Hanımı gölgeye hasır serdi, kocasına hurma ve soğuk su verdi. Ebu Hayseme şöyle bir baktı ve "koyu bir gölge, lezzetli bir hurma, soğuk bir su ve güzel bir kadın! Peygamber ise kızgın güneş altında ve çöl rüzgarlarına maruz durumda.. Vallahi bu hal hayra alâmet değil" dedi. Ardından ayağa kalktı, devesine bindi, kılıcını ve mızrağını aldı.

Sonra rüzgâr gibi süratle yola koyuldu. Hz. Peygamber, bakışını yola yöneltmişti, deve üstünde gelen biri olduğunu görünce "Ebu Hayseme olaydı" buyurdu. Gelenin o olduğunu görünce çok sevindi, onun için istiğfarda bulundu.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ لاَ يُصِيبُهُمْ ظَمَاٌ وَلاَ نَصَبٌ وَلاَ مَخْمَصَةٌ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلاَ يَطَؤُنَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلاَ يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلاً اِلاَّ كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ

"Çünkü onların, Allah yolunda çektikleri susuzluk, yorgunluk, aç-

lık, kâfirleri öfkelendirmek üzere bir yere adım atmaları ve düşmana karşı herhangi bir başarı kazanmaları gibi hiçbir olay yoktur ki karşılığında kendilerine salih bir amel yazılmış olmasın."

Yani, böyle bir sefere çıkış elbette ücretsiz değildir. Bu yolda karşılaşacakları susuzluk, yorgunluk, açlık ve düşman diyarını çiğnemek, onları öldürmek, esir almak, ganimete ulaşmak gibi durumlar, kendilerine hep sevap kazandıracaktır.

إِنَّ اللّٰهَ لاَ يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ **"Şüphesiz Allah, iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez."**

Allah, iyi işler yapanları bu iyilikleriyle mükâfatlandırır.

Ayet, onların bu uğurda çektiklerinin niçin yazılacağını bildirir ve cihadın da bir iyilik olduğuna tenbihte bulunur.

Cihadın iyilik olması hem kâfirler, hem de mü'minler içindir.

Kâfirler için iyilik olması, mecnun birini tedavi eden kimsenin ona vurduğu darbelerin aslında mecnunun lehine olması kabilindendir, onları kemâle erdirmeye çalışmaktır.

Mü'minler için iyilik olması ise, onları kâfirlerin hâkimiyetinden ve istilasından kurtarmasıdır.

121- وَلاَ يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلاَ كَبِيرَةً وَلاَ يَقْطَعُونَ وَادِيًا اِلاَّ كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ **"Allah yolunda küçük, büyük bir harcama yapmazlar ve bir vadiyi katetmezler ki, yaptıklarının daha güzeliyle Allah'ın kendilerini mükâfatlandırması için hesaplarına yazılmış olmasın."**

Allah onları yaptıkları amellerin en güzeliyle veya amellerinin karşılığının en güzeliyle mükâfatlandıracaktır.

122- وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَآفَّةً **"Bununla beraber mü'minlerin hepsinin birden sefere katılmaları uygun değildir."**

Toptan geri kalmaları uygun olmadığı gibi, toptan savaşa veya ilim seyahatine çıkmaları da uygun değildir.

Çünkü bu tarz bir durum, geçimlerinin dengesini alt üst eder.

فَلَوْلاَ نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِى الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعُوا اِلَيْهِمْ **"Öyleyse onların her kesiminden bir grup da, din ko-**

nusunda köklü bilgi sahibi olmak ve döndükleri zaman kavimlerini uyarmak için sefere çıksa."

لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ **"Ola ki sakınırlar."**

Keşke kabile ve bir belde halkı gibi her büyük topluluktan az bir cemaat, fıkıhta derinleşmek için yola çıksa, bunun çilesini çekse.

Bunların çalışma gayesi ve ilim öğrenmekten maksadı, kavimlerini irşad ve onları uyarmak olsun.

Ayette bunun zikredilmesi ehemmiyetine binaendir. Bunda, ilim öğrenmek ve uyarıda bulunmanın farz-ı kifaye görevlerden olduğuna bir delil vardır.

Ayrıca şunu gösterir: İlim öğrenmekten maksat dini doğru yaşamak, başkalarının da doğru yaşamasına yardımcı olmaktır. Yoksa bunu insanlara üstten bakmak veya dünyevî geniş imkânlara kavuşmakta kullanmak uygun değildir.

Ayetin şöyle bir manasına da dikkat çekildi: Seferden geri kalanları şiddetle kınayan ayet nazil olunca, mü'minler toptan sefere çıkmaya koşuştular, ilimle meşguliyetten kesildiler. Bunun üzerine bu ayetle her gruptan bir taifenin cihada gitmesi, diğerlerinin de ilimle meşguliyet için geride kalması uygun görüldü. Ta ki en büyük cihad olan ilimle meşguliyet kesintiye maruz kalmasın. Çünkü, delil getirerek mücadele etmek bir asıldır, peygamberler bunun için gönderilmiştir. Sefere gidenler ilimle meşguliyetten geri kaldıklarından, döndüklerinde bunu telafi edebilmeleri için ilimle meşgul zâtlardan istifadeleri uygun olmaktadır.

123- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ **"Ey iman edenler! Kâfirlerden** (öncelikle) **yakınınızda olanlarla savaşın."**

Bununla, en yakınlarında olan kâfirlerle savaşmaları emredildi. Nitekim Hz. Peygambere de **"en yakınlarını uyarması"** emredilmişti.[11] Çünkü en yakın olanlar şefkate ve durumlarını düzeltmeye daha layıktırlar.

Denildi ki, bundan murad Medine çevresindeki Kurayza, Nadîr ve Hayber Yahudileridir.

Ayrıca Rumlar olduğu söylendi. Çünkü onlar Şam'da yaşıyorlardı ve Şam da Medineye yakın idi.

وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً **"Onlar sizde bir sertlik bulsunlar."**

---

11 Bkz. Şuara, 214.

Onlar sizde bir şiddet ve savaşa karşı sabır bulsunlar.

وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ **"Bilin ki, Allah müttakilerle beraberdir."**

Koruyarak ve yardım ederek Allah onlarla beraberdir.

124- وَاِذَا مَاأُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ اَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهٖٓ اِيمَانًا **"Herhangi bir sûre indirildiğinde, içlerinden bazısı** (alaylı bir şekilde) **"Bu hanginizin imanını artırdı?" der."**

Burada medar-ı bahs olanlar münafıklardır. Bunlar inkâr ve istihza ile "bu sûre hanginizin imanını artırdı?" derler.

فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا فَزَادَتْهُمْ اِيمَانًا **"İman etmiş olanlara gelince, bu onların imanını artırmıştır."**

Ehl-i iman, yeni sûre ile yeni şeyler öğrenirler, buna inanarak ve sûrenin muhtevasını düşünüp anlayarak imanlarını artırırlar.

وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ **"Onlar bununla sevinirler."**

Yeni bir sûrenin inmesi onları sevince garkeder. Çünkü o, kemâllerini artırmaya ve derecelerini yükseltmeye bir sebeptir.

125- وَاَمَّا الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا اِلٰى رِجْسِهِمْ **"Kalblerinde bir hastalık olanlara gelince, onların da murdarlıklarına** (küfürlerine) **murdarlık** (küfür) **katmıştır."**

Kalplerinde maraz olanlar ise, öncekileri inkara ilâve olarak bunu da inkar etmeleriyle murdarlıklarını artırırlar.

وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ **"Ve onlar kâfir olarak ölüp gitmişlerdir."**

Bu durum kendilerinde iyice muhkemleşir, bu hâl üzere ölürler.

126- اَوَلَا يَرَوْنَ اَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِى كُلِّ عَامٍ مَرَّةً اَوْ مَرَّتَيْنِ **"Görmüyorlar mı ki, onlar her yıl bir veya iki kere belâya çarptırılıp imtihan ediliyorlar."**

Görmüyorlar mı, onlar her yıl birkaç kere çeşitli belalarla, veya Hz. Peygamberle savaşmakla imtihan ediliyorlar ve bunda ortaya çıkan delilleri gözleriyle görüyorlar.

ثُمَّ لَايَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ **"Sonra ne tevbe ederler, ne de ibret alırlar."**

Ama bu ayetleri görmelerine rağmen yine de bu hallerine son vermiyorlar, nifaklarından tevbe etmiyorlar, ibret almıyorlar.

127- وَاِذَا مَآ اُنْزِلَتْ سُورَةٌ نَظَرَ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ هَلْ يَرٰيكُمْ مِنْ اَحَدٍ ثُمَّ انْصَرَفُوا **"Bir sûre indirildi mi, "Sizi gören var mı?" diye birbirlerine göz ederler, sonra da sıvışıp giderler."**

Bir sûre indiğinde, bunu inkar ederek ve bununla alay ederek veya onda kendi ayıpları zikredildiğinden öfke ile dolu bir şekilde birbirlerine bakıyorlar.

Peygamberin yanından kalktığınızda **"Sizi gören var mı?"** diyorlar. Kimse görmemişse kalkıp gidiyorlar, gören olmuşsa rezil olmak korkusuyla mecburen oturuyorlar, sonra kalkıp gidiyorlar.

صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ **"Anlamayan bir toplum olmalarından dolayı, Allah onların kalplerini çevirdi."**

"Allah onların kalplerini çevirdi"

Bu ibare, hem onların durumunu ihbar, hem de onlara bir beddua olabilir.

Birinciye göre mana "Allah onların kalplerini çevirdi."

İkinciye göre ise "Allah onların kalplerini çevirsin" şeklindedir.

"Anlamayan bir toplum olmalarından dolayı"

Bunun sebebi, onların fehimlerinin kötü olması veya düşünmeyişleridir.

128- لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ اَنْفُسِكُمْ **"Andolsun, size kendi içinizden bir peygamber geldi."**

Cinsinizden, sizin gibi Arab bir Peygamber size geldi.

Ayet "enfesiküm" şeklinde de okunmuştur. Yani, "en şerefliniz size peygamber olarak geldi."

عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ **"Sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir."**

Sizin nahoş şeylere maruz kalmanız Ona ağır gelir.

حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ **"O, size çok düşkündür."**

O, sizin iman etmenize, durumunuzun iyi olmasına son derece arzuludur.

بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ **"Mü'minlere karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir."**

Hem size, hem de diğer bütün ehl-i imana rauf – rahîmdir.

Ayetteki **Rauf**, kuvvetli rahmet sahibi anlamındadır. **Rahîm** kelimesine göre daha ziyade bir şefkat ifade etmesine rağmen, önce bu ismin gelmesi, ayet sonlarına uygunluk içindir.

129- فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ **"Eğer yüz çevirirlerse de ki: Allah bana yeter."**

Şayet sana imandan yüz çevirirlerse, "Allah bana kafidir" de.

Çünkü O, onların vereceği zarara karşı Sana yeter ve onlara karşı sana yardım eder.

لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ **"O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."**

Bu ifade, üsttekine delil gibidir.

عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ **"Ben ancak O'na tevekkül ettim."**

Ondan başkasından bir şey beklemiyor ve korkmuyorum.

وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ **"O, yüce Arş'ın sahibidir."**

Arş, kendisinden hükümlerin ve mukadderatın nazil olduğu makamdır.

Übey Bin Ka'b şöyle der:

"Bu iki ayet, en son nazil olan ayetlerdir."

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Tevbe ve İhlâs sûresi dışında Kur'an bana ayet ayet, harf harf nazil oldu. Ancak bu ikisi yetmiş bin saf melekle beraber bana indirildi."

Doğrusunu en iyi Allah bilir.

YUNUS SÛRESİ

Yunus Sûresi Mekkî sûrelerdendir.
Yüz dokuz ayettir.

140. DERS

Mü'minler ve Kâfirler

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- الٓرٰ **"Elif, Lâm, Râ."**

تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ **"İşte bunlar o hikmetli kitabın âyetleridir."**

"İşte bunlar" ifadesi sûrenin veya Kur'anın tazammun ettiği ayetlere işarettir. Kitaptan murat, bu sûre veya Kur'andır.

Bu kitabın **"Hakîm"** olması, kendisinde bulunan hükümler ve hikmetler yönündendir.

Veya "muhkem" anlamında olabilir. Yani, onun ayetleri muhkemdir, onlarda neshedilen bir şey yoktur.

2- اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنْ اَوْحَيْنَا اِلٰى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوا **"İçlerinden birine "İnsanları uyar ve iman edenleri müjdele" diye vahiy göndermemiz insanlara tuhaf mı geldi?"**

Bu, istifham-ı inkâridir.[1]

Onlar şöyle diyorlardı: "Hayret, Allah insanlara Ebu Talibin yetiminden başka gönderecek bir elçi bulamadı mı?"

Böyle demeleri dünya işlerinde kıt akıllı ve kısa nazarlı olmalarından, vahiy ve nübüvvetin hakikatini bilmemelerinden idi. Kaldı ki Hz. Peygamberin (asm) mal dışında onların dünyaca büyük saydıklarından eksik bir durumu yoktu. Peygamberlikte ise malın fazla olmaması çok cihetlerle daha münasiptir. Bundan dolayı, ondan önce de peygamberlerin çoğu bu hâl üzere idi.

Şöyle de denildi: Onları hayrete düşüren durum, En'am sûresinde de anlatıldığı üzere insanlardan bir peygamber gelmesi olmuştu.[2]

---

[1] Yani, insanlar buna niye hayret ediyorlar, hâlbuki bir peygamber gönderilmesi gayet makul bir durumdur.

[2] Bkz. En'am, 8-9. Ayrıca bkz. İsra, 94.

"İnsanları uyar ve iman edenleri müjdele"

Ayette **inzar** (uyarı) bütün insanlara genel, **müjdelemek** ise mü'minlere has kılındı. Çünkü bütün insanların uyarıya ihtiyacı vardır. Müjdenin ehl-i imana tahsisi ise, kâfirlerin gerçek anlamda müjdelenecek bir durumları olmamasındandır.[3]

أَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ **"Onlar için Rableri nezdinde yüksek makamlar vardır."**

Ayetin metninde geçen **"Kadem-i sıdk"**, yüksek makamlar ve derecelerdir. Bunun "sıdk" kelimesine nisbeti tahakkukunu beyan etmek içindir. Ayrıca, onların bu âli makamlara söz ve niyette dosdoğru olmalarıyla ulaştıklarına bir tenbihtir.

قَالَ الْكَافِرُونَ إِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ **"Kâfirler: "Hiç şüphesiz bu apaçık bir sihirbaz" dediler."**

Ayette geçen "sahir" kelimesi "sihir" şeklinde de okunmuştur. Bu okumaya göre, **"Bu"** kelimesi ile Kitab'a ve Hz. Peygamberin getirdiklerine işaret edilmiştir.

Aslında bu ifadede onların Hz. Peygamberden harikulâde işlere rastladıklarına ve bunların muarazasından acze düştüklerine bir itiraf vardır.

3- إِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ **"Rabbiniz o Allah'tır ki, gökleri ve yeri altı günde yarattı."**

Gökler ve yer, imkân dairesinde her şeyin asıllarıdır.

ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ **"Sonra arşa istiva etti."**

Allah **"ol"** emriyle belirlediği ve hikmetinin iktiza ettiği şekilde varlıkların emrini takdir eder, onu harekete geçirecek sebeplerini müheyya kılar, o sebeplerden neticeleri alır.

يُدَبِّرُ الْأَمْرَ **"İşi O idare ediyor."**

Ayetin metninde geçen **"tedbîr"**, akıbetin güzel olması için işlerin sonunu düşünmektir.

---

[3] **"Onları elîm bir azap ile müjdele!"** (Lokman, 7) gibi bazı ayetlerde yer alan müjde kelimesi, gerçek anlamda değildir.

مَا مِنْ شَفِيعٍ اِلاَّ مِنْ بَعْدِ اِذْنِهٖ **"O'nun izni olmadan hiç bir şefaatçi yoktur."**

Ayet, Allahın azametini anlatır ve "bu tanrılar Allah nezdinde bize şefaatçi olacak" diyenlerin batıl iddialarını reddeder.

Ayette, Allahın izin verdiğinin şefaatini isbat vardır.

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ **"İşte Rabbiniz olan Allah budur."**

İşte ulûhiyet ve rububiyeti iktiza eden sıfatlarla mevsuf olan Allah, sizin Rabbinizdir. Sizi terbiye eden O'dur. Hiçbir varlık O'nun bu rububiyetinde O'na şerik değildir.

فَاعْبُدُوهُ **"Öyleyse O'na ibadet edin!"**

Başkasına değil, sadece O'na ibadet edin.

اَفَلاَ تَذَكَّرُونَ **"Hâlâ düşünüp ibret almaz mısınız?"**

En ufak bir tefekkürde bulunmuyor musunuz? Ta ki Rububiyete ve ibadete layık olanın ancak O olduğunu, sizin taptıklarınızın olmadığını anlayasınız.

4- اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا **"Hepinizin dönüşü O'nadır."**

Ölümle veya haşirden sonra diriltilmekle hepiniz O'na döneceksiniz, başkasına değil. Öyleyse O'na kavuşmaya hazırlık yapınız!

وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا **"Bu, Allah'tan hak bir vaattir."**

اِنَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ **"Her şeyi ilk baştan yaratan sonra da iade edecek olan O'dur."**

لِيَجْزِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ **"Bu, iman edip salih amel işleyenleri adil bir şekilde mükâfatlandırması içindir."**

Ayetin metninde geçen **"kıst"**, adalet anlamındadır. Allah, iman eden ve salih amel işleyenlerin karşılığını adaletiyle verecektir.

Veya onların işlerini adalete uygun yapmalarını mükâfatlandıracaktır.[4]

Veya bu ifade "Allah onları imanlarıyla mükâfatlandıracak" manasını da ifade edebilir. Nasıl ki şirk çok büyük bir zulümdür, iman dahi tam

---

[4] İnsan adaletle iş yaptığında ifrat ve tefritten uzak olur, yaptığı şeyin hakkını verir.

bir adalettir. Bu mana, ayette daha zâhir görülmektedir. Ayetin devamında kâfirlerin cezası anlatılırken, onların da bu hâle küfürleri sebebiyle düştüklerinin anlatılması, bu ciheti te'yid eder.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ **"İnkar edenlere ise, küfürlerine karşılık kaynar sudan bir içecek ve elem verici bir azap vardır."**

Ayetten öyle anlaşılıyor ki, bu âlemin yaratılışı ve kıyametten sonra ikinci hayatın verilmesinden asıl maksad, bir muhasebe sonucu insanlara mükâfat veya ceza verilmesidir.

Ayette, Allahu Teâlâ, mü'minlere lütuf ve keremine yaraşır bir şekilde mükâfat vermeyi taahhüt etmiş olduğundan bunun ayrıntılarına girmemiştir. Ama kâfirlerin cezasına gelince, bu bozuk inançlarının ve uğursuz amellerinin sevkettiği bir hastalık gibidir.

Ayet, biraz önce nazara verilen **"hepinizin dönüşü O'nadır"** manasının hikmetini beyan gibidir. Çünkü dünya ve ahiretin yaratılışından maksat, mükellef olan insanların amellerinin karşılığını vermek olduğundan, Allaha dönüş elbette olacaktır.

5- هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا **"O** (Allah) **ki, güneşi bir ziya, ayı da bir nur kıldı."**

Nur, ziyadan daha geneldir. Işığı kendisinden olana ziya, ârızî olana (ışığı başkasından alana) nur denilir. Allahu Teâlâ bununla şuna tenbihte bulundu: Allah güneşi bizâtihi ışık kaynağı kıldı, ayı da güneşe mukabil yaptı, onu güneşten ışık alacak şekilde yarattı.

وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ **"Ona menziller takdir etti."**

Burada zamir güneş ve ayın her birine aittir. Yani, bunlardan her biri için menziller takdir etti.

Veya bu ikisini menziller sahibi kıldı.

Veya zamir sadece aya râci olabilir. Özel olarak ondan böyle bahsedilmesi, seyrinin süratli oluşu, menzillerinin gözle görülmesi, dinin bazı hükümlerinin ona bağlı olması gibi sebeplerdendir.[5] Bundan dolayı bu takdirin sebebi şöyle açıklandı:

لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ **"Bunları, senelerin sayısını ve hesabını bilesiniz diye yaptı."**

---

5 Mesela, Ramazan ayı onun görülmesiyle başlar.

Böyle olması, muamelat ve tasarruflarınızda ayların, günlerin hesabını bilmeniz içindir.

مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلاَّ بِالْحَقِّ **"Allah bunu ancak hak olarak yarattı."**

يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ **"O, bilecek bir kavim için âyetlerini ayrıntılı olarak açıklar."**

Çünkü bu ayetleri dikkatle düşünerek bunlardan yararlananlar onlardır.

6- اِنَّ فِى اخْتِلاَفِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ **"Elbette gece ile gündüzün farklı olmasında** (veya birbiri ardınca gelmesinde) **ve Allah'ın göklerde ve yerde yarattıklarında,** (günahlardan) **sakınan bir kavim için ayetler vardır."**

Bütün bunlarda Saniin varlığına ve birliğine, ilim ve kudretinin kemâline alâmetler vardır.

Ancak bu ayetler, kötü akıbetten sakınanlar içindir. Çünkü bu sakınma, onları tefekkür ve tedebbüre sevkeder.

7- اِنَّ الَّذِينَ لاَ يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاطْمَاَنُّوا بِهَا **"Gerçekten Bize kavuşmayı ummayan, dünya hayatına razı olan ve onunla tatmin olanlar..."**

Bunlar, öldükten sonra dirilmeyi inkârlarından dolayı Allaha kavuşmayı hiç beklemezler. Sadece gözle görülenlere takılıp kalırlar, ötesine geçemezler.

Ahireti bilmediklerinden, gafletleri sebebiyle kendilerini tamamen dünyaya verirler.

Her şeyleriyle ona yönelirler,

Bütün himmetlerini dünyanın lezzetlerine ve surî şaşaasına tahsis ederler.

وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ اٰيَاتِنَا غَافِلُونَ **"Ve onlar Bizim âyetlerimizden gafildirler."**

Onlar, tümüyle ilâhî ayetlerin zıddı şeylere daldıklarından, o ayetler üzerinde düşünmezler.

Ayet, öncekine atıfla onların vasfı olabileceği gibi, başkalarını anlatıyor da olabilir. Bu durumda önce nazara verilenler, öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden ve ancak dünya hayatını gören kimselerdir. Bu ayette anlatılan-

lar ise, dünya sevgisi kendisini oyalayıp ahireti düşünmekten ve ona hazırlanmaktan alıkoyan kimselerdir.

8- أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ **"İşte kendi kesbettikleri yüzünden, bunların varacakları yer ateştir."**

Devamlı işledikleri ve iyice bulaştıkları günahlar yüzünden, bunların varacakları yer cehennemdir.

9- إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ ۚ **"Şüphesiz iman edip salih ameller işleyenleri, imanları sebebiyle Rableri hidayete erdirir."**

Onların Rabbi, imanları sebebiyle onları cennete götürecek yola iletir.

Veya onları gerçekleri idrake sevkeder. Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Kim bildiğiyle amel etse, Allah ona bilmediğini de öğretir."

Veya Allah onları cennette istedikleri şeye sevk eder.

Ayete dikkat edildiğinde, bu ilâhî sevkin sebebinin iman ve salih amel olduğu anlaşılır. Lakin, ayette **"imanları sebebiyle"** denilmesi, her ne kadar salih amel imana bir tetimme ve onunla yan yana olsa da, sebebiyet noktasında imanın müstakil olduğuna delâlet eder.

تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ **"Naîm cennetlerinde onların altlarından ırmaklar akar."**

10- دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ **"Onların oradaki duaları şudur: "Allahım, seni tenzih ederiz."**

وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ۚ **"Orada birbirlerine tahiyyeleri ise, 'selâm'dır."**

O cennetlerde birbirlerine veya meleklerin onlara iyi dilekleri, selâmdır.

وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۚ **"Ve dualarının sonu da "Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun" demeleridir."**

Mana, şöyle olabilir: Onlar cennete girdiklerinde, Allahın azamet ve kibriyasını görünce, O'nun şanını yüceltirler, celâl vasıflarıyla O'nu tavsif ederler. Sonra melekler onları selamlayıp her türlü kötü şeyden selamete erdiklerini ve her türlü ikrama nail olacaklarını haber verirler.

Veya doğrudan ilâhî selâma muhatap olurlar. Onlar da Cenab-ı Hakka hamd u senada bulunurlar, ikram sıfatlarıyla O'nu yâd ederler.

141. DERS

İlâhi Vahiy

11- وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِىَ اِلَيْهِمْ اَجَلُهُمْ **"Şayet Allah insanların hayrı çabuk istemelerine icabeti gibi şerri istemelerine hemen icabet etseydi, onların ecelleri bitmiş olurdu."**

Şayet Allah, insanlar hayrı istediklerinde hemen vermesi gibi, şerri istediklerinde de hemen verseydi, helâk olur giderlerdi.

Onların şerri istemesi, **"üstümüze gökten taş yağdır"** (Enfal, 32) demeleri gibi durumlardır.

Ayette, Cenab- Hakkın hayra icabette sür'atini hissetirme vardır.

فَنَذَرُ الَّذِينَ لاَ يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ **"Fakat bize kavuşmayı ummayanları kendi hallerine bırakırız da azgınlıkları içinde bocalayıp dururlar."**

Lakin biz acele etmeyiz, hemen işlerini bitirmeyiz. Onlara bir mühlet vererek ve bir istidraç olarak kendi hâllerine bırakırız.

12- وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهٖٓ اَوْ قَاعِدًا اَوْ قَآئِمًا **"İnsana sıkıntı dokunduğu zaman, gerek yan yatarken, gerek otururken, gerek ayakta bize dua eder."**

Yani, her durumda Bize dua eder. Sayılan haller, o kimsenin farklı farklı zararlar için yaptığı dualara da işaret edebilir.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَاَنْ لَمْ يَدْعُنَآ اِلٰى ضُرٍّ مَسَّهُ **"Kendisinden sıkıntısını giderdik mi sanki kendisine dokunan o sıkıntı için bize hiç yalvarmamış gibi aldırmadan geçer gider."**

O zararı kendisinden izale ettiğimizde, kendi yoluna gider, küfrüne devam eder.

Veya duayı bırakır, artık dua etmez.

كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ **"İşte, o aşırı gidenlere yaptıkları şeyler böyle güzel gösterildi."**

Onlara, şehevanî şeylere dalmak, ibadetlerden yüz çevirmek gibi durumlar süslü gösterildi.

13- وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا **"Andolsun ki, sizden önceki devirlerde yaşayanları zulmettiklerinde helak ettik."**

Sizden önceki devirlerde gelenler, dini yalanlayarak ve kendilerine verilen kuvvetleri uygunsuz şeylerde kullanarak zulmettiklerinde, biz onları helâk ettik.

وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ **"Peygamberleri onlara apaçık delillerle gelmişlerdi."**

Peygamberleri, onlara kendilerinin doğru olduğunu gösteren hüccetlerle gelmişlerdi.

وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا **"Onlar ise iman etmediler."**

Lakin iman etmek kendilerine nasip olmadı. Çünkü kabiliyetleri bozuldu, Allah onlara muvaffakiyet vermedi, onların küfürleri üzere öleceklerini biliyordu.

كَذٰلِكَ نَجْزِى الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ **"İşte mücrimler topluluğunu biz böyle cezalandırırız."**

Peygamberleri yalanlamaları ve bunda ısrarları sebebiyle kendilerine mühlet verilmesinde bir fayda olmadığı tahakkuk edince, biz onları cezalandırdık.

Onları cezalandırdığımız gibi, her mücrimi de, sizi de öyle cezalandırırız.

Ayette onların cürümlerinin kemâline ve o noktada gözler önünde olduklarına bir delâlet vardır.

14- ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَآئِفَ فِى الْاَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ **"Sonra onların ardından sizi yeryüzüne halifeler yaptık ki, bakalım nasıl ameller işleyeceksiniz."**

Helâk ettiğimiz o devirlerden sonra, imtihan edilenlerin başkalarının yerine getirilmesi gibi, sizi arza halifeler kıldık. Onların yerine sizi getirdik. Ta ki hayır mı, yoksa şer mi işleyeceğinizi görelim, amelinize göre size muamelede bulunalım.

"Nasıl ameller işleyeceksiniz" ifadesinde şöyle bir manaya delâlet

vardır: Amellerin karşılığını vermekte muteber olan, fiillerin cihetleri ve keyfiyetleridir, yoksa zâtları değildir. Çünkü aynı fiil bazan güzel, bazan da çirkin olabilir.[6]

15- وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ ۙ قَالَ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا ائْتِ بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَآ اَوْ بَدِّلْهُ ۚ **"Böyle iken, âyetlerimiz, kesin deliller olarak kendilerine okunduğu zaman, bize kavuşmayı ummayanlar, "Bundan başka bir Kur'ân getir veya bunu değiştir" dediler."**

Öyle ki o kitapta öldükten sonra dirilme, sevap, ceza olmasın veya ilahlarımızın ayıplanması gibi durumlar yer almasın.

"Veya bunu değiştir"

Veya bunları müştemil ayeti başka bir ayetle değiştir.

Onlar bunu belki de "böyle yapsın, onu ilzam edelim" diye istediler.

قُلْ مَا يَكُوْنُ لِيْٓ اَنْ اُبَدِّلَهٗ مِنْ تِلْقَآئِ نَفْسِيْ ۚ **"De ki, "Onu kendime göre değiştirmem, olacak bir şey değildir."**

Onlar, **'Bundan başka bir Kur'ân getir veya bunu değiştir'** demişlerdi. Buna cevap olarak kendi keyfine göre değiştirmesinin söz konusu olamayacağı nazara verildi, **"başka bir Kur'an"** meselesine girilmedi. Çünkü, bir kısmı değiştirilmezse, tümünün değiştirilmeyeceği anlaşılır.

اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ ۚ **"Ben ancak bana vahyolunana uyarım."**

Niçin değiştirilmeyeceğini beyan eder. Çünkü bir meselede başkasına tâbi olan, onda kendi başına tasarrufta bulunamaz.

Ayetin bu kısmı "peki, Kur'anda bazı hükümler neshedildi, buna ne dersin?" şeklindeki bir soruya da cevaptır.[7]

Ayet aynı zamanda –haşa- "Kur'an Muhammedin sözü ve uydurmasıdır" diyenlere de bir reddir.[8]

---

6 Yani, ne yapıldığından ziyade nasıl yapıldığı önemlidir. Biri Allaha secde eder sevap kazanır, diğeri puta secde eder, günaha girer.

7 Yani, "ben kendim değiştirme yetkisine sahip değilim. Ama Allah dilerse değiştirir, ben de o yeni hükme tâbi olurum"

8 **"Başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir"** demelerinde tariz yoluyla "bu zaten senin kelâmın. Başkasını söylesen, bazı hükümlerini değiştirsen ne olur sanki?" manası hissedilmektedir.

Bundan dolayı cevapta tebdîl (değiştirme) kayıtlı olarak ifade edildi ve kendisinin yapacağı bir değişikliğin Allaha isyan olacağı bildirildi.

إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ **"Eğer Rabbime isyan edersem, şüphesiz büyük bir günün azabından korkarım."**

Ayette, onların böyle bir teklifle azabı hak ettiklerine bir ima (hafif bir işaret) vardır.

16- قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ **"De ki: Eğer Allah dileseydi ben onu size okumazdım."**

Şayet Allah başka şekilde dileseydi ben onu size okumazdım, Allah benim dilimle onu size bildirmezdi.

وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ **"O da onu hiçbir şekilde size bildirmezdi."**

İbnu Kesir, olumsuzluk bildiren لَا **"lâ"** harfini te'kid bildiren "le" şeklinde okur. Yani, Allah dileseydi onu size okuyan ben olmazdım, Allah benden başkasının diliyle onu size bildirirdi. Demek ki o, mutlaka olması gereken bir haktır, onunla ben gönderilmeseydim bir başkası mutlaka gönderilirdi.

Şöyle bir manaya da dikkat çekilmiştir: "Şayet Allah dileseydi, onu size okuyarak sizi benimle mücadele eden kimseler hâline getirmezdim."

Yani bu mesele tamamen Allahın meşietine bağlıdır, benim dilememle bir alâkası yoktur. Bunun için sizin keyfinize göre onda tasarrufta bulunmam söz konusu olamaz.

Sonra, şununla bu manayı takrir etti:

فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ **"İçinizde bundan önce bir ömür yaşadım."**

Kur'anın nüzulünden önce sizinle kırk sene beraber oldum, ne öyle bir şey biliyor, ne de okuyordum.

Bunda Kur'anın mu'cize ve harikulâde olduğuna bir işaret vardır. Çünkü kavmi içinde kırk yıl yaşayan ve bu süre içinde ilimle meşgul olmayan, bir âlim görmeyen, bir şiir söylemeyen, bir hitabede bulunmayan birisi, birden onlara kitap okuyor, bu kitabın ifadeleri, edîb insanların fesahatine galip geliyor, her türlü nesir ve manzum ifadenin fevkinde yer alıyor. Usül ve füru' ilimlerinin kurallarını ihtiva ediyor, gerçeğe uygun bir şekilde ön-

cekilerin kıssalarını, sonrakilerin olaylarını anlatıyor. Elbette bütün bunlar, onun Allahtan geldiğini gösterir.

أَفَلاَ تَعْقِلُونَ **"Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız?"**

Tedebbür ve tefekkürle akıllarınızı onu anlamakta kullanmıyor musunuz ki, onun ancak Allahtan geldiğini bilesiniz.

17- فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ **"Artık bir yalanı Allah'a iftira eden veya O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir?"**

Allaha yalan uydurmak, ona şerik ve çocuk isnad etmek gibi iftiralardır.

إِنَّهُ لاَ يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ **"Şüphesiz mücrimler iflah olmaz."**

18- وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ مَا لاَ يَضُرُّهُمْ وَلاَ يَنْفَعُهُمْ **"Ve Allah'ın dışında kendilerine zarar ve fayda vermeyecek şeylere tapıyorlar."**

Çünkü onlar cansız şeylerdir, ne fayda ne de zarar verir. Hâlbuki mabud, sevap ve ceza vermeye muktedir olmalıdır, ta ki ona yapılan ibadet ya bir menfaati celbe veya bir zararı def'e vesile olabilsin.

وَيَقُولُونَ هَؤُلاَءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللهِ **"Ve "Bunlar bizim Allah katında şefaatçilerimizdir' diyorlar."**

"Bunlar bizim şefaatçilerimiz, bizi ilgilendiren dünya işlerimizde ve şayet varsa ahirette bize şefaatçi olacaklar" diyorlardı. Ve sanki onlar bu konuda şek içindeler. Bu ise onların aşırı cehaletlerinden kaynaklanıyor. Öyle ki zarar ve fayda vermeye gücü yeten gerçek Mabuda ibadeti bıraktılar, sırf bir "ola ki bunlar bize O'nun nezdinde şefaatçi olurlar" tevehhümüyle zarar ve fayda verip vermeyeceği bilinmeyenlere ibadet ettiler.

قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللهَ بِمَا لاَ يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلاَ فِي الأَرْضِ **"De ki: "Siz Allah'a göklerde ve yerde O'nun bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?"**

Yoksa "Allahın şeriki var da kendisi bilmiyor veya aslında bu putlar Allah nezdinde sizin şefaatçileriniz, ama O'nun bundan haberi yok" şeklinde mi düşünüyorsunuz. Her şeyi bilen Allaha, bilmediği bir şeyi mi söyleyeceksiniz?"

Ayetin bu üslûbunda onları şiddetle kınama ve kendileriyle inceden inceye bir istihza (tehekküm) vardır.

"Göklerde ve yerde" ifadesi şuna dikkat çeker: Onların Allahtan başka taptıkları ya semavidir veya arzîdir. Bu ikisinde ne varsa, kendileri gibi hadistir (sonradan olmuştur) ve faniliğe mahkûmdur. Dolayısıyla hiçbiri Allaha şerik koşulmaya layık değildir.

سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ **"Allah onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir ve yücedir."**

Allah onların şirk koşmasından veya şirk koştukları şeylerden münezzehtir, yücedir.

19- وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً **"İnsanlar ancak bir tek ümmet idi."**

İnsanların Önceleri Bir Ümmet Olması

-Hepsinin fıtrat üzere ehl-i tevhid olması,

-Hak üzere müttefik olmaları şeklinde olabilir. Bu, Hz. Âdem döneminde Kabilin Hâbili öldürmesine veya tufana kadar olan dönemdir.

-Veya peygamberlerin gönderilmediği dönemlerinde hepsinin dalalet üzere olması şeklinde anlaşılabilir.

فَاخْتَلَفُوا **"Derken ihtilafa düştüler."**

Hevâya ve batıl şeylere uyarak aralarında ihtilafa düştüler.

Veya peygamberlerin gönderilmesiyle aralarında ihtilaf meydana geldi. Bir kısmı onlara tabi olurken bir kısmı da kabul etmemekte ısrar etti.

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ **"Şayet Rabbinden önceden belirlenmiş bir söz olmasa idi, ihtilaf edip durdukları şeyler hakkında şimdiye kadar aralarında çoktan hüküm verilmiş olurdu."**

Allah tarafından önceden belirlenmiş söz,

-Aralarındaki hükmün tehiri,

-Aralarını ayıracak azabın kıyamete bırakılması tarzında olabilir. Çünkü kıyamet fasıl ve ceza günüdür.[9]

Şayet böyle sebkat etmiş bir takdir olmasaydı onların araları hemen bu

---

[9] Kıyametin fasıl günü olması, iyilerin ve kötülerin saflarının o günde ayrılması itibarıyladır. Çünkü bu dünyada iyiler ve kötüler birbirleriyle iç içe ve karışıktır. Kıyamette ise, **"Ey mücrimler! Ayrılın bu gün!"** (Yasin, 59) ayetinin bildirdiği gibi, mücrimlerle salihler o gün birbirlerinden tamamen ayrılacaklardır.

dünyada ayrılır, batıl yolda olanlar helâk edilir, hak yolda olanlara ise dokunulmazdı.

20- وَيَقُولُونَ لَوْ لَآ أُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهٖ ۚ **"Ve 'Ona Rabbinden bir âyet indirilse ya!' diyorlar."**

Burada onların istedikleri ayet, sıradışı mu'cizelerdir.

فَقُلْ اِنَّمَا الْغَيْبُ لِلّٰهِ **"De ki: Gayb ancak Allah'a mahsustur."**

Ola ki istenen ayetlerin/ mu'cizelerin indirilmesinde, bunları indirmeye engel olan mefsedetler olur da, indirmez.

فَانْتَظِرُوا ۚ اِنِّى مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ۚ **"Bekleyin bakalım, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."**

Talep ettiğiniz ayetlerin inmesini gözleyin bakalım, ben de sizinle beraber bana inen büyük ayetleri inkârınıza ve başka ayetler talep etmenize karşı Allahın size nasıl muamele yapacağını gözlüyorum.

142. DERS

Dünya Hayatı

21- وَاِذَآ اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُمْ اِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِى اٰيَاتِنَا **"İnsanlara dokunan bir sıkıntıdan sonra kendilerine bir rahmet tattırdığımız zaman, âyetlerimiz hakkında derhal bir takım hilekârlıklara girişirler."**

İnsanlara, kendilerine gelen kıtlık ve hastalık gibi bir musibet sonrası sıhhat ve genişlik gibi bir rahmet tattırdığımızda, bakarsınız ki ayetlerimizi çürütmeye ve onları def için hileler yapmaya başlarlar.

Denildi ki: Mekke ahalisi yedi yıl kuraklığa maruz kaldı. Öyle ki, neredeyse açlıktan helâk olacaklardı. Sonra Allah onlara merhameten kıtlığı kaldırdı. Ama bu defa da Allahın ayetlerini tenkit etmeye ve Rasulüne tuzak kurmaya başladılar.

قُلِ اللّٰهُ اَسْرَعُ مَكْرًا **"De ki: Allah'ın hilesi çok daha çabuktur."**

Allah, tuzak yönüyle sizden daha süratlidir. Siz Peygambere ve ehl-i imana tuzağın tedbirini düşünmeden, O sizin cezalandırılmanızı hesaplamıştı.

Ayette geçen **"mekr"** kelimesi "gizli tuzak" anlamındadır.

Mekr kelimesi Allaha nisbet edildiğinde,

-Ya istidraç manasına gelir,[10]

-Veya onların mekrine cezayı ifade eder.

اِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَاتَمْكُرُونَ **"Şüphesiz elçilerimiz yaptığınız hileleri yazıp duruyorlar."**

Ayetin bu kısmı, İlahi intikamın gerçekliğini bildirir ve şuna tenbihte bulunur: Onların gizlice çevirdikleri hileler, her şeyi kaydeden meleklere bile gizli değildir, nerede kaldı Allaha gizli kalsın?

---

[10] **İstidraç:** Derece derece yükseltmek veya indirmek. Istılahta ise, bir kimseyi, kendi arzusuna göre bir noktaya kadar götürüp, sonunda felâkete atmak, mânâsına gelir.

İnsanın kavuştuğu bir nimet, eğer onun hakkında hayırlı ise, bu ilâhî bir ikramdır. Eğer o nimet o şahsın kibrini ve isyanını artırırsa bu, ikram değil istidracdır.

22- هُوَ الَّذِى يُسَيِّرُكُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ **"Sizi karada ve denizde gezdirip dolaştıran O'dur."**

حَتّٰى اِذَا كُنْتُمْ فِى الْفُلْكِ ۚ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا **"Gemide bulunduğunuzda, hoş bir rüzgar onları alıp götürerek tam keyiflendikleri bir sırada..."**

Ayet, önce onlara hitap ile başladı. Ama **"hoş bir rüzgâr onları alıp götürdüğünde"** derken onları gıyabî olarak anlattı. Bu, sanki başkalarına "şunların haline bakın" tarzında hem bir hayret uyandırma, hem de hâllerini inkârdır.

جَآءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ **"Gemiye şiddetli bir fırtına gelir çatar."**

وَجَآءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ **"Ve her taraftan onlara dalga gelmeye başlar."**

وَظَنُّوا اَنَّهُمْ اُحِيطَ بِهِمْ **"Bütünüyle kuşatılıp artık bittiklerini sanırlar."**

Düşman tarafından kuşatılan biri gibi, bunlar da bütün kurtuluş yollarının kapandığını, artık helâk olduklarını anladıklarında...

دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ "(İşte o vakit) **tam ihlas ile Allah'a yalvarırlar."**

İşte o zaman, korkunun şiddeti ile aslî fıtratın kendilerine geri dönmesi ve muhalefetin son bulmasıyla hiçbir şeyi Allaha şerik yapmadan samimane O'na yalvarırlar.

لَئِنْ اَنْجَيْتَنَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشّٰكِرِينَ **"Eğer bizi bundan kurtarırsan, andolsun ki, şükredenlerden olacağız"** (derler)**."**

23- فَلَمَّا اَنْجٰيهُمْ اِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ **"Allah onları kurtardığında, bakarsın ki onlar yeryüzünde haksız yere taşkınlıklara başlarlar."**

Allah, dualarına icabetle kendilerini kurtardığında, bir de bakarsınız yeryüzünde hemen fesada başlarlar, sür'atle eski hâllerine dönerler.

"Haksız Yere..."

Ayetteki bu kayıt, yeryüzünde bihakkın yapılan bozmaktan ihtiraz içindir. Çünkü müslümanlar kâfirlerin diyarını harap ederler, mahsullerini ya-

karlar, ağaçlarını sökerler. Ama bunları yaparken haksız yere değil, haklı olarak yaparlar.

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ **"Ey insanlar! Taşkınlığınız ancak kendi zararınızadır."**

Bu tarz haksız yere fesadınızın vebali size aittir. Veya sizin gibi olanlaradır.

مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا "(Görüp göreceğiniz) **Şu dünya hayatından bir süre faydalanmaktır."**

Bunlar dünya hayatının gelip geçici menfaatleridir, devam etmez. Bunlar geçer, ama cezası kalır.

ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ **"Sonra dönüşünüz bizedir."**

Sonra kıyamet günü dönüşünüz bizedir.

فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"Biz de bütün yaptıklarınızı tek tek size haber veririz."**

Biz de yaptıklarınıza ceza vermek sûretiyle neler yaptıklarınızı birer birer haber veririz.

24- اِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Dünya hayatının misali şuna benzer:"**

Dünya hayatının süratle gelip geçmesi ve nimetlerinin insana yöneldikten sonra zeval bulması ve insanların onunla aldanmalarındaki hayret verici hâl şuna benzer:

كَمَآءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَآءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ مِمَّا يَاْكُلُ النَّاسُ وَالْاَنْعَامُ **"Gökten indirdiğimiz su ile, insanların ve hayvanların yediği bitkiler birbirine karışmıştır."**

حَتّٰٓى اِذَآ اَخَذَتِ الْاَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ اَهْلُهَآ اَنَّهُمْ قٰدِرُونَ عَلَيْهَآ **"Nihayet yeryüzü süslerini takınıp süslendiği ve onun ehli** (ehl-i dünya) **kendilerini ona gücü yeter zannettikleri bir sırada..."**

Yeryüzü güzel ve parlak biz vaziyet alıp, rengârenk elbiseler ve zînetlerle süslenen bir gelin gibi çeşitli bitkiler ve muhtelif şekiller ve renklerle süslü bir hâle geldiğinde...

اَتٰيهَآ اَمْرُنَا لَيْلاً اَوْ نَهَارًا **"Geceleyin veya gündüzün, ona** (helak) **emrimiz geldi."**

فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ **"Derken onu öyle biçtik ki, sanki bir gün önce orada hiçbir şenlik yokmuş gibi oldu."**

Üzerinde olanlar hasat edeceklerini, mahsulünü alacaklarını zannettikleri sırada, ona emrimiz gece veya gündüz gelir, onun üzerindekileri kökünden biçilmiş ekinler gibi yaparız.

كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ **"Düşünen bir kavim için âyetlerimizi işte böyle açıklarız."**

Ayetteki teşbih, teşbih-i mürekkeptir.[11] Bununla getirilen temsil, hikâyenin mazmunudur. Bu da bitkilerin yeşilliğinin birden solması ve taptaze iken çer-çöp haline gelmesidir.

25- وَاللّٰهُ يَدْعُوا اِلٰى دَارِ السَّلَامِ **"Allah, Daru's - selama çağırır."**

Dârus-selâmdan murat, cennettir.

Dârus-selâm fanilikten ve her türlü kötülüklerden insanların selâmet bulacakları yer demektir.

Dârus-selâm için "dârullah" yani "Allahın diyarı" da denilmiştir.

Cennete Dârus-selâm denilmesi, Allahın ve meleklerin buraya girenlere selâm vermesinden dolayıdır.

وَيَهْدِى مَنْ يَشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ **"Ve dilediğini sırat-ı müstakime** (doğru bir yola) **hidayet eder."**

Sırat-ı müstakim, insanı Dârus-selâma götüren yoldur. Allah, dilediği kimseyi bu yolda muvaffak kılarak hidayet eder. Bu yolda, takva libası giyilerek gidilir.

Davetin umumî, hidayetin ise Allahın meşietiyle olması, emrin iradeden farklı olduğuna ve Allahın, dalalette ısrar eden kimsenin doğru yola gelmesini istemediğine bir delildir.

26- لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ **"Güzel amel yapanlara en güzeli ve bir ziyade vardır."**

Güzel işler yapanlar için en güzel sevap vardır.

---

[11] **Teşbih-i mürekkep,** birebir benzetme yerine ana hatlarıyla benzetme yapılmasıdır.

Ayrıca Allahtan bir lütuf olmak üzere sevaba ilave vardır. Cenab-ı Hak şöyle buyurur:

"İman edip salih ameller işleyenlere gelince, (Allah) **onların mükâfatlarını eksiksiz öder. Ayrıca lütfundan onlara daha da fazlasını verir."** (Nisa, 173)

Şöyle de denildi: Ayette geçen **"hüsna"**, onların hasenelerine mislinin verilmesi, **ziyade** ise on katından yedi yüz katına kadar, hatta daha fazlasının verilmesidir.

Denildi ki: **Ziyade**, Allahtan bir mağfiret ve rızadır.

Keza, şuna da dikkat çekildi: **Hüsna** cennettir, **ziyade** ise Allaha kavuşmaktır.

وَلاَ يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلاَ ذِلَّةٌ **"Yüzlerine ne en ufak bir kara bulaşır, ne de bir zillet."**

Cehennem ehlini bürüyen şeyler onları bürümez veya hüzün ve kötü hâl gibi kötü akıbeti gerektiren şeyler, onları kaplamaz.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ **"İşte onlar Cennet ashabıdır."**

هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ **"Orada ebedî kalacaklardır."**

Onlar cennette daimidirler. Dünya ve dünyanın yaldızlı zînetlerine muhalif olarak o cennette zeval yoktur, nimetlerinin bir gün bitmesi söz konusu değildir.

27- وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا **"Kötülük kazanmış olanlara gelince, kötülüğün cezası, aynıyladır."**

وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ **"Ve bir zillet onları kaplar."**

مَالَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ **"Onlar için Allah'tan bir kurtarıcı yoktur."**

Onları Allahın gadabından koruyacak hiç kimse yoktur.

Veya Allahın mü'minleri koruması tarzında, onlar için Allah cihetinden ve indinden geleni koruyacak hiç kimse yoktur.

كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا **"Yüzleri karanlık geceden bir parçaya bürünmüş gibidir."**

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ **"İşte onlar cehennem ashabıdır."**

هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ **"Orada ebedî kalacaklardır."**

Bazıları bu ayetle cehenneme giren herkesin orada ebedi kalacaklarına istidlalde bulundular.

Elcevap: Ayet, kâfirler hakkındadır. Çünkü seyyiat kelimesi küfür ve şirki de içine alır.

Ayrıca, önceki ayette geçen **"güzel amel yapanlar"** ifadesi ehl-i kıbleden olan büyük günah sahiplerini de içine alır. Böyle olunca, onlar bu ayette belirtilen kısma dâhil sayılmazlar.

28- وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا **"O gün hepsini mahşere toplarız."**

ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ اَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ اَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ **"Sonra da o şirk koşanlara "Haydi, siz de, ortak koştuklarınız da yerlerinize!" diyeceğiz."**

O gün her iki fırkayı da haşrederiz. O müşriklere, "yerinize geçin, size yapılacakları gözleyin" deriz.

فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ **"Böylece, onlarla taptıklarının aralarını ayırırız."**

Aralarını açar, mabeynlerindeki bağı keseriz.

وَقَالَ شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ اِيَّانَا تَعْبُدُونَ **"O ortak koştukları şeyler, "Siz bize tapmıyordunuz" der."**

Ayetin bu kısmı, onların taptıkları şeylerin kendilerine ibadet edilmesinden beri olmalarından bir mecazdır. Çünkü onlar gerçekte ancak kendi hevâlarına taptılar. Zira Allaha şirk koşmayı emreden, şirk koştukları şeyler değildi, kendi hevâları idi.

Denildi ki: Allah putları konuşturur. Putlar da, onların beklentilerinin aksine, şefaat etmek yerine onları ele verirler.

Onların şerik ittihaz ettikleri şeyler, putlar olabildiği gibi, melekler, Hz. İsa ve şeytanlar da olabilir.

29- فَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ **"Şimdi bizimle sizin aramızda şahit olarak Allah yeter."**

Çünkü Allah, durumun hakikatini bilir.

اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ **"Sizin bize ibadet ettiğinizden bizim haberimiz yoktu."**

30- هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ مَّا اَسْلَفَتْ **"Orada herkes geçmişte ne yaptıysa bulacak."**

İşte bu makamda her nefse yaptığı ameller haber verilir, o da faydasını, zararını görür.

Şöyle de mana verilmiştir: Her nefis, amelini takip eder, ameli onu cennete veya cehenneme götürür.

وَرُدُّوا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ **"Ve gerçek Mevlâları olan Allah'a döndürülürler."**

Yaptıklarının karşılığını verecek olan Allaha döndürülürler. Ve Allah, onların gerçek Mevlasıdır, yoksa onların şerik edindikleri şeyler, gerçek Mevla olmaktan uzaktırlar.

وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ **"Ve iftira edip uydurdukları şeyler kendilerinden kaybolup gider."**

"Bunlar bizim ilahlarımız", "bunlar bizim şefaatçilerimiz" dedikleri şeyler, onlardan kaybolur giderler.

143. DERS

İlâhî İcraatlar

31- قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ **"De ki: "Gökten ve yerden size rızık veren kimdir?"**

Sema ve arz birbirini tamamlar. Rızıklar, semavî sebepler ve arzî maddelerle meydana gelir.

اَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ **"Kulak ve gözlere kim hükmediyor?"**

Kim bunları yaratabilir ve istifadeli hâle getirebilir?

Veya bunlara zarar verebilecek o kadar afetler varken ve bunlar da son derece hassas bir yapıda olmalarına rağmen, bunları koruyan kimdir?

وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ **"Ölüden diriyi ve diriden ölüyü kim çıkarıyor?"**

Hayatı ve ölümü yaratan, canlıyı nutfeden, nutfeyi de canlıdan meydana getiren kimdir?

وَمَنْ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ **"Kim işleri idare ediyor?"**

Âlemin tamamında her şeyin tedbirini gören kimdir?

Bu ifadede, tahsisten sonra tamim vardır.[12]

فَسَيَقُولُونَ اللّٰهُ **"Hemen "Allah" diyecekler."**

Bu o kadar açıktır ki göz göre göre inkâr ve inatta bulunamazlar.

فَقُلْ اَفَلاَ تَتَّقُونَ **"Sen de ki: O halde** (Allah'a karşı gelmekten) **sakınmaz mısınız?"**

Öyleyse bütün bunlardan hiçbirinde O'na şerik olacak bir şey yokken, siz O'na şerikler koşmakla kendinizi azaba maruz bırakmaktan korkmaz mısınız?

---

[12] Yani, öncesinde nazara verilen sema ve arzdan rızık göndermek, insana göz kulak vermek, ölüden diri ve diriden ölü çıkarmak da aslında birer tedbir ve tasarruftur. Bu şekilde âlemde bazı tedbirler nazara verildikten sonra **"Kim işleri idare ediyor?"** ifadesi, bir genelleme bildirir.

32- فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ ۚ **"İşte o Allah sizin gerçek Rabbinizdir."**

Bu işleri uhdesine alan ve ibadete lâyık olan, ancak rububiyeti sâbit olan Rabbinizdir. Çünkü sizi yaratan, size hayat veren, sizi rızıklandıran ve işlerinizin tedbirini gören O'dur.

فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ اِلاَّ الضَّلٰلُ ۚ **"Artık haktan sonra dalaletten başka ne vardır?"**

Evet, haktan sonra ancak dalalet vardır. Allaha ibadet hak iken onu terk eden kimse, elbette dalalete düşmüş olur.

فَاَنّٰى تُصْرَفُونَ **"O halde nasıl çevriliyorsunuz?"**

Nasıl da haktan dalalete çevriliyorsunuz?

33- كَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا **"Bunun gibi, fasık olanlara Rabbinin kelimesi hak oldu:"**

Rububiyetin Allaha hak olması veya haktan sonra dalalet gelmesi veya onların haktan yüz çeviren kimseler olması gibi, küfürlerinde inat eden ve faydalı şeyleri yapmaktan kaçınan fasık kimseler için Allahın kelimesi ve hükmü hak olmuştur.

اَنَّهُمْ لاَيُؤْمِنُونَ **"Onlar artık imana gelmezler."**

Ayetin bu kısmı, **"Rabbinin kelimesi hak oldu"** ifadesinden bedeldir veya bunun hak olmasının sebebini anlatmaktadır. Bundan murat, bu kimselerin azaba maruz kalmalarıdır.

34- قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۚ **"De ki: Allah'a eş tuttuğunuz ortaklarınızdan, önce yaratıp, sonra da onu yeniden diriltecek var mı?"**

Ayet, yeniden yaratmayı ilk yaratma gibi gösterdi. Bunda gayet açık bir delil vardır. Her ne kadar onlar bunu itiraf etmeseler de, bu delil onları ilzam edecek kuvvettedir. Bundan dolayı onların yerine Hz. Peygamberin cevap vermesi emredildi. Çünkü onların inadı bunu itiraf etmelerine izin vermemektedir.

قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ **"De ki: Allah, önce yaratıp, sonra da onu yeniden diriltir."**

فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ **"O halde nasıl yoldan saptırılıyorsunuz."**

Nasıl da doğru yoldan çevriliyorsunuz?

35- قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَنْ يَهْدِٓى اِلَى الْحَقِّ **"De ki: "Ortak koştuklarınızdan hakka sevkedecek olan var mıdır?"**

Hakka sevk etmek,

-Deliller nasbetmek,

-Peygamberler göndermek

-Bakış ve tefekküre muvaffak kılmak gibi yollarla olur.

قُلِ اللّٰهُ يَهْدِى لِلْحَقِّ **"Deki: Allah, hakka sevk eder."**

اَفَمَنْ يَهْدِٓى اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُّتَّبَعَ اَمَّنْ لاَ يَهِدِّٓى اِلآَّ اَنْ يُّهْدٰى **"O halde hakka hidayet eden mi kendisine uyulmaya daha layıktır, yoksa kendisine yol gösterilmeyince onu bulamayan mı?"**

Ayette nazara verilenler; melekler, Hz. İsa ve Hz. Üzeyir gibi onların Allaha şerik ettikleri kıymetli varlıklardır. Bunlar, ancak Allahın hidayetiyle insanlara yol gösterici olabilirler, kendilerinden yol gösteremezler.

فَمَالَكُمْ **"Size ne oluyor?"**

كَيْفَ تَحْكُمُونَ **"Nasıl hükmediyorsunuz?"**

Nasıl da aklın açıkça batıl olmasını iktiza ettiği hükümlere varıyorsunuz?

36- وَمَا يَتَّبِعُ اَكْثَرُهُمْ اِلاَّ ظَنًّا **"Onların çoğu zandan başka bir şeye uymaz."**

Onların çoğu, inançlarında görülmeyeni görülene, yaratıcıyı yaratılana kıyas etmek gibi boş hayallere, fasit kıyaslara dayanan zanna uyar. Bunu yaparken en küçük vehme dayanan bir ortak yönü yeterli sayarlar.

Ayetteki **"onların çoğu"** ifadesinden murat onların tamamıdır

Veya onlardan temyiz ve nazar sahibi olup körü körüne taklide razı olmayanlar bu hükümden hariç tutulmuştur.

اِنَّ الظَّنَّ لاَ يُغْنِى مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا **"Zan ise haktan hiç bir şeyin yerini tutmaz."**

Zan ise, ilim ve hak inançtan bir şey ifade etmez.

Ayette, usûl ilmini tahsil etmenin vacip olduğuna, sadece taklid ve zanla iktifa etmenin ise caiz olmadığına bir delil vardır.

إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ **"Şüphesiz Allah onların ne yaptıklarını bilir."**

Ayette, onların zanna uymalarına ve bürhandan yüz çevirmelerine karşı bir tehdit vardır.

37- وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُفْتَرٰى مِنْ دُونِ اللّٰهِ **"Bu Kur'an, Allah'tan başkası tarafından söylenebilir bir şey değildir."**

وَلٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ **"Lâkin kendinden önceki** (kitapları) **tasdik eder."**

Kur'an, sıdkına şehadet edilen önceki ilâhî kitaplara mutabıktır, yalan bir eser olamaz. Nasıl olsun ki, mu'cize olmasıyla onlara bir ölçüdür ve sıhhatlerine şahittir.

وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ **"Ve o, kitabı ayrıntılı olarak açıklar."**

Hak olarak bildirdiği ve isbat ettiği inanç ve hükümleri tafsil eder, ayrıntılarını anlatır.

لَارَيْبَ فِيهِ **"Onda asla bir şüphe yoktur."**

مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ **"Âlemlerin Rabbindendir."**

Ayet, daha önce zanna uymaktan men etmişti. Kur'anın önceki kitapları tasdik ve bazı hükümleri tafsil etmesi, kendisinde şek ve şüphe olmaması ve âlemlerin Rabbinin indirdiği bir kelâm olması yönüyle de neye uymak gerektiğini delilli olarak gösterdi.

38- اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ **"Yoksa "onu o uydurdu" mu diyorlar?"**

Yoksa "o Kur'anı Muhammed uydurdu" mu diyorlar?

Burada soru üslûbuyla böyle bir uydurmanın söz konusu olamayacağı ifade edilmiştir.

قُلْ فَاْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ **"De ki: Haydi siz de onun mislinden bir sûre getirin!"**

De ki: Eğer o uydurulabilir bir kitapsa, haydi siz belağatta, nazım güzelliğinde, mananın kuvvetli oluşunda iftira yoluyla bir sûresinin mislini getirin! Çünkü Arab olmakta ve fesahatte benim gibisiniz, nazm ve ibarede benden daha ziyade tecrübe sahibisiniz!

وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ **"Ve Allah'dan başka çağırabileceğiniz kim varsa çağırın."**

إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ **"Eğer sözünüzde sadık iseniz** (bunu yapın!)"

Allahın dışında size yardım edebilecek kimler varsa, onlardan da yardım alın. Ama yapamazsınız, çünkü buna kâdir olan ancak Allahtır.

39- بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ **"Doğrusu onlar ilmen ihata etmedikleri ve te'vili de kendilerine henüz gelmemiş olan bir şeyi yalan saydılar."**

Ama onlar, ayetlerini hiç düşünmeden ve onun ilmini kuşatmadan, daha duyar duymaz Kur'anı yalanlamaya başladılar.

Veya **onların ilmen ihata etmedikleri şeyler,**

-Öldükten sonra dirilmek,

-İnsanların amellerinin karşılığının verilmesi,

-Ve dinlerine muhalif diğer hususlar olabilir.

Bunun te'vilinin henüz gelmemesi ise,

Onlar henüz onun te'viline vakıf da olmadılar ve zihinleri onun manalarına henüz ulaşmadı.

Veya, Kur'anın gayptan vermiş olduğu haberlerin te'vili henüz gelmedi ki, kendilerine bunun doğru veya yanlış olduğu açığa çıksın.

Mana şöyledir: Kur'an hem lafız hem de mana yönüyle mu'cizedir. Ama onlar nazmını düşünmeden ve manasını anlamaya çalışmadan yalanlamaya yeltendiler.

"Ve te'vili de kendilerine henüz gelmemiş olan bir şeyi" ibaresinde, sonunda bunların te'vilinin onlara geleceği ve Kur'anın i'cazının zâhir olacağı anlaşılmaktadır. Kendilerine defalarca **"Onun bir benzerini, hatta bir sûresinin mislini getirin"** şeklinde meydan okuması ve onların da bütün güç ve kuvvetlerini kullanmalarına rağmen bundan aciz kalmaları, bu i'cazın bir delilidir.

Keza, Kur'anın gelecekle ilgili verdiği haberlerin vakıa mutabık olduğunu defalarca görmelerine rağmen, çoğu temerrüt ve inatları sebebiyle onu yalanlamaktan vazgeçmemiştir.

كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Bunlardan önce gelip geçenler de yine böyle inkâr etmişlerdi."**

Onlardan öncekiler de peygamberlerini yalanlamışlardı.

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ **"Ama bak, zalimlerin akıbeti nasıl oldu?"**

Ayette, onlardan öncekilere gelen ilâhî cezanın bir benzerine maruz kalabileceklerini hatırlatmak vardır.

40- وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهٖ **"Onlardan bir kısmı ona inanır."**

Kur'anı yalanlayanlardan bir kısmı kendi iç dünyasında onu tasdik eder ve onun hak olduğunu bilir, ama inadından bunu itiraf etmez.

Veya mana şöyle olabilir: Onlardan bir kısmı ona iman edecek ve küfründen dönecek

وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهٖ **"Bir kısmı ise ona inanmaz."**

Bir kısmı ise, aklının kıt olması ve düşüncesizliğinden dolayı, kendi iç dünyasında ona iman etmez.

Veya onlardan bir kısmı ise gelecekte ona iman etmeyecek, küfür üzere ölecek.

وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ **"Ve Rabbin müfsitleri en iyi bilendir."**

Rabbin inad eden, küfürde ısrar eden müfsitleri en iyi bilendir.

144. DERS

Kâfirlerin Durumu

41- وَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ "Eğer seni tekzip ederlerse de ki:"

Kendileri ilzam olduktan sonra şayet seni yalanlamada ısrar ederlerse, onlardan teberri et. Çünkü artık mazur sayılırsın.

لِى عَمَلِى وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ "Benim amelim bana, sizin ameliniz de sizedir."

Mana şöyledir: İster hak ister batıl, benim için amelimin karşılığı var, sizin için de amelinizin karşılığı var.

اَنْتُمْ بَرِيۤـُٔونَ مِمَّا اَعْمَلُ وَاَنَا بَرِىۤءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ "Siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım."

Siz beni amelimle muaheze etmeyiniz, ben de sizi amelinizle muaheze etmiyorum.

Ayette onlardan yüz çevirme ve kendi yollarına salıverme manası hissedilebileceğinden, bu ayetin **"seyf ayetiyle"** neshedildiği söylenir.[13]

42- وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ "Onlardan seni dinlemeye gelenler de var."

Sen onlara Kur'an okuduğunda ve ilâhî hükümleri öğrettiğinde onların bir kısmı Seni dinler. Lakin sağır kimsenin duymaması gibi, bunlar da asla kabul etmezler.

اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لاَ يَعْقِلُونَ "Akıllarını kullanmıyorlarsa, artık sağırlara Sen mi duyuracaksın?"

Sağır olan biri, bir de aklını hiç kullanmıyorsa Sen ona ne yapabilirsin?

Ayetten öyle anlaşılıyor ki, bir kelâmı dinlemenin hakikati, ondan kastedilen manayı anlamaktır.

---

[13] Savaşı emreden ayetlerle bu tür ayetler birbiriyle çelişir görüldüğünden, bu ayeti ve emsallerini hükmü lağvedilmiş ayetler şeklinde değerlendirenler olmuştur. Ama her ayeti kendi çerçevesinde değerlendirdiğimizde, her birinin uygulama alanı olduğunu görürüz.

Bundan dolayı hayvanlar kelâmı anlama özelliğiyle vasfedilmezler. Anlamak, ancak kullanmakla gerçekleşir. Onların akıllarında ise,

-Vehmin muhalefeti,

-Ülfetin arkadaşlığı,

-Ve taklid arızaları olduğundan, kendilerine hikmetleri ve ince manaları fehmettirmek çok zor olmaktadır. Çobanın kelâmından davarlar ne kadar istifade ederlerse, onlar da kendilerine söylenen lafızlardan o kadar faydalanırlar.

43- وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ اِلَيْكَ "İçlerinden sana bakanlar da var."

Senin nübüvvet delillerini gözleriyle görüyorlar, lâkin Seni tasdik etmiyorlar.

اَفَاَنْتَ تَهْدِى الْعُمْىَ وَلَوْ كَانُوا لاَ يُبْصِرُونَ "Basiretleri yoksa, artık körlere Sen mi yol göstereceksin?"

Basarları göremezken, basiretten de mahrumlarsa, Sen onlara nasıl yol gösterebilirsin? Gözü gören ama ahmak olan birinin görmediği gerçeği, gözü görmeyen, ama basireti açık biri sezebilir.

Ayet, onlardan teberri ve yüz çevirmenin illeti gibidir.[14]

44- اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا "Şüphesiz Allah, insanlara asla zulmetmez."

Allah, insanların duyularını ve akıllarını selbederek onlara zulmetmez.

وَلٰكِنَّ النَّاسَ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ "Lakin insanlar kendi nefislerine zulmediyorlar."

Lakin insanlar; duyularını, akıllarını ve bunlarla elde edebilecekleri menfaatleri elden kaçırarak kendi kendilerine zulmederler.

Ayette kul için kesb olduğuna ve Cebriye mezhebinin iddia ettiği tarzda iradesinin elinden alınmadığına bir delil vardır.

Ayetten murat, onlar için bir tehdit de olabilir. Yani, kıyamet günü onların başına gelecek azap, Allahtan bir adalettir, Allah haksız olarak onlara azap etmez. Lakin onlar, bu azaba yol açan amelleri isteyerek kendilerine zulmetmişlerdir.

45- وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَاَنْ لَمْ يَلْبَثُوا اِلاَّ سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ "Ve Allah'ın onları

---

14 Yani, onlar işte böyle sağır, böyle kör, basiretten mahrum kimselerdir. Böyleleriyle boşuna vakit kaybetme, Sen muhtaç mütehayyirlere anlat.

toplayacağı günde, sanki onlar dünyada gündüzün bir kısmı kadar kalmış gibi olacaklar."

Mahşer günü gördükleri dehşet karşısında, dünyada ve kabirde kaldıkları süreyi gayet az bulacaklar.

يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ **"Aralarında tanışırlar."**

Orada, çok az birbirlerinden ayrı kalmışlar gibi birbirlerini tanırlar. Bu, ilk defa bir araya getirildiklerinde gerçekleşir. Sonra durumun kendilerine şiddetlenmesinden, birbirlerini tanımaları kesilir.

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللّٰهِ **"Allah'a kavuşmayı yalanlayanlar, hiç şüphesiz hüsrana uğramışlardır."**

وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ **"Ve onlar maksatlarına da eremediler."**

Bunlar, marifet elde etmek için kendilerine çok şeyler verilmişken bunları yerinde kullanmazlar. Bu kıymetli aletlerle, kendilerini alçaltan ve daimi azaba yol açan cahilce işler yaparlar.

46- وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِى نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ **"Onlara vaat ettiğimizin bir kısmını Sana göstersek veya** (göstermeden) **Seni vefat ettirsek, sonunda onların dönüşü bizedir."**

Şayet biz Sana onlar için vaat ettiğimiz azabın bir kısmını Bedirde olduğu gibi gösterir veya göstermeden vefat ettirirsek, dönüşleri bizedir, onu ahirette Sana gösteririz.

ثُمَّ اللّٰهُ شَهِيدٌ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ **"Sonra Allah onların ne yaptıklarına şahittir."**

"Allah şahittir" derken mecaz vardır. Bundan murat, Allahın şahit olmasının neticesi ve gereğidir, yani onların cezalandırılmasıdır.

47- وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ **"Her ümmet için bir elçi vardır."**

Geçmiş ümmetlerden her birinde, hakka davet için gönderilen bir peygamber vardır.

فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِىَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ **"Elçileri gelince aralarında adaletle hüküm verilir."**

Peygamber kendilerine apaçık delillerle gelip onu yalanladıklarında,

peygamberle onu yalanlayanlar arasında adaletle hükmedilir. Peygamber kurtarılır, yalanlayanlar ise helâk edilir.

وَهُمْ لاَ يُظْلَمُونَ **"Ve onlara zulmedilmez."**

Ayetin şu manasına da dikkat çekildi: Kıyamet günü her ümmet için o ümmetin kendisine nisbet edildiği bir elçi vardır. Onların elçisi kendilerinin küfür ve imanına şahitlik yapmak için getirildiğinde içlerinden iman edenlerin kurtarılmasına, kâfirlerin de ceza görmesine hükmedilir. Nitekim ayette **"...Peygamberler ve şahitler getirilir ve insanlar arasında hak ile hüküm verilir. Ve onlara hiç haksızlık yapılmaz."** (Zümer, 69) denilmiştir.

48- وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ **"Eğer doğru söylüyorsanız bu vaat ne zaman?" diyorlar."**

Onların böyle deyişi, bunun olmayacağına inanmalarındandır. Dolayısıyla bu sözü öğrenmek için değil, dalga geçmek için söylerler.

Onlar peygambere ve mü'minlere böyle demişlerdir.

49- قُلْ لاَ اَمْلِكُ لِنَفْسِى ضَرًّا وَلاَ نَفْعًا اِلاَّ مَا شَآءَ اللّٰهُ **"De ki: Allah'ın dilediğinin dışında, ben kendime bir zarar ve bir fayda vermeye malik değilim".**

Ben zarar veya menfaat hususunda kendime malik değilken, nasıl size malik olabilir, bir an önce azap görmenizi sağlayabilirim?

Ancak, Allahın mâlik olmamı istediği veya Allahın olmasını istediği müstesna. Böyle olanlar, gerçekleşecektir.

لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ **"Her ümmet için bir ecel vardır."**

Her ümmetin helâki için belirlenmiş bir ecel vardır.

اِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ فَلاَ يَسْتَاْخِرُونَ سَاعَةً وَلاَ يَسْتَقْدِمُونَ **"Ecelleri gelince, artık ne bir an geri, ne bir an ileri gidebilirler."**

Dolayısıyla, başınıza gelecek felaket için acele etmeyin! Vaktiniz gelecek, size yapılan vaat yerine getirilecektir.

50- قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا **"De ki: O'nun azabı size geceleyin uykuda veya güpe gündüz gelecek olsa** (ne yaparsınız)**?"**

De ki: bir an önce gelmesini istediğiniz azap siz gece uykuda iken veya gündüz geçim derdiyle meşgul iken gelirse elinizden ne gelir?

مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ **"Mücrimler** (günahkârlar)**, onun hangisini istemekte acele ediyorlar?"**

Onlar azaptan neyi acele edip istiyorlar? Çünkü bu azabın hepsi hoşa gitmeyen bir şeydir. Dolayısıyla "aman hemen gelsin" denilip aceleyle istenecek bir şey değildir.

Ayette, "onlar" denilmesi yerine **"mücrimler"** şeklinde ifade edilmesi, onların cürümleri/ suçları sebebiyle, değil azabı acele ile istemek, onun gelmesinden korkmaları gerektiğine delâlet etmek içindir.

İşte, azap geldiğinde, onu istediğinize pişman olur, azabı istemenin nasıl bir hata olduğunu anlarsınız.

51- أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ آمَنْتُمْ بِهِ آلْآنَ **"Bu azap meydana geldikten sonra mı ona inanacaksınız? Şimdi mi?"**

Yani, azap size geldiğinde ona inanacaksınız. Ama bu iman size bir fayda vermeyecek.

Yani, azabın vukuundan sonra ona iman ettiklerinde kendilerine böyle denilir: "Şimdi mi ona iman ediyorsunuz?

وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ **"Hâlbuki onun hemen gelmesini istiyordunuz."**

Hâlbuki daha önce onu yalanlayarak ve onunla dalga geçerek bir an önce gelmesini istiyordunuz.

52- ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ **"Sonra o zulmedenlere "Tadın ebedi azabı!" denilecek."**

هَلْ تُجْزَوْنَ إِلاَّ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ **"Vaktiyle kazandığınızdan başkası ile mi cezalandırılacaksınız?"**

Siz ancak kesbettiğiniz küfür ve günahların karşılığını göreceksiniz.

وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقٌّ هُوَ **"O gerçek mi?" diye Senden haber almak istiyorlar."**

Öldükten sonra dirilmek, peygamberlik dava etmek gibi bize söylediklerin hak mı? Bunları ciddi mi söylüyorsun, yoksa bizimle dalga mı geçiyorsun?

Rivayete göre Huyey Bin Ahtab Mekkeye geldiğinde Hz. Peygambere böyle demişti.

Zâhir olan da, ayetin başında **"Senden haber almak istiyorlar"** ifadesinin delaletiyle öğrenmek istemeleridir.

Ancak burada sormanın öğrenme amaçlı değil, inkâr amaçlı olduğu da söylenmiştir. (İstifham-ı inkârî)[15]

53- قُلْ اِی وَرَبِّی اِنَّهُ لَحَقٌّ **"De ki: Evet, Rabbime yemin ederim ki, o kesin bir gerçektir."**

O, bir haktır, azap muhakkak gelecektir ve iddia ettiklerim de sabit şeylerdir.

Her iki zamirin Kur'ana raci olduğu da söylendi. Yani, "O Kur'an hak mı?" "Evet, Rabbime yemin ederim ki, o Kur'an gerçekten haktır."

وَمَا اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ **"Ve siz bundan kurtulamazsınız."**

Yani sizler kaçmakla azaptan kurtulamazsınız.

54- وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِی الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهٖ **"Zulüm yapmış olan her nefis, arzda ne varsa kendinin olsa, hepsini fidye olarak verirdi."**

Allaha şirk koşarak veya başkasının hakkına tecavüz ederek zulmeden her nefis, arzın hazineleri ve malları kendisinin olsa, azaptan kurtulmak için fidye olarak verirdi.

وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ **"Azabı gördüklerinde içten içe pişmanlık duyarlar."**

İçten içe pişmanlık duymaları, hiç hesap etmedikleri şekilde dehşetli bir azabı görünce şaşırıp kalmaları ve konuşmaya mecalleri olmamasındandır.

وَقُضِیَ بَیْنَهُمْ بِالْقِسْطِ **"Ve aralarında adaletle hüküm verilir."**

---

[15] Yani, "hadi canım sende, öyle şey mi olurmuş" tarzında batıl olduğunu hissettirir bir tarzda sormuş da olabilirler.

وَهُمْ لاَيُظْلَمُونَ **"Ve onlara hiç zulmedilmez."**

Ayetin bu kısmı biraz önce de geçmişti. Birincisinde peygamberlerle onları yalanlayanlar arasında hükmedilmesi anlatılmıştı. Burada ise, müşriklerin şirklerine karşılık cezalandırılmaları veya zalimlerle mazlumlar arasında hükmedilmesi anlatıldı. Çünkü ayette zalimlerden bahis vardır. Onlarla ilgili zamir, mazlumları da gerektirir.

55- اَلآ اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Dikkat edin, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır."**

اَلآ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ **"Dikkat edin, Allah'ın vaadi haktır."**

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لاَيَعْلَمُونَ **"Lâkin onların çoğu bilmezler."**

56- هُوَ يُحْيِ وَيُمِيتُ **"O, diriltir ve öldürür."**

O, dünyada hayatı verir ve hayatı alır. Öyleyse ahirette de bunları yapmaya kâdirdir. Çünkü, lizâtihi kâdir olanın kudreti zâil olmaz. Bizzat hayatı ve ölümü kabul eden madde, ebediyen bunları kabule müstaiddir.

وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ **"Ve siz O'na döndürüleceksiniz."**

Ölümle veya nüşur ile O'na döndürüleceksiniz.

145. DERS

Allah Dostları

57- يَا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ **"Ey insanlar! Size Rabbinizden güzel bir öğüt, gönüllerde olanlara tam bir şifa, mü'minler için büyük bir hidayet ve büyük bir rahmet geldi."**

Yani, size pratik hem de teorik hikmeti cem eden bir kitap geldi. O, amelî (pratik) hikmet yönüyle hem amellerin güzelliklerini ve çirkinliklerini ortaya koyuyor, güzel amellere rağbet ettirip, çirkin amellerden sakındırıyor.

Teorik (nazarî) hikmet yönüyle ise, o kalplerde olan şek ve kötü itikadlara bir şifadır, hakka götüren bir hidayettir ve mü'minlere bir rahmettir. Çünkü onlara nazil olmuştur, böylece onlar dalalet karanlıklarından kurtulup iman nuruna çıkmışlardır. Varacakları yer cehennem tabakaları yerine, cennetteki yüksek makamlar olmuştur.

Ayette **mev'iza şifa, hüden ve rahmet kelimelerinin elif-lâmsız gelmesi**, büyüklük ifade eder.

58- قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا **"De ki: Allah'ın lütfuyla ve rahmetiyle, yalnızca bunlarla sevinç duysunlar."**

Allah Kur'an indirerek lütuf ve rahmetini gösterir. İşte bununla sevinsinler.

Bunda, biraz önce sıfatları anlatılan Kitabın gelişinin ferahı gerektiren bir olay olduğuna delalet vardır.

هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ **"O, kendilerinin biriktirip durduklarından çok daha hayırlıdır."**

O, kendilerinin toplamış oldukları ne kadar dünya malı varsa hepsinden daha hayırlıdır. Çünkü o malların zeval bulması yakındır.

59- قُلْ اَرَاَيْتُمْ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا **"De ki: Allah'ın sizin için indirdiği; sizin de, bir kısmını helâl, bir kısmını haram kıldığınız rızıklar hakkında ne dersiniz?"**

Ayette **rızkın indirilen bir şey olarak ifade edilmesi**, rızkın semada takdir edilmesi ve sebeplerinin semadan gelmesi itibarıyladır. **"Sizin için rızık"** denilmesi, bu rızıktan muradın helal rızık olduğunu gösterir. Devamında insanların bunun bir kısmını haram kılmasının kınanması da, bundan muradın helâl rızık olduğuna işaret eder:

Başka ayetlerde de benzeri bir manaya dikkat çekilmiştir.

"Zanlarınca dediler ki: Bunlar dokunulmaz hayvanlar ve ekinlerdir. Bunları bizim dilediğimizden başkası yiyemez. Bunlar da sırtları yasaklanmış hayvanlardır. Bir kısım hayvanları da keserken üzerlerine Allah'ın adını anmazlar."

"Dediler ki: Bu hayvanların karınlarındakiler sadece erkeklerimize ait olup eşlerimize haramdır." (En'am, 138 ve 139)

قُلْ آٰللّٰهُ اَذِنَ لَكُمْ **"De ki: Allah mı size izin verdi?"**

Haram kılma ve helâl kılma hususunda Allahtan yetki mi aldınız ki böyle hüküm veriyorsunuz?

اَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُونَ **"Yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?"**

60- وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ **"Allah'a yalan iftira edenler, kıyamet gününü ne sanıyorlar?"**

Bunlar, Allahın kendilerine ceza vermeyeceğini mi zannediyorlar?

Ayette tehdidin müphem bırakılması, büyük bir tehdit olduğunu gösterir.[16]

اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ **"Allah, insanlara karşı çok büyük bir lütuf sahibidir."**

Onlara akıl vermiş, peygamberler göndererek ve kitaplar indirerek yol göstermiştir.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لاَ يَشْكُرُونَ **"Lâkin onların çoğu şükretmezler."**

61- وَمَا تَكُونُ فِى شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْاٰنٍ **"Ne halde bulunursan bulun, o halde iken Kur'ân'dan ne okursan oku..."**

---

16 Mesela "gelirsem ensene tokadı patlatırım" denildiğinde, verilecek ceza belirlenmiştir. Ama tehdit makamında söylenen "gelirsem..." ifadesi müphemdir, etki itibarıyla birinciye nisbetle daha etkilidir, daha büyük bir tehdidi ifade eder.

وَلاَتَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ **"Amel olarak ne yaparsanız yapın..."**

اِلاَّ كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا اِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ **"(Unutmayın ki) siz ona dalıp gitmişken, biz sizin üzerinizde şahidiz."**

İnsanlığın başında yer alan Hz. Peygamberle ilgili iki durum nazara verildikten sonra, umuma hitap edildi. Hz. Peygamberle ilgili durumlar azametli durumlardır, genel olanlar ise, kimi büyük işler, kimi de küçük işler olabilir.

وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِى الْاَرْضِ وَلاَ فِى السَّمَاءِ **"Yerde ve gökte zerre kadar da olsa hiç bir şey Rabbine gizli değildir."**

En küçük şey bile Rabbinizden uzak ve gizli değildir. Vücut ve imkân sahasında her şey O'nun ilmindedir.

"Yerde ve gökte" ifadesi her şeyi içine alır. Çünkü insanlar bu ikisinde yer almayan, bu ikisiyle alakası olmayan ve bu ikisinden başka imkân âleminden bir şey tanımazlar.

Ayette arzın (yerin) semadan önce ifade edilmesi, kelamın yerin sakinleri hakkında olmasındandır.

Ayetten maksat, Allahın ilminin her şeyi kuşattığını anlatmaktır.

وَلاَ اَصْغَرَ مِنْ ذٰلِكَ وَلاَ اَكْبَرَ اِلاَّ فِى كِتَابٍ مُبِينٍ **"Ondan** (zerreden) **daha küçük ve ondan daha büyük ne varsa, hepsi kitab-ı mübindedir** (apaçık bir kitaptadır.)"

Burada "kitab-ı mübin"den murat, levh-i mahfuzdur.

62- اَلاَ اِنَّ اَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لاَخَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَهُمْ يَحْزَنُونَ **"Dikkat edin! Evliyaullah için ne bir korku vardır, ne de onlar mahzun olurlar."**

Evliyaullah, "Allah dostları" demektir. Bunlar, itaat ile Allahı veli edinenler ve Allahın da ikram ile kendilerini sevdiği kimselerdir.

Gelebilecek nahoş bir şeyden bunların korkuları yoktur. Bekledikleri bir şeyi elden kaçırmaktan dolayı da üzülmezler.

Ayet, bu haliyle mücmel gibidir. Devamı ise, bundan muradın ne olduğunu açıklar:

63- اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ **"Onlar ki, iman etmişler ve Allah'a karşı gelmekten sakınmışlardır."**

Ayetin bu kısmı, onların Allahı dost edinmesini beyan eder.

64- لَهُمُ الْبُشْرٰى فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ **"Onlara dünya ve ahirette müjdeler vardır."**

Onlar için şu dünyadaki müjde,

-Allahın kitabında müttakilere müjde olarak bildirdiği şeyler,

-Peygamberlerinin diliyle müjdelediği şeyler,

-Allahın onlara gösterdiği salih rüyalar,

-Mükaşefe olarak onlara verdiği ilhamlar,

-Ve vefat ederken meleğin verdiği müjdedir.

Ahirette onlara verilecek müjde ise,

-Melekler selam vererek onları karşılarlar,

-Onların kurtulduklarını ve ikrama mazhar olduklarını müjdelerler.

İşte, dünyada ve ahirette onlara verilenler de, Allahın onları dost edinmesinin beyanıdır.

لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ **"Allah'ın sözlerinde bir değişiklik yoktur."**

Allahın sözleri için bir değişiklik ve vaat ettikleri için bunları yerine getirememek söz konusu olamaz.

ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ **"İşte bu, büyük kurtuluştur."**

"İşte bu" ifadesi onların dünya ve ahirette müjdelenmiş olmalarına işarettir.

65- وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ **"Onların sözleri Seni üzmesin."**

Onların Allaha şerik nispet etmeleri, Seni yalanlamaları ve tehdit etmeleri gibi sözleri Seni üzmesin.

اِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا **"Çünkü izzet bütünüyle Allah'ındır."**

Ayetin bu kısmı, önceki hükmün sebebini beyan eder. Sanki şöyle denilmiştir:

"Onların sözlerine üzülme ve onlara aldırma! Çünkü galebe tümüyle Allahındır. Ondan başkası galebe hususunda bir şeye mâlik değildir. Öyleyse Allah onları kahr u perişan eder ve onlara karşı Sana nusret verir."

هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ **"O, Semi', Alîm'dir."**

O, **Semi'dir**, sözlerini işitir; **Alîm'dir**, ne yapmak istediklerini bilir ve ona göre hepsine kâfi gelir, onları mağlup eder.

66- اَلآ اِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ **"Dikkat edin! Göklerde kim var, yerde kim varsa hep Allah'ındır."**

Göklerde ve yerde olan melekler ve sekaleyn, yani ins ve cin Allahındır. Bunlar, varlıkların en şereflileri iken Allahın birer kuludur, bunlardan hiçbirinin rububiyet dava etmesi söz konusu olamaz. Böyle olunca, akıl sahibi olmayanların Allaha denk veya şerik olması hiç düşünülemez.

وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُرَكَآءَ **"Allah'dan başkasına tapanlar,** (Allah'a) **ortak koştuklarına uymuş olmuyorlar."**

Ayetin bu kısmı, sonrasının bir delili gibidir.

Yani, Allahtan başkasını çağıranlar, her ne kadar onlara "şerikler" deseler de gerçekte o şeriklere tâbi olmazlar.

اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلاَّ الظَّنَّ **"Onlar ancak zanna uyarlar."**

Onlar bir yâkine tâbi değillerdir. Ancak onları şerikler olarak zannederler, bu zanlarına uyarlar.

Şöyle bir manaya dikkat çekilmiştir: "Meleklerden ve peygamberlerden şerîk saydıklarınız neye tâbi olurlar? Onların tâbi oldukları ancak Allahtır, başkasına ibadet etmezler. Öyleyse size ne oluyor ki onlara bu noktada tâbi olmuyorsunuz?"

Nitekim şu ayet bu manayı ifade etmektedir:

"Onların yalvardıkları da, Rablerine daha yakın olmak için vesile ararlar ve O'nun rahmetini umarlar, azabından korkarlar." (İsra, 57)

Bu durumda bu kısım, bürhanlardan (delillerden) sonra ilzam etmek olur. Devamı ise onların hitap makamından düşürülüp gıyaplarında onların senedini ve görüşlerinin kaynağını beyan etmesi olur.

وَاِنْ هُمْ اِلاَّ يَخْرُصُونَ **"Ve onlar ancak yalan söylüyorlar."**

Onlar, Allaha nisbet ettikleri şerikler hususunda yalan söylüyorlar.

Veya batıl bir tasarlama ile onları şerikler olarak takdir ediyorlar.

67- هُوَ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا **"O ki, kendisinde sükûnet bulmanız için geceyi ve göz açıcı olarak da gündüzü kıldı."**

Ayet, Cenab-ı Hakkın kudretinin kemâline ve nimetlerinin büyüklüğü-

ne tenbihte bulunur. Gece ve gündüz birbirinden farklı olmakla beraber bir olan Allah onları bir gayede birleştirmiştir. Öyleyse bir olarak ibadete layık olan da ancak O'dur.

Ayette gece ile ilgili kısımda **"kendisinde sükûnet bulmanız için"** denildi, ama gündüzle ilgili kısımda "onda görmeniz için" yerine **"gündüzü göz açıcı kıldı"** denildi. Bunda ikisi arasında farka dikkat çekmek vardır. İnsanlar gece istirahat etmekte ortaktırlar, ama gündüzün aydınlığında farklı farklı işler yaparlar.

İşte ayette mücerret zarf ile sebep olan zarf birbirinden bu şekilde ayırt edilmiştir.

إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ **"Elbette bunda dinleyecek bir kavim için âyetler vardır."**

İşte bunda tefekkür ve ibretle duyanlar için ibretler vardır.

68- قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا **"Dediler ki: Allah, çocuk edindi."**

سُبْحَانَهُ **"O, böyle şeylerden münezzehtir."**

Ayetteki "Subhanehu" ifadesi, Allahı evlat edinmekten tenzih içindir. Çünkü çocuk edinmek, ancak kendisinin çocuk sahibi olması düşünülebilenler için söz konusudur.

Ayrıca "Subhanehu" ifadesi onların ahmakça sözlerine karşı bir taaccüptür.[17]

هُوَ الْغَنِىُّ **"O, Ğanidir."**

Allahın çocuk edinmekten münezzeh oluşunun illetini bildirir.

Yani o Allah Ğanidir, hiçbir şeye muhtaç değildir. Çocuk edinmek ise bir ihtiyaçtan kaynaklanır.

لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ **"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur."**

Ayetin bu kısmı, Allahın ğani oluşunu takrir eder.

إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهٰذَا **"Bu hususta elinizde bir delil varsa** (gösterin)."

---

17 Türkçede bu daha çok "fesubhanallah" kalıbında ifade edilmektedir.

Bu ifadede, onların cahilliğini ortaya koymada bir mübalağa ve sözlerinin batıl oluşuna bir tahkik vardır.

اَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لاَ تَعْلَمُونَ **"Yoksa Allah'a karşı bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz?"**

Ayetin üslûbu, onların yalanlarına ve cehaletlerine karşı bir kınamak ve ağızlarının payını vermektir.

Ayette delilsiz her sözün cehalet olduğuna, akaidle ilgili meselelerde kati delil gerektiğine ve onlarda taklide cevaz bulunmadığına bir delil vardır.

69- قُلْ اِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لاَ يُفْلِحُونَ **"De ki: Allah adına yalan uyduranlar elbette felah bulmazlar."**

"Çocuk edindi" diyerek ve Onun şerikleri olduğunu söyleyerek Allaha iftira edenler iflah olmazlar; ateşten kurtulmazlar ve cennete ulaşmazlar.

70- مَتَاعٌ فِى الدُّنْيَا "(Bu halleri,) **dünyada azıcık faydalanmaktır."**

Onların iftiraları, dünyada kısa bir faydalanmaktır, bununla küfürde riyasetlerini veya hayatlarını devam ettirirler.

ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ **"Sonra dönüşleri bizedir."**

Sonra, ölümle bize dönerler, ebedi şekavete maruz kalırlar.

ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ **"Daha sonra da biz, inkârları sebebiyle çetin azabı onlara tattırırız."**

71- وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ نُوحٍ **"Ve onlara Nûh'un kıssasını oku:"**

اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ **"Hani o kavmine demişti ki:"**

يَا قَوْمِ اِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِى وَتَذْكِيرِى بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَعَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ **"Ey kavmim, eğer benim aranızda duruşum ve Allah'ın âyetleriyle öğüt verişim size ağır geliyorsa, şunu bilin ki, ben yalnızca Allah'a tevekkül ettim."**

فَاَجْمِعُوا اَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ **"Artık siz ortaklarınızı da yanınıza alarak ne yapacağınızı kararlaştırın."**

Hz. Nûh, bunları Allaha tam bir güvenle ve onların ne yapacağına aldırmayarak söyledi.

ثُمَّ لاَيَكُنْ اَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً **"Sonra bu işiniz size dert olmasın."**

Sonra benimle ilgili yapacağınızı gizliden de yapmayın, açıkça ne yapacaksanız yapın, sizden korkmuyorum.

ثُمَّ اقْضُوا اِلَىَّ **"Sonra bana ne yapacaksanız yapın."**

وَلاَ تُنْظِرُونِ **"Bana mühlet de vermeyin."**

72- فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَاَلْتُكُمْ مِنْ اَجْرٍ **"Eğer yüz çevirirseniz, ben sizden bir ücret istemiş değilim."**

Şayet benim öğüt vermemden yüz çevirdinizse, ben sizden bir ücret istemedim ki ağır bularak ve beni çıkarcılıkla suçlayarak yüz çeviresiniz.

اِنْ اَجْرِىَ اِلاَّ عَلَى اللّٰهِ **"Benim ücretim ancak Allahtandır."**

Bu davet ve uyarıda benim ücretim ancak Allaha aittir, sizinle bir alakası yoktur. O ise, siz ister iman edin, ister yüz çevirin beni mükâfatlandırır.

وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ **"Ve ben O'nun emrine boyun eğenlerden olmakla emrolundum."**

O'nun hükmüne boyun eğmek, emrine muhalefet etmemek ve O'ndan başkasından bir şey ummamak bana emredildi.

73- فَكَذَّبُوهُ **"Onlar ise Onu inkâr ettiler."**

Onlar ise, kendilerini ilzam edecek delil getirildikten sonra Hz. Nûhu yalanlamada ısrar ettiler. Onların bu yüz çevirmeleri başka değil, sadece ve sadece inat ve temerrütlerinden idi. Böyle olunca, azap kelimesi kendileri hakkında hak oldu.

فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِى الْفُلْكِ **"Biz de onu ve gemide kendisiyle beraber olanları kurtardık."**

Biz de onları boğulmaktan kurtardık.

Rivayete göre, yanındakiler seksen kişi idi.

وَجَعَلْنَاهُمْ خَلآَئِفَ **"Ve onları halifeler yaptık."**

Onları, helâk olanların yerine halef kıldık.

وَاَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا **"Âyetlerimizi inkâr edenleri ise suda boğduk."**

Ayetlerimizi yalanlayanları tufanda boğduk.

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ **"İşte bak, uyarılanların akıbeti nasıl oldu?"**

Ayette onların başına gelen felaketin büyüklüğünü beyan, Hz. Peygamberi yalanlayanları sakındırma ve Hz. Peygamberi de teselli etmek vardır.

74- ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلاً إِلَى قَوْمِهِمْ **"Sonra onun arkasından birçok peygamberleri kavimlerine gönderdik."**

فَجَاؤُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ **"Onlara açık mu'cizelerle geldiler."**

Her Peygamber kendi kavmine davasını isbat eden apaçık mu'cizeler getirdi.

فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَاكَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ **"Fakat onlar önceden yalan dediklerine bir türlü inanmadılar."**

Ama onlar küfürde şiddetli inatları ve Allahın onları yardımsız bırakması sonucu, peygamberlerin gönderilmesinden önce alışmış oldukları hakkı yalanlamak ve bunu bir huy edinmek sebebiyle, imana yanaşmadılar.

كَذَلِكَ نَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ **"İşte biz, haddi aşanların kalplerini böyle mühürleriz."**

Dalalete dalmaları ve alışmış oldukları hâli terk etmemelerinden dolayı biz onları hidayetten mahrum kılar, kalplerini işte böyle mühürleriz.

Bu gibi ayetlerde kulların fiillerinin Allahın kudreti ve kulun kesbi ile olduğuna bir delil vardır. Bunun tahkiki daha önce geçmişti.

146. DERS

Her Ev Bir Mescid

75- ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى وَهٰرُونَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهٖ بِاٰيَاتِنَا **"Sonra bunların arkasından Musa ve Harun'u âyetlerimizle Firavun'a ve onun yakınında olanlara gönderdik."**

فَاسْتَكْبَرُوا **"Ama onlar, kibirlendiler."**

Onlara tabi olmaktan kibirlendiler.

وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ **"Ve günahkâr bir kavim oldular."**

Onlar, günahlara alışmış bir kavim idi. Bundan dolayı Rab'lerinin mesajını hafife aldılar ve redde cür'et ettiler.

76- فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ **"Kendilerine tarafımızdan hak gelince, "Muhakkak ki bu, apaçık bir sihirdir" dediler."**

Katımızdan hak kendilerine geldiğinde, şekki izale eden apaçık mu'cizelerin görülmesiyle o hakkı tanıdıklarında, aşırı inatları sebebiyle "bu apaçık bir sihir" dediler.

77- قَالَ مُوسٰٓى اَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ **"Musa dedi ki: Size hak gelince, ona böyle mi diyorsunuz?"**

اَسِحْرٌ هٰذَا **"Bu bir sihir mi?"**

Size hak geldiğinde "bu bir sihirdir" mi diyorsunuz?

وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ **"Hâlbuki sihirbazlar iflah olmazlar."**

Bu ifade, Hz. Musanın kelâmının devamıdır. Bunda, kendisinin getirdiğinin sihir olmadığına bir delalet vardır. Çünkü sihir olsaydı mağlup olurdu ve sihirbazların sihrini ibtal edemezdi.

Öte yandan **"sihirbazlar iflah olmazlar"** diyen birisi elbette sihirle uğraşmaz.

Veya bu ifade onların sözleri de olabilir. Bu durumda sanki şöyle demişlerdir:

"Felah bulmak için bize sihir mi getirdin? Sihirbazlar ise felah bulmazlar."

78- قَالُوا اَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَاءُ فِى الْاَرْضِ **"Dediler: Bizi atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan döndürüp de kibriya** (büyüklük ve saltanat) **ikinizin eline geçsin diye mi bize geldin?"**

Biz atalarımızı puta tapar bulduk. Bizi bu yoldan çevirmeye mi geldin?

Yeryüzünde hükümdarlık **"kibriya"** ile isimlendirilmesi, genelde hükümdarların kibirle muttasıf olmalarındandır.

Veya bundan murat halkı kendilerine tâbi yaparak tekebbürde bulunmalarıdır.

وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ **"Biz ikinize de iman edecek değiliz."**

79- وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِى بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ **"Firavun dedi: "Bana bütün bilge sihirbazları toplayıp getirin!"**

80- فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسٰى اَلْقُوا مَا اَنْتُمْ مُلْقُونَ **"Sihirbazlar gelince, Musa onlara: "Ortaya ne atacaksanız atın!" dedi."**

81- فَلَمَّا اَلْقَوْا قَالَ مُوسٰى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ **"Onlar ortaya atınca Musa dedi ki: Sizin yaptığınız şey sihrin ta kendisidir."**

Firavun ve kavmi, Hz. Musanın getirdiğine "sihir" demişlerdi. Hz. Musa buna işaretle "işte sihir bu, yoksa Firavun ve kavminin dedikleri değil" dedi.

اِنَّ اللّٰهَ سَيُبْطِلُهُ **"Şüphesiz ki Allah onu iptal edecektir."**

Allah bu sihri silip yok edecek veya batıl olduğunu gözler önüne serecektir.

اِنَّ اللّٰهَ لاَ يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ **"Şüphesiz ki Allah, müfsitlerin işini düze çıkarmaz."**

Allah, bozguncuların amelini sabit kılmaz, kuvvetlendirmez.

Ayette sihrin bir ifsad ve bir göz yanıltması (illizyon) olduğuna ve gerçeği bulunmadığına bir delil vardır.

82- وَيُحِقُّ اللّٰهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ **"Allah, -mücrimlerin hoşuna gitmese de- hakkı kelimeleriyle ortaya koyar."**

Allah, emirleri ve hükümleriyle hakkı tahakkuk ettirir, sabit kılar.

83- فَمَا اٰمَنَ لِمُوسٰى اِلاَّ ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهٖ عَلٰى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهِمْ اَنْ يَفْتِنَهُمْ **"Firavun ve adamlarının kendilerini belaya uğratması korkusundan dolayı, Musa'ya kendi kavminin bir kısım gençlerinden başka kimse iman etmedi."**

Hz. Musanın nübevvetinin ilk döneminde kavminden ancak az sayıda gençler kendisine iman etti. Hz. Musa kavmini hakka davet ettiğinde, Firavunun korkusundan bazı gençler dışında diğerleri imana girmedi.

Zamirin Firavna ait olduğu düşünülebilir. Bu durumda Firavunun kavminden bazı gençlerin Hz. Musanın yanında yer aldığı anlaşılır. Mü'min sûresinde kıssası anlatılan kimse, Firavun hanedanından idi. Firavunun hanımı Asiye ve bazı adamları da iman etmişlerdi.

Ayette **"Firavun ve adamlarının"** ifadesinde çoğul zamir Firavuna aittir. Çünkü büyük makam sahiplerinden çoğul sığasıyla bahsetmek anlaşılmış bir adettir.

Veya Firavundan murat, onun hanedanıdır. Nitekim "Rabia ve Mudar" dediğimizde bunlar her ne kadar müfret birer isim ise "Rabia oğulları, Mudar oğulları" anlaşılır. Firavundan da bu şekilde Firavun sülalesinin anlaşılması mümkündür.

Veya burada çoğul zamiri o gençlere veya kavimlere aittir.[18]

وَاِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِى الْاَرْضِ **"Çünkü Firavun, gerçekten arzda ululuk taslayan biri idi."**

وَاِنَّهٗ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ **"Ve gerçekten o, haddi aşanlardandı."**

Firavun kibir ve taşkınlıkta aşırı gidenlerdendi. Öyle ki kendisinin rab olduğunu iddia edecek kadar ileri gitti, peygamber torunlarını köle yaptı.

84- وَقَالَ مُوسٰى يَا قَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوٓا **"Musa dedi ki: "Ey kavmim! Siz gerçekten Allah'a iman ettinizse, artık O'na tevekkül edin!"**

---

[18] Yani, "Hz. Musaya az sayıda genç iman etti. Bunun sebebi, Firavundan ve kendi kavimlerinden korkmaları idi." Nitekim günümüzde de İslama girmek isteyenlerin bir kısmı kendi çevrelerinin tepkisinden çekindiklerinden müslüman olamıyorlar veya müslüman olduklarını gizliyorlar.

Hz. Musa, mü'minlerin korkusunu görünce şöyle dedi:

Ey kavmim! Eğer Allaha iman ettinizse, O'na güvenin ve O'na itimat edin.

إِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ **"Eğer O'na samimiyetle teslim olanlardan iseniz..."**

Eğer Allahın kazasına teslim olan, O'na ihlâsla yönelen kimseler iseniz böyle yapın.

Bu, iki şarta bağlanması değildir. Çünkü imana talik edilen, tevekkülün vücubudur. Çünkü, iman tevekkülü iktiza eder. Ona teslim olmakla şart kılınan ise, tevekkülün husulüdür. Bunun benzerini şöyle bir ifadede bulabiliriz: "Eğer Zeyd seni çağırırsa, yapabilirsen ona icabet et."

85- فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا **"Onlar da dediler: Biz Allah'a tevekkül ettik."**

رَبَّنَا لاَ تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ **"Ey Rabbimiz, bizi o zalim kavmin fitnesine uğratma!"**

"Ya Rabbena, bizleri fitneye maruz bırakma" yani, bizi fitneye düşürmesinler.

86- وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ **"Bizi rahmetinle o kâfir kavmin elinden kurtar!"**

Ve bizi kâfir kavmin tuzağından, kötü halde görmelerinden rahmetinle kurtar.

Onların duasından önce Allaha tevekküllerinin nazara verilmesinde, dua eden kimsenin duasına icabet edilmesi için duadan evvel tevekkül içinde olması gerektiğine bir tenbih vardır.

87- وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّأَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا **"Musa ve kardeşine şöyle vahyettik: Kavminiz için Mısır'da birtakım evler hazırlayın."**

Yerleşmeleri veya ibadet için toplanmaları gayesiyle Mısırda kavminize evler edinin.

وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً **"Ve evlerinizi bir kıble yapın."**

Ve evlerinizi bir kıble, bir namazgah yapın.

Onlara bu şekilde emir verilmesi, kâfirlerin onları fark edip de eza vermemeleri, dinlerinden dolayı fitneye düşürmemeleri içindi.

وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ **"Ve namazı kılın."**

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ **"Ve mü'minleri müjdele!"**

Mü'minleri dünyada nusret ve ahirette cennet ile müjdele.

Ayette Hz. Musa ve Harunun Mısırda evler edinmesi ve buraları mescid yapmaları her ikisine de emir sığasıyla geldi. Çünkü her ikisi bu meselelerde kavimlerinin önde gelenleriyle meşveret ediyorlardı. Sonrasında nazara verilen **"evlerin kıble yapılması, namazın kılınması"** çoğul sığasıyla geldi. Çünkü bunları her birinin yapması gerekir. **"Mü'minleri müjdele!"** emri ise sadece Hz. Musaya geldi. Çünkü müjdelemede asıl olan, şeriat sahibi tarafından yapılmasıdır.

88- وَقَالَ مُوسٰى رَبَّنَآ اِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَاَهٗ زِينَةً وَاَمْوَالاً فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

"Musa dedi: "Ey Rabbimiz! Sen Firavun'a ve adamlarına şu dünya hayatında bir zînet ve servet verdin."

Ayette ifade edilen zînet, kendisiyle süslenilen elbise, binek ve benzerleridir.

Küfür üzere verilen nimetler bir istidraçtır ve dalalet üzere devamlarına vesile olur.

رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ **"Ey Rabbimiz! Senin yolundan saptırsınlar diye mi?"**

رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰى اَمْوَالِهِمْ **"Ey Rabbimiz, onların mallarını sil süpür."**

وَاشْدُدْ عَلٰى قُلُوبِهِمْ **"Ve kalplerini sık."**

فَلَا يُؤْمِنُوا حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيمَ **"Çünkü onlar o elem verici azabı görmedikçe iman etmezler."**

89- قَالَ قَدْ اُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا **"Allah buyurdu: Her ikinizin de duası kabul olundu."**

فَاسْتَقِيمَا **"Öyleyse, istikamet üzere olun."**

Kavminizi hakka çağırmaya ve onlara delil getirmeye devam edin, bu konuda sebat gösterin, acele etmeyin. İsteğiniz verilecektir, ancak vakti gelince olacaktır.

Rivayete göre Hz. Musa bu duadan sonra onların içinde kırk yıl kaldı.

وَلاَ تَتَّبِعَانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ **"Bilmeyenlerin yoluna ise, sakın sakın uymayın."**

Aceleyle hemen sonuç almak isteyerek cahiller gibi olmayın.

Veya Allahın vaadine güvensizlik ve itminansızlık ile cahilce hareket etmeyin.

90- وَجَاوَزْنَا بِبَنِى اِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ **"Ve İsrailoğulları'nı denizden geçirdik."**

فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا **"Firavun ve askerleri, yakalamak ve saldırmak için onları takip etti."**

حَتّٰى اِذَا اَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ اٰمَنْتُ اَنَّهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ الَّذِى اٰمَنَتْ بِهِ بَنُوا اِسْرَائِيلَ وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ **"(Firavun) suda boğulmaya başlayınca, "İsrailoğulları'nın iman ettiğinden başka ilah olmadığına iman ettim ve ben ona teslim olanlardanım" dedi."**

91- آلْئٰنَ **"Şimdi mi?"**

Hayatın biterken ve seçme hakkın kalmamış iken mi iman ediyorsun?

وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ **"Oysa bundan önce isyan etmiştin."**

Daha önce ömrün boyunca isyan etmiştin.

وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ **"Ve müfsitlerden idin."**

Yoldan çıkmıştın ve başkalarını da imandan saptırıyordun.

92- فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةً **"Biz de bugün arkandan gelenlere bir ibret olman için bedenini kurtaracağız."**

Kavminin denizde boğulduğu yerde seni kurtaracağız, suyun üzerine çıkaracağız.

Veya İsrailoğullarının görmesi için yüksekçe bir yere bırakacağız.

"Ruhunu değil, bedenini, bedenin tamamını elbisesiz, çıplak bir şekilde ve üzerindeki altın zırh ile kurtaracağız" şeklinde açıklamalar da yapılmıştır.

İsrailoğullarının ruhlarında Firavunun bir azameti vardı, hatta onun helâk olmayacağını sanıyorlardı. Öyle ki, Hz. Musa onun boğularak öl-

düğünü haber verdiğinde Hz. Musayı yalanladılar. Sahile vurmuş cesedini gördüklerinde ancak ölümüne inanabildiler.

"Arkandan gelenlere bir ibret olman için" ifadesi, sonraki devirleri de içine alabilir. Çünkü Firavun gibi birinin bu ibretlik sonu, sonrakiler için de tuğyandan caydırıcı bir cezadır.

Firavunun bu şekilde ölümünde şu mesaj da vardır: İnsan ne kadar debdebeli bir saltanat ve büyüklük içinde olsa da, rububiyetten hissesi olmaktan çok uzaktır, memlûktür, ölüme mahkûmdur.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ **"Bununla beraber, insanların çoğu âyetlerimizden gafildirler."**

İnsanların çoğu ayetlerimizi tefekkür etmezler, onlardan ibret almazlar.

147. DERS

Geçmişten Ders Almak

93- وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِى إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ **"Gerçekten İsrailoğulları'nı güzel bir yere yerleştirdik."**

Bundan murat Şam ve Mısırdır.

وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ **"Ve onları hoş nimetlerden rızıklandırdık."**

فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ **"Ama kendilerine ilim geldiğinde ihtilafa düştüler."**

Onlar dinleriyle ilgili konularda Tevratı okuduktan ve hükümlerini bildikten sonra birbirleriyle ihtilafa ettiler.

Veya onların ihtilafından murat, Hz. Peygamberle alakalı durumları olabilir. Sıfatlarıyla ve mu'cizelerinin ortaya çıkmasıyla doğruluğunu anladıklarında, O'nun hakkında ihtilafa düştüler.

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ **"Şüphe yok ki Rabbin, o anlaşmazlığa düştükleri konularda kıyamet günü aralarında hüküm verir."**

Ve böylece kimini kurtarıp kimini de helâk ederek, hak yolda olanla batıl yolda olanı birbirinden ayırır.

94- فَإِنْ كُنْتَ فِى شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْئَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُنَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ **"Eğer sana indirdiklerimizde herhangi bir şüphe içinde isen, senden önce Kitabı okuyanlara sor."**

Ayette **"Eğer bir şüphe içinde isen"** denilmesi şu manaya gelir: "Faraza sana anlatılan bu kıssalarda bir tereddüdün varsa..."

"Kitabı okuyanlara sor" denilmesi şundandır:

"Çünkü bu durum onlar nezdinde muhakkaktır, sana vahiyle bildirdiğimiz şekilde kitaplarında sabittir."

Ayetten murat, bunun hakikat olduğunu beyan ve mukaddes kitaplarda olandan şahit getirmek ve Kur'anın onlarda olanı tasdik ettiğini bildirmektir.

Veya ehl-i kitabın ilimde rasih olma ölçüsünü, Hz. Peygambere indirilenin sıhhatiyle göstermektir.

"Eğer bir şüphe içinde isen" ifadesi, Hz. Peygamber için şekkin vukuunu göstermez. Bu ifade O'nu heyecana getirmek ve daha ziyade imanında sebatını sağlamak içindir. Bundan dolayıdır ki Hz. Peygamber şöyle demiştir:

"Ben bana indirilenden bir şek duymam, ehl-i kitaba da sormam."

Şöyle de değerlendirilebilir:

Her ne kadar **"eğer bir şüphe içinde isen"** hitabı Hz. Peygambere ise de, bundan murat ümmetidir.

Veya ayetin muhatabı, bu hitabı işiten herkestir. Yani, "ey muhatap! Elçimizin diliyle sana bildirilenden bir şüphe içindeysen..."

"... bir şüphe içinde isen, senden önce Kitabı okuyanlara sor" ifadesinde, dini meselelerde şüpheye düşen kimsenin ilim ehline müracaatla onun halline çalışması gerektiğine bir tenbih vardır.

لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ **"Andolsun ki, Sana Rabbinden hak gelmiştir."**

Rabbinden sana hak gayet açık, hiçbir şüphenin girmesine bir yer kalmayacak şekilde katî ayetlerle gelmiştir.

فَلاَ تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ **"Öyleyse sakın sakın şüphe edenlerden olma!"**

Sende olan cezm ve yakînden sarsıntı geçirerek sakın sakın şüpheye düşenlerden olma.

95- وَلاَ تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللّٰهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ **"Ve sakın sakın Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan olma, sonra hüsrana uğrayanlardan olursun."**

Ayetin bu kısmı da tehyiç, tesbît ve tamah türü şeyleri kesmek babındadır.[19]

Benzeri bir durum şu ayette görülür: "**Sen, bu kitabın sana verileceğini ummuyordun. Ancak o, Rabbinden bir rahmet olarak sana verildi. Öyle ise kâfirlere sakın arka çıkma.**" (Kasas, 86)

---

[19] Yani, Hz. Peygamber Allahın ayetlerini yalanlamaktan en uzak insandır. Böyle iken **"sakın sakın Allahın ayetlerini yalanlayanlardan olma!"** denilmesi, onun bu konudaki hassasiyetini canlı tutmak, hak üzere gittiği yolda daha da sebatını sağlamak içindir.

96- إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لاَيُؤْمِنُونَ **"Doğrusu, Rabbinin hükmü aleyhlerinde kesinleşmiş olanlar iman etmezler."**

Yani, haklarında küfür üzere ölecekleri ve azapta daimi kalacakları kesinleşenler, imana gelmezler. Çünkü Allahın kitabında yalan olamaz, hükmettiği şey ise değiştirilemez.

97- وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ اٰيَةٍ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيمَ **"Onlara her bir mu'cize gelse, yine de o elim azabı görünceye kadar** (inanmazlar)**."**

Çünkü onların imanı için aslî sebep olan Allahın iradesinin taalluku yoktur. Böyle olunca iman etmeleri söz konusu olamaz.

Elem verici azabı görünce iman etmelerine gelince: Firavun örneğinde olduğu gibi, böyle bir halde iman etmek bir fayda vermemektedir.

98- فَلَوْلاَ كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا اِلاَّ قَوْمَ يُونُسَ **"Keşke** (azap öncesi) **iman edip de imanları kendilerine fayda vermiş bir belde olsaydı? Yunus'un kavmi müstesna."**

لَمَّا اٰمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"İman ettikleri vakit, dünya hayatında zillet veren azabı üzerlerinden kaldırdık."**

وَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى حِينٍ **"Ve bir süre onları faydalandırdık."**

Keşke helâk ettiğimiz beldelerden herhangi biri, Firavunun yaptığı gibi son ana bırakmasa da azap gelmeden iman etse, Allah da onlardan bu imanı kabul edip kendilerinden azabı kaldırsa...

"İman ettikleri vakit... azabı üzerlerinden kaldırdık."

Hz. Yunusun kavmi azabın emaresini ilk gördüklerinde tevbe ettiler, azabın başlarına gelmesine kadar tehir etmediler.

Rivayete göre Hz Yunus Musul taraflarında Ninova ahalisine peygamber olarak gönderildi. Kavmi ise O'nu yalanladı ve bunda ısrar etti. O da kendilerine yakında bir azabın geleceğini bildirdi. Bu yakın sürenin üç gün, bir ay veya kırk gün olduğu söylenir. Verilen süre yaklaştığında gökyüzü dumanlı siyah bulutlarla kaplandı. Derken bu bulutlar yaklaştı, şehirlerini kuşattı. Çok korktular, Hz. Yunusu aradılar, ama bulamadılar. Bu olayla O'nun doğruluğunu yakînen anladılar. Üzerlerine zillet alameti olarak çuvallar giydiler, hem kendileri hem de kadınları, çocukları ve hayvanlarıyla yükseklere çıktılar. Annelerle süt emen çocukları birbirinden ayırdılar. Böylece bunlar birbirine müştak oldu, sesler ve gürültüler yükseldi. Samimane

tevbe ettiler, iman ettiklerini söylediler, yana yakıla Allaha yalvardılar. Allah da onlara acıdı, onlar için mukadder olan azabı kaldırdı. Bu olay Cuma günü ve aşuraya tevafuk etmişti.

99- وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِى الْاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا **"Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde olanların hepsi iman ederdi."**

Şayet Rabbin dilese kimse hariç kalmayacak şekilde arzda olanların hepsi iman üzere bir araya gelir, kimse o meselede ihtilaf etmezdi.

Ayet, Allahın bütün insanların imanını dilemediğini ifade etmesiyle Mu'tezile aleyhinde bir delildir. Allahın iman etmesini diledikleri ise, şüphesiz iman edeceklerdir.

Ayetteki dilemeyi "herkesi imana zorlayacak şekilde dilemedi" tarzında değerlendirmek, ayetin zâhirine aykırdır.

اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ **"O halde insanları mü'min olsunlar diye sen mi zorlayacaksın?"**

Ayette soru tarzında gelmesi, "böyle yapma" anlamındadır.

Ayette zamirin fiilden önce gelmesi, ilâhî meşietin dışında bir şeyin imkânsız olduğuna delalet içindir. Dolayısıyla ikrah ile de böyle bir şey olmayacaktır, nerede kaldı teşvik ve terğib ile olabilsin?

Sebeb-i Nüzûl

Çünkü rivayete göre Hz. Peygamber (asm) kavminin iman etmesine son derece istekli idi, şiddetli ihtimam gösteriyordu. Bu münasebetle üstteki ayet nazil oldu. Bundan dolayı ayetin devamı da bunu şöyle takrir etti:

100- وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلاَّ بِاِذْنِ اللّٰهِ **"Allah'ın izni olmadan hiçbir nefsin iman etmesi söz konusu değildir."**

Hiçbir nefis, Allahın iradesi, lütfu ve tevfiki olmadan iman edemez. Öyleyse onun hidayet bulmasında kendini yorup tüketme. Çünkü hidayet Allaha aittir.

وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لاَ يَعْقِلُونَ "(Allah) **akıllarını kullanmayanlar üzerine azap takdir eder."**

Allah, hüccet ve ayetlerde tefekkür yoluyla aklını kullanmayanlara azabı yazar, veya onları hidayetinden mahrum bırakır.

Veya, bu kimseler kalplerinde bulunan mühür sebebiyle Allahın delille-

ri ve hükümlerinde akıllarını kullanmazlar. Ayetin devamı, birinci manayı teyid eder.

101- قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ "De ki: Göklerde ve yerde olanlara dikkatle bakın!"

Göklerde ve yerde olan Allahın hayret verici sanatlarına bakın, tefekkür edin, ta ki bunlar size O'nun birliğine ve kudretinin kemâline delalet etsin.

وَمَا تُغْنِى الْاٰيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لاَ يُؤْمِنُونَ "Fakat o âyetler ve o uyarılar, iman etmeyen bir kavme bir fayda vermez."

Bunların iman etmeyeceği, Allahın ilminde ve hükmünde bellidir.

Ayette مَا "ma" hem nefyedici, hem de soru için olabilir.

Birinciye göre mana şöyledir: "Ayetler ve uyarılar iman etmeyen bir kavme bir fayda vermez."

İkinciye göre ise şöyle olur: "Ayetler ve uyarılar iman etmeyen bir kavme ne fayda verir?"

102- فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ اِلاَّ مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ "Onlar, kendilerinden öncekilerin günleri gibisinden başkasını mı bekliyorlar?"

Ayetteki **"eyyam"** "günler" anlamındadır. Mesela Arabların başına gelen önemli olaylar için **"Eyyam-ı Arab"** ifadesi kullanılır. **"Öncekilerin eyyamı"** (günleri) de, onların başlarına gelen önemli olaylar, felaketlerdir.

قُلْ فَانْتَظِرُوا اِنِّى مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ "De ki: Bekleyin, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."

Başınıza gelecek ilâhî cezayı gözetleyin bakalım, ben de sizinle birlikte bunu gözetleyenlerdenim.

Veya "benim helakimi bekleyin bakalım, ben de sizinle beraber sizin helakinizi bekleyenlerdenim."

103- ثُمَّ نُنَجِّى رُسُلَنَا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا "Sonra biz, peygamberlerimizi ve iman edenleri kurtarırız."

Sanki şöyle denilmiştir: "O inkârcı ümmetleri helak ederiz, sonra elçilerimizi ve onlarla beraber iman edenleri kurtarırız."

كَذٰلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ "İşte bunun gibi, mü'minleri kurtarmak üzerimize bir haktır."

Hz. Muhammedi (asm) ve ashabını da böyle kurtarır, müşrikleri de helâk ederiz.

104- قُلْ يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِى شَكٍّ مِنْ دِينِى فَلاَ اَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ **"De ki: Ey insanlar! Eğer benim dinimde bir şüpheniz varsa, şunu bilin ki: Allah'ı bırakıp da sizin ibadet ettiklerinize ibadet etmem."**

وَلٰكِنْ اَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذِى يَتَوَفّٰيكُمْ **"Lâkin sizi vefat ettirecek olan Allah'a ibadet ederim."**

İşte itikad ve amel olarak dinimin hülasası budur. Bunu bozulmamış akıllara arz ediyorum. Bu hülasaya insaf gözüyle bakın, sıhhatini anlayın. Şöyle ki: "Ben sizin uydurduğunuz ve taptığınız şeylere ibadet etmem. Lakin sizi yaratan ve vefat ettirecek olan yaratıcınıza ibadet ederim."

Ayette **"sizi vefat ettirecek olan Allaha ibadet ederim"** denilmesinde vefatın özel olarak ifade edilmesi, tehdit içindir.

وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ **"Ve bana mü'minlerden olmam emredildi."**

Aklın delalet ettiği ve vahyin de söylediği şeylere iman etmem bana emredildi.

105- وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلاَ تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ **"Ayrıca "yüzünü tevhid dininden ayırma ve sakın müşriklerden olma!"** (diye emrolundum)."

Ve bana dinde istikamet üzere olmam, farzları eda edip çirkin işlerden uzak kalmam emredildi.

Ayet, namazda kıbleye yönelmek manasında da yorumlanmıştır.

106- وَلاَ تَدْعُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لاَ يَنْفَعُكَ وَلاَ يَضُرُّكَ **"Ve Allah'ı bırakıp sana faydası da, zararı da dokunmayacak şeylere yalvarma!"**

فَاِنْ فَعَلْتَ فَاِنَّكَ اِذًا مِنَ الظّٰلِمِينَ **"Eğer yaparsan, o zaman hiç şüphesiz zalimlerden olursun."**

107- وَاِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلاَ كَاشِفَ لَهُ اِلاَّ هُوَ **"Ve eğer Allah, sana bir zarar dokunduracak olursa, onu O'ndan başka giderecek yoktur."**

وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلاَ رَآدَّ لِفَضْلِهِ **"Ve eğer sana bir hayır dilerse, o zaman da O'nun lütfunu engelleyebilecek kimse yoktur."**

Ayette zararla alakalı **"dokunmak"**, hayırla alakalı ise **"dilemek"** kullanılması şuna tenbih için olabilir: Hayır, bizzat murattır, zarar ise tebeî bir durumdur.

Ayette Allahın hayır dilemesi anlatılırken, zamirle ifade etmek yeterli olabilecek iken **"Ve eğer sana bir hayır dilerse, o zaman da O'nun lütfunu engelleyebilecek kimse yoktur"** denildi. Bu üslûb, Allahın onlara hayır dilemesinin istihkaklarından değil, bir lütuf olduğuna delalet etmek içindir.

Ayrıca, zarar nazara verilirken **"Onu ancak Allah giderir"** denilerek istisna zikredildi. Ama **"eğer sana bir hayır dilerse"** denilirken istisna getirilmedi. Çünkü Allahın irade ettiği bir şeyin geri çevrilmesi mümkün değildir.

يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ **"O, kullarından dilediğine onu** (lütfunu) **nasip eder."**

وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ **"Ve O Ğafur – Rahim'dir."**

Öyleyse taat ile O'nun rahmetine mukabil olmaya çalışın, masiyet ile O'nun bağışlamasından ümidinizi kesip günahlara dalmayın.

108- قُلْ يَا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ **"De ki "Ey insanlar! İşte size Rabbinizden hak geldi."**

Allahtan gelen hak, O'nun rasulü veya Kur'andır. Hak gelince, artık insanların bu konuda bir mazeretleri kalmamıştır.

فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِ **"Artık kim hidayeti kabul ederse kendi için kabul etmiş olur."**

Artık her kim iman ile ve ittiba etmek sûretiyle yola gelirse, kendisi için yola gelmiş olur. Çünkü bunun faydası kendisinedir.

وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا **"Ve kim de saparsa kendi zararına sapmış olur."**

Kim de peygamberi ve Kur'anı inkâr ile yoldan çıkarsa, dalaletin vebali kendi aleyhinedir.

وَمَآ اَنَا۠ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ **"Ve ben sizin üzerinize bir vekil değilim."**

Ben sizin durumunuzu korumakla görevli bir vekil değilim. Ben ancak bir müjdeci ve uyarıcıyım.

109- وَاتَّبِعْ مَا يُوحٰٓى اِلَيْكَ **"Sana vahyedilene tabi ol!"**

Hem uygulayarak, hem de insanlara anlatarak, sana vahyen bildirilene tâbi ol.

وَاصْبِرْ حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ ۚ **"Ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret."**

Onları davet hususunda ve eziyetlerine tahammülde sabırlı ol. Ta ki Allah zaferle veya savaş emriyle hüküm versin.

وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِيْنَ **"Çünkü O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır."**

Çünkü O, hem gizli hem de aşikar bütün hallere muttali olduğundan hükmünde hata olamaz.

Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir:

"Kim Yunus sûresini okursa kendisine Hz. Yunusu tasdik eden ve yalanlayanların sayısınca ve Firavunla beraber boğulanların adedince sevap verilir."

HÛD SÛRESİ

Mekkî sûrelerdendir.
Ayet sayısı yüz yirmi üçtür.

148. DERS

İlâhî Mesaj

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- الٓرٰ "Elif-Lâm-Râ."

كِتَابٌ اُحْكِمَتْ اٰيَاتُهٗ "Bu öyle bir kitaptır ki, âyetleri muhkem kılınmıştır."

Onun ayetleri sağlam bir nazımla dizilmiştir. Lafız ve mana cihetinden herhangi bir ihlal ona arız olamaz.

Veya Kur'an ayetlerinin muhkem oluşundan murat, bozulma ve neshten uzak oluşudur. Bu durumda muhkem ayetlerden murat, bu sûrenin ayetleridir ve bunlarda neshedilmiş ayet bulunmamaktadır.

Veya onun ayetleri, hüccet ve delillerle sağlam kılınmıştır.

Veya onun ayetleri, hikmetle dolu ayetlerdir. Çünkü teorik ve pratik hikmetin ana meselelerini şümulüne almıştır.

ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَّدُنْ حَكِيْمٍ خَبِيْرٍ "Sonra da Hakîm – Habîr (hikmet sahibi ve her şeyden haberdar olan Allah) **tarafından ayrıntılı olarak açıklanmıştır."**

Sonra bu muhkem ayetler akaid, hükümler, öğütler ve haberlerle ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Veya sûreler şeklinde fasıl fasıl yapılmıştır.

Veya peyder pey indirilmesiyle ayrıntılar bildirilmiştir.

Veya ihtiyaç olan yerlerde tafsilata girilmiştir.

2- اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ "Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye."

اِنَّنِيْ لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيْرٌ وَّبَشِيْرٌ "Şüphesiz ben size O'nun tarafından gönderilmiş bir uyarıcı ve müjdeciyim."

Allahın, şirke karşı cezayla, tevhide karşı sevapla karşılık vereceğini haber veren bir uyarıcı ve bir müjdeciyim.

3- وَّاَنِ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ "Ve Rabbinizden mağfiret isteyin."

ثُمَّ تُوبُوا اِلَيْهِ **"Sonra da Ona tevbe edin."**

Sonra matlubunuza tevbe ile ulaşmaya çalışın. Çünkü hak yoldan çıkan birinin, tekrar yola dönmesi lazımdır.

Şöyle de denildi: Şirkten istiğfar edin, sonra taat ile Allaha dönün.

Ayetteki **"sonra"** ifadesinin iki emir arasında farklılıktan dolayı gelmesi caizdir.

يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى **"Ta ki bir ecel-i müsemmaya kadar sizi güzel güzel yaşatsın."**

Ta ki sizi huzur ve güven içinde yaşatsın.

Ecel-i müsemma, onlar için belirlenen ömrün sonudur.

Veya bundan murat "sizi toptan bir azapla helak etmesin" manasıdır. Ecel-i müsemma her ne kadar ömürle alakalı ise de, herbir ferde nisbetle belli bir vakittir. Dolayısıyla bir değişiklik söz konusu olamaz.

وَيُؤْتِ كُلَّ ذِى فَضْلٍ فَضْلَهٗ **"Ve her fazilet sahibine lütfunu versin."**

Ve dininde fazilet sahibi her insana, faziletinin karşılığını dünya ve ahirette versin.

Ayetin bu kısmı, tevbe eden muvahhid kimseye dünya ve ahiretin hayrını vaat etmektedir.

وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنِّىٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ **"Eğer yüz çevirirseniz, ben sizin adınıza büyük bir günün azabından korkarım."**

"Büyük bir günün azabından" murat kıyamet günü olabilir. Dünyadaki felaketler de olabilir. Mesela, Mekke ahalisi kıtlıkla mübtela kılındı, leşleri yiyecek kadar zor günler yaşadılar.

4- اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ **"Dönüşünüz yalnızca Allah'adır."**

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ **"Ve O her şeye kadirdir."**

Her şeye kadir olduğu için en şiddetli bir azapla size ceza vermeye de gücü yeter.

5- اَلَآ اِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ **"İyi bilin ki onlar, O'ndan gizlenmek için sadırlarını çeviriyorlar."**

Onlar, sadırlarını haktan çeviriyorlar, ondan inhiraf ediyorlar.

Veya küfre ve Hz. Peygambere düşmanlığa yöneliyorlar.

Veya sırtlarını dönüyorlar.

Peygamberi ve mü'minleri o gizli hallerine muttali kılmasın diye, bu şekilde Allahtan bazı hallerini gizlemek istiyorlar.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre ayet müşriklerden bir grup hakkında indi. Şöyle demişlerdi: "Perdelerimizi çeksek, elbiselerimize bürünsek, kalplerimizde Muhammede düşmanlığımızı gizlesek, bizim halimizi nasıl bilecek?"

Ayetin münafıklar hakkında indiğini söyleyenler olmuşsa da itibar etmemek gerekir. Çünkü ayet Mekkîdir, münafıklık ise Medine döneminde ortaya çıkmıştır.

اَلاَ حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ **"İyi bilin ki, elbiselerine büründükleri zaman, Allah onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir."**

Onlar yataklarına girip elbiselerini üzerlerine aldıklarında Allah onların kalplerinde neler gizlediklerini ve ağızlarıyla neler konuştuklarını bilir. Onun ilminde onların hem gizli hem de alenî halleri eşittir.

اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ **"Çünkü O, kalplerde olanı hakkıyla bilendir."**

Allah sinelerde olan sırları, kalpleri ve bunların hallerini bilir.

6- وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِى اْلاَرْضِ اِلاَّ عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا **"Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın."**

Allah, lütuf ve rahmet olarak, her canlının rızkını taahhüt etmiştir.

Ayette bu mananın çok kuvvetli ifade edilişi bunun mutlaka böyle olduğun bildirmek ve bu konuda tevekküle sevk etmek içindir.

وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا **"Ve O, her birinin müstekar ve müstevda'ını bilir."**

Müstekar ve **müstevda'**, çeşitli yorumlara açıktır. Bu meyanda şunlar düşünülebilir:

-Allah onların yaşadıkları ve öldükleri yerleri bilir.

-Bundan murat erkeklerin sulbu ve kadınların rahmi olabilir.

-Allah o canlılar bilfiil vücut bulduklarında arzın neresinde olduklarını bilir, bilkuvve haline geldiklerinde zerrelerinin nerelere dağıldığını da bilir.

كُلٌّ فِى كِتَابٍ مُبِينٍ **"Bunların hepsi bir kitab-ı mübindedir."**

Canlıların her biri ve bunlarla ilgili haller, levh-i mahfuzda zikrolunmuştur.

Sanki ayet ile Cenab-ı Hakkın bütün malumatı bilmesi murat edilmiştir. Devamında gelen ayette ise, bütün mümkinata kadir olduğu nazara verilmektedir. Bunda tevhidin ve daha önce yapılan vaad ve tehdidin takriri söz konusudur.

7- وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ **"O ki, gökleri ve yeri altı günde yarattı."**

Allah gökleri, yeri ve bunlarda olanları yarattı. Bunun açıklaması A'raf sûresinde geçmişti.[1]

Gökler ve yerden murat, ulvî ve süfli iki cihet de olabilir.

Arzın tekil gelirken semavatın yani göklerin çoğul gelişi, ulvî şeylerin süfli şeylerden asıl ve zât (cevher) olarak farklı farklı olmasındandır.

وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ **"Onun arşı su üstündeydi."**

Gökler ve yer yaratılmazdan önce Allahın arşı su üzerinde idi. Arş, suyun sırtına bırakılmış olduğundan, gökler ve yer arasında bir engel yoktu.

Bununla boşluğun mümkün olduğuna ve o suyun bu âlemin ecramından arştan sonra ilk yaratılan şey olduğuna delil getirildi.

Şöyle de denildi: Su da rüzgârın sırtında idi.

Doğrusunu en iyi Allah bilir.[2]

لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلاً **"**(Göklerin ve yerin yaratılması) **Hanginizin amelce en güzel olacağını denemesi içindir."**

Allah bütün bunları hallerinizi denemek, nasıl amel edeceğinizi görmek için yaptı. Çünkü bütün bunlar muhtaç olacağınız sebepler ve maddelerdir. Ayrıca kendileriyle istidlalde bulunacağınız, çıkarımlar yapacağınız deliller ve emarelerdir.

Ayette **"Hanginizin amelce en güzel olacağını denemesi içindir."** şeklinde en üstünlük derecesiyle ifade edilmesi onları en güzelini araştır-

---

1 Bkz. A'raf, 54.

2 Arş gibi konular, farklı yorumlara açık meselelerdir. Bunlarda nihaî sözü şu dünyada söyleyebilmek kolay değildir.

maya ve yapmaya teşvik içindir. Ayrıca ilim ve amel mertebelerinde daima ilerlemeye sevk etmek içindir. Çünkü amelden murat hem azaların, hem de kalbin amelidir. Bundan dolayı Hz. Peygamber şöyle demiştir:

"Allah sizi deneyecek, ta ki hanginizin akılca daha güzel, Allahın haram kıldıklarından kaçınmada daha ziyade vera' sahibi ve O'na itaatte daha süratli olduğu ortaya çıksın."

وَلَئِنْ قُلْتَ اِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ هٰذَآ اِلاَّ سِحْرٌ مُبِينٌ **"Böyle iken "ölümden sonra şüphesiz diriltileceksiniz" desen, inkârcılar "bu, ancak apaçık bir sihirdir" derler."**

Onlara göre, öldükten sonra dirilme veya ondan bahseden Kur'an, aldatıcı bir sihirden ibarettir.

8- وَلَئِنْ اَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِلٰٓى اُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ **"Ve eğer bunlardan azabı belli bir süreye kadar erteleyecek olursak, o zaman da "onu engelleyen nedir?" diyecekler."**

Şayet vaad olunan azabı belli bir zamana kadar tehir etsek, alaylı alaylı "vukuuna ne engel oluyor" derler.

اَلاَ يَوْمَ يَاْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ **"İyi bilin ki, o azap onlara geldiği gün kendilerinden geri çevrilecek değildir."**

Ama Bedirde olduğu gibi, azap kendilerine geldiğinde, o azap onlardan çevrilmez.

وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُنَ **"Ve o alay ettikleri şey kendilerini kuşatmış olacaktır."**

Ve o zaman alay ederek bir an önce gelmesini istemiş oldukları azap kendilerini kuşatmıştır.

Ayette ileride gelecek bir durum, geçmiş zaman ile ifade edildi. Bu hem tahakkukunun kesinliğini ve hem de tehdidin şiddetini göstermek içindir.

9- وَلَئِنْ اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ اِنَّهُ لَيَؤُسٌ كَفُورٌ **"Eğer insana tarafımızdan bir rahmet tattırır da, sonra bunu ondan çekip alırsak, şüphesiz o ümitsiz ve nankör oluverir."**

Biz insana lezzetini duyacak şekilde bir nimet versek, sonra da bu nimeti ondan geri alsak, sabrının azlığından ve Allaha güveni olmayışından

dolayı, O'nun lütfundan ümidini keser, önceki verilenlere karşı da son derece nankörlük yapar.

10- وَلَئِنْ اَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّى **"Ama kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra, ona bir nimet tattırırsak mutlaka, "Kötülükler benden gitti" diyecektir."**

Eğer ona dokunan musibetten sonra, hastalıktan sonra sıhhat, yokluktan sonra servet gibi nimetler tattırsak, o zaman o, "beni üzen musibetler bitti" der.

اِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ **"Çünkü o, ferih – fahur** (şımarık ve böbürlenen) **biridir."**

Yani nimetlerle şımarır, onlarla mağrur olur, o nimetlere şükretmek, hakkını eda etmek yerine insanlara karşı iftihar eder.

Ayette geçen **"nimeti tattırmak", "sıkıntının dokunması"** gibi ifadelerde şu manaya bir tenbih vardır: İnsanın dünyada muhatap olduğu nimetler ve karşılaştığı sıkıntılar, ahirette karşılaşacaklarının küçük birer numunesidir.

Aynı ifadeler şuna da dikkat çeker: Bu insan en küçük bir şeyde nankörlük veya şımarıklık gösterir. Çünkü tatmak, yiyeceğin idrakidir, dokunmak da işin daha başıdır.

11- اِلاَّ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ **"Ancak sabredip salih amel işleyenler böyle değildir."**

Ancak musibetlere karşı, Allaha inanarak ve hükmüne teslim olarak sabredenler, geçmiş ve gelecek nimetlere bir şükür olarak salih amel işleyenler müstesnadır.

اُولٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ كَبِيرٌ **"İşte onlar için bir mağfiret ve çok büyük bir mükâfat vardır."**

İşte bunlar için günahlarına bir bağışlanma ve çok büyük bir mükâfat vardır.

Bu mükâfatın en azı, cennettir.

12- فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحٰى اِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهٖ صَدْرُكَ اَنْ يَقُولُوا لَوْلاَ اُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ اَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ **"Belki de sen, "Ona bir hazine indirilseydi veya beraberinde bir melek gelseydi ya!" demelerinden dolayı sana**

vahyolunanlardan bir kısmını göz ardı edeceksin ve o yüzden göğsün daralacak."

Neredeyse sana vahyedilenlerin bir kısmını tebliği terk edeceksin.

Burada bahsedilen kısım, müşriklerin görüşüne muhalif olan meselelerdir. Hz. Peygamber onların bunları reddetmelerinden ve bunlarla dalga geçmelerinden endişe ediyordu.

Böyle bir şeye yol açan bir durumun varlığı, o beklentinin vukuunu gerektirmez.

Çünkü peygamberler için "ismet" sıfatı vardır. Onlar vahye hıyanetten korunmuşlardır.

إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ **"Fakat sen, ancak bir uyarıcısın."**

Sana düşen Sana vahyedilenlere uymaktır. Onların reddetmesi veya garip şeyler istemesi Seni ilgilendirmez. Öyleyse ne var ki, canını sıkıyorsun?

وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ **"Allah ise her şeye vekildir."**

Sen de O'na tevekkül et. Çünkü O, onların halini bilir, onların sözlerinin ve fiillerinin karşılığını verir.

149. DERS

Kur'an'la Tahaddi

13- اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ "Yoksa "onu uydurdu" mu diyorlar?"

Yoksa "o vahyi uydurdu" mu diyorlar.

قُلْ فَاْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهٖ مُفْتَرَيَاتٍ "De ki: Haydi siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin."

De ki: "Beyanda ve nazım güzelliğinde onun mislinden on sûre getirin!"

Kur'an önce on sûre ile meydan okudu. Bundan aciz kaldıklarında onlara kolaylık olsun diye bir sûrenin benzerini getirmelerini istedi.

"Şayet bu Kur'anı benim uydurduğumu söylüyorsanız, siz de böyle uydurma şeyler yapın, getirin. Çünkü sizler benim gibi fasih Arabsınız. Benim yapabildiğimi siz de yapabilirsiniz. Hatta kıssa ve şiir öğrendiğiniz, edebiyat ve nazımla uğraştığınız için bana nisbetle bu işi daha iyi yaparsınız."

وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ "Allah'tan başka çağırabileceğiniz kim varsa onları da yardıma çağırın."

Muarazaya yardım için Allahtan başka çağırabileceğiniz kimler varsa çağırın.

اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ "Eğer sadık iseniz..."

Onun iftira olduğunda sadık iseniz, bunu yapın.

14- فَاِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا اَنَّمَا اُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ "Eğer size cevap veremedilerse, bilin ki o (Kur'an) **ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir."**

Ayet, önce peygambere hitap ile başlamıştı. Burada ise "eğer sana icabet etmezlerse yerine **"size"** şeklinde çoğul zamiriyle geldi. Bu,

-Ya, Hz. Peygambere tazim içindir.

-Veya mü'minlerin de onlara **"haydi Kur'anın bir mislini getirin"** diye meydan okumaları sebebiyledir. Kur'anda yer alan Hz. Peygambere gelen bir emir, eğer sırf şahsıyla alakalı değilse, mü'minleri de içine alır, onların da bu emre tabi olmaları gerekir. Emrin hususî olması ise, delille

bilinir. Mü'minlerin de burada dâhil edilmesi, böyle bir meydan okumanın onların imanını kökleştirmesi ve yakinlerini artırmasındandır.

Dolayısıyla bundan gaflet etmemeleri gerekir. Bunun için devamında şöyle geldi:

"Ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir"

Böyle bir kitap ancak Allahın ilmiyle olur, bir başkası buna güç yetiremez.

وَاَنْ لاَّ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ **"Ve O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."**

Ve bilin ki, Ondan başka bir ilah yok. Çünkü O, başkasının bilemeyeceği, güç yetiremeyeceği şeyleri de bilendir, her şeye güç yetirendir.

Ayette hem onlara bir tehdit, hem de Allahın onlara ceza vermesinden ilahların koruyamayacağını beyan ile ümitlerini suya düşürmek vardır.

فَهَلْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ **"Artık müslüman oluyor musunuz?"**

Onun mu'cize oluşu mutlak olarak sizin yanınızda tahakkuk ettiğinde, artık İslam üzere sabit, onda kök salmış ihlâslı mü'minler olunuz.

Hitabın tamamının müşriklere yönelik hitap olması da caizdir. Bu durumda **"Eğer size cevap veremedilerse"** ifadesi "eğer o çağırdığınız ilahlarınız size yardım edemedilerse" manasını anlatır. "Onlar yardımdan aciz kalınca, muaraza yapamayacağınız ortaya çıkar. Öyleyse bilin ki, onun nazmı ancak Allahın bildiği bir nazımdır. Onun nezdinden indirilmedir. Sizi davet etmiş olduğu tevhid, haktır. Böyle olunca, bu kadar kati delillerden sonra siz de İslama giriyor musunuz?"

"Artık müslüman oluyor musunuz?"

Bu gibi sorularda, kendisinde bulunan talep manası, gereğini yapmaya ve özrün kalmadığına tenbih olduğundan, gayet etkili bir davet vardır.

15- مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ فِيهَا **"Her kim dünya hayatını ve güzelliklerini isterse biz onlara amellerinin karşılığını orada tamamen öderiz."**

Kim, ihsan ve iyilik ile dünya hayatını ve zînetini murad ederse, onlara sıhhat, makam, bol rızık ve çokça evlad gibi şeylerle amellerinin karşılığını dünyada veririz.

وَهُمْ فِيهَا لاَ يُبْخَسُونَ **"Orada onlar bir eksikliğe uğratılmazlar."**

Onlara ücretlerinden bir şey noksan verilmez.

Ayetin, riya ehline, münafıklara ve kâfirlere şümulü olabilir.

16- أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ **"İşte onlar öyle kimselerdir ki, ahirette kendilerine ateşten başka bir şey yoktur."**

Yaptıklarına mukabil, mutlak olarak kendilerine ahirette ateş var. Çünkü onlar güzel amellerinin karşılığını dünyada tamamen aldılar. Geriye ise kötü amellerinin günahları kaldı.

وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا **"Sanat haline getirdikleri şeyler, orada hep boşa gitti."**

Çünkü ahirette kendilerine bir sevap kalmadı.

Veya onlara zâten sevap yazılmadı. Çünkü yaptıkları iyi işlerde Allahın rızasını talep etmediler. Amellerin sevabında temel esas ise, ihlâsla yapılmasıdır.

وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ **"Ve bütün yaptıkları da batıldır."**

Onların yaptıkları hadd-i zâtında batıl şeylerdir. Çünkü şartlarına uyularak yapılmamıştır.

Sanki bu iki cümleden her biri, üstte bildirilen **"ahirette kendilerine ateşten başka bir şey yoktur "** hükmünün sebebini anlatmaktadır.

17- أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ "(O dünyayı isteyenler), **hiç Rabbinden açık bir delil üzere olan kimse gibi midir?"**

Ayette, Rabbinden bir delil üzere olanla dünya hayatına talip kimsenin bir olamayacağı ifade edilmiştir.[3]

Rabbinden bir **beyyine** (delil) üzere olan kimseyi, bu delil yaptığı ve terk ettiği bütün işlerinde hak ve doğruya götürür.

Ayet, ihlâslı her mü'mini içine alacak şekilde genel bir hükümdür. Bununla beraber, "bundan murat Hz. Peygamberdir" veya "ehl-i kitaptan iman edenlerdir" şeklinde yorumlar da vardır.

---

[3] Bazı âlimlere göre, burada sözü edilen delil, akıldır. Buna göre ayette, aklını gereği gibi kullanan kimse ile, her şeyi dünya hayatından ibaret kabul edip fıtrata aykırı olarak inkâr yoluna sapan kimselerin bir olmadığı vurgulanmıştır. Üstelik insan doğru bir inanca sahip olma yolunda sadece aklıyla baş başa bırakılmayıp, ilâhî vahiyle de desteklenmiştir. Ayetin devamı, bunu nazara verir.

وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ **"Bu delili, Rabbinden bir şahit izler."**

Bu delile, Allahtan bir şahit vardır ve bunun sıhhatine şehadet eder. Allahtan olan bu şahit ise, Kur'andır.

وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً **"Ondan önce bir rehber ve rahmet olan Musa'nın kitabı da onu destekler."**

Kur'andan önce Hz. Musanın kitabı aynı şekilde bir şahittir. Bu ise Tevrattır.

Tevrat, dinde kendisine tâbi olunan bir kitaptır, indirildiği insanlara bir rahmettir. Çünkü o, dünya ve ahiret hayrını elde etmeye vesiledir.

Bu açıklama ile beraber, ayette geçen **beyyine** (delil) ve şahit hakkında farklı cihetlere de dikkat çekilmiştir. Mesela:

-Beyyine, Kur'andır, şahit ise Cebraildir.

-Beyyine Hz. Peygamberin dilidir, şahit de onu koruyan melektir.

أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ **"İşte bunlar ona inanırlar."**

"İşte bunlar" ifadesi, beyyine yani delil üzere olanlara işarettir.

İşte bunlar, Kur'ana iman ederler.

وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ **"İnsan gruplarından kim onu inkâr ederse, varacağı yer ateştir."**

Mekke ehlinden ve onlarla beraber Allah rasûlüne karşı hizip hâline gelenlerden her kim onu inkâr ederse, varacağı yer hiç şüphesiz ateştir.

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ **"Ondan hiç şüphen olmasın."**

Ondan, yani bu vaad edilen yerden veya Kur'andan sakın bir şüphe içinde olma.

إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ **"Şüphesiz o, Rabbinden bir gerçektir."**

وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ **"Fakat insanların çoğu iman etmezler."**

Ekser insanların inanmaması, tefekkürlerinin az olması ve fikirlerinin bozulması yüzündendir.

18- وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا **"Ve Allah'a yalan iftira edenden daha zalim kim olabilir?"**

Allaha yalan iftira etmek,

-Onun indirmediğini indirmiş gibi ona nisbet etmek,

-Veya onun indirdiğini inkâr etmekle olur.

أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ **"İşte bunlar, Rablerine arz edilirler."**

İşte bu yalancılar mahşerde tutulur, amelleri Allaha arzedilir.

وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ **"Ve şahitler şöyle diyecekler:"**

Şahitler,

-Melekler,

-Peygamberler,

-Veya kendi azalarıdır.

هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ ۚ **"Rablerine karşı yalan söyleyenler işte bunlardır!"**

أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ **"Dikat edin, Allah'ın lâneti zalimler üzerinedir."**

Ayet, Allaha yalan iftira etmekle zulmeden bu kimselerin başına gelecek felaketi haber veren büyük bir tehdittir.

19- الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا **"Onlar Allah yolundan alıkoyan ve onu eğri göstermek isteyen kimselerdir."**

Onlar, Allahın dininden alıkoyarlar ve onda eğrilikler ararlar, onu haktan inhirafla gerçek dışı bir şekilde vasfederler.

Veya ona tâbi olanları dinden döndürüp eğri yollara sevk etmek isterler.

وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ **"Ve onlar, ahireti inkâr edenlerin ta kendileridir."**

Ayette, **"Ve onlar, ahireti inkâr edenlerin ta kendileridir"** denilmesi, hem onların küfrünü te'kidle anlatır, hem de böyle bir inkarın onlara has olduğunu bildirir.

20- أُولَٰئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ **"Onlar yeryüzünde** (Allah'ı) **âciz bırakabilecek değillerdir."**

Onlar, dünyada Allahın kendilerine ceza vermesine engel olamazlar.

وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَاءَ **"Onların Allah'tan başka sığınabilecekleri bir yardımcıları da yoktur."**

Ve onlara böyle bir ceza gelmesini engelleyebilecek dostları da yoktur. Onların dost edindikleri putlar, işitmez ve görmez şeyler olup, yardımcı olmaya elverişli değillerdir.

Böyle olmakla beraber Allah, daha şiddetli ve devamlı olması için onların cezasını ahirete tehir etmiştir.

يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ **"Onlar için azap kat kat artırılır."**

مَاكَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ **"Onlar** (gerçekleri) **işitmeğe tahammül edemiyorlar, hem de görmüyorlardı."**

Onlar hakkı duymaktan sağır kimselerdi. Allahın ayetlerine karşı da kör bir halde bulunuyorlardı.

Bu cümle, sanki onlara azabın kat kat olmasının sebebini anlatmaktadır.

21- اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ **"İşte bunlar, kendilerine yazık eden kimselerdir."**

Bunlar, Allaha ibadet yerine batıl mabutlara ibadet ederek kötü bir alışveriş yaptılar, hüsrana düştüler.

وَضَلَّ عَنْهُمْ مَاكَانُوا يَفْتَرُونَ **"Ve uydurmakta oldukları şeyler, kendilerini yüz üstü bırakarak kaybolup gitti."**

Ve iftira edip uydurdukları ilahlar ve onların şefaati kaybolup gitti.

Veya bu tebdil ile zarar ettiler. Ellerinde olanlar zayi olup gitti. Geriye sadece kuru bir pişmanlık kaldı.

22- لَاجَرَمَ اَنَّهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُونَ **"Bunlar, kesinlikle ahirette de en ziyade hüsrana uğrayacak olanlardır."**

Ahirette hiç kimse onlardan daha açık ve daha ziyade zarar etmeyecektir.

23- اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَخْبَتُوا اِلٰى رَبِّهِمْ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ **"İman edip, salih ameller işleyen ve Rablerine gönülden bağlananlara gelince, işte onlar cennet ashabıdır."**

هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ **"Onlar orada ebedî kalacaklardır."**

24- مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْاَعْمٰى وَالْاَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ **"Bu iki zümrenin durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten kimseler gibidir."**

Ayette kâfir ve mü'min bir misalle anlatılmaktadır. Kâfir kör ve sağırdır, mü'min ise gören ve işitendir. Kâfirin kör olması Allahın ayetlerini görmemesinden, sağır olması ise Allahın kelâmını duymazdan gelmesinden ve manalarını düşünmeye yanaşmayışındandır.

Mü'min ise bunun tam zıddıdır.

هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلاً **"Bunların durumları hiç aynı olur mu?"**

اَفَلاَ تَذَكَّرُونَ **"Hâlâ tezekkür etmez misiniz?"**

Bu darb-ı meselleri tezekkür edip, bunlarla ilgili düşünmez misiniz?

150. DERS

Hz. Nûh Kıssası

25- وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖٓ **"Andolsun, biz Nûh'u kavmine elçi olarak gönderdik."**

اِنِّى لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ "(Onlara şöyle dedi:) **"Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım."**

Size azabı gerektiren halleri ve bunlardan kurtuluş yolunu gösteren apaçık bir uyarıcıyım.

26- اَنْ لَاتَعْبُدُوا اِلَّا اللّٰهَ **"Allah'tan başkasına ibadet etmeyin."**

اِنِّٓى اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ اَلِيمٍ **"Doğrusu ben sizin adınıza elîm bir günün azabından korkuyorum."**

"Elîm" kelimesi gerçekte azap görenin bir sıfatıdır. Lakin bununla azap ve azabın zamanı vasfedilir. Bu tarz tavsifte, "onun gündüzü oruçtur" cümlesinde olduğu gibi, mübalağa vardır.

27- فَقَالَ الْمَلَاُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ **"Buna karşılık kavminin inkâr eden ileri gelenleri dediler ki:"**

مَا نَرٰيكَ اِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا **"Biz, seni ancak bizim gibi bir insan olarak görüyoruz."**

Senin bize karşı nübüvveti ve sana itaati gerektirecek bir meziyetin yok.

وَمَا نَرٰيكَ اتَّبَعَكَ اِلَّا الَّذِينَ هُمْ اَرَاذِلُنَا بَادِىَ الرَّاْىِ ۚ **"İlk bakışta, sana uyanların ancak basit görüşlü alt tabakamızdan başkası olmadığını görüyoruz."**

Derin araştırmaya lüzum kalmadan ve gayet açık bir şekilde Sana tâbi olan kimselerin düşük seviyeli kimseler olduğu gözler önündedir.

Bunlar fakir kimselerdi. Hz. Nûha inanmayan kavmin önde gelenleri ise, şu dünya hayatından sadece bir dış görünüş biliyorlardı. Onlara göre en ziyade haz ve lezzet içinde olanlar en şerefli, bunlardan mahrum olanlar ise en değersiz kimselerdi.

وَمَا نَرٰى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ **"Sizin bize karşı herhangi bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz."**

Sende ve sana uyanlarda, nübüvvete ve peygambere tâbi olmaya ehil kılacak bize karşı bir üstünlük görmüyoruz.

بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ **"Aksine sizin yalancı kimseler olduğunuzu sanıyoruz."**

Seni nübüvvet iddiasında, onları da senin doğruluğunu bilme iddialarında yalancılardan sanıyoruz.

28- قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّى وَاٰتٰنِى رَحْمَةً مِنْ عِنْدِهٖ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ اَنُلْزِمُكُمُوهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ **"Nûh dedi ki: Ey Kavmim! Söyleyin bakalım; şâyet ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzerinde isem ve O, kendi katından bana bir rahmet vermiş de siz ona karşı kör kalmışsanız, istemediğiniz halde onu size zorla mı kabul ettireceğiz?"**

Şayet ben Rabbimden davamın sıhhatine şehadet eden bir delil üzereysem, O da bana delil veya nübüvvetle bir rahmet vermişse ve size de bu gizli kalmışsa, onunla hidayet bulmanız için sizi zorlayacak mıyız? Zorla mı kabul ettireceğiz?

29- وَيَا قَوْمِ لَآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالاً **"Ey kavmim! Buna karşı ben sizden herhangi bir mal istemiyorum."**

"Buna karşı" derken kastedilen, tebliğdir. Her ne kadar zikredilmemişse de, daha önce zikrolunanlardan ne olduğu anlaşılmaktadır.

اِنْ اَجْرِىَ اِلاَّ عَلَى اللّٰهِ **"Benim ecrim ancak Allah'a âittir."**

وَمَا اَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ اٰمَنُوا **"Ve ben o iman edenleri kovacak değilim."**

Kavmi, "etrafındaki düşük seviyeli kimseleri yanından kov" demişlerdi.

اِنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ **"Çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır."**

"Rablerine kavuşacaklar, kendilerini tard edeni dava edeceklerdir."

Veya "onlar Rablerine kavuşacaklar, O'nun kurbüne müşerref olacaklardır. Ben böyle insanları nasıl kovarım?"

وَلٰكِنِّىٓ اَرٰيكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ **"Fakat ben sizi cahillik eden bir kavim olarak görüyorum."**

Siz ise Rabbinize kavuşacağınızı bilmiyorsunuz.

Veya siz onların kıymetlerini bilmiyorsunuz.

Veya onları kovmamı istemekle cahillik yapıyorsunuz.

Veya onları "seviyesiz kimseler" görmekle seviyesizlik yapıyorsunuz.

30- وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُنِى مِنَ اللّٰهِ اِنْ طَرَدْتُهُمْ **"Ey kavmim, ben onları kovacak olursam, kim beni Allah'tan kurtarabilir?"**

Onlar bu özellik ve bu kıymette kimseler iken, ben onları kovarsam Allahın benden intikam almasına karşı kim bana yardım edebilir?

اَفَلَا تَذَكَّرُونَ **"Siz hiç tezekkür etmez misiniz?"**

Düşünmez misiniz, ta ki onların kovulmasını benden istemenin ve iman etmeyi buna bağlamanın doğru olmadığını bilesiniz.

31- وَلَآ اَقُولُ لَكُمْ عِنْدِى خَزَآئِنُ اللّٰهِ **"Ben size "Allah'ın hazineleri benim yanımdadır" demiyorum."**

Ben size "Allahın rızık ve mal hazineleri benim yanımdadır" demedim ki faziletimi inkâr edesiniz.

وَلَآ اَعْلَمُ الْغَيْبَ **"Gaybı da bilmiyorum."**

"Ben gaybı biliyorum" demedim ki bunu akıldan uzak görüp beni yalanlayasınız.

Veya **"Gaybı da bilmiyorum."** derken ona tâbi olanlar hakkındaki zanlarına cevap vermektedir. Yani, "ben gaybı bilmem ki, bana tâbi olan bu kimselerin basiretsiz, kalben tasdik etmeden bana uyduklarını göreyim, onların seviyesizliğini anlayıp yanımdan kovayım."

وَلَآ اَقُولُ اِنِّى مَلَكٌ **"Ben bir meleğim" de demiyorum."**

Ta ki "sen de bizim gibi bir insansın" diyesiniz.

وَلَآ اَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِٓى اَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْرًا **"Sizin hor gördüğünüz kimseler için, "Allah, onlara asla hayır vermez" de demiyorum."**

Çünkü Allahın ahirette onlara hazırladığı, size dünyada verdiğinden çok daha hayırlıdır.

Ayet metninde "gözlerinizin ayıpladığı kimseler için..." derken bu ayıplamanın göze isnadı, mübalağa ifade eder. Ayrıca onların sadece eskimiş elbiselere ve fakirliklerine bakıp, onlarda olan ve mana ve kemalata nazar etmeden yanlış hükme vardıklarına tenbihte bulunulmuştur.

اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا فِىٓ اَنْفُسِهِمْ ۚ **"Allah onların içlerinde olanı en iyi bilendir."**

اِنِّىٓ اِذًا لَمِنَ الظّٰلِمِينَ **"(Böyle bir şey söylersem veya onları kovarsam), o zaman ben gerçekten zâlimlerden olurum."**

32- قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا **"Dediler: Ey Nûh! Bizimle mücadele ettin ve bunda da çok ileri gittin."**

فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ **"Eğer doğru söyleyenlerden isen, vaat ettiğini getir de görelim."**

İddia ettiklerinde ve bize geleceğini söylediğin azap vaadinde sadık isen, haydi onu bize getir. Çünkü bizimle münazaran bize etki etmiyor.

33- قَالَ اِنَّمَا يَأْتِيكُمْ بِهِ اللّٰهُ اِنْ شَآءَ **"Nûh dedi: Onu size, dilerse ancak Allah getirir."**

Onu size hemen veya ilerde getirecek olan Allahtır.

وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ **"Ve siz âciz bırakamazsınız."**

Siz, azabı men edemezsiniz veya ondan kaçmakla kurtulamazsınız.

34- وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِىٓ اِنْ اَرَدْتُ اَنْ اَنْصَحَ لَكُمْ اِنْ كَانَ اللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يُغْوِيَكُمْ ۚ **"Ben size öğüt vermek istesem de, eğer Allah sizi yoldan çıkarmak istemişse, öğüdüm size fayda vermez."**

Ayet, Allahın iradesinin iğva, yani yoldan çıkarmaya taallukunun sahih olduğuna ve Allahın muradına aykırı bir şeyin imkânsızlığına bir delildir.

İğvaya "helak etmek" manası da verilmiştir.

هُوَ رَبُّكُمْ **"O, Rabbinizdir."**

O, sizin Rabbinizdir,

Sizi yaratan, iradesine göre sizde tasarrufta bulunandır.

وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ **"Ve O'na döndürüleceksiniz."**

Dönüşünüz de O'nadır, amellerinize göre size karşılık verecektir.

35- اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ **"Yoksa "Onu uydurdu" mu diyorlar?"**

قُلْ اِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ اِجْرَامِى **"De ki: Eğer uydurdumsa vebali benim boynumadır."**

وَاَنَا بَرِىءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ **"Ben sizin işlemekte olduğunuz suçlardan uzağım."**

36- وَاُوحِىَ اِلٰى نُوحٍ اَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلاَّ مَنْ قَدْ اٰمَنَ **"Ve Nûh'a şöyle vahyedildi: Bil ki, kavminden şimdiye kadar iman etmiş olanlardan başka artık kimse iman etmeyecektir."**

فَلاَ تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ **"Onun için yaptıkları şeylerden dolayı kederlenme."**

Allahu Teâlâ bununla artık onların iman etmeyeceklerini, dolayısıyla Hz. Nûhun da onların yalanlamaları ve ezalarından dolayı kederlenmemesini bildirdi.

37- وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا **"Bizim gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemi yap."**

وَلاَتُخَاطِبْنِى فِى الَّذِينَ ظَلَمُوا **"Zulüm yapanlar hakkında da bana bir şey söyleme."**

Onlar hakkında bana müracaat etme, azabın onlardan kaldırılması için dua yapma.

اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ **"Çünkü onlar suda boğulacaklardır."**

Onlar hakkında boğulmak hükmü verilmiştir. Bunun kaldırılması söz konusu değildir.

38- وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ **"(Nûh), gemiyi yapıyordu."**

Ayet, geçmişteki olayı hikâye yoluyla şimdi zamanda ifade etmektedir.

وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَاٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ **"Kavminden ileri gelenler her ne zaman yanına uğrasalar, onunla alay ediyorlardı."**

Hz. Nûh gemiyi sudan uzak bir yerde yapıyordu. Bundan dolayı gülüyorlar "bir zamanlar nebi idin, şimdi de marangoz oldun!" diyerek dalga geçiyorlardı.

قَالَ اِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَاِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ **"Dedi ki: Bizimle alay ediyorsanız, sizin bizimle alay ettiğiniz gibi, biz de sizinle alay edeceğiz."**

Siz şimdi bizimle dalga geçiyorsunuz ama dünyada tufan, ahirette niran (ateş) sizi yakaladığında biz de sizinle dalga geçeceğiz.

39- فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَاْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ **"O perişan edici azabın kime geleceğini ve o sürekli azabın kimin başına ineceğini ilerde bileceksiniz."**

Ayette iki azaptan söz edilmiştir.

-Bunlardan birincisi, dünyada onları perişan edecek suda boğulma azabıdır.

-Diğeri ise ahiretteki daimi ateş azabıdır.

40- حَتّٰى اِذَا جَاءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلاَّ مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ اٰمَنَ **"Nihayet emrimiz gelip, tandır kaynamaya başlayınca** (sular coşup taşınca Nûh'a) **dedik ki: Her cins canlıdan** (erkekli dişili) **birer çift, bir de kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki âilen ile iman edenleri ona yükle."**

Tennur, kendisinde ekmek pişirilen tandırdır.

Feveran kelimesi, suyun tencerede kaynaması gibi kaynayıp fışkırmasını ifade eder. Suyun fışkırmasının tennurdan başlaması, harikulâde ve sıra dışı bir durumdur.

Gemi Kufe'de, şimdiki Kufe mescidinin orada idi.

Veya Hindde idi.

Tennur'un "yeryüzü" veya yeryüzünde en şerefli yerlerden biri olduğu da söylenir.

Ayette, Hz. Nûhun ailesinden gemiye binmesi yasaklananlar, oğlu Ken'an ve hanımı Vâile'dir. Bu ikisi kâfirlerdendi.

وَمَا اٰمَنَ مَعَهٗ اِلاَّ قَلِيلٌ **"Ama, onunla beraber ancak pek az kimse iman etmişti."**

Gemiye binenlerin sayısının Hz. Nûh dışında yetmiş dokuz olduğu söylenir. Bunlar mü'min olan eşi ve üç oğlu, yani Sam, Ham ve Yafes, bir de bunların hanımları, ayrıca erkek ve kadın toplam yetmiş kişi.

Rivayete göre Hz. Nûh gemiyi iki yılda yaptı. Uzunluğu üçyüz, genişliği elli ve yüksekliği otuz arşın idi. Üç kat olarak yaptı. En alt kata hayvanları, orta kata insanları, en üst kata da kuşları yerleştirdi.

41- وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا **"Dedi: Binin ona."**

بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٖيهَا وَمُرْسٰيهَا **"Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır."**

Ona Allahın adını söyleyerek binin, hareketinde ve demir almasında "bismillah" deyin.

Rivayete göre Hz. Nûh gemiyi hareket ettirmek istediğinde "bismillah" dedi, gemi hareket etti. Durmasını istediğinde yine "bismillah" dedi, gemi durdu.

اِنَّ رَبّٖى لَغَفُورٌ رَحٖيمٌ **"Şüphesiz Rabbim Ğafur – Rahîm'dir** (çok bağışlayandır, çok merhamet edendir)**."**

Şayet sizin hatalarınıza karşı mağfireti ve size karşı rahmeti olmasaydı, sizi kurtarmazdı.

42- وَهِىَ تَجْرٖى بِهِمْ فٖى مَوْجٍ كَالْجِبَالِ **"Gemi içindekilerle birlikte, dağlar gibi dalgalar arasında akıp gidiyordu."**

Suların dalgaları her biri büyüklük ve yükseklikte bir dağ gibiydi. "Sular yer gök arasını kaplamıştı. Gemi, suların içinde gidiyordu" şeklinde diyen olmuşsa da, bu sabit bir durum değildir. Meşhur olan durum ise, suların dağların tepelerini de aşmasıdır.

وَنَادٰى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فٖى مَعْزِلٍ **"Nûh, ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna nida etti:"**

يَا بُنَىَّ ارْكَبْ مَعَنَا **"Yavrucuğum, gel, bizimle beraber bin!"**

Burada medar-ı bahs olan Nûhun oğlu, Ken'andır. Ken'anın Hz. Nûhun üvey oğlu olduğu, hatta Hz. Nûh ve Lûtun hanımlarıyla alakalı **"Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kulun nikâhı altında idiler. Ama onlara hıyanet ettiler."** (Tahrim, 10) ayetinden hareketle gerçekte Nûhun oğlu olmadığı söyleyenler olmuşsa da, bunlara itibar edilmez. Çünkü peygamberler böyle

çirkin bir halden korunmuşlardır. Ayette nazara verilen hıyanet, din noktasında hıyanettir, kocasını aldatmak değildir.

وَلاَ تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ **"Kâfirlerle beraber olma!"**

Dinden ayrı kalmada kâfirlerle beraber olma!

43- قَالَ سَاٰوِى اِلٰى جَبَلٍ يَعْصِمُنِى مِنَ الْمَاءِ **"O, "Ben, kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınacağım" dedi."**

قَالَ لاَ عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِلاَّ مَنْ رَحِمَ **"Nûh, "Bugün Allah'ın rahmet ettikleri hariç, O'nun azabından korunacak hiç kimse yoktur" dedi."**

وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ **"Derken aralarına dalga girdi de oğlu boğulanlardan oldu."**

44- وَقِيلَ يَا اَرْضُ ابْلَعِى مَاءَكِ **"Denildi ki: Ey arz! Suyunu yut!"**

وَيَا سَمَاءُ اَقْلِعِى **"Ey sema! Suyunu tut."**

Sema ve arza, ilim sahibi olan insanlara nida edildiği gibi nida edildi ve onlara emredildiği gibi emredildi. Bunda Allahın kudretinin kemâli ve onların da Allahın dilediğine boyun eğmeleri, bir temsil üslûbuyla anlatılmaktadır.

Nasıl ki emri nâfiz bir zât, emrine itaat edene emreder, o da o zâtın azametinin heybetinden ve cezasının şiddetinden süratle emrine itaat eder. Onun gibi, gök ve yer Allaha tam bir itaat halindedir.

وَغِيضَ الْمَاءُ **"Ve su çekildi."**

وَقُضِىَ الْاَمْرُ **"İş bitirildi."**

İş bitirildi, vaad edildiği şekilde kâfirler helâk edildi, mü'minler kurtarıldı.

وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِىِّ **"Gemi de Cûdî'ye oturdu."**

Cûdînin, Musul veya Şamda bir dağ olduğu söylenir. Rivayete göre Hz. Nûh gemiye Recep ayının onunda binmişti, Muharrem ayının onunda ise indi, o günde oruç tuttu, bu sünnet haline geldi.

وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ **"Zalimler topluluğu, Allah'ın rahmetinden uzak olsun!" denildi."**

Ayet son derece fesahatlidir. Bunları şöyle sayabiliriz:

-Ayette kullanılan lafızlar azametlidir.

-Nazmı gayet güzeldir.

-Manayı ihlal etmeyecek şekilde gayet veciz bir ifadeyle anlatılmıştır.

-**"Denildi ki: Ey arz, suyunu yut..."** şeklinde fail söylenmeden mefulün anlatılması, bu tasarrufta bulunanın tazimine; ve O'nun hadd-i zâtında bilindiği için ayrıca sarih olarak ifade edilmesine ihtiyaç olmadığına delâlet eder. Çünkü böyle fiilleri Vahid u Kahhâr olandan başkası yapamayacağı bilindiğinden, vehim bu noktada bir başka fail aramaz.

45- وَنَادٰى نُوحٌ رَبَّهٗ فَقَالَ **"Ve Nûh Rabbine niyaz edip dedi ki:"**

رَبِّ اِنَّ ابْنِى مِنْ اَهْلِى **"Ey Rabbim! Oğlum benim ehlimdendir."**

وَاِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ **"Senin vaadin de elbette haktır."**

Senin vaat ettiğin her şey haktır, vaadinin olmaması düşünülemez. Benim ehlimi kurtaracağını vaat etmiştin, oğlumun hâli nedir? O niçin kurtulmadı?

وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ **"Ve sen hakimler hakimisin."**

Çünkü Sen her şeyi bilen ve en âdil olansın.

46- قَالَ يَا نُوحُ اِنَّهٗ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ ۚ "(Allah) **dedi: Ey Nûh! O asla senin ehlinden değildir."**

Çünkü mü'minle kâfir arasında velayet bağı kesilmiştir.

اِنَّهٗ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ ۖ **"Çünkü o, salih olmayan bir ameldir."**

Ayetin bu kısmı, onun ehlinden olmadığının sebebini bildirir: Çünkü senin oğlun fasit bir amelin sahibidir.

Ayetteki anlatımda **"o salih olmayan bir ameldir"** denilmesi, daha etkin bir ifadedir. Sanki onun şahsı, amelin ta kendisi kılınmıştır.

فَلَا تَسْـَٔلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ ۖ **"Hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme!"**

Doğru olup olmadığını bilmediğin bir şeyi benden isteme.

Cenabı-ı Hakkın Hz. Nûhun nidasını sual (istemek) olarak ifadesi, Hz.

Nûhun ehlinin kurtuluşu vaadini zikretmesinde, zımnî olarak oğlunun kurtulmasını istemiş olmasındandır.

Veya onun hakkında uygulamaya mâni olan durumu sormasındandır.

Veya onun hakkında, artık olmayacak bir şeyi istemesindendir.

إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ **"Ben seni cahillerden olmaktan sakındırırım."**

Cenab-ı Hakkın böyle bir talebi cehalet olarak nitelemesi, aslında daha önce beyan edilen **"kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki âilen"** ifadesinde buna bir delâlet olması ve suale ihtiyaç bırakmamasıdır. Lakin evlat sevgisi Hz. Nûhu bundan meşgul etmiş, durum kendisine netleşmemiştir.

47- قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْئَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ **"Nûh dedi: Ya Rabbi! Bilmediğim bir şeyi istemiş olmaktan dolayı sana sığınırım."**

وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ **"Beni bağışlamazsan ve bana merhamet etmezsen, hüsrana düşenlerden olurum."**

48- قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ **"Ona denildi ki: Ey Nûh! Sana ve seninle birlikte bulunanlardan birçok ümmete bizden bir selam** (esenlik) **ve bereketlerle** (gemiden) **in."**

Hoşa gitmeyen şeylerden sâlim olarak, veya bizden bir selamla ve üzerine bereket inmiş, neslin ziyade olacak şekilde gemiden in. Öyle ki, insanlar için ikinci bir Âdem ol.

Hz. Nûhla beraber olanlara **"birçok ümmet"** denilmesi, grup grup olmalarından veya ilerde ümmetlerin bu nesillerden gelmesindendir.

Veya "seninle beraber olanlardan meydana gelen ümmetler" demektir. Bu ümmetlerden murat, mü'minlerdir.

Ayetin devamında ehl-i imana mukabil gelenler nazara verilir. Şöyle ki:

وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ **"Daha birtakım ümmetler de olacak ki, biz onları** (dünyada) **yararlandıracağız, sonra da bizden kendilerine elem dolu bir azap dokunacak."**

Seninle olanlardan bazı ümmetler de olacak ki, biz onları dünyada azıcık nimetlendiririz, sonra ahirette can yakıcı bir azap onlara dokunur.

Bunlardan murat, Hz. Nûh ile beraber olanların neslinden gelen kâfirlerdir.

Denildi ki: Bunlar Hûd, Salih, Lût ve Şuayb aleyhimüsselamın kavimleridir. Azap ise, onların başına gelen azaplardır.

49- تِلْكَ مِنْ اَنْبَاءِ الْغَيْبِ **"İşte bunlar gayb haberlerindendir."**

Hz. Nûhun bu kıssası, Sana vahiyle bildirdiğimiz gayb haberlerindendir.

نُوحِيهَا اِلَيْكَ ۚ **"Bunları sana vahyediyoruz."**

مَاكُنْتَ تَعْلَمُهَا اَنْتَ وَلاَ قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هٰذَا ۛ **"Bundan önce bunları ne sen bilirdin, ne de kavmin."**

Ayette **"Bundan önce bunları ne sen bilirdin, ne de kavmin"** denilmesi, Hz. Peygamberin bunu başkalarından öğrenmediğini ifade eder.

Hz. Peygamberin kavmi, hayli kalabalık olmalarına rağmen böyle bir şey bilmiyorlardı, duymamışlardı.

فَاصْبِرْ ۘ **"O halde sabret!"**

Öyleyse Nûhun sabrettiği gibi Sen de risalet görevinin zorluklarına ve kavminin eziyetlerine sabret.

اِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ۧ **"Şüphesiz akıbet, müttakilerindir."**

Dünyada ve ahirette akıbet, müttakilerin yani kendini şirkten ve günahlardan koruyanlarındır. Bunlar dünyada zafer ile ahirette de kurtuluş ile muvaffak kılınırlar.

151. DERS

Hz. Hûd ve Kavmi

50- وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُودًا **"Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u** (gönderdik)."

قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ **"Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a ibadet edin."**

مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ **"Sizin için O'ndan başka bir ilâh yoktur."**

اِنْ اَنْتُمْ اِلاَّ مُفْتَرُونَ **"Siz, ancak iftira ediyorsunuz."**

Siz putları şerikler edinmekle ve onları şefaatçiler kılmakla Allaha iftira eden kimselersiniz.

51- يَا قَوْمِ لآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا **"Ey kavmim! Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum."**

اِنْ اَجْرِىَ اِلاَّ عَلَى الَّذِى فَطَرَنِى **"Benim ücretim, ancak beni yaratana âittir."**

Her peygamber tebliği esnasında ücretinin Allaha ait olduğunu, muhataplarından bir beklentisi olmadığını ifade etmiştir. Bu, töhmeti ortadan kaldırır, nasihatı daha etkili kılar. Çünkü nasihatte maddi bir beklenti şaibesi olduğunda, fayda vermez.

اَفَلاَ تَعْقِلُونَ **"Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız?"**

Ta ki hak yolda olanı bâtıl yolda olandan, doğruyu eğriden ayırasınız.

52- وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا اِلَيْهِ **"Ey kavmim! Rabbinizden mağfiret isteyin, sonra O'na tevbe edin."**

يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا **"Ta ki, üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin."**

İman ile Allahtan mağfiret talep edin, sonra tevbe ile o mağfirete yol arayın.

Masivadan teberri, ancak imandan ve Allah indinde olana rağbetten sonra olur.[4]

وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلٰى قُوَّتِكُمْ **"Ve kuvvetinize kuvvet katsın."**

Ta ki kuvvetinizi kat kat yapsın.

Hz. Hûd'un onları çokça yağmur ve ziyade kuvvet vaadi ile tevbe ve istiğfara teşviki, onların tarımla uğraşmaları ve kuvvet gerektiren işler yapmaları sebebiyledir.

Denildi ki: Allah otuz yıl onlardan yağmuru kesti, hanımlarının çocuğu olmadı. Bundan dolayı Hz. Hûd onlara iman ve tevbelerine mukabil bolca yağmur ve nesillerinin devamı için kat kat kuvvet vaad etti.

وَلاَ تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ **"Ve mücrimler olarak yüz çevirmeyin."**

Sizi davet ettiğim şeylerden, günahlarınızda ısrar ederek yüz çevirmeyin.

53- قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ **"Dediler ki: Ey Hûd! Sen bize açık bir mu'cize getirmedin."**

Aslında kendilerine bazı mu'cizeler gelmişti. Ama kuvvetli inadları ve bunları bir şey saymamaları nedeniyle, davasına delil istediler.

وَمَانَحْنُ بِتَارِكِى اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ **"Biz senin sözünle ilâhlarımızı bırakacak değiliz."**

وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ **"Biz sana iman edecek de değiliz."**

Onların bu ifadelerinden icabet ve tasdik etmeyecekleri manası anlaşılmaktadır.

54- اِنْ نَقُولُ اِلاَّ اعْتَرٰيكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُوءٍ **"Ancak şu kadarını diyebiliriz ki, ilahlarımızdan bazısı seni fena çarpmış!"**

Bizim senin hakkındaki sözümüz şudur: İlahlarımızın bir kısmı seni fena çarpmış! Çünkü sen onlar aleyhinde konuşuyor, onlardan alıkoymaya çalışıyorsun. Bundan dolayı hezeyanlar savuruyor, hurafe şeyler söylüyorsun!

قَالَ اِنِّى اُشْهِدُ اللّٰهَ وَاشْهَدُوا اَنِّى بَرِىءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ **"O da dedi: Allah'ı**

---

4 Masiva, "Allah dışında her şey" demektir.

şahit tutuyorum, siz de şahid olun ki, ben Allah'a ortak koştuklarınızdan uzağım."

55- مِنْ دُونِهِ **"O'ndan başka** (her şeyden uzağım)."

فَكِيدُونِى جَمِيعًا **"Artık hepiniz toplanın, bana tuzak kurun."**

ثُمَّ لاَ تُنْظِرُونِ **"Sonra bana hiç göz açtırmayın."**

Hz. Hûd, onların bu ahmakça sözlerine mukabil onların ilahlarından beri olduğuna Allahı şahit tutarak cevap verdi ve bunu te'kid ve tesbit olarak onların zararlarından korkmadığını bildirdi. **"Siz de şahit olun"** demesi ise, onları hafife almaktır.

"Artık hepiniz toplanın, bana tuzak kurun" demesi ise, onların akıllarını başlarına almaya sevketmek içindir. Çünkü böyle bir teşebbüste bulunduklarında kuvvetli, şiddetli kimseler olmakla beraber ona zarar vermekten aciz olduklarını anlayacaklar, ilahlarının ne zarar vermeye ne de fayda vermeye gücü olmayan cansız varlıklar olduğunu göreceklerdir.

Hz. Hûdun bu durumu da onun mu'cizelerinden biridir. Çünkü bir tek kişinin zorba, suikastçı, kanını akıtmaya susamış bir topluluk karşısında böyle söz söylemesi, ancak Allaha olan tam güvenindendir. Onların Hz. Hûd'a zarar vermemeleri ise, ancak Allahın onu koruması iledir. Bundan dolayı, sözünün devamında şöyle dedi:

56- إِنِّى تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ رَبِّى وَرَبِّكُمْ **"İşte ben, Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a tevekkül ettim."**

Yani, siz bütün imkânlarınızı kullansanız da bana asla zarar veremezsiniz. Çünkü ben Allaha dayandım, beni koruyacağına güveniyorum. O, benim Malikimdir, sizin de Malikinizdir, Onun dilemediği bir şey bana erişmez. O, takdir etmedikçe, onlar bana bir şey yapamazlar.

Ardından da Hz. Hûd buna şöyle delil getirdi:

مَامِنْ دَآبَّةٍ إِلاَّ هُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا **"Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki,** (Allah)**, onun dizgininden tutmuş olmasın."**

Her canlının mâliki O'dur, ona dilediğini yapmaya kadirdir. Dilediği şekilde onu evirir, çevirir.

Ayette anlatılan **"her canlının dizgini O'nun elindedir"** manası, temsil yoluyla bunu ifade etmektedir.

إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ **"Şüphesiz Rabbim dosdoğru bir yol üzeredir."**

Benim rabbim adalet ve hak üzeredir. O'na sığınan biri asla zayi olmaz, hiçbir zalim de O'ndan kaçıp kurtulamaz.

57- فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُم مَّا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ **"Eğer yüz çevirirseniz; bilin ki ben, benimle gönderileni size tebliğ ettim."**

Ben, benim görevim olan tebliği ve delil getirmeyi edâ ettim. Bu noktada benim bir kusurum yok, artık sizin de bir özrünüz yok. Benimle gönderilen mesajı size ulaştırdım.

وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ **"Rabbim sizden başka bir kavmi sizin yerinize getirir."**

وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا **"Ve siz O'na bir zarar veremezsiniz."**

Ayetin bu kısmı, kavmine karşı bir uyardır. Yani, şayet akıllarını başlarına alıp da inkârdan vazgeçmezlerse Allah onları helâk edecek, onların yerine başlarını yurtlarına ve mallarına sahip kılacaktır.

إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ **"Şüphesiz Rabbim, her şeyi koruyup gözetendir."**

Benim Rabbim her şeyi görür, gözetir, yaptıklarınız O'na gizli kalmaz, size ceza vermekten gaflet etmez.

58- وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا **"Emrimiz gelince, Hûd'u ve beraberindeki iman etmiş olanları, tarafımızdan bir rahmetle kurtardık."**

Azabımız, vaya azapla ilgili emrimiz geldiğinde Hûd'u ve beraberinde olan ehl-i imanı bizden bir rahmetle kurtardık.

Rivayete göre, sayıları dört bin idi.

وَنَجَّيْنَاهُم مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ **"Ve onları bir azab-ı galizden** (ağır bir azaptan) **kurtardık."**

Önceki ayette **"onları kurtardık"** denilmişti. Burada da ne tür bir azaptan kurtarıldıkları anlatıldı. Ayette **"azab-ı galiz"** şeklinde ifade edilen azap, zehirli bir havadır. O kâfirlerin burunlarından girip arkalarından çıkıyor, bu arada azalarını parçalıyordu.

Bu ayette **"onları kurtardık"** şeklinde tekrar edilmesi, ahiret azabından kurtarılmaları olabilir.

Bu durumda Hûd'un inkârcı kavmi için ahiretteki azaplarına dikkat çekilmiş olur. Yani, onlar şu dünyada zehirli bir hava ile azaplandırıldıkları gibi, ahirette de "ğaliz bir azapla" azap göreceklerdir.

59- وَتِلْكَ عَادٌ "İşte Âd kavmi!"

Ayette **"İşte Ad"** derken işaret isminin müennes olarak تِلْكَ **"tilke"** ile gelmesi, ya bununla kabile kastedilmesi veya kabirlerine ve geride bıraktıklarına işaret olması cihetiyledir.

جَحَدُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ "Rablerinin âyetlerini bile bile inkâr ettiler."

وَعَصَوْا رُسُلَهُ "Ve Onun peygamberlerine isyan ettiler."

Ayette peygamber olarak sadece Hz. Hûd'dan bahis varken **"Onun peygamberlerine isyan ettiler"** denilmesi, bir peygambere isyanın hepsine isyan hükmünde olmasındandır. Çünkü, her peygambere itaatle emrolunmuşlardı.

وَاتَّبَعُوا اَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ "Ve inatçı her zorbanın emrine tabi oldular!"

Tuğyan içinde olan büyüklerine tâbi oldular. Yani, kendilerini imana ve necat verecek hale çağıran peygambere isyan ettiler, küfre ve alçaltacak duruma çağıranlara ise itaat ettiler.

60- وَاُتْبِعُوا فِى هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ "Onlar, bu dünyada lânete uğratıldılar, kıyamet gününde de."

اَلَآ اِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ "Dikkat edin! Âd kavmi Rablerini inkâr etti."

اَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ "(Yine) Dikkat edin! Hûd'un kavmi Âd, Allah'ın rahmetinden uzak oldu."

Lanet halkası hem dünya, hem de ahirette onların peşini bırakmayacak, kendilerini azaba sevkedecektir.

Bundan murat, başlarına gelen felaketi hak ettiklerini göstermektir. Onların kıssası açıkça buna delalet eder.

Ayette **"dikkat edin"** ifadesinin yer alması ve Ad kavminin isminin tekrarı, durumlarının korkunçluğunu göstermek ve hallerinden ibret almaya teşvik içindir.

"Hûd'un kavmi" ibaresi ikinci Ad kavmi denilen İrem'den ayırmak ve bir de böyle bir helake layık olmalarının kendileriyle Hz. Hûd arasında geçen olaylar dolayısıyla olduğuna ima etmek içindir.

152. DERS

Hz. Salih ve Semud Kavmi

61- وَاِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا **"Semud kavmine de kardeşleri Salih'i** (gönderdik)."

قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ **"Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a ibadet edin."**

مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ **"Sizin O'ndan başka bir ilâhınız yoktur."**

هُوَ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ **"O sizi arzdan meydana getirdi."**

"Sizi arzdan yaratan Odur, başkası değil."

Allahu Teâlâ Âdemi topraktan yarattığı gibi, Onun neslini yarattığı nutfeleri de topraktan yaratmıştır.

وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا **"Ve sizi orada imara yetkili kıldı."**

O size arzda ömür verdi, hayatınızı devam ettirdi.

Veya sizi arzda imarete muktedir kıldı, onu imar etmenizi emretti.

Veya o arzda yaşadığınız yerleri size hibe olarak verdi, ömürleriniz bittiğinde sizden geri alacak, size varis olacaktır.

فَاسْتَغْفِرُوهُ **"Öyle ise O'nun mağfiretini isteyin."**

ثُمَّ تُوبُوا اِلَيْهِ **"Sonra da O'na tevbe edin."**

اِنَّ رَبِّى قَرِيبٌ مُجِيبٌ **"Şüphesiz Rabbim Karîb – Mucîb'dir."**

Şüphesiz benim Rabbimin rahmeti yakındır, dua edene icabet edendir.

62- قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَآ **"Dediler: "Ey Salih! Bundan önce sen, aramızda ümit beslenen bir kimseydin."**

Sende gördüğümüz rüşd ve kemâl emarelerinden bize bir efendi ve danışılan bir ulu kişi olacağını umuyorduk, din hususunda da bizim gibi düşüneceğini sanıyorduk. Ama senden bunları duyunca doğrusu ümidimiz kesildi.

اَتَنْهٰينَآ اَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ اٰبَآؤُنَا **"Babalarımızın taptıklarına tapmamızı bize yasak mı kılıyorsun?"**

وَاِنَّنَا لَفِى شَكٍّ مِمَّا تَدْعُوْنَآ اِلَيْهِ مُرِيبٍ **"Şüphesiz, biz senin bizi çağırdığın şeyden derin bir şüphe içindeyiz."**

Doğrusu biz, bizi davet ettiğin tevhidden ve putlardan teberri etmekten şüphe içindeyiz.

63- قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّى وَاٰتٰنِى مِنْهُ رَحْمَةً فَمَنْ يَنْصُرُنِى مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتُهُ **"Salih, dedi ki: Ey kavmim! Söyleyin bakayım, eğer ben Rabbimden bir beyyine üzere isem ve bana tarafından bir rahmet vermişse, O'na karşı geldiğim takdirde kim beni Allah'tan koruyabilir?"**

Ayette geçen **"beyyine"**, beyan ve basirettir. **"Eğer Rabbimden bir beyyine üzere isem"** derken kullandığı **eğer** ifadesi, kendisinden şüphelendiği için olmayıp, muhataplara bakan yönüyledir.

Ve O'ndan bana bir nübüvvet gelmişse, O'nun mesajını tebliğde ve O'na şirk koşulmasını men hususunda kendisine isyan edersem, O'nun azabından kim beni koruyabilir?

فَمَا تَزِيدُوْنَنِى غَيْرَ تَخْسِيرٍ **"O zaman, zarara uğratmaktan başka bana katkınız olmaz."**

Böyle bir durumda siz beni kendinize tâbi kılmak istemenizle, Allahın bana ihsan ettiğini boşa çıkarmakla ve beni azaba maruz bırakmakla ancak benim hüsranımı artırırsınız.

Veya, bana demiş olduklarınızla beni hüsrana düşürmekten başka bir şey yapmazsınız.

64- وَيَا قَوْمِ هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً **"Ey kavmim! İşte size mu'cize olarak Allah'ın dişi bir devesi."**

فَذَرُوْهَا تَاْكُلْ فِى اَرْضِ اللّٰهِ **"Bırakın onu, Allah'ın arzında yayılıp otlasın."**

وَلَا تَمَسُّوْهَا بِسُوْٓءٍ فَيَاْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ **"Ona bir kötülük yapmayın, yoksa yakın bir azap sizi yakalar."**

"Yakın azaptan" murat, (ayetin devamının delalet ettiği gibi) üç gündür.

65- فَعَقَرُوْهَا **"Derken, o deveyi kestiler."**

فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِى دَارِكُمْ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ **"Bunun üzerine dedi ki: Diyarınızda üç gün daha yaşayın."**

"Diyarınızda" ifadesi "evlerinizde" anlamında olabildiği gibi "şu dünya diyarınızda" manasını da ifade edebilir.

ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ **"İşte bu, yalan çıkmayacak olan kesin bir vaaddir."**

66- فَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ **"(Helâk) emrimiz geldiğinde Salih'i ve beraberindeki iman etmiş olanları tarafımızdan bir rahmetle helâkten ve o günün zilletinden kurtardık."**

"O günün zilletinden" murat, sayha (şiddetli bir ses) ile helak edilmeleridir.

Veya kıyamet gününde meydana gelecek zilletleri ve sefil halleridir.

اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِىُّ الْعَزِيزُ **"Şüphesiz Rabbin Kavi'dir – Aziz'dir** (kuvvetlidir, izzet sahibidir)**."**

67- وَاَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوا فِى دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ **"Ve o zalimleri bir sayha** (korkunç bir gürültü) **yakalayıverdi de oldukları yerde çöküp kaldılar."**

68- كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا **"Sanki orada hiç yaşamamışlardı."**

اَلَآ اِنَّ ثَمُودَا كَفَرُوا رَبَّهُمْ **"Dikkat edin! Semûd, Rablerini inkâr etti."**

اَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ **"(Yine) Dikkat edin! Semûd, Allah'ın rahmetinden uzak oldu!"**

153. DERS

Hz. İbrahim ve Hz. Lût

69- وَلَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُنَآ اِبْرٰهِيمَ بِالْبُشْرٰى **"Andolsun ki, İbrahim'e elçilerimiz müjde ile geldiler."**

قَالُوا سَلاَمًا **"Selâm" dediler."**

قَالَ سَلاَمٌ **"O da "selâm" dedi."**

فَمَا لَبِثَ اَنْ جَآءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ **"Ve çok geçmeden onlara kızartılmış bir buzağı getirdi."**

Bazı rivayetlerde dokuz melek geldiği ifade edilir. Bir rivayette ise Cebrail, Mikail ve İsrafilin geldiği söylenir.

Meleklerin verdiği müjde, çocuğunun olacağını bildirmeleri veya Lût kavminin helâk haberidir.

70- فَلَمَّا رَآ اَيْدِيَهُمْ لاَ تَصِلُ اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً **"Fakat onların buzağıya el sürmediklerini görünce, onları garipsedi ve içinde onlara karşı bir korku uyandı."**

Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce, onların bu hâlini yadırgadı, kendisine nahoş bir şey yapmalarından korktu.

قَالُوا لاَ تَخَفْ **"Dediler: Korkma."**

اِنَّآ اُرْسِلْنَآ اِلٰى قَوْمِ لُوطٍ **"Biz Lût'un kavmine gönderildik."**

Onun korktuğunu hissettiklerinde "korkma, dediler, biz melekleriz. Lûtun kavmine azap için gönderildik. Elimizi uzatmayışımız, yemek yemediğimizdendir."

71- وَامْرَاَتُهُ قَآئِمَةٌ فَضَحِكَتْ **"(İbrahim'in) hanımı ayaktaydı, bunu duyunca güldü."**

فَبَشَّرْنَاهَا بِاِسْحٰقَ وَمِنْ وَرَآءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوبَ **"Ona İshak'ı ve İshak'ın arkasından da Ya'kub'u müjdeledik."**

Hz. İbrahimin hanımı da perde arkasından onları duyuyordu veya onlara hizmet için ordaydı.

Hz. İbrahimin hanımının gülmesi şu cihetlerle açıklandı:

-Korkunun son bulmasının sevinciyle güldü.

-Fesat ehlinin helaki sebebiyle güldü.

-Veya kendi görüşünün isabetli olmasına güldü. Çünkü Hz. İbrahime şöyle diyordu: "Lûtu yanına al. Biliyorum ki bu kavme azap gelecek."

"Ona İshak'ı ve İshak'ın arkasından da Ya'kub'u müjdeledik."

Melekler, Hz. Zekerriyaya oğlu Yahyanın doğacağını ismen de söylemişlerdi. Burada da öyle olabilir.

Veya doğduktan sonra kendilerine bu isim verildiğinden, Kur'an bize böyle hikâye etmiştir.

Müjdenin Hz. İbrahimin hanımına yapılması, müjdelenen çocuğun Hacerden değil, kendisinden olacağına delalet içindir.

Bir de, daha önceden kısır olması sebebiyle çocuğa çok arzulu olmasındandır.

72- قَالَتْ يَا وَيْلَتٰى ءَاَلِدُ وَاَنَا۠ عَجُوزٌ وَهٰذَا بَعْلِى شَيْخًا **"Hanımı dedi: Vay başıma gelenler! Ben yaşlı bir kadın ve bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım?"**

Doksan veya doksan dokuz yaşındaydı.

Hz. İbrahim ise yüz veya yüz yirmi yaşındaydı.

اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ **"Gerçekten bu, çok şaşılacak bir şey!"**

İki ihtiyardan çocuk olması, çok acip bir şey.

O'nun bu durumu hayret verici görmesi Allahın kudreti yönünden değil, âdeti yönündendi.

73- قَالُوا اَتَعْجَبِينَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ **"Melekler dediler: Allah'ın emrine mi şaşıyorsun?"**

رَحْمَتُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِ **"Allah'ın rahmeti ve bereketi size olsun ey** (peygamber ocağının) **ev halkı!"**

Yani, böyle harika olaylar peygamber hanesinde ve mu'cizelerin indiği mahalde garip karşılanmamalı. Peygamber hanesinde olanlara daha ziyade nimetler ve ikramlar olması, ilk defa meydana gelen bir durum değildir.

Aklı başında biri, bu durumu garip karşılamaz. Harika halleri görerek yetişmiş, olgunlaşmış olanların ise hiç garip karşılamamaları gerekir.

إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ **"Şüphesiz O, Hamîd'dir – Mecîd'dir."**

Allah **Hamîd'dir**, hamdi gerektiren tasarrufların sahibidir. **Mecîd'dir**, hayır ve ihsanı çoktur.

74- فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرٰهِيمَ الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبُشْرٰى يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ **"İbrahim'in korkusu gidip, kendisine müjde gelince Lût kavmi hakkında bizimle tartışmaya başladı."**

Onları tanımanın neticesinde Hz. İbrahimden korku hâli gidip kalbi mutmain oldu, korkuya bedel kendisini müjdenin heyecanı sarınca bizimle mücadeleye başladı.

Bu, Kur'anda başka yerde bildirildiği üzere, **"Ama orada Lût var!"** (Ankebut, 32) demesidir.

75- إِنَّ إِبْرٰهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ **"Çünkü İbrahim halîm, evvah, münîb idi."**

İbrahim **halîm**dir, kendisine kötülük yapandan intikam almakta acele etmez; **evvâh**tır, günahlara karşı çok ah u vah eder, insanların hâline çok üzülür; **münib**tir, Allaha yönelir.

Ayette Hz. İbrahimin bu özelliklerle anlatılması, O'nu bu mücadeleye sevkeden durumu beyan etmektir. Yani o rikkat-i kalbe mazhardır, (yufka yüreklidir) ve çok çok merhametlidir.

76- يَا إِبْرٰهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هٰذَا ۚ **"Ey İbrahim! Bundan vazgeç."**

Allah onların hâlini en iyi bilendir.

إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ ۚ **"Çünkü Rabbinin emri kesin olarak geldi."**

Ezeli kader gereğince, bunlar hakkında azabı takdir etmiştir.

وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ **"Ve onlara geri çevrilmez bir azap gelecektir."**

Bu azap mücadeleyle, duayla veya başka bir şekilde onlardan çevrilecek değildir.

77- وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ **"Elçilerimiz Lût'a gelince onlar sebebiyle endişelendi."**

Melekler delikanlı suretinde gelmişlerdi. Hz. Lût da onları insan zannetti, kavminin onlara sataşıp da kendisinin onları savunamamasından korktu.

وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا **"Göğsü daraldı."**

Bu ifade, nahoş bir durumu engelleyememek ve bir çıkış yolu bulmamaktan aciz kalmak sonucu olarak meydana gelen şiddetli inkıbazdan kinayedir.

وَقَالَ هٰذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ **"Ve "bu çok zor bir gün" dedi."**

78- وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ **"Ve kavmi Ona koşarak geldiler."**

وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ **"Daha önceleri çirkin işler yapıyorlardı."**

Kavmi Hz. Lût'a koşarak geldi. Niyetleri onun misafirleriyle eşcinsel beraberlikti. Böyle bir şeyi adet haline getirmişlerdi. Bundan sıkılmıyorlardı. Hatta alenî olarak bunu ilan ediyorlardı.

قَالَ يَا قَوْمِ هَٰؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ **"Dedi: Ey Kavmim! İşte kızlarım, onlar sizin için daha temizdir."**

Kızlarını misafirlerini himaye için feda etti. Yani, "işte bunlar kızlarım, onlarla evlenin!" Daha önceden kızlarını istemişler, ama pis ahlakları ve kızlarına denk olmamaları sebebiyle onlara icabet etmemişti.

Veya bu ifade, onların arzularının ne kadar çirkin olduğunu anlatmak içindir. Öyle ki, aslında istemediği hâlde kızlarını vermek bile bunun yanında basit kalır.

Veya bununla canının ne kadar sıkıldığını gösterip kalplerini yumuşatmak istedi.

Veya **"kızlarım"** ifadesinden murat, kavminin kadınlarıdır. Çünkü her peygamber şefkat ve terbiye noktasında ümmetinin babasıdır.

فَاتَّقُوا اللَّهَ **"Gelin, Allah'tan korkun."**

"Fuhşiyatı terk ile veya kızlarımı misafirlerime tercih ederek Allahtan korkun!

وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي **"Ve misafirlerime beni rezil rüsvay etmeyin."**

"Beni misafirlerim hususunda rezîl-rüsvay etmeyin." Çünkü misafirlere yapılan çirkin hareket, ev sahibine yapılmış demektir.

اَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ **"İçinizde hiç aklı başında bir adam yok mu?"**

79- قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَالَنَا فِى بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ **"Dediler: İyi biliyorsun ki kızlarında bizim gözümüz yok."**

وَاِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ **"Sen bizim ne istediğimizi çok iyi biliyorsun."**

80- قَالَ لَوْ اَنَّ لِى بِكُمْ قُوَّةً اَوْ اٰوِى اِلٰى رُكْنٍ شَدِيدٍ **"Dedi: Keşke size karşı bir gücüm olsaydı, ya da sağlam bir yere dayanabilseydim."**

Hz. Peygamber şöyle der: "Allah kardeşim Lût'a rahmet etsin. Aslında o, sağlam bir yere dayanmıştı."

81- قَالُوا يَا لُوطُ اِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ **"Melekler dediler: Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz."**

لَنْ يَصِلُوا اِلَيْكَ **"Onlar sana asla zarar veremezler."**

Rivayete göre Hz. Lût misafirlerini içeri aldı, kapı arkasından kavmiyle mücadeleye başladı. Bunun üzerine kavmi duvara tırmandılar. Misafirleri Hz. Lûtun başına gelen sıkıntıyı görünce dediler:

"Merak etme, bize zarar vererek seni incitmiş olmayacaklar. Gönlünü ferah tut, onları bize bırak."

Bunun üzerine Hz. Lût onların girmesine izin verdi. Hz. Cebrail kanadıyla bunların yüzüne vurdu, gözlerini kör etti. Bu durum karşısında "kaçın, kaçın! Lûtun evinde sihirbazlar var!" diyerek evden çıktılar.

فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ الَّيْلِ **"Sen, gecenin bir kısmında ehlinle birlikte hemen buradan ayrıl."**

وَلاَ يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ **"İçinizden hiç kimse geri kalmasın."**

Sizden hiçbiri geri kalmasın veya arkasına dönüp bakmasın!

اِلاَّ امْرَاَتَكَ **"Hanımın başka."**

Bazıları "Hz. Lût hanımını da yanlarına aldı. Hanımı azap seslerini duyunca geriye döndü "vah kavmime!" dedi. Derken bir taş da kendisine isabet etti, öldü" şeklinde bir rivayete yer vermişlerse de, ayetin bu manaya hamli uygun değildir. Zira, ayetin sarih ifadesiyle çelişmektedir.

إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ **"Çünkü onlara gelecek musibet ona da gelecektir."**

إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ **"Onların helâk zamanı sabah vaktidir."**

Ayetin bu kısmı, sanki gece yola çıkmalarının illetidir.

أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ **"Sabah yakın değil mi?"**

Böyle demeleri, Hz. Lûtun azabın sabaha kalmasını geç bulup hemen gelmesini istemesine bir cevaptır.

82- فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا **"Emrimiz geldiğinde, o beldelerin üstünü altına getirdik."**

Azabımız veya azapla ilgili emrimiz geldiğinde, görevli melekler onların beldelerinin üstünü altına getirdiler.

Cenab-ı Hakkın bunu kendisine nisbet etmesi ise, asıl faili bildirip meselenin azametini göstermek içindir. Olay, rivayette şöyle anlatılır:

"Cebrail (as) kanadını onların şehirlerinin altına koydu, şehirleri olduğu gibi semaya kaldırdı. Öyle ki gök ehli köpeklerin havlamasını ve horozların ötmesini duydular. Sonra tersyüz edip yere bıraktı."

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ **"Ve üzerlerine pişmiş balçıktan taş yağdırdık."**(Zariyat, 33) de ifade edildiği gibi, bunlar taşlaşmış çamurdandı.

Ayette geçen **"siccil"** ifadesi, bunların tarafı-ı ilâhîden bir kayıtla onlara azap için gönderilmesini de ifade etmektedir.

83- مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ **"Rabbinin katında işaretlenmiş olarak."**

Bu taşlar, azap için özeldir. Dünya taşlarından farklıdır. Hangi taşın kime isabet edeceği üzerinde yazılıdır.

وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ **"Bunlar zalimlerden uzak değildir."**

Çünkü onlar, zulümleri sebebiyle üzerlerine taş yağmuru gönderilmesini hak etmişlerdir.

Ayette bütün zalimlere bir uyarı vardır.

Zamirin, Lût kavminin yaşadığı beldeleri ifade ettiği de söylenir. Yani o helak edilen o beldeler Mekke zalimlerine çok da uzak yerde değillerdir. Mekke müşrikleri Şama giderlerken yolları oradan geçiyordu.

154. DERS

Hz. Şuayb ve Kavmi

84- وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا **"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik."**

قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ **"Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a ibadet edin."**

مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ **"Sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur."**

وَلاَ تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ **"Ölçüde ve tartıda noksanlık yapmayın."**

Medyen, Hz. İbrahimin torunlarındandır. Ayetten murat, onun evladıdır.

Veya **"Medyen"** derken "Medyen ahalisi" kastedilmiştir. Medyen, bu beldeyi kurmuş ve kendi ismiyle anılır olmuştur.

Onlara önce tevhidi emretti. Çünkü o, işin esasıdır. Sonra da adalete aykırı bir şekilde âdet haline getirdikleri ölçüde ve tartıda noksanlıktan onları sakındırdı.

اِنِّى اَرٰيكُمْ بِخَيْرٍ **"Çünkü ben sizi bir refah içinde görüyorum."**

"Ben sizi böyle bir haksızlığa meydan vermeyecek geniş imkânlar içinde görüyorum."

Veya "ben sizi bir nimet üzere görüyorum. Değil insanların hukukunu çiğnemek, buna şükür olarak fazla fazla vermeniz gerekir."

Veya, "ben sizi bolluk üzere görüyorum. Sakın şimdi yaptığınız gibi haksızlıklarla bu halinizi ortadan kaldırmayın!"

Ayetin bu kısmı, onlara ticarette haksızlık yasağının illetini bildirir.

وَاِنِّى اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُحِيطٍ **"Ve gerçekten ben, sizin hakkınızda kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum."**

Öyle muhit ki, sizden hiç kimse böyle bir azabın dışında kalamaz.

Bu azaptan murat, kıyamet gününün azabı veya toptan helak edilmeleri olabilir.

85- وَيَا قَوْمِ اَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ **"Ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı tam yapın."**

Cenab-ı Hak önceki ayette **"ölçüde ve tartıda noksanlık yapmayın"** diye nehiyde bulunmuştu. Burada da **"ölçü ve tartıyı tam yapın"** diye açık emirde bulundu.

Bunda şuna bir tenbih vardır: Ölçüde-tartıda bilerek azaltmaktan el çekmek onlara yetmez, tam yapmaya çalışmaları gerekir.

Ziyade ve noksanda bulunmadan, adaletle ve eksiksiz ölçüp tartmak gerekir. Biraz fazla vermek, emredilen bir şey değildir, ama mendubdur, bazan mahzuru da olabilir.

وَلاَ تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَاءَهُمْ **"İnsanların hakları olan şeyleri eksiltmeyin."**

Ayet, tahsisten sonra tamimdir. Önceki ayette ölçü ve tartıyı tam yapmak emredilmişti. Burada ise daha genel bir ifadeyle **"İnsanların hakları olan şeyleri eksiltmeyin"** denildi.

Bu ifade, önceki ayete nisbetle miktarda veya başka bir özellikte tam yapmaktan daha geneldir. Ayetin devamı da, nehiy noktasında daha genel bir yasaklamadır:

وَلاَ تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ **"Ve yeryüzünde müfsitler olarak karışıklık çıkarmayın."**

Çünkü burada yasaklanan fesat, sadece ölçü- tartıda fesat olmayıp, her türlü fesadın yasaklanmasıdır.

Denildi ki: "**İnsanların eşyasını eksiltmek**, alış-verişlerde ondan (haksız) bir vergi almaktır. **Yeryüzünde bozgunculuk yapmak** ise, hırsızlık, eşkıyalık ve çapulculuktur."

Ayette, **"müfsitler olarak"** kaydının getirilmesi, ıslah niyetiyle Hz. Hızırın yaptığı tarzda görünüşte kötü, ama neticesi iyi olan durumları hariç bırakmak içindir.

Ayete şöyle mana verildi: "Dininizle ilgili ve ahiretinize faydası olan işlerde, yeryüzünde müfsitler olarak kötülük yapmayın."

86- بَقِيَّتُ اللّٰهِ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ **"Eğer mü'minler iseniz, Allah'ın size bıraktığı helal kazanç sizin için daha hayırlıdır."**

Size haram kılınanlardan uzak kaldıktan sonra, Allahın helâlinden size

bıraktığı kâr, ölçüde-tartıda noksanlaştırarak servet edinmenizden sizin için çok daha hayırlıdır.

"Eğer mü'minler iseniz"

Ancak bu, iman etmeniz şartıyla sizin için daha hayırlıdır. İman olmadan sevap olmaz.

وَمَا اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ **"Ve ben sizin üzerinize bir muhafız değilim."**

"Ben sizi çirkin işlerden koruyamam."

Veya "Amellerinizi hıfzedecek ve ona göre karşılık verecek, ben değilim. Ben ancak nasihat eden mübelliğim. Uyarımı yaptığımda Allah nezdinde mazur sayılırım."

Veya "Eğer siz bu kötü amellerinize son vermezseniz, Allahın size olan nimetlerini koruyabilecek değilim."

87- قَالُوا يَاشُعَيْبُ اَصَلٰوتُكَ تَاْمُرُكَ اَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ اٰبَاؤُنَآ اَوْ اَنْ نَفْعَلَ فِىٓ اَمْوَالِنَا مَا نَشٰٓؤُا **"Dediler: Ey Şuayb! Babalarımızın taptığını terk etmemizi yahut mallarımız hakkında dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi namazın mı sana emrediyor?"**

Puta tapan bu kimseler, kendilerine tevhidi emreden peygambere alay ederek ve namazıyla dalga geçerek böyle cevap verdiler. Bu cevaplarıyla "Senin bizi davet ettiğin şeyin aklî bir gerekçesi yok. Seni buna sevk eden, alıştığın şey cinsinden hayaller, vesveselerdir" manasını hissettirmektedirler.

Hz. Şuayb çok namaz kılardı. Bundan dolayı diğer özellikleri arasında özellikle bunu nazara verdiler, **"namazın mı sana emrediyor?"** dediler.

Ayetin bu kısmı, Hz. Şuaybın ölçü-tartıda azaltmayı bırakıp da doğru dürüst tartmalarını istemesine onların cevabıdır.

اِنَّكَ لَاَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ **"Gerçekten sen yumuşak huylu ve aklı başında bir adamsın!"**

Bu ifadeleriyle, Hz. Şuayb'la alay ettiler, aslında bunun zıddıyla Onu vasfetmeyi kastettiler.

Veya şöyle de olabilir: Böyle diyerek, Ondan duyduklarını inkâr etmelerinin ve akıldan uzak görmelerinin sebebini açıkladılar. Yani, "Sen halîmselim ve akıllı birisin. Böyle olan biri, bu tarz şeyler söylemez."

88- قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّى وَرَزَقَنِى مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا **"Şu-**

ayb, şöyle dedi: Ey kavmim! Söyleyin bakayım, ya ben Rabbimden gelen bir beyyine üzere isem ve katından bana güzel bir rızık vermişse!"

Ayetteki **beyyine**, Allahın ona verdiği ilim ve nübüvvete işarettir.

Güzel bir rızık, Allahın kendisine verdiği helâl mala işarettir.

"Ben bu durumda iken..." dedikten sonra, şartın cevabı hafzedilmiştir. Bu, şöyle takdir edilebilir: "Ruhanî ve cismanî saadetleri cem eden bu kadar nimetlere mazhar iken, benim kalkıp da Allahın vahyine hıyanet etmem, emir ve yasaklarına muhalefette bulunmam hiç uygun olur mu?"

Hz. Şuayb bu ifadelerle, kavmindeki alışılmış olan hâli değiştirmek istemesi ve ecdatlarının dininden onları sakındırmasındaki gerekçeyi anlatmaktadır.

وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنْهَاكُمْ عَنْهُ "Size yasakladığıma muhalif bir şey yapmak istemiyorum."

إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ "Ben ancak gücüm yettiğince düzeltmek istiyorum."

Bu üç cevabın bu şekilde tanziminde şöyle bir tenbih vardır:

"Akıllı insan, yaptığı ve terkettiği her şeyde üç hukuktan birini nazara alması gerekir:

1-En önemlisi ve en yücesi, Allahın hakkı.

2-Nefsin hakkı.

3-İnsanların hakkı.

İşte ey kavmim! Bunların herbirisi size emrettiğim şeyleri emretmemi, sakındırdığım şeyleri de sakındırmamı gerektirmektedir."

وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ "Muvaffakiyetim ancak Allah'ın yardımı iledir."

Hakka ve doğruya isabet etmem, ancak Allahın hidayeti ve yardımıyladır.

عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ "Sadece O'na tevekkül ettim."

Çünkü O, her şeyi yapmaya kâdirdir, O'nun dışındakiler ise hadd-i zâtında acizdirler. Hatta itibara alınmaya değmeyecek madum hükmündedirler.

Bunda, ilim mertebelerinin en ilerisi olan mahz-ı tevhide (tam bir tevhid inancına) bir işaret vardır.

وَاِلَيْهِ اُنِيبُ **"Ve sadece O'na dönüyorum."**

Bu da öldükten sonraki hayatın marifetine bir işarettir.

Bu kelimelerde, yaptığı ve terkettiği şeylerde hakka isabet, bütün işlerinde yardım ve bütünüyle ona yönelmek için Allahtan tevfik talebi vardır.

Aynı zamanda,

-Kâfirlerin "acaba bize döner mi?" şeklindeki beklentilerinden tamamen ümit kestirmek,

-Onlardan ayrı olduğunu izhar etmek,

-Sonunda hesap için Allaha dönüleceği gerçeğinden hareketle, onların düşmanlıklarına ve tehditlerine aldırmamak vardır.

89- وَيَا قَوْمِ لاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِى اَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا اَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ اَوْ قَوْمَ هُودٍ اَوْ قَوْمَ صَالِحٍ **"Ey kavmim! Bana karşı gelmeniz sakın sizi, Nûh kavminin veya Hûd kavminin veya Salih kavminin başlarına gelen musibetler gibi bir musibete uğratmasın."**

وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ **"Ve Lût kavmi sizden uzak değildir."**

Zaman ve mekân yönüyle Lût kavmi size uzak değildir. Onlardan öncekilerden ibret almıyorsanız, hiç olmazsa onların halinden ibret alınız.

Veya, onlar küfür ve günahta sizden uzak değildi, dolayısıyla onların başına gelenin sizin de başınıza gelmesi hiç de uzak değildir.

90- وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ **"Rabbinizden mağfiret dileyin."**

ثُمَّ تُوبُوا اِلَيْهِ **"Sonra O'na tevbe ile yönelin."**

اِنَّ رَبِّى رَحِيمٌ وَدُودٌ **"Şüphesiz benim Rabbim Rahîm'dir – Vedud'dur.**

Rabbim, gerçekten **Rahim'**dir, tevbe edenlere rahmeti büyüktür. **Vedud'**dur, çokça sevenin sevdiğine lütuf ve ihsanda bulunması tarzında onlara muamele eder.

Ayetin bu kısmı, küfürde ısrar yerine, bu uyarıdan sonra tevbe etmeleri durumunda kendilerine yapılacak iyi muameleyi vaat etmektir.

91- قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ **"Dediler ki: Ey Şuayb! Dediklerinin çoğunu anlamıyoruz."**

Sen bize tevhid, ticarette haksızlık yapmamak gibi şeyler anlatıyor, bunlara deliller zikrediyorsun ama, biz bunların çoğunu anlamıyoruz.

Onların anlamamaları, akıllarının kusurundan ve tefekkür etmeyişlerindendir.

Denildi ki: Onlar bu sözü, O'nun kelâmını küçümsemek için söylediler.

Veya O'ndan çok nefret ettikleri için zihinlerini anlamak için yormadılar.

وَإِنَّا لَنَرٰيكَ فِينَا ضَعِيفًا **"Hem biz seni aramızda zayıf biri olarak görüyoruz."**

Senin bir kuvvetin yok ki, sana bir kötülük dilesek bizden kaçabilesin.

Veya seni koruyup kollayacak kimse yok.

وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ **"Eğer kabilen olmasaydı, seni taşa tutardık."**

Gerçi yakınlarının gücünden korkacak değiliz ama, onlar da bizim dinimizden olduğundan onlara saygı duyuyoruz. İşte, onlar olmasaydı seni taşlayarak öldürürdük.

Ayette geçen **"raht"** ifadesi, üç ile on kişi arasını ifade eder.

Deliller ve ayetler karşısında mağlup olan kıt akıllı kimselerin söverek ve tehdit ile mukabelede bulunmaları, âdetleridir.

وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ **"Ve bizim için sen hiç de önemli değilsin."**

92- قَالَ يَا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا **"Şuayb, şöyle dedi: Ey kavmim! Benim kabilem sizce Allah'tan daha itibarlı mı ki, O'na sırt çevirdiniz?"**

Şirk koşarak ve peygamberini zelil kılmayı isteyerek, Allahı nazara alınmayan ve arkaya atılan bir şey gibi yaptınız.

Hz. Şuaybın bu ifadesi; inkâr, kınama, red ve tekzip manasına gelebilir.

Yani, "Beş on kişilik yakınlarım size Allahtan daha aziz olamaz, olmamalı! Nasıl olur da Allahı unutur, onları nazara alırsınız?"

إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ **"Şüphesiz Rabbim sizin yaptıklarınızı kuşatmıştır."**

Yaptıklarınızdan hiçbir şey Allaha gizli değildir, o amellerinize göre size muamele eder, cezalandırır.

93- وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ **"Ey Kavmim! Elinizden geleni yapın, şüphesiz ben de yapacağım."**

سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ **"Zillet verici azabın kime geleceğini ve kimin yalancı olduğunu sonra bileceksiniz!"**

Bunun bir benzeri En'am sûresinde geçmiş idi.[5] Orada **"sonra bileceksiniz!"** derken فَ (fe) harfinin de gelmesi, içinde bulundukları halde ısrar etmelerinin buna sebebiyet vereceğini bildirmek içindi. Burada bu harfin gelmemesi, mukadder "bundan sonra ne olacak?" sorusuna cevap olduğu içindir. Bu, işin dehşetini gösterme hususunda daha etkilidir.

Bununla sanki şöyle demiştir:

"Azap gören ve yalancı olanın ben mi, yoksa siz mi olduğunu bileceksiniz."

Onlar Hz. Şuaybı iddialarında yalancı sayıyorlardı.

O, **"azabın kime geleceğini ve kimin yalancı olduğunu yakında bileceksiniz"** derken, onların yalancılığına işaret etmektedir.

وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ **"Gözleyin, şüphesiz ben de sizinle beraber gözlüyorum."**

94- وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا **"Ne zaman ki, emrimiz geldi, Şuayb ve beraberindeki mü'minleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık."**

وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ **"Ve o zalimleri korkunç bir gürültü yakaladı."**

فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ **"Böylece diyarlarında çöküp kaldılar."**

Cebrail (as) bir **sayha** (şiddetli bir ses) ile onlara bağırdı, hepsi helâk oldular.

95- كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا **"Sanki orada hiç yaşamamışlardı."**

أَلَا بُعْدًا لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ **"Dikkat edin! Semûd Allah'ın rahmetinden uzak olduğu gibi, Medyen de uzak oldu."**

Medyen kavmini Semud kavmine benzetmesi, ikisine de sayha ile azap verilmesindendir. Ancak Semud kavmine gelen sayha altlarından idi. Medyenin sayhası ise üstlerinden geldi.

---

5 Bkz. En'am, 135

155. DERS

Firavunun Yolu

96- وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِيْنٍ **"Andolsun, biz Mûsâ'yı âyetlerimizle ve sultan-ı mübin ile gönderdik."**

Ayetlerden murat, Tevratın ayetleri veya mu'cizeler olabilir.

Sultan-ı mübin, muhataplarını iknaya sevkeden mu'cizeler veya asa'dır.

Ayetin evvelinde **"ayetler"** den söz edilmişken ayrıca bunun nazara verilmesi, en ziyade yarar sağlayanın bu olmasındandır. **Ayetler** ve **sultan-ı mübin**den aynı şeyin murat edilmesi de caizdir. Yani, biz O'nu, hem ayetlerimizden olan ve hem de nübüvvetine delil olan şeyle gönderdik.

"Ayet" kelimesi emare olan ve katî delil olan şeyleri içine alır. **"Sultan"** kelimesi ise katî delil için kullanılır. **"Mübîn"** kelimesi de açık olan delillerde kullanılır.

97- اِلٰى فِرْعَوْنَ مَلَائِهٖ **"Firavun'a ve onun ileri gelen adamlarına."**

فَاتَّبَعُوْٓا اَمْرَ فِرْعَوْنَ **"Ama onlar Firavun'un emrine uydular."**

Ama onlar Musayı inkâr edip, Firavunun emrine uydular.

Veya onlar hakka sevk eden, apaçık mu'cizelerle teyid edilen Musa'ya uymadılar da, dalalet ve tuğyana sapan Firavunun yoluna uydular. Hâlbuki azıcık aklı olan biri bile, onun yolunun bozuk olduğunu hemen anlar. Demek onlar aşırı cahillikleri ve basiretsizlikleri sebebiyle böyle yanlış bir yol tuttular.

وَمَآ اَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيْدٍ **"Hâlbuki Firavun'un tuttuğu yol doğru bir yol değildi."**

Hâlbuki Firavun bir mürşid değildi, gittiği yol da makul bir yol değildi, tam bir tuğyan ve açık bir dalaletten ibaretti.

98- يَقْدُمُ قَوْمَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَ **"(Firavun), kıyamet gününde kavminin önüne geçer ve onları ateşe götürür."**

O, dünyada kavminin önüne geçip dalalete sevk ettiği gibi, kıyamet günü de onları ateşe götürür.

Ayet metninde **"götürdü"** şeklinde mazi (geçmiş zaman) sığasıyla gelmesi, tahakkukunda mübalağa içindir.

Ayette, ateşe götürmek suya götürmekle ilgili kelimeyle anlatıldı.[6]

وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ **"Ne kötü bir su kaynağıdır orası!"**

Hâlbuki götürdüğü su kaynağı, ne kötü bir su kaynağıdır.

Çünkü su kaynağına yanan ciğerleri ferahlatmak ve susuzluğu teskin için gidilir. Firavunun götürdüğü ateş ise, bunların tam zıddıdır.

Ayet, biraz önce ifade edilen**"Hâlbuki Firavun'un tuttuğu yol doğru bir yol değildi."** (Hûd, 97) ayetine bir delil gibidir. Çünkü akıbeti böyle olan birisi, elbette emrinde rüşd sahibi olmayan birisidir.

Veya ayete bir tefsir gibidir. Yani, bir işin reşid (doğru) olmasından murat, akıbetinin iyi olmasıdır.

99- وَأُتْبِعُوا فِي هٰذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ **"Hem burada, hem de kıyamet gününde lanete uğradılar."**

Yani onlar dünya ve ahirette mel'un oldular.

بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ **"Onlara verilen bu destek ne fena bir destektir!"**

Onlara verilen bu lanet desteği ne kötü bir destek oldu.[7]

100- ذٰلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرٰى **"İşte bu, helâk olmuş beldelerin haberlerindendir."**

نَقُصُّهُ عَلَيْكَ **"Sana onu kıssa olarak anlatıyoruz."**

مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ **"Onlardan bir kısmı ayakta, bir kısmı da biçilmiş halde."**

Sana anlattığımız o beldelerden ayakta olanlar da var, biçilmiş ekin gibi olanlar da var.

---

[6] Kavmini ateşe götüren Firavun için bu tabirlerin kullanılması hayale şunu getirir: Su arayan bir kavim var. Firavun bunların önüne geçip "benim peşimden gelin, sizi suya götüreceğim" diyor. Fakat sonunda onları dehşetli bir ateşe teslim ediyor.

[7] İyi insanlar vefat ettiğinde rahmetle anılırlar. Onların her hatırlanışında "Allah rahmet etsin..." şeklinde kullanılan ifadeler onlara manevi bir destektir. Firavun ve adamlarına gelince, tarih boyunca onlar da anıldı. Ama hep lanetle yâd edildiler. Dolayısıyla onlara verilen destek, çok kötü bir destek oldu.

101- وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ **"Biz onlara zulmetmedik."**

Biz onları helak etmekle, onlara zulmetmedik.

وَلٰكِنْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ **"Lakin onlar kendilerine zulmettiler."**

Lakin onlar, helaki gerektiren şeyleri yaparak kendilerine zulmettiler.

فَمَا اَغْنَتْ عَنْهُمْ اٰلِهَتُهُمُ الَّتِى يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ شَىْءٍ لَمَّا جَاءَ اَمْرُ رَبِّكَ **"Allah'ı bırakıp da taptıkları ilahlar, Rabbinin emri gelince kendilerine hiçbir fayda sağlamadı."**

Allahtan başka taptıkları o batıl ilahlar azap geldiğinde onlara bir fayda vermedi, kendilerine gelen helaketi def edemedi, hatta onlara zarar verdi.

وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ **"İlâhları onların sadece ziyanlarını artırdı."**

Sadece ve sadece onların helâk ve hüsranını artırdılar.

102- وَكَذٰلِكَ اَخْذُ رَبِّكَ اِذَآ اَخَذَ الْقُرٰى وَهِىَ ظَالِمَةٌ **"İşte Rabbin, zalim beldeleri cezalandırdığı zaman böyle cezalandırır."**

Beldelerin cezalandırılması, orada yaşayanların cezalandırılmasıdır. O beldeler zâlim iken cezalandırıldığının nazara verilmesi, insanların zulümleri sebebiyle cezalandırıldığını anlatmak ve nefsine zulmeden her zalime veya diğerlerine zulmün akıbetinin vahim olduğunu hatırlatmaktır.

اِنَّ اَخْذَهٗٓ اَلِيمٌ شَدِيدٌ **"Çünkü O'nun cezası çok elîm, çok çetindir."**

Allah cezalandırdığında böyle acı cezalandırır, böyle bir ceza geldiğinde kurtuluş yolu söz konusu değildir.

Bu, tehdit ve uyarıda son derece etkili bir anlatımdır.

103- اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِمَنْ خَافَ عَذَابَ الْاٰخِرَةِ **"Şüphesiz, ahiret azabından korkanlar için bunda bir ibret vardır."**

Helâk olan ümmetler hakkında inen veya Allahın kıssalarını anlattığı bu olaylarda bir ibret vardır.

Ve bu ibret, "onların başına gelen bu olaylar, Allahın ahirette suçlular için hazırladıklarına bir nümunedir" diye intikal edebilenler içindir.

Veya bu ibret, bunları düşünüp de azabı gerektiren hallerden sakınanlar içindir. Çünkü bu cezalar, irade sahibi bir ilahın tasarrufudur, dilediğine azap verir, dilediğine merhamet eder. Zaten ahireti inkâr eden ve bu

âlemin faniliğini imkânsız zanneden biri, Fail-i muhtarın (Allahın) varlığını da kabul etmez. Bu olayları, helâk olanların günahlarına vermez, o günlere rastlayan bazı tabiat olaylarına verir.

ذٰلِكَ يَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ **"İşte bu, insanların toplanacakları bir gündür."**

"İşte bu" ifadesi, kıyamet gününe ve ahiret azabına işaret eder.

O gün insanlar muhasebe ve amellerinin karşılığını görmek üzere bir araya getirilirler.

وَذٰلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ **"Ve işte bu, şahitli bir gündür."**

Gök ve yer ehli o gün şahit tutulurlar.

104- وَمَا نُؤَخِّرُهُ اِلاَّ لِاَجَلٍ مَعْدُودٍ **"Biz onu sadece belli bir süreye kadar tehir ederiz."**

Biz o günü adedi belli, sayılı, sınırlı bir müddete te'hir ederiz.

105- يَوْمَ يَاْتِ لاَ تَكَلَّمُ نَفْسٌ اِلاَّ بِاِذْنِهِ **"O gün geldiği zaman Allah'ın izni olmadan hiçbir kimse konuşamaz."**

O hesap gününde hiçbir nefis Allahın izni olmadan fayda verecek ve kurtaracak bir cevap veya şefaatte bulunamaz. Ayette şöyle bildirilir: **"Rahmân'ın izin verdikleri dışında hiç kimse konuşamaz, o da doğruyu söyler."** (Nebe, 38) Bu, kıyamet menzillerinden bir durumu ifade eder.

"Bugün, konuşamayacakları gündür. Kendilerine izin de verilmez ki, özür beyan etsinler." (Mürselat, 35-36) ayeti ise başka bir menzili anlatır.

Veya kendisine izin verilenler hak cevabı verecek olanlardır. Konuşma izni verilmeyenler ise, batıl özür sahipleridir.

فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ **"Artık onlardan bir kısmı şakîdir, bir kısmı da saîd."**

Onlardan bir kısmı, ilâhî uyarı muktezasınca kendisine cehennem ateşi vacip olan şakîlerdir, bir kısım da ilâhî vaad gereği cenneti hak eden saîdlerdir.

106- فَاَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِى النَّارِ **"Şakî olanlara gelince; ateştedirler."**

لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ **"Onlar için orada bir zefîr ve şehîk vardır."**

Zefir, nefes vermek **şehîk** ise nefesi geri almaktır.

Bu kelimeler, merkebin anırmasının evvel ve ahirinde kullanılır.

Cehennem ehli hakkında bunların kullanımı gam ve kederlerinin şiddetine delâlet içindir. Bunda, onların hallerini kalbini hararet saran ve ruhu orada daralan kimseye benzetmek söz konusudur.

Veya onların feryatlarını merkebin sesine benzetmek için bu kelimeler kullanılmıştır.

107- خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ **"Onlar, gökler ve yer durdukça orada kalacaklardır."**

Ayetten murat, onların cehennemde kalışlarının gökler ve yerin devamına bağlı olduğunu anlatmak için değildir. Çünkü bu konuda gelen nass'lar (ayetler ve hadisler) onların cehennemde devamına ve göklerin ve yerin de son bulmasına delâlet eder. Bu durumda **"Onlar, gökler ve yer durdukça orada kalacaklardır"** ibaresinden murat, onların cehennemde devamını teyit ve bunu beliğ bir tarzda anlatmaktır. Çünkü Arablar **"gök ve yer devam ettikçe"** ifadesini temsil yoluyla ebedilik için kullanırlar.

Faraza, onların cehennemde kalmaları gökler ve yerin devamına bağlı da olsa, gökler ve yerin zeval bulmasından onların azabının da son bulması lazım gelmez.

Veya azabın devamından göklerin ve yerin de devamı gerekmez.

Şöyle de denildi: Ayetteki semavat ve arzdan murat, ahiret semavat ve arzıdır. Cenab-ı Hakkın şu ayeti buna delâlet eder: **"O gün yeryüzü başka bir yeryüzüne ve gökler başka göklere çevrilecek."** (İbrahim, 48) Elbette cennet ehli için de bir yerleşim yeri ve üzerlerinde onları gölgeleyen bir sema olacaktır.

Ancak bu yorum çok da isabetli görülmemektedir. Çünkü bunda ekser insanların varlığını ve devamını bilmedikleri bir şeye benzetme vardır. Bilen de ancak onu sevap ve cezanın devamına delalet etmesi manasıyla bilir. Bu durumda teşbih ona yeni bir mana ifade etmez.

إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ **"Ancak Rabbinin dilemesi başka."**

Ayetin bu kısmındaki istisna, cehennemdeki ebediliktendir. Çünkü, tevhid ehli olan fasık (günahkar) insanlar zamanla oradan çıkacaklardır. Bu mana, istisnanın sıhhatinde yeterlidir. Çünkü, küll'den bir hükmün zevalinde bazısının zevâli yeterlidir.[8]

---

8 Mesela, "bütün kazlar beyazdır" hükmünün bozulması için bir tek siyah kaz

Ve onlar, ayetin devamında gelen cennet ehlinden de istisna edilmişlerdir. Çünkü cehennem azabında kaldıkları süre içinde, cennetten ayrı kalmışlardır. Zira belirli bir başlangıçtan itibaren devam edecek durum, başlangıç itibariyle nakzedilebildiği gibi nihayet itibarıyla da nakzedilebilir. İşte cehennemden cennete gidecek olan bu kimseler her ne kadar isyanlarıyla şakî olsalar da, imanlarıyla da saîdlerden olmuşlardır.

Ancak buna bakıp da **"Artık onlardan bir kısmı şakîdir, bir kısmı da saîd"** ayeti sahih bir taksim olamaz, zira sahih bir taksimin şartı, her kısmın özelliği diğer kısımdan farklı olmalıdır" denilemez. Çünkü bu şart, hakiki bir ayırım veya cem edilmeye mâni bir durum içindir. Burada ise murat şudur: Ahiretteki insanlar şu iki zümreden birinde yer alırlar ve halleri saadet ve şekavetten hâli değildir. Bu ise bir şahısta farklı iki itibarla her iki hâlin beraber bulunmasına mâni değildir.

Bu istisna ile ilgili bir başka yorum ise şöyledir: Cehennem ehli bazan cehennemden zemherire ve ondan başka bir azaba alınırlar. Benzeri şekilde cennet ehli de Cenab-ı Hakkın rüyetine mazhariyet, rızasına ve likasına nailiyet gibi cennetten daha üst nimetlere mazhar kılınırlar.

Veya ayetteki istisna, hükmün aslındandır. Hesap için mahşerde bekletilmeleri, haklarında verilmiş olan ebedi cehennem hükmünden müstesna kılınmıştır. Çünkü ayetin zahiri, diğer âlem geldiğinde cehennemde olmalarını iktiza eder.

Veya burada yapılan istisna, dünyada ve berzahta kalma süreleridir. Bu, hükmün mutlak olması, o günle kayıtlı olmamasına göredir. Ve bu te'vile göre, senin de bildiğin gibi istisnanın ebedi cehennemden olması ihtimal dâhilinde olur.

Ayrıca, **"Onlar için orada bir zefîr ve şehîk vardır"** ifadesinden istisna olduğu da söylendi.

إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ **"Şüphesiz Rabbin, istediğini yapandır."**

O, itiraz olmaksızın dilediğini yapandır.

108- وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ

"Saîd olanlara gelince, gökler ve yer durdukça kalmak üzere cennettedirler."

---

göstermek yeterlidir. Bu durumda ilk cümleyi "kazlar genelde beyazdır" şekline getirmek gerekir.

إِلاَّ مَا شَاءَ رَبُّكَ **"Ancak Rabbinin dilemesi başka."**

عَطَآءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ **"Bu, onlara hiç bitmez bir lütuftur."**

Ayet, açık bir şekilde sevabın hiç kesilmeyeceğini bildirir, sevaptaki istisnadan muradın sevabın kesilmesi olmadığına tenbihte bulunur. Bunun için sevap ve cezanın arasında teyid yönüyle bir fark vardır.

109- فَلاَ تَكُ فِى مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هَٰؤُلاَءِ **"Sakın şunların taptıkları şeylerde bir şüpheye düşme."**

İnsanların akıbeti ile ilgili sana indirilenlerden sonra bu müşriklerin ibadetinin yoldan çıkmak olduğunu ve Sana kıssalarını anlattığım önceki ümmetler gibi batıl mabutlara ibadetlerinin sonucu olarak başlarına belâ gelmesine yol açacağına sakın tereddüt etme.

Veya, tapmış oldukları batıl mabutların zarar verecekleri, fayda vermeyecekleri hususunda bir şek içinde olma.

مَا يَعْبُدُونَ إِلاَّ كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ **"Onlar sadece, daha önce atalarının taptığı gibi tapıyorlar."**

Şüpheden yasaklayan hükmün illetini beyan eder: Yani, onlar ve ecdatları şirkte eşittirler. Onların ibadetleri ancak atalarının ibadetleri gibidir.

Veya onların taptıkları, ancak öncekilerin de taptıkları putlardır. Sana, onların ecdadının başına gelen azap haberleri geldi, bunların da başına bir benzeri gelecektir. Çünkü sebeplerde temasül, neticelerde de temasülü gerektirir.[9]

وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ **"Şüphesiz biz onlara nasiplerini eksiksiz olarak vereceğiz."**

Biz onlara, ecdatlarına yaptığımız gibi, azaptan nasiplerini tam vereceğiz.

Veya onların rızıktan nasiplerini tam vereceğiz.

Bu da azabı gerektiren durum olmakla beraber, bunun tehirindeki hikmeti bildirir.

"Eksiksiz" kaydı, onların nasiplerini tam alacaklarını gösterir. Çünkü mesela sen "hakkını verdim" dediğinde velev mecazen de olsa hakkının bir kısmını verdiğini kastedebilirsin. İşte ayetteki bu kayıt, böyle bir tevehhümü def içindir.

---

9 Aynı sebepler, aynı sonuçları doğurur.

156. DERS

İstikamet Emri

110- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ **"Andolsun, biz Mûsâ'ya Kitab'ı vermiştik de onda ihtilaf edilmişti."**

Bunlar Kur'anda ihtilaf ettikleri gibi, Musaya Tevratı verdiğimizde de insanlar ihtilaf etmişti, kimisi iman etti, kimisi de inkâr etti.

وَلَوْلاَ كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ **"Eğer daha önce Rabbinin bir sözü geçmemiş olsaydı, elbette aralarında hüküm verilirdi."**

Allahtan olan söz, kıyamete kadar mühlet verme hükmüdür. Böyle bir hüküm olmasa elbette batıl yoldan gidenin hak yoldan gidenden ayrılması için, hak etmiş olduğunun başına gelmesiyle aralarında hüküm verilirdi.

وَاِنَّهُمْ لَفِى شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ **"Ve onlar onun hakkında derin bir şüphe içindedir."**

Senin kavminin kâfirleri, o Kur'andan şüphe uyandıran bir tereddüt içindeler.

111- وَاِنَّ كُلاًّ لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْ **"Şüphesiz Rabbin onların her birine, yaptıklarının karşılığını tastamam verecektir."**

O mü'minlerden ve kâfirlerden her birine Senin Rabbin elbette yaptıkları amellerin karşılığını eksiksiz verecektir.

اِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ **"Şüphesiz O, onların yaptıklarından hakkıyla haberdardır."**

Onun için -velev gizlense de- O'ndan hiçbir şey kaçıp kurtulamaz.

112- فَاسْتَقِمْ كَمَا اُمِرْتَ **"Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol."**

Allahu Teâlâ tevhid ve nübüvvette ihtilaf edenlerin durumunu beyan etti, vaat ve vaîdin açılımında ayrıntıları anlattı, ardından da peygamberine istikameti emretti.

İstikamet; akaid, ameller ve ibadette dosdoğru olmayı içine alır.

Akaidde istikamet, teşbih ve ta'til arasında ortada yer almaktır.[10]

Amellerde istikamet, vahyi tebliğ etmek ve ilâhî hükümleri nazil olduğu şekilde açıklamaktır.

İbadette istikamet ise, ifrat ve tefrite varmadan hakkını vermektir.

Görüldüğü gibi istikamet gayet zordur. Bundan dolayı Hz. Peygamber (asm) şöyle buyurmuştur:

"Hûd sûresi beni ihtiyarlattı."

وَمَنْ تَابَ مَعَكَ **"Beraberindeki tevbe edenler de** (dosdoğru olsunlar)**. "**

Şirk ve küfürden dönen ve seninle beraber iman edenler de istikamet üzere olsunlar.

وَلاَ تَطْغَوْا **"Aşırı gitmeyin!"**

Size belirlenen huduttan çıkmayın.

إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ **"Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görendir."**

O, yaptıklarınızı görür ve ona karşılık verir.

Ayetin bu kısmı, istikamet emrinin ve haddi aşmaktan yasaklamanın illetini anlatır.

Ayette, nass'ları kıyas ve istihsan gibi şeylerle eğip bükmeden, her hangi bir tasarrufta bulunmadan onlara tâbi olmanın vücubuna bir delil vardır.[11]

113- وَلاَ تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ **"Zulmedenlere en küçük bir meyil göstermeyin, yoksa ateş size de dokunur."**

O zalimlere en küçük bir meyil bile etmeyin. Mesela onların elbiselerini giymeye özenmek, onlardan bahsedilmesini gözünde büyütmek "ben de onlar gibi olsam" diye temenni etmek...

Zulmeden birine edna bir meyil bile ateşi gerektiren bir durum olursa,

---

[10] Bunun ortası tevhiddir. **Teşbih**, Allahı mahlûkatına benzetmek, **ta'til** ise O'nu veya sıfatlarını inkâr etmektir. Nitekim Allahın sıfatlarını kabul etmeyen Mu'tezile mezhebinin bir adı Muattıla'dır.

[11] Allahın gönderdiği din, gerçekte nasılsa öyle kabul edilmeli, zorlamalı te'viller ve nefsani içtihadlarla asıl mecrasından çıkarılmamalıdır. Yoksa, Nasreddin Hoca'nın leyleği uzun gagası ve uzun bacaklarıyla görüp de "bu nasıl kuş!" diyerek onun gaga ve bacaklarından bir miktar kesmesi ve ardından da "işte şimdi kuşa benzedin" demesi gibi garip bir durumla karşılaşırız.

doğrudan zulüm ile muttasıf olan zâlimlere meyletmek ne kadar vebali gerektirir, kıyas edilsin![12]

Az bir meyil bile yasaklanmışken bütün bütün meyletmek, sonra bizzat onu yaparak ve ona dalarak zulmetmek elbette daha ileri derecede veballerdir.

Belki de bu ayet, zulümden nehiy ve zulmü tehditte tasavvur edilebilecek en beliğ bir anlatımdır.

Hz. Peygambere ve beraberindeki mü'minlere olan bu hitap, orta yolu (adaleti) ifade eden istikamette sebat etmeleri içindir. Çünkü ifrat veya tefrite meyil ile istikametten ayrılmak, nefsine veya başkasına zulmetmektir, hatta zulmün ta kendisidir.

وَمَالَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَاءَ **"Sizin için Allah'tan başka dostlar yoktur."**

Hâlbuki sizden azabı men edecek yardımcılarınız yoktur.

ثُمَّ لاَ تُنْصَرُونَ **"Sonra size yardım da edilmez."**

Ayrıca, Allah da yardım etmez. Çünkü zulmettiğinizde sizi azapla cezalandırması ile ilgili sebkat etmiş hükmü vardır.

Ayette **"sonra, size yardım da edilmez"** derken, **"sonra"** ifadesi Allahın onlara yardımının olmayacağını anlatır. Çünkü azap ile uyarmış ve zulüm yapmaları hâlinde azabı onlara vacip kılmıştır.

Ayetteki **"sonra"** ifadesi, sebebiyet bildiren فَ (fe) yerine onlara yardım edilmesinin uzaklığını ifade etmesi de caizdir. Çünkü Allahu Teâlâ onlara azap edici olduğunu, başkasının da onlara yardıma güç yetiremeyeceğini beyan edince şu sonuç ortaya çıktı: Demek ki onlar asla yardım göremeyecekler.

114- وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ الَّيْلِ **"Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl."**

Gündüzün iki tarafı, sabahın ilk saatleri ve ikindi sonrasıdır.

Ayette sabah, ikindi, akşam ve yatsıya işaret vardır. Gündüzün iki tara-

---

12 Ayette "**zulmedenlere en küçük bir meyil göstermeyin**" denilmiştir. "Zalimlere" gösterilecek meylin çok daha şiddetli bir vebali gerektirdiği ortadadır. Çünkü nice zulmeden kişinin "zâlim" olarak nitelendirilmediğini görürüz. Ama birisi "zalim" olarak parmakla gösterilir hâle gelmişse, ona gösterilecek meyil çok daha ileri bir cürümdür.

fından ikindi sonrasına işaret eden kelime, güneşin tepe noktasından zevale meylinden itibaren meydana gelen zamana işaret ettiğinden öğleyi de tazammun ettiği söylendi.

إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ **"Çünkü iyilikler kötülükleri giderir."**

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Her bir namaz, -günahlardan kaçınmak şartıyla-, kendisiyle önceki namaz arasındakilere keffarettir."

Sebeb-i Nüzûl

Sebeb-i nüzulü hakkında şöyle rivayet edilir: Bir adam Hz. Peygambere gelip "Bir kadınla beraber oldum, ancak ilişkiye girmedim, durumum nedir?" deyince bu ayet nazil oldu.

ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذّٰاكِرِينَ **"İşte bu, öğüt alanlar için bir öğüttür."**

"İşte bu" ifadesi, **"emrolunduğun gibi dosdoğru ol"** ayetinden buraya kadar olanlara işarettir.

Kur'ana işaret ettiği de söylenmiştir.

115- وَاصْبِرْ **"Sabret!"**

فَإِنَّ اللّٰهَ لاَ يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ **"Çünkü, Allah iyilik edenlerin mükâfatını zayi etmez."**

Taat hususunda ve günahlara karşı sabret.

Ayetin evvelinde Hz. Peygambere hitap edilirken, devamında **"Allah iyilik edenlerin mükâfatını zayi etmez"** denilmesi, maksada bir delil gibidir, namazın ve sabrın birer ihsan (iyilik) olduğunu gösterir ve ihlâs olmadan bunların kıymeti olmadığına ima eder.

116- فَلَوْلاَ كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ اُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِى الْاَرْضِ **"Sizden önceki nesillerden aklı başında kimseler yeryüzünde bozgunculuk yapmaktan alıkoysalardı ya!"**

Ayet metnindeki **"ulû-bakiyye"**, rey ve akıl sahipleridir ve faziletli insanlardır.

اِلاَّ قَلِيلاً مِمَّنْ اَنْجَيْنَا مِنْهُمْ **"Ancak içlerinden kendilerini kurtardığımız pek az kimse bunu yapmıştı."**

Lakin onlardan çok azını kurtardık. Çünkü bunlar bu vasıfta kimselerdi.

وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ **"Zulmedenler ise içinde şımartıldıkları refahın ardına düştüler."**

Zalim olanlar ise kendilerine verilen nimetlerle şehvete tâbi oldular, şehvete sebep olan şeylere ihtimam gösterdiler, bunun dışında olanlardan ise yüz çevirdiler.

وَكَانُوا مُجْرِمِينَ **"Ve mücrim kimseler oldular."**

Ve onlar inkârcı mücrimlerdi.

Cenab-ı Hak, sanki bununla önceki ümmetleri toptan helâk eden sebeplerin neler olduğunu beyan etmek istedi. Bunlar da:

-İçlerinde zulmün yaygın olması,

-Hevâya uymaları,

-Küfür ile beraber, münkerattan alıkoymayı terk etmeleridir.

117- وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ **"Ahalisi ıslah edici kimseler iken, Rabbin beldeleri bir zulümle helâk etmez."**

O beldelerde yaşayanlar, şirk içinde olsalar bile, kendi aralarında ıslaha gayret gösteren kimseler olup şirklerine fesadı ilâve etmemişlerse, Allah onları helâk etmez.

Bunun sebebi, O'nun ziyade rahmeti ve insanların hukukuna müsamahasıdır. Bunun içindir ki, fıkıh âlimleri kul hakkı ve Allah hakkı karşı karşıya geldiğinde, kul haklarını öncelikli görmüşlerdir.

Şöyle denilmiştir: Mülk (saltanat) şirk ile devam eder, ama zulüm ile devam etmez.

118- وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً **"Rabbin dileseydi, insanları bir tek ümmet yapardı."**

Allah dilese, bütün insanları müslüman yapardı.

Ayet, emrin iradeden farklı olduğuna ve Allahu Teâlânın herkesin imanını murat etmediğine ve O'nun irade ettiğinin vukua gelmesinin vacip olduğuna zâhir bir delildir.

وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ **"Onlar ihtilafa devam edeceklerdir."**

Bazısı hak üzere iken bazısı da batıl üzeredir. Öyle ki mutlak manada her yönden ittifak edeni neredeyse bulamazsın.

119- إِلاَّ مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ "Fakat Rabbinin merhamet ettikleri müstesna."

Ancak Allahın lütfundan hidayet ettiği insanlar bundan müstesnadır. Onlar, hak dinin usullerinde ve esaslarında ittifak etmişlerdir.

وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ "İşte bunun için onları yarattı."

"İşte bunun için onları yarattı" derken, şayet zamir insanlara râci olsa mana şöyle olur: "Allah onları ihtilaf için yarattı."

Veya rahmetle alâkalı olabilir: Yani, Allah onları rahmetine mazhar kılmak için yarattı.

وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ "Rabbinin, 'Andolsun ki cinlerden ve insanlardan cehennemi dolduracağım' sözü tamam oldu."

Bu hüküm, Allahtan bir uyarıdır.

Veya meleklere bildirdiği bir sözüdür.

Ayette nazara verilen durum, ins ve cinnin isyankârları ile alakalıdır.

120- وَكُلاً نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ "Peygamberlerin haberlerinden, kendileriyle senin kalbini pekiştirdiğimiz her bir haberi sana aktarıyoruz."

Ayet, bu kıssaların anlatılmasından maksadın ne olduğuna tenbihte bulunur. O da:

-Hz. Peygamberin yakînini ziyadeleştirmek,

-Kalbini mutmain kılmak,

-İlahi mesajı edada nefsine sebât vermek,.

-Kafirlerin ezasına tahammülü sağlamaktır.

وَجَاءَكَ فِى هٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ "Bunlarda sana hak, mü'minlere de bir öğüt ve hatırlatma gelmiştir."

Bu sûrede veya sana anlatılan bu kıssalarda hak/ gerçek olan sana geldi.

Ve bunlar mü'minlere bir öğüt ve hatırlatmadır.

121- وَقُلْ لِلَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ "İman etmeyenlere de ki:"

اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنَّا عَامِلُونَ "Elinizden geleni yapın, biz de yapacağız."

Siz bulunduğunuz hâl üzere yapacağınız amelleri yapın, biz de kendi hâlimiz üzere yapacağız.

122- وَانْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ **"Bekleyin, biz de bekleyeceğiz."**

Siz devranın aleyhimize dönmesini bekleyin, biz de emsalinizin başına gelenlerin sizin başınıza gelmesini bekleyeceğiz.

123- وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ **"Göklerin ve yerin gaybı Allah'ındır."**

Onlarda olan hiçbir gizli şey O'na gizli değildir.

وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ **"Bütün işler O'na döndürülür."**

Şüphesiz hem onların hem de Senin durumun O'na racidir.

فَاعْبُدْهُ **"Öyle ise O'na ibadet et."**

وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ **"Ve O'na tevekkül et."**

Çünkü O, Sana kâfidir.

Ayette tevekkülden önce ibadetin emredilmesi, tevekkülün ancak ibadet edene fayda vereceğine bir tenbihtir.

وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ **"Rabbin, yaptıklarınızdan gafil değildir."**

Allah Senin de onların da yaptıklarından habersiz değildir, ona göre her birinize layık olanı verir.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Her kim Hûd sûresini okursa Nûh, Hûd, Salih, Şuayb, Lût, İbrahim ve Musa (Aleyhimüsselamı) tasdik eden ve yalanlayanlar sayısınca kendisine haseneler verilir. Kıyamet günü de inşaallahu Teâlâ saidlerden olur."

YUSUF SÛRESİ

Yusuf Sûresi Mekkî'dir.
Yüz on bir ayettir.

157. DERS

Hz. Yusuf'un Çilesi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- الٓرٰ **"Elif, Lâm, Râ."**

تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِيْنِ **"İşte bunlar sana kitab-ı mübinin âyetleridir."**

"İşte bunlar" ifadesi sûrenin ayetlerine işarettir. **Kitap**tan murat da, sûredir.

Bu kitabın **"mübîn"** olması,

-Mu'cize oluşunun aşikarlığı,

-Manalarının açıklığı,

-Veya düşünen kimseye Allah katından olduğunu göstermesidir.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Yahudi âlimleri, müşriklerin önde gelenlerine "Muhammede sorun bakalım, Yakub âilesi Şam'dan Mısır'a niye göç etti, bir de Yusuf'un kıssasını sorun" demişlerdi. Onlar da sorunca sûre nâzil oldu. Bu da inen ayetlerin "mübîn" yani beyan edici olmasının bir cihetidir.

2- اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ **"Ola ki düşünüp akledersiniz diye, biz onu Arabça bir Kur'an olarak indirdik."**

Yani, onu sizin dilinizle Arabça bir Kur'an olarak indirdik, ta onu anlayasınız, manalarını ihata edesiniz.

Veya onu böyle indirmemiz, onda akıllarınızı kullanmanız ve onun bu kıssaları bilmeyen bir Zâttan (asm) gelmesinin bir mu'cize olduğunu, ancak vahiyle izah edileceğini bilmeniz içindir.

3- نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ **"Biz bu Kur'ân'ı sana vahyetmekle, kıssaların en güzelini sana anlatıyoruz."**

İndirilen sûreye **"Kur'an"** denilmesi, aslında Kur'an kelimesinin hem Kur'anın tamamına, hem de bazısına kullanılan cins isim olmasındandır. Sonra tamamı için bir alem, yani özel isim olmuştur.

Bu kıssanın en güzel bir anlatımla anlatılması,

-En bedi' üslûplarla olması,

-Hayret verici durumları, hikmetleri, ayetleri, ibretleri içine almasındandır.

وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهٖ لَمِنَ الْغَافِلِيْنَ **"Gerçek şu ki, sen daha önce bundan gafillerden idin."**

Sen daha önce bu kıssayı bilmiyordun, hatırına böyle bir şey gelmemişti, böyle bir olayı duymamıştın.

Ayet, bildirilen bu kıssanın vahiyle gelmesinin delilini ifade eder.

4- اِذْ قَالَ يُوسُفُ لِاَبِيْهِ **"Hani Yusuf babasına demişti:"**

يٰٓاَبَتِ اِنِّى رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَاَيْتُهُمْ لِى سَاجِدِيْنَ **"Babacığım, ben rüyada onbir yıldız, güneş ve ay gördüm. Gördüm ki bana secde ediyorlar."**

Sebeb-i Nüzûl

Şöyle rivayet edilir ki, bir Yahudi Hz. Peygamberin yanına gelip "Ya Muhammed, bana Hz. Yusuf'un gördüğü yıldızları haber ver" dedi. Hz. Peygamber sükût etti, bu arada Hz. Cebrail inip Hz. Peygambere bildirdi. Hz. Peygamber Yahudiye "Sana bunları söylesem Müslüman olur musun?" dedi. Yahudi "evet" deyince Hz. Peygamber on bir yıldızı söyledi, Ay ve güneşin semadan inip O'na secde ettiklerini anlattı. Yahudi "Vallahi doğru, o bu yıldızları görmüştü" deyip tasdik etti.

Ayette güneş, ay ve yıldızların akıllı varlıklar şeklinde سَاجِدِيْنَ "Sacidin" olarak çoğul yapılması, akıllılara ait bir sıfatla vasfedilmelerindendir.

5- قَالَ يٰبُنَىَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلٰٓى اِخْوَتِكَ فَيَكِيْدُوْا لَكَ كَيْدًا **"Babası dedi: Yavrucuğum, rüyanı kardeşlerine anlatma, sonra sana bir tuzak kurarlar."**

Hz. Yakubun **"yavrucuğum"** deyişi, şefkatinin bir tezahürü olduğu gibi, Hz. Yusuf'un yaşının küçüklüğünden de olabilir. Çünkü Hz. Yusuf bu rüyayı gördüğünde oniki yaşındaydı.

Hz. Yakub, Yusufun rüyasından Allahın O'nu Peygamber olarak seçeceğini ve kardeşlerinin fevkinde kılacağını anladı, onların Yusufu kıskanmalarından ve O'na zarar vermelerinden korktu.

Rüya kelimesi görmek anlamındaki **"rüyet"** kelimesinden gelir, uyku-

da görülen için kullanılır. Hayalin ufkundan süzülen suretin hiss-i müştereke gelmesidir. Rüyaların bir kısmı sadık rüyalardır. **Sadık rüya,** ruhun bedenin tedbirinden bir fırsat bulup melekut âlemi ile iletişime geçmesiyle meydana gelir. Çünkü ruh ile melekût âlemi arasında birbirine uygunluk (tenasûp) vardır. Ve bu iletişimde ruh, orada hâsıl olan manalara uygun şeyleri tasavvur eder, şekillendirir. Sonra, insanın hayali ona münasip bir suretle bunu hikâye eder ve onu hiss-i müştereke gönderir. Hiss-i müşterek bunu bir görüntü olarak müşahede eder.

Sonra, şayet görülen şey, mana ile ancak külliyet ve cüziyette bir farklılık olacak şekilde şiddetli bir münasebet halindeyse, rüyanın tabire ihtiyacı olmaz, yoksa tabiri gerektirir.

إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ **"Çünkü şeytan insan için apaçık bir düşmandır."**

Şeytanın insana düşman olduğu gayet açıktır. Hz. Âdem ve Hz. Havvaya ne yaptığı ortadadır. Dolayısıyla, kardeşlerini kandırma hususunda elinden geleni arkasına koymaz, onları hasede sevkeder, onları sonunda sana bir tuzak kuracak hâle getirir.

6- وَكَذَٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ **"Ve işte bunun gibi, Rabbin seni seçecek."**

Nasıl ki şeref, izzet ve kemâl-i nefse delâlet eden böyle bir rüya için seni seçti, onun gibi Rabbin seni nübûvvet ve saltanat, veya büyük işler için seçecek.

وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ **"Ve sana te'vilü'l- ehadisten öğretecek."**

Te'vilü'l-ehadis, rüya tabiridir. Çünkü rüyalar, şayet sadık rüya ise melek ilhamına, yalancı rüya ise nefis veya şeytan sözüne dayanır.

Te'vilü'l-ehadisten murat, Allahın kitaplarının, peygamberlerin sünnetlerinin, hikmet erbabının (hükemanın) sözlerinin inceliklerini te'vil de olabilir.

"Batıl" kelimesinin çoğulu "ebatıl" olması gibi, **ehadis** kelimesi, söz anlamındaki **hadîs** kelimesinin çoğuludur.

وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ **"Ve bundan önce ataların İbrahim'e ve İshak'a tamamladığı gibi, nimetini hem sana, hem de Âl-i Yakub'a tamamlayacaktır."**

Nasıl ki anne – babana risalet ile nimetini tamamlamıştı, onun gibi pey-

gamberlik vererek veya ahiret nimeti yanında dünya nimeti de vererek sana olan nimetini tamamlayacak.

Âl-i Yakub'tan murat, Hz. Yakubun oğullarıdır. Hz. Yakub onların nübüvvetine, rüyadaki yıldızlardan istidlalde bulunmuş olabilir.

Veya bundan murat Hz. Yakub'un doğrudan oğulları olmayıp gelecek nesilleridir.

"Ataların İbrahim'e..."

Denildi ki: Bundan murat,

-Hz. İbrahimin Allahın halili olması ve ateşten kurtarılması,

-Hz. İsmailin kurban edilmekten kurtarılıp ona bedel büyük bir koç gönderilmesidir.

إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ع **"Şüphesiz ki, Rabbin Alîm'dir – Hakîm'dir."**

Şüphesiz Senin Rabbin kimin seçilmeye layık olduğunu bilir, her şeyi olması gerektiği şekilde hikmetle yapar.

7- لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ لِلسَّائِلِينَ **"Andolsun ki, Yusuf ve kardeşlerinin kıssasında sual edenlere ibret alacak âyetler vardır."**

Şüphesiz, Hz. Yusuf ve kardeşlerinin kıssasında Allahın kudret ve hikmetinin delilleri vardır.

Veya bundan murat, Hz. Yusufun peygamberlik alâmetleri de olabilir.

Bu deliller ve alâmetler, onların kıssasından sual edenler içindir.

8- إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَىٰ أَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ **"Hani demişlerdi ki: Biz güçlü kuvvetli bir topluluk olmamıza rağmen, Yusuf ve kardeşi babamıza bizden daha sevgili."**

Burada Yusuf'un kardeşinden murat Bünyamin'dir. Toplam oniki kardeş idiler. Hz. Yusuf Bünyamin ile ana – baba bir kardeş iken, diğer onuyla baba itibarıyla kardeş idi.

"Biz güçlü kuvvetli bir topluluk olmamıza rağmen"

Hâlbuki biz güçlü kuvvetli bir topluluğuz, kendini idareden aciz bu iki küçüğe nisbetle sevilmeye daha layığız.

إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ع **"Doğrusu, babamız apaçık bir yanılgı içindedir."**

Babamız daha aşağı olanı bize tercih etmekle veya sevgide adalet yapmamakla açıkça istikametten ayrılmıştır.

Rivayete göre Hz. Yakub, Yusufda gördüğü asalet alâmeti olan haller sebebiyle O'nu daha çok seviyordu. Kardeşleri de bundan dolayı O'nu kıskanıyorlardı. Böyle bir rüya görünce, Hz. Yakubun Yusufa olan muhabbeti daha da arttı. Öyle ki bunu izhardan kendini alamıyordu. Bu da, kardeşlerinin Yusufa olan hasedini daha da artırdı, O'na saldırmaya varıncaya kadar işi ileri götürdüler.

9- اُقْتُلُوا يُوسُفَ اَوِ اطْرَحُوهُ اَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ اَبِيكُمْ **"Yusuf'u öldürün ya da bir yere atın ki, babanızın teveccühü yalnız size kalsın."**

İçlerinden biri "Yusufu öldürmeyin" demişti. Diğerleri ise öldürülmesinde ittifak ettiler.

Böylece babanızın yüzü size döner, her şeyiyle size yönelir, sizden başkasına iltifat etmez, O'nun muhabbetinde kimse size ortak olamaz.

وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ **"Ondan sonra yine salih kimseler olursunuz."**

"Ondan sonra" ifadesi

-Yusuftan sonra,

-Onun işini bitirdikten sonra,

-Onu öldürmek veya bir yere atmak işinden sonra manalarını ifade edebilir.

"Salih kimseler olursunuz."

Bu ifade,

-"Yaptığınız cinayetten sonra Allaha tevbe edersiniz.

-Hazırlayacağınız bir senaryoyla babanızla aranızı düzeltirsiniz.

-Dünyevî işlerinizi düzeltirsiniz. Çünkü babanız size yönelince dünya işleriniz de muntazam olur" manalarına işaret edebilir.

10- قَالَ قَآئِلٌ مِنْهُمْ لاَ تَقْتُلُوا يُوسُفَ **"İçlerinden biri şöyle dedi: "Yusuf'u öldürmeyin."**

وَاَلْقُوهُ فِى غَيَابَتِ الْجُبِّ **"Onu bir kuyunun dibine atın."**

Çünkü öldürmek çok büyük bir vebaldir.

يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ **"Bir kafile onu bulup alsın."**

Arzda seyr u seyahat edenlerden bazısı Onu alsın.

اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ **"Eğer yapacaksanız** (böyle yapın)**."**

Benim dediğimi yapacaksanız veya O'nunla babasının arasını mutlaka ayıracaksanız böyle yapın.

11- قَالُوا يَا اَبَانَا مَا لَكَ لاَتَاْمَنَّا عَلٰى يُوسُفَ **"Dediler ki: Ey babamız! Sen bize Yusuf için neden güvenmiyorsun?"**

وَاِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ **"Hâlbuki biz onun iyiliğini istiyoruz."**

"Biz O'na şefkat gösteririz. O'nun hayrını isteriz."

Böyle diyerek, kendilerinin Yusufu kıskanmasından dolayı babalarının onlara karşı korumak istemesi fikrinden vazgeçirmek istediler,

12- اَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ **"Yarın onu bizimle beraber gönder de gezsin, oynasın."**

وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ **"Biz onu kesinlikle koruruz."**

Onun başına bir iş gelmesinden koruruz.

13- قَالَ اِنِّى لَيَحْزُنُنِى اَنْ تَذْهَبُوا بِهِ **"Babaları dedi: "Onu götürmeniz beni üzer."**

Ayrılığının bana zor gelmesinden ve O'nsuz olmaya sabredemediğimden, O'nu götürmeniz beni üzer.

وَاَخَافُ اَنْ يَاْكُلَهُ الذِّئْبُ وَاَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ **"Siz habersizken Onu kurt yemesinden korkarım."**

Siz yeme içmeyle ve oyunla uğraşırken veya ihmalinizden dolayı onu kurt yemesinden korkarım.

Çünkü, o civarda kurtlar vardı.

Denildi ki: Hz. Yakub rüyasında kurdun Yusufa saldırdığını, kendisinin de O'nu korumaya çalıştığını görmüştü.

14- قَالُوا لَئِنْ اَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّا اِذًا لَخَاسِرُونَ **"Dediler ki: "Vallahi biz böyle güçlü kuvvetli bir topluluk iken onu kurt yerse, o zaman biz kesinlikle hüsrana uğrayanlardan oluruz."**

15- فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَاَجْمَعُوا اَنْ يَجْعَلُوهُ فِى غَيَابَتِ الْجُبِّ **"Nihayet kar-**

deşleri, On'u alıp götürdüler ve kuyunun dibine bırakmaya karar verdiler."

Bu kuyunun

-Beyt-i Makdis kuyusu,

-Ürdün diyarı kuyusu,

-Mısır ve Medyen arasında bir kuyu,

-Veya Makam-ı Yakuba üç fersah mesafede bir kuyu olduğu şeklinde farklı beyanlar vardır.

İşte, bu şekilde Onu kuyuya bırakmakta ittifak edince, O'na yaptıkları ezayı yaptılar. Rivayete göre O'nu sahraya götürünce eziyet etmeye, dövmeye başladılar. Hatta neredeyse öldüreceklerdi. Yusuf feryat ediyor, yardım istiyordu. Yehuza dedi: "Onu öldürmeyeceğinize dair bana söz vermediniz mi?" Bu söz üzerine O'nu kuyuya götürdüler, aşağıya sarkıttılar, O da kuyunun kenarına tutundu. Onlar da ellerini bağladılar, üzerine kan bulaştırmak ve bu şekilde babalarını kandırmak için gömleğini soydular. Yusuf, onlara şöyle dedi: "Kardeşlerim, gömleğimi bana geri verin, onunla kendimi örterim." Dediler: "Çağır da onbir yıldız, ay ve güneş seni giydirsinler, seni yalnızlıktan kurtarsınlar." Onu kuyunun yarısına kadar sarkıttılar, ardından bıraktılar. Kuyunun içinde su vardı, Yusuf suya düştü. Sonra kuyu içinde bir kayaya yöneldi, üzerine çıkıp ağlamaya başladı. O sırada Cebrail geldi, kendisine kurtulacağını ilhamen bildirdi.

Rivayete göre o sırada onyedi yaşında idi.

Denildi ki: Yaşı büluğa yakın idi, Hz. Yahya ve Hz. İsa'ya küçükken vahyedilmesi gibi, O'na da küçükken vahiy geldi.

Anlatılır ki, Hz. İbrahim ateşe atılırken elbisesi çıkarılmış idi, Cebrail (as) O'na cennet ipeğinden bir gömlek getirip giydirdi. Daha sonra Hz. İbrahim bu gömleği oğlu İshaka, o da oğlu Yakuba verdi. Hz. Yakub da bunu Temîme'de Yusuf için hazırlamıştı. İşte Hz. Cebrail bu gömleği çıkarıp Yusufa giydirdi.

وَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِاَمْرِهِمْ هٰذَا وَهُمْ لاَ يَشْعُرُونَ **"Biz ona şöyle vahyettik: Hiç şüphesiz onlar farkında olmadıkları bir sırada, sen onlara bu yaptıklarını haber vereceksin."**

Onlar Senin Yusuf olduğunun farkında olmadıkları bir zamanda, bu yaptıklarını onlara haber vereceksin.

Onların Yusufu tanımamaları,

-O vakit geldiğinde Hz. Yusufun şanının yüceliği ve onların vehimlerinden çok uzak olmasından,

-Ayrıca aradan uzun zaman geçmesi sebebiyle simasında meydana gelen değişiklikler sebebiyledir.

Ayette anlatılan durum, yıllar sonra Hz. Yusufun huzuruna vardıklarında onlar kendisini tanımadığı hâlde onları tanıması üzerine söyleyeceklerine işarettir.[1]

Hz. Cebrailin Hz. Yusufun akıbeti ile ilgili bu müjdesinde hem kendisine bir ünsiyet vermek, hem de gönlünü ferahlatmak vardır.

Ayete şöyle de mana verilebilir: "Onlar fark etmedikleri halde, biz Yusufa vahyettik, kimsesizlik ve çaresizliğine karşı ünsiyet bahşettik."

16- وَجَآؤُ اَبَاهُمْ عِشَآءً يَبْكُونَ "Ve akşam, ağlayarak babalarına geldiler."

Yalandan ağlayarak babalarının yanına vardılar. Onların ağlamasını işitince korktu, "Yavrularım, ne oldu? Yusuf nerde?" dedi.

17- قَالُوا يَا اَبَانَآ اِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ "Dediler: "Ey babamız! Biz gittik, aramızda yarış yapıyorduk."

وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَاَكَلَهُ الذِّئْبُ "Yusuf'u da eşyamızın yanına bırakmıştık, kurt onu yedi."

وَمَا اَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ "Biz doğru da söylesek, sen bize inanacak değilsin."

Bize su-i zannından ve Yusufa aşırı sevginden dolayı doğru da söylesek bize inanmayacaksın.

18- وَجَآؤُ عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ "Bir de gömleğinin üzerinde yalandan bir kan getirmişlerdi."

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا "Babaları dedi: Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir iş yaptırtmış."

Rivayete göre Yusufla ilgili haberi duyunca O'nun gömleğini istedi. Onu aldı, yüzüne sürdü, ağladı. Öyle ki yüzü gömleğin kanıyla boyandı. Sonra da şöyle dedi: "Ben ömrümde bugünkü gibi halim bir kurt görmedim. Oğ-

---

[1] Bu durum, bu sûrenin 89. ayetinde ve devamında anlatılır.

lumu yemiş, ama gömleğini parçalamamış!" Onların yalan söylediklerini anlayıp onlara şöyle dedi:

فَصَبْرٌ جَمِيلٌ **"Artık bana düşen, bir sabr-ı cemildir."**

"Artık bana düşen, güzel bir sabırdır."

"Güzel bir sabırda bulunmak, en güzelidir."

Hadiste **sabr-ı cemil** şöyle açıklanır: "Sabr-ı cemil, kendisinde halka karşı bir sızlanma olmayan sabırdır."

وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ **"Bu anlattıklarınıza karşılık yardımına sığınılacak olan ancak Allah'tır."**

19- وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ **"Daha sonra bir kafile geldi, sucularını gönderdiler."**

Bu kervan, Medyen'den Mısıra doğru gidiyordu. Kuyuya yakın bir yere konaklamışlardı. Oraya gelmeleri, Hz. Yusufun kuyuya atılmasından üç gün sonraydı.

فَأَدْلٰى دَلْوَهُ **"O da vardı, kovasını kuyuya saldı."**

Su doldurmak için kuyuya kovayı bıraktığında Yusuf kovaya tutundu.

قَالَ يَا بُشْرٰى هٰذَا غُلَامٌ **"Hey, müjde! Bu bir çocuk!" dedi."**

Adam Yusufu görünce "Müjde! Bu bir çocuk!" diye bağırdı.

Bunu kendi kendine söyleyebileceği gibi, kavmine vardığında söylemiş de olabilir.

Denildi ki: Büşra (müjde), bu kişinin efendisinin adı idi. Yusufu kuyudan çıkarmak için yardım talebinde bulunarak ona böyle seslendi.

وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً **"Ve onu satılık bir mal olarak gizlediler."**

"Onu ticarî bir eşya olarak gizlediler." Bunu yapan sucu ve arkadaşları idi, kervandaki diğer kimselerden gizlediler.

Denildi ki: Durumunu gizlediler ve yol arkadaşlarına şöyle dediler: "Su civarında yaşayanlar, kendileri namına Mısırda Onu satmamız için bize verdiler."

Denilki ki: Zamir, Yusuf'un kardeşlerinedir. Şöyle ki: Yahuza, her gün Yusufun yanına yemek getirirdi. O gün geldiğinde O'nu kuyuda bulamadı.

Bunun üzerine biraderlerine haber verdi. Onlar da kervana geldiler ve "bu bizim kölemiz, bizden kaçtı, onu bizden satın alır mısınız?" dediler.

Yusuf ise öldürmelerinden korkarak bir şey demedi.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ **"Allah ise onların ne yaptıklarını bilendir."**

Onların sırları, Yusufun kardeşlerinin babalarına ve kardeşlerine yaptıkları Allaha gizli değildir.

20- وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ ۚ **"Ve onu düşük bir değerle birkaç dirheme sattılar."**

Üstteki anlatıma göre Yusufu satanlar kervandakiler veya kardeşleri olabilir.

وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ۚ **"Zaten Ona karşı rağbetsiz idiler."**

Zamir, Yusufun kardeşlerine raci olursa, niçin onu yok bahasına sattıkları zâten bellidir. Şayet zamir kervandakilere raci olursa, şöyle açıklanır: Onlar, Yusufu bulmuşlardı. Bulan kimse, bir şeye kendi öz malı gibi önem vermez gevşek davranır. Ayrıca sahibinin çıkıp geri almasından korkar. Böyle olunca bir an önce satmak ister.

158. DERS

Kadınla İmtihan

21- وَقَالَ الَّذِى اشْتَرٰيهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَاَتِهٖٓ اَكْرِمِى مَثْوٰيهُ **"Onu satın alan Mısırlı, eşine dedi ki: "Buna güzel bak."**

Bu kimse Mısır hazine bakanı idi. O devirde Mısır hükümdarı Amalika kavminden Reyyan Bin Velid idi. Yusufu alan Mısır azizi O'na tam güvendi, Hz. Yusuf hayatta iken öldü.

Bazıları **"Andolsun, daha önce de Yûsuf size beyyinelerle gelmişti."** (Mü'min, 34) ayetiyle delil getirerek, o zamanki Mısır hükümdarının Hz. Musa dönemindekiyle aynı kişi olduğunu, dört yüz sene yaşadığını söylemişlerse de bu doğru değildir. Meşhur olan, Hz. Musa dönemindeki Firavunun Hz. Yusuf dönemindeki hükümdarın neslinden olmasıdır. Delil getirdikleri ayet, ecdadın hallerini evlâda söylemek kabilindendir.[2]

Rivayete göre, Azîz, Hz. Yusufu onyedi yaşında iken satın almıştı. Yusuf, onun evinde onüç yıl kaldı. Mısır hükümdarı Reyyan O'nu otuzüç yaşında iken vezir yaptı, yüz yirmi yaşında da vefat etti.

عَسٰٓى اَنْ يَنْفَعَنَآ اَوْ نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا **"Bize faydalı olabilir, ya da evlat ediniriz."**

Azîzin hanımının ismi Râîl veya Züleyha'dır.

Azizin çocuğu olmuyordu.

Hanımına böyle demesi, Yusuf'ta gördüğü olgunluk alâmetlerindendi.

Denilir ki: İnsanların en ferasetli olanları üç kimsedir:

1-Mısır Azîzi.

2-Hz. Musa hakkında babasına **"Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle tuttuklarının en hayırlısı, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktır."** diyen Hz. Şuayb'ın kızı (Kasas, 26).

3-Kendisinden sonra halife olarak Hz. Ömer'in seçilmesini isteyen Hz. Ebubekir.[3]

---

[2] Yani, Hz. Musa döneminde saray içinde Hz. Musaya iman eden kimsenin Kur'anda yer alan bu ifadesi "Hani daha önce de apaçık delillerle Hz. Yusuf sizin ecdadınıza gelip anlatmıştı" manasınadır.

[3] İnsanlar içinde elbette nice feraset sahibi kimseler gelip geçmişlerdir. Burada

وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِى ٱلْاَرْضِ **"Ve işte biz böylece Yusuf'u arzda yerleştirdik."**

Azizin kalbinde O'nun muhabbetini yerleştirdiğimiz gibi veya O'nu kurtarıp Azizi kendisine şefkatli kıldığımız gibi, yeryüzünde O'nu yerleştirdik.

وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَاْوِيلِ ٱلْاَحَادِيثِ **"Ve Ona ehadisin te'vilini öğretmek için böyle yaptık."**

Yusufu böyle yerleştirmemiz, arzda adaletle tasarrufta bulunması ve ehadîsin te'vilini kendisine öğretmemiz içindi.

Ehadisin te'vili,

-Allahın kitaplarının manalarını, O'nun hükümlerini bilip uygulamak,

-Veya rüya tabirleridir. Çünkü kıtlık yıllarıyla ilgili rüya örneğinde olduğu gibi, bazı rüyalar ilerde olacak durumlara tenbihte bulunmaktadır. Bunların önceden bilinmesiyle, bir derece bazı tedbirler almak mümkündür.

وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰٓى اَمْرِهٖ **"Allah emrinde galiptir."**

Allahın dilediği şeye karşı, onu geri çevirecek, ona muhalefet edecek bir şey yoktur.

Veya bundan murat, Hz. Yusufla alâkalı ilâhî iradedir. Yusufun kardeşleri onunla ilgili bir şey dilemişlerdi. Allah da başka türlü murat etti. Neticede Allah ne murat etmişse o oldu.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ **"Fakat insanların çoğu bunu bilmezler."**

Lakin insanların çoğu bütün emrin O'nun elinde olduğunu bilmezler.

Veya O'nun latif sanatlarını, gizli lütuflarını bilmezler.

22- وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗٓ اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا **"O, olgunluk çağına gelince, kendisine hüküm ve ilim verdik."**

Bundan murat otuz-kırk yaş arasıdır.

Denildi ki: Bundan murat, büluğdan başlayarak gençlik dönemidir.

Ayette **hükümden murat** hikmet, yani amelle teyit edilen ilimdir.

Veya bundan murat insanlar arasında hükmetmek de olabilir.

---

nazara verilenler, bunlardan üç nümunedir.

İlimden murat ise, ehâdisin te'vilidir.

وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ **"İşte biz, muhsin olanları böyle mükafatlandırırız."**

Ayette, Allahu Teâlânın O'na bunları vermesinin, işini güzel yapması, daha küçüklüğünde bile amelinin düzgün olması sebebiyle olduğuna bir tenbih vardır.

23- وَرَاوَدَتْهُ الَّتِى هُوَ فِى بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْاَبْوَابَ **"Ve derken, evinde bulunduğu hanım, onun nefsinden murad alıp yararlanmak istedi ve kapıları sımsıkı kilitledi."**

Kapıların yedi tane olduğu söylenir. Ayette fiilin şeddeli gelmesi, çokluk ifade edebileceği gibi, sıkı sıkıya kapamayı da anlatabilir.

وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ **"Ve "Haydi gel!" dedi."**

"Heyte lek" ifadesi, "haydi bana gel", "Sana müheyyayım" gibi anlamlar taşır.

قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ **"Yusuf dedi: Allah'a sığınırım!"**

اِنَّهُ رَبِّى اَحْسَنَ مَثْوَاىَ **"Muhakkak ki, o** (kocan)**, benim rabbim, bana çok güzel baktı."**

"Muhakkak ki, o benim rabbim" ifadesinden murat, Azizdir.

"O bana güzel baktı. Sana, **"buna güzel bak"** diye tenbihte bulundu. Bütün bunların karşılığı, hanımı hususunda kendisine ihanet etmem mi olmalı?"

Denildi ki: Zamir Allaha râcidir. Yani, "O benim yaratıcımdır, Azîzin kalbini bana yöneltmekle beni iyi bir konuma getirdi. Dolayısıyla, ben Rabbime isyan etmem."

اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُونَ **"Doğrusu zalimler hiç iflah olmazlar."**

İyiliğe kötülükle karşılık veren zâlim kimseler iflah olmazlar.

Denildi ki: "Zalimler"den murat zina işleyenlerdir. Çünkü zina, hem zina edilene, hem de onun ailesine karşı bir zulümdür.

24- وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ وَهَمَّ بِهَا **"Kadın ona niyetlendi, O da kadına niyetlendi."**

Hz. Yusufun niyetlenmesinden murat, fıtrî meyil ve şehvetin yönelmesi-

dir, yoksa iradî olarak zinayı kastetmesi değildir. Bu şekildeki fıtrî meyilden insan mükellef olmaz. Hatta bu meylin harekete geçmesinden sonra kendini zaptedebilen kimse, Allah tarafından övülmeye ve mükâfatlandırılmaya layıktır.

Veya Hz. Yusuf'un niyetlenmesinden murat, "Allah'tan korkmasam onu öldürürdüm" ifadesinde olduğu gibi, "neredeyse niyetlenecekti" anlamını ifade eder.

لَوْلَآ اَنْ رَاٰ بُرْهَانَ رَبِّهٖ **"Şayet Rabbinin bürhanını görmeseydi..."**

Bu ifade, yeni bir cümledir. "Rabbinin bürhanını görmeseydi, O da niyetlenirdi" şeklinde evveline ait mana verilmesi caiz değildir. Bu ifadenin cevabı, ona delâlet eden mahzuf bir cümledir.

"Rabbinin hürhanı" hakkında değişik açıklamalar vardır:

1-Hz. Cebraili gördü.

2-Parmaklarını ısırır vaziyette Hz. Yakub kendisine temessül etti.

3-Azîzi gördü.

4-Kendisine şöyle nida edildi: "Ey Yusuf! Sen peygamberler içinde yazılısın, ama sefih kimselerin yaptığını yapıyorsun!"

كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوْٓءَ وَالْفَحْشَآءَ **"Ondan fenalığı ve fuhşu uzak tutalım diye böyle yaptık."**

Ona bu şekilde bürhan göstermemiz, efendisine hıyanet kötülüğünden ve zinadan O'nu korumak içindi.

اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ **"Çünkü o, bizim muhlas kullarımızdandı."**

O, Allaha taat için seçtiğimiz kullarımızdan idi.

25- وَاسْتَبَقَا الْبَابَ **"İkisi de kapıya koştular."**

Yusuf ondan kaçtı, çıkmak için kapıya yöneldi, o da çıkmasına engel olmak için peşinden koştu.

وَقَدَّتْ قَمِيْصَهٗ مِنْ دُبُرٍ **"Kadın, onun gömleğini arkadan yırttı."**

وَاَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ **"Ve kapının yanında hanımın efendisiyle karşı karşıya geldiler."**

قَالَتْ مَا جَزَآءُ مَنْ اَرَادَ بِاَهْلِكَ سُوْٓءًا اِلَّآ اَنْ يُّسْجَنَ اَوْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ **"Kadın**

dedi: Eşine fenalık yapmak isteyenin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir azaba uğratılmaktan başka ne olabilir?"

Böyle diyerek kendisinin Yusuftan kaçtığını zannettirip kocası nazarında ithamdan kurtulmak istedi.

26- قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي "Yusuf dedi: O benden yararlanmak istedi."

Hz. Yusufun böyle demesi, kadının onu karşı karşıya bıraktığı zindan veya elem verici azaptan kurtulmak içindi. Yoksa, kadın yalan söylemese, o böyle demezdi.

وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا "Kadının akrabasından biri şöyle şahitlik etti:"

Bu şâhidin kimliği hakkında "Züleyhanın amca oğlu"-veya "beşikte bir bebek olan dayı oğlu" şeklinde farklı açıklamalar vardır:

Hz. Peygamberden şöyle nakledilir: "Dört kişi, henüz bebekken konuştu:

1-Firavunun tarakçısının oğlu.[4]

2-Hz. Yusuf'un masumiyetine şehadet eden çocuk.

3-Cüreyc'in arkadaşı.[5]

---

[4] Firavun hanedanından olan Hızkıl ve zevcesi, imanını gizleyen mü'minlerdendi. Bunlar, iman ettiklerini açıkladıklarında ise idam edildi. Hızkıl'ın zevcesi, Firavunun kızlarından birinin tarakçısı idi. Bir gün Firavunun kızının saçını tararken tarak elinden düşünce "Bismillah" dedi. Kız onun iman ettiğini anladı ve durumu babasına haber verdi. Firavun onu yanına çağırdı ve ona "Senin Rabbin kim?" diye sordu. O "Benim de Rabbim, senin de Rabbin Allah'tır" dedi. Firavun buna öfkelendi ve tandırda ateşin yakılmasını, kadının çocuklarıyla beraber ateşe atılmasını emretti. Sonra oğullarını birer birer ateşe attırdı. Son oğlu, süt emen bir bebek idi. Bebek annesine "Anneciğim sabret! Çünkü sen hak üzeresin" dedi. Derken annesi bebeğiyle birlikte ateşe atıldı.

[5] Cüreyc, kendisine ait bir manastırda inzivaya çekilip ibadet eden rahip bir kimse idi. Manastırının altında barınan bir sığır çobanı vardı. Köy halkından bir kadın da, bu çobana gider gelirdi. Bir gün, Cüreyc namaz kılarken annesi gelip: "Ey Cüreyc!" diye ona seslendi. Cüreyc namazda olduğu için cevap vermedi. Annesi aynı şekilde üç defa seslendi, o ise cevap vermedi. Bunun üzerine annesi ona beddua ederek şöyle dedi: "Ey Cüreyc! Fahişelerin yüzüne bakmadıkça, Allah senin canını almasın."

Bir müddet sonra sığır çobanına gidip gelmekte olan o kadın, çobandan hamile kaldı. Gayr-ı meşru doğurduğu çocukla hükümdara getirildi. Hükümdar "Bu çocuk kimden?" diye sordu: Kadın: "Cüreyc'den," dedi.

4-Hz. İsa.[6]

Allahu Teâlâ'nın, Züleyhanın ailesinden birine şahitlik yaptırması, onun ilzam edilmesi içindir.

إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ **"Eğer gömleği önden yırtılmış ise kadın doğru söylemiştir, O** (Yusuf) **ise yalancılardandır."**

Çünkü böyle bir durumda kendini korumak isterken gömleği önden yırttığı anlaşılır.

27- وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ **"Eğer gömleği arkadan yırtılmış ise kadın yalan söylemiştir, O ise doğru söyleyenlerdendir."**

Çünkü böyle bir durumda, Züleyhanın O'nun peşinden gittiği ve elbisesini arkadan çekip yırttığı anlaşılır.

28- فَلَمَّا رَأَ قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ **"Gömleğin arkadan yırtılmış olduğunu görünce şöyle dedi:"**

إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ **"Bu iş, siz kadınların tuzağındandır."**

Yani, hem suçlu olup hem de masum rolü ile **"eşine fenalık yapmak isteyenin cezası nedir?"** demek, siz kadınların hilesindendir.

إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ **"Gerçekten de sizin tuzağınız çok büyüktür."**

Burada hitap Züleyhaya veya emsali kadınlaradır. Bütün kadınlara yönelik de olabilir.

Kadınların hilesinin çok büyük olması şundandır:

Hükümdar "Manastırını yıkın ve onu bana getirin," dedi.

Bunun üzerine manastırını yıktılar, kendisini de boynuna ip bağlayarak mahkemeye getirdiler. Hükümdar, fahişe kadını gösterip "bu kadın, bebeğin senden olduğunu iddia ediyor" dedi. Cüreyc, bebeğe dönüp sordu: "Senin baban kim?" Çocuk: "Sığır çobanı," dedi.

Cüreycin masumiyeti anlaşılınca, hükümdar "Senin manastırını altından yapalım mı?" dedi. Ama Cüreyc kabul etmedi. Hükümdar "Gümüşten yapalım mı? dedi Cüreyc yine kabul etmedi. "Onu eskiden olduğu gibi yapın" dedi.

6 Hz. İsanın konuşması, Meryem sûresi 27- 33. ayetlerde anlatılır.

- Kadınların hilesi daha latif, kalbi daha ziyade çelicidir, nefse daha çok tesir eder.

-Ayrıca kadınlar yüz yüze erkekleri kandırmaya çalışırlar, şeytan ise vesvese vererek aldatmaya çalışır.

29- يُوسُفُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَا **"Yusuf! Sakın sen bundan bahsetme!**

Yani, bunu gizle, kimseye söyleme.

وَاسْتَغْفِرِى لِذَنْبِكِ "(Züleyha!) **Sen de günahından dolayı istiğfar et."**

اِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ **"Çünkü sen gerçekten günahkarlardan oldun."**

30- وَقَالَ نِسْوَةٌ فِى الْمَدِينَةِ **"Şehirde bazı kadınlar şöyle dediler:"**

امْرَاَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتٰيهَا عَنْ نَفْسِهِ **"Azizin hanımı, delikanlısından murad almaya kalkmış."**

Kadınlar hikayeyi Mısırda yaydılar.

قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا **"Onun sevdası yüreğine işlemiş."**

Onun sevgisi gönlünün en derinlerine varmış,

اِنَّا لَنَرٰيهَا فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ **"Doğrusu biz onu** (Züleyha'yı) **apaçık bir dalalette görüyoruz."**

Biz onu, istikametten ayrılmış, doğru olandan uzaklaşmış biri olarak görüyoruz.

31- فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَيْهِنَّ **"Azizin hanımı onların mekrini işitince, onlara davetçi gönderdi."**

Züleyha, şehirdeki kadınların kendi gıyabında böyle ileri geri konuşmalarını işitince, onları saraya davet etti.

Ayette, kadınların yaptıklarından "mekr" yani tuzak olarak bahsedilmesi şu cihetlerden olabilir:

-Çünkü onlar bu tür konuşmaları tuzak kuran kimsenin gizliden işler çevirmesi gibi yapmışlardı.

-Veya Züleyha onlara bu sırrını gizli tutmaları kaydıyla söylemişti, ama onlar bunu ifşa ettiler.

وَاَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَاً **"Ve onlara mükellef bir sofra hazırladı."**

وَاٰتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّيْنًا **"Onlardan her birine bir bıçak verdi."**

Ta ki, ellerinde bıçaklar olduğu halde yerlerine otursunlar. Yusuf onlara çıktığında şaşırıp kalsınlar. Kendilerinden geçip ellerini kessinler. Bu da Züleyhaya delil olsun, bununla onları ilzam etsin.

Şöyle bir mana da olabilir: Züleyha kırk kadın çağırmıştı. Yusufu onların yanına çağırdığında kırk eli bıçaklı kadının arasında Yusuf korkacak, Züleyhanın mekrini anlayacaktı.

Züleyhanın bu daveti, doğrudan bir ziyafet daveti de olabilir. O zamanın sosyetesi yaslanarak yiyip içtiklerinden ayette böyle ifade edilmiştir.[7] İslâmda ise, böyle yaslanarak yiyip içilmesi yasaklanmıştır.

وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ **"Ve "çık karşılarına" dedi."**

فَلَمَّا رَاَيْنَهٗٓ اَكْبَرْنَهٗ **"Onu gördüklerinde, gözlerinde çok büyüttüler."**

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Miraç gecesinde Hz. Yusufu gördüm. Ayın ondördü gibi idi."

Denildi ki: Yusufun yüzünün parıltısı duvarlarda görülürdü.

وَقَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ **"Ve** (şaşkınlıkla) **ellerini kestiler."**

Onu gördüklerinde, aşırı heyecandan bıçaklarla ellerini kestiler.

وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا بَشَرًا **"Dediler ki: Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil."**

"Haşa lillah" ifadesi Allahu Teâlâyı acz sıfatlarından tenzih etmektir ve böyle bir şeyi yaratmasından dolayı hayretini bildirmektir.[8]

اِنْ هٰذَآ اِلَّا مَلَكٌ كَرِيْمٌ **"Bu, olsa olsa ancak yüce bir melektir."**

Çünkü böyle bir cemâl, insan için alışılmış bir şey değil.

Çünkü; parlak bir cemâl, yüksek bir kemâl ve tam bir masumiyet meleklerin özelliklerindendir.

Veya O'nun cemâli, insan cemâlinin fevkindedir. O güzelliğin daha fevkinde ancak melek olabilir.

---

7 Ayette geçen "müttekee" kelimesi, "yaslanıp oturacak yer" anlamına da gelir. Yapılan açıklama, bu manaya göredir.

8 Bu Türkçemizde daha çok "Aman Allahım!" şeklinde de ifade edilir.

32- قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِى لُمْتُنَّنِى فِيهِ **"Dedi: Gördünüz, beni hakkında kınadığınız kimse, işte bu!"**

Daha önce hakkıyla tasavvur edemediğiniz ve bu yüzden de kendisiyle adımın çıkmasından dolayı beni kınadığınız Ken'anlı köle işte bu kişi! Şayet daha önce O'nu görebilseydiniz benim yaptığıma hak verirdiniz.

وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ **"Andolsun, ben bunun nefsinden yararlanmak istedim de o, namuslu davrandı."**

وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَآ اٰمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ **"Ve yemin ederim ki, emrimi yerine getirmezse, muhakkak zindana atılacak ve kesinlikle zelillerden olacaktır."**

Böylece Züleyha, Yusuf ile başından geçenleri ikrar etti. Bunu ikrarı, onların kendisini mazur görüp de yardımcı olmaları ümidiyle idi.

33- قَالَ رَبِّ السِّجْنُ اَحَبُّ اِلَىَّ مِمَّا يَدْعُونَنِى اِلَيْهِ **"Yusuf dedi: Ya Rabbi! Zindan, bunların beni davet ettikleri şeyden bana daha sevimlidir."**

Her ne kadar nefis onların davet ettiklerini arzulasa ve zindandan hoşlanmasa da, ben zindanı tercih ediyorum.

"Bunların beni davet ettikleri" ifadesini kullanması, kadınların Hz. Yusufu Züleyhaya muhalefetten korkutmaları ve itaat etmesini teşvik etmelerindendir.

Veya kendilerine davet etmiş olmaları da muhtemeldir.

Denildi ki: Hz. Yusufun zindanla mübtela kılınması, bunu telaffuz etmesi yüzündendir. Daha evlâ olanı Allahtan afiyet istemesiydi. Bundan dolayıdır ki, Hz. Peygamber (asm) belâ karşısında Allahtan sabır isteyen kimseye "afiyet iste" diye uyarıda bulunmuştur.

وَاِلَّا تَصْرِفْ عَنِّى كَيْدَهُنَّ اَصْبُ اِلَيْهِنَّ **"Eğer bu kadınların tuzaklarını benden uzak tutmazsan, ben onlara meylederim."**

Şayet ismet üzere sebat verip de zindanı bana sevdirmez, bana diğerinden daha güzel göstermezsen fıtrî olarak ve şehvetimin muktezası üzere onlara meylederim.

وَاَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ **"Ve cahillerden olurum."**

Onların beni davet ettikleri şeyi yapmakla sefih – cahil kimselerden olurum. Çünkü hikmet sahibi kimse, çirkin iş yapmaz.

Veya o takdirde aslında bildiği hâlde sanki bilmiyormuş gibi hareket edenlerden olurum. Çünkü böyle kimseler, bilmeyen kimselerle eşit olurlar.

34- فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ **"Rabbi de onun duasını kabul buyurdu."**

فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ **"Kadınların tuzaklarını Ondan bertaraf etti."**

O'na iffetli kalma hususunda sebat verdi. Böylece zindanın meşakkatini çekmeye nefsini ikna etti. O çileli zindanı, isyanı tazammun eden geçici lezzetlere tercih etti.

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ **"Şüphesiz O, Semi' – Alîmdir."**

O Allah **Semi'dir**, kendisine iltica edenlerin duasını işitir. **Alîm'dir**, onların hâllerini ve maslahatlarına uygun olanın ne olduğunu bilir.

35- ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتَّى حِينٍ **"Bu kadar delili gördükleri halde, sonra yine de Yusuf'u bir süre için zindana atma düşüncesi onlarda ağır bastı."**

Sonra Azîz ve ailesi, Hz. Yusufun suçsuzluğuna delâlet eden,

-Çocuğun şehâdeti,

-Gömleğinin arkadan yırtılması,

-Kadınların ellerini kesmeleri,

-Hz. Yusufun kendini onlara kaptırmaması gibi şahitleri görmelerine rağmen, bir süre O'nu hapsetmeyi uygun gördüler.

Böyle bir karar almaları, Züleyhanın kocasını buna ikna etmesi, "bir süre hapsedelim, bakalım durum ne olacak" şeklinde kandırması sonucu oldu.

Veya bu kararı almaları, insanların onu suçlu sanmaları içindi. Hz. Yusuf zindanda yedi yıl kaldı.

159. DERS

Zindan Günleri

36- وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ **"Ve zindana onunla birlikte iki delikanlı girdi."**

Hz. Yusuf zindana atıldığında, hükümdarın şarapçısı ve ekmekçisi de "hükümdarı zehirlemek istiyorlar" gerekçesiyle zindana gönderilmişti.

قَالَ اَحَدُهُمَا اِنِّى اَرٰينِى اَعْصِرُ خَمْرًا **"Birisi dedi: Rüyada kendimi içki sıkarken görüyorum."**

"Rüyada kendimi içki sıkarken görüyorum" demesinde mecaz vardır. Bundan murat üzüm sıkmasıdır. Sıktığı üzüm, neticede içki olacağı için böyle ifade edilmiştir. Bu rüyayı gören, hükümdarın şarapçısı idi.

وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنِّى اَرٰينِى اَحْمِلُ فَوْقَ رَاْسِى خُبْزًا تَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ **"Öteki de dedi: Ben de başımın üstünde ekmek taşıdığımı, kuşların ondan yediğini görüyorum."**

نَبِّئْنَا بِتَاْوِيلِهٖ **"Bize bunun te'vilini haber ver."**

اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ **"Çünkü biz seni muhsinlerden görüyoruz."**

Seni rüya tabirini iyi yapanlardan görüyoruz.

Bunların Hz. Yusufa varıp rüyalarının tabirini istemeleri, O'nun insanları uyarmasını ve rüyalarını tabir etmesini görmelerindendi.

37- قَالَ لَا يَاْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهٖٓ اِلَّا نَبَّاْتُكُمَا بِتَاْوِيلِهٖ قَبْلَ اَنْ يَاْتِيَكُمَا **"Yusuf dedi: Size rızık olarak verilecek bir yemek gelmeden önce onun te'vilini** (ne geleceğini) **size bildiririm."**

Hz. Yusuf, peygamberlerin ve o yolda giden âlimlerin hidayet ve irşatta metodları olduğu üzere, onların taleplerini yerine getirmezden önce kendilerini tevhide davet etmek ve doğru yola irşat etmek istedi. Bunun için de davette ve rüyâ tabirinde doğruluğuna delâlet edecek gaybtan haber vermek şeklinde bir mu'cizeyi onlara söyledi.

ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِى رَبِّى **"Bu, Rabbimin bana öğrettiklerindendir."**

Bu, Rabbimin bana ilham ve vahiyle öğrettiği şeylerdendir, yoksa kehanette bulunmak, fal bakmak kabîlinden bir olay değildir.

إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لاَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ **"Çünkü ben Allah'a inanmayan bir kavmin dinini terkettim."**

Ayetin bu kısmı, Hz. Yusufa verilen ilmin sebebini beyan eder. Yani, "Allahın bunları bana öğretmesi, benim bu kimselerin dinini terk etmemden dolayıdır."

وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ **"Ve onlar, ahireti de inkâr eden kimselerdir."**

38- وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَقَ وَيَعْقُوبَ **"Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum."**

Hz. Yusufun bu peygamberlerin isimlerini söylemesi, davete hazırlık ve kendisinin nübüvvet evinden olduğunu ortaya koyarak muhataplarını kendisini dinlemeye teşvik etmek ve güvenmelerini sağlamak içindir

Bundan dolayı, bilinmeyen kimsenin tanınmak için kendini anlatması, böylece kendisinden istifade edilmesini sağlaması caiz görülmüştür.

مَا كَانَ لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ **"Bizim, Allah'a hiçbir şeyi ortak kılmamız söz konusu olamaz."**

Biz peygamberlerin, hangi şey olursa olsun, bir şeyi Allaha şerik kılması söz konusu değildir.

ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ **"Bu, bize ve insanlara Allah'ın bir lütfudur."**

İşte Allah bu tevhid lütfunu bize vahiyle gösterir. Diğer insanlara da onların irşadı ve tevhidde sebatlarını sağlamak için bizi göndermesiyle gösterir.

وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَشْكُرُونَ **"Fakat insanların çoğu şükretmezler."**

Lakin, kendilerine peygamber gönderilen insanların çoğu bu lütfa şükretmek yerine ondan yüz çevirirler, akıllarını başlarına almazlar.

Veya şöyle de düşünülebilir: İşte bu tevhid, deliller nasbederek ve ayetler indirerek Allahın bize ve diğer insanlara bir lütfudur. Lakin insanların çoğu onlara bakmazlar, onlarla istidlâlde bulunmazlar. Böylece nimete nankörlük edip şükretmeyen kimseler gibi hezeyanlarda bulunurlar.

39- يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ **"Ey benim zindan arkadaşlarım!"**

ءَاَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ **"Ayrı ayrı birçok rabler mi daha hayırlı, yoksa Vahid-i Kahhar** (her şeye hâkim ve galip olan bir tek) **Allah mı?"**

40- مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ اِلاَّ اَسْمَاءً سَمَّيْتُمُوهَا اَنْتُمْ وَاٰبَاؤُكُمْ **"Sizin Onu bırakıp da o taptıklarınız, sizin ve atalarınızın uydurduğu birtakım isimlerden başka bir şey değildir."**

Hz. Yusuf'un bu hitabı, hem o iki zindan arkadaşına, hem de Mısır halkından olup da onların dini üzere olan kimseleredir.

مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ **"Allah, bunlarla ilgili hiçbir delil indirmemiştir."**

Allahtan başka ilah payesi verdikleriniz müsemmasız birer isimden ibarettir, onların ilâh olduklarına ait herhangi bir delil yoktur. Böyle olunca sizler ancak mücerret isimlere ibadet etmektesiniz.

Yani sizler, aklın ve naklin ilahlığına delâlette bulunmadığı şeyleri "ilahlar" olarak isimlendirdiniz. Sonra da kendi verdiğiniz isimler doğrultusunda onlara tapmaya başladınız.

اِنِ الْحُكْمُ اِلاَّ لِلّٰهِ **"Hüküm ancak Allah'ındır."**

İbadet meselesinde hüküm ancak Allahındır. Çünkü, Vacibu'l-vücud olması, her şeyi icad etmesi ve her şeyin işine mâlik olmasıyla ibadete bizzât layık olan O'dur.

اَمَرَ اَلاَ تَعْبُدُوا اِلاَّ اِيَّاهُ **"O size, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretti."**

O, peygamberlerinin diliyle sadece O'na ibadet etmenizi emretti.

ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ **"İşte dosdoğru din budur."**

İşte, hak olan din budur. Ama sizler eğriyi doğrudan ayıramıyorsunuz.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ **"Fakat insanların çoğu bilmezler."**

Hz. Yusufun bu şekilde anlatması, hakka davette tedricen bildirmek ve delilleri serdetmektir. Şöyle ki: Önce hitabet metoduyla tek Allaha inanmanın (tevhidin) ilahlar edinmeye üstünlüğünü beyan etti.

Sonra onların **"ilah"** adını verdikleri ve taptıklarının ibadet edilmeye layık olmadıklarına delil getirdi. Çünkü ibadete layık olmak,

-Ya bizzattır.

-Veya bilgayr'dır.

Onların ibadet ettiklerinde her iki özellik de yoktur.

Ardından da hak ve istikametli olan dini bildirdi. Öyle ki akıl da ondan başkasını iktiza etmez, ilim de ondan başkasına razı olmaz.

41- يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ **"Ey benim zindan arkadaşlarım!"**

اَمَّا اَحَدُكُمَا فَيَسْقِى رَبَّهُ خَمْرًا **"İkinizden biri efendisine yine şarap sunacak."**

Bu, hükümdarın şarapçısıdır. Eski görevine dönecek.

وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَاْسِهٖ **"Diğeri ise asılacak, kuşlar başından yiyecekler."**

Bunun üzerine "hayır, inanmıyoruz" dediler. O da şöyle devam etti:

قُضِىَ الْاَمْرُ الَّذِى فِيْهِ تَسْتَفْتِيَانِ **"İşte öğrenmek istediğiniz iş böylece halloldu."**

42- وَقَالَ لِلَّذِى ظَنَّ اَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا **"(Yusuf), o ikisinden kurtulacağını zannettiği kimseye şöyle dedi:"**

Hz. Yusuf, onun kurtulacağını içtihadıyla bilmişse, zann-ı galiple bu tabiri yapmış olur. Şayet gelen bir vahiyle bilmişse, o zaman buradaki zannın yakîn ile te'vili gerekir.

اذْكُرْنِى عِنْدَ رَبِّكَ **"Beni rabbinin** (efendinin) **yanında an."**

Benim hâlimi hükümdarın yanında anlat da, beni buradan çıkartsın.

فَاَنْسٰىهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهٖ **"Fakat şeytan, ona rabbinin** (efendisinin) **yanında anmayı unutturdu."**

Ancak şeytan şarapçıya bunu unutturdu.

Şöyle bir manaya da işareti düşünülebilir: Şeytan Hz. Yusufa Allahı anmayı unutturdu, başkasından yardım talebinde bulundu.

Hz. Peygamberin şu hadisi de bu manayı teyid eder:

"Allah, kardeşim Yusufa rahmet etsin! **"Beni rabbinin yanında an"**

demeseydi beş yıldan sonra yedi yıl daha zindanda kalmayacaktı." Zor durumlardan kurtulmak için insanlardan yardım istemek her ne kadar kısmen güzel bir durum ise de, enbiya makamına uygun değildir.

فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ع **"Böylece, daha yıllarca zindanda kaldı."**

Ayetteki **"bid-i sinîn"** üç ile dokuz yıl arasını ifade eder.

160. DERS

Zindandan Saltanata

43- وَقَالَ الْمَلِكُ اِنِّى اَرٰى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَاْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍ **"Hükümdar dedi: Ben rüyamda yedi cılız ineğin yedi semiz ineği yediğini ve yedi yeşil başakla o kadar da kuru başak görüyorum."**

يٰٓاَيُّهَا الْمَلَاُ اَفْتُونِى فِى رُءْيَاىَ اِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ **"Ey ileri gelenler! Siz rüya tabir edebiliyorsanız rüyamın tabirini bana bildirin."**

Hükümdar rüyasında kuru bir nehir yatağından yedi semiz ineğin çıktığını, ardından gelen yedi cılız ineğin bunları yediğini gördü. Ve yedi dolgun başak, ardından da yedi kuru başak gördü. Kuru olanlar dolgun başaklara kıvrıldı, onlara galip geldi.

Ayette başakların hâlinin anlatılmaması, evvelinde ineklerin hâlinin anlatılması sebebiyledir.

Rüya tabiri, hayalî suretlerden ruha ait manalara intikal etmektir. Rüyada görülen suretler, o manaların misalidirler.

44- قَالُوٓا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ **"Dediler ki: Bunlar adğas-ı ahlam** (karmakarışık rüyalar) **dır."**

"Adğas" kelimesi, karışık bitki demeti için kullanılır. **"adğas-ı ahlam",** sadık olmayan rüyalar için istiare yoluyla kullanılmıştır.

Hükümdarın adamlarının bunu çoğul olarak ifade etmeleri,

-Ya rüyanın batıl olduğunu daha mübalağalı anlatmak içindir.

-Veya rüyanın birbirinden farklı şeyleri tazammun etmesindendir.

وَمَا نَحْنُ بِتَاْوِيلِ الْاَحْلَامِ بِعَالِمِينَ **"Biz** (böyle) **rüyaların te'vilini bilemeyiz."**

Burada rüyalardan maksat, özellikle bir manası olmayan batıl rüyalardır. Yani, "bize göre bu rüyanızın bir te'vili yoktur. Te'vil, ancak sadık rüyalar için geçerlidir."

Onların bu ifadesi, sanki onların bu rüyanın te'vilini bilmemelerinde mazur olduklarını ifade için ikinci bir mukaddimedir.

45- وَقَالَ الَّذِى نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ **"Nice zaman sonra, o iki kişiden kurtulmuş olanı hatırlayıp şöyle dedi:"**

"Nice zaman sonra" ifadesi, cümle-i muterizadır.

Bahsi geçen kişi, Hz. Yusuf'un iki zindan arkadaşından biri olan şarapçıdır.

اَنَا اُنَبِّئُكُمْ بِتَاْوِيلِهِ **"Ben size o rüyanın te'vilini haber veririm."**

فَاَرْسِلُونِ **"Beni hemen gönderin."**

"Beni bu işi bilene gönderin." Veya "beni zindana gönderin."

46- يُوسُفُ اَيُّهَا الصِّدِّيقُ **"Yusuf, ey sıddık kişi!"**

Yani, bu talebinden sonra Yusufa gönderildi. Ona vardı ve "Ey Yusuf" dedi.

Hz. Yusuf'a "özü sözü bir, dosdoğru kişi" anlamında **"sıddık"** demesi, O'nun hâllerini daha önceden denemesi, kendi rüyası ve arkadaşının rüyasının te'vilinde O'nun doğruluğunu tanımasındandır.

اَفْتِنَا فِى سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَاْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍ **"Bize şunu hallet: Yedi semiz ineği, yedi cılız inek yiyor ve yedi yeşil başakla o kadar da kuru başak var."**

لَعَلِّى اَرْجِعُ اِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ **"Umarım, insanlara doğru cevap ile dönerim, ola ki onlar da bilirler."**

Olur ki bu tabirle hükümdara ve yanındakilere varırım.

Olur ki rüyanın te'vilini veya Senin fazlını ve konumunu bilirler.

Şarapçı hem kendisi hem de insanlarla alakalı kesin ifade kullanmadı. Çünkü döneceğini kesin olarak bilmiyordu, varmadan ölebilirdi. İnsanlar da o zaman rüyanın te'vilini, Hz. Yusufun durumunu bilemezlerdi.

47- قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَاَبًا **"Dedi: Yedi sene eskisi gibi ekeceksiniz."**

Devam edegelen âdetiniz üzere yedi yıl ekersiniz.

فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِى سُنْبُلِهٖٓ اِلاَّ قَلِيلاً مِمَّا تَأْكُلُونَ **"Biraz yiyeceğiniz dışında, biçtiklerinizi başağında bırakın."**

Hasat ettiğinizi başağında bırakın, ta ki güveler yemesin.

48- ثُمَّ يَأْتِى مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ اِلاَّ قَلِيلاً مِمَّا تُحْصِنُونَ **"Sonra onun arkasından yedi kurak sene gelecek, sizin zor zamanlar için sakladıklarınızı, -muhafaza ettiğiniz az bir miktar dışında- yiyip bitirecek."**

Hz. Yusufun yeme işini senelere vermesi mecazdır. Bunda rüyadakilerin tabire tatbiki vardır. Yani, o kıtlık yıllarındaki insanlar, daha önceden onlar için depoladığınız mahsullerden yerler.

49- ثُمَّ يَأْتِى مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ **"Sonra da onun arkasından bol yağışlı, insanların kıtlıktan kurtulacağı bir sene gelecek, onda** (üzüm, zeytin gibi mahsulleri) **sıkıp faydalanacaklar."**

O yedi zor yıl geçtikten sonra insanlara bolca yağmur yağdırılır, kuraklıktan kurtarılırlar.

O yılda insanlar mahsulün bolluğundan dolayı üzüm ve zeytin gibi gıdaları sıkarlar, sonrası için de istifade ederler. Ayrıca o yılda hayvanlar bol bol süt verir, insanlar onları sağarlar.

Bu, Hz. Yusuftan onlara bir müjdedir. Hz. Yusuf önce rüyayı tabir etti. Semiz inek ve dolgun başakları bolluk yıllarıyla, cılız inek ve kuru başakları da kıtlık yıllarıyla te'vil etti. Cılız ineğin semizi yemesini ise, bolluk yıllarında toplananı kıtlık yıllarında yemek olarak açıkladı.

Hz. Yusuf bunu vahiyle bilmiş olabilir.

Veya kıtlığın bitmesinin bolluk anlamına gelmesinden veya Allahın âdetinin kullara darlık verdikten sonra genişlik vermek şeklinde cereyanından bunu söylemiş de olabilir.

50- وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِى بِهٖ **"Hükümdar, "Onu bana getirin" dedi."**

Hükümdar bunu, şarapçı gelip tabiri söyledikten sonra dedi.

فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ **"Elçi Onun yanına gelince,** (Yusuf) **dedi ki:"**

ارْجِعْ اِلٰى رَبِّكَ **"Haydi rabbine** (efendine) **geri dön."**

فَسْئَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الّٰتِى قَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ **"Ona, o ellerini kesen kadınların durumlarını sor."**

Hz. Yusuf böyle diyerek çıkma hususunda acele etmedi. Kadınların durumunun sorulmasını, hâllerinin araştırılmasını istedi. Ta ki kendisinin masumiyeti ortaya çıksın, zulmen hapsedildiği bilinsin, ona hased eden kişi onu kabahatli göstermede bir vesile bulamasın.

Bunda ithamları nefyetmede gayret gösterilmesine ve töhmet mevkilerinden kaçınmak lazım geldiğine bir delil vardır. Hz. Peygamber, Hz. Yusufun bu tavrı hakkında şöyle demiştir:

"Ben O'nun yerinde olsaydım ve O'nun kaldığı kadar hapiste kalsaydım, hemen icabet ederdim."

Hz. Yusuf "Efendine git, kadınların durumunu soruşturmasını ondan iste" demek yerine **"Haydi rabbine** (efendine) **geri dön. Ona, o ellerini kesen kadınların durumlarını sor"** demesi, gelen elçiyi araştırmaya teşvik içindir ve durumun tahkikini yapmasını istemektir.

Hz. Yusufun genel olarak "kadınların durumunu ondan sor" deyip O'na yaptıklarına mukabil Züleyhadan söz etmemesi bir kerem misalidir ve edebe müraattir.

اِنَّ رَبِّى بِكَيْدِهِنَّ عَلِيْمٌ **"Hiç şüphe yok ki Rabbim, onların tuzaklarını çok iyi bilir."**

Onlar Hz. Yusufa "Hanımefendine itaat et!" demişlerdi.

Ayette onların tuzağının büyüklüğünü bildirmek ve Allahın ilmini buna şahit tutmak vardır. Ayrıca kendisinin, yapılan iftiralardan beri olduğunu göstermek ve tuzaklarından dolayı da onlara bir tehdit söz konusudur.

51- قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ اِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهٖ **"(Hükümdar o kadınlara) dedi: Derdiniz neydi ki, o vakit Yusuf'un nefsinden murad almaya kalktınız?"**

قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ **"Onlar "Hâşâ, Allah için, biz onun aleyhinde hiçbir fenalık bilmiyoruz" dediler."**

"Haşa lillah" ifadesi Allahı tenzihtir, böyle iffetli birini yaratmasındaki kudretini hayretle karşılamaktır.

قَالَتِ امْرَاَتُ الْعَزِيزِ الْئٰنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ **"Aziz'in hanımı dedi: Şimdi hakikat ortaya çıktı."**

اَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهٖ **"Onun nefsinden ben murat almak istedim."**

وَاِنَّهُ لَمِنَ الصّٰدِقِينَ **"O ise şüphesiz doğrulardandır."**

52- ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ اَنِّى لَمْ اَخُنْهُ بِالْغَيْبِ **"Yusuf dedi: İşte bu, şunun içindir: Bilsin ki, ben ona arkasından hainlik etmedim."**

Hz. Yusuf daha önce **"O benden yararlanmak istedi."** (Yusuf, 26) demişti. Hz. Yusuf, bunu elçi kendisine dönüp de onların kelâmını haber verince söyledi. Yani, "benim hemen çıkmayıp durumun tahkikini isteyişim, gıyabında kendisine hıyanet etmediğimi Azizin bilmesi içindir."

وَاَنَّ اللّٰهَ لاَ يَهْدِى كَيْدَ الْخَآئِنِينَ **"Gerçekten Allah hainlerin hilesini başarıya ulaştırmaz."**

Allah hainlerin hilesini nafiz kılmaz, hedefine vardırmaz.

Hz. Yusufun bu ifadesinde, Züleyhanın kocasına hıyanetine bir tariz vardır. Ayrıca, kendisinin emanete hıyanet etmediğini ise te'kid vardır. Bundan dolayı devamında şöyle dedi:

53- وَمَآ اُبَرِّئُ نَفْسِى **"Ben nefsimi temize çıkarmıyorum."**

Hz. Yusuf böyle diyerek bununla muradının nefsini temize çıkarmak ve hâlini beğenmek olmayıp, Allahın kendisine ihsan ettiği ismet (günahtan uzak kalmak) ve muvaffakiyeti ortaya koymak olduğuna tenbihte bulundu.

İbnu Abbastan şöyle nakledilir: Hz. Yusuf "ben Azizin gıyabında kendisine hıyanet etmedim" deyince Hz. Cebrail Ona "içinden geçirdiğinde de mi hıyanet etmedin?" dedi. O zaman Hz. Yusuf böyle cevap verdi.

اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ **"Çünkü nefis şiddetle kötülüğü emreder."**

Nefis, cibilliyeti itibariyle şehevi şeylere meyillidir, onlara niyetlenir, içinden geçirir, kuvvelerini ve azalarını daima bunların peşinde kullanır.

اِلاَّ مَا رَحِمَ رَبِّى **"Ancak Rabbimin rahmet ettiği müstesna."**

Ancak Rabbimin rahmetine mazhar kıldığı vakitte, nefis kötülüğü emretmez.

Veya ancak Allahın rahmetine mazhar kılıp da koruduğu nefisler, bu hükümden müstesnadır.

Denildi ki: Buradaki istisna munkatı da olabilir. Yani, "lakin Rabbimin rahmeti, işte nefsin kötülüğünü çeviren ancak odur."

Denildi ki: Ayet, Züleyhanın sözünü hikâye etmektedir. İstisna edilen nefis, Hz. Yusuf ve emsalinin nefisleridir.

إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Şüphesiz Rabbim Ğafurdur – Rahîm'dir."**

Benim Rabbim **Ğafur'dur,** nefsin fıtrî meyillerini bağışlar. **Rahîm'dir,** dilediğine günahlardan korunma bahşederek rahmetine mazhar kılar.

Veya, nefsinin kötülüğünü kabul ederek günahı için istiğfar edenleri bağışlar ve merhamet istediği şeyde onu merhametine mazhar kılar.

54- وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي ۚ **"Hükümdar dedi: Onu bana getirin, kendime seçeyim."**

فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ **"Onunla konuşunca: "Sen bugün yanımızda gerçekten büyük bir mevki sahibisin, güvenilir birisin" dedi."**

O'nu getirdiklerinde, kendisi ile konuşup ondaki kapasite ve dehayı görünce böyle söyledi.

Rivayete göre, Hz. Yusuf zindandan çıkınca yıkandı, temizlendi, yeni elbiseler giydi. Hükümdarın yanına varınca içinden şöyle dua etti: "Allahım, Senden onun hayrını isterim, izzet ve kudretinle şerrinden Sana sığınırım." Sonra ona selam verdi, İbranice olarak ona dua etti. Hükümdar "bu dil nedir?" diye sordu. Hz. Yusuf "ecdadımın dili" dedi. Hükümdar yetmiş dil biliyordu, o dillerle Hz. Yusufa konuştu, O da o dillerin hepsini kullanarak cevap verdi. Hükümdar O'na şaştı. Ardından "rüyamın tabirini Senden duymak istiyorum" dedi, rüyasını anlatmaya başladı. İnekleri ve başakları vasfetti, gördüğü şekilde durumlarını bildirdi. Sonra da O'nu tahta oturttu, yetki sahibi kıldı.

Denildi ki: Züleyhanın kocası olan Aziz o günlerde vefat etti, hükümdar Onun görevini Hz. Yusufa verdi, O'nu Züleyha ile evlendirdi. Hz. Yusuf, Züleyhanın bakire olduğunu gördü, iki çocukları oldu.

55- قَالَ اجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ ۖ **"Yusuf dedi: Beni arzın hazinelerine yetkili kıl."**

Arzdan murat, Mısır diyarıdır.

إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ **"Çünkü iyi korurum, iyi bilirim."**

Ben, o hazinelere layık olmayandan onu korurum, devlet malının nasıl kullanılacağını bilirim.

Belki de Hz. Yusuf, hükümdarın kendisini devlet işinde kullanacağını hissetti, umuma faydası olan bir görevi tercih etti.

Bunda,

-Göreve talip olmanın caiz olmasına,

-Kendisinin o işe müstaid olduğunu izhar etmeye,

-Hakkı yerine getirmek, halkı idare etmek ancak böyle bir yolla olacaksa, kâfir elinden görev almanın cevazına bir delil vardır.

Mücahid, hükümdarın Hz. Yusufun eliyle hak dine girdiğini söyler.

56- وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ **"Ve işte biz böylece Yusuf'u arzda yerleştirdik."**

يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ **"Neresinde isterse orada makam tutuyordu."**

نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ **"Biz rahmetimizi dilediğimize isabet ettiririz."**

Biz rahmetimizi dünya ve ahirette dilediğimize bahşederiz.

وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ **"Ve muhsin olanların mükafatını zayi etmeyiz."**

Zayi etmediğimiz gibi, er veya geç, dünyada veya ahirette tastamam amellerinin karşılığını veririz.

57- وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ **"İman edip takva yolunu tutanlar için elbette ahiret mükafatı daha hayırlıdır."**

Ahiretteki mükâfat, büyük ve devamlı olması sebebiyle, şirk ve günahlardan korunanlar için elbette daha hayırlıdır.

161. DERS

Saltanat Günleri

58- وَجَاءَ اِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ "(Bir gün) **Yusuf'un kardeşleri geldiler ve Onun yanına girdiler."**

Rivayete göre, hükümdar tarafından böyle bir göreve getirilen Hz. Yusuf adaleti sağladı, ziraatı artırmak ve hayat pahalılığını önlemek hususunda çok gayret sarfetti. Ardından kıtlık yılları geldi. Kuraklık Mısır, Şam ve etrafını kuşatmıştı. Böyle olunca, insanlar Hz. Yusufa yöneldi. O da gıda maddelerini önce dirhem ve dinarla sattı. Onlarda para namına bir şey kalmayınca da, zînet eşyalarıyla, mücevherlerle, hayvanlarla, malla, arazi karşılığı olarak sattı. Ardından da ellerinde bir şey kalmayınca köle olmaları karşılığında kendilerine gıda verdi, çevredekilerin hepsini köle yaptı. Sonra onların hâlini hükümdara arzetti, o da "ne dilersen öyle yap" deyince, hepsini serbest bıraktı, mallarını da iâde etti.

Diğer beldelere isabet eden kuraklık Ken'an diyarına da isabet etmişti. Hz. Yakub, Bünyamin dışında diğer oğullarını gıda maddesi getirmeleri için Mısıra gönderdi.

فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ **"O, onları görür görmez tanıdı, onlar ise onu tanıyamamışlardı."**

Onların Hz. Yusufu tanımamaları, aradan uzun zaman geçmesi, serpildiği dönemde ondan ayrı olmaları ve kendisini unutmalarından dolayı idi. Ayrıca Onun ölüp gittiğini sanıyorlardı. Bir de onu en son gördükleri hâl ile şimdiki hâli arasında çok büyük bir fark vardı. Keza, O'nun heybet ve büyüklüğü karşısında kendisine çok da dikkatli bakamamışlardı.

59- وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ **"Onların bütün yüklerini hazırlattıktan sonra dedi ki: Baba bir diğer kardeşinizi de bana getirin."**

Rivayete göre, Hz. Yusufun kardeşleri O'nun yanına geldiklerinde aralarında şöyle bir konuşma geçti:

-"Siz kimsiniz, maksadınız ne? Belki casussunuz"

-"Haşa, böyle olmaktan Allaha sığınırız. Bizler, Yakub isminde özü sözü bir Peygamberin oğullarıyız."

-"Sayınız kaç kişi?" "

-"Oniki kardeştik, birimiz çöle gitti, helâk oldu."

"Burada kaç kişisiniz?"

-"On kişiyiz."

-"Onbirinci nerede?"

-"Babamızın yanında, ölen kardeşimize bedel onunla teselli buluyor."

-"Sizin bu sözlerinizin doğruluğuna kim şahitlik yapacak?"

-"Biz burada kimseyi tanımıyoruz ki bize şahitlik yapsın?"

-"Birinizi yanımda rehin olarak bırakın, babanızdan diğer kardeşinizi de getirin, ben de sizi tasdik edeyim."

Bunun üzerine kur'a çektiler, kur'a Şem'una çıktı.

Denildi ki: Hz. Yusuf kişi başına belli bir erzak veriyordu. Diğer kardeşleri Bünyamin için de erzak istediler, o da kendilerine verdi ama doğru olduklarını anlamak için kardeşleri Bünyamini kendisine getirmelerini şart koştu.

اَلاَ تَرَوْنَ اَنِّى اُوفِى الْكَيْلَ **"Görüyorsunuz ya, ben ölçeği tam ölçüyorum."**

وَاَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ **"Ve ben ikramda bulunanların en hayırlısıyım."**

60- فَاِنْ لَمْ تَاْتُونِى بِهِ فَلاَ كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِى وَلاَ تَقْرَبُونِ **"Eğer onu bana getirmezseniz, benim yanımda size hiç bir zahire yok, yanıma da yaklaşmayın."**

61- قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ اَبَاهُ وَاِنَّا لَفَاعِلُونَ **"Dediler ki: "Onun için babasından izin almaya çalışacağız, mutlaka bunu yapacağız."**

62- وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِى رِحَالِهِمْ **"Yusuf adamlarına dedi: Sermayelerini yüklerinin içine bırakın."**

Hz. Yusufun, onlardan erzak karşılığı alınanların yüklerine konulmasını istemesi, onlara bir genişlik vermek, ikramda bulunmak ve erzak yardımı karşısında bir ücret almaya tenezzül etmemek idi. Babalarının yanında kendilerini tekrar erzak almaya gönderecek para olmaması ihtimalini de düşünmüştü.

لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا اِذَا انْقَلَبُوا اِلٰى اَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ **"Ola ki ailelerinin yanına dönünce farkına varırlar ve belki yine gelirler."**

63- فَلَمَّا رَجَعُوا اِلٰى اَبِيهِمْ قَالُوا **"Böylece dönüp babalarına geldikleri vakit, dediler:"**

يَا اَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ **"Ey babamız! Bizden zahire menedildi."**

فَاَرْسِلْ مَعَنَا اَخَانَا نَكْتَلْ **"Bu kere kardeşimizi de bizimle gönder ki, zahire alabilelim."**

Yani, Bünyamini götürmezsek bundan sonra bize erzak verilmeyecek.

وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ **"Biz onu kesinlikle koruruz."**

Başına kötü bir iş gelmesine karşı biz onu koruruz.

64- قَالَ هَلْ اٰمَنُكُمْ عَلَيْهِ اِلاَّ كَمَا اَمِنْتُكُمْ عَلٰى اَخِيهِ مِنْ قَبْلُ **"Dedi: Ben onu size nasıl emanet ederim? Daha önce kardeşini emanet ettiğim gibi mi Onu size emanet edeceğim?"**

Yusuf hakkında da daha önce aynı ifadeyi kullanmış, **"Biz onu kesinlikle koruruz"** demiştiniz.

فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا **"En hayırlı koruyan Allah'tır."**

Dolayısıyla ben O'na tevekkül eder, işimi O'na havale ederim.

وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ **"Ve O, merhamet edenlerin en merhametlisidir."**

Onun için hıfzıyla bana merhamet etmesini, bana iki musibet birden göstermemesini ümit ederim.

65- وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ اِلَيْهِمْ **"Yüklerini açtıklarında sermayelerini kendilerine geri verilmiş olarak buldular."**

قَالُوا يَا اَبَانَا مَا نَبْغِى **"Dediler: Ey babamız! Daha ne isteriz?"**

Daha ne isteriz. Bize ikramda bulundu, güzelce misafir etti, bize erzak verdi, ücretini de geri iade etti!

هٰذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ اِلَيْنَا **"İşte sermayelerimiz bize iade edilmiş."**

وَنَمِيرُ اَهْلَنَا **"Bununla yine ailemize zahire getiririz."**

وَنَحْفَظُ اَخَانَا **"Kardeşimizi de koruruz."**

وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ **"Üstelik bir deve yükü fazla zahire alırız."**

ذٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ **"Bu aldığımız zaten az bir zahiredir."**

Şu anda getirdiğimiz az bir şeydir, bize yetmez.

Böyle diyerek, getirdiklerini az buldular, tekrar hükümdara varıp daha fazlasını getirmek ve kişi başına erzak verildiğinden, Bünyamini de götürüp onun hissesini de almak istediler.

Ayetin ifadesi, "İşte bu, topu topu bir deve yükü bir şey. Hükümdar bize bunda zorluk çıkarmaz, bunu vermek ona zor gelmez" manasını da ifade edebilir.

Denildi ki: Bu ifade Hz. Yakub'un sözüdür. Yani, "bir deve yükü erzak az bir şeydir, bunun için Bünyamini tehlikeye atmak olmaz."

66- قَالَ لَنْ اُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللّٰهِ لَتَاْتُنَّنِى بِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يُحَاطَ بِكُمْ **"Dedi: Çaresiz kalmak hali dışında, onu bana mutlaka getireceğinize dair Allah'tan bir yemin vermedikçe, onu asla sizinle göndermem."**

Mağlup olup güç yetirememesi veya hepinizin ölmesi gibi durumlar hariç her türlü durumda onu bana getireceksiniz. Ancak her taraftan kuşatılıp elinizden bir şey gelmezse, ona bir şey diyemem.

فَلَمَّآ اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ **"Onlar da yeminle söz verince, dedi ki:"**

اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ **"Bu söylediklerimize Allah vekildir."**

Allah benim sizden aldığım ahde vekîldir, hâlimizi görür, her şeyimize muttalidir.

67- وَقَالَ يَا بَنِىَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ **"Ve dedi: Yavrularım!** (Şehre) **hepiniz bir kapıdan girmeyin."**

وَادْخُلُوا مِنْ اَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ **"Ayrı ayrı kapılardan girin."**

Çünkü cemâl ve azamet sahibi kimselerdi. Mısırda hükümdara yakınlık ve ikramına mazhariyetle meşhur olmuşlardı. Bundan dolayı toplu hâlde bir yerden girip de kendilerine nazar değmesinden korktu. Muhtemelen

Hz. Yakub bunu ilk gidişlerinde onlara tavsiye etmemişti. Çünkü o zaman Mısırda henüz bilinmiyorlardı.

Veya Hz. Yakubu böyle demeye sevkeden sebep, Bünyamine bir şey olur korkusu idi.

İnsan ruhunun bir kısım etkileri vardır, bunlardan biri de nazar değmesidir. Hz. Peygamberin Allaha sığınırken şöyle demesi buna delâlet eder:

"...Allahım her bir şeytandan ve zararlı hayvandan ve her türlü kötü nazardan Senin tam olan kelimelerinle Sana sığınırım."

وَمَآ اُغْنِى عَنْكُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَىْءٍ **"Gerçi Allah'tan gelecek her hangi bir şeyi sizden engelleyemem."**

Ama Allah size bir şey takdir etmişse, gösterdiğim bu tedbirle sizden bir belayı da def edemem. Çünkü tedbir takdiri önlemez.

اِنِ الْحُكْمُ اِلاَّ لِلّٰهِ **"Hüküm ancak Allah'ındır."**

Allah size bir kötülük hükmetmişse, o muhakkak başınıza gelecektir. O zaman tedbir, size bir fayda vermez.

عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ **"Ben sadece Ona tevekkül ettim."**

وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ **"Öyleyse tevekkül edenler sadece O'na tevekkül etsinler."**

Ayette فَ (fe) harfi sebebiyet bildirir. Çünkü peygamberlerin fiili, onlara uyulmasına bir sebeptir.

68- وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ اَمَرَهُمْ اَبُوهُمْ مَاكَانَ يُغْنِى عَنْهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَىْءٍ **"Babalarının kendilerine emrettiği şekilde girdiklerinde, bu, onlar hakkında Allah'tan gelecek her hangi bir şeyi önlemedi."**

Gerçekten de Hz. Yakubun dediği gibi, bu tedbir Allahtan gelen bir hükme engel olmadı. Hırsızlıkla suçlandılar, Bünyamin ise hükümdarın su kabı kendi yükünde bulunmasıyla alıkonuldu, Hz. Yakubun musibeti böylece daha da artmış oldu.

اِلاَّ حَاجَةً فِى نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضٰيهَا **"Bu sadece Yakub'un içinden geçirdiği bir isteğin yerine getirilmesi oldu."**

Ancak böyle demekle, Hz. Yakup onlara olan şefkatini ve nazar değmesine maruz kalmalarına karşı bir tedbiri ortaya koymuş oldu.

وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ **"Şüphesiz O, kendisine öğrettiğimiz bir ilim sahibidir."**

Allahu Teâlânın Hz. Yakub'a ilim öğretmesi vahiyle ve hüccetler ortaya koymak suretiyledir. Bundan dolayı Hz. Yakub tedbir almakla beraber buna güvenmemiş, ""**Gerçi Allah'tan gelecek her hangi bir şeyi sizden engelleyemem"** demiştir.

وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ **"Fakat insanların çoğu bunu bilmezler."**

Lakin insanların çoğu kaderin sırrını ve sakınmanın kaderi engellemediğini bilmezler.[9]

[9] Türkçemizde "tedbir bizden, takdir Allahtan" denilir. İnsan, kaderinin ne olduğunu bilmediğinden, hayatı boyunca gerekli tedbirleri almakla mükelleftir. "Kaderimde ne varsa o olur" demek, kaderin sırrını bilmemeyi ve tembelce bir tevekkül anlayışını ifade eder.

162. DERS

Sabr-ı Cemil

69- وَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰى اِلَيْهِ اَخَاهُ **"Yusuf'un yanına girdikleri vakit, kardeşini** (Bünyamin'i) **yanında alıkoydu."**

Hz. Yusuf, kardeşleri yanına geldiklerinde, yemek esnasında veya misafir etmek üzere ikişer ikişer oturttu. Bünyamin tek kaldı, ağladı, "Kardeşim Yusuf hayatta olsaydı benimle beraber otururdu" dedi. Bunun üzerine Hz. Yusuf onu sofrasına aldı, yanına oturttu. Sonra da "her bir ikili grup bir evde misafir olacak, ikincisi olmayan bu kardeşinizi ise ben misafir edeceğim" dedi. Böylece Bünyamin Hz. Yusufun evinde misafir edildi. Hz. Yusuf, Bünyamine "Ölen kardeşin yerine benim sana kardeş olmamı ister misin?" dedi. Bünyamin, "Senin gibi kardeş kime nasip olur? Ama Sen Yakubun oğlu değilsin ki!" deyince Hz. Yusuf ağladı, kalkıp kardeşinin boynuna sarıldı:

قَالَ اِنِّىۡۤ اَنَا اَخُوكَ **"Dedi: Ben gerçekten senin kardeşinim!"**

فَلَا تَبۡتَئِسۡ بِمَا كَانُوا يَعۡمَلُونَ **"Dolayısıyla onların yaptıklarına sakın üzülme!"**

Artık onların geçmişte bize yaptıklarından dolayı üzülme.

70- فَلَمَّا جَهَّزَهُمۡ بِجَهَازِهِمۡ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِىۡ رَحۡلِ اَخِيهِ **"Derken onların yüklerini hazırlattı, su kabını kardeşinin yükünün içine koydu."**

Bu su kabının altından veya gümüşten olduğu söylenir.

ثُمَّ اَذَّنَ مُؤَذِّنٌ **"Sonra bir münadi şöyle bağırdı:"**

اَيَّتُهَا الۡعِيرُ اِنَّكُمۡ لَسَارِقُونَ **"Hey kervandakiler! Siz hırsızsınız!"**

Bu münadi onlara **"Siz hırsızsınız"** ifadesini Hz. Yusufun emriyle söylemiş olabilir.

Veya su kabının oraya yerleştirilmesi ve bundan dolayı kendilerine böyle denilmesi, Bünyaminin rızasıyla olabilir.

Denildi ki: **"Siz hırsızsınız"** ifadesi "Yusufu babasından çaldınız" manasına gelir.

Veya **"Siz hırsızsınız"** denilmesi soru da olabilir. Yani "Siz hırsız mısınız?"

71- قَالُوا وَاَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ "(Yusufun kardeşleri) **Bunlara dönüp dediler:"**

مَاذَا تَفْقِدُونَ **"Ne arıyorsunuz?"**

72- قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ **"Onlar dediler: "Hükümdarın su kabını arıyoruz."**

وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ **"Onu getirene bir yük zahire var."**

Onu bulup getirene bir deve yükü erzak mükâfatı var.

وَاَنَا بِهِ زَعِيمٌ **"Ve ben buna kefilim."**

Buna ben kefilim, getirene bu ödülü vereceğim.

Ayette ödül verilmesinin caiz olduğuna bir delil vardır.

73- قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِى الْاَرْضِ **"Dediler: Vallahi, muhakkak siz de anlamışsınızdır ki, biz arzda fesat çıkarmaya gelmedik."**

وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ **"Ve biz hırsız da değiliz."**

Buradaki yemin, taaccüp manası ifade eder.

Yusufun kardeşleri, kendilerinin masum olduklarına, Mısıra iki defa gelişlerindeki durumlarıyla delil getirdiler. Yani, hükümdar onları kabul etti, hatta ücret olarak getirdiklerini yüklerine geri koydurttu. Ayrıca kendi bindikleri hayvanlar başkasının tarlasından ve yiyeceğinden bir şey yemesin diye onların ağızlarını bağlamışlardı. Bütün bunlar, onların güvenilir kimseler olduğunu göstermeye yeterdi.

74- قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهٗٓ اِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ **"Eğer yalancı iseniz onun cezası nedir?" dediler."**

Masum olduğunuz iddianızda eğer yalan söylüyorsanız, hırsızlığın cezası sizde nedir?

75- قَالُوا جَزَاؤُهٗ مَنْ وُجِدَ فِى رَحْلِهٖ فَهُوَ جَزَاؤُهٗ **"Dediler: Kimin yükünde çıkarsa, kendisi onun karşılığı olur."**

Hz. Yakubun şeriatında, hırsızlık yapan kimse, kimden çalmışsa ona köle kılınıyordu.

كَذٰلِكَ نَجْزِى الظّٰلِمِينَ **"Biz zalimlere işte böyle ceza veririz."**

Biz hırsızlıkla zulmeden kimseleri işte böyle cezalandırırız.

76- فَبَدَاَ بِاَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ اَخِيهِ **"Bunun üzerine, kardeşinin eşyalarından önce onların eşyalarını aramaya başladı."**

ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ اَخِيهِ **"Sonra su kabını kardeşinin yükünün içinden çıkardı."**

Kontrolü yapan, onlarla konuşan kimse olabileceği gibi, Mısır'a geri götürülmeleri sebebiyle Hz. Yusuf da olabilir. Önce diğerlerinden başlaması, töhmeti ortadan kaldırmak içindir.

كَذٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ **"İşte Yusuf'a biz böyle bir çıkış yolu öğrettik."**

Bunu biz Yusufa öğrettik, vahiyle bildirdik.

مَاكَانَ لِيَاْخُذَ اَخَاهُ فِى دِينِ الْمَلِكِ **"Hükümdarın dininde** (kanunlarına göre)**, kardeşini yanına alamazdı."**

Hükümdarın kanunlarına göre hırsızlığın cezası dayak ve çalınan malın iki katıyla bedel ödetmek idi.

اِلاَّ اَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ **"Ancak Allah dilerse o başka."**

Hükümdarın kanununa göre alamazdı, ama Allahın dilemesiyle ve izniyle kardeşini yanına aldı.

نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ **"Biz dilediğimizi derecelerle yükseltiriz."**

وَفَوْقَ كُلِّ ذِى عِلْمٍ عَلِيمٌ **"Ve her ilim sahibinin üstünde bir bilen vardır."**

Mu'tezile, bu ayetle Allahın ilim sıfatı olmadığına, zâtıyla âlim olduğuna delil getirdi. Onlara göre Allah da ilim sıfatı sahibi olsa, O'nun fevkinde daha fazla bilen biri olması gerekirdi.

Elcevap: Ayetten murat, mahlûkattan ilim sahibi olanlardır, çünkü kelâm onlarla ilgilidir. Ayrıca ayetteki Alîm, Allahu Teâladır.

77- قَالُوا اِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ اَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ **"Dediler: Eğer o çalmışsa, daha önce kardeşi de çalmıştı."**

Bununla ilgili farklı rivayetler vardır:

Hz. Yusuf'un halası, babasından Hz. İbrahim'in kuşağını miras olarak almıştı. Yusuf'un halası, Yusuf'a oğlu gibi bakıyor ve O'nu çok seviyordu. Yusuf delikanlı hâle gelince, babası Ya'kub O'nu halasından almak istedi. O da, Hz. İbrahim'den gelen kuşağı Yusuf'un iç elbisesine koydu, ardından da kaybettiğini söyledi. Kuşak araştırılıp Yusuf'ta bulununca, onların kanununa göre Yusuf'u yanında tutmuş oldu.

-Hz. Yusuf'un dedesinin bir putu vardı. Onu çaldı ve parçaladı, çöplüğe attı.

-Evde bir oğlak veya bir tavuk vardı, Hz. Yusuf dilenciye vermişti.

-Müşriklerin mabedine girdi, oradan altından bir heykeli aldı.

فَاَسَرَّهَا يُوسُفُ فِى نَفْسِهٖ وَلَمْ يُبْدِهَالَهُمْ **"O vakit Yusuf bunu içine attı, onlara hiç belli etmedi."**

Sonra içinden şöyle dedi:

قَالَ اَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا **"Dedi: Siz daha kötü bir durumdasınız."**

Yani, sizin durumunuz daha kötü, çünkü kardeşinizi çaldınız.

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ **"Ve neyi anlattığınızı en iyi bilendir."**

O, durumun sizin anlattığınız gibi olmadığını biliyor.

78- قَالُوا يَا اَيُّهَا الْعَزِيزُ اِنَّ لَهٗ اَبًا شَيْخًا كَبِيرًا **"Dediler: "Ey aziz! Emin ol ki, bunun çok yaşlı bir babası var."**

Bunu söylemeleri, Hz. Yusufun acımasını sağlamak içindi.

Çünkü Onun babası, helâk olan kardeşine bedel onunla ünsiyet etmekte, teselli bulmaktadır.

فَخُذْ اَحَدَنَا مَكَانَهٗ **"Dolayısıyla onun yerine bizden birini al."**

اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ **"Gerçekten de biz seni muhsinlerden görüyoruz."**

Seni, bize ikramda bulunan biri olarak görüyoruz. Onun yerine bizden birini alarak bize ihsanını tamamla.

Veya şöyle de denilebilir: Biz Seni ihsanı âdet edinen kimselerden görüyoruz, âdetlerini değiştirme!

79- قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اَنْ نَاْخُذَ اِلاَّ مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهٗ **"O dedi: "Eşyamızı yanında bulduğumuzdan başkasını almaktan Allaha sığınırız."**

إِنَّا إِذًا لَظَالِمُونَ **"Öyle yaparsak zalimler oluruz."**

Çünkü ondan başkasını almak sizin fetvanıza göre bir zulümdür. Şayet onun yerine sizden birini alırsak sizin bu görüşünüze göre zulmeden kimseler oluruz.

Hz. Yusufun böyle demekten muradı şudur: Allah, maslahat ve rızasıyla, su kabını kimde bulursak onu almamıza izin verdi. Bu durumda ben tutup da başkasını alırsam, zâlim biri olurum.

80- فَلَمَّا اسْتَيْئَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا **"Ondan ümit kesince, fısıldaşarak oradan uzaklaştılar."**

قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ **"Büyükleri dedi: Babanızın sizden Allah adına söz aldığını ve daha önce Yusuf konusunda ettiğiniz kusuru bilmediniz mi?"**

"Büyükleri" ifadesi yaşça büyüklüğü ifade edebileceği gibi, görüş itibariyle daha isabetli olanı da gösterebilir.

فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي **"Babam bana izin verinceye veya Allah hakkımda bir hükmedinceye kadar ben artık bu yerden ayrılmam."**

Babam dönmeme izin verinceye veya Allah,

-Oradan çıkmamı takdir ederek,

-Veya kardeşimi onlardan kurtarmak suretiyle,

-Veya kardeşimi kurtarmak için onlarla dövüşmemize hükmederek bir çıkış yolu gösterinceye kadar ben Mısır diyarını terk etmeyeceğim.

Rivayete göre onlar Bünyamini serbest bırakması için Hz. Yusufla konuşurlarken içlerinden biri dedi: "Ey Melik! Ya onu serbest bırakırsın, ya da öyle bir nara atarım ki, hamile kadınlar bu sesten dolayı çocuklarını düşürürler!" Bunu söylediğinde, vücudunun kılları dikilmiş, elbisesinden çıkmış idi. Bunun üzerine Hz. Yusuf, oğluna dedi: "Onun yanına var ve ona dokun!"

Hz. Yakubun oğullarından biri öfkelendiğinde, bir diğeri ona dokununca öfkesi geçerdi.

Bu durumu gören Hz. Yusufun o öfkeli kardeşi sakinleşti, "bu diyarda Yakubun tohumundan bir tohum var" dedi.

وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ **"O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır."**

Çünkü O'nun hükmü ancak hak iledir.

81- اِرْجِعُوا اِلٰى اَبِيكُمْ فَقُولُوا **"Babanıza dönün de deyin ki:"**

يَا اَبَانَا اِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ **"Ey babamız! İnan ki, oğlun hırsızlık yaptı."**

Zâhir duruma göre, oğlun hırsızlık yaptı.

وَمَا شَهِدْنَا اِلاَّ بِمَا عَلِمْنَا **"Biz ancak bildiğimize şahitlik ediyoruz."**

Gördüğümüz o ki, hükümdarın su kabı onun yükünden çıkarıldı.

وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ **"Yoksa gaybın bekçileri değiliz."**

Ama o mu çaldı, yoksa onun yüküne mi bırakıldı bilemiyoruz.

Veya, biz işin sonunu bilen kimseler değiliz. Sana söz verdiğimizde onun çalacağını bilemedik.

Veya, Yusufla bir musibete maruz kaldığın gibi, Bünyamin ile de başına böyle sıkıntı geleceğini bilemedik.

82- وَسْئَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِى كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِى اَقْبَلْنَا فِيهَا **"Hem orada bulunduğumuz şehir halkına, hem içinde bulunduğumuz kervana sor."**

وَاِنَّا لَصَادِقُونَ **"Ve biz gerçekten doğru söylüyoruz."**

Yani, bize inanmıyorsan, olayın olduğu yere kimseler gönder, onlara anlattıklarımızı sor.

Ve kendileriyle beraber olduğumuz kervandakilere sor.

83- قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا **"Babaları dedi: Doğrusu nefisleriniz sizi aldatıp bir işe sürüklemiş."**

Babalarına dönüp de, kardeşlerinin verdiği talimat çerçevesinde durumu anlattıklarında, babaları Hz. Yakub şöyle dedi: Sizin nefisleriniz, murat edip takdir ettiğinizi size kolaylaştırmış. Yoksa hükümdar hırsızın böyle cezalandırılacağını nerden bilirdi?

فَصَبْرٌ جَمِيلٌ **"Artık bana düşen sabr-ı cemildir."**

Artık bana düşen, güzel bir şekilde sabretmektir.

عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّاْتِيَنِى بِهِمْ جَمِيعًا **"Umarım ki Allah hepsini bana geri getirir."**

Umarım ki Allah, hem Yusufu, hem Bünyamini, hem de Mısırda kalan kardeşinizi getirir.

اِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ **"Çünkü O, Alîm'dir – Hakîm'dir."**

Şüphesiz O, **Alîm'dir**, benim ve onların hâlini bilir. **Hakîm'dir**, onlarla ilgili şeylerde hikmetle muamele eder.

84- وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ **"Ve onlardan yüz çevirdi."**

Onlardan rastladığı bu hâlden hoşlanmayarak kendilerinden yüz çevirdi.

وَقَالَ يٰاَسَفٰى عَلٰى يُوسُفَ **"Ve dedi: Vah Yusufun başına gelenlere."**

Hz. Yakub, üç evladı kendinden uzakta iken sadece Yusufu söylemesi, diğerlerinin başına gelenlerin de Hz. Yusuf sebebi ile olmasındandır. Onun o büyük musibeti kendisine çok ağır gelmişti.

Öte yandan diğer ikisinin hayatta olduklarını biliyordu, ama Hz. Yusuf hakkında kesin bir bilgiye sahip değildi.

Hz. Peygamber (asm) bir hadislerinde şöyle buyurur: "Hiçbir ümmete, musibet zamanı ümmet-i Muhammed'e verilen **"İnna lillahi ve inna ileyhi raciun"** (Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz)." (Bakara, 156) deme nimeti verilmedi." İşte, Hz. Yakub kendisine böyle bir musibet geldiğinde **"İnna lillahi ve inna ileyhi raciun"** demedi de **"Vah Yusufun başına gelenlere"** dedi.

وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ **"Ve üzüntüden gözlerine ak düştü, artık derdini içine atıyordu."**

Çokça üzülmesinden, gözü zayıfladı veya âmâ oldu.

Ayette, bir musibetle karşılaşıldığında teessüf ve ağlamanın cevazına bir delil vardır. Belki de böyle hâller, mükellefiyet altına da girmez. Çünkü zor ve çetin hâllerde kendine hâkim olabilenler çok çok azdır. Hz. Peygamber de (asm) oğlu İbrahim'in vefatında ağlamış ve şöyle demişti: "Kalp ürperir, göz yaşarır. Biz, Rabbimizi kızdıracak bir şey demeyiz. Ey İbrahim! Doğrusu biz senin ölümünden dolayı hüzünlüyüz."

85- قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتّٰى تَكُونَ حَرَضًا اَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ **"Dediler: "Hâlâ Yusuf'u sayıklayıp duruyorsun. Vallahi, sonunda ya hastalanacaksın veya helak olacaksın!"**

86- قَالَ اِنَّمَا اَشْكُوا بَثِّى وَحُزْنِى اِلَى اللّٰهِ **"Dedi: Ben kederimi ve hüznümü ancak Allah'a şikâyet ediyorum."**

Ben keder ve hüznümü, ne size ne de başkasına değil, Allaha şikâyet ediyorum. Öyleyse beni şikâyetimle baş başa bırakınız.

وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَالاَ تَعْلَمُونَ **"Ve Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum."**

Allahın sanatı ve rahmeti hakkında sizin bilmediklerinizi biliyorum.

Biliyorum ki, O'na dua edeni eli boş çevirmez, kendisine sığınanı kendi hâline bırakmaz.

Ayetten murat, Hz. Yakubun bir nevi ilhamla Hz. Yusufun hayatta olduğunu bilmesi de olabilir.

Denildi ki: Hz. Yakub rüyasında ölüm meleğini gördü, Hz. Yusufun durumunu sordu. Ölüm meleği, O'nun hayatta olduğunu söyledi.

Denildi ki: Hz. Yakub, Onun rüyasından hareketle Hz. Yusufun hayatta olduğunu biliyordu. Rüyaya göre, kardeşleri önünde secdeye varmadan Yusufun ölmeyeceği anlaşılmaktadır.

163. DERS

Gerçekleşen Rüya

87- يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَاَخِيهِ **"Ey oğullarım! Gidin, Yusuf'u ve kardeşini araştırın."**

وَلاَ تَايْئَسُوا مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ **"Ve Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin."**

اِنَّهُ لاَ يَايْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِلاَّ الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ **"Çünkü Allah'ın rahmetinden kâfirlerden başkası ümit kesmez."**

Allahın rahmetinden ancak O'nu ve sıfatlarını inkâr edenler ümidini keserler. Çünkü O'nu tanıyan bir mü'min, hiçbir durumda O'nun rahmetinden ümitsizliğe düşmez.

88- فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا اَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَاَهْلَنَا الضُّرُّ **"Sonra** (Mısır'a gidip) **onun huzuruna girince, dediler ki: "Ey Aziz! Bize ve çoluk çocuğumuza sıkıntı dokundu."**

وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجٰيةٍ **"Ve pek az bir sermaye ile geldik."**

Ayette nazara verilen **"pek az bir sermaye"** hakkında "değersiz para, yün ve yağ, çam kozalağı ve çitlembik..." gibi farklı görüşler ifade edilmiştir.

فَاَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا **"Sen bize yine tam zahire ver ve tasadduk bulun."**

"Ve tasaddukta bulun" ifadesi

-"Kardeşimizi bize vererek,

-Hoşgörüyle ve kıymetsiz malımızı kabul ederek,

-Verdiğimiz malın değerinden fazlasını bize vererek ikramda bulun" gibi manalara işaret eder.

Sadaka almanın haramlığı bütün peygamberlere mi veya Peygamberimize has mı olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir.

اِنَّ اللّٰهَ يَجْزِى الْمُتَصَدِّقِينَ **"Çünkü Allah tasadduk edenleri mükafatlandırır."**

Şüphesiz Allah, tasaddukta bulunanları en güzel bir şekilde mükâfatlandırır.

Tasadduk, mutlak anlamda lütfu ifade eder. Hz. Peygamberin seferde namazın kısaltılmasıyla ilgili hadisinde bunu görebiliriz:

"Bu Allahtan size bir sadakadır, O'nun verdiği bu sadakayı kabul ediniz."

Ancak örfte "sadaka" denildiğinde "kendisiyle Allahtan sevap beklenen belli amel" anlaşılır.

89- قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَاَخِيهِ اِذْ اَنْتُمْ جَاهِلُونَ "(Yusuf) **dedi ki: Siz cahil iken, Yusuf'a ve kardeşine ne yaptığınızı biliyor musunuz?"**

Kardeşleri, Bünyamini Yusuftan ayırmış, zillete düçar etmişlerdi. Öyle ki onlarla çekine çekine konuşuyordu.

"Siz cahil iken"

O zaman bu yaptığınızın çirkinliğini veya sonucunu bilmediğinizden bu hatayı işlemiştiniz.

Hz. Yusufun onlara böyle demesi, hem onlara bir nasihat, hem tevbeye teşvik, hem de onlarda gördüğü acizlik ve meskenet karşısında şefkat duymasındandır. Yoksa onları ayıplamak ve yaptıklarını yüzlerine vurmak için değildir.

Denildi ki: Kardeşleri Hz. Yusufa Bünyaminin kurtarılması için babalarının mektubunu verdi. Yusufu ve kardeşini kaybetmesinden dolayı, içinde bulunduğu mahzun hâli söylediler. O zaman Hz. Yusufun onlar hakkında **"siz cahil iken"** demesi, onların yaptığı fiilin cahillerin fiili olmasındandır.

Veya o vakit onların delikanlılık dönemlerindeki akıldan uzak hareketleri sebebiyledir.

90- قَالُوا ءَاِنَّكَ لَاَنْتَ يُوسُفُ **"Onlar "Yoksa sen Yusuf musun?" dediler."**

Hz. Yusufu nasıl tanıdıkları hakkında çeşitli açıklamalar yapılmıştır.

-Hz. Yusuf, beraber oldukları dönemdeki durumları anlattı, böylece tam kanaatleri geldi.

-Onlara tebessüm edince gülüşünden tanıdılar.

-Başından tacı çıkardı, saçında aynen babası Yakub'a benzer beyaz bir alâmet vardı.

قَالَ اَنَا۠ يُوسُفُ وَهٰذَآ اَخِى **"O da "Ben Yusuf'um ve bu da kardeşim" dedi."**

Bünyamin, Hz. Yusufun ana-baba bir kardeşi idi. Hz. Yusufun böyle demesi, kendini onunla tanıtmak içindi.

قَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا **"Doğrusu Allah, bizi lutfuyla nimetlendirdi."**

Allah bizi selâmete çıkarmakla ve ikramda bulunmakla bize lütufta bulundu.

اِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ **"Gerçekten de kim Allah'dan korkar ve sabrederse, şüphesiz Allah muhsin olanların ecrini zayi etmez."**

Sabırdan murat,

-Belâlara sabretmek,

-İtaat hususunda sabır göstermek

-Veya günahlardan kaçınmak olabilir.

"Allah onların ecrini zayi etmez" denilebileceği halde **"Allah muhsin olanların ecrini zayi etmez"** denilmesi, muhsin olanların takva ve sabrı cem eden kimseler olduğuna tenbihte bulunmak içindir.

91- قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا **"Dediler ki: Vallahi, Allah seni bize üstün kıldı."**

Allah seni bize hüsn-ü suret ve kemâl-i siretle (suret güzelliği ve güzel ahlâkla) üstün kıldı.

وَاِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ **"Biz gerçekten büyük hata işlemiştik."**

Biz ise, sana yaptıklarımızla gerçekten günahkâr kimseleriz.

92- قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ **"Dedi: Bugün size bir kınama yoktur."**

يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ **"Allah sizi bağışlasın."**

وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ **"O, merhamet edenlerin en merhametlisidir."**

Çünkü O, hem küçük günahları hem de büyük günahları bağışlar, tevbe edene lütufta bulunur.

Hz. Yusufun keremini gösteren bir durum da şudur. Kardeşleri kendisine "Sen sabah akşam bizi yemeğe davet ediyorsun, biz ise Sana yaptıkla-

rımızdan dolayı gerçekten çok utanıyoruz" demişlerdi. Hz. Yusuf onlara şöyle dedi: "Mısır ahalisi bana ilk gördükleri nazarla bakıyor ve "Yirmi dirheme satılan bir köle, ta nerelere kadar çıktı, hayret!" diyorlardı. Ben ise sizlerin gelmesiyle şeref buldum, sizin benim kardeşlerim ve benim Hz. İbrahimin torunlarından olduğumu bilmeleriyle onların gözünde büyüdüm."

93- اِذْهَبُوا بِقَمِيصِى هٰذَا **"Alın şu gömleğimi götürün."**
فَاَلْقُوهُ عَلٰى وَجْهِ اَبِى يَاْتِ بَصِيرًا ۚ **"Babamın yüzüne sürün, gözü açılsın."**
وَاْتُونِى بِاَهْلِكُمْ اَجْمَعِينَ ۚ **"Ve bütün ailenizle bana gelin."**

Kadınlarınızla, çocuklarınızla, kölelerinizle hepiniz buraya gelin.

94- وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ اَبُوهُمْ اِنِّى لَاَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَآ اَنْ تُفَنِّدُونِ **"Kafile** (Mısır'dan) **ayrıldığında, babaları dedi ki: Eğer bana bunak demezseniz, doğrusu ben Yusuf'un kokusunu alıyorum."**

Babaları, yanında olanlara dedi: Şayet bana "bunak" demezseniz, diyeceğim o ki Yusuf yakınlarda.

95- قَالُوا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِى ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ **"Dediler: Vallahi sen hâlâ o eski şaşkınlığındasın."**

Yusufa olan aşırı sevgin Sana böyle söyletiyor. Eskiden beri O'na kavuşmak ümidiyle hep böyle şeyler söylüyorsun.

96- فَلَمَّا اَنْ جَآءَ الْبَشِيرُ اَلْقٰيهُ عَلٰى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا ۚ **"Müjdeci geldiğinde gömleği Yakub'un yüzüne koydu, hemen gözü açıldı."**

Rivayete göre, gömleği getiren Yehuza idi. "Yusufun kana bulanmış gömleğini babama ben götürmüş, O'nu üzmüştüm. Şimdi de bunu ben vereyim de O'nu sevindireyim" demişti.

قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنِّى اَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ **"Dedi: Ben size, 'Allah'dan sizin bilmediklerinizi bilirim' demedim mi?"**

"Ben Yusuf'un hayatı ve ferahlayacağınız hususunda, sizin bilmediklerinizi Allah tarafından bilirim demedim mi?"

Denildi ki: **"Ben size demedim mi?"** müstakil bir kelâmdır veya **"ben Yusuf'un kokusunu alıyorum"** ifadelerine işaret edilmiş olabilir. Bu du-

rumda devamı da, **'Allah'dan sizin bilmediklerinizi bilirim'** şeklinde başka bir cümle olur.

97- قَالُوا يَا اَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا **"Dediler: Ey babamız, günahlarımız için Allah'a istiğfar eyle."**

اِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ **"Biz gerçekten büyük günah işlemiştik."**

Günahını itiraf edenin hakkı ise, bağışlanması ve kendisi için mağfiret istenmesidir.

98- قَالَ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي **"Dedi: "Sizin için daha sonra Rabbimden mağfiret dileyeceğim."**

اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ **"Şüphesiz O, Ğafur'dur – Rahîm'dir."**

Hz. Yakubun hemen onlar için istiğfar etmemesi, seher vakti, gece namazı veya Cum'a gecesi gibi uygun bir icabet vakti aramak için olabilir.

Veya Yusufun onlara hakkını helâl etmesini isteyip ardından mağfiret talebinde bulunmak olabilir. Veya O'nun kardeşlerini bağışladığını bilme gayesiyle olabilir. Çünkü mazlumun affı, mağfiretin bir şartıdır. Bu konuda gelen bir rivayet de bunu teyid eder: Hz. Yakub ayakta kıbleye yöneldi, dua ediyordu. Yusuf da arkasında O'nun duasına "Amin" diyordu. Kardeşleri de onların arkasında huşu içerisinde boyun bükmüş vaziyette ayakta durmuşlardı. Sonra Hz. Cebrail nazil oldu, "Allah duana icabet etti, onlara da Senden sonra nübüvvet görevi verdi" dedi.

Bu rivayet şayet sahihse, Hz. Yakub'un oğullarının Peygamberliğine bir delildir. Bu durumda onlardan sadır olan hataları, nübüvvet öncesine ait durumlar olur.

99- فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ اٰوٰى اِلَيْهِ اَبَوَيْهِ **"Yusuf'un yanına vardıklarında, annesini ve babasını kucakladı, yanına aldı."**

Rivayete göre, Hz. Yakub ve yanındakiler Mısıra geldiklerinde Onları Hz. Yusuf ve hükümdar Mısır halkıyla beraber karşıladılar. Erkek – kadın toplam yetmiş iki kişi idiler. Hz. Musa zamanında Mısırdan çıktıklarında ise sayıları, çocuk ve yaşlılar haricinde altıyüzbin beşyüz yetmiş küsura ulaştı.

Ayette Hz. Yusufun ebeveyninden maksat, babası ve teyzesidir. Amca, baba yerine sayıldığı gibi teyze de anne yerine geçer. Bunun bir misalini Hz. Yakubun evlatlarının **"Senin ilâhına ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan bir tek ilâha ibadet edeceğiz."** (Bakara, 133) demele-

rinde görürüz. Hz. Yakubun oğulları "senin ataların" diye sayarken Hz. İsmaili, dedeleri Hz. İshakla beraber saymışlardır.

Veya Hz. Yakub, Yusufun annesinin ölümünden sonra Yusufun teyzesiyle evlenmesinden dolayı böyle denilmiş olabilir. Çünkü üvey anneye de anne denilir.

وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ اٰمِنِيْنَ **"Ve "Allah'ın dilemesiyle güven içinde Mısır'a girin" dedi."**

Mısıra, kuraklık ve her türlü nahoş şeylerden emin olarak girin.

100- وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ **"Anne babasını taht üzerine oturttu."**

وَخَرُّوا لَهٗ سُجَّدًا **"Ve hepsi Onun için secdeye kapandılar."**

Ayette secdeden murat, onların selâm ve hürmetlerini sunmalarıdır. Çünkü secde onlarda, bu manayı ifade için yapılmaktaydı.

Şöyle de denildi: Hz. Yusuf için Allaha şükür secdesi yaptılar.

Denildi ki: Zamir Allaha râcidir. Bu secdeye Hz. Yusufun anne – babası ve kardeşleri dahildir. Secde sonrası Hz. Yusuf anne-babasını tahta oturtmuştur. Ayette tahta oturtmanın önce nazara verilmesi, Hz. Yusufun onları tazime verdiği önemi göstermek içindir.

وَقَالَ يٰٓاَبَتِ هٰذَا تَاْوِيْلُ رُءْيَايَ مِنْ قَبْلُ **"Yusuf dedi: Babacığım, işte bu önceki rüyamın te'vilidir."**

قَدْ جَعَلَهَا رَبِّيْ حَقًّا **"Gerçekten Rabbim onu hak kıldı."**

وَقَدْ اَحْسَنَ بِيْ **"Ve bana hakikaten ihsanda bulundu."**

اِذْ اَخْرَجَنِيْ مِنَ السِّجْنِ **"Çünkü beni zindandan çıkarttı."**

وَجَآءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ اَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِيْ وَبَيْنَ اِخْوَتِيْ **"Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra, sizi çölden getirtti."**

Hz. Yusufun, Cenab-ı Hakkın kendisine olan nimetlerini sayarken kuyudan çıkarılmasını burada zikretmeyişi, kardeşlerini mahcup etmemek ve üzmemek içindir.

اِنَّ رَبِّيْ لَطِيْفٌ لِّمَا يَشَآءُ **"Şüphesiz Rabbim dilediği şeyi lütfedendir."**

Rabbimin tedbiri çok latiftir. Çünkü her türlü zorluğa O'nun meşieti nüfuz eder ve zorlukları kolaylaştırır.

إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ **"Şüphesiz O, Alîm'dir – Hakîm'dir."**

O, gerçekten **Alîm'dir**, her türlü maslahat ve tedbiri bilir. **Hakîm'dir**, her şeyi vaktinde ve hikmetin gerektirdiği şekilde yapar.

Rivayete göre Hz. Yusuf babasına depolarını birer birer gezdirip gösterdi. Kağıt – kalem kısmına gelince, babası şöyle dedi: "Yavrum, bu kadar kağıt – kalem varken sekiz konak ilerde olan babana mektup yazmana engel ne idi?"

Hz. Yusuf şöyle cevap verdi: "Cebrail böyle emretti."

-Peki, sebebini sordun mu?

-Babacığım, sebebini Sen daha iyi sorarsın.

Bunun üzerine Hz. Yakub Cebraile bu yasağın sebebini sordu, Hz. Cebrail şöyle cevap verdi:

Sen, **"Siz habersizken Onu kurt yemesinden korkarım"** (Yusuf, 13) demiştin ya, Allahu Teâlâ "benden korkması gerekirdi" buyurdu ve Yusufun mektup yazmasını yasaklamamı bana emretti.

101- رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ **"Ey Rabbim! Bana mülkten verdin."**

وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ **"Ve bana ehadisin te'vilinden öğrettin."**

فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ **"Ey gökleri ve yeri yoktan var eden!"**

أَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ **"Sen dünya ve ahirette benim velimsin."**

Sen benim velimsin, yardımcımsın, işimi deruhte edensin.

تَوَفَّنِي مُسْلِمًا **"Beni bir müslim olarak vefat ettir."**

وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ **"Ve beni salih kullarının arasına kat!"**

Salihlerden murat, kendi ecdadından salihler olabildiği gibi, genel anlamda mertebe ve şereflilikte salih olanlar zümresi de olabilir.

Rivayete göre Hz. Yakub, Hz. Yusufun yanında yirmidört yıl kaldı, sonra vefat etti. Şam'da babası Hz. İshakın yanına gömülmeyi vasiyet etmişti. Hz. Yusuf, vasiyeti yerine getirdi. Şam'dan döndükten sonra yirmiüç sene daha yaşadı. Sonra nefsi daimî saltanata iştiyak duydu ve ölümü arzuladı. Allahu Teâlâ da O'nu tertemiz bir şekilde vefat ettirdi. Mısır halkı defnedileceği yer hususunda tartıştılar, neredeyse birbirleriyle savaşma durumuna geldiler. Sonunda mermerden bir tabuta yerleştirip Nil nehrine yerleştir-

meye karar verdiler. Ta ki sular O'nun kabrine uğrayıp oradan Mısıra yayılsın, onlar da bununla bereket bulsunlar.

Sonra Hz. Musa Hz. Yusufun kabrini, ecdadının kabirlerinin olduğu yere nakletti.

Hz. Yusuf, yüzyirmi yıl yaşamıştı. Züleyhadan iki oğlu oldu, bunlardan biri Hz. Yuşa'nın ceddidir, bir de kızı oldu, o da Hz. Eyyûb'un hanımıdır.

102- ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ **"İşte bu, sana vahiyle bildirdiğimiz gayb haberlerindendir."**

"İşte bu" ifadesi Hz. Yusuf hakkında anlatılanlara bakar.

وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ اَجْمَعُوا اَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ **"Yoksa onlar yapacaklarına karar verip tuzak kurarlarken sen yanlarında değildin."**

Ayetteki hitab, Hz. Peygamberedir.

Yani, bu anlatılanlar gaybî şeylerdir, Sen bunları vahiy yoluyla öğrendin. Yoksa Sen, Yusufun kardeşleri O'nu kuyuya bırakmaya kesin karar verdiklerinde ve babalarının O'nu kendileriyle göndermesi için tuzak kurduklarında onların yanında değildin. Seni yalanlayanlara da gizli olmadığı üzere, Sen bunları işiten biriyle karşılaşıp da, bunları ondan öğrenmiş değilsin. Gerçi bu cihet ayette nazara verilmemiştir. Bu kıssa dışında başka yerde, **"İşte bunlar gayb haberlerindendir, bunları sana vahyediyoruz. Bundan önce bunları ne sen bilirdin, ne de kavmin"** (Hûd, 49) ayetinde buna dikkat çekildiğinden, burada ayrıca belirtilmemiştir.

103- وَمَا اَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ **"Sen ne kadar hırs da göstersen, insanların çoğu mü'min olacak değillerdir."**

Ama insanların çoğu inatları ve küfür üzere kalmakta ısrarları sebebiyle, sen ne kadar iman etmelerini arzulasan ve kendilerine ayetler göstersen de, yine de iman etmezler.

104- وَمَا تَسْئَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ **"Hâlbuki Sen onlardan herhangi bir ücret de istemiyorsun."**

Hâlbuki Sen, bunları haber vermek, Kur'anı anlatmak hususunda onlardan herhangi bir ücret istemiyorsun.

اِنْ هُوَ اِلاَّ ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ **"O** (Kur'ân)**, ancak âlemlere bir öğüttür."**

105- وَكَاَيِّنْ مِنْ اٰيَةٍ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ

"Bununla beraber göklerde ve yerde nice âyetler var ki, insanlar onlara uğrarlar, ama yüz çevirip geçerler."

Göklerde ve yerde Allahın varlığına, hikmetine, kudretinin kemâline ve bir olduğuna dair nice ayetler vardır ki insanlar o ayetlere muhatap olurlar, görürler. Ama yüz çevirirler, onlar hakkında tefekkür etmezler, onlardan bir ibret almazlar.

106- وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلاَّ وَهُمْ مُشْرِكُونَ **"Onların çoğu Allah'a müşrik olarak inanır."**

İnsanların çoğu, Allahın varlığını ve yaratıcı olduğunu kabul etmekle beraber,

-Allahtan başkasına ibadet ederek,

-Din adamlarını Rabler edinerek,

-Allaha oğul isnad ederek,

-Nur ve zulmet gibi kavramlarla,

-Sebepleri bir nevi yaratıcı sanmak ve benzeri tarzlarda Allaha şerikler kılarlar.

Ayetin,

-Mekke müşrikleri,

-Münafıklar,

-Ehl-i kitap hakkında indiği hususunda farklı görüşler nakledilir.

107- اَفَاَمِنُوا اَنْ تَاْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ اَوْ تَاْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لاَ يَشْعُرُونَ **"Yoksa onlar Allah'ın azabından hepsini saracak bir felaket gelmesinden veya farkında değillerken kendilerine ansızın kıyametin gelmesinden emin mi oldular?"**

Onları bürüyen, hepsini içine alan ilâhî bir azabın kendilerine gelmesinden veya öncesinde hiçbir alâmet yokken ve kendilerinin de hiçbir hazırlığı olmadan kıyametin gelivermesinden emin mi oldular?

108- قُلْ هٰذِهٖ سَبِيلِى **"De ki: İşte bu benim yolum."**

"İşte bu" ile işaret olunan tevhide davet ve ahirete hazırlıktır. Bunun için ayetin devamı **"yolu"** şöyle açıklar:

اَدْعُوا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصِيرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِى **"Basiret üzere Allah'a davet ediyorum, ben ve bana uyanlar işte böyleyiz."**

Sizi Allaha gözü kapalı olarak körü körüne inanmaya değil, delil ve hüccete dayanarak iman etmeye çağırıyorum.

وَسُبْحَانَ اللّٰهِ **"Ve Subhanallah** (Allah'ı tesbih ederim)."

وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ **"Ve ben müşriklerden değilim."**

109- وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلاَّ رِجَالاً نُوحِى اِلَيْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى **"Biz senden önce de, o beldelerin ahalisinden ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik."**

Ayet, **"Şayet Rabbimiz dileseydi melekler indirirdi."** (Fussılet, 14) ayetinde ifade edilen "meleklerden peygamber gelme" meselesine bir reddir.

Denildi ki: Ayet, kadınlardan peygamber gelmesini nefyetmektedir.

"Kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri"

Sana vahyettiğimiz gibi onlara da vahyetmekteyiz. Böylece onlar bu vahiyle diğer insanlardan farklı olurlar, ayrılırlar.

Ayette ilâhî vahyin geldiği kimselerin çölde yaşayanlar değil, şehir hayatında yaşayanlardan olduğuna dikkat çekilmiştir. Çünkü onlar, çölde yaşayanlara göre hem daha bilgili, hem de daha halîmdirler.

اَفَلَمْ يَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Şimdi arzda gezip de kendilerinden önce gelip geçenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı?"**

Onlar, daha önceki devirlerde peygamberleri ve ayetleri yalanlayanların akıbetine bakmadılar mı, ta ki Seni yalanlamaktan kaçınsınlar!

Veya onlar önceki devirlerde dünyaya kendini kaptırıp helâk olan kimselerin akıbetine bakmadılar mı, ta ki kendilerini dünya sevgisinden kurtarsınlar!

وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا **"Elbette ahiret yurdu müttakiler için daha hayırlıdır."**

Elbette ahiret hayatı, şirkten ve günahlardan sakınanlar için çok daha hayırlıdır.

أَفَلَا تَعْقِلُونَ **"Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız?"**

Akıllarınızı kullanmıyor musunuz ki, ahiretin daha hayırlı olduğunu bilesiniz.

110- حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْئَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا **"Nihayet peygamberleri** (onların iman etmelerinden) **ümit kesecek hale gelince ve kendilerine yalan söylendiğini zannedince..."**

Yani, zamanın böyle akıp gidişi ve başınıza bir şey gelmemesi sakın sizi aldatmasın. Çünkü önceki devirlerde de inkâr edenlere mühlet verildi. Öyle ki onlara gönderilen elçiler dünyada onlara galip gelmeyeceklerini zannettiler. Küfre dalmaları ve herhangi bir engel olmadan refah içinde yaşamaları sebebiyle onların imana gelmelerinden ümitlerini kestiler.

Nefislerinin kendilerine galip geleceklerini söylemesinde veya kavimlerinin iman vaadinde yalan söylediklerini zannettiler.

Denildi ki: Ayetteki zamir, Peygamberlerin gönderildiği kimselerdir. Yani, o kavimler Peygamberlerin yaptıkları davette ve ilâhî azapla korkutmalarında yalan söylediklerini zannettiler.

Şöyle de mana verildi: O kavimler, Peygamberlerin yalancı çıktıklarını, onlara vaad edilen ilâhî yardımın gelmeyeceğini, işlerin kendilerine karıştırıldığını zannettiler.

İbnu Abbastan ayetle ilgili şöyle bir açıklama nakledilir: "Peygamberler, kendilerine vaat edilen ilâhî yardım hususunda kendilerine yapılan vaadin yerine getirilmeyeceğini zannettiler."

Bu rivayet şayet sahihse, bundan murat kalbe vesvese yoluyla gelen bazı iç konuşmalardır.

Bu böyle olmakla beraber, ayetten murat temsil yoluyla kâfirlere verilen sürenin uzun olması ve mühlet verilmesini anlatmak da olabilir.

جَاءَهُمْ نَصْرُنَا **"Onlara yardımımız geldi."**

فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ **"Böylece dilediklerimiz kurtarıldı."**

İşte, böyle zannedildiği bir vakitte yardımımız gelir, Peygamber ve ehl-i iman kurtarılır.

Ayette kimlerin kurtulacağının belirlenmemesi, Allahın necatını istediği kimselerin Peygamber ve ehl-i iman olduğunun, bu kurtuluşta kendilerine ortak olacak başka kimse olmadığının malum olmasındandır.

وَلاَ يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ **"Mücrimler topluluğundan bizim azabımız geri çevrilmez."**

"Azabımız o suçluların başına indiğinde, onlardan çevrilmez."

Ayette, Allahın kimler için kurtuluş dileyeceğinin bir beyanı vardır.

111- لَقَدْ كَانَ فِى قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِى الْأَلْبَابِ **"Gerçekten de onların kıssalarında akıl sahipleri için bir ibret vardır."**

"Onların kıssaları"ndan murat

-Peygamberlerin ümmetleriyle olan kıssaları,

-Veya Hz. Yusufun kardeşleriyle olan durumu olabilir.

"Ulu'l-elbab"dan murat ülfet ve hisse meyletme şaibelerinden uzak olan akıl sahipleridir.

مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى **"Bu, uydurulmuş bir söz değildir."**

وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ **"Lâkin O, kendisinden önce gelenlerin bir tasdikidir."**

O Kur'an, önceki ilâhî kitapların tasdikidir.

وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَىْءٍ **"Ve her şeyin bir tafsilidir."**

Ve Kur'an, dinde ihtiyaç duyulan her şeyin tafsilidir. Çünkü, dînî bütün meselelerin ya doğrudan veya dolaylı olarak Kur'anda bir senedi vardır.

وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ **"Ve iman edecek bir kavim için hidayet ve rahmettir."**

Kur'an, dalaletten bir kurtuluş, kendisiyle dünya ve ahiret saadetine nail olunan bir rahmettir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Kölelerinize Yusuf sûresini öğretiniz. Çünkü, hangi Müslüman bu sûreyi okusa, ailesine ve kölelerine öğretse, Allah ona ölüm sekeratını kolaylaştırır ve her bir Müslümana haset etmemek konusunda bir kuvvet verir."

RA'D SÛRESİ

Ra'd Sûresi Medenîdir, kırk üç ayettir.
Mekkî olduğunu söyleyenler de olmuştur.

164. DERS

Tekvînî Âyetler

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- الٓمٓرٰ **"Elif, Lâm, Mîm, Ra."**

Denildi ki: Bunun manası: "Ben Allahım, bilirim ve görürüm."

تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ **"İşte bunlar Kitabın âyetleridir."**

Kitap'tan murat, bu sûredir. **"İşte bunlar"** ifadesi ise, sûrenin ayetlerine işarettir. Yani, "bu ayetler, sûrenin ayetleridir."

Kitap'tan murat Kur'an da olabilir. Bundan murat, Kur'anın tamamıdır.

وَالَّذِىٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ **"Rabbinden Sana indirilen haktır."**

Bundan öncesini mübteda saydığımızda, bu ifade haber olur. Yani, "Kitab'tan olan işte şu ayetler, Rabbinden Sana hak olarak indirildi."

"Hak" ifadesi, cümlenin evveline bir delil gibidir.[1]

"Hak" ifadesinin elif-lâmlı olarak "El-hak" şeklinde gelmesi, hak olanın Allahtan indirilene has oluşuna delâlet etse de, açıktan veya zımnî olarak bundan daha geneldir. Mesela kıyas yoluyla sabit olan ve Kur'anın tâbi olunmasını güzel gördüğü şeyler de "hak"tırlar.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يُؤْمِنُونَ **"Lâkin insanların çoğu iman etmezler."**

Çünkü dikkatle bakmamakta, tefekkür etmemektedirler.

2- اَللّٰهُ الَّذِى رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا **"Allah O'dur ki, gördüğünüz gibi gökleri direksiz yükseltti."**

Görmek", öncekinin sıfatı olabileceği gibi, yeni bir cümle de olabilir.

Sıfat olarak: O Allah ki, göreceğiniz bir direk olmadan gökleri yükseltti.

Cümle olarak: O Allah ki, bir direk olmadan gökleri yükseltti. Bir direk olmadığını siz de görüyorsunuz.

---

[1] Yani, vahiy yoluyla olmayan bilgilerde zaman zaman hakka ulaşılsa da, zaman zaman da batıl bir şey hak zannedilebilir.

Göklerin bu şekilde yükseltilmesi Sani-i Hakîm olan Allahın varlığına bir delildir. Çünkü gerçekte eşit durumda olan diğer cisimlere göklerin tercih edilip yükseltilmesi, yükselmeyi iktiza eden özellikler verilmesi.

-Cisim ve cismanî olmayan,

-İradesiyle bazı mümkinatı diğerlerine tercih eden bir tahsis ediciyi gerektirir.

Ayetlerde zikredilen diğer durumlara da aynen bu metot üzere bakmak gerekir.

ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ **"Sonra arşa istiva etti."**

Sonra, hıfz ve tedbirle arşa istiva etti.[2]

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ **"Güneşi ve ayı musahhar kıldı."**

Allah, güneş ve ayı, dilediği şekilde harekete musahhar kıldı, boyun eğdirdi. Bunun sonucu olarak hem güneş hem de ay varlıkların vücut bulmalarında ve devam etmelerinde fayda verecek şekilde belli bir sür'atle daimî hareket hâlindedirler.

كُلٌّ يَجْرِى لِاَجَلٍ مُسَمًّى **"Bunların her biri belli bir ecele kadar akar gider."**

Bunların her biri için devrini tamamlayacağı belirli bir zaman (ecel-i müsemma) vardır.

Veya bundan murat **"Güneş dürüldüğünde." "Yıldızlar karartıldığında."** (Tekvîr, 1-2) ayetlerinde nazara verildiği üzere kıyamette sistemlerinin bozulmasını nazara vermek de olabilir

يُدَبِّرُ الْاَمْرَ **"İşi O yönetir."**

İcad – idam (vücut vermek – vücudunu ortadan kaldırmak) ihya imate (hayat vermek – öldürmek) ve diğer tasarruflarda bulunur.

يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ **"Âyetleri açıklar."**

-Allah, ayetleri indirir ve onları ayrıntılarıyla açıklar.

-Veya bundan murat, Allahu Teâlânın ardı ardına deliller ihdas etmesi de olabilir.

---

2 Bununla ilgili olarak bkz. A'raf, 54.

لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ **"Ta ki, Rabbinize kavuşacağınızı yakînen bilesiniz."**

Ta ki bu ayetleri iyice düşünüp Allahın kemâl-i kudretini anlayasınız, eşyayı bu şekilde yaratmaya ve idare etmeye kâdir olan zâtın, yeniden yaratmaya ve insanların şu dünyada yaptıklarının karşılığını vermeye de kâdir olduğunu bilesiniz.

3- وَهُوَ الَّذِى مَدَّ الْاَرْضَ **"O ki, yeryüzünü yayıp döşedi."**

O Allah ki, ayaklar onda sebat etsin, hayvanlar hareket etsin diye yeryüzünü uzunluğuna ve genişliğine yaydı.

وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِىَ وَاَنْهَارًا **"Onda azametli dağlar ve ırmaklar meydana getirdi."**

Ayette dağ ve nehirlerin beraber zikri, nehirlerin dağlar vasıtasıyla meydana gelmesindendir.

وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ **"Ve orada bütün mahsullerden çift olarak yaptı."**

Allah, bütün mahsullerden tatlı-ekşi, siyah-beyaz, küçük-büyük gibi iki sınıf yaptı.

يُغْشِى الَّيْلَ النَّهَارَ **"Geceyi gündüzün üzerine örter."**

Böylece gündüzün yerini gece alır, hava aydınlık iken karanlık bir şekle girer.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ **"Düşünen bir kavim için, bunda muhakkak ki ibretler vardır."**

Çünkü bütün bunların bu şekilde meydana gelmeleri, başka şekilde olabilmeleri mümkün olduğu halde, bu tarz özellikler göstermeleri; tasarrufta bulunan, her şeyin sebeplerini müheyya kılan bir Sani-i Hakîmin varlığına delildir.

4- وَفِى الْاَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ **"Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar vardır."**

Yeryüzünde değişik özelliklerde toprak parçaları meydana getirdi. Bunların bir kısmı hoş, bir kısmı çoraktır. Bir kısmı yumuşak, bir kısmı serttir. Bazısında tarım yapılır, ağaç yetişmez, bir kısmında da ağaç yetişir, tarım

yapılmaz. Şayet bunlar dilediği şeyi yapmaya kâdir olan bir Zâtın tahsisi olmasaydı, böyle olmazdı. Çünkü, bu toprak parçaları aynı tabiatta müşterektirler. Hepsi benzeri şartlar altında ve aynı semavî sebeplere maruzdurlar. Nisbet ve durumlar itibariyle yan yana ve ortaktırlar.

وَجَنَّاتٌ مِنْ اَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ **"Ayrıca üzüm bağları, ekinler, çatallı ve çatalsız hurmalıklar vardır."**

يُسْقٰى بِمَآءٍ وَاحِدٍ **"Hepsi bir tek su ile sulanır."**

وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ فِى الْاُكُلِ **"Bunların bir kısmını bir kısmına lezzet olarak üstün kılarız."**

Bunlar aynı su ile sulanmakla beraber şekil, miktar, koku ve tat itibarıyla birbirinden farklıdırlar. Bu da aynı şekilde Sani-i Hakîme delâlet eder. Çünkü, asılları ve sebepleri aynı olmakla beraber bu şekilde farklılıklar meydana gelmesi, ancak ve ancak kudret ve irade sahibi bir Zâtın tahsisi iledir.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ **"Aklını kullananlar için bunda ibretler vardır."**

Akıllarını tefekkürle kullanan kimseler için bunlarda nice ayetler, ibretler vardır.

5- وَاِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ **"Eğer şaşıyorsan, asıl şaşılacak şey onların şu sözleridir:"**

ءَاِذَا كُنَّا تُرَابًا ءَاِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ **"Biz toprak olup gittikten sonra, gerçekten yeniden mi yaratılacağız?"**

Ey Peygamber! Eğer onların öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmelerine hayret ediyorsan, gerçekten de onların bu hâli ve şu sözleri hayret edilmeye layıktır. Çünkü Sana anlatılan bu şeyleri yaratmaya kâdir olana, bunları yeniden yapmak çok daha kolaydır.

Üstteki ayetler ilk yaratılışa birer delil olduğu gibi, bütün bunlar Allahın ilminin ve kudretinin kemâline ve maddelerin O'nun çeşit çeşit tasarruflarını kabulüne delâlet etmekle, yeniden yaratılışa da delil olmaktadırlar.

اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ **"İşte bunlardır Rablerini inkâr edenler."**

Çünkü Allahın diriltmeye kadir olduğunu inkâr ettiler.

وَأُولَٰئِكَ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ ۚ **"Ve işte bunlardır boyunlarına demir halkalar geçirilenler."**

Bunlar, kurtuluşları umulmayacak bir şekilde dalalete kendilerini kaptırmış kimselerdir.

Veya bundan murat, diğer âlemde zincire vurulmalarını anlatmak da olabilir.

وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۚ **"Ve işte bunlardır cehennem ashabı."**

هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ **"Onlar orada ebedîdirler."**

O cehennemden asla çıkarılmazlar. **"Onlar orada ebedidirler"** ifadesi, cehennemde ebediliğin kâfirlere has olduğunu gösterir.[3]

6- وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ **"Ve senden iyilikten önce hemen kötülüğü getirmeni isterler."**

Bunlar, afiyet istemek yerine, acele ile cezayı istiyorlar. Şöyle ki: Dünyada başlarına gelecek azap ile tehdit edildiklerinde, dalga geçerek hemen gelmesini istemişlerdi.

وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ ۗ **"Oysa daha önce onlara misal olacak cezalar gelip geçmiştir."**

Onlar gibi ilâhî ayetleri yalanlayanların cezaları gözler önündedir. Onlara ne oluyor ki bunlardan ibret almıyorlar, onların başlarına gelenin kendi başlarına da gelebileceğini hesap etmiyorlar?

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَىٰ ظُلْمِهِمْ ۖ **"Ve gerçekten Rabbin, zulümlerine karşılık insanlara mağfiret sahibidir."**

Senin Rabbin, insanlar kendi nefislerine zulmetmelerine rağmen yine de onlara mağfiret edicidir.

Ayette tevbeden önce Allahın affının caiz oluşuna bir delil vardır. Çünkü tevbe eden kimse, artık zulmü üzere değildir.

Allahın tevbe etmeyeni affetmesini uygun görmeyenler ise, ayetteki **"zulüm"** ifadesini "küçük günahlar" şeklinde yorumladılar. Çünkü, büyük

---

[3] Yani, ehl-i iman olup ta günahları fazla olan kimseler, cezalarını çekmek üzere cehenneme gönderilirler. Ama orada daimî değillerdir, cezalarının bitiminde cennete alınırlar.

günahlardan kaçınan kimselerin küçük günahları bağışlanmaktadır: **"Eğer size yasaklanan kebairden** (büyük günahlardan) **kaçınırsanız, küçük günahlarınızı örteriz ve sizi hoş bir yere koyarız."** (Nisa, 31)

Veya bunlar Allahın mağfiretini "örtmek ve mühlet vermek" şeklinde te'vil ettiler.

وَاِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ **"Ve gerçekten Rabbin, azabı da çok şedid olandır."**

Allahın cezalandırmasının şedid olması, kâfirler içindir veya dilediği kimseler içindir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Allahın affı ve bağışlaması olmasaydı kimse rahat bir hayat yaşayamazdı. O'nun vaîdi ve cezası da olmasaydı herkes "Allah nasıl olsa affeder" deyip günahlara dalardı."

7- وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهٖ **"O kâfirler, "Rabbinden ona bir ayet** (mu'cize) **indirilse ya?" derler."**

Onlar, Hz. Peygambere inen ayetleri ayetten saymıyor, Hz. Musa ve Hz. İsaya verilenler gibi mu'cizeler talep ediyorlardı.

اِنَّمَا اَنْتَ مُنْذِرٌ **"Sen ancak bir uyarıcısın."**

Ey Peygamber! Sen de diğer Peygamberler gibi ancak bir uyarıcısın. Sana düşen ancak nübüvvetinin sıhhatini gösteren mu'cize türlerini getirmektir, yoksa onların istediklerini göstermek değil.

وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ **"Ve her kavim için bir yol gösterici vardır."**

Her kavmin bir peygamberi vardır. Ona verilen mu'cize, kavmin durumuna göredir. Bu peygamberler hakka sevkederler ve doğru olana çağırırlar.

Ayetteki **"yol gösterici"**den murat doğrudan Allahu Teâlâ da olabilir. Yani Allah onların hepsine hidayet etmeye kâdirdir. Lakin O, hidayetini murat ettiklerini Sana indirdiği ayetlerle hidayete eriştirir.

Allahu Teâlâ, bunun peşinde

-İlminin ve kudretinin kemâline,

-Kaza ve kaderinin şümûlüne delil olan bazı durumları bildirdi. Bunda şu manaya bir uyarı vardır: Allah, onların istemiş oldukları sıradışı mu'cizeleri indirmeye kâdirdir. Onları indirmeyişi, onların bu mu'cizeleri istemelerinin doğruyu bulmak için değil, sırf inattan kaynaklanmasındandır.

Keza O, onlara hidayet etmeye de kâdirdir. Ama hidayet etmeyişi, onların küfür üzere olmaları hakkındaki hükmünden dolayıdır.

8- اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغِيضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ **"Allah her dişinin neyi taşıdığını ve rahimlerin neyi eksiltip neyi arttırdığını bilir."**

Allah, ceninde noksan ve fazla neler olduğunu, ana rahminde ne kadar kalacağını, rahimdeki ceninin sayısını bilir.

Şafiîlerin görüşüne göre, insanların ana rahminde kaldığı müddet en çok dört senedir. Bu müddet, İmam-ı Malike göre beş yıl, Ebu Hanifeye göre ise iki yıldır.

Rivayete göre Dahhak iki sene ana rahminde kalmış, Herem Bin Hayyan ise dört yıl kalmıştır.

Ana rahmindeki çocuk sayısının ise, belli bir haddi yoktur. Buna "dört" diyenler vardır, Ebu Hanife bu görüştedir. İmam-ı Şâfiî şöyle der: Yemenli bir zâttan işittim, dedi ki: Hanımım defalarca beşer beşer çocuk dünyaya getirdi.[4]

Rahimlerde noksan ve fazla olandan murat, hayız kanı olduğu da nazara verilmiştir.

Noksan kılmak veya ziyade yapmanın rahimlere isnadı mecazdır. Çünkü noksan kılan veya ziyade yapan, Allahtır.

وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ **"O'nun nezdinde her şey bir ölçü iledir."**

Herşey Allah katında belli bir miktardadır, onu aşmaz, geri de kalmaz. Bu ayet, **"Gerçekten biz, her şeyi bir kaderle yarattık."** (Kamer, 49) ayeti gibidir. Çünkü Allahu Teâlâ meydana gelen her şey için belirli bir vakit ve hâl tahsis etmiş ve o şeye gerekli sebepleri müheyya kılmıştır.

9- عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ **"O, gaybı ve şehadeti bilendir** (görünmeyeni de bilir, görüneni de.)"

Allah, hem histen uzak olanları, hem de göz önünde olanları bilendir.

الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ **"Kebîr'dir – Müteal'dir."**

O, **Kebîr'dir.** Yani şânı yücedir, ilminden hiçbir şey dışarıda kalmaz.

O, **Müteal'dir**. Yani her şeye kudretiyle hâkimdir.

---

[4] Burada ana rahminde kalınan süre ve ana rahmindeki çocuk sayısıyla alakalı bilgiler, dinî bilgiler olmayıp bu tefsirin yazıldığı dönemdeki tıbbî bilgileri yansıtır. Bu bilgilerin bir kısmının günümüz tıbbı açısından yanlış olması, tefsirdeki dinle ilgili açıklamalara bir zarar vermez. Sadece o dönemdeki tıb ilminin bazı bilgilerini gösterir.

Cenab-ı Hakkın **"Müteal"** oluşu şunu da ifade eder: O, mahlûkatın özelliklerinden yüce ve mukaddestir.

10- سَوَآءٌ مِنْكُمْ مَنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهٖ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِالَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ **"Sizden sözü gizleyenle açığa vuran, gece gizlenenle gündüz açığa çıkan, O'nun için eşittir."**

Ayet, önceki ayetle muttasıldır, Allahın ilminin kemâlini ve şümûlünü ifade etmektedir.

11- لَهٗ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖ **"Her insan için önünden ve arkasından takip edenler vardır."**

Buradaki zamir, bir önceki ayette nazara verilen kimselerle alakalıdır. Yani, sizden biri içinden geçirse veya bunu söylese, gecenin karanlığına gizlense veya gündüz gözler önünde olsa, her ne durumda olursa olsun onu takip eden görevli melekler vardır.

Bu meleklere **"muakkıbat"** yani "takip edenler" denilmesi, peş peşe olmalarından veya insanın peşinden gelip onun söz ve fiillerini yazmalarından dolayıdır.

Kelimenin çoğul olması, cemaatler hâlinde bu görevi yapmalarına işaret eder.

Bu melekler, o kimsenin önünden arkasından her canipten takibini yaparlar.

Ayette nazara verilen ön ve arka, insanın önden gönderdikleri ve tehir edip bıraktıklarına da işaret edebilir.

يَحْفَظُوْنَهٗ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ **"Onu Allah'ın emrinden korurlar."**

Meleklerin koruması değişik şekillerde olabilir:

-Kişi günah işlediğinde, görevli melekler o kimsenin taraf-ı İlahiden hemen ceza görmemesi için mühlet isterler, o kimse hakkında mağfiret talebinde bulunurlar.

-Onu zararlı şeylerden korurlar.

-Allahın emri dolayısıyla onun hâllerini kontrol ederler.

Denildi ki: Ayetteki مِنْ "min" harf-i cerri بِ "ba" manası taşır. Yani, "o melekler o kimseyi Allahın emri ile korurlar."

"Allahın emrinden" ifadesinin muakkıbat için ikinci bir sıfat olduğu

da söylendi. Yani, bu takible görevli melekler Allahtan aldıkları emirle bu işleri yaparlar.

Denildi ki: Muakkıbat, sultanın etrafında onu Allahın hükmünden -kendi vehmine göre- koruyacak olan görevlilere verilen isimdir.

إِنَّ اللّٰهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ **"Şüphesiz Allah, bir kavim kendilerini değiştirmedikçe onları değiştirmez."**

Allah, bir kavme verdiği afiyet ve nimet gibi halleri, onlar kendilerinde olan güzel halleri çirkin hallere değiştirmedikçe değiştirmez.

وَإِذَآ اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُوۤءًا فَلاَ مَرَدَّ لَهُ **"Allah bir kavme de kötülük murad etti mi, artık onun geri çevrilmesine imkan yoktur."**

وَمَالَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ **"Onlar için O'ndan başka bir veli de yoktur."**

Onlar için Allah dışında işlerini görecek, kendilerinden kötülüğü def edecek kimse yoktur.

Ayette, Allahın iradesine aykırı bir şeyin imkânsız olduğuna bir delil vardır.

12- هُوَ الَّذِى يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا **"O ki size korku ve ümit içinde şimşeği gösterir."**

Şimşekten rahatsızlık duyan kimse, şimşek çaktığında korkar, yağmur bekleyen kimse ise şimşeği görünce ümide kapılır.

وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ **"Ve o yağmur yüklü bulutları meydana getirir."**

13- وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ **"Gök gürültüsü hamd ile O'nu tesbih eder."**

Gök gürültüsü kendisi bizzat "Subhanallah, Elhamdülillah" diyerek tesbih ettiği gibi, onu duyanlar da böyle söylerler.

Gök gürültüsü, zâtı ile Allahın birliğine ve kudretinin kemâline delâlet ettiği gibi, O'nun lütfuna ve rahmetinin nüzülüne de delâlet eder. İbnu Abbas'tan şöyle nakledilir:

Rasûlullaha gök gürültüsünden sual edildi: "O, buluta görevli bir melektir, yanında ateş hazineleri vardır, bunlarla bulutları sevkeder" buyurdu.

وَالْمَلٰٓئِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ **"Melekler de O'nun korkusundan dolayı..."**

Melekler, Allah korkusu ve saygısı ile tesbihte bulunurlar.

وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ **"O yıldırımlar gönderir, onları dilediğine isabet ettirir."**

وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ **"Onlar ise, Allah hakkında mücadele edip duruyorlar."**

Onlar ise, Peygamberin anlattığı,

-Allahın ilim ve kudretinin kemâli,

-Uluhiyette tek olması,

-İnsanları ahirette yeniden yaratıp yaptıkları amellere göre karşılık vermesi gibi haberleri yalanlayarak Allah hakkında mücadeleye girişiyorlar.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Lebîd'in iki kardeşi Amir Bin Tufeyl ve Erbed Bin Rabia, Hz. Peygamberi öldürmek niyetiyle yola çıktılar. Hz. Peygamberin yanına varınca, Amir Hz. Peygamberle mücadeleye başladı, Erbed de kılıçla vurmak niyetiyle arkasına geçti. Hz. Peygamber, onun farkına vardı, "Allahım, dilediğin şekilde onlara karşı bana yardım et" dedi. Allah Erbede yıldırım gönderdi, yıldırım onu öldürdü. Âmir'e ise bulaşıcı bir hastalık isabet etti, onunla öldü. Ayet, bu münasebetle nazil oldu.

وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ **"Oysa Allah'ın kuvveti pek çetindir."**

Ayet metnindeki **"mihal"** kelimesi kuvvet, hile, gibi anlamlara gelir. Yani, Allah çok güçlüdür, hilesi çok çetindir, o kuvvete karşı konulamaz, O'nun hilesi karşısında bütün hileler boşa çıkar.

165. DERS

Hak - Batıl Temsili

14- لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ "Gerçek dua O'nadır."

Çünkü ibadet edilmeye ve kendisinden istenilmeye layık olan sadece O'dur, başkası değil.

Veya, icabet edilen dua, O'na yapılan duadır. Çünkü O, kendisine dua edene icabet eder. Ayetin devamı da bunu teyit etmektedir.

Her iki cihette de "Hak" kelimesi batılın mukabilidir.

Denildi ki ayette geçen "Hak" kelimesinden murat Allahu Teâlâdır. Ona yapılan her dua, hak duadır.

Bu ayetten evvel Erbed ve Amir ile ilgili bir sebeb-i nüzule yer verilmişti. Buna göre bu ayeti değerlendirdiğimizde, onların hiç hatırlarına gelmez bir şekilde helâk olmalarında Hz. Peygamberin duasına bir icabet söz konusu olduğuna ve kendisinin hak üzere bulunduğuna bir delil vardır.

Üstteki ayeti sebeb-i nüzule göre değil, genel bir şekilde değerlendirdiğimizde ise şunu görürüz:

Ayetten murat kâfirlerin Rasûlullah ile mücadelelerine karşı Allahtan başlarına bir ceza inmesini hatırlatmaktır ve Peygamberin duasına icabet edileceğini nazara vererek onları tehdittir.

Veya dalaletlerini ve görüşlerinin bozuk olduğunu beyan etmektir.

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لاَ يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ "O'nun dışında yalvarıp durdukları ise onlara hiçbir şeyle cevap veremezler."

Ama müşriklerin çağırdıkları, dua ettikleri putlar ise, kendilerine dua edenlere asla icabet edemez.

إِلاَّ كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ "Onlar (bu halleriyle) **ağzına su gelsin diye iki avucunu açan kimseye benzer."**

وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ "Hâlbuki, o su ona gelecek değildir."

Çünkü o su, camiddir, kendisine yapılan duanın farkına varamaz, icabette bulunmaya güç yetiremez, tabiatına muhalif bir şeyi getiremez. İşte, bunların ilâhları da böyledir.

وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ اِلاَّ فِى ضَلاَلٍ **"Kâfirlerin duası ancak boşa gitmiştir."**

Kâfirlerin duası zâyi olup gitmiştir, tam bir hüsran olmuştur ve bir işe yaramamıştır.

15- وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلاَلُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ **"Oysa göklerde ve yerde kim varsa, hem kendileri hem de gölgeleri günün evveli ve âhirinde ister istemez Allah'a secde ederler."**

Ayette geçen **secde** gerçek anlamıyla olabilir. Çünkü melekler, ins ve cinden ehl-i iman olanlar Allaha secde ederler. Bunlar, hem zor anlarında hem de rahat hallerinde severek secde ederler. Kâfirler ise zor zamanlarda ve mecbur kaldıklarında hoşlarına gitmeden secde ederler.

Bununla beraber secdeden murat, Allahın onlardan istemiş olduğu şeyleri meydana getirmekte ister istemez boyun eğmeleri de olabilir.

Gölgelerinin boyun eğmesi ise, Allahın o gölgeleri uzatmak ve kısaltmak şeklinde çevirmesidir.

"Günün evveli ve âhiri" ifadesinden murat, devamlı secde etmelerini anlatmaktır.

Veya gölgelerden hâldir. Bu iki vaktin tahsisi, gölgenin o iki vakitte büyük ve çok olmasındandır.

Ayette geçen **"ğuduv"**, sabahın ilk vakitleri; **"âsâl"** ise ikindi ve akşam arasıdır.

16- قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"De ki: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?"**

قُلِ اللّٰهُ **"De ki: Allah'dır."**

Sen onlara bedel cevap ver, çünkü onlar için bundan başka cevap yoktur.

Keza, gökleri ve yeri terbiye edenin Allah olduğu tartışmaya girilmeyecek şekilde açıktır.

Veya "Allah" diye cevap vererek onlara telkinde bulun.

قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ اَوْلِيَاءَ لاَ يَمْلِكُونَ لِاَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلاَ ضَرًّا **"De ki: Kendilerine bile bir fayda ve de bir zarar veremeyen şeyleri, O'ndan başka dostlar mı ediniyorsunuz?"**

Sonra da bunu nazara vererek onları ilzam et. Çünkü Allah varken on-

ların bir kısım batıl ilahları dostlar edinmeleri çok gariptir, aklın gereği olmaktan çok uzaktır.

O batıl mabutlar, kendilerine bir faydayı celbedemez veya bir zararı def edemezler. Nerede kaldı başkalarına fayda verebilsinler veya zararı def edebilsinler!

Bu ayet, onların "şefaatçi olurlar" ümidiyle kendilerine batıl ilahlar, dostlar edinmelerinde yoldan çıktıklarına ve görüşlerinin bozuk olduğuna ikinci bir delildir.

قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيرُ **"De ki: Hiç kör ile gören bir olur mu?"**

İbadetin hakikatini bilmeyen müşrik, kör insan gibidir. İbadetin gerçeğini bilen tevhid ehli kimse ise, gören kimseye benzetilmiştir.

Bundan murat, insanların ibadetinden gafil batıl mabutlar (putlar) ve onların hâline muttali olan hak mabud, yani Allahu Teâlâ da olabilir.

اَمْ هَلْ تَسْتَوِى الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ **"Hiç zulümat ve nur** (karanlıklarla aydınlık) **bir olur mu?"**

Ayette şirk karanlıklara, tevhid ise aydınlığa benzetilmiştir.

اَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهٖ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ **"Yoksa Allah'a, O'nun gibi yaratan birtakım ortaklar buldular da, bu yaratış kendilerince birbirine benzer mi göründü?"**

Yani onlar Allaha, O'nun gibi yaratıcı olanları şerik yapmış değillerdir ki, yaratma meselesinde kendilerine bir benzerlik görülüp "işte bunlar da Allah gibi yarattılar, dolayısıyla Allah ibadete layık olduğu gibi bunlar da layıktırlar" diyebilsinler.

Hâlbuki onlar Allaha aciz şeyleri ortak kıldılar, öyle ki o şerik kıldıkları, bazı mahlukatın yapabildiklerini bile yapmaktan acizdirler, nerede kaldı Yüce Yaratıcının yaptığını yapabilsinler![5]

قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَىْءٍ **"De ki: "Allah, her şeyin yaratıcısıdır."**

Ondan başka yaratıcı yok ki, ibadette O'na ortak olabilsin!

---

5 Gerçekten de üzerine konan sineği kovmaya güç yetiremeyen bir putun, nice kimseler tarafından mabut sayılıp karşısında ibadet edilmesi çok garip bir durumdur. Anlatılır ki, bir bedevi Arab, tapmış olduğu puta bir tilkinin pislettiğini görünce aklı başına gelmiş, "kendini bundan kurtaramayan bir şeye ben nasıl taparım, ondan ne bekleyebilirim?" diyerek kendi eliyle putunu parçalamış.

Cenab-ı Hak bu ayette önce yaratmayı ibadete liyakatte gerekli bir özellik olarak nazara verdi, sonra da kendisinden başka yaratıcı olmadığını anlattı. Bu da şuna dalalet eder:

وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ **"O, Vahid'dir – Kahhar'dır."**

O, **Vahiddir**, ulûhiyette tektir. **Kahhar'dır**, her şeye galiptir.

17- اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً **"Semadan bir su indirdi."**

"Sema"dan murat bulut olabilir.

Veya ayeti "Allah sema canibinden bir su indirdi" şeklinde de anlayabiliriz.

Veya suyun inişi bizzat semadandır. Çünkü suyun öncüleri semadandır.

فَسَالَتْ اَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا **"Bununla vadiler, belli bir miktarla sel olup aktı."**

Ayette **"vâdiler"** ifadesinin elif-lâmsız gelmesi, buralara gelen yağmurun bölge bölge farklı olmasındandır.

"Belli bir miktarla"

Gelen bu su, Allahın ilminde büyüklük – küçüklük itibariyle miktarı belli bir sudur.

فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا **"Sel de suyun yüzüne çıkan bir köpük yüklendi."**

وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِى النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ اَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ **"Bir zînet eşyası veya bir değerli mal yapmak için, ateşte üzerini körükledikleri madenlerden de onun gibi bir köpük meydana gelir."**

Süs eşyası veya mutfak eşyaları, savaş ve tarım aletleri yapmak için ateşe attıkları altın, gümüş, demir ve bakır gibi madenlerin de üzerinde bir köpük meydana gelir.

كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ **"İşte Allah hak ve batıla böyle misal getirir."**

Gökten inen su ihtiyaca ve maslahata göre vadilerde akar, bundan pek çok faydalar elde edilir. Bir kısmı yerde kalır, bir kısmı da yerin damarlarında pınarlara, kanallara, kuyulara gider. Keza, madenlerin ateşe atılmasından da süs eşyaları ve çeşitli aletler yapılır, uzun müddet bunlardan yararlanılır. İşte bu ikisi hakkın misalidir, hak da böyle sabit ve böyle faydalıdır. Bâtıl

ise, bunların üzerinde meydana gelen köpük misali faydasızdır, sür'atle zevâl bulur. Ayetin devamı bunu beyan eder:

فَاَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَآءً **"Köpüğe gelince, o atılır gider."**

وَاَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِى الْاَرْضِ **"İnsanlara faydası olan ise, yerde kalır."**

كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ **"İşte Allah böyle misaller verir."**

İşte Allah, insanların birbirine karıştırdıkları şeyleri açıklamak için böyle misaller verir.

18- لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنٰى **"Rablerine icabet edenler için en güzeli vardır."**

Rablerine icabet eden mü'minler için, taraf-ı ilâhîden en güzel bir icabet vardır.

Ayettin metninde geçen **"hüsna"** dan murat sevap veya cennet olabilir.[6]

وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ اَنَّ لَهُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ **"O'na icabet etmeyenler ise, yeryüzünde bulunan ne varsa hepsi kendilerinin olsa, onu ve bir o kadarını kurtuluş fidyesi olarak verirlerdi."**

Bunlar ise kâfirlerdir.

اُولٰٓئِكَ لَهُمْ سُوٓءُ الْحِسَابِ **"İşte onlar için, kötü hesap vardır.**

"Kötü hesap", insanın günahlarından hiçbiri bağışlanmadan tek tek hesaba çekilmesidir.

وَمَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ **"Varacakları yer de cehennemdir."**

وَبِئْسَ الْمِهَادُ **"Orası ne fena bir yataktır."**

---

6 Yani, Rablerine icabet eden kimselere en güzel bir şekilde sevapları verilecek, cennet ile ödüllendirileceklerdir.

166. DERS

Akıl Sahiplerinin Özellikleri

19- اَفَمَنْ يَعْلَمُ اَنَّمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ اَعْمٰى **"Şimdi Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, hiç kör olan kimse gibi midir?"**

Peygambere indirilenin hak olduğunu bilen kimse, ona icabet eder. Kalbi kör olan kimse ise, bir şey görmez ki icabet etsin!

Ayet, hak ve batılla ilgili misal verdikten sonra, bunların birbirine benzemekten son derece uzak olduğunu bildirmektedir.[7]

اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ **"Fakat bunu ancak ulu'l- elbab** (akıl sahibi kimseler) **tezekkür ederler."**

Ulu'l-elbab, ülfetten ve vehme takılıp kalmaktan uzak olan akıl sahipleridir.

20- اَلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ **"Onlar Allah'ın ahdine vefa gösterirler."**

Allahın ahdinden murat,

-Cenab-ı Hakkın **"ben Rabbiniz değil miyim?"** dediğinde insanların "belâ" "evet, Rabbimizsin" diye O'nun rububiyetini itiraf ettikleri durumdur.[8]

-Veya Allahın semavî kitaplarda onlardan aldığı ahitlerdir.

وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ **"Ve antlaşmayı bozmazlar."**

Ve onlar gerek kendileriyle Allah arasında, gerekse diğer insanlarla kendi aralarında yaptıkları sözleşmeyi bozmazlar.

Ayet, tahsisden sonra tamimdir.[9]

---

7 Elbette, ilâhî vahyi hak olarak bilenle, körü körüne batıla uyan kimse bir değildir ve olamaz!

8 Bu mana, A'raf 172. ayette anlatılır.

9 Yani, **"Onlar Allah'ın ahdine vefa gösterirler"** kısmı sırf Allah ile olan ahdi ifade ettiğinden hususidir. **"Ve antlaşmayı bozmazlar"** ifadesi ise, hem ilâhî ahdi, hem de insanlarla yapılan sözleşmeleri içine aldığından geneldir.

21- وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ **"Ve onlar, Allah'ın riayet edilmesini emrettiği şeye riayet ederler."**

Bundan murat,

-Akrabalarla sıla-i rahimde bulunmak.

-Mü'minlere dost ve yardımcı olmak.

-Bütün Peygamberlere iman etmek gibi durumlardır.

-Bütün insan haklarını nazara almak da ayetin manasında yer almaktadır.

وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ **"Ve Rablerine saygı gösterirler."**

Onlar, Rablerinin bütün uyarılarından korkarlar.

وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ **"Ve kötü hesaptan korkarlar."**

Ve özellikle de kötü bir şekilde hesaba çekilmekten korkarlar, buna maruz kalmamak için hesaba çekilmezden önce kendilerini hesaba çekerler.

22- وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ **"Ve onlar Rab'lerinin rızasını kazanmak arzusuyla sabrederler."**

Onlar nefsin hoşlanmadığı ve hevânın muhalefet ettiği şeylere sabrederler. Onlar bu sabrı bir mükâfat elde etmek veya gösterişte bulunmak ve benzeri sebeplerle değil, sırf Rab'lerinin rızasını gözeterek yaparlar.

وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ **"Ve namazı dosdoğru kılarlar."**

وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً **"Ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden gizlice ve açıkça** (Allah yolunda) **infak ederler."**

Kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infakı vacip olan miktarı infak ederler.

Serveti olduğu bilinmeyen gizlice, bilinen ise açıktan yardım eder.

وَيَدْرَؤُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ **"Ve kötülüğü iyilikle ortadan kaldırırlar."**

Kötülüğe iyilikle mukabelede bulunurlar, kötü şeye iyilikle karşılık verirler.

Veya bundan murat şu da olabilir: Kötülüğün peşinden onu silecek iyilik yaparlar.

أُولَٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ **"İşte, dünya yurdunun akıbeti bunlar içindir."**

Bu akıbetten murat cennettir.

"İşte bunlar..." ifadesi üstte anlatılan özellikleri taşıyan ulu'l-elbabın akıbetini bildirmektedir. Anlatılan bu özelliklerde, onların bu güzel akıbete ne ile ulaştıklarının beyanı vardır.

23- جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَائِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ **"Adn cennetlerine girecekler; ecdat, eş ve nesillerinden salih olanlar da..."**

"Adn cennetlerine girecekler"

Bu ifade, üstteki ayette nazara verilen güzel akıbetten bedeldir.

Veya bu ifadeyi, bir cümle başlangıcı olarak da değerlendirmek mümkündür.

Ayetten öyle anlaşılıyor ki, her ne kadar onlar derecesinde olmasalar da bu kimselerin salih olan yakınları onlarla beraber Adn Cennetlerine alınacaklardır. Bu, onların şanına tazim içindir.

Ayet, insanın derecesinin şefaatle yükseldiğine bir delildir.

Şüphesiz, cennette salih ecdad ve yakınlarla beraber olmak onların ünsiyetlerini daha ziyade kılan özel bir nimettir.

Ayette bu beraberliğin **"salih olanlarla"** olacağının bildirilmesi, akrabalığın tek başına fayda vermediğine delâlette bulunmak içindir.

وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ۚ **"Melekler de her kapıdan yanlarına girecekler."**

24- سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ **"Sabrınıza mukabil selam size!** (Sabretmenize karşılık olarak selamete erdiniz.)"

فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ **"Ahiret yurdu ne güzeldir!"**

25- وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهٖ **"Ancak kuvvetli söz aldığı halde, Allah'ın ahdini sonra bozanlar."**

Bunlar, ikrar ve kabulle o ahdi benimsemişken, biraz önce anlatılanların tam tersine Allaha verdikleri sözü bozarlar.

وَيَقْطَعُونَ مَا اَمَرَ اللّٰهُ بِهٖٓ اَنْ يُوصَلَ **"Ve Allah'ın emrettiği sıla-i rahmi kesenler."**

وَيُفْسِدُونَ فِى الْاَرْضِ ۙ **"Ve yeryüzünde fesat çıkaranlar var ya."**

اُولٰٓئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ **"İşte lanet onlaradır."**

وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ **"Ve bu hayatın kötü akibeti onlar içindir."**

Bundan murat,

-Cehennem azabı,

-Veya dünyada akıbetin kötü olmasıdır. Çünkü, iyi akıbete ulaşan üstteki ulu'l- elbaba mukabil olarak burada onların zıddı nazara verilmiştir.

26- اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ وَيَقْدِرُ **"Allah, dilediği kimseye rızkı genişletir ve daraltır."**

Mekke ahalisi, dünyada kendilerine rızkın bol verilmesinden şımarmışlardı.

وَفَرِحُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Onlar ise dünya hayatı ile ferahlandılar."**

وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا مَتَاعٌ **"Oysa dünya hayatı ahiret hayatının yanında azıcık bir faydalanmaktır."**

Hâlbuki ahiretin yanında şu dünya hayatı, yolcunun yanına aldığı kumanyası ve çobanın azığı gibi devamı olmayan azıcık bir menfaatlenmektir.

Yani, onlar dünyadan elde ettikleriyle şımardılar, bunları ahiret nimetlerini kazanmak için sarfetmediler ve faydası az, zevâli süratli olan az bir şeye aldandılar.

27- وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهٖ **"O inkar edenler diyorlar ki: Ona Rabbinden bir âyet indirilse ya!"**

قُلْ اِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَآءُ **"De ki: Şüphesiz Allah, dilediğini saptırır."**

O kadar mu'cizeler zuhur etmişken yine de ayetler/ mu'cizeler isteyenleri Allah saptırır.

وَيَهْدِٓى اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَ **"Ve kendisine yöneleni de hidayete erdirir."**

Hakka yönelen, inattan dönene ise hidayet eder.

Ayetin bu kısmı, evvelinde onların söylediklerine karşılık bir cevap niteliğindedir ve onların hâline hayret manası taşır. Sanki Cenab-ı Hak şöyle demiştir: Ey Peygamber! Onlara de ki: İnadınız ne kadar da büyük! Şüphesiz Allah sizin özelliğinizi taşıyanlardan dilediğini saptırır. Artık her türlü ayet/ mu'cize inse de onların hidayete ermeleri söz konusu olamaz. Öte yandan benim getirdiklerime yönelenleri, en edna bir ayetle (mu'cizeyle) bile hidayete erdirir.

28- اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ **"Onlar ki iman ettiler ve kalpleri Allahın zikriyle mutmain olur."**

اَلاَ بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ **"İyi bilin ki, kalpler ancak Allah'ı zikirle mutmain olur."**

Onların kalpleri,

-Allah ile ünsiyet ederek,

-O'na dayanarak,

-O'ndan ümit içinde olarak zikr-i ilâhî ile mutmaindirler.

Veya,

-O'nun haşyetinden dolayı daralma hissettiklerinde rahmetini hatırlayarak,

-Veya O'nun varlığına ve birliğine delâlet eden şeyleri tezekkür ederek,

-Veya en kuvvetli mu'cize olan kelâmını, yani Kur'anı okuyarak mutmain olurlar.

29- اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ **"Onlar ki, iman ettiler ve salih ameller işlediler."**

طُوبٰى لَهُمْ **"Ne mutlu onlara!"**

وَحُسْنُ مَاٰبٍ **"Ve varacakları yer de ne güzeldir!"**

30- كَذٰلِكَ اَرْسَلْنَاكَ فِى اُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا اُمَمٌ لِتَتْلُوَا عَلَيْهِمُ الَّذِى اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمٰنِ **"İşte Seni böyle, kendilerinden önce nice ümmetler gelip geçmiş olan bir ümmet içinde gönderdik ki, onlar Rahmân'ı inkar edip dururlarken, Sana vahyettiğimizi onlara okuyasın."**

Yani, Senden önce Peygamberler gönderdiğimiz gibi, onlardan önce de başka ümmetler vardı. Onlara da peygamberler gönderilmişti. Dolayısıyla Senin onlara peygamber olarak gönderilmen, ilk defa görülen bir durum değildir.

Onlar ise, nimeti onları kuşatan ve rahmeti her şeyi içine alan sonsuz rahmet sahibini inkâr ediyorlar. Nimetlerine ve özellikle de –ey Peygamber- Seni elçi olarak onlara gönderme nimetine ve kendilerine dînî ve dünyevî faydaları sağlayacak olan Kur'anı indirme nimetine şükretmiyorlar.

Sebeb-i Nüzûl

Denildi ki: Ayet, Mekke müşrikleri hakkında indi. Onlara **"Rahmâna secde edin!"** denilmişti, buna mukabil olarak **"Rahmân nedir?"** dediler.[10]

قُلْ هُوَ رَبِّى **"De ki: O benim Rabbimdir."**

Yani, O Rahmân beni yaratan ve beni bu görevle görevlendirendir.

لَآ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ **"O'ndan başka ilah yoktur."**

Ondan başka ibadete layık olan yoktur.

عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ **"Ben sadece O'na tevekkül ettim."**

Size karşı yardım hususunda ben O'na dayandım.

وَاِلَيْهِ مَتَابِ **"Dönüşüm de O'nadır."**

Benim de sizin de dönüşünüz O'nadır.

31- وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ **"Bir Kur'ân ki, onunla dağlar yürütülse..."**

Ayetten murat, Kur'anın tazimidir.

Veya kâfirlerin inadını ve küfürde kararlı olduklarını etkin bir biçimde anlatmaktır.

اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْاَرْضُ **"Veya onunla yer parçalansa..."**

Veya bu Kur'an okunduğunda, arz Allahın haşyetinden parça parça olsa veya yarılıp da nehirler ve pınarlar çıksa...

اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتٰى **"Veya onunla ölüler konuşturulsa..."**

Veya o okunduğunda ölüler duyup okumaya başlasa veya işitip cevap verseler... İşte bütün bunların kendisiyle gerçekleşeceği Kur'an, bu Kur'an olurdu, başka bir kitap değil.

Çünkü Kur'an, baştan sona mu'cizedir, öğüt vermenin ve uyarmanın kemâli ondadır.

"Bir Kur'ân ki, onunla dağlar yürütülse veya onunla yer parçalansa veya onunla ölüler konuşturulsa" ifadesinin devamı şöyle de takdir edilebilir: "Onlar yine de iman etmezlerdi."

---

10 Bu durum Furkan, 60 ayetinde anlatılır.

Nitekim bir başka ayette şöyle denilir:

"Biz onlara melekleri indirseydik, kendileriyle ölüler konuşsaydı ve her şeyi karşılarında toplasaydık, yine iman edecek değillerdi." (En'am, 111)

Sebeb-i Nüzûl

Denildi ki: Kureyş kavmi şöyle demişti: Ey Muhammed! Sana tâbi olmamızı arzu edersen bu Kur'anınla dağları Mekkeden yürüt, ta ki çevremiz genişlesin, oralara bahçeler, otlaklar yapalım. Veya onunla rüzgarı bize itaat ettir, ona binip Şama ticarete gidelim. Veya onu okuyarak Kusay Bin Kilab gibi atalarımızı dirilt, onlarla konuşalım.

Onların bu taşkın teklifleri karşısında bu ayet nazil oldu. Bu rivayete göre ayetteki arzın parçalanması, arzda seyahat şeklinde de yorumlanmaya müsaittir.

بَلْ لِلّٰهِ الْاَمْرُ جَمِيعًا **"Doğrusu, emir bütünüyle Allah'ındır."**

Her şeye yeten kuvvet, Allah'ındır. Yani, Allah onların talep ettikleri bu harika şeyleri getirmeye kâdirdir. Ama, iradesi buna taalluk etmemiştir, dolayısıyla bunları yapmayacaktır. Çünkü, onların tabiatının böyle mu'cizelerle mülayim hâle gelmeyeceğini bilmektedir. Ayetin devamı, bu manayı teyid eder:

اَفَلَمْ يَايْئَسِ الَّذِينَ اٰمَنُوا **"İman edenler, kâfirlerden hala ümit kesmediler mi?"**

Ehl-i iman olanlar, onların hâllerini gördükten sonra imana gelmelerinden hâlâ ümitlerini kesmediler mi?

Ekser âlimler ayete daha çok "bilmediler mi?" manasını vermişlerdir. Çünkü Hz. Ali, İbnu Abbas, sahabe ve tâbiinden bir cemaat, ayeti bu manaya gelecek şekilde okumuşlardır. Bu okuyuş, ayetin tefsiri gibidir. Ye'sin (ümitsizliğin) ilim manasında olması, onların hallerini bilmenin neticesinde böyle bir ye'sin meydana gelmesidir. Çünkü, ancak durumu bilinenden ümit kesilir.[11]

---

[11] Türkçede "ümitsiz vak'a" diye bir tabir, bu manayı ifade eder. Mesela doktor tıbbî ölçüler çerçevesinde hastasının artık iyileşmeyeceğini bildiğinde ondan ümidini keser. Durumu bilmeyenler ise, "acaba yaşar mı?" diye ümitle bakar. Ayette anlatılan durum, iman etmesi imkânsız hâle gelmiş bazı inatçı kâfirler hakkındadır. Yoksa normal şartlar altında, ehl-i iman onların imanını ümit eder bir şekilde çalışmakla mükelleftir.

Bundan dolayı, ayetin devamında şöyle bildirildi:

اَنْ لَوْ يَشَاءُ اللّٰهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا **"Allah dileseydi, elbette bütün insanlara hidayet verirdi."**

Ayet, İlahi meşietin taalluk etmemesi sebebiyle bazı insanların hidayete ermeyeceğini anlatır.

Yani, ehl-i iman olanlar, Allah dilese bütün insanlara hidayet edeceğini bilmelerine rağmen, niye hâlâ bazı inatçı kâfirlerin imanından ümitlerini kesmiyorlar?

وَلاَ يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ اَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ حَتّٰى يَاْتِيَ وَعْدُ اللّٰهِ **"O inkar edenlere, sonunda Allah'ın vaadi gelinceye kadar yaptıkları şeyler sebebiyle başlarına musibet inip durur, ya da yurtlarının yakınına konar."**

O inkârcılara, yapmış oldukları küfür ve kötü ameller sebebiyle kendilerini sarsacak, ızdırap verecek bir felaket isabet edecek veya o belâ onların diyarının (evlerinin) yakınına gelecek, o belanın kıvılcımları kendilerine gelir bir halde ondan korkacaklar.

Denildi ki: Ayet, Mekke kâfirleri hakkında indi. Çünkü, Rasûllallaha yaptıklarının karşılığı olarak devamlı başlarına musibetler geliyordu. Hz. Peygamber Medinede iken onlara seriyyeler gönderiyor, bunlar onlara zaman zaman baskınlar düzenliyor, hayvanlarını ganimet olarak alıyorlardı. Bu rivayete göre ayetin son kısmını Hz. Peygambere hitap olarak "Sen onların diyarının/ evlerinin yakınına varacaksın" şeklinde yorumlamak da mümkündür. Çünkü Hudeybiye senesinde Hz. Peygamber, ordusuyla onların yakınına kadar varmıştı.

"Allah'ın vaadi gelinceye kadar"

Allahın va'dinden murat,

-Ölüm,

-Kıyamet,

-Mekkenin fethi olabilir.

اِنَّ اللّٰهَ لاَ يُخْلِفُ الْمِيعَادَ **"Şüphesiz ki Allah vaadinde hulfetmez."**

Çünkü O'nun kelâmında yalan olması imkânsızdır.

167. DERS

Dünya ve Âhiret Azabı

32- وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ **"Andolsun ki, senden önceki peygamberlerle de alay edildi."**

فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ **"Ben o kâfirlere bir süre için mühlet verdim, sonra da cezalandırdım."**

فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ **"O vakit azabım nasıl imiş gördüler."**

Ayet,

-Hz. Peygambere bir teselli,

-Onunla istihza eden ve olmayacak tekliflerde bulunanlara da bir vaîddir.

33- أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ **"Her bir nefsin kazandığını gözetleyip muhafaza eden** (hiç böyle yapamayan gibi midir?)**"**

Her nefsi murakabe eden, hayır ve şerden ne yapmışsa bilen, onların amellerinden hiçbir şey kendisine gizli olmayan ve amellerinin cezasından hiçbir şeyi gözden kaçırmayan Allah, hiç bu vasıflara sahip olmayan batıl mabutlar gibi midir?

وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ **"Böyle iken tuttular da Allah'a ortaklar uydurdular."**

Ama onlar tuttular Allaha şerikler kıldılar.

قُلْ سَمُّوهُمْ **"De ki: Onları nitelendirin bakalım."**

Ayet, bu batıl mabutların ibadete layık olmadıklarına bir tenbihtir.

Yani, "onların özelliklerini sayın bakalım! Bakalım, onlarda ibadete layık olmaya ve Allaha şerik kılınmaya bir liyakat var mı?"

أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ **"Yoksa siz O'na yeryüzünde bilmediği bir şey mi haber vereceksiniz?"**

Yoksa ibadete layık şerikler var da Allah bunları bilmiyor mu? Şu arzda Allahın bilmediği bir şeyi mi ona haber vereceksiniz? Veya Allah her şeyi

bilen olduğu hâlde, o şerik kıldıklarınızda kendilerini buna ehil kılan sıfatlar var da onları mı Allaha söyleyeceksiniz?

أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ **"Yoksa anlamı olmayan kuru bir laf mı?"**

Veya zenciye "bembeyaz" demekle sanki onun mahiyetini değiştirdiğini sanmak gibi, siz de hak ve hakikate dayanmadan, delilsiz bir dava olarak onlara "Allahın şerikleri" mi diyorsunuz?

Ayet, hayret verici ve hayranlık uyandırıcı bir üslûbla onlara karşı delil getirmekte, onları susturmaktadır. Bu üslûb tek başıyla bir mu'cizedir.

بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ **"Doğrusu o inkar edenlere kendi hileleri güzel gösterildi."**

وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ **"Ve yoldan saptırıldılar."**

O inkârcılara yaldızlı sözleri hoş gösterildi, bir takım batıl şeyleri hayal ettiler, ardından da bunları hak zannettiler.

Veya onların mekrinden murat, şirkleri ile İslâma tuzak kurmaları olabilir.

وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ **"Ve Allah kimi saptırırsa, artık onu yola getirecek kimse yoktur."**

Allahın inayetini kesmesiyle dalalete düşürdüğünü hidayete erdirecek yoktur.

34- لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Onlara dünya hayatında bir azap vardır."**

Onların şu dünya hayatındaki azapları,

-Öldürülmeleri,

-Esir alınmaları,

-Başlarına gelen musibetlerdir.

وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ أَشَقُّ **"Ahiret azabı ise, elbette daha çetindir."**

Çünkü daha şiddetlidir ve devamlıdır.

وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ **"Onları Allah'tan koruyacak da yoktur."**

35- مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ **"Müttakilere vaad olunan cennetin misali şöyledir:"**

تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَارُ **"Altlarından ırmaklar akar."**

أُكُلُهَا دَآئِمٌ وَظِلُّهَا **"Yemişleri süreklidir, gölgeleri de."**

Onun meyveleri asla bitmez. Gölgesi de öyledir. Dünyada gölge güneşle ortadan kalkar, ama orda öyle değildir.

تِلْكَ عُقْبَى ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا **"İşte bu, takva sahiplerinin akıbetidir."**

İşte, anlatılan bu cennet, müttakilerin varacakları yerdir.

وَعُقْبَى ٱلْكَافِرِينَ ٱلنَّارُ **"Kâfirlerin akıbeti ise ateştir."**

Kâfirlerin varacakları yer ise, başka yer değil, ancak cehennem ateşidir.

Bu şekilde cennet ve cehennemin ardı ardına anlatılmasında müttakileri ümitlendirmek, kâfirleri ise korkutmak vardır.

36- وَٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَاهُمُ ٱلْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَآ أُنْزِلَ إِلَيْكَ **"Kendilerine kitap verdiklerimiz, Sana indirilenle ferahlanıyorlar."**

Ayette nazara verilen ehl-i kitap, Abdullah Bin Selâm ve arkadaşları, ayrıca Hristiyanlardan seksen kişidir. Bunlar İslama girmiş kimselerdir. Hristiyanlardan İslama girenlerin kırkı Necrandan, sekizi Yemenden ve otuz ikisi de Habeşistandı.

Ayetten murat, genel anlamda ehl-i kitap da olabilir. Çünkü onlar Hz. Peygambere inenlerden kendi kitaplarına uygun olanları gördükçe ferahlanıyorlardı.

وَمِنَ ٱلْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ **"Bununla beraber, o gruplardan onun** (Sana indirilenlerin) **bir kısmını inkâr edenler de vardır."**

Onlardan Hz. Peygamberliğe düşmanlıkta hizip haline gelen Ka'b Bin Eşref ve yandaşları, Seyyid ve Akıb ve bu ikisinin taraftarları gibi olanlar ise, kendi dinlerine muhalif olanları veya dinlerinde tahrif ettiklerine uygun gelmeyenleri inkâr ediyorlardı.

قُلْ إِنَّمَآ أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ ٱللَّهَ وَلَآ أُشْرِكَ بِهِۦ **"De ki: Ben ancak Allah'a kul olmakla ve O'na şirk koşmamakla emrolundum."**

Ey Peygamber! Sen o inkârcılara cevap olarak de ki: Ben, bana indirilen ayetlerle Allaha ibadet etmek ve O'nu ibadette tek olarak tanımakla emrolundum. Bu ise dinin temelidir, bunu inkâra bir yol bulamazsınız. Ama

şeriatlerinize/ hükümlerinize muhalif görüp inkâr ettikleriniz ise, dinin aslına temas etmeyen cüzî meselelerde bir muhafelettir, asla bid'a değildir.

إِلَيْهِ أَدْعُوا **"Ben sadece O'na dua ediyorum."**

Ben sadece O'na dua ederim, başkasına değil.

وَإِلَيْهِ مَآبِ **"Dönüşüm de O'nadır."**

Ve amellerimin karşılığını görmek için dönüşüm O'nadır, başkasına değil. Ve bu da peygamberlerin aralarında ittifak ettikleri bir durumdur. Ama bundan başka olan dinin fûruatına gelince, bunlar asırlara ve milletlere göre farklılık gösterebilir. Dolayısıyla İslâm dininde kendi dininize muhalif gördüğünüz fûruatı inkâr etmenin bir manası yoktur.

37- وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا **"Ve işte biz onu** (Kur'ân'ı) **Arabça bir hüküm olarak indirdik."**

Kur'anı bütün dinlerin müttefik oldukları esasları ihtiva eder bir şekilde indirmemiz gibi, anlaması ve ezberlenmesi kolay olsun diye onu meseleler ve olaylara hikmete uygun bir şekilde hükmeden Arabça bir kitap olarak indirdik.

وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُم بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ مَالَكَ مِنَ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ **"Andolsun ki, eğer Sen, Sana vahiyle gelen ilimden sonra onların hevâlarına uyarsan, Sana Allah'dan ne bir dost vardır, ne de bir koruyucu."**

"Onların hevâlarına uyarsan"

Bundan murat,

-Onların dinlerini ikrar etmek,

-Kıble Ka'be olarak belirlendikten sonra onların kıblelerine doğru namaz kılmak tarzında durumlardır.

Ayet, gayr-i Müslimlerin beklentilerini kırmakta ve mü'minlere de dinlerinde sebât etmeleri hususunda teşvikte bulunmaktadır.

38- وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ **"Andolsun ki, biz senden önce de peygamberler gönderdik."**

Senden önce de Peygamberleri Senin gibi insanlardan gönderdik.

وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً **"Onlara da eşler ve nesiller verdik."**

Senin olduğu gibi, onların da hanımları ve çocukları vardı.

وَمَاكَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَأْتِىَ بِاٰيَةٍ اِلاَّ بِاِذْنِ اللّٰهِ **"Hiçbir peygamber için Allah'ın izni olmadan herhangi bir âyet getirmek söz konusu değildir."**

Hiçbir Peygamber için kendisinden talep edilen bir mu'cize veya arzu edilen bir hükmü Allahın izni olmadan getirmesi söz konusu değildir, gücü ve yetkisi dâhilinde olamaz.

لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ **"Her ecel için bir yazı vardır."**

Her vakit için insanların maslahatlarına uygun bir şekilde bir hüküm vardır.

39- يَمْحُواااللّٰهُ مَايَشَآءُ وَيُثْبِتُ **"Allah dilediğini imha eder, dilediğini de sabit bırakır."**

-Allah, neshini uygun gördüğünü siler, hikmetinin iktiza ettiğini ise sabit bırakır.

-Allah, tevbe edenin seyyielerini siler, onun yerine haseneleri sabit kılar.

-Kiramen kâtibin yazdıklarından ceza taalluk etmeyenleri siler, diğerlerini ise sabit bırakır veya sadece kalben tam benimseyerek işlediği günahları sabit bırakır, diğerlerini siler.

-Bir milleti tarihten siler, diğerlerini sabit kılar.

وَعِنْدَهٗ اُمُّ الْكِتَابِ **"Ümmü'l- Kitap O'nun katındadır."**

Ümmü'l-Kitap, kitabın aslıdır, levh-i mahfuzu ifade eder. Çünkü her şey orada yazılıdır.

40- وَاِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِى نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ **"Onlara vaad ettiğimizin** (azabın) **bir kısmını Sana göstersek yahut Seni** (o neticeyi görmeden) **vefat ettirsek..."**

Devran nasıl dönerse dönsün, onların başlarına geleceklerle alakalı şeylerin bir kısmını Sana göstersek veya daha öncesinde Seni vefat ettirsek,

فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلاَغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ **"Sana düşen sadece tebliğ etmektir, bize düşen ise hesaba çekmektir."**

Sana düşen sadece tebliğdir. Amellerin karşılığını vermek ise bize aittir, Senin görevin değildir. Dolayısıyla, onların yüz çevirmelerinden müteessir olma! Onların azapları için acele etme! Bunları yapacak olan biziz. İşte, onlara azabımızın bazı öncüleri:

41- اَوَ لَمْ يَرَوْا اَنَّا نَاْتِى الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا **"Görmediler mi ki, biz yeri etrafından eksiltip duruyoruz."**

Görmediler mi, biz o kâfirlerin toprağını Müslümanlara fethettirmek suretiyle çevresinden noksanlaştırıyoruz.

وَاللّٰهُ يَحْكُمُ **"Ve Allah hükmeder."**

لاَ مُعَقِّبَ لِحُكْمِهٖ **"O'nun hükmünü bozacak kimse yoktur."**

Kimse Onun hükmünü geri çeviremez.

Yani, Allah İslâm dini için ikbale, küfür hakkında da gittikçe sönmeye hükmetmiştir. Dolayısıyla bu böyle tahakkuk edecektir, bunun ibtali ve değiştirilmesi söz konusu değildir.

وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ **"O, hesabı çok hızlı olandır."**

Allah dünyada katl ve sürgün edilme şeklinde azap verdikten sonra, az zaman sonra da ahriette onları hesaba çekecektir.

42- وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Onlardan öncekiler de hileler yapmışlardı."**

Onlardan öncekiler de Peygamberlerine ve yanlarındaki ehl-i imana tuzak kurmuşlardı.

فَلِلّٰهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا **"Fakat bütün mekir** (hile) **Allah'a aittir."**

Çünkü, O bir şeyi murat ettiğinde, hiçbir mekir, tuzak ile o önlenemez. Mekirden maksut olan sonucu almaya Kâdir olan sadece Allahtır, bir başkası için böyle bir şey söz konusu değildir.

يَعْلَمُ مَاتَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ **"Her nefsin ne kazandığını bilir."**

Her nefsin ne yaptığını bilir ve ona uygun karşılığını hazırlar.

وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ **"Bu dünyanın akıbetinin kime ait olduğunu kâfirler de yakında bilecekler."**

Onlar gaflet halinde iken kendileri için hazırlanan azap başlarına geldiğinde, güzel akıbetin iki gruptan kime ait olduğunu bilecekler.

Ayet, Allahın onlara mekrinin bir tefsiri gibidir.

43- وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلاً **"O inkar edenler: "Sen bir peygamber değilsin" diyorlar."**

Denildi ki: Bu inkârcılardan murat Yahudilerin reisleridir.

قُلْ كَفَى بِاللهِ شَهِيدًا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ **"De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter."**

Çünkü Allah benim risaletime öyle deliller izhar etti ki, ona şehadet edecek başka bir şahide ihtiyaç bırakmadı.

وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ **"Ve bir de yanında kitap ilmi bulunan."**

Kitaptan murat Kur'andır, Kur'anın mu'cizane nazmını bilen kimse Hz. Peygamberin risaletini elbette tasdik eder.

Kitaptan murat Tevrat da olabilir. Bu durumda ayet, Abdullah Bin Selâm ve benzerlerini anlatır.

Veya kitaptan murat Levh-i Mahfuzdur. Onu bilen de Allahtır. Yani, benimle sizin aranızda şahit olarak ibadete layık olan ve levh-i mahfuzun bilgisi kendisine ait olan Allah yeter. Elbette O, bizden yalancı olanı perişan edecektir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Kim Ra'd sûresini okusa, geçmiş her bulut ve kıyamete kadar gelecek bulutlar ölçüsünde Allahın ahdine vefa gösterenlerin mükafatı verilecektir."

İBRAHİM SÛRESİ

İbrahim Sûresi Mekkî'dir,
elli iki ayettir.

168. DERS

Zulümattan Nura

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- الٓرٰ **"Elif, Lâm, Râ."**

كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ "(Bu Kur'ân), **Rablerinin izni ile insanları zulümattan nura çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır."**

Bu Kur'an, davetinde insanları her türlü dalalet karanlıklarından hidayet nuruna çıkarmak için indirdiğimiz bir kitaptır.

"Rablerinin izni ile"

Onların karanlıklardan aydınlığa çıkmaları, Rab'lerinin muvaffak kılması ve kolaylaştırmasıyla olacaktır.

اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ **"Aziz- Hamid olan Allah'ın yoluna."**

Ayetin bu kısmı, "nur"dan bedeldir. Yani, onları karanlıklardan Azîz – Hamîd olanın yoluna çıkarman için…

Veya mukadder bir suale cevap olmak üzere, yeni bir cümle başlangıcı da olabilir. Yani, o nur, Azîz – Hamîd olanın yoludur.

Yolun Allaha nisbet edilmesi,

-Ya o yoldan maksadın, Allaha ulaşmak olmasından,

-Ya da o yolu Allahın göstermesindendir.

Bu nisbet yapılırken Allahın Azîz – Hamîd isimlerinin özellikle kullanılmasında şöyle bir tenbih vardır: Bu yolda giden zillet çekmez, bu yolun yolcusu eli boş dönmez.

2- اَللّٰهِ الَّذِى لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ **"O Allah'ın** (yoluna) **ki, göklerde ne var ve yerde ne varsa hepsi O'nundur."**

وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ **"Şiddetli bir azabdan dolayı vay kâfirlerin haline!"**

Ayet, kitabı inkâr eden ve zulümattan nura çıkmayan kimseler için bir vaîddir.

3- اَلَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ **"Onlar, dünya hayatını ahirete tercih ederler."**

وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ **"Ve Allah yolundan çevirirler."**

İnsanları imandan alıkoymak suretiyle Allahın yolundan engellerler.

وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا **"Ve onda eğrilik ararlar."**

Onu tenkid edebilmek için onda kusur ve arızalar ararlar.

اُولٰٓئِكَ فِى ضَلَالٍ بَعِيدٍ **"İşte bunlar, çok uzak bir sapıklık içindedirler."**

İşte onlar haktan saptılar, ondan çok uzakta kaldılar.

Uzaklık gerçekte dalâlette olan kimsenin sıfatıdır, ama onun fiili böyle bir uzaklıkla vasfedildi. Bunda, onların haktan ne kadar uzak olduğunu daha kuvvetli bir şekilde anlatmak vardır.

4- وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهٖ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ **"Biz, her peygamberi onlara açıkça anlatması için kavminin diliyle gönderdik."**

Her Peygamber, içinde bulunduğu ve gönderildiği kavmin diliyle onlara konuşmuştur.

Bu, onlara emredilenleri beyan edebilmesi ve muhataplarının da bu şekilde kolayca ve süratli bir şekilde anlamaları içindir. Sonra ilâhî mesajı başkalarına naklederler, manasını tercüme ederler. Böyle olunca peygamberin gönderildiği kavim, Peygamberin onları davet etmesine ve uyarmasına en layık, en uygun kimseler olur. Bunun içindir ki Hz. Peygamber önce kendi aşiretini uyarmakla emredildi.

Şayet muhtelif ümmetlere kendi dilleri üzere kitaplar indirilse, bu müstakil bir i'caz nevi olurdu. Lakin bu,

-Kelâm ihtilafına yol açardı.

-Lafız ve manaların öğreniminde gayret göstermenin faziletini zayi ederdi.

Denildi ki: Ayete şöyle de mana verilebilir: "Biz her Peygamberi O'nun (Hz. Muhammedin) kavminin dili üzere gönderdik." Yani, Allah bütün kitapları Arabça olarak indirdi. Sonra Hz. Cebrail veya her peygamber, gönderilen kavmin diline tercüme etti.

Ama böyle bir görüş sahih değildir. Ayetin devamında gelen "onlara

beyan etmesi için" kısmı, böyle anlamamızı reddeder. Tevrat, İncil ve benzerleri Arablara beyan edilmesi için inmemiştir.

فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِى مَنْ يَّشَآءُ **"Böylece Allah dilediğini dalalette bırakır, dilediğini de hidayete erdirir."**

Allah, dilediklerini imana muvaffak kılmaz. Dilediğini ise hidayete muvaffak kılar.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ **"O, Azîz'dir – Hakîm'dir."**

O, **Azîz'dir**, meşîetine galebe edilmez. **Hakîm'dir**, dalâlette bırakması da, hidayet etmesi de ancak hikmetledir.

5- وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَآ اَنْ اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ **"And olsun ki Musa'yı âyetlerimizle gönderdik: Kavmini zulümattan nura çıkar."**

Onu yed-i beyza ve asa gibi mu'cizelerle gönderdik.

وَذَكِّرْهُمْ بِاَيَّامِ اللّٰهِ **"Ve onlara Allah'ın günlerini hatırlat."**

"Eyyamu'l-Arab" denildiğinde, onların savaşları anlaşılır. **"Eyyamullah"** yani "Allahın günleri" denildiğinde de, helâk olan ümmetlerin başlarına gelen ilâhî felaketler murattır.

Denildi ki: **"Eyyamullah"** ifadesi, onlara olan nimetleri ve belâları içine alır.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ **"Şüphe yok ki bunda çokça sabredip çokça şükreden herkes için nice ayetler vardır."**

Bunda, Allahın belasına sabreden, nimetlerine şükreden kimseler için ibretler vardır. Çünkü böyle biri, onların başına gelen bir belayı veya kendilerine yapılan in'amı duyduğunda ibret alır ve yapması gereken sabır ve şükürle ilgili intibaha gelir.

Denildi ki: Ayette ifade edilen **"çokça sabredip çokça şükreden herkes"**ten murad, her mü'mindir. Mü'minden böyle bahsedilmesi, sabır ve şükrün mü'minin ünvanı olmasındandır.

6- وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ **"Musa kavmine demişti ki: "Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın."**

اِذْ اَنْجٰيكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ **"Hani O, sizi Firavun ailesinden kurtardı."**

يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ **"Onlar sizi en kötü bir azaba sürüyorlardı."**

وَيُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ **"Ve oğullarınızı boğazlıyor, kadınlarınızı hayatta bırakıyorlardı."**

Burada ifade edilen azaptan murat, Bakara ve A'raf sûrelerinde geçen onlarla ilgili azaptan farklıdır. Çünkü orada azap boğazlamak ve öldürmek şeklinde açıklanmıştı. Burada ise boğazlamak atıf yoluyla gelmektedir. Bu durumda burada ifade edilen azap, ya cins bildirir veya onların köle yapılmaları, dayanılmaz işlerde çalıştırılmaları gibi durumları anlatır.

وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ **"Ve bunda Rabbinizden size büyük bir bela vardı."**

Burada belanın Allaha nisbet edilmesi, Firavun ve hanedanına O'nun güç ve kudret vermesi, onları hemen cezalandırmayıp mühlet tanıması yönündendir. Şüphesiz Allahu Teâlânın bu şekilde onlara imkân vermesi, bir imtihandır.

Öte yandan ayette işaret edilen durum İsrailoğullarının kurtarılması da olabilir. Bu durumda ayette geçen "belâ" ifadesinden nimet murat edilmiş olur.

169. DERS

Peygamberler ve Kavimleri

7- وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكُمْ **"Ve hatırlayın ki Rabbiniz size şöyle bildirmişti:"**

Bu da Hz. Musanın kelamıdır.

لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَاَزِيدَنَّكُمْ **"Eğer şükrederseniz mutlaka size artırırım."**

Ey İsrailoğulları! Size verdiğim Firavundan kurtarmak ve diğer nimetlerime iman ve salih amelle şükrederseniz, nimet nimet üstüne artırırım.

وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابِى لَشَدِيدٌ **"Ve eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir."**

Ama size verdiklerime nankörlük yaparsanız, olur ki bu küfranınıza şiddetli bir şekilde azap ederek ceza veririm.

Ekremü'l-Ekremin olan Cenab-ı Hakkın âdeti, vaadî açıktan belirtmek ve vaîdi tarîz yollu söylemektir.[1]

8- وَقَالَ مُوسٰى اِنْ تَكْفُرُوا اَنْتُمْ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا فَاِنَّ اللّٰهَ لَغَنِىٌّ حَمِيدٌ

"Musa dedi ki: Siz ve yeryüzünde bulunanların hepsi nankörlük etseniz, iyi biliniz ki Allah Ğani'dir – Hamid'dir."

Siz ve arzda olan bütün ins ve cin inkâr etseniz, şüphesiz Allah sizin şükrünüzden **Ğanî'dir**, muhtaç değildir; **Hamîd'dir**, zâtında hamde layıktır, bütün meleklerin kendisine hamdettiği Mahmud'dur, bütün mahlukatın zerreleri O'nun nimetlerini yad eder, söylerler. Dolayısıyla sizler küfür ile ancak kendinize zarar verir, daha ziyade olabilecek nimetlerden kendinizi mahrum bırakırsınız ve ayrıca şiddetli bir azaba muhatap edersiniz.

9- اَلَمْ يَاْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ

"Sizden öncekilerin; Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonra gelenlerin haberleri size gelmedi mi?"

Bu da Hz. Musa'nın kelâmından olabilir.

---

[1] Ayette şükre mukabil Allahu Teâlâ **"mutlaka artırırım"** dediği halde, küfran-ı nimete mukabil "şiddetli azap ederim" demeyip, "**azabım çok şiddetlidir**" buyurdu.

Veya yeni bir cümle olarak Cenab-ı Hakkın kelâmıdır.

لاَ يَعْلَمُهُمْ اِلاَّ اللّٰهُ **"Onları, Allah'tan başkası bilmez."**

Yani, onlardan sonra o kadar çok kavimler geldi ki, onların sayısını ancak Allah bilir. Bundan dolayı İbnu Mes'ud şöyle der: "Nesep ilmiyle uğraşanlar yalan söylemişlerdir."

جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ **"Peygamberleri onlara mu'cizeler getirdi."**

فَرَدُّوا اَيْدِيَهُمْ فِى اَفْوَاهِهِمْ **"Onlar ellerini ağızlarına götürdüler."**

"Ellerini ağızlarına götürdüler" ifadesi, değişik şekillerde açıklanmıştır:

-**"Ama kendi başlarına kaldıklarında, size karşı kinlerinden dolayı parmaklarını ısırırlar."** (Âl-i İmran, 119) ayetinde nazara verildiği tarzda, peygamberlerin getirdikleri şeylere öfkelerinden ellerini ağızlarına götürüp ısırdılar.

-Şaştıklarından böyle yaptılar.

-Gülmesi gelenin yaptığı gibi, dalga geçmek için böyle yaptılar.

-Peygamberleri susturmak için, ellerini onların ağızlarına götürdüler.

-"Ağzınızı kapatın" şeklinde böyle yaptılar.

-Elleriyle ağızlarına işaret edip onlara bir cevap vermiyeceklerine tenbihte bulundular.

-Peygamberleri konuşturmamak için ellerini onların ağızlarına götürdüler. Buna göre, bu ifadenin bir temsil olması muhtemeldir.

-Peygamberlerin öğütlerini, onlara vahiyle gelen hikmet ve hükümleri yalanlayıp kabul etmemekle, sanki onları geldikleri yere göndermiş oldular.

وَقَالُوا اِنَّا كَفَرْنَا بِمَا اُرْسِلْتُمْ بِهِ **"Ve dediler ki: Biz sizinle gönderileni inkâr ettik."**

Sizin "bize bunlar bildirildi" şeklinde iddia ettiklerinizi biz inkâr ettik.

وَاِنَّا لَفِى شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا اِلَيْهِ مُرِيبٍ **"Ve bizi çağırdığınız şeyden de şüphelendirici bir kuşku içindeyiz."**

10- قَالَتْ رُسُلُهُمْ اَفِى اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Onların peygamberleri dedi ki: Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında bir şüphe mi var?"**

Biz sizi ancak Allaha çağırıyoruz. Onun varlığı ise, delillerin çokluğu ve delâletin gayet açık olmasından dolayı şüphe edilecek bir durum değildir.

Buna şu sözleriyle işaret ettiler.

يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى **"O, sizi günahlarınızdan bağışlamak için çağırıyor ve belirlenmiş bir süreye kadar size müsade ediyor."**

O, bizleri göndererek sizi imana davet ediyor.

"Günahlarınızdan" denilmesi, kendileriyle Allah arasında meselelerde olan günahları ifade eder. Çünkü İslâm, başkalarına yapılan zulümler (kul hakları) dışındakileri siler.

Denildi ki: Kâfirlere olan hitapta, Kur'anın tamamında "günahlarınızdan" şeklinde ifade edildi, ama mü'minlere böyle denilmedi. Bu da mü'minle kâfir arasında günahların bağışlanması meselesinde bir ayırımdır.

Muhtemelen bunda şöyle bir mana vardır: Kâfirlere olan hitapta mağfiret imana terettüp ettirilerek gelmiştir. Mü'minlere olan hitapta ise mağfiret itaate ve günahlardan ve benzeri kötü şeylerden sakınmaya terettüp ettirildiğinden kul hakkından, zulümlerden hariç kalmayı da içine almaktadır.

Ayette geçen **"ecel-i müsemma"**dan maksat, Allahın belirlediği ve onların ömürlerinin sonu olarak takdir ettiği müddettir.

قَالُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا **"Dediler: Siz sadece bizim gibi bir insansınız."**

Sizin bize bir üstünlüğünüz yok, öyleyse bize değil de nübüvvet niye size verildi? Şayet Allah insanlara peygamberler göndermeyi dileseydi daha efdal olan bir cinsten Peygamber gönderirdi.

تُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا **"Bizi babalarımızın taptıklarından alıkoymak istiyorsunuz."**

Siz böyle bir davayla, bizi atalarımızın taptıklarından çevirmek istiyorsunuz.

فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ **"O halde bize apaçık bir delil getirin!"**

Öyleyse haydi bize üstünlüğünüze ve bu meziyete liyakatinize veya nübüvvet iddianıza delil olacak açık bir mu'cize getirin.

Öyle anlaşılıyor ki, bunlar Peygamberlerinin getirdikleri apaçık delillere

itibar etmediler, sırf işi yokuşa sürmek, inat etmek için başka bir mu'cize istediler.

11- قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ اِنْ نَحْنُ اِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ **"Onların peygamberleri onlara dediler:** (Evet) **biz ancak sizin gibi bir insanız."**

وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَمُنُّ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ **"Lakin Allah kullarından dilediğine nimetini lütfeder."**

Peygamberler, bu ifadeleriyle kavimleriyle beşer olma noktasında ortak olduklarını kabul ettiler. Kendilerinin nübüvvetle serfiraz kılınmalarını Allahın fazlı ve kendilerine bir nimeti olarak nazara verdiler.

Ayette, nübüvvetin Allahın bir atâsı (ihsanı) ve zâtında câiz olan şeylerin bazısını bazısına tercih etmenin Allahın bir meşieti olduğuna bir delil vardır.

وَمَا كَانَ لَنَآ اَنْ نَّاْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ اِلاَّ بِاِذْنِ اللّٰهِ **"Ve Allah'ın izni olmadıkça bizim size bir delil getirmemiz söz konusu olamaz."**

Sizin istemiş olduğunuz mu'cizeleri getirmek bizim gücümüz dâhilinde değildir ki, talep ettiğiniz şeyleri yapabilelim. Bu, Allahın dilemesine bağlı bir durumdur. O da her peygambere böyle mu'cizelerden bir kısmını tahsis eder.

وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ **"Mü'minler ancak Allah'a tevekkül etsinler."**

Dolayısıyla biz de sizin inat ve düşmanlığınıza karşı sabretmek hususunda Allaha tevekkül ederiz.

"Mü'minler ancak Allaha tevekkül etsinler" derken tevekkülü icap ettiren şeyi hissettirmek için genel bir ifade kullandılar, ama bununla her şeyden önce kendilerini kastettiler. Ayetin devamı, bunu göstermektedir:

12- وَمَا لَنَآ اَلاَ نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينَا سُبُلَنَا **"Bize yollarımızı göstermişken, neden biz Allah'a tevekkül etmeyelim?"**

Allaha tevekkül etmemek için bize hangi mazeret olabilir? Biz o yollarla O'nu tanıyoruz ve bütün işlerin O'nun elinde olduğunu biliyoruz.

وَلَنَصْبِرَنَّ عَلٰى مَآ اٰذَيْتُمُونَا **"Bize yaptığınız eziyetlere elbette sabredeceğiz."**

Böyle diyerek tevekküllerini ve kâfirlerin onlar aleyhinde yapacakları şeylere aldırmadıklarını te'kid ettiler.

وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ **"Tevekkül edenler** (başkasına değil)**, ancak Allah'a tevekkül etsinler."**

Öyleyse, tevekkül edenler imanlarından kaynaklanan tevekküllerinde sebât göstersinler, sarsılmasınlar.

13- وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ اَرْضِنَآ اَوْ لَتَعُودُنَّ فِى مِلَّتِنَا **"İnkâr edenler peygamberlerine dediler: Ya sizi yurdumuzdan sürüp çıkaracağız ya da bizim dinimize döneceksiniz!"**

O inatçı kafirler şu iki şıktan birinin olacağına yemin ettiler:

-Ya o peygamberleri beldelerinden çıkarmak

-Ya da peygamberlerin onların dinine dönmesi. Burada dine dönmekten maksat, o dine girmektir, yoksa peygamberler hiçbir zaman kavimlerinin dini üzere değildi.

Ayette hitap her ne kadar peygamberlere ise de, bu hitabın kendisine iman edenlerle beraber her peygambere yapılması da caizdir. Bu durumda, cemaat bir kişiyle (peygamberle) temsil edilmiş olur.

فَاَوْحٰى اِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظّٰلِمِينَ **"Rableri de onlara şöyle vahyetti: Zâlimleri mutlaka helak edeceğiz."**

14- وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ **"Ve onlardan sonra sizi mutlaka o arzda yerleştireceğiz."**

"Ve o hırpalanıp ezilmekte olan kavmi de arzın bereketle donattığımız doğusuna ve batısına mirasçı yaptık." (A'raf, 137) ayetinde de nazara verildiği gibi, onları helâk edip sizi onların arzına ve diyarına yerleştireceğiz.

ذٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِى وَخَافَ وَعِيدِ **"İşte bu, makamımdan ve tehdidimden korkan içindir."**

"İşte bu" ifadesiyle, vahyedilen şeye işaret vardır. O da:

-Zâlimlerin helâki,

-Ve Mü'minlerin onların arzına yerleştirilmesidir.

"Makamımdan ve tehdidimden korkan içindir."

Bu ilâhî vaat, insanların kıyamet günü muhakeme olmak üzere Alla-

hın huzurunda divan durmaları veya benim onların yaptıklarını bilip, kendilerine bildirmem için bunları muhafaza etmemden, veya azap ile olan vaîdimden, veya kafirlere vaat edilen azabımdan korkan kimseler içindir.

15- وَاسْتَفْتَحُوا "Ve fetih istediler."

Ve düşmanlarına karşı Allahtan fetih istediler.

Veya **"Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasını hak ile aç."** (A'raf, 89) ayetinde olduğu gibi, kendileriyle düşmanları arasında hükmedilmesini istediler. Fethi isteyenler peygamberlerdir.

Denildi ki: Zamir kâfirler içindir.

Denildi ki: Zamir, her iki fırka içindir. Çünkü iki taraf da haklının galip gelmesini, batıl yolda olanın helâk olmasını istedi.

وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ "Ve her zorba inatçı hüsrana uğradı."

Böylece aralarında hüküm verildi, mü'minler felâh buldu, Allaha isyanda haddi aşan, hakkı kabul etmemekte inat eden her zorba ise iflah olmadı.

Fetih talep etmek kafirlere veya her iki fırkaya raci kılınınca ayetteki haybet, yani eli boş hüsranda kalmak manası daha da etkili bir anlam kazanır.

16- مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ "Ardından da Cehennem vardır."

Her zorba inatçı için, önünde cehennem vardır. Dünyada âdeta cehennemin kenarında durmaktadır, ahirette de oraya gönderilecektir.

Denildi ki: Ayetin manası, "o kimse için hayatının ötesinde cehennem vardır."

وَيُسْقَى مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ "Ve orada kendisine irinli su içirilir."

O kimse cehenneme gönderilir, orada kendisine cehennem ehlinin derilerinden akan şey, su olarak içirilir.

17- يَتَجَرَّعُهُ وَلاَ يَكَادُ يُسِيغُهُ "Onu yutmaya çalışır, fakat neredeyse boğazından geçiremez."

Yutkunarak onu içmeye kendini zorlar ama neredeyse boğazından onu geçiremez. Bu da başka bir azap olur, böylece azabı uzar.

وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ "Ve her yerden ona ölüm gelir."

Ölümün sebepleri olan zor ve çetin hâller her taraftan ona gelir, her cihetten onu kuşatır.

Denildi ki: **"Her yerden"** ifadesi, kıllarının kökünden ayak başparmağına varıncaya kadar "cesedinin her tarafından" demektir.

وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ **"Fakat o ölmez."**

Ama buna rağmen o kimse ölmez ki istirahat edip kurtulsun!

وَمِنْ وَرَآئِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ **"Arkasından da çetin bir azab gelecektir."**

Böylece onun önünde her vakit daha şiddetli bir azap olur.

Denildi ki: Bundan murat, cehennemde ebediliktir.

Denildi ki: Nefes almasına engel olunmasıdır.

Denildi ki: Ayet, peygamberlerin kıssasından ayrıdır. Mekke ahalisi hakkında nazil olmuştur. Hz. Peygamberin bedduası üzere kıtlığa maruz kalmışlar, yağmur talebinde bulunmuşlardı. Ama ümitleri boşa çıktı, kendilerine yağmur gönderilmedi. Buna bedel Cenab-ı Hak onları cehennemde cehennem ehlinin bedenlerinden akan su ile sulamayı vaat etti.

170. DERS

Cehennemden Bir Manzara

18- مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِى يَوْمٍ عَاصِفٍ **"Rabblerini inkâr edenlerin amelleri, tıpkı fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu bir küle benzer."**

Kâfirlerin şu dünyada,

-Sadaka vermek.

-Sıla-i rahimde bulunmak.

-Muhtaca yardım etmek.

-Köle azat etmek gibi bazı iyi amelleri de olabilir. Bunlardan bir fayda görmeyecekleri, fırtınalı havada savrulan küllere benzetilerek anlatılmıştır. Çünkü bu amelleri, Allahın marifeti ve O'nun rızasını elde etme esasına dayanmıyordu.

Veya amellerinden murat putları için yaptıkları olabilir, bundan bir fayda göremeyeceklerdir.

لَايَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلٰى شَىْءٍ **"Kazandıklarından hiçbir şeyi ellerinde tutamazlar."**

Kıyamet günü bu amellerinden hiçbir şey ellerinde kalmayacaktır, çünkü hepsi boşa gitmiştir. Dolayısıyla herhangi bir sevap ellerine geçmeyecektir.

Ayetin bu kısmı, temsilin fezlekesidir.

ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ **"İşte asıl uzak sapıklık budur."**

"İşte bu" ifadesi, onların kendilerini iyi işler yapıyor sanmalarına mukabil dalalette olmalarına bir işarettir.

Çünkü bu, hak yoldan bütün bütün çıkmaktır.

19- اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ **"Görmedin mi Allah gökleri ve yeri hak ile yarattı?"**

Allah gökleri ve yeri hikmetle ve olması gereken ideal ölçülerde yarattı.

"Görmedin mi" hitabı Hz. Peygamberedir, ama bundan murat ümmetidir.

Denildi ki: Hitap her bir kâfiredir.

اِنْ يَشَاْ يُذْهِبْكُمْ وَيَاْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ **"O, dilerse sizi yok edip yepyeni bir halk getirir."**

O, isterse sizi ademe gönderir, sizin yerinize başkalarını yaratır.

Cenab-ı Hak bu ifadeleri gökleri ve yeri yarattığını nazara verdikten sonra söyledi. Dolayısıyla ayetin üst kısmı, son kısmına bir delildir. Çünkü onların asıllarını ve yaratılmalarının gerektirdiği şeyleri yaratan, sonra suretleri tebdil ve özellikleri değiştirmek suretiyle onları meydana getiren zât, onlara bedel başkalarını yaratmaya kâdirdir, bu ona hiç de zor gelmez. Ayetin devamı zâten bu manayı ifade etmektedir:

20- وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ بِعَزِيزٍ **"Bu, Allah'a hiç de güç bir şey değildir."**

Çünkü O,

-Lizâtihi kudret sahibidir.

-Bir şeye gücünün yetip başkasına yetmemesi gibi bir durum söz konusu değildir.

Elbette böyle olan, iman edilmeye, sevabını umarak ve kıyamet günü cezasından korkarak ibadet edilmeye layıktır.

21- وَبَرَزُوا لِلّٰهِ جَمِيعًا "(Kıyamet günü) **İnsanların hepsi Allah'ın huzuruna çıktılar."**

İnsanlar kıyamet günü Allahın emri ve muhasebesi için kabirlerinden çıkarlar.

Veya ayetten murat, onların her şeylerinin açığa çıkması olabilir. Çünkü onlar bir takım çirkin işleri gizlice yapıyor ve bunların Allaha gizli kalacağını zannediyorlardı. Kıyamet günü olduğunda nefislerinde gizledikleri de ortaya çıkar.

Ayette bunun geçmiş zaman sığasıyla anlatılması, vukuunun tahakkukunu ifade içindir.

فَقَالَ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوٓا اِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ **"Derken, zayıflar büyüklük taslayanlara şöyle dediler:**

Bizler, sizlere uymuştuk. Şimdi siz, Allah'ın azabından en ufak bir şeyi bizden savabilir misiniz?"

Bunların **"zayıf"** diye nitelendirilmesi, görüş itibarıyla zayıf olmalarını ifade içindir.

İşte bu zayıf karakterli tebea, kendilerini peşlerine takan ve günahlara sevkeden reislerine şöyle derler:

"Bizler, peygamberleri yalanlamada ve nasihatlerinden yüz çevirmede size tâbi olduk.

O önde gelen kâfirler, kendilerine tâbi olanların ayıplamalarına karşılık yaptıklarına bir mazeret olmak üzere şöyle derler:

قَالُوا لَوْ هَدٰينَا اللّٰهُ لَهَدَيْنَاكُمْ **"Onlar da dediler ki: Allah bizi hidayete erdirseydi, biz de size doğru yolu gösterirdik."**

Şayet Allah bizi imana sevketse ve muvaffak kılsaydı, biz de sizi doğru yola iletirdik. Lakin biz yoldan çıktık, sizi de yoldan çıkardık.

Yani, kendimiz için hangi yolu seçmişsek, size de o yolu seçtik.

Veya "Şayet Allah bizi azaptan kurtulma yoluna sevketse, biz de sizi o yola sevkederdik ve şimdi sizi azaba maruz kıldığımız gibi, o zaman azabı sizden giderirdik. Lakin ne çare, kurtuluş imkânımız kalmadı, o yol bize kapandı.

سَوَآءٌ عَلَيْنَآ اَجَزِعْنَآ اَمْ صَبَرْنَا **"Feryat da etsek, sabır da göstersek artık bizim için bir şey değişmez."**

مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ **"Bizim için kaçacak bir yer yoktur."**

Bizim için azaptan sığınacak, kaçacak bir yer yok.

Ayette geçen **"mahîs"** ifadesi hem mekân, hem de masdar için kullanıldığından, birinciye göre mana üstteki gibi olur. İkinciye göre ise: "Bizim için artık azaptan kaçmak söz konusu değil."

"Feryat da etsek, sabır da göstersek artık bizim için bir şey değişmez" ifadesinin, hem küfrün önderlerinin, hem de onlara tâbi olanların ortak ifadesi olması caizdir. Nitekim şu rivayet de böyle olmasını teyid eder:

Onlar derler ki: "Haydi gelin, feryat edelim." Böylece beşyüz yıl feryad eder, sızlanırlar, ama bu kendilerine bir fayda sağlamaz. Bunun üzerine "gelin sabredelim" derler, beşyüz yıl sabrederler. Sonra da **"feryat da etsek, sabır da göstersek artık bizim için bir şey değişmez"** derler.

22- وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ **"İş bitirilince şeytan onlara şöyle dedi:"**

Herkes hakkında hüküm verilip ehl-i cennet cennete, ehl-i cehennem cehenneme alındığında, şeytan cin ve insin şakîlerine hitaben şöyle der:

إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ **"Şüphesiz ki Allah size gerçek vaatte bulundu, ben de size vaat ettim, ama yerine getirmedim!"**

Yani Allah, öldükten sonra diriltmeyi ve amellerin karşılığını vermeyi vaat etti ve vaadini yerine getirdi.

Ben de "öldükten sonra dirilmek yok, hesaba çekilmek yok. Şayet varsa bile putlar size şefaat eder" diyerek batıl şeyler vaat ettim.

وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي **"Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ancak ben sizi çağırdım, siz de geldiniz."**

Benim size karşı zorla küfre ve günahlara sevk etme gücüm yoktu. Ancak vesveselerimle sizi o yola davet edebilirdim, onu yaptım.

Siz de koşup bana icabet ettiniz.

فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ **"O halde beni kınamayın, kendi kendinizi kınayın!"**

Öyleyse benim vesvesemden dolayı beni kınamayın. Çünkü düşman olduğu size bildirilen birinin, vesvese vermesinden dolayı kınanmaması gerekir.

Rabbiniz davet ettiğinde O'na itaat etmediniz. Ama ben davet ettiğimde bana itaat ettiniz. Dolayısıyla beni değil, kendinizi kınayın.

Mu'tezile mezhebi, böyle ayetlerle insanın kendi fiillerinde tamamen müstakil olduğuna delil getirdi. Gerçekte ise bunlarda onlara delil olacak bir durum söz konusu değildir. Çünkü, fiillerin insanlara nisbet edilebilmesi için insanın kendi fiilinde "kesb" denilen herhangi bir etkisinin olması yeterlidir. Ehl-i sünnet, bunu esas almaktadır.[2]

---

[2] Yani, insanın Allah nezdinde sorumlu olabilmesi için Mu'tezilenin dediği tarzda "kendi fiillerinin yaratıcısı" olması gerekmez. "Kesb" denilen cüzî bir mübaşeret, bir temas yeterlidir. İnsan, kendi fiillerinin yaratıcısı değildir, ama o fiiller kendinden bir teşebbüsle meydana geldiği için o fiillerinden tamamen sorumludur

مَآ اَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ **"Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz!"**

اِنِّى كَفَرْتُ بِمَآ اَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ **"Ben, önceden beni Allah'a ortak koşmanızı da kabul etmedim."**

"Kıyamet günü de kendilerini Allah'a ortak koşmanızı inkâr ederler." (Fatır, 14) ayetinde olduğu gibi, şeytan da "Bugün ben, dünyada beni Allaha şerik yapmanızı inkâr ediyorum" diyerek kendi dostlarından teberri eder.

Veya mana şöyle olabilir:

Ben sizi putlara ibadete ve benzeri şeylere davet ettiğimde siz bana itaat ederek beni Allaha şerik yaptınız. Hâlbuki Allah benim Âdeme secde etmemi emretmişti de ben reddetmiş, küfre düşmüştüm.[3]

اِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ **"Doğrusu zalimler için acı bir azab vardır!"**

Bu, şeytanın kelamının tetimmesidir.

Veya yeni bir cümle olarak Allahın bildirdiği bir durumdur.

Böyle şeyleri hikâye yoluyla anlatmakta, muhataplara hem bir kolay anlama lütfu, hem de kendilerini hesaba çekmeleri ve akibetlerini düşünmeleri hususunda bir uyarı vardır.

23- وَاُدْخِلَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ **"İman edip salih amel-ler işleyenler, cennetlere konulurlar."**

Onları cennete alanlar, meleklerdir.

تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ **"(Cennet bahçelerinin) altından ırmaklar akar."**

خَالِدِينَ فِيهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ **"Rablerinin izniyle orada daimîdirler."**

تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ **"Oradaki birbirlerine iyi dilek temennileri "selâm"dır."**

---

[3] Ben Allaha bile itaat etmemişken siz tutup bana kul – köle oldunuz.

171. DERS

İman ve Küfür Ağacı

24- اَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً **"Görmedin mi? Allah nasıl bir misal verdi?"**

كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ اَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِى السَّمَآءِ **"Kelime-i tayyibe** (güzel bir söz)**, kökü** (yerde) **sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir."**

25- تُؤْتِى اُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِاِذْنِ رَبِّهَا "(O ağaç) **Rabbinin izniyle her zaman meyve verir."**

وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ **"Öğüt alsınlar diye Allah insanlara böyle misaller getirir."**

Çünkü böyle darb-ı meseller getirmek, meseleleri misallerle anlatmak daha ziyade anlaşılmasına ve öğüt alınmasına sebeptir. Zira misalle anlatmak manaları tasvîrdir ve onları hisse yaklaştırmaktır.

26- وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْاَرْضِ **"Kelime-i habisenin** (kötü sözün) **durumu da, köksüz bir ağaca benzer."**

مَالَهَا مِنْ قَرَارٍ **"Onun bir kararı yoktur."**

Çünkü kökleri derine inmemiş olup, yere yakındır.

Ayette geçen kelime ve ağaç değişik şekillerde açıklanmıştır:

Kelime-i tayyibe, kelime-i tevhid, İslâma davet ve Kur'an ile açıklanmıştır.

Kelime-i habise ise; Allaha şirk koşmak, küfre çağırmak ve hakkı yalanlamak ile tefsir edilmiştir.

Belki de bunlardan murat, bunların hepsidir.

Öyleyse kelime-i tayyibe, hakkı anlatan veya salaha çağıran kelâmdır. Kelime-i habise ise, bunun hilafına olandır.

Şecere-i tayyibe (hoş ağaç) hurma ile açıklanmıştır. Bu, Hz. Peygamberden de rivayet edilmiştir.

Şecere-i Tayyibe, "cennette bir ağaç" şeklinde de tefsir edilmiştir.

Şecere-i habise (nâhoş ağaç) ise hanzale ile açıklanmıştır. Muhtemelen bundan murat, bunların hepsidir.

27- يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ **"Allah, iman edenleri, dünya hayatında da, ahirette de sağlam bir söz üzerinde sabit kılar."**

Ehl-i iman olanlar delile dayanmaları ve imanın kalplerinde tam yerleşmesiyle hak üzere sebât ederler.

Şu dünya hayatında Hz. Zekeriya, Hz. Yahya, Hz. Cercis, Şem'un ve Ashab-ı Uhdud gibi dinlerinden dolayı çetin imtihanlarla karşılaşsalar da, asla dönmezler, imanlarında devam ederler.

Ahirette de inançlarının sorgulandığı yerde kem küm etmezler, kıyamet gününün korkulu halleri onları dehşete düşürmez.

Rivayet edilir ki, Hz. Peygamber bir defasında mü'minin ruhunun kabzedilmesini anlatmıştı. Ardından şöyle buyurdu: "Sonra onun ruhu cesedine iade edilir, iki melek gelir, onu kabrinde oturturlar ve ona şöyle sorarlar:

-Rabbin kim?

-Dinin ne?

-Peygamberin kim?

O kimse "Rabbim Allah, dinim İslâm, Peygamberim Hz. Muhammed" diye cevap verir. O zaman semâdan bir ses "kulum doğru söyledi" diye nida eder. İşte bu, **"Allah, iman edenleri, dünya hayatında da, ahirette de sağlam bir söz üzerinde sabit kılar"** ayetinin manasıdır.

وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظّٰلِمِينَ **"Allah zalimleri ise saptırır."**

Allah,

-Taklitle yetinip hakka ulaşmayan,

-Fitnelerin olduğu yerlerde sebât edemeyen ve böylece nefislerine zulmetmiş olanları ise yoldan saptırır.

وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ **"Ve Allah, dilediğini yapar."**

Ve Allah bazılarına sebât vermek, diğerlerini de saptırmak gibi, dilediği fiili yapar. Fiillerinden dolayı kimsenin O'na herhangi bir itiraz hakkı olamaz.

28- اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ كُفْرًا وَاَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ **"Allah'ın**

nimetlerine nankörlükle karşılık veren ve kavimlerini helak yurduna sevk edenleri görmedin mi?"

Bunlar, nimete şükür ile karşılık vermek yerine nankörlükle mukabele ettiler.

Veya nimetin kendisini küfre tebdil ettiler. Çünkü onlar, nimete nankörlük yaptıklarında, o nimet kendilerinden alındı, böylece o nimeti terk etmiş ve ona bedel nankörlüğü elde etmiş oldular. Mekke ehli gibi... Çünkü Allah onları yarattı, hareme yerleştirdi, Ka'benin görevlileri yaptı, kendilerine rızık kapılarını açtı, Hz. Muhammed (asm) ile onları şereflendirdi. Ama onlar bütün bunlara nankörlük ile küfre düştüler, Allah da yedi yıl boyunca onlara kıtlık verdi. Bedir Savaşında bir kısmı öldürüldü ve zillete maruz kaldılar. Böylece nimet kendilerinden selbedildi, küfürle/ nankörlükle anılır oldular.

Hz. Ömer ve Hz. Ali'den ayetle ilgili şöyle nakledilir: "Ayette anlatılanlar Kureyşten Benî Muğîre ve Beni Ümeyye kabileleridir. Benî Muğîreyi Bedir savaşında yendiniz. Benî Ümeyye ise, belli bir vakte kadar nimetlendi."

"Kavimlerini helak yurduna sevk edenleri..."

Ve onlar, küfürde kendilerine taraftar olan kavimlerini küfre sevk ederek helâk yurduna sürüklediler.

Helak yurdundan maksat, cehennemdir.

29- جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا **"Onlar, cehenneme girecekler."**

وَبِئْسَ الْقَرَارُ **"O, ne kötü karargâhtır."**

30- وَجَعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهٖ **"Yolundan saptırmak için Allah'a eşler koştular."**

"Allahın yolundan" murat, tevhiddir. Aslında Allaha şerikler edinmekten maksatları sapmak veya saptırmak değildi. Ama neticesi bu olunca, maksat gibi ifade edildi.

قُلْ تَمَتَّعُوا **"De ki: Keyif sürün bakalım!"**

Şehevanî şeylerle veya putlara ibadet etmek suretiyle keyfinize bakın! Putlara ibadet de bir nevi kendisiyle keyif sürülenlerden sayılır.

Tehdidin emir suretiyle yapılmasında, tehdidi gerektiren fiilin, tehdîd edilen şeye yol açması sebebiyle, sanki matlup gibi olduğunu ve her ikisi-

nin de (yani onların şerikler edinmesi ve bunun sonucu olarak cehenneme atılmalarının) mutlaka olacağını bildirmek vardır. Bundan dolayı, ayetin devamında şöyle denildi:

فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ **"Sonunda varacağınız yer ateştir."**

Ayetin üslûbundan öyle anlaşılıyor ki, **"keyif sürün bakalım!"** emrine muhatap olanlar, büsbütün küfre dalmaları sebebiyle, itaat edilen bir âmir tarafından böyle yapmaya memur gibidirler.

31- قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ **"İman eden kullarıma söyle: Namazı dosdoğru kılsınlar."**

Cenab-ı Hakkın ehl-i iman hakkında **"kullarım"** demesinde,

-Onların şanlarını yüceltmek,

-Ubudiyetin (Allaha kul olmanın) hakkını onların verdiğine bir tenbih vardır.

وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ **"Alış-veriş ve dostluğun olmadığı bir günün gelmesinden önce, kendilerine rızık olarak verdiklerimizden açık ve gizli** (Allah yolunda) **infak etsinler."**

Ayetin üslûbunda, Cenab-ı Hakkın kendilerinden **"kullarım"** diye bahsettiği bu kimselerin Hz. Peygambere itaatte çok ileri olduklarını, bundan dolayı da Onun emrinin hemen akabinde emredileni yaptıklarını bildirmek vardır.

En güzeli, farzları açıktan, nafileleri ise gizlice yapmaktır.

Kıyamet günü geldiğinde,

-Kişi şu dünyada ihmâl ettiği şeyleri telafi imkanı bulamaz veya fidye ile kendini kurtaramaz.

-Artık o günde bir dost aracılığıyla da kurtulamaz.[4]

Ayette şu mana da düşünülebilir:

O kıyamet günü geldiğinde, dünyadaki alış-veriş, dostluk gibi şeyler fayda vermeyecek, kişi ancak Allah yolunda infak ettiklerinden istifade edecektir.

---

[4] Bunlar, şu dünyada olabilen şeylerdir. Pek çok ihmalleri olan kişi, aklı başına geldiğinde bunları telâfi edebilir. Öte yandan, çok zor durumda kaldığında, bir dostunun aracılığıyla kurtulabilir. Ama kıyamet günü geldiğinde bu imkânlar olmayacak, herkes o güne kadar neler yapmışsa onların karşılığını görecektir.

32- اَللّٰهُ الَّذِی خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ **"O Allah ki; gökleri ve yeri yarattı."**

وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ ۚ **"Gökten bir su indirdi de, onunla size rızık olmak üzere semeratı çıkardı."**

Ayette geçen **"semerat"** ifadesi, yiyecek ve giyeceklerin hepsini içine alır.

وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِیَ فِی الْبَحْرِ بِاَمْرِهٖ ۚ **"Emri gereğince denizde yüzüp gitmeleri için gemileri hizmetinize musahhar kıldı."**

وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهَارَ ۚ **"Nehirleri hizmetinize musahhar kıldı."**

Ve o nehirleri faydalanmanıza ve tasarrufunuza müheyya kıldı.

Denildi ki: Bunların insana musahhar kılınması, nasıl faydalanılacağının insana öğretilmesidir.

33- وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَآئِبَيْنِ ۚ **"Peşpeşe yörüngelerinde hareket eden güneşi ve ayı size musahhar kıldı."**

Güneş ve ay, kendi yörüngelerinde yol alırlar, münavebe ile âlemimizi aydınlatırlar, canlı – cansız şeylerin faydalı hale gelmesinde görev yaparlar.

وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۚ **"Geceyi ve gündüzü size musahhar kıldı."**

Gece ve gündüz, insanların istirahati ve geçimi için peşpeşe gelirler.

34- وَاٰتٰىكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوهُ ۖ **"O, istediğiniz her şeyden size verdi."**

"İstediğiniz" ifadesinden murat, insan istesin veya istemesin ihtiyacı olan her şeydir.

Ayette geçen مَا "Ma" ifadesi nefiyde de kullanılabilir. Bu durumda mana şöyle olur: "Siz istemediniz ama, biz ihtiyacınız olan her şeyi verdik."

وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا ۗ **"Eğer Allah'ın nîmetini sayacak olsanız, sayıp bitiremezsiniz."**

Bunların nevilerini bile sayamazsınız, nerde kaldı fertlerini sayabilesiniz! Çünkü, o nimetlerin fertlerinin bir sonu yoktur.

اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ۚ **"Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür."**

İnsan, şükründen gaflet ederek nimete zulmetmiş olur.

Veya nefsini mahrumiyete maruz bırakarak zulmeder.

Denildi ki: İnsan **zalumdur**, darlık zamanı hâlinden şikâyet eder, feryadı basar. **Keffar'dır**, nimet zamanı hırsla toplar, başkasına da vermez.

172. DERS

Hz. İbrahim ve Mekke Duası

35- وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا **"Hani İbrahim şöyle demişti: Rabbim! Bu beldeyi güvenli kıl."**

Beldeden murat, Mekke'dir.

Bakara sûresinde **"Rabbim! Bunu emin bir belde kıl"** şeklinde benzeri bir ayet geçmişti. (Bakara, 126)

Aralarında şöyle bir fark vardır:

Burada, Mekkeden korkunun giderilmesi ve emniyetli bir yer olması istenirken, orada emin beldelerden bir belde olması talep edilmiştir.

وَاجْنُبْنِى وَبَنِىَّ اَنْ نَعْبُدَ الْاَصْنَامَ **"Beni ve evladımı putlara tapmaktan uzak tut!"**

Ayette, peygamberlerin ismetinin Allahın tevfik ve hıfzı ile olduğuna bir delil vardır.

Ayet, zahiri ile, putlara tapmaktan uzak olmanın Hz. İbrahim'in torunlarını ve bütün nesillerini içine aldığını göstermez.

İbnu Uyeyne, bu ayetten delil getirerek Hz. İsmailin neslinin puta tapmadığını iddia eder. Ona göre, onların etrafında döndükleri bir taş vardı, buna "devvar" adını vermişlerdi. Diyorlardı ki: "Ka'be bir taştır. Biz nereye bir taş koyarsak, o da Ka'be yerine geçer."[5]

36- رَبِّ اِنَّهُنَّ اَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ **"Rabbim! Çünkü onlar** (putlar) **insanlardan birçoğunu yoldan saptırdılar."**

İşte bundan dolayı ben Sen'den ismet istedim ve onların saptırmasından Sana sığındım.

Ayette "saptırmak" fiilinin putlara isnad edilmesi, sebebiyet itibariyledir. Şu ayette olduğu gibi: **"Dinlerini bir oyun ve bir eğlence edinen**

---

[5] Aslında ayette anlatılan bir duadır. Hz. İbrahim hem kendisinin, hem de neslinin putlardan uzak kılınmasını talep etmiştir. Velev peygamber de olsa, her dua aynıyla kabul edilecek diye bir şey yoktur. Hz. Nûhun öz oğlunun küfür üzere öldüğü Kur'anda anlatılır. (Hûd, 45-47) Böyle olunca, bu ayetten hareketle "Hz. İbrahim'in neslinden puta tapan kimse gelmemiştir" denilmesi uygun olmaz.

ve dünya hayatının kendilerini aldattığı kimseleri terket!" (En'am, 70)[6]

فَمَنْ تَبِعَنِى فَإِنَّهُ مِنِّى ج **"Artık kim bana uyarsa, o bendendir."**

وَمَنْ عَصَانِى فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Ve kim de bana karşı gelirse, şüphesiz Sen Ğafur – Rahim'sin."**

Doğrudan veya tevbeye muvaffak kıldıktan sonra onu bağışlamaya ve ona merhamet etmeye kâdirsin

Ayette, Allahu Teâlânın şirk dâhil bütün günahları affetmesine bir delil vardır. Ancak, Allahu Teâlâ şirk hususunda vaîdde bulunmuştur. Bu da onunla diğer günahlar arasında bir farktır.[7]

37- رَبَّنَا إِنِّى أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِى بِوَادٍ غَيْرِ ذِى زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ ۙ **"Ya Rabbena! Neslimden bir kısmını senin Beyt-i Muharreminin yanında, çorak bir vadiye yerleştirdim."**

Bundan murat, oğlu İsmail ve evlatlarıdır. Çünkü her ne kadar kendi neslinden sadece Hz. İsmaili oraya yerleştirmişse de, O'nun yerleştirilmesi diğerlerini de tazammun etmiştir.

"Çorak bir vadiye yerleştirdim."

Bundan murat Mekke vâdisidir. Mekke vâdisi taşlıktır, üzerinde bir şey bitmez.

Ka'beye **"Beyt-i Muharrem"** denmesi,

-Ona saldırmanın haram kılınması,

-Onu küçük görmenin yasaklanması,

-Zorba hükümdarların bile ona tazimde bulunması,

-Tufandan mahfuz kalması, suların orayı istila etmemesi yönlerindendir.[8] Bundan dolayı Ka'beye "atîk" de denilmiştir.[9]

---

6 Bu ayette aldatmak dünya hayatına nisbet edilmiştir.

7 Bir başka ayette, Allahın kendisine şirk koşulması dışında bütün günahları dilerse bağışlayacağı nazara verilmektedir. (Nisa, 48)

8 Muhtemelen Beydâvînin yaşadığı zamana kadar Ka'beyi sular istila etmemişti. Ancak 1941 ve 1974 yıllarında Ka'be şiddetli yağışlar sebebiyle sele maruz kaldı. Şüphesiz böyle bir sel felaketi, onun korunmuş olmasına engel değildir. Çünkü o, yapılış gayesine uygun bir şekilde, tek Allaha ibadet edilen en eski mabed olarak devam etmektedir. Bu da onun korunmuş olması için yeterlidir.

9 Bak. Hacc, 29 ve 33.

Hz. İbrahim şayet ilk gelişinde bu duayı yapmışsa, bunu ya zâten Ka'benin hürmet edilişine binaen söylemiştir veya ilerde hürmet edileceğine binaen böyle demiştir.

Rivayete göre, Hacer, Hz. İbrahimin hanımı Sâre'nin kölesi idi. Sare, onu Hz. İbrahime hibe etti. Hacer, Hz. İsmaili dünyaya getirince, Sare onları kıskandı, Haceri ve İsmaili yanlarından çıkarması hususunda Hz. İbrahimden söz aldı. Hz. İbrahim de onları Mekkeye götürdü. Allahu Teâlâ Zemzem suyunu açığa çıkardı. O civardan geçen Cürhüm kabilesi uzaktan kuşlar gördüler "ancak su olan yerde kuş olur" deyip oraya geldiler. Orada Hz. Hacer ve oğlu Hz. İsmaili gördüler. "Bizi suyuna ortak yap, biz de hayvanlarımızın sütüne seni ortak yapalım" dediler. Hz. Hacer kabul edince, oraya yerleştiler.

رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ **"Ya Rabbena, namazı dosdoğru kılmaları için böyle yaptım."**

Ya Rabbi, benim bu yerleşime ve rızık elde etmeye uygun olmayan bu yerde onları bırakmam, ancak Senin Beytinin yanında namazlarını kılsınlar diyedir.

Hz. İbrahimin **"Rabbena"** nidasını tekrar etmesi ve ortada tekrar söylemesi, neslinin bir kısmını oraya yerleştirmesinden asıl maksadının namazlarını kılmaları, Beyt'e komşuluk yapmaları olduğunu bildirmek içindir. Duadan maksadı, Cenab-ı Hakkın onları buna muvaffak kılmasıdır.

فَاجْعَلْ اَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِىٓ اِلَيْهِمْ **"Artık insanlardan bir kısmının kalplerini onlara meylettir."**

Hz. İbrahim, duasında **"insanların bir kısmının kalplerini onlara meylettir"** dedi. Bununla alakalı denildi ki:

"Bir kısmının" demeyip de "insanların kalplerini..." deseydi Faris ve Rum da oraya gelirdi, Yahudî ve Hristiyanlar da haccederlerdi."

وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ **"Ve onları semerat ile rızıklandır."**

Hiçbir şey bitmeyen bir vâdide oturmalarına rağmen, onları her türlü semerelerle rızıklandır.

لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ **"Ola ki şükrederler."**

Allahu Teâlâ, Hz. İbrahimin duasına icabet etti. Orayı emniyet içinde hür-

met edilen bir bölge kıldı. Her türlü rızıklar oraya sevkedildi. Hatta öyle ki, aynı günde orada bahar, yaz ve sonbahar meyvelerini bulmak mümkündür.

38- رَبَّنَآ إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِى وَمَا نُعْلِنُ **"Ey Rabbimiz! Şüphesiz Sen bizim gizlediğimizi de açığa vurduğumuzu da bilirsin."**

Sen bizlerin alenî hâllerimizi bildiğin gibi, gizli hallerimizi de bilirsin. Sen bizim hâllerimizi ve maslahatlarımızı en iyi bilen ve bize bizden daha merhametli olansın. Dolayısıyla, bir talepte bulunmaya ihtiyaç yok. Lakin Sana ubudiyetimizi izhar ve rahmetine muhtaç olduğumuzu bildirmek ve nezdinde olana bir an önce ulaşmak istediğimizi göstermek için dua ediyoruz.

Denildi ki: Ya Rabbena, Sen bizim gizlemiş olduğumuz ayrılık vecdini ve açıktan gösterdiğimiz Sana olan tazarrumuzu ve tevekkülümüzü bilirsin.

"Rabbena" ifadesinin tekrarlanması, tazarruda ve Allaha ilticada daha ziyade bir iştiyakı göstermek içindir.

وَمَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ مِنْ شَىْءٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فِى السَّمَآءِ **"Yerde ve gökte, hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz."**

Çünkü, Allahın ilmî zâtîdir, bu ilmin bütün bilinenlere nisbeti eşittir.

39- ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِى وَهَبَ لِى عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ **"İhtiyarlık halimde bana İsmail'i ve İshak'ı lutfeden Allah'a hamd olsun."**

Cenab-ı Hak, İsmail ve İshakı Hz. İbrahime ileri yaşta ve çocuğu olmaktan ümit kalmadığı bir zamanda vermişti.

Hz. İbrahimin, duasında **"ihtiyarlık hâlimde"** deyişi nimetin büyüklüğünü göstermek ve bunda Cenab-ı Hakkın ihsanlarını izhar etmek içindir. Rivayete göre, doksan dokuz yaşındayken İsmail, yüz oniki yaşındayken de İshak dünyaya geldi.

إِنَّ رَبِّى لَسَمِيعُ الدُّعَآءِ **"Şüphesiz ki Rabbim duayı işitendir."**

Cenab-ı Hakkın duayı işitmesinden murat, ona icabet etmesidir.

Ayette, Hz. İbrahim'in çocuk sahibi olmak için Allaha dua ettiği, O'nun da Hz. İbrahim artık ümidini kesmiş bir halde iken icabet ettiğini hissettirmek vardır. Böyle bir durum, daha büyük ve daha aşikâr bir nimettir.

40- رَبِّ اجْعَلْنِى مُقِيمَ الصَّلَوٰةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِى **"Ey Rabbim! Beni namazını dosdoğru kılanlardan eyle! Zürriyetimden bir kısmını da..."**

رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ **"Ey Rabbimiz! Duamı kabul et!"**

Hz. İbrahimin **"Zürriyetimden bir kısmını da"** deyip, neslinin tamamını istememesi

-Ya Allahın O'na bildirmesindendir.

-Veya geçmiş ümmetlerde âdetinden anlaşıldığına göre, neslinden bir kısmının kâfir olacağını bilmesindendir.

41- رَبَّنَا اغْفِرْ لِى وَلِوَالِدَىَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ع **"Ey Rabbimiz! Herkesin hesaba çekileceği günde beni, ana-babamı ve mü'minleri bağışla!"**

173. DERS

Ahiret Azabı

42- وَلاَ تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلاً عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ **"Sakın zalimlerin yaptıklarından Allah'ın gâfil olduğunu sanma!"**

Hitap, Hz. Peygamberedir. Hz. Peygamber zâten böyle olduğuna inanmakla beraber, Ona bu şekilde hitap edilmesi, Allahın onların hâllerine ve fiillerine muttali olduğu, hiçbir şeyin O'na gizli kalmadığı hususunda Hz. Peygambere sebat vermek ve hiç şüphesiz onların az veya çok bütün yaptıklarına ceza vereceğini bildirmek içindir.

Veya ayetin hitabı,

-Allahın sıfatlarını bilmemek,

-Ve zâlimlere mühlet vermesindeki sırrı anlamamak sebebiyle, onların ne yaptıklarından Allahın gafil olduğunu tevehhüm eden herkesedir.

Denildi ki: Ayet, mazluma bir teselli, zâlime ise bir tehdittir.

اِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْاَبْصَارُ **"Ancak Allah, onların cezalarını, gözlerin dehşetle açılacağı güne erteler."**

Onların azabını ancak, gördükleri dehşetli şeyler karşısında gözlerin şaşkınlıktan dikilip kalacağı bir güne tehir etmektedir.

43- مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُؤُسِهِمْ **"O gün, başlarını dikerek koşacaklar."**

Kelimenin aslı, bir şeye yönelmektir. Yani o zâlimler o gün kendilerini çağırana süratle icabet ederler.

Veya gözlerini o tarafa çevirirler, öyle ki heybet ve korkudan gözlerini kapatamazlar.

لاَ يَرْتَدُّ اِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ **"Gözleri kendilerine dönmeyecek."**

Gözleri sabit kalır.

Veya nazarları kendilerine dönmez ki, kendilerine baksınlar.

وَاَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ **"Ve gönülleri bomboştur."**

Kalpleri ise, içinde bulundukları şiddetli şaşkınlık ve dehşetten dolayı, bir şey anlamaktan bomboştur.

Ahmak ve korkak insana da "o kalpte bir görüş ve bir kuvvet yok" anlamında "kalbi boş" denilir.

44- وَاَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَاْتِيهِمُ الْعَذَابُ **"İnsanları, azabın geleceği gün ile uyar."**

Ey Peygamber! Onları azabın geleceği kıyamet günü ile veya ölecekleri gün ile uyar. Çünkü bu, azap günlerinin başlangıcı olacaktır.

فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا اَخِّرْنَا اِلٰى اَجَلٍ قَرِيبٍ نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ **"O gün, zalimler şöyle diyecekler: Ey Rabbimiz! Bizi yakın bir zamana kadar ertele de Senin davetine uyalım ve peygamberlere tâbi olalım."**

Zalimlerden murat, şirk ile ve ilâhî ayetleri yalanlamakla zulmedenlerdir.

"Bizi yakın bir zamana kadar ertele"

Bundan murat şunlar olabilir:

-"Azabı bizden tehir et"

-Veya "bizi dünyaya döndür, bize bir süre daha mühlet ver."

-Veya "ecellerimizi tehir et ve iman edecek ve davetine uyacak kadar hayatımızı devam ettir."

Bunun bir benzeri şu ayette geçer:

"Sizden birine ölüm gelip de şöyle demesinden önce, size verdiğimiz rızıktan (Allah için) **infak edin: Rabbim, yakın bir süreye kadar bana mühlet verseydin de sadaka versem ve salihlerden olsaydım!"** (Münafikun, 10)

اَوَلَمْ تَكُونُوا اَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلُ مَالَكُمْ مِنْ زَوَالٍ **"**(Onlara denilir:) **Daha önce sizin için bir zeval olmadığına dair yemin etmemiş miydiniz?"**

Hani siz daha önce dünyada daimî kalacağınıza, ölümle zeval bulmayacağınıza yemin etmiştiniz.

Muhtemelen onlar şımarıklık ve gururla böyle yemin etmişlerdi.

Veya hâllerinden böyle anlaşılıyordu. Sanki hiç ölmeyecek gibi sağlam binalar yapıyor, uzun emeller taşıyorlardı.

Denildi ki: Başka bir âleme götürülmeyeceklerine ve öldüklerinde ise hep öyle kalacaklarına, başka hâle maruz kalmayacaklarına yemin ettiler. Şu ayette de böyle bir mana vardır:

"Onlar, "Allah ölen kimseyi diriltmez" diye en kuvvetli yeminleriyle Allah'a yemin ettiler." (Nahl, 38)

45- وَسَكَنْتُمْ فِى مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ **"Ve nefislerine zulmedenlerin yurtlarında oturdunuz."**

Âd ve Semud kavmi gibi küfür ve isyanlarla nefislerine zulmedenlerin yaşadıkları yerlerde oturdunuz.

وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ **"Onlara nasıl yaptığımız size apaçık belli oldu."**

Onların menzillerinde onların başlarına neler geldiğine alametler var, bunları gördünüz. Onlarla alakalı tevatür yoluyla anlatılanlar var, bunları da duydunuz.

وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْاَمْثَالَ **"Ve size misaller de vermiştik."**

Onların hâllerinden size emsâl getirdik. Yani, sizin de küfürde ve azabı hak etmede onlar gibi olduğunuzu beyan ettik.

Veya onların yaptıklarının özelliklerini ve dillere destan olacak şekilde kendilerine yapılanları size açıkladık.

46- وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللّٰهِ مَكْرُهُمْ **"Gerçekten onlar tuzaklarını kurdular, Allah katında da onlara tuzak var."**

Onlar hakkı ibtal ve batılı yerleştirmek için bütün hünerlerini ortaya koydular.

Onların bu hileleri, tuzakları Allah katında yazılıdır, ona göre kendilerini cezalandırır.

Veya, onların hilelerine mukabil Allahın da karşılık olarak ve ibtal için bir hilesi vardır.

وَاِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ **"İsterse onların hileleri dağları yerinden oynatacak olsun..."**

İsterse onların tuzağı büyüklük ve şiddette dağları yerinden oynatacak kadar güçlü olsun, bir işe yaramaz!

47- فَلاَ تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ **"O halde, sakın Allah'ın peygamberlerine olan vaadinde durmayacağını sanma!"**

Cenab-ı Hakkın,

"Şüphesiz biz, elçilerimize ve iman edenlere dünya hayatında ve şahitlerin şahitlik edecekleri günde yardım ederiz." (Mü'min, 51)

"Allah şöyle yazdı: Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz." (Mücadile, 21) gibi ayetlerle elçilerine vaadi vardır. -Haşa- O, vaadinde hulfetmez.

Ayette "vaad" kelimesinin elçilerden önce gelmesi, Allahın **"Şüphesiz Allah va'dinden dönmez."** (Âl-i İmran, 9) ayetinde haber verdiği üzere, asla vaadinden dönmediğini bildirmek içindir. Kimseye vaadinde hulfetmezken, peygamberlerine vaadini tutmayışı düşünülemez.

إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ **"Şüphesiz Allah Azîz'dir, intikam sahibidir."**

Allah **Azîz'dir**; O'na hile yapılmaz bir Galib ve karşı konulamaz bir Kâdirdir.

Dostları için, düşmanlarından intikam alır.

48- يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمٰوَاتُ **"O gün yeryüzü başka bir yeryüzüne ve gökler başka göklere çevrilecek."**

Buradaki **"o gün"** ifadesi

-Daha önce geçen **"O gün azap kendilerine gelir"** ifadesinden bedel olabilir.

-Veya bir üstteki ayette geçen "intikam alıcıdır" ifadesinin zamanını ifade edebilir.

-Veya başında "Hatırla şu günü" takdir edilip yeni bir cümle başı olabilir.

-Veya "Allah vaadinde hulfetmez" ifadesi başında takdir edilebilir.

Göklerin ve yerin tebdili:

Tebdil ya zât veya sıfatta olur.

Zâtta tebdil: "Dirhemleri dinarlarla değiştirdim" ifadesinde olduğu gibi değişikliklere denir. **"Derileri yanıp döküldükçe, azabı tatmaları için kendilerine başka deriler vereceğiz."** (Nisa, 56) ayeti bu tarz bir değişikliği ifade eder.

Sıfatta tebdil: Demiri ısıtıp şeklini değiştirmek gibi değişikliklerdir. Şu ayet bu türdendir: **"Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir."** (Furkan, 70)

Ayette nazara verilen tebdilin, zâtta veya sıfatta değişikliğe ihtimali vardır. Hz. Ali'den şöyle nakledilir: "Arz, gümüş bir arza, semavat ise altına dönüştürülür."

İbnu Mes'ud ve Enes'den ise şöyle nakledilir:

"İnsanlar arz-ı beyzaya sevkedilirler. Bu arzda hiçbir hata işlenmemiştir."[10]

İbnu Abbas ise şöyle der:

"Arz yine bu arzdır, ama sıfatları başkadır."

Ebu Hüreyre'nin Hz. Peygamberden şu rivayeti de buna delalet eder:

"Arz başka arza tebdil edilir, yayılır, genişletilir. Ukaz arazisinin dümdüz olması gibi dümdüz hale getirilir." **"Orada ne bir çukur görürsün, ne de bir tümsek."** (Taha, 107)

Bil ki: Birinci cihete göre, tebdil ile hâsıl olanın gerçek olarak bir arz ve bir sema olması gerekmez. İkinciye göre de Allahın arzı cehennem ve semavatı da cennet kılması akıldan uzak sayılmaz. Nitekim şu iki ayet bunu hissettiriyor gibidir:

"Facirlerin yazısı muhakkak Siccin'dedir." (Mutaffifin, 7)

"İyilerin yazısı muhakkak illiyyîn'dedir." (Mutaffifin, 18)[11]

وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ **"Ve Vahid – Kahhar olan Allah'ın huzuruna toplanacaklar."**

Vahid – Kahhar olan Allahın emriyle, muhasebe ve amellerinin karşılığını görmek için kabirlerinden çıkarlar.

Cenab-ı Hakkın burada kendini bu iki vasıfla zikretmesi, **"Bugün mülk** (hükümranlık) **kimindir? Vahid – Kahhar olan Allah'ındır."** (Mü'min, 16) ayetinde nazara verildiği gibi o günün çok zor bir gün olduğuna delalet içindir. Çünkü emir, bir olan ve kendisine asla galebe edilmeyenden gelince, hiç kimse için bir başkasına sığınma veya koruması altına girme söz konusu olamaz.

49- وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ **"O gün, suçluların zincire vurulmuş olduğunu görürsün."**

"Nefisler eşleştirildiğinde." (Tekvîr, 7) ayetinde nazara verildiği üzere,

---

10 İnsanlar, şu arzda devamlı günah işleyerek onu manen ve maddeten kirletmişlerdir. Kıyamet sonrası kurulan yeni âlemde ise hiçbir günah işlenmemiştir ve işlenmeyecektir.

11 "Siccin" kelimesi "sicn" kökünden gelir. Sicn kelimesi ise, zindan anlamındadır. Zindanın genelde yerin altında olduğu malumdur. "İlliyyin" kelimesi ise yüksekliği ifade eder. Cennet yüksektedir, semavatın fevkinde bulunmaktadır.

o gün mücrimler inanç ve amelde ortak olmalarına göre birbirlerinin yanlarına getirilirler.

-Veya bundan murat şeytanlarla beraber kılınmaları,

-Veya bozuk inançlar ve batıl melekelerle kesbettikleri şeylerle beraber olmaları,

-Veya el ve ayaklarının, demir çubuklarla boyunları ile birleştirilmeleri,

-Veya bu, onların el ve ayaklarıyla yaptıklarından dolayı cezalandırılmalarını anlatan bir temsil olabilir.

50- سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ "Gömlekleri katrandandır."

Katran, siyahtır, kokusu pistir. Ateş isabet ettiğinde süratle tutuşur. Cehennem ehlinin derileri bununla kaplanır, kendilerine gömlek gibi olur. Böylece onlarda

-Katranın yakıcılığı,

-Renginin ürkütücülüğü,

-Kokusunun kötülüğü,

-Ateşin her taraftan derilerini süratle sarması bir araya gelir. Öte yandan ateşte mertebeler olması gili, katranda da mertebeler olur.

Ayette tasvîr edilen durumun, ruh cevherini seviyesiz melekeler ve ürkütücü hallerin kuşatması ve ruha çeşit çeşit gam ve elemler celbetmesini anlatan bir temsil olması da muhtemeldir.

وَتَغْشَىٰ وُجُوهَهُمُ النَّارُ "Ve yüzlerini ateş kaplar."

Çünkü onlar, yüzlerini hakka yöneltmediler, duygu ve hislerini yaratılış gayelerine uygun olarak hakkı düşünmekte kullanmadılar. Nitekim kalpleri de marifetten boş ve cehaletle dopdolu olduğundan mühürlenmiştir. Bunun bir benzeri şu ayetlerdir:

"Kıyamet günü kötü azaba karşı yüzüyle korunan kimse, (o gün azaptan emin olan kimse gibi midir?)**"** (Zümer, 24)

"Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, "Sakar'ın (Cehennemin) **dokunuşunu tadın!" denecek."** (Kamer, 48)

51- لِيَجْزِيَ اللَّهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ "(Bu)**, Allahın herkesi kazandığı ile cezalandırması içindir."**

Allahın onlara böyle yapması, her mücrim nefsi cezalandırmak içindir.

Veya ayetten murat sadece mücrim nefis olmayıp mücrim ve itaatkâr

her nefistir. Çünkü, mücrimlerin suçlarından dolayı cezalandırıldıkları beyan edilince, itaatkâr olanların da taatlerinden dolayı mükafatlandırılacakları anlaşılır.

إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ **"Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir."**

Çünkü bir hesabı görmesi, diğerinden O'nu alıkoymaz.

52- هٰذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا اَنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ **"İşte bu, kendisiyle uyarılsınlar, Onun ancak bir tek ilâh olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye insanlara gönderilmiş bir tebliğdir."**

"İşte bu" ile işaret edilen,

-Kur'an,

-Bu sûre,

-Bu sûrede anlatılan öğütler ve hatırlatmalar olabilir.

İşte bu, insanlara öğüt olarak yeter.

Ta ki o akıl sahipleri kendilerini alçaltacak şeylerden sakınsınlar, kendilerine fayda verecek şeyleri de kuşansınlar.

Bil ki: Allahu Teâlâ, bu öğüt için üç fayda zikretti. Bunlar, semâvî kitapların indirilmesinde gaye ve hikmettir:

1-Peygamberlerin insanları kemâle erdirmesi,

2-Nazarî (tefekküre dayalı) kuvve'nin kemalini bulması ki, bunun zirvesi tevhiddir.

3-Amelî kuvve'nin elverişli kullanımı ki, bu da takva elbisesine bürünmektir. Allah bizi bunları elde edenlerden eylesin. (Amin)

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"İbrahim sûresini kim okusa, putlara tapan ve tapmayan sayısınca ona haseneler verilir."

HİCR SÛRESİ

Hicr Sûresi Mekkî'dir,
doksan dokuz ayettir.

174. DERS

Kâfirin Dünyası

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- الٓرٰ "Elif, Lâm, Râ."

تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُبِينٍ "İşte bunlar, Kitabın ve apaçık bir Kur'ân'ın âyetleridir."

"İşte bunlar" ifadesi ile bu sûreye veya Kur'anın tamamına işaret edilmiştir.

"Kur'an" kelimesinin elif – lâmsız gelmesi, büyüklüğünü göstermek içindir. Yani, kâmil bir kitap ve dikkat çekici bir beyanla hakkı batıldan ayıran bir Kur'an olmasıyla, bu ayetler her şeyi içine alan ayetlerdir.

2- رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ "Bir zaman gelecek ki inkâr edenler, 'keşke müslüman olsaydık' temennisinde bulunacaklar."

O inkarcılar,

-Müslümanlar galip geldiğinde,

-Veya ölüm anında,

-Veya kıyamet günü Müslümanların hâlini gördüklerinde "keşke biz de Müslüman olsaydık" diyecekler.

Denildi ki: Kıyametin korkunç hâlleri onları dehşete düşürür, zaman zaman ayıldıklarında "keşke Müslüman olsaydık" diye temennide bulunurlar.

3- ذَرْهُمْ "Bırak onları!"

يَاْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا "Yesinler, zevk alsınlar."

Bırak onları, yesinler, dünyalarıyla keyiflensinler.

وَيُلْهِهِمُ الْاَمَلُ "Arzu onları oyalasın."

Çokça yaşamak, dünyalarını mamur etmek gibi beklentileri, onları ahirete hazırlanmaktan alıkoysun.

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ "İlerde bilecekler."

Yaptıklarının karşılığını gördüklerinde, yaptıklarının ne kötü olduğunu bilecekler.

Ayetten maksat, onların batıldan dönmeyeceklerini Hz. Peygambere bildirmek ve onların ilâhî inayetten mahrum kalacaklarını ifade etmektir. Onlar, boş işlere daldıkları için, Hz. Peygamber onlara nasihatte de bulunsa bir faydası olmayacaktır.

Ayette,

-O inatçı inkârcılara karşı susturucu bir delil,

-Ve lezzet peşinde koşmaktan, tul-i emelin yol açacağı hallerden bir sakındırma vardır.

4- وَمَا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلاَّ وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ **"Biz hiçbir beldeyi belli bir yazı olmadan helak etmedik."**

Ayetteki **"belli bir yazı"**dan murat, onların levh-i mahfuzda belirlenmiş olan ecelleridir.

5- مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَاْخِرُونَ **"Hiçbir millet, ne ecelini öne alabilir ve ne de ondan geri kalırlar."**

6- وَقَالُوا يَا اَيُّهَا الَّذِى نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ اِنَّكَ لَمَجْنُونٌ **"Ve dediler ki: Ey kendisine zikir indirilen! Şüphesiz Sen bir mecnunsun!"**

Hz. Peygambere onların **"Ey kendisine zikir indirilen!"** diye seslenmeleri, dalga geçmek içindir. Ayetin devamında **"Şüphesiz Sen bir mecnunsun!"** demeleri, bunu açıkça gösterir. Bunun bir benzerini, Firavunun Hz. Musa hakkında söylediği şu sözde görürüz:

"Şüphesiz size gönderilen peygamberiniz! bir mecnun (deli)**."** (Şuara, 27)

Yani, şöyle demektedirler: "Ya Muhammed! Sen kendine zikir (Kur'an) indirildiğini iddia etmekle, mecnunların sözünü söylüyorsun."

7- لَوْ مَا تَاْتِينَا بِالْمَلٰٓئِكَةِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ **"Eğer doğru kimselerdensen, bize melekleri getir de görelim."**

Yani, "Keşke bize meleklerle gelsen, onlar Seni tasdik etse ve destekleseler."

Benzeri bir mana, şu ayette nazara verilir:

"Dediler: Bu nasıl peygamber! Yemek yiyor ve çarşılarda geziyor.

Ona, beraberinde bulunup uyaran bir melek indirilseydi ya!" (Furkan, 7)

Veya yalanlayan ümmetlere meleklerin gelip cezalandırmaları gibi, bizim de Seni yalanlamamıza karşılık azap melekleri gelse, bizi cezalandırsa.

8- مَا نُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ اِلاَّ بِالْحَقِّ "Hâlbuki, biz o melekleri ancak hak ile indiririz."

Melekler, ancak Allahın takdir ettiği vecihle ve hikmetinin iktizası üzerine gönderilirler. Onların sizin göreceğiniz şekilde gelmelerinde bir hikmet yoktur. Çünkü bu, sizin şüphelerinizi artırır. Sizin cezalandırılmanız için hemen gelmeleri de uygun değildir, çünkü sizden ve nesillerinizden iman edecek kimseler vardır.

"Biz melekleri ancak hak ile indiririz" ifadesindeki **"hak"** kelimesi vahiy veya azap şeklinde de açıklanmıştır.

وَمَا كَانُوٓا اِذًا مُّنْظَرِينَ "Ve o zaman o inkârcılara hiç mühlet verilmez."

Yani, melekleri göndersek artık iş biter, kendilerine süre tanınmaz.

9- اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ "Hiç şüphe yok ki, o zikri (Kur'ân'ı) **biz indirdik."**

Ayet, onların inkâr ve istihzalarına bir reddir. Bundan dolayı çok cihetlerle te'kid edilmiştir.

وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ "Ve elbette onu koruyacak olan da biziz."

Biz O Kur'anı insan kelâmından farklı kılarak tahriften, ziyade ve noksandan korumaktayız. Öyle ki dile vakıf olanlara, o Kur'anın nazmındaki bir değişiklik asla gizli kalmaz.

Veya bu ifadeyle Cenab-ı Hak, Kur'anın devamı hususunda arız olabilecek hallerden korunmuş olduğunu taahhüd etmiştir. Nitekim, bu ayetin evvelinde de, Kur'anın indirildiği Hz. Peygamberi ithamlardan korumuştur.

Denildi ki **"O'nu koruyacak olan da Biziz"** ifadesinde ki **"O"** zamiri Hz. Peygambere râcidir. Bu durumda mana şöyle olur:

"Bir öğüt olan Kur'anı Biz indirdik. Onun indirildiği Peygamberi koruyacak olan da Biziz."

10- وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِى شِيَعِ الْاَوَّلِينَ "Andolsun ki, senden önceki milletler arasında da peygamberler gönderdik."

Ayette geçen **"şiya"** kelimesi "şîa" kelimesinin çoğuludur. **Şia,** bir me-

tod ve mezhep üzerinde ittifak eden insan topluluğudur. Yani, "Önceki topluluklar içinde de peygamberler gönderdik, onları o topluluklara elçiler kıldık."

11- وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلاَّ كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ **"Onlara hiçbir peygamber gelmiyordu ki, onunla alay etmiş olmasınlar."**

Ey Peygamber! Senin kavminin Sana yaptıkları gibi, önceki kavimler de kendilerine gönderilen peygamberlerle dalga geçtiler, alay ettiler.

Ayet, Hz. Peygambere bir tesellidir.

12- كَذٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِى قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ **"Biz onu mücrimlerin kalbine işte böyle sokarız."**

Biz o istihzayı suçluların kalplerine sokarız.

Bunda, Allahu Teâlânın onların kalplerinde bâtılı yaratmasına bir delil vardır.

13- لاَ يُؤْمِنُونَ بِهِ **"Ona iman etmezler."**

وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الاَوَّلِينَ **"Hâlbuki öncekilerin başlarına gelenler gözler önündedir."**

Allahın önceki ümmetlerin mücrimleri hakkındaki kanunu,

-Onları muvaffak kılmamak,
-Kalplerine küfrü sokmaktır.
-Veya onlardan Peygamberleri yalanlayanları helâk etmektir.

Bu son manaya göre ayet, Mekke halkına bir tehdit ifade eder.

14- وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ **"Şayet onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar..."**

"Bize melekleri getirsen" diyen bu kimselere semadan bir kapı açsak da oraya kadar yükselseler ve gün boyunca net bir şekilde oradaki hayret verici halleri görseler veya açtığımız o kapıdan meleklerin yükselişlerini görseler, aşırı inatlarından ve şüpheler içinde olmalarından şöyle derler:

15- لَقَالُوا إِنَّمَا سُكِّرَتْ اَبْصَارُنَا **"Şöyle derler: Gözlerimiz döndürüldü..."**

بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ **"Daha doğrusu biz, büyülenmiş bir kavimiz."**

Başka mu'cizeleri gördüklerinde "Muhammed bize sihir yaptı" dedikleri gibi, bunu da bir sihir olarak değerlendirirler.

Demek ki böyle harika şeyler bile görseler, gördüklerini gerçek olarak kabul etmeyecekler, bir çeşit sihir ile büyülendiklerini düşünecekler.

16- وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِى السَّمَاءِ بُرُوجًا "Andolsun biz, gökte bir takım burçlar kıldık."

Semanın besateti ile beraber, rasat ve tecrübenin delâlet ettiği üzere, biz onda çeşitli görünüm ve özelliklerde olan on iki burç meydana getirdik.

وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ "Ve temaşa edenler için onu süsledik."

Ve o semayı güzel şekiller ve manzaralarla süsledik. Tefekkür ehli olanlar o semaya nazar ederler, O'nu yoktan yaratanın kudretine ve sanatkârının bir olduğuna istidlalde bulunurlar, ibret alırlar.

17- وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ "Ve onu kovulmuş her şeytandan koruduk."

Böyle olunca, hiçbir şeytan semaya yükselmeye, oranın ehli olanlara vesvese vermeye, orada bir tasarrufta bulunmaya ve oranın hallerine muttali olmaya güç yetiremez.

18- اِلاَّ مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ "Ancak kulak hırsızlığı eden hariç."

Ancak, kendileri de ruhanî olmaları sebebiyle, semavat ehlinden çok az bir kulak hırsızlığı yapabilirler veya yıldızların vaziyetlerinden ve hâllerinden yola çıkarak yeryüzünde olabilecek bazı olaylara istidlâlde bulunurlar.

İbnu Abbas'tan şöyle nakledilir: Onlar önceleri semavattan perdeli değillerdi. Hz. İsa doğduğunda üç sema tabakasından menedildiler. Hz. Muhammed (asm) doğduğunda ise, şihaplarla bütün semalardan alıkondular.

فَاَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ "Onu da apaçık bir şihab takip eder."

Şihab, parlak ateş parçasıdır. Kendilerinde bulunan parlaklık sebebiyle yıldız ve mızrak ucuna da "şihab" denildiği olur.

19- وَالْاَرْضَ مَدَدْنَاهَا "Yeryüzünü de yayıp döşedik."

وَاَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِىَ "Ve oraya sağlam dağlar yerleştirdik."

وَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَىْءٍ مَوْزُونٍ "Orada her ölçülü şeyden bitkiler bitirdik."

"Orada" derken, bununla "yeryüzünde" veya "yeryüzünde ve dağlarda" manası kastedilebilir.

Buralarda bitirilen çeşitli bitkiler, Cenab-ı Hakkın hikmetine uygun bir şekilde belirli bir ölçü ile takdir edilmiştir. Bunlar, hem gayet güzel, hem gayet münasiptir. Her biri birer nimet olup nice faydalar vermektedir.

20- وَجَعَلْنَالَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ "Orada sizin için geçim yolları yarattık."

Sizler, yemenizde ve giymenizde bunlardan istifade edersiniz.

وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ "Kendilerine rızıklarını vermediğiniz kimseler için de..."

Ayetten murat, insanların yanlış bir zanla kendilerine rızık verdiklerini zannettikleri çoluk-çocukları, hizmetçileri ve köleleridir. Çünkü onlara da, onların nezaret ettiklerine de rızk veren Allahtır.

Ayetin özü şudur:

Arzın belirli bir miktar ve şekille yayılması, muhtelif cüz'lerden meydana gelmesi, başka şekillerde olması mümkün ve muhtemel iken belli bir yaratılış ve tabiatla çeşitli bitki ve hayvanların yaratılması, Cenab-ı Hakkın

-Kudretinin kemâline,

-Hikmetinin tam oluşuna,

-Uluhiyette şeriki olmadığına,

-Kendisini bir olarak bilmeleri ve sadece O'na ibadet etmelerinin kullarına bir görev olduğuna delâlet eder.

Cenab-ı Hak, ardından bu konuda te'kidli bir şekilde şöyle bildirdi:

21- وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ عِنْدَنَا خَزَآئِنُهُ "Her şeyin hazineleri bizim yanımızdadır."

Yaratılmış her ne varsa, biz onların çok daha fazlasını vücuda getirmeye ve yaratmaya kâdiriz.

"Her şeyin hazinesi bizim yanımızdadır" ifadesi, Cenab-ı Hakkın her şeye güç yetirmesine bir meseldir.

Veya, hazinede (depoda-mahzende) var olanı çıkarmak zor olmadığı gibi, her şeyin hazinesi yanında olan Allaha, bunları vücud sahasına çıkarmanın zor olmadığını anlatan bir teşbihtir.

وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلاَّ بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ "Fakat biz onu ancak belli ölçüyle indiririz."

Her şeyin hazinesi O'nun yanında olmakla beraber, bunları sınırlayan

hikmet ve meşiettir. Dolayısıyla, Allahın ilmi her şeyi kuşatmış iken, eşyanın belli bir vakitte belli özellikler ve hallerle vücuda gelmesi, hikmet sahibi bir muhassısın tercihiyledir.

22- وَاَرْسَلْنَاالرِّيَاحَ لَوَاقِحَ "Aşılayıcı rüzgârlar gönderdik."

Bundan murat

-Ya, bu rüzgarların yağmur yüklü olmasıdır. Nitekim, yağmur getirmeyen bulut için "akîm" yani "kısır" ifadesi kullanılmaktadır.

-Veya ağaçları, çiçekleri aşılamalarıdır.

فَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً "Ardından gökten bir su indirdik."

فَاَسْقَيْنَاكُمُوهُ "Sizi onunla suladık."

وَمَا اَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ "O suyu depolayan siz değilsiniz."

O suyun hazineleri sizin kudretinizde değildir. Her şeyin hazinesi bizim nezdimizde olduğu gibi, suyun hazineleri de bizim nezdimizdedir.

Veya bundan murat şu olabilir: Semadan indirdiğimiz suyu göllerde, pınarlarda, kuyularda muhafaza eden siz değilsiniz, Biz onu oralarda muhafaza ederiz.

Havanın bazı vakitlerde insanlara faydalı olacak şekilde bazı cihetlere hareketi, hikmet sahibi bir Müdebbire delâlet ettiği gibi, suyun bu şekilde muhafazası da o hikmetli Müdebbire delâlet eder. Çünkü suyun tabiatında yerin derinliklerine çekilmek vardır. Bu şekilde depolanması tahsîs edici bir sebebi gerekli kılar.

23- وَاِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ "Elbette biz diriltiriz ve biz öldürürüz!"

Biz, onu kabule uygun bazı cisimlerde hayatı icad ederiz ve onlardan hayatı izâle ile ölümü yaratırız.

Ayette **"biz"** ifadesinin tekrarı, hasr içindir. Yani, "ancak biz hayat veririz ve biz öldürürüz."

وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ "Ve hepsinin varisleri de biziz."

Bütün mahlûklar öldüğünde, biz onlara varis oluruz, hepsi ölür, biz kalırız.

24- وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَاْخِرِينَ "Andolsun ki, biz içinizden önce gelenleri de biliriz, geri kalanları da biliriz."

Sizin hâllerinizden hiçbiri bize gizli kalmaz.

Önce gelenler ve geri kalanlardan murat şunlar olabilir:

-Doğum ve ölüm itibariyle önce olanlar ve sonra gelenler.

-Babaların sulbünden çıkanlar ve henüz çıkmamış olanlar.

-İslama girişte, cihadda, Allaha itaatte önde olanlar ve geri kalanlar.

Üstteki ayetlerde Cenab-ı Hakkın kudretinin kemâline delil getirilmişti, bununla da O'nun ilminin kemâli beyan edildi. Çünkü kudretine delil olan şeyler, ilmine de birer delildir.

Sebeb-i Nüzûl

Denildi ki: Hz. Peygamber, namazda ilk saf için teşvikte bulununca, sahabeler ön safa geçmek için izdiham yaptılar, bunun üzerine ayet nâzil oldu.

25- وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ **"Ve şüphesiz Rabbindir ki, onları haşreder."**

Senin Rabbin, onların amellerinin karşılığını vermek üzere hiç şüphesiz onları haşredecek, bir araya toplayacaktır.

Ayette **"O haşreder"** denilmesi, buna kâdir olan ve yapacak olanın sadece Allah olduğuna, başkasının yapamayacağına delâlet içindir.

Cümlenin başında إِنَّ **"inne"** edatının yer alması, yapılan vaadin gerçek olduğunu bildirmek ve öncesinde Cenab-ı Hakkın kudretinin kemâline ve eşyayı ayrıntılarıyla bilmesine delâlet eden durumların, bu hükmün sıhhatine delâlet ettiklerine tenbihte bulunmak içindir. Ayetin devamı bunu açıktan ifade etmektedir:

إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ **"Gerçekten O, Hakîm'dir – Alîm'dir."**

O **Hakîm'dir**, hikmeti apaçıktır, bütün fiillerinde mükemmellik vardır. **Alîm'dir**; ilmi her şeyi içine almıştır.

175. DERS

Hz. Âdem ve İblis

26- وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ **"Andolsun ki biz insanı balçıktan şekil verilmiş kuru bir çamurdan yarattık."**

Ayet metnindeki **salsal**, üfürüldüğünde ses veren kuru çamurdur. **"Hame"** ise, içindeki su sebebiyle değişen ve kararan çamur, yani balçıktır. "Hame" ifadesi, salsal için bir sıfattır. Yani, insanı balçıktan yapılmış, sonra kurutulmuş bir çamurdan yarattık.

Ayetteki **"mesnun"** kelimesi "şekil verilmiş anlamına gelebileceği gibi, kalıba sokulmuş anlamına da gelebilir. Nasıl ki mücevherler eritilir, bir kalıba sokulur, ardından kurutulur sanki insanın cevheri de önce balçık haline getirilmiş, buradan kendisine içi boş insan timsali (heykeli) verilmiştir. Bu balçık kuruduğunda, kendisine üflenince ses verir bir vaziyet kazanmıştır. Sonra Allahu Teâlâ bunu tavırdan tavra değiştirmiş, onu düzgün bir insan yapmış ve kendisinden ruh üflemiştir.

27- وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِالسَّمُومِ **"Cinleri de daha önce nar-ı semum'dan yaratmıştık."**

Ayette **"cân"**dan murat, cinlerin atasıdır. Bunun İblis olduğu da söylenir. Bundan muradın "cins" olması da caizdir. Nitekim üstteki ayette "insan" ifadesi ile insan cinsi kastedilmişti. Çünkü bir cinsin fertleri bir maddeden yaratılmış bir şahıstan olduğundan, o cinsin tamamı o maddeden yaratılmış olur.

Cin taifesi, insandan önce **nar-ı semum**'dan yani, mesamata nüfuz eden harareti şiddetli ateşten yaratılmıştır.

Mücerred cevherlerde hayatın yaratılması imkânsız olmadığı gibi, basit cirimlerde yaratılması da akıldan uzak bir şey değildir. Bu durumda, kendisinde ateş unsurunun çoğunlukta olduğu şeylerde hayatın yaratılması gayet makuldür. Çünkü ateş unsuru, toprak unsuruna nispetle hayatı kabule daha elverişlidir.

Ayette **"ateşten"** denilmesi, kendisinde ateş unsurunun ziyade olduğu cevherden yaratılmasını ifade eder. İnsanın topraktan yaratılmasında da benzeri bir durum vardır. Yani, insanda da hâkim unsur topraktır.

Ayet, Allahın kudretinin kemâline delâlet ve sekaleynin yani ins ve cinnin yaratılışlarının başlangıcına bir beyan olduğu gibi, yeniden dirilmenin kendisine tevakkuf ettiği ikinci mukaddimeye de bir tenbihtir. O da, bunları meydana getiren maddelerin bir araya getirilmeye ve hayatı kabule elverişli olmalarıdır.

28- وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّى خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ **"Rabbin meleklere şöyle demişti: Ben, balçıktan şekil verilmiş kuru bir çamurdan bir insan yaratacağım."**

29- فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ **"Ben, onun yaratılışını tamamladığım ve ona ruhumdan üflediğim zaman, hemen onun için secdeye kapanın."**

Yaratılışını ve hey'etini kendisine ruh üflenmeye müsait bir hale getirip ruhumdan üfleyerek o ruhun etkisinin azalarının her tarafında hissedilmesiyle hayat bulduğunda, hepiniz ona secdeye kapanın.

Ruhun Allaha nisbet ile **"ruhumdan"** denilmesi, Nisa sûresinde anlatılmıştı.[1]

30- فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُونَ **"Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde ettiler."**

Ayette meleklerin secdesi iki te'kid ile kuvvetlendirilmiştir. Bunlar da "Küllühüm" ve "ecmaun" kelimeleridir. Bu te'kidden murat, tamamının secde ettiğini kuvvetli bir şekilde anlatmak ve bazılarının bu genel ifadeden tahsisini men etmektir.

Denildi ki: **"Hepsi"** ifadesiyle bu secdenin bütün melekleri içine aldığına, **"ecmaun"** ifadesiyle de secdeyi bir defada toplu halde yaptıklarına dikkat çekildi. Ancak bu görüş çok da isabetli değildir. Çünkü şayet böyle olsaydı, ikincisi te'kid olmazdı, onların hâlini beyan ederdi.

31- اِلَّآ اِبْلِيسَ **"Ancak İblis hariç."**

اَبٰٓى اَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ **"O secde edenlerle beraber olmaktan kaçındı."**

32- قَالَ يٰٓاِبْلِيسُ مَالَكَ اَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ **"Allah dedi: Ey İblis! Ne oluyor sana da, secde edenlerle beraber olmuyorsun?"**

---

1 Bkz. Nisa, 171. Ayrıca şu ayetlere de bakılabilir: Meryem 17, Secde 9, Sad 72.

33- قَالَ لَمْ اَكُنْ لِاَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ **"İblis dedi: Balçıktan şekil verilmiş kuru bir çamurdan yarattığın insana secde edemezdim."**

Böyle bir şey benim için uygun olmaz, benim konumum secde etmeme aykırıdır. Çünkü o cismanî, kesif bir beşerdir, ben ise ruhanî bir varlığım.

Böyle bir madde, en kıymetsiz bir unsurdur. Beni ise ateşten yarattın, ateş de unsurların en şereflisidir.

İblis böyle diyerek tür ve asıl itibariyle Hz. Âdemi noksan gördü.

Bunun cevabı A'raf sûresinde verilmişti.[2]

34- قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا **"Allah dedi: Öyle ise çık oradan!"**

"Çık oradan" ifadesiyle

-Semadan,
-Cennetten,
-Melekler zümresinden çıkması kastedilebilir.

فَاِنَّكَ رَجِيمٌ **"Çünkü sen, artık kovulmuş birisin."**

Çünkü sen, hayır ve şereften mahrum bırakıldın, kovuldun.

Veya bundan murat, şeytanın sihaplarla recmedilmesidir.

Ayetin bu ifadesi, şeytanın şüphesine cevabı tazammun eden bir tehdittir.

35- وَاِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ اِلٰى يَوْمِ الدِّينِ **"Hesap gününe kadar lanet senin üzerindedir."**

Lanetten murat, şeytanın kovulması ve İlahî rahmetten uzaklaştırılmasıdır.

Yani, şeytan şu âlemde imtihan sürdüğü müddetçe kovulmuş, ilâhî rahmetten uzak kılınmıştır. **"Allah'ın laneti zalimler üzerine olsun!"** (A'raf, 44) ayetinde bahsi geçen lanet ise, başka bir manadadır, o gündeki lanet, şu dünya hayatındaki laneti unutturur.

Denildi ki: Cenab-ı Hakkın şeytana laneti **"hesap gününe kadar"** diyerek sınırlaması, insanlara zarar verebileceği nihaî zamanı göstermek içindir.

Veya hesap günü geldiğinde Allah şeytana öyle azap verir ki, şeytana o

---

2 Bkz. A'raf, 12.

lanetli olduğu zaman dilimini unutturur. Böyle olunca da, o lanetli dönem ortadan kalkmış gibi olur.

36- قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِى إِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ "İblis dedi: Ya Rabbi! Öyle ise insanların diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver."

Şeytan, böyle diyerek insanları yoldan çıkarmak için geniş bir zamana sahip olmak veya ölümden kurtulmak istedi. Çünkü yeniden dirilme sonrasında ölüm yoktur.

37- قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ "Allah buyurdu: Sana mühlet verilmiştir."

Cenab-ı Hak, birinciye cevap verdi, ikincisine ise temas etmeden şöyle bildirdi:

38- إِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ "Vakti malum güne kadar."

Bundan murat, İblisin ecelinin Allah nezdinde belirlendiği vakittir.

Veya **"vakti malum günden"** murat, bütün insanların ölecekleri vakittir. Bu da, cumhura (ekser âlimlere) göre sura ilk üfürüldüğü zamandır.

Üstteki ayetlerde üç ayrı gün ifadesine yer verildi:

1-Din (hesap) günü.

2-İnsanların diriltilecekleri gün.

3-Malum vaktin günü.

Bu üç günden muradın kıyamet günü olması caizdir. İbarelerin ihtilafı, aynı şeye farklı yönlerden bakmaktan kaynaklanmaktadır. Bunlardan birincisi ile, senin de bildiğin gibi ceza günü anlatıldı. İkincisi ile insanların haşri nazara verildi. Çünkü haşir ile beraber insanların imtihanının bittiği bilinir ve onları yoldan çıkarma hususunda İblisin ümidi artık biter. Üçüncüsü ile, daha önce bahsi geçen iki ayrı gün ifadesinden bu günün belli bir gün olduğu bilinir.

Bundan, İblisin ölmemesi lazım gelmez. Muhtemelen kıyametin kopmasıyla o da ölür, sonra da diğer mahlûkat ile beraber diriltilir.

Cenab-ı Hakkın İblisle konuşması her ne kadar bir vasıta ile olmayıp doğrudan ise de, onun makam sahibi olduğuna delâlet etmez. Çünkü Allahın ona olan hitabı, onu zelil kılmak, küçük düşürmek içindir.

39- قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِى لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِى الْأَرْضِ "İblis dedi: Ya Rabbi! Beni azdırmana yemin ederim ki, mutlaka ben de yeryüzünde onlara günahları süsleyeceğim."

وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ **"Ve onların hepsini mutlaka azdıracağım!"**

Ayette بِ "ba" harfi yemin içindir.

Yani, "Beni azdırmana yemin ederim ki, aldanma diyarı olan şu dünyada günahları onlara süslendireceğim."

Ayette **"arzda"** (yeryüzünde) denilmesi, **"Fakat o arza meyletti."** (A'raf, 176) ayetinde olduğu gibidir.

İblisin kendi azgınlığını Allaha nisbet etmesi, farklı şekillerde yorumlanmıştır:

Denildi ki: İblisin bu ifadesi, sebebiyet yönündendir.[3]

Mu'tezile, **"beni azdırmana..."** manasını "yoldan çıkışımı" şeklinde te'vil ettiler.

Veya Cenab-ı Hakkın Âdeme secde etmeyi emretmekle İblisin azmasına sebep olması şeklinde değerlendirdiler.

Veya cennet yolundan saptırmak şeklinde açıkladılar. Cenab-ı Hakkın İblise mühlet verişini de, onun azmasının ve yoldan çıkmasının artmasına sebep olması yönüyle ele aldılar, "Allahu Teâlâ İblis ve ona uyanların küfür üzere öleceklerini ve İblise mühlet verse de vermese de onların cehenneme gideceklerini bildi, İblisi onlara musallat kıldı" dediler.

Bunların zayıf görüşler olduğu, akıl sahiplerine gizli değildir.

40- إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ **"Ancak onlardan muhlas kulların müstesna."**

Kendine taat için seçtiğin ve şaibeli hâllerden tertemiz kıldığın kimselere benim hilem etki etmez.

41- قَالَ هٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ **"Allah dedi: İşte bu, bana ulaşan dos doğru yol budur."**

İşte bu, benim gözetmem gereken bir haktır. Bunda bir eğrilik yoktur.

"İşte bu" ifadesiyle, "muhlas kulların şeytanın iğvasından kurtulmalarına" işaret edilmiştir.

Veya doğrudan ihlâsa işarettir. Yani, "ihlâs, hiçbir eğri büğrüsü, dalaleti olmayan ve bana ulaşmaya sevkeden bir yoldur."

---

3 Yani, benim azmama, yoldan çıkmama Sen sebep oldun.

42- إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلاَّ مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ **"Sana uyan azgınlardan başka, kullarım üzerinde senin hiçbir nüfuzun yoktur."**

Burada, İblisin yaptığı istisnayı bir tasdik vardır. İblis, **"muhlas kulların müstesna"** demişti. Cenab-ı Hakkın cevabında **"kullarım"** şeklinde söylemesinde muhlas olanların şanını yüceltmek vardır.[4] Ayrıca, onların masumiyetini ve şeytanın pençelerinin onlara ulaşamayacağını beyan söz konusudur.

Veya ayet, bu üslûb ile Allahın kullarından muhlas olmayanlara İblisin bir otoritesi olduğunu zannettirmesine bir yalanlama vardır. Çünkü İblisin günahları süslü göstermesinin son sınırı, günahlara teşvik ve hile yapmaktır. Nitekim diğer âlemde İblis de bunu itiraf etmekte ve şöyle demektedir:

"Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ancak ben sizi çağırdım, siz de geldiniz." (İbrahim, 22)

Bu açıklamaya göre, ayette yapılan istisna, munkatı bir istisnadır.

Birinci yoruma, yani Cenab-ı Hakkın İblisi bu sözünde tasdikine göre bakıldığında, "istisna edilenin diğer taraftan daha az olması şarttır" diyenlerin görüşüne bir cevap vardır. Çünkü böyle bir görüş, iki istisnanın birbirini nakzetmesine yol açar.

43- وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ **"Şüphesiz ki cehennem, onların hepsine vaat edilen yerdir."**

Cehennem, o azgınlara veya sana tâbi olanlara vaat edilen yerdir.

44- لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ **"Onun yedi kapısı vardır."**

Cehenneme girecekler sayıca çok olduğu için tek kapıdan değil, yedi ayrı kapıdan gireceklerdir.

Veya bundan murat cehennemin tabakalarıdır. Cehennem ehli şeytana uymaktaki mertebelerine göre buralara alınacaklardır. Bu yedi mertebe şunlardır:

1-Cehennem

2-Lazâ

3-Hutame

4-Saîr

---

4 Yani, gerçek anlamda Hakka kul olanlar onlardır.

5-Sakar

6-Cahîm

7-Hâviye

Belki de yedi rakamıyla bunun tahsisi, bütün helâk edici şeylerin beş duyu organına meyletmek, şehvet ve gadap kuvvelerinin peşine takılmakta toplanmasındandır.

Veya bu yediden murat, cehennem ehlinin yedi fırka hâlinde olmasıdır.

لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ع **"O kapıların her biri için ayrılmış bir kısım vardır."**

Cehennemin en üst kısmında yer alacak olanlar, tevhid ehli olduğu hâlde isyanı fazla olanlardır.

İkinci tabakada Yahudiler,

Üçüncüde Hristiyanlar,

Dördüncüde Sabi'ler,

Beşincide Mecusiler,

Altıncıda Müşrikler,

Yedincide münafıklar yer alacaklardır.

176. DERS

Hz. İbrahim'in Misafirleri

45- إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِى جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ **"Müttakiler elbette cennetlerde ve pınarlardadır."**

Müttakilerden murat, küfürde ve fuhşiyatta şeytana tâbi olmaktan sakınanlardır.

Bunlardan her biri için bir cennet bahçesi ve pınar vardır. Bu cennetler, insanların mertebelerine göre olacaktır:

"Rabbinin makamından korkan kimseye iki cennet vardır." (Rahmân, 46)

"Bu ikisinden başka iki cennet daha vardır." (Rahmân, 62)

"Müttakilere vaat edilen cennetin meseli şöyledir: Orada bozulmayan temiz sudan nehirler, tadı değişmeyen sütten nehirler, içenlere zevk veren şaraptan nehirler ve süzme baldan nehirler var." (Muhammed, 15)

46- اُدْخُلُوهَا بِسَلاَمٍ اٰمِنِينَ **"Güven içinde selametle oraya girin."**

Yani, "afet ve zevâlden emin bir şekilde selâmetle girin o cennetlere!" denilir.

Ayet metninde geçen **selâm**dan murat, cennete girerken kendilerine selâm verilmesi de olabilir.

47- وَنَزَعْنَا مَا فِى صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ **"Biz onların kalplerindeki her türlü kini çıkarıp attık."**

Biz onların sadırlarında olan her türlü kini söküp aldık.

Bundan murat, dünyada cennet ehlinin kalben birbirine ülfet etmeleri olabilir.

Veya cennete alındıklarında meydana gelecek bir durumu ifade eder, öyle ki dünyada aralarında problem de olsa cennette birbirlerine muhabbet edeceklerdir.

Hz. Ali (r.a.) şöyle der: "Ben, Osman, Talha ve Zübeyrin ayette anlatılanlardan olmamızı ümit ederim."

Ayette bildirilen durum, cennetteki derecelerine ve Allaha yakınlık mer-

tebelerine mukabil, onların kalplerinden birbirlerine haset etmelerinin ortadan kaldırılması da olabilir.

إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ **"Hepsi kardeşler olarak karşılıklı koltuklara otururlar."**

48- لاَ يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ **"Orada kendilerine hiçbir yorgunluk dokunmaz."**

وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ **"Onlar oradan çıkarılacak da değillerdir."**

Çünkü, onlara verilen cennet nimetinin tam olması, orada daimî olmalarıyla gerçekleşir.

49- نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ **"Kullarıma haber ver ki, ben gerçekten Ğafur – Rahîm'im** (çok bağışlayıcı ve çok merhamet ediciyim.)**"**

50- وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ **"Bununla beraber azabım da çok elem verici bir azaptır."**

Ayetin bu kısmı, daha önce bahsi geçen vaad ve vaîdin bir özetidir ve öncekilerin bir takrîridir.

Ayette mağfiretin zikri, Cenab-ı Hakkın **"müttakiler"** derken her türlü günahtan, büyüğünden ve küçüğünden kaçınanları murat etmediğine bir delildir. Zâtını azap verici olmakla değil de bağışlamak ve merhametle vasfetmesinde vaad cihetinin üstün gelmesi ve vaadin te'kidi söz konusudur.

Bundan sonraki ayette öncesine atıfta bulunulmasında, ibret alacakları bir durumu anlatarak bu bağışlama ve mağfiretin bir tezahürü gösterilmektedir:

51- وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرٰهِيمَ **"Ve onlara, İbrahim'in misafirlerinden de haber ver."**

52- إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلاَمًا **"Hani onlar, İbrahim'in yanına girmişler, "selam" demişlerdi."**

قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ **"İbrahim onlara: "Biz sizden korkuyoruz" demişti."**

Hz. İbrahimin böyle demesi, gelenlerin izinsiz ve vakitsiz girmelerindendi.

Ayrıca, önlerine konan yemekten de yememişlerdi.

53- قَالُوا لاَ تَوْجَلْ "Melekler dediler: Korkma!"

إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلاَمٍ عَلِيمٍ "Gerçekten biz sana bilge bir oğul müjdeliyoruz."

"Seni müjdeliyoruz" demelerinde "korkma!" deyişlerinin sebebini bildirmek vardır. Çünkü müjde veren kimseden korkulmaz.

İlerde büyük bir ilme sahip olacağı müjdelenen bu çocuk, **"Ve Ona salihlerden bir peygamber olmak üzere İshak'ı müjdeledik."** (Sâffat, 112) ayetinden anlaşılacağı üzere Hz. İshaktır.

54- قَالَ اَبَشَّرْتُمُونِى عَلَى اَنْ مَسَّنِىَ الْكِبَرُ "İbrahim dedi: Şu ihtiyar halimle mi beni müjdeliyorsunuz?"

Hz. İbrahim hayli yaşlıydı. Bu ileri yaşına rağmen çocukla müjdelenmekten dolayı hayret içinde kaldı.

Veya bu ifadeden maksat, kendisi bu durumda iken çocuğu olmasını inkâr da olabilir.

فَبِمَ تُبَشِّرُونَ "Ne ile beni müjdeliyorsunuz?"

"Hangi ucube ile beni müjdeliyorsunuz?"

Veya "hangi şey ile müjdeliyorsunuz?" Çünkü âdeten meydana gelmesi tasavvur edilmeyen bir şeyle müjdelemek, aslında müjde vermemek gibidir.

55- قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ "Melekler dediler: Seni gerçekten müjdeliyoruz."

Biz seni, vukuu muhakkak bir şeyle müjdelemekteyiz.

Veya, kendisinde asla şüphe olmayan gerçek bir durumla müjdelemekteyiz.

Veya hak bir metotla müjdelemekteyiz. O da Allahın sözü ve emridir.

فَلاَ تَكُنْ مِنَ الْقَانِطِينَ "Sakın Allah'ın rahmetinden ümidini kesenlerden olma!"

Çünkü Allahu Teâlâ anne-baba olmadan da bir insan yaratmaya kâdirdir. Bir pîr-i faniden ve hayızdan kesilmiş yaşlı bir kadından çocuk yaratmak elbette O'na zor gelmez.

Hz. İbrahimin bu müjdeyi hayretle karşılaması, âdet yönünden idi, yoksa Allahın kudretinden şüphesi olmasından kaynaklanmıyordu. Bundan dolayı şöyle dedi:

56- قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهٖٓ اِلاَّ الضَّالُّونَ **"İbrahim dedi: Rabbinin rahmetinden, yoldan sapanlardan başka kim ümit keser?"**

Allahın rahmetinden ümit kesenler, ancak ve ancak marifet yolunu şaşırıp da Allahın rahmetinin genişliğini, ilminin ve kudretinin kemâlini bilmeyenlerdir. Nitekim Cenab-ı Hak bir başka ayette şöyle buyurur:

"Çünkü Allah'ın rahmetinden kâfirlerden başkası ümit kesmez." (Yusuf, 87)

57- قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ اَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ **"Ey elçiler! Başka ne işiniz var?" dedi."**

Yani, "Bu müjde dışında hangi şey için gönderildiniz?"

Muhtemelen, onların gönderilmesinden asıl maksadın müjde vermek olmadığını bildi. Çünkü, sayıları fazla idi, müjde vermek için bu kadar meleğe ihtiyaç yoktu. Nitekim Hz. Zekeriyaya oğul müjdesini bir melek getirmişti.

Hz. İbrahim onların başka bir maksatla gönderildiklerini şundan da anlamış olabilir: Onlar, gelişen konuşma seyri içinde O'na müjdeyi verdiler. Şayet sırf müjde için gönderilmiş olsalar, gelir gelmez müjdeyi verirlerdi.

58- قَالُٓوا اِنَّٓا اُرْسِلْنَٓا اِلٰى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ۙ **"Melekler dediler: Biz mücrim bir kavme gönderildik."**

Mücrim kavimden murat, Hz. Lûtun kavmidir.

59- اِلآَّ اٰلَ لُوطٍ ؕ **"Ancak âl-i Lût müstesna."**

Âl-i Lût, O'na iman edenlerdir.

اِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ اَجْمَعِينَ ۙ **"Biz, gerçekten onların hepsini kurtaracağız."**

Sanki mana şöyledir. Biz, Âl-i Lût dışında tamamı mücrim bir kavme gönderildik. O kavimden mücrim olanları helâk edeceğiz, Âl-i Lûtu ise kurtaracağız.

60- اِلاَّ امْرَاَتَهٗ قَدَّرْنَٓا ۙ اِنَّهَا لَمِنَ الْغٰبِرِينَ ۧ **"Yalnız Lût'un karısı müstesna, çünkü onu geride kalanlar arasında belirledik."**

O, helâk olmak için kâfirlerle beraber olacak.

61- فَلَمَّا جَاءَ اٰلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ **"Elçiler, Lût kavmine gelince."**

62- قَالَ اِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ **"Lût dedi: Doğrusu siz bilinmez bir kavimsiniz."**

Nefsim sizi tanımıyor ve bana bir şer getirmeniz korkusuyla sizden ürküyor.

63- قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ **"Dediler: Bilakis biz sana onların şüphe ettikleri şeyi getirdik."**

Biz Sana, korktuğun sebepten gelmedik, bilakis Sana sürur verecek, düşmanına karşı Seni rahatlatacak bir görevle gönderildik.

Lûtun kavminin şüpheyle baktığı şey, Hz. Lûtun onları uyarmış olduğu azaptır.

64- وَاَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ **"Sana gerçeği getirdik."**

Onların azabıyla ilgili, kendisinde şüphe olmayan gerçeği Sana getirdik.

وَاِنَّا لَصَادِقُونَ **"Ve biz elbette doğru söylüyoruz."**

Ve bizler, hiç şüphesiz Sana verdiğimiz haberde doğru söyleyen kimseleriz.

65- فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ الَّيْلِ **"Gecenin bir bölümünde ehlini yola çıkar."**

Sana iman edenleri gecenin bir kısmında buradan götür.

Denildi ki: Bildirilen vakit, gecenin son kısmıdır.

وَاتَّبِعْ اَدْبَارَهُمْ **"Sen de arkalarından yürü."**

Sen onların arkasından git. Onları yönlendirirsin, hızlı gitmelerini sağlarsın, hallerine muttali olursun.

وَلاَ يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ **"Ve sizden kimse ardına bakmasın."**

Sizden hiç kimse neler olup bittiğini görmek için geriye bakmasın, yoksa güç yetiremeyeceği dehşetli hâller görür.

Veya geriye dönüp baktığında, onlara isabet eden kendisine de isabet eder.

Veya sizden hiç biri bir maksatla ayrılmasın, geri kalmasın, yoksa azab kendisine isabet eder.

Denildi ki: Geriye bakmaktan nehyedilmeleri, nefislerini hicrete alıştırmak içindir.

وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ **"Emredildiğiniz yere gidin."**

Onlara emredilen yerden murat Şam veya Mısır olabilir.

66- وَقَضَيْنَآ اِلَيْهِ ذٰلِكَ الْاَمْرَ **"Biz, Ona şu emri bildirdik:"**

"Biz O'na şu emri bildirdik" denilmesinde emri veren Âmirin (yani Cenab-ı Hakkın) büyüklüğünü nazara vermek vardır.

اَنَّ دَابِرَ هٰٓؤُلَآءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ **"Bu kimselerin kökü sabaha çıkarken kesilmiş olacaktır."**

Ayetten öyle anlaşılıyor ki, bu kavim toptan helâk edilecek, geriye o zalimlerden kimse kalmayacaktır.

Bu ifade, onların helâk zamanlarını bildirir.

67- وَجَآءَ اَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ **"Derken şehir halkı sevinçle geldiler."**

Bahsi geçen şehir Sedom'dur.

Hz. Lûtun misafirlerini duymuşlar, onlarla eğlenmek için sevinçle gelmişlerdi.

68- قَالَ اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ ضَيْفِى **"Lût dedi: Bunlar benim misafirlerimdir."**

فَلَا تَفْضَحُونِ **"Beni utandırmayın."**

Çünkü misafire yapılan eziyet, ev sahibine yapılmış demektir.

69- وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُونِ **"Allah'tan korkun! Beni rezil etmeyin!"**

Onlar sebebiyle beni zillete düşürmeyin.

Veya onlar içinde beni utandırmayın.

70- قَالُٓوا اَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ **"Onlar dediler: Seni başkalarının işine karışmaktan men etmemiş miydik?"**

Çünkü onlar herkese sarkıntılık yapıyorlar, Hz. Lût da kendi güç ve imkânı ölçüsünde onları engellemeye çalışıyordu.

Veya onların bu sözlerinden murat, insanları misafir etmesinden, ikramda bulunmasından men etmeleri de olabilir.

71- قَالَ هَٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِىٓ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ **"Lût dedi: Eğer yapacaksanız, işte şunlar kızlarım!** (onlarla evlenin)**."**

Hz. Lûtun **"kızlarım"** ifadesinden murat, kavminin kızlarıdır. Çünkü her ümmetin Peygamberi, onların babası yerindedir. Bununla alakalı çeşitli cihetler vardır, bunlar Hûd sûresinde zikredilmiştir.

"Eğer yapacaksanız" ifadesi

-"Eğer şehvetinizi tatmin edecekseniz",

-Veya "eğer dediğimi yapacaksanız" manasındadır.

72- لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِى سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ **"Ömrüne yemin olsun ki, gerçekten onlar sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlardı."**

Cenab-ı Hak, sözün burasında muhatabın hayatına yemin etti. Bu yeminde muhatap ise Hz. Peygamberdir. (asm)

Denildi ki: Muhatap, Hz. Lût'tur, Melekler kendisine bunu söylemişlerdir.

Onlar azgınlıklarında veya akıllarını başlarından alan, doğruyu ve yanlışı ayırt etmeyi ortadan kaldıran eşcinselliklerinde ne yapacaklarını bilmez bir halde şaşkın idiler. Nasıl senin nasihatini duyabilsinler!

73- فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ **"Derken güneş doğarken o dehşetli sayha onları yakaladı."**

Dehşetli, helâk edici sayha (şiddetli ses) onları yakaladı.

Denildi ki: Bu, Cebrailin sayhasıydı.

74- فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا **"Biz, onların şehirlerinin üstünü altına getirdik."**

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ **"Ve üzerlerine de ateşte pişmiş taşları yağmur gibi yağdırdık."**

Taşlaşmış çamurdan veya üzeri yazılı taşlardan onlara yağmur gibi yağdırdık.

Hûd sûresinde bu kıssa hakkında daha ayrıntılı beyanda bulunuldu.

75- اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ **"Gerçekten bunda, işaretten anlayanlar için ibretler vardır."**

Ayet metninde geçen **mütevessimîn**, "mütefekkir olanlar" demektir. İşaretten yola çıkıp bir şeyin hakikatini/ gerçeğini bilenler için kullanılır.

76- وَاِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ **"O belde, hâlâ yol üzerindedir."**

Lût kavminin yaşadığı yerler yol üzeri olup insanların uğradığı ve eserlerini gördüğü yerlerdir.

77- اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ **"Şüphesiz ki bunda iman edenler için bir ayet/alâmet vardır."**

177. DERS

Seb'ul - Mesani

78- وَإِنْ كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ لَظَالِمِينَ **"Eyke halkı da gerçekten zalimlerdi."**

Eyke halkı, (Ashabu'l-Eyke), Hz. Şuaybın kavmi olup ormanlık bir bölgede yaşıyorlardı. Allah Hz. Şuaybı onlara elçi olarak gönderdi, ama onlar yalanladılar, her tarafı kuşatan bulutlardan yağdırılan ateşle helâk edildiler.

Eyke, sık ağaçlı yer demektir.

79- فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ **"Biz onlardan intikam aldık."**

Onları helak ederek kendilerinden intikam aldık.

وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُبِينٍ **"O ikisi hâlâ yol üzerindedir."**

"O ikisi"nden murat

-Sedom ve Eyke olabileceği gibi,

-Eyke ve Medyen de olabilir. Çünkü Hz. Şuayb hem Eyke, hem de Medyen'e gönderilmişti. Bu durumda bunlardan birinin zikri, diğerini de hatıra getirir.

O ikisi, apaçık yol güzergâhındadırlar.

Ayette yol **"imam"** kelimesiyle ifade edilmiştir. İmam, kendisine uyulan demektir. İnsan da yola çıktığında o yola uymuş olur. Bina şakülü ve krokisine de "imam" denilir, çünkü bina yapımında bunlara uyulur.

80- وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ **"Şüphesiz Ashab-ı Hicr de peygamberleri yalanladılar."**

Ashab-ı Hicr'dan murat Semud kavmidir, Hz. Salihi yalanlamışlardı.

Ayette **"mürselin"** şeklinde çoğul ifade edilmesi, bir peygamberi yalanlayanın sanki hepsini yalanlamış olduğunu bildirmek içindir.

Bundan muradın, Hz. Salih ve yanında bulunan mü'minler olması da caizdir.

Hicr, Medine ile Şam arasında onların yaşamış oldukları vadinin adıdır.

81- وَاٰتَيْنَاهُمْ اٰيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ **"Biz onlara âyetlerimizi vermiştik de, onlar yüz çeviriyorlardı."**

Ayetlerden murat,

-Peygamberlerine indirilen kitabın ayetleridir.

-Veya kayadan çıkan deve ve bununla alakalı anlatılan bir defada çokça su içmesi, bol süt vermesi, sonunda boğazlanması gibi durumlardır.

-Veya tevhid delilleri olarak nasbedilen tekvînî ayetlerdir.

82- وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا اٰمِنِينَ **"Ve onlar, güven içinde dağlardan evler yontuyorlardı."**

Bunlar, dağlardan oydukları evlerde, bu evlerin sağlamlığı sebebiyle yıkılmasından, hırsızların delip içeri girmesinden, düşmanların tahribi gibi durumlardan emin bir şekilde yaşıyorlardı.

Veya onların emin bir şekilde yaşamaları, başlarına gelecek azap yönündendi. Aşırı gafletleri ve dağların kendilerini azaptan koruyacağı zannıyla günün birinde azapla karşılaşacaklarını hesaba katmıyorlardı.

83- فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ **"Derken sabahleyin korkunç bir ses onları yakaladı."**

84- فَمَا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ **"Kazanmakta oldukları şeyler, onlardan hiçbir zararı savmadı."**

Sağlam binalar yapmaları, mal ve sayılarını çoğaltmaları onlara bir fayda sağlamadı.

85- وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا اِلَّا بِالْحَقِّ **"Biz gökleri, yeri ve aralarındakileri ancak hak ile yarattık."**

Biz gökleri ve yeri ve bunların arasında olanları hak olarak yarattık. Bu yaratılış, fesadın sürmesine ve şerlerin devamına uygun değildir. Bundan dolayı ilâhî hikmet böyle zâlimlerin helakini ve fesatlarını yeryüzünden kaldırmayı gerekli kılar.

وَاِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ **"Ve elbette kıyamet gelecektir."**

Kıyamet muhakkak gelecek ve Allah Seni yalanlayanlardan Senin için intikam alacaktır.

فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ **"Şimdi sen onlara güzel bir hoşgörüyle muamele et."**

Öyleyse onlardan intikam almada acele etme. Onlara, affeden ve hilm ile karşılık veren kimsenin muamelesiyle karşılık ver.

Denildi ki: Bu ayet, seyf ayetiyle neshedilmiştir.

86- إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ **"Şüphesiz Rabbin Hallâk – Alîm'dir."**

Seni terbiye eden Allah, hem Seni yarattı, hem de onları. Senin ve onların durumu, O'nun elindedir.

O, **Alîm'**dir; Senin ve onların hâlini bilir. Dolayısıyla aranızda hükmetmesi için kendisine tevekkül etmene layık olan O'dur.

Veya sizi yaratan ve size en uygun olanı bilen O'dur. Bugün için en uygun olanın onlarla uğraşmamak olduğunu bilmiştir.

Hâlık, azı da çoğu da yaratan demektir.

Hallâk ise, çokça yaratan anlamında kullanılır.

87- وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي **"Andolsun ki, biz sana seb'ul- mesani'yi** (tekrarlanan yediyi) **verdik."**

"Seb'ul-Mesanî"

Bundan murat, yedi ayeti olan Fatihadır.

Ayrıca şu manalara da dikkat çekilmiştir:

-Yedi uzun sûre. Bunlar, Bakaradan itibaren olup, yedincisi Enfal ve Tevbe sûreleridir. Çünkü bu ikisi bir sûre hükmündedir. Bundan dolayı aralarında besmele ile ayırma olmamıştır.

-Ha-mim ile başlayan yedi sure.[5]

-Yedi sahife, yani Kur'an'ın başlıca yedi bölüm hâlinde olmasıdır.

Mesanî, tesniye veya sena kelimesinden gelir. Çünkü bunların her biri medhedilmiştir ve tekrar be tekrar okunur.

Veya Kur'anın lafızları, kıssaları, öğütleri tekrar edilir.

Veya o Kur'an, Allahu Teâlâyı layık olduğu yüce sıfatlar ve en güzel isimlerle sena eder.

---

[5] Bunlar ardarda gelen Mü'min, Fussilet, Şûra, Zuhruf, Duhan, Casiye ve Ahkaf sûreleridir.

Mesanîden murat Kur'an olabileceği gibi, Allah'ın bütün kitapları da kastedilebilir. Bu durumda "Sana Mesaniden yedi verdik" ifadesi baziyet bildirir.

وَالْقُرْاٰنَ الْعَظِيمَ **"Ve bir de Kur'ân-ı Azîmi."**

Eğer önceki ayette geçen "yedi" ile ayetler veya sûreler murat edilmişse, bu durumda yapılan atıf, bütünün parçasına veya âmm olanın has olana atfı kabilinden olur. Eğer Kur'an'ın yedi bölümü murat edilmişse, bir vasfın bir diğer vasfa atfedilmesi söz konusudur.

88- لاَ تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِنْهُمْ **"Sakın onların bir kısmına verdiğimiz geçici şeylere heveslenip göz dikeyim deme."**

Çünkü, onlara verilenler, Sana verilenlere nisbetle küçük şeylerdir. Sana verilenler bizzat matlup olan kemâldir ve lezzetlerin devamına yol açan şeylerdir.

Hz. Ebubekirden şöyle nakledilir:

"Kendisine Kur'an ilmi verilen kimse, bir başkasına verilen dünya nimetlerini kendine verilen ilimden daha efdal görürse, büyük olanı küçültmüş, küçük olanı da büyütmüş olur."

Rivayete göre Hz. Peygamber (asm) ashabıyla beraber Beni Kurayza ve Beni Nadir Yahudilerine ait yedi kafileye rastladı. Bu kervanda her türlü kumaş, koku, mücevher ve diğer çeşit mallar bulunmaktaydı. Müslümanlar bunu görünce şöyle dediler: "Bu mallar bizim olsaydı, bunlarla kuvvetlenirdik ve Allah yolunda da infak ederdik."

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Andolsun ki, size yedi ayet verildi. Bu yedi ayet, bu yedi kafileden daha hayırlıdır."

وَلاَ تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ **"Ve onlara üzülme."**

Onlar iman etmiyorlar diye sakın üzülme.

Şu manaya da dikkat çekildi: Onlar böyle imkânlar içindeler diye sakın üzülme!

وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ **"Ve mü'minlere şefkat kanatlarını ger."**

Onlara tevazu göster, rıfk ile muamele et.

89- وَقُلْ اِنِّى اَنَاالنَّذِيرُ الْمُبِينُ **"De ki: Şüphesiz ben apaçık uyarıcıyım."**

Açık bir beyan ve delille sizi şöyle uyarıyorum ki: Şayet iman etmezseniz Allahın azabı başınıza gelecektir.

90- كَمَآ اَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ "Nitekim o o muktesim olanlara da azap indirmiştik."

Nitekim daha önce de benzeri bir azabı "muktesim" olanlara indirmiştik.

"Muktesim olanlar"dan murat, değişik yönlerden açıklanmıştır:

-Bunlar on iki kişi idi. Hac mevsiminde Mekke girişlerini paylaşmış, insanları Hz. Peygambere imandan ürkütmeye çalışmışlardı. Allah bunları Bedir savaşında helâk etti.

-Bunlar, Hz. Salihe gece komplo kurup öldürmeye yemin etmiş bir gruptur.

-Veya bunlardan murat, bu ayetin devamının da işaret ettiği gibi, inatlarından Kur'anı kabul etmeyip "Kur'anın bazısı haktır, Tevrat ve İncile uygundur. Bazısı da bâtıldır, onlara muhaliftir" diyerek O'nu parça parça değerlendirenlerdir.

-Veya bunlar Kur'an hakkında, onu "şiir, sihir, kehanet ve öncekilerin masalları" şeklinde parçalara bölerek değerlendirenlerdir.

-Veya bunlardan murat ehl-i kitaptır. Kitaplarının bir kısmına inanmış, bir kısmını inkâr etmişlerdir. Bu manaya göre (sonraki ayetteki) "Kur'an" kelimesi, kıraat anlamında kullanılmış olur, onların kendi kitaplarından okuduklarını parça parça değerlendirmelerini ifade eder.

Hz. Peygambere bunun hatırlatılması, O'na bir tesellidir.

91- اَلَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْاٰنَ عِضِينَ "Onlar, Kur'ân'ı parçalara böldüler."

Denildi ki: Ayetteki **"ıdîn"** kelimesi "sihir" anlamına da gelir. Nitekim Hz. Peygamber (asm) "Allah sihir yapan ve yaptırana lanet etmiştir" derken bu kelimeyi kullanmıştır.

92- فَوَرَبِّكَ لَنَسْئَلَنَّهُمْ اَجْمَعِينَ "Rabbin hakkı için, biz onların hepsini hesaba çekeceğiz."

93- عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ "Yaptıklarından soracağız."

Rabbine yemin ederim ki, biz onların hepsine Kur'anı parça parça değerlendirmek veya ona "sihir" demek gibi yaptıklarını birer birer soracağız.

Denildi ki: Ayet sadece Kur'anla ilgili yaptıkları şeyler olmayıp, her türlü küfür ve isyanlarıyla alakalıdır.

94- فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ **"Öyleyse Sen Sana emrolunanı çekinmeden anlat."**

Sana emrolunanı açıkça söyle.

Veya Sana emrolunanla hak ve batılı birbirinden ayır.

وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ **"Ve müşriklerden yüz çevir."**

Onların sözlerine iltifat etme!

95- اِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ **"Muhakkak ki biz o alay edenlere karşı sana yeteriz."**

Biz, o istihza edenlere karşı, onlara hükmederek ve helâk ederek Sana yeteriz.

Sebeb-i Nüzûl

Denildi ki: Ayette nazara verilenler Kureyşin eşrafından şu beş kişidir: Velid Bin Muğire, As Bin Vail, Adiyy Bin Kays, Esved Bin Abd-i Yeğus ve Esved Bin Muttalip. Bunlar Hz. Peygambere eza vermede ve O'nunla istihza etmede çok aşırı gidiyorlardı. Birgün Hz. Cebrail Hz. Peygambere şöyle dedi: "Bana, onlara karşı Sana yardım etmem emredildi."

Hz. Cebrail Velidin bacağına işaret etti, Velid bir ok torbasına bastı, oklardan biri elbisesine yapıştı, ama o, kibrinden onu almak için eğilmedi. Ok, arkasında bir damara isabet etti, onu kesti, Velidin ölümüne sebep oldu.

As Bin Vâilin ayağına işaret etti, ayağına bir diken battı, ayağı şişti, değirmentaşına döndü, bu yüzden öldü.

Adiyy Bin Kaysın burnuna işaret etti. Burnundan irin sümkürdü, öldü.

Esved Bin Abd-i Yeğus bir ağacın dibinde oturuyordu. Başıyla ağaca toslamaya başladı. Dikenler yüzüne vuruyordu. Bu şekilde vura vura öldü.

Esved Bin Muttalibin iki gözüne işaret etti, gözleri kör oldu.

96- اَلَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ **"Onlar Allah ile birlikte başka bir ilâh ediniyorlar."**

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ **"Ama yakında bileceklerdir."**

Sonra onlar yaptıkları şeylerin dünya ve ahirette akıbetinin ne olduğunu bilecekler.

97- وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ **"Gerçekten biliyoruz ki, onların söylediklerine göğsün daralıyor."**

Biz biliyoruz ki, onların şirki, Kur'anı tenkidleri ve Seninle dalga geçmek için söyledikleri Senin kalbinde sıkıntı meydana getiriyor.

98- فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ **"O halde Rabbini hamd ile tesbih et."**

Sen Allahın Sana tevdi etmiş olduğu tesbih – tahmid görevlerini yap, bunlar Sana yetecektir ve Senin hüznünü giderecektir.

Veya onların söylediklerine mukabil, Seni hakka ilettiğinden dolayı Ona hamdederek, Allahı bunlardan tenzih et.

وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ **"Ve secde edenlerden ol."**

Namaz kılanlardan ol.

Rivayete göre Hz. Peygamber daraldığı vakit namaza sığınırdı.

99- وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَاْتِيَكَ الْيَقِينُ **"Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbine ibadet et."**

Ayette **"yakîn"**den murat ölümdür. Çünkü her canlı mahlûka ölümün gelmesi, kaçınılmazdır.

Mana şöyledir: Hayatta olduğun sürece Allaha ibadet et, bir lahza bile ibadetten boş kalma!

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Hicr sûresini okuyana, Muhacirler, Ensar ve Muhammed (asm) ile istihza edenler sayısınca mükâfat verilir."

Vallahu A'lem (Doğrusunu en iyi Allah bilir.)

NAHL SÛRESİ

Nahl Sûresi Mekkî'dir,
yüz yirmi sekiz ayettir.

178. DERS

Sayısız Nimetler

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- أَتَىٰ أَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ **"Allah'ın emri geldi, öyleyse onunla alakalı acele etmeyin."**

Sebeb-i Nüzûl

Müşrikler, Hz. Peygamberin bildirdiği "kıyametin kopması veya Bedir'de olduğu gibi Allahın onları helâk etmesi" şeklindeki haberleri alay ederek ve yalanlayarak bir an önce gerçekleşsin istiyorlar, "dediklerin doğru bile olsa, putlar bize şefaat eder ve kurtarır" diyorlardı. Bunun üzerine ayet nâzil oldu.

Mana şöyledir: Onlara vaad edilen durum, tahakkuk etmiş ve gelmiş sayılır. Çünkü, vukuu kaçınılmazdır. Öyleyse onun vukuunu acele edip istemeyin. Meydana geldiğinde, size bir hayır yoktur ve sizin için de ondan bir kurtuluş yoktur.

سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ **"Allah, onların ortak koştuklarından münezzeh ve yücedir."**

Allah, herhangi bir şeriki olmaktan müberra ve münezzeh olduğundan, Onun müşriklerle ilgili iradesine hiçbir şey engel olamaz.

Ayet, mü'minlere hitap da olabilir.[1]

Hz. Peygambere **"Allahın emri geldi"** kısmı indiğinde Hz. Peygamber heyecanla sıçradı. Mü'minler başlarını kaldırdılar, ardından devamı nazil oldu: **"Öyleyse onunla alakalı acele etmeyin."**

2- يُنَزِّلُ الْمَلَٰئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ **"Kullarından dilediğine, kendi emrinden olan ruh ile melekleri indirir."**

---

[1] Yani, müşriklerle ilgili vaat edilen azap hususunda acele etmeyin. "Her gelecek yakındır" sırrıyla, onların başına gelecek olan azap da sanki tahakkuk etmiş gibidir.

اَنْ اَنْذِرُوا اَنَّهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا۠ فَاتَّقُونِ **"Şununla uyarın" diye: Benden başka hiçbir ilâh yoktur, öyleyse ancak benden korkun."**

Ruhtan murat, vahiy veya Kur'andır. Çünkü cehaletle ölen kalpler onunla hayat bulur.

Veya o, ruhun cesedde fonksiyonu gibi, dinde fonksiyon sahibidir.

Onlarla ilgili vaadin tahakkukunu bildiren ayetten sonra bunun yer alması, Hz. Peygamberin bunu öğrenme yoluna bir işarettir. Ve onların Hz. Peygamberin bunu bilmesini akıldan uzak görmelerine bir cevaptır.

Ayet, vahyin gelmesinin melaike vasıtasıyla olduğuna delâlet eder. Vahyin de esası,

-İlmî kuvvetin kemâlinin nihayeti olan tevhidi hatırlatmak,

-Amelî kuvvetin kemalinin en ilerisi olan takvayı emretmektir.

-Ayetten öyle anlaşılıyor ki, nübüvvet Cenab-ı Hakkın bir ihsanıdır. Devamında gelen ayetler, Allah'ın vahdaniyetine (birliğine) bir delildir. Şöyle ki: Bu ayetler O'nun hikmet ve maslahata göre âlemin hem usulünü, hem de füru'unu yarattığına delâlet eder. Şayet Onun bir şeriki olsaydı, o şerik bunları yapmaya kâdir olurdu. O zaman da temanu (yani birbirine engel olma) lazım gelirdi.

3- خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ **"Gökleri ve yeri hikmetle yarattı."**

Allah gökleri ve yeri hikmetiyle takdir ve tahsis ettiği belli miktar, şekil, çeşit çeşit vaziyetler ve sıfatlar üzere yarattı.

تَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ **"Onların ortak koştuklarından yücedir."**

Allah, insanların göklerden ve yerden kendisine şerik kıldığı şeylerden, onları yaratmakta ve devam ettirmekte muhtaç olmaktan, onları yaratmaya gücü yetmemek gibi noksanlıklardan yücedir, münezzehtir.

Ayette Allahu Teâlânın ecram kabîlinden olmadığına bir delil vardır.

4- خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ **"İnsanı bir nutfeden yarattı."**

Allah insanı, câmid, kendisinde bir his ve hareket olmayan akıcı, belli bir vaziyet ve şekli koruyamayan bir nutfeden yarattı.

فَاِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ **"Bir de bakarsın ki o, apaçık bir hasım oluverir."**

Bir de bakarsın o insan, delil getiren, cedelci biri hâline gelir.

Veya tutar da Hâlıkına karşı mücadeleye girişir, **"çürümüş kemikleri kim diriltir?"** der. (Yasin, 78)

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Übey Bin Halef'in Hz. Peygamberin yanına çürümüş kemikle varıp "Ya Muhammed! Ne dersin, Allah bu çürümüş kemiğe hayat verecek mi?" demesi üzerine, ayet nazil olur.

5- وَالْاَنْعَامَ خَلَقَهَا **"En'amı da O yarattı."**

En'amdan murat; deve, sığır, koyun ve keçidir.

لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ **"Onlarda sizin için bir sıcaklık ve birçok faydalar vardır."**

Onlarda sizi soğuktan koruyacak bir sıcaklık ve nesillerinden, sütlerinden yararlanmak, bir kısmının sırtına binmek gibi faydalar var.

وَمِنْهَا تَاْكُلُونَ **"Hem de onlardan yersiniz."**

Onların yenilebilecek et ve yağlarından yer, sütten yapılan mamullerinden yararlanırsınız.

Onların etinden yemek, insanların maişetinin en temel esasından biridir. Diğer eti yenen hayvanlardan yemek, tedavî kabilinden veya meyve yemek türündendir.

6- وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ **"Akşam vakti getirirken ve sabahleyin salarken, onlarda sizin için bir güzellik vardır."**

Hayvan ağılları, mezkur iki vakitte bu hayvanlarla ziynetlenir, bu hayvanlara sahip olanlar, onlara bakanların nazarında büyük kabul edilir.

Ayette akşam dönmelerinin önce zikredilmesi, hayvanların akşam dönüşündeki cemâlin daha zâhir olmasındandır. Çünkü o vakitte hayvanların karınları toktur, sütle dopdolu olarak gelirler. Sonra ağıllarına dönerler, sahiplerinin yanına varırlar.

7- وَتَحْمِلُ اَثْقَالَكُمْ اِلٰى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ اِلاَّ بِشِقِّ الْاَنْفُسِ **"Bunlar, ancak güçlükle varabileceğiniz yerlere yüklerinizi taşır."**

Bu hayvanlar olmasaydı ve yaratılmasaydı, eşyalarınızı çok büyük bir külfet ve meşakkatle kendiniz taşımak zorunda kalacaktınız.

إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ **"Rabbiniz şüphesiz Rauf – Rahîm'dir** (çok şefkatli, çok merhametlidir.)"

Öyle ki, bu rahmetinin bir tezahürü olarak sizi faydalandırmak ve işlerinizi kolaylaştırmak için bunları yarattı.

8- وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً **"Kendilerine binmeniz için ve zînet olsun diye atları, katırları ve merkepleri yarattı."**

Ayette **"binmeniz için ve zînet olsun diye..."** denilmesinde şöyle bir incelik vardır: Zînet, Allahın yaratmasıyladır, binmek ise insanlara aittir. Bundan dolayı "binmek ve zînet olarak" demek yerine **"binmeniz için ve zînet olsun diye ..."** denilmiştir.

Öte yandan, bunların yaratılışından maksat, bunlara binilmesidir. Bunların zînet olması ise, birinci derecede olmayıp, arızî bir maksattır.

Ayetle, bunların etlerinin haram olduğuna delil getirilmişse de ayette buna bir delalet yoktur. Çünkü, bir fiilden ana maksat söylendiğinde, asla bundan başka bir maksat olmaması lazım gelmez. Buna, bu ayetin Mekkî olması ve bütün müfessir ve hadiscilerin ittifakıyla yabanî olmayan ehli eşek etinin Hayber'in fethi senesinde haram kılınması delâlet eder.

وَيَخْلُقُ مَالاَ تَعْلَمُونَ **"Ve bilmediğiniz daha nice şeyleri yaratır."**

Cenab-ı Hak, insanların zarurî veya zarurî olmayan bir ihtiyaçla muhtaç olduğu hayvanları ayrıntılı anlattıktan sonra, bunların dışında olanları da mücmel olarak bildirdi.

Ayetin, şu anda bilmediğimiz bazı mahlûkları haber vermesi caizdir.

Keza, bundan muradın insanın hatır ve hayaline gelmez bir şekilde cennette ve cehennemde yaratılacak bazı binekler olması da düşünülebilir.

9- وَعَلَى اللهِ قَصْدُ السَّبِيلِ **"Doğru yolu göstermek Allah'a aittir."**

Hakka ulaştıran doğru yolu beyan etmek Allaha aittir.

Veya bir rahmet ve lütuf olarak yolu ortaya koymak ve inhıraflardan, eğriliklerden uzak olmasını sağlamak Allaha aittir.

Veya yoldan maksat O olmalıdır. Ona doğru yola çıkan, şüphesiz O'na ulaşır.

وَمِنْهَا جَائِرٌ **"Ondan sapanlar da var."**

Doğru yolu beyan etmenin Allaha ait olduğunu ifadeden sonra, üslûbun

değişip **"o yoldan sapanlar da var"** denilmesi şundandır: Dalalet yollarını beyan etmek Allaha ait değildir.

Veya şundan olabilir: Burada asıl maksat Allah yolunun beyanı olduğundan, ondan uzaklaştıran yolu ifade etmek arızî olarak burada yer almıştır.

وَلَوْ شَآءَ لَهَدٰىكُمْ اَجْمَعِيْنَ **"Şayet dileseydi, hepinize hidayet ederdi."**

Şayet Allah hepinizin hidayetini istemiş olsaydı, doğru yola gelmeyi netice veren bir hidayetle sizi istikametli yola sevkederdi.

10- هُوَ الَّذِىْٓ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً لَكُمْ **"O ki, gökten sizin için bir su indirdi."**

Suyun semadan gelmesi,

-Buluttan gelmesini,

-Veya sema canibinden gelmesini ifade eder.

مِنْهُ شَرَابٌ **"İçecek su ondandır."**

Ayette "**içecek su ondandır**" denilmesi, netice itibariyle diğer suların da gökten inen sudan olmasındandır. Nitekim diğer ayetlerde şöyle bildirilir:

"Görmedin mi, Allah gökten su indirdi de onu yeryüzündeki kaynaklara ulaştırdı." (Zümer, 21)

"Bir kaderle (belli bir ölçüyle) **gökten bir su indirdik. Ardından onu yeryüzünde tuttuk."** (Mü'minun, 18)

وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيْهِ تُسِيْمُوْنَ **"Hayvanlarınızı otlattığınız bitkiler de o su ile yetişir."**

Şecer'den murat, hayvanların otladığı şeylerdir.

Denildi ki: Toprakta biten her şey şecerdir.

11- يُنْۢبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُوْنَ وَالنَّخِيْلَ وَالْاَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ **"O su ile sizin için ekin, zeytin, hurma ağaçları, üzümler ve her çeşit meyveleri bitirir."**

Ayette, gökten inen su ile meydana gelen mer'alarda insanların hayvanları otlatmaları, o su ile elde edilen diğer mahsullerden önce nazara verilmesi, hayvanlardan elde edilen gıdanın daha şerefli olmasından dolayı

olabilir. Ardından ekinin, zeytin, hurma ve üzümün nazara verilmesinde ve bunların tertibinde de benzeri bir incelik vardır.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ **"Şüphesiz ki bunda düşünen bir topluluk için büyük bir ayet/ibret vardır."**

İşte bunlarda, düşünenler için Sani'in varlığına ve hikmetine bir alâmet vardır.

Çünkü, görüyoruz ki, mesela buğday tanesi toprağa düşüyor, azıcık bir ıslaklık kendine erişiyor ve içine nüfuz ediyor. Üst kısmı yarılıp içinden o bitkinin gövdesi çıkıyor. Aşağı kısmı yarılıp oradan kökler çıkıyor. Sonra gelişip büyüyor, yapraklar, çiçekler, tomurcuklar, meyveler meydana geliyor. Topraktan çıkan bu mahsullerin her biri,

-Aynı maddelerden yapılmasına,

-Süflî tabiatların ve felekî tesirlerin hepsine aynı oranda olmasına rağmen çeşitli şekiller ve özellikler gösterir. Elbette buna dikkatle bakan kimse, bu fiillerin bir Fail-i Muhtara ait olduğunu, O Zatın zıddı ve benzeri olmaktan münezzeh bulunduğunu bilir.

İşte, ayetin **"Şüphesiz ki bunda düşünen bir topluluk için büyük bir ayet/ibret vardır."** diyerek bitmesinde böyle bir incelik olması muhh temeldir.

12- وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ **"Geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi."**

Bütün bunlar, Allahın emrine musahhardırlar. Allah onları yaratmış ve dilediği gibi onları idare etmektedir.

وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ **"Ve yıldızlar O'nun emrine boyun eğmişlerdir."**

Bunların tamamının Allaha itaat hâlinde olduğunun beyan edilmesinde "yıldızların hareketleri ve konumunun bunların meydana gelmesine bir tesiri yok mu?" şeklinde hatıra gelebilecek bir soruya cevap vardır.

Onların bir tesiri olduğu kabul edilse bile, yıldızların hem zât, hem sıfatları mümkün ve çok ihtimaller içinde meydana geldiğinden, elbette devir ve teselsülü ortadan kaldırmak için onları yaratan, bu özelliklerle donatan ve seçen bir Vacibu'l-vücud zorunludur.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ **"Şüphesiz ki bunda aklını kullanan kimseler için nice ayetler/ibretler vardır."**

Önceki kısımda bitkilerin hallerinden bahsedilmiş ve ayetin sonunda, **"Şüphesiz ki bunda düşünen bir topluluk için büyük bir ayet/ibret vardır"** denilmişti. Burada ise, **"bunda aklını kullanan kimseler için nice ayetler/ibretler vardır"** denilmesi, bozulmamış selim akla sahip olanların fazla bir fikrî harekete ihtiyaç olmadan bunların Allaha delâletlerini görebilmesindendir.

13- وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ **"Yeryüzünde sizin için yarattığı değişik renklerdeki şeyleri de sizin hizmetinize vermiştir."**

Allah, arzda yaratmış olduğu çeşitli hayvan ve bitkileri de emrinize verdi.

Ayette nazara verilen **"bunların renklerinin farklı olmasından"** murat, sınıflarının farklı olmasıdır. Çünkü, hayvan ve bitkilerin renkleri, genelde sınıf sınıf farklılık arzeder.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ **"Elbette bunda öğüt alan kimseler için bir ibret vardır."**

Çünkü bunların özellik, şekil ve görünüm itibarıyla farklı farklı olmaları, ancak ve ancak bir Sani-i Hakîmin sanatı iledir.

14- وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا **"Taze et yemeniz ve ondan takındığınız süs eşyası çıkarmanız için denizi emrinize veren O'dur."**

Denizi, üzerinde gemilerle gidebileceğiniz, avlanabileceğiniz, dalıp yüzebileceğiniz özelliklerde yarattı.

Ayette, denizden elde edilen balık etinin **"taze"** özelliğiyle nazara verilmesinde şöyle bir incelik vardır: Balık eti, en yaş ettir, çabuk bozulmaya müsaittir. Dolayısıyla geciktirilmeden taze olarak yenmesi lâzımdır.

Tuzlu bir suda tatlı, taze bir etin yaratılması, Allahın kudretini gösteren durumlardandır. İmam-ı Malik ve Süfyan-ı Sevri, et yememeye yemin eden birinin balık eti yemekle yeminini bozmuş olacağına bu ayetten delil getirdiler.

Elcevap: Yeminler örfe göre değerlendirilir. Örfen ise, bir kimse "et yemiyeceğim" dediğinde balık eti de yemeyeceği anlaşılmaz. Görmez misin

Allahu Teâlâ kâfiri "dâbbe" (hayvan) olarak nitelendirdi. Şimdi biri "ben dâbbeye binmeyeceğim" diye yemin etse, sonra da bir kâfirin sırtına binse yeminini bozmuş olmaz.

Ayette nazara verilen **"hılye"** kadınların kullandığı lü'lü (inci), mercan gibi zînetlerdir. Ayette bunun erkeklere hitap şeklinde gelmesi,

-Kadınların da bu hitaba dâhil olmasından,

-Kadınların erkekler için süslenmelerindendir.

وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ **"Gemilerin denizde suyu yararak gittiklerini görürsün."**

Gemileri de görürsün ki, suyu yara yara denizde yol alırlar. Ve siz bu gemilerle ticaret seyahatleri yapar, Allahın geniş rızkından nasibinizi alırsınız.

وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ **"Lütfundan rızık aramanız ve şükretmeniz için** (Allah) **böyle yapmıştır."**

İşte bütün bunlar Allahın nimetlerini bilip de, o nimetlerin hakkını eda etmeniz içindir.

Ayette, denizle ilgili durumlardan sonra şükrün nazara verilmesi, bunların nimet olarak çok kuvvetli olmasındandır. Çünkü, Cenab-ı Hak tehlikelerle dolu deniz seyahatini faydalanmaya ve geçim elde etmeye bir sebep kılmıştır.[2]

15- وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ **"Sizi sarsmasın diye arzda sabit dağlar yerleştirdi."**

Arz, kendisinde dağlar yaratılmadan önce, tabiatı sade, hafif bir küre idi. Bu durumda felekler gibi dairesel hareket yapması veya tahrik için en küçük bir sebeple hakeket etmesi gerekirdi. Arzın yüzünde dağlar yaratılınca, arzın yanları birbirinden farklı oldu ve dağlar ağırlığıyla merkeze doğru yöneldi. Böylece dağlar harekete engel olan kazıklar gibi oldu.

Denildi ki: Allahu Teâlâ arzı yarattığında, arz bir o yana bir bu yana gidip geliyordu. Melekler dediler: "Bunun üzerinde kimse duramaz." Ardından dağlar yaratıldı, dağlar ile dünya istikrar buldu.

---

[2] İnsan, macera ve heyecanlarla dolu bir deniz seyahatinden sâlimen ve gânimen döndüğünde "oh, elhamdülillah" demesi gerekir.

وَأَنْهَارًا وَسُبُلاً لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ **"Yolunuzu bulmanız için de nehirler ve yollar** (yarattı.)**"**

Ta ki o yollar ile maksatlarınıza ulaşasınız.

Veya onlarla Allahın marifetine yol bulasınız.

16- وَعَلاَمَاتٍ **"Ve birçok alâmetler** (yarattı)**."**

Ve Allah, yolda gidenin kendisiyle istidlâlde bulunacağı dağ, ova, rüzgar gibi alâmetler, ayırıcı özelikler koydu.

وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ **"Onlar yıldızla da yollarını bulurlar."**

İnsanlar gece vakti karada ve denizde yıldız ile yollarını bulurlar.

Ayette "necm", yani yıldızdan murat belli bir yıldız olmayıp yıldız cinsini ifade eder.

Bununla beraber **Süreyya, ferkadan** (küçük ayının iki parlak yıldızı) gibi yıldızlarla açıklayanlar da olmuştur.

Ayetteki zamir Kureyş'e bakıyor olabilir. Çünkü onlar ticaret için sıkça sefere çıkıyorlardı. Seyahatleri esnasında yıldızlarla yönlerini belirlemekte ve yollarını bulmakta meşhur idiler. Kelâm, daha evvelinde hitap yoluyla iken burada gıyabiye çevrilmesi, yıldızın önce zikredilmesiyle tahsis manası ve **"onlar"** şeklinde ayrıca belirtilmesi, ayetin özellikle Kureyşe bakmasına birer karinedir. Sanki şöyle denilmiştir:

"Özellikle yıldızla, hassaten bunlar yol bulurlar. Dolayısı ile bundan ibret almak ve buna şükretmek, özellikle onlara elzem ve vaciptir."

17- أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لاَ يَخْلُقُ **"Şu halde, yaratan yaratmayan gibi olur mu?"**

Ayet, Cenab-ı Hakkın kudretinin kemâline, hikmetinin nihayetsiz olduğuna bu kadar deliller varken hâlâ inkâr edenlerin hâline hayretle baktırır. Bütün bu sayılanlar, yaratanın sadece ve sadece O olduğunu bildirir. Nazara verilenlerden birini hatta herhangi bir şeyi yaratmaya gücü yetmeyenin Allaha denk olamayacağını, ortaklık dava edemeyeceğini ders verir.

Normalde kelâmın hakkı "Yaratmayan, yaratan gibi midir?" iken aksinden söylenmesi şuna dikkat çeker: Onlar, Allaha şerikler kılmakla Allahı mahlûkata benzettiler, onu aciz varlıklar cinsinden saydılar.

Ayetteki **"yaratmayan"** ifadesinden murat, Allahın dışında ibadet edilenlerin hepsidir. Onlar putlarına "âlihe" (ilahlar) dediler. Hâlbuki ilah ola-

nın bilmesi de gerekir. Bundan dolayı ayette akıl sahipleri için kullanılan sığa kullanıldı.

Veya ayette müşakele olabilir.

Veya bununla daha etkili bir anlatım yapılmış ve sanki şöyle denilmiştir: Yaratan, ilim sahibi olmakla beraber, yaratmayan gibi değildir. Nerde kaldı hiçbir ilmi olmayanla kıyaslanabilsin!?

أَفَلاَ تَذَكَّرُونَ **"Artık düşünmez misiniz?"**

Tezekkür edip de batıl mabutları Allaha şerik yapmanızın fesadını bilmez misiniz? Çünkü böyle bir netice, gayet açık olduğu için en ufak bir tezekkür ve yönelmekle akılda hazır gibidir.

18- وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللهِ لاَ تُحْصُوهَا **"Allah'ın nimetlerini saymaya kalkışsanız, saymakla bitiremezsiniz."**

Onları saymakla bitiremezsiniz, nerde kaldı şükrünü eda edebilesiniz?

Cenab-ı Hak bu ayetten önce nimetlerinin bir kısmını saymış, ibadete layık olanın sadece kendisi olduğunu anlatmıştı. Peşinde de böyle diyerek, saymış olduğu bu nimetlerin ötesinde sayılamayacak kadar başka nimetler olduğuna ve kendisine hakkıyla ibadet edilemeyeceğine tenbihte bulundu.

إِنَّ اللهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ **"Şüphesiz ki Allah Ğafur'dur, Rahîm'dir."**

O, **Ğafur'dur**, nimetlerin şükründe yapılan kusuru cezalandırmaz, bağışlar. **Rahîm'dir**, şükrünü eda etmediğinizde o nimetleri sizden hemen almaz, nankörlüğe cezada acele etmez.

179. DERS

Putlar ve Tek İlâh

19- وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ **"Allah, gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir."**

Allah sizin inanç ve amellerinizden hem gizlediklerinizi hem de açıkladıklarınızı bilir.

Cenab-ı Hak daha önce kudret yönüyle şirki tahkir etmiş, o şeriklerin bir şey yaratamayacağını bildirmişti. Burada da ilim itibariyle şirke karşı bir tehdid ve bir tahkir yapılmaktadır.

20- وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لاَ يَخْلُقُونَ شَيْئًا **"Onların Allah'tan başka yalvardıkları, hiçbir şey yaratamazlar."**

Cenab-ı Hak daha evvelinde yaratanla yaratmayanın bir olmayacağını söylemişti. Burada da o batıl mabutların herhangi bir şeyi yaratamayacaklarını beyan etti, ta ki onların Allaha şerik olamayacakları ortaya çıksın.

Sonra onların ulûhiyete aykırı sıfatlara sahip olduklarını bildirerek bunu te'kid etti ve şöyle dedi:

وَهُمْ يُخْلَقُونَ **"Onlar, kendileri yaratılmışlardır."**

Onlar mümkin (imkân dairesinde, olması da olmaması da eşit olan) varlıklardır. Vücud için yaratılmaya muhtaçtırlar. Hâlbuki ilahın Vacibu'l-vücud olması gerekir.

21- اَمْوَاتٌ غَيْرُ اَحْيَاءٍ **"Onlar hep ölüdürler, diri değillerdir."**

Onlar, kendilerine hayatın arız olmadığı ölülerdir. Onların ölü olmaları, hâlen olabileceği gibi, sonuç itibarıyla da olabilir.[3]

Onlar bizzat hayat sahibi değillerdir. Böyle açıklandığında, bütün batıl mabutları içine alan bir özellik olur. Hâlbuki ilâhın bizzat hayat sahibi olması, ölümün kendisine hiç gelmemesi gerekir.

وَمَا يَشْعُرُونَ اَيَّانَ يُبْعَثُونَ **"Ve ne zaman diriltileceklerinin de şuurunda değillerdir."**

---

[3] Mesela putlar cansız maddelerdir. Firavun gibi ilah zannettikleri hayat sahipleri ise, sonunda ölümü tatmaktadırlar.

Onlar, kendilerinin veya kendilerine ibadet edenlerin ne zaman diriltileceklerini de bilmezler. Dolayısıyla nerede kaldı kendilerine ibadet edenlere bir mükâfat günü getirebilsinler! Hâlbuki ilahın gaybı bilmesi, sevap ve cezaya kâdir olması gerekir.

Ayette, öldükten sonra diriltmenin mükellef kılmanın gereklerinden olmasına bir tenbih vardır. Yani mabud olanın, ibadetle mükellef kıldığı kimselere mükâfat ve ceza vermesi, mabud olmasının gereğidir.

22- اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ **"İlâhınız bir tek ilâhtır."**

Ayet, delilleri ortaya koyduktan sonra, müddeayı tekrarlamak üslûbuyla gelmiştir.[4]

فَالَّذِينَ لاَيُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ **"Ahirete inanmayanların kalpleri münkirdir."**

وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ **"Ve onlar, kibirlenen kimselerdir."**

Ayet, hak bu kadar açık olmasına rağmen, onların ısrarını iktiza eden durumu beyandır. Bu da onların ahirete iman etmeyişleridir. Çünkü ahirete iman eden kimse delillere talip olur, bu konuda duyduklarına dikkat eder ve faydalanır. Ahirete inanmayanın hâli ise, bunun tersidir.

Kalplerinin, ancak delille bilinen şeyleri inkâr etmesi,

-Öncekilere körü körüne uymaktan ve

-Alıştıkları duruma meyletmektendir. Çünkü ülfet, tefekküre manidir.

Böyle kimseler, Peygambere tâbi olmayı, O'nu tasdik etmeyi ve sözüne yönelmeyi kibrine yedirememektedir.

Bunlardan ilki, yani ahirete iman etmemeleri bu babta temel sebeptir. Bundan dolayı diğerlerinin sübutu buna bağlı kılındı.

23- لاَ جَرَمَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ **"Şüphesiz ki Allah, onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir."**

Allah, onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir, ona göre kendilerini cezalandırır.

اِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ **"Doğrusu O, kibirlenenleri sevmez."**

Şüphesiz Allah her hâl ü kârda, kibirlenmek isteyen, büyüklük taslayan-

---

[4] Allah'ın tek olduğu daha önce ifade edilmişti. (Nahl, 2) Burada tekrarlanması, delillerini ortaya koyduktan sonra zihinde yerleştirmek içindir.

ları sevmez. Nerede kaldı Allahı bir olarak tanımayı ve Peygambere tâbi olmayı kibrine yediremeyenlere muhabbet etsin!

24- وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ **"Onlara, "Rabbiniz ne indirdi?" denildiğinde, "öncekilerin masalları" dediler."**

Onlara bunu soran,

-Alay etmek için kendi içlerinden biri,

-Onlara elçi olarak gelenler,

-Veya Müslümanlar olabilir.

Cevaben şöyle dediler: İndiğini iddia ettiğiniz veya inen şeyler öncekilerin masallarıdır.

25- لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ **"Böylece, kıyamet günü hem kendi günahlarını tam olarak yüklenecekler, hem de bilgisizlikleri yüzünden saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından bir kısmını yüklenecekler."**

Onlar Allahın indirdiğine **"öncekilerin masalları"** ifadesini, insanları yoldan çıkarmak, dalalete sevk etmek için söylediler. Böylece dalaletlerinin günah yüklerini tam olarak sırtlandılar. Çünkü başkalarını saptırmaları, kendilerinin dalalette iyice kökleşmelerinin bir sonucudur.

Kendi günah yüklerine ilâve olarak, saptırdıklarının da günahlarından bir kısmını yüklenecekler. Bu, onların dalaletine sebebiyet verme günahıdır.

Ayetteki **"biğayri ilm"** yani **"bilgisizlikleri yüzünden"** kaydı, yoldan saptırılanların hâlidir. Yani bunlar kendilerini yoldan çıkaranların dalalet üzere olduklarını bilmemişler, cahilce onlara uymuşlardır. Bu da gösteriyor ki, onların cehaletleri kendileri için bir özür olmayacak. Çünkü araştırma yapmaları, hak yolda olanla batıl yolda olanı ayırmaları gerekirdi.

أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ **"Dikkat edin, yüklendikleri günah ne kötüdür!"**

26- قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Onlardan öncekiler de tuzak kurdular."**

فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ **"Fakat Allah onların binasına temelinden vardı."**

فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ **"Böylece tavan tepelerinden üzerlerine çöktü."**

وَاَتٰيهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَايَشْعُرُونَ **"Ve azap onlara fark edemedikleri bir yönden geldi."**

Azap kendilerine hiç hesap etmedikleri ve beklemedikleri yerden geldi.

Ayet, onların hile ve tuzaklarının boşa gitmesini temsil yoluyla anlatmaktadır.

Denildi ki: Bundan murat Nemrud'dur. Nemrud, Babil şehrinde semanın durumunu rasat etmek niyetiyle çok büyük bir bina yaptırmıştı. Allah, kuvvetli bir rüzgar estirdi, o binayı Nemrudun ve kavminin üzerine yıktı, böylece helâk olup gittiler.

27- ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ **"Sonra kıyamet günü, onları rezil edecek ve şöyle diyecek:"**

Sonra Allah onları kıyamet günü zelil kılar veya **"Rabbimiz! Sen kimi cehennem ateşine sokarsan, onu rezil etmişsindir."** (Âl-i İmran, 192) ayetinde aynı kelimenin kullanılması işaretiyle, onlara cehennem ateşiyle azap verir.

اَيْنَ شُرَكَآئِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ **"Hani kendileri uğrunda mücadele ettiğiniz şeriklerim nerede?"**

Cenab-ı Hakkın, şeriki olmadığı halde onlara **"şeriklerim nerede?"** demesi, onlarla bir istihzadır.

Veya onlar Allaha şerikler nisbet ettikleri cihetle, onları ziyadesiyle kınamak için sözlerini hikâye etmektir.

Onlar, o şerikler yüzünden mü'minlere düşmanlık yapıyordu.

قَالَ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ **"Kendilerine ilim verilmiş olanlar şöyle derler:"**

"Kendilerine ilim verilenlerden" murat,

-Peygamberler veya âlimlerdir. Bunlar o müşrikleri tevhide çağırıyor, onlar ise düşmanca tavırlar sergiliyor, tekebbürde bulunuyorlardı.

-Veya melekler olabilir.

اِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ **"Şüphesiz bugün rezillik ve kötülük kâfirleredir."**

Onların böyle söylemesinde,

-Müşriklerin hak ettiği cezayı bulduklarını izhar etmek,

-Zelil hâllerini ortaya koymak vardır.

Bunun Kur'anda hikâye edilmesi, işitenlere bir lütuf ve öğüt olması içindir.

28- اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ اَنْفُسِهِمْ **"Melekler onların canlarını, onlar nefislerine zulmetmiş kimseler oldukları halde alır."**

Bunlar, kendilerini ebedi azaba maruz bırakmak suretiyle nefislerine zulmetmişlerdir.

فَاَلْقَوُا السَّلَمَ **"O vakit onlar şöyle diyerek teslim olurlar:"**

Ölümle karşı karşıya geldiklerinde mecburen teslimiyet gösterirler.

مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوٓءٍ **"Biz, kötülük olarak bir şey yapmıyorduk."**

"Biz, küfür ve taşkınlık gibi kötü bir şey yapmıyorduk" derler.

"Biz kötülük olarak bir şey yapmıyorduk" ifadesinin, onların teslim oluşuna delâlet eden bir söz olması da caizdir.[5]

بَلٰٓى اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"(Onlara denilir): "Hayır, elbette Allah ne yaptığınızı çok iyi bilendir."**

Melekler onlara şöyle cevap verir:

Her ne yapmışsanız Allah hepsini bilir ve ona göre karşılık verir.

Denildi ki: **"O vakit onlar şöyle diyerek teslim olurlar...:"** kısmı, ayetin sonuna kadar, yeni bir cümledir ve kıyamet günü onların hâlini açıklamaya dönmektir. Bu durumda, "o gün yalan olmayacak" esasını benimseyenlerce **"Biz, kötülük olarak bir şey yapmıyorduk"** ifadesi şöyle te'vil edildi: "Biz kendi zannımızca ve itikadımızca kötü bir şey yapmıyorduk."

Onlara **"Allah ne yaptığınızı çok iyi bilendir"** şeklinde cevap veren,

-Ya Allahu Teâlâdır.

-Veya ilim sahipleridir.

29- فَادْخُلُوٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا **"O halde, ebedî kalmak üzere girin cehennem kapılarından."**

Öyleyse, sizden her bir grup, kendisine hazırlanan kapıdan olmak üzere, girin cehennem kapılarından.

Denildi ki: Cehennem kapıları, cehennem azabının sınıflarını ifade eder.

---

[5] Suçüstü yakalanan birinin, aslında suçlu olduğunu gösterir bir heyecanla "vallahi ben kötü bir şey yapmıyordum" demesi gibi

فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ **"Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür!**

30- وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا **"Kötülüklerden sakınanlara "Rabbiniz ne indirdi?" denilince, "hayır indirdi" derler."**

Üslûbtan öyle anlaşılıyor ki, bu cevabı verirken "acaba ne indirmişti" şeklinde bir duraklama yaşamadılar. Kâfirlere aynı soru sorulduğunda indireni itiraf etmeden Kur'an ayetleri hakkında **"eskilerin masalları"** demişlerdi. Mü'minler ise Kur'anın indirildiğini kabul ettiler ve indirilenin de hayır olduğunu söylediler.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Arab kabileleri hac mevsimi geldiğinde Hz. Peygamberin durumunu anlamak üzere elçiler gönderirlerdi. Elçi, müşriklere gelip de "Rabbiniz ne indirdi" diye sorduğunda "eskilerin masalları" diye cevap alırlardı. Mü'minlere sorduğunda ise, "hayır indirdi" cevabını duyarlardı.

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ **"Bu dünyada, iyilik yapanlara bir iyilik var."**

Yani, dünyada ona bir mükâfat verilir.

وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ **"Ahiret yurdu ise, elbette daha hayırlıdır."**

Ahiretteki sevapları ise, dünyadakinden çok daha ziyadedir.

وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ **"Müttakilerin yurdu ne güzeldir!"**

"Müttakilerin yurdundan" murat, ahirettir. Üstte ahiret kelimesi geçtiğinden burada hazfedilmiştir.

31- جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا **"O girecekleri yer, Adn cennetleridir."**

تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ **"Onların altlarından ırmaklar akar."**

لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ **"Onlar için orada diledikleri her şey var."**

"Onlar için orada diledikleri her şey var" denilmesinde, insanın bütün istediklerini ancak cennette bulacağına bir tenbih vardır.

كَذَٰلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ **"İşte Allah, takva sahiplerini böyle mükafatlandırır."**

32- الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ **"Melekler onların canlarını hoş bir halde alırlar."**

Ayet, yirmisekizinci ayette **"nefislerine zulmetmiş kimseler"** şeklinde anlatılanlara mukabil olarak, küfür ve günahları terk ile nefsini tertemiz yapanların vefatını anlatmaktadır.

"Hoş bir halde" denilmesi şu cihetlerden olabilir:

-Bunlar, meleklerin kendilerini cennetle müjdelemesi karşısında sevinç içindedirler.

-Veya ruhlarının kabzedilmesiyle nefislerinin tümüyle Cenab-ı Hakka yönelmesindendir.

يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمُ **"Onlara derler: Selam size!"**

"Selam size! Selâmete erdiniz, artık bundan sonra nahoş bir şey size gelmeyecek."

ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"Yaptıklarınıza mukabil girin cennet'e!"**

Cennet, yaptığınız amellere mukabil sizin için hazırlanmıştır.

33- هَلْ يَنْظُرُونَ اِلاَّ اَنْ تَاْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَاْتِيَ اَمْرُ رَبِّكَ **"Onlar ancak meleklerin veya Rabbinin emrinin gelmesini bekliyorlar!"**

Zikri geçen kâfirler, başka değil ancak ruhlarını kabzetmek üzere meleklerin gelmesini veya kıyamet veya kendilerini toptan helâk edecek bir azabın gelmesini bekliyorlar.

كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Kendilerinden öncekiler de böyle yapmışlardı."**

Onların yaptıkları şirk ve yalanlama fiili gibi, kendilerinden öncekiler de böyle fiiller yapmışlardı da, başlarına gelen gelmişti.

وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ **"Allah onlara zulmetmedi."**

Allah onları helak etmekle kendilerine zulmetmedi.

وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ **"Fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı."**

Lakin onlar, bu azabı netice veren küfür ve isyanlarıyla kendilerine zulmediyorlardı.

34- فَاَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا **"Böylece yaptıklarının cezası onlara isabet etti."**

وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُنَ **"Ve alay edip durdukları şey, kendilerini kuşattı."**

Yani yaptıklarının cezasını çektiler.

180. DERS

Gölgenin Secdesi

35- وَقَالَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا لَوْشَاءَ اللّٰهُ مَاعَبَدْنَا مِنْ دُونِهٖ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلآ اٰبَاؤُنَا

"Allah'a ortak koşanlar dedi ki: Allah dileseydi, biz de, atalarımız da O'ndan başka hiçbir şeye tapmazdık."

وَلاَ حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهٖ مِنْ شَيْءٍ **"Ve O'nun emri dışında hiçbir şeyi haram kılmazdık."**

Onların böyle demeleri ancak alay etmek içindi.

Veya "Allahın dilediği mutlaka olur. Dilemediği ise asla meydana gelmez" esasına yapışıp, peygamber gönderilmesinde ve insanların imtihan edilmesinde bir fayda olmadığını söylediler.[6]

Veya, kendilerinin işlemiş olduğu şirk ve Allahın aslında haram kılmadığı bazı hayvanları haram kılmaları gibi fiillerinin tenkidine karşı "Şayet bu haram kılmak çirkin bir şey olsaydı, Allah bizden bunun sudurunu dilemez, bunun tersini dilerdi" şeklinde delil getirmek istediler.

Yaptıkları kötü fiilleri Allahın dilemesine vermeleri, özür beyan etmek şeklinde olmayıp, bir sığınma idi.[7] Çünkü amellerinin çirkin olduğuna itikatları yoktu.

Ayetin devamında onların bu iki şüphesine cevaba bir tenbih vardır:

كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Kendilerinden öncekiler de böyle yaptılar."**

---

6 **"Allah dileseydi, biz de, atalarımız da O'ndan başka hiçbir şeye tapmazdık"** ifadesi, doğru olmakla beraber, bu cümleden yola çıkarak "bizim ve atalarımızın şirkini Allah diledi" şeklinde bir sonuca varmak tersinden mantık yürütmek olur. Çünkü Allah, mutlak kadir olmakla beraber, iman ve küfür, hidayet ve dalalet meselelerinde insanları hür bırakmıştır. Dolayısıyla, bunları yaratan Allah olmakla beraber, sorumluluk tamamen insana aittir.

7 Yani, "aslında bunlar yapılmasa iyi olur ama ne yapalım Allah böyle dilemiş" şeklinde bir itiraf olmayıp "böyle yaptığımıza göre Allah böyle dilemiş demektir. Öyle ise, doğrusu budur" manasında söylemekteydiler.

Yani, Allaha şirk koştular, Onun helâl kıldığını haram saydılar, peygamber gönderilmesini anlamsız buldular.

فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ اِلاَّ الْبَلاَغُ الْمُبِينُ **"Peygamberlere düşen, apaçık tebliğden başka nedir?"**

Peygambere düşen görev, ancak hakkı ortaya koyacak şekilde tebliğde bulunmaktır. Bunun ise, Allahın hidayetini dilemiş olduğu kimsenin hidayetinde bir tesiri yoktur. Lakin vesile olma noktasında, hidayete sevk etmiş olur. Allahın vukuunu dilemiş olduğu şeyin vukuu mutlak olmayıp, onun için takdir etmiş olduğu sebeplerdendir.[8]

Sonra Cenab-ı Hak peygamberliğin bütün ümmetlerde devam ede gelen ilâhî bir kanun olduğunu, düzgün mizaçlı kimselerin aldığı gıdanın onlara fayda vermesi ve kuvvetlendirmesi, bozuk mizaçlı olanlara ise zarar vermesi, rahatsız etmesi gibi, peygamberlerin de Allahın hidayetini murat ettiği kimsenin hidayetine, dalaletini murat ettiği kimsenin ise dalaletine bir sebep olduğunu anlattı ve şöyle buyurdu:

36- وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِى كُلِّ اُمَّةٍ رَسُولاً اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ **"Andolsun ki biz her ümmete, "Allah'a ibadet edin ve tağuttan sakının" diye bir peygamber gönderdik."**

فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللّٰهُ **"Böylece Allah, bu ümmetlerden bir kısmına hidayet etti."**

Bir kısmını, onların irşadıyla imana muvaffak kıldı.

وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلاَلَةُ **"Bir kısmına da dalalet hak oldu."**

Çünkü onları muvaffak kılmadı, hidayetlerini murat etmedi.[9]

---

[8] Yani, Allah sebeplerle tasarrufta bulunur. Peygamberler de O'nun hidayete erdirmesinde birer sebeptir. Güneşle dünyayı aydınlattığı gibi, bu nuranî rehberlerle de insanların yolunu tenvir eder.

[9] Ayette "**Böylece Allah, bu ümmetlerden bir kısmına hidayet etti**" denildikten sonra, devamında "**bir kısmına da dalalet hak oldu**" denilmesinde şöyle bir incelik vardır: Onlar "**Allah dileseydi, biz de, atalarımız da O'ndan başka hiçbir şeye tapmazdık**" demişlerdi. (Nahl, 35) Bu, aslında doğru bir ifadedir. Allah dileseydi bütün insanları melekler gibi tamamen itaatkâr varlıklar olarak yaratırdı. O zaman herkes Allah'ı tanır ve O'na ibadet ederdi. Ama onların böyle demekten maksatları, kendi küfür ve dalaletlerini Allah'ın murat ettiğini söylemektir. Bu ise, tamamen yanlış bir hükme varmaktır. Allah, insanları imti-

فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ **"Şimdi yer yüzünde gezip dolaşın."**

فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ **"Dolaşın da, yalanlayanların akıbetinin nasıl olduğuna bakın?"**

Ey Kureyş topluluğu! Âd, Semud ve diğerlerinin akıbetine bakın, ola ki ibret alırsınız.

37- إِنْ تَحْرِصْ عَلَىٰ هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ **"Sen onların hidayetine ne kadar hırs göstersen de, şüphesiz Allah, saptırdığı kimseyi hidayete erdirmez."**

Ayet, Hz. Peygambere hitap eder. Bir önceki ayette nazara verilen **"Bir kısmına da dalalet hak oldu"** manasını açıklamaktadır.

وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ **"Onlar için hiçbir yardımcı da yoktur."**

Azabı onlardan kaldırmak suretiyle kendilerine yardım edecek hiçbir kimse yoktur.

38- وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ **"Onlar, "Allah ölen kimseyi diriltmez" diye en kuvvetli yeminleriyle Allah'a yemin ettiler."**

Ayet, **"Allah'a ortak koşanlar dediler ki: "Allah dileseydi, biz de, atalarımız da O'ndan başka hiçbir şeye tapmazdık."**ayetine atfedilmiştir. (Nahl, 35) Yani onlar tevhidi inkâr ettikleri gibi, öldükten sonra dirilmeyi de inkâr etmişlerdir. Allahu Teâlâ, en beliğ bir şekilde onları red ile şöyle buyurdu:

بَلَىٰ **"Hayır!"**

Hayır, iş onların dediği gibi değil, Allah insanları diriltecektir.

وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا **"Bu, O'ndan hak bir vaattir."**

Allahın vaadinde hulfetmesi imkânsız olduğundan, bunu mutlaka yapacaktır. Ayrıca, hikmeti de bunu gerekli kılmaktadır.

---

han etmeyi murat etmiş ve onların meyillerine, tercihlerine göre iman veya küfrü yaratmıştır. Ayette "**bir kısmına hidayet etti**" denildikten sonra "**bir kısmına ise hidayet etmedi**" yerine "bir kısmına da dalalet hak oldu" denilmesi böyle bir inceliği nazara vermektedir. Yani, onların dalalette olması Allah'tan bir zorlama olmayıp, kendi kesplerine terettüp eden bir neticedir.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لاَيَعْلَمُونَ **"Lakin insanların çoğu bunu bilmezler."**

Ancak insanların çoğu, diriltileceklerini bilmiyorlar.

Bilmemeleri şu yönlerden olabilir:

-Allahu Teâlâ âlemde hikmetle tasarrufta bulunur. Onlar, Allahın âdetinin hikmeti gözetmeyi esas aldığını, hikmetin ise ahireti gerektirdiğini bilmezler.

-Veya ülfetle baktıklarından böyle bir şeyin imkansız olduğunu tevehhüm ederler.[10]

Sonra Cenab-ı Hak her iki durumu açıklamak için şöyle buyurdu:

39- لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِى يَخْتَلِفُونَ فِيهِ **"Ta ki, hakkında ihtilaf ettiklerini onlara açıkça göstersin."**

Allah ihtilafa düştükleri gerçeği beyan etmek için onları diriltecektir.

وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ **"Bir de, bunu inkâr edenler kendilerinin yalancı olduklarını bilsinler."**

Allah, o inkârcıların, batıl davalarında yalancı olduklarını ortaya koymak için böyle yapacaktır.

Ayetin bu kısmı öldükten sonra dirilmeyi gerektiren ilâhî hikmete işaret eder. O da, sevap ve ceza vermek ile hak ile batılın, hak yolda olanla batıl yolda olanın birbirinden ayrılmasıdır.

Sonra ise şöyle buyurdu:

40- اِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَىْءٍ اِذَآ اَرَدْنَاهُ اَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ **"Biz bir şeyi dilediğimiz zaman, ona sözümüz sadece "ol" dememizdir, o da hemen oluverir."**

Ayet, haşrin mümkün olduğunun beyanıdır. Şöyle ki:

Allahın yaratması tamamen kudret ve meşietiyledir, bunun için evve-

---

[10] Görünüşte ölenler çürümekte, toprak hâline gelmektedir. Onlar, ülfetle âleme baktıklarından yeniden dirilme delillerini görmezler. Hâlbuki Allahu Teâlâ öldükten sonra dirilme nümuneleri göstermektedir. Mesela, ölü gıdalar insan bedenine girdiğinde dirilmekte, her kışta âdeta kıyameti kopan yeryüzü, bahar ile yeniden dirilmenin sayısız örneklerini göstermektedir.

linde gerekli maddeler ve bir hazırlık süresi gerekmez, yoksa teselsül lâzım gelir.[11]

Dolayısıyla, evvelinde madde ve örnek olmadan bidayeten eşyayı yaratması imkân dairesinde olduğu gibi, sonrasında bunları iade şeklinde yaratması da imkân dairesindedir.

41- وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا **"Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince:"**

Ayette bahsedilenler, Hz. Peygamber ve hicret eden sahabilerdir. Kureyş onlara zulmetmişti. Sahabenin bir kısmı Habeşistana ve sonra da Medineye, bir kısmı ise doğrudan Medineye hicret etti.

Veya bunlardan murat, Rasûlullahın Medineye hicretinden sonra Mekkede hapsedilen, işkence yapılan Bilâl, Suheyb, Habbab, Ammar, Abbas, Ebu Cendel ve Süheyl'dir. (Radıyallahu anhum ecmaîn)

لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً **"Biz onları dünyada mutlaka güzel bir şekilde yerleştiririz."**

وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ **"Ahiret mükafatı ise, elbette çok daha büyüktür."**

Bunlar, dünyada güzel bir hayata kavuşacakları gibi, kendileri hakkında ahiret mükâfatı dünyadakinden çok daha büyük olacaktır.

Hz. Ömerden şöyle nakledilir: O, muhacirlerden birine ganimet gibi bir ikramda bulunduğunda şöyle derdi: "Bunu al, Allahın ahirette senin için hazırladığı ise, çok daha efdaldir."

لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ **"Keşke bilselerdi..."**

Zamir, kâfirlere de, muhacirlere de raci olabilir.

Kâfirlere raci olsa mana şöyle olur: "O kâfirler, şayet Allahın bu muhacirler için dünya ve ahrette vereceği şeyleri bilselerdi, muvafakat eder, onlara katılırlardı."

Muhacirlere raci olsa mana şöyledir: "Muhacirler kendilerine dünya ve ahirette verilecekleri bilseler, daha çok gayret gösterir, daha ziyade sabrederlerdi."

---

11 Yani Allah yoktan yaratır, ademe vücut verir. İnsanların bir eser yaparken gerekli malzeme ve süreye muhtaç olması gibi O da maddeden yapmaya muhtaç olsa, teselsül yoluyla iş içinden çıkılmaz hâle gelir.

42- اَلَّذِينَ صَبَرُوا **"Onlar ki, sabrettiler."**

O muhacirler, kâfirlerin işkenceleri ve vatandan ayrı kalmak gibi zor hâllere sabretmiş kimselerdir.

وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ **"Ve sadece Rablerine tevekkül ederler."**

Sadece Allaha yönelmiş, her işlerini O'na havale etmişlerdir.

43- وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلاَّ رِجَالاً نُوحِى اِلَيْهِمْ **"Senden önce de, kendilerine vahyettiğimiz ricalden başkasını peygamber olarak göndermedik."**

Kureyş "Allah bir insanı Peygamber olarak göndermekten yücedir" diyorlardı, ayet onların görüşüne bir reddir. Yani, Allahın bu konuda kanunu, meleklerin diliyle bir beşere vahyedip onları hakka davet etmektir. Bunun hikmeti En'am sûresinde zikredilmişti.[12]

فَسْئَلُوا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لاتَعْلَمُونَ **"Eğer bilmiyorsanız ehl-i zikre sorun."**

Şayet bu konuda tereddüdünüz varsa, ehl-i zikre sorun.

Ehl-i zikirden murat, ehl-i kitaptır veya âlimlerdir.

Ayette, Allahın bir kadın veya bir meleği peygamber olarak göndermediğine bir delil vardır.

"O, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler kılandır." (Fatır, 1) ayetinde nazara verilen meleklerin elçiliği,

-Ya kendi hemcinsleri olan meleklere elçi olmaları,

-Veya peygamberlere taraf-ı İlâhiden elçi olarak gönderilmeleridir.

Denildi ki: Melekler Peygamberlere daima erkek suretinde temessül ederek geldiler. Buna, şu rivayetle cevap verilmiştir:

-"Hz. Peygamber (asm) Hz. Cebraili gerçek suretiyle iki defa gördü."

Keza ayette, bilinmeyen meselelerde âlimlere müracaat etmenin vücubuna da bir delil vardır.

44- بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ **"(Biz o peygamberleri) apaçık delillerle ve kitaplarla** (gönderdik.)**"**

---

12 Mesela, bkz. En'am, 91.

Biz o Peygamberleri mu'cizelerle ve kitaplarla gönderdik. Ayet sanki "peygamberler ne ile gönderildi?" sorusuna bir cevaptır.

وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَانُزِّلَ اِلَيْهِمْ **"Sana da Zikri indirdik ki, insanlara indirileni açıklayasın."**

Zikirden murat, Kur'andır. Kur'ana zikir denilmesi, bir öğüt ve tenbih olmasındandır.

Kitabı Sana indirmemiz, onun vasıtasıyla kendilerine emredilen ve yasaklanan şeyleri beyan etmen içindir.

Veya ayetten murat şu da olabilir: O kitaptan anlamakta zorluk çektikleri şeyleri açıklaman için Kur'anı Sana indirdik.

وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ **"Ve ola ki onlar da düşünürler."**

Ve onların Kur'ana dikkatle bakıp da gerçeklere yönelmeleri için onu indirdik.

45- اَفَاَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ اَنْ يَخْسِفَ اللّٰهُ بِهِمُ الْاَرْضَ اَوْ يَاْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَايَشْعُرُونَ **"O sinsice kötü tuzaklar kuranlar, Allah'ın kendilerini yerin dibine geçirmesinden veya hissetmeyecekleri bir yerden kendilerine azabın gelmesinden emin mi oldular?"**

Bunlar, peygamberlerin helâki için hile ve tuzak kuranlardır.

Veya özellikle de Hz. Peygambere tuzaklar kuran ve ashabını imandan alıkoymaya çalışanlardır.

Bunlar, Allahu Teâlânın Karunu yerin dibine geçirdiği gibi, kendilerini yerin dibine geçirmesinden veya Lût kavmine yaptığı gibi ansızın sema canibinden azap gönderilmesinden emin mi oldular?

46- اَوْ يَاْخُذَهُمْ فِى تَقَلُّبِهِمْ **"Yahut dolaşıp dururlarken kendilerini yakalayıvermesinden...?"**

Veya seyahat ederlerken veya ticaretleriyle meşgul olurlarken Allahın onlara ceza vermesinden emin mi oldular?

فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ **"Onlar, Allahı aciz bırakıcı değillerdir."**

47- اَوْ يَاْخُذَهُمْ عَلٰى تَخَوُّفٍ **"Yahut korku üzere iken kendilerini yakalamasından** (emin mi oldular?)**"**

Veya kendilerinden önce helâk olan bir kavim gibi, korku içinde beklerlerken, azabın onları o korku halinde yakalayıvermesinden emin mi oldular?

Bu, Allahu Teâlânın onların can ve mallarını azar azar noksanlaştırması, adım adım kendilerini helâke götürmesi şeklinde de olabilir.

Rivayete göre Hz. Ömer minber üzerinde "Tahavvuf hakkında ne dersiniz?" diye sordu. Sükut ettiler. Ancak Hüzeyl kabilesinden yaşlı bir zât kalkıp "Bu bizim lügatimizde olan bir kelimedir, "noksan kılmak" demektir" şeklinde cevap verdi.

Hz. Ömer, "Arablar bunu şiirde bilirler mi?" dedi, yaşlı zât da şiirden delil getirdi. Bunun üzerine Hz. Ömer "Divanınıza sahip çıkın, sapmazsınız" dedi. Muhatapları "divanımız nedir?" dediler. Hz. Ömer, "cahiliye şiiri" dedi. Çünkü onda Kitabınızın tefsiri ve kelâmınızın manaları vardır."

فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ **"Şüphesiz Rabbiniz Rauf – Rahîm'dir."**

Rauf-Rahim olduğu için size ceza vermede acele etmez, fırsat tanır.

48- أَوَ لَمْ يَرَوْا إِلَى مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ **"Allah'ın yarattığı şeyleri görmediler mi?"**

Buradaki soru, onların hâlini inkâr içindir. Yani, Onlar ilâhî sanatlardan nicelerini görmüşlerdir. Ama gördükleri hâlde onlara ne oluyor ki bunları tefekkür etmiyorlar? Ta ki Allahın kudretinin ve kahrının kemâlini anlasınlar, O'ndan korksunlar.

يَتَفَيَّؤُا ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ **"Onların gölgeleri Allah'a secde ederek ve tevazu ile boyun eğerek sağa ve sola dönmektedir."**

Yani, onlar gölgesi olan mahlûkata bakmadılar mı? Bu gölgeler, o şeylerin sağlarından sollarından sürünmektedir.

Ayette sağ tekil, sol ise çoğul gelmiştir. Bu, lafız ve mana itibarıyla olabilir.

Secdeden murat, ister fıtri, isterse de iradî hakka teslim olmaları, boyun eğmeleridir. Mesela, ağacın meyveleri çok olup aşağıya meylettiğinde "ağaç secde etti" denilir. Üzerine binilmesi için deve başını eğdiğinde ise "deve secdeye vardı" denilir.

Gölgenin secdesi, güneşin yükselmesi ve aşağıya meyletmesiyle dönmesidir.

Veya güneşin doğuş ve batış yerlerinin farklı farklı olması sebebiyle, kendisi için takdir olunan sürünmenin bir yönden başka yöne olmasıdır.

Veya gölgenin secdesi, yere yapışık bir şekilde secde eden biri görüntüsünde olmasını ifade eder.

Gölge bu şekilde secde ile yerde sürünerek Allaha secde ettiği gibi, gölgenin cirmi olan varlıklar da Allahın onlarda yapacağı tasarruflara karşı emir alan askerler gibidirler.

Ayette, varlıkların Allaha boyun eğmelerinin, insanlar için kullanılan kalıpta gelmesi,

-Ya varlıklar içinde insan da olduğundan,

-Veya şuurlu boyun eğmenin insanın özelliği olmasındandır.

49- وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ مِنْ دَآبَّةٍ وَالْمَلٰٓئِكَةُ **"Göklerde ve yeryüzünde bulunan bütün canlılar ve melekler, Allah'a secde ederler."**

Secdeden murat, onların ilâhî emirlere boyun eğmeleridir. Bu, hem Allahın irade ve tesirine fıtri olarak yapılan, hem de teklif ve emrine karşı kendi isteğiyle iradî olarak yapılan boyun eğmeyi içine alır. Böylece bütün gök ve yer ehline secde isnadı sahih olur.[13]

Dâbbe ifadesi, göklerde ve yerde hareket halinde olan her şeyi içine alır. Melekler de hareketli olmaları hasebiyle dâbbe ifadesinde dahil iseler de, "melekler ve Cebrail" geldi dediğimiz de Cebrail meleklere dahil iken ayrıca söylenmesi tarzında bir atıf yapılmıştır. Bu atıf tazim içindir.[14]

Veya bu atıf, mücerret varlıkların cismanî olanlara atfı şeklindedir. "Melekler mücerret ruhlardır" diyenler, bu ayetle delil getirmişlerdir.

Veya dâbbe, arzda olanları beyan eder, melaike de göklerde olanı beyan eder.

Veya ayetteki meleklerden murat, arzdaki hafaza melekleri ve diğer meleklerdir. O zaman mana şöyle olur: Göklerde ne varsa ve arzda olan bütün canlılar ve melekler Allaha secde ederler.

وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ **"Ve onlar kibirlenmezler."**

---

13 Mesela mü'minler namazlarında secde ile Allaha olan itaatlerini iradî olarak gösterdikleri gibi, ağaçlar da Allahın iradesine uygun bir şekilde meydana gelmeleri ve meyve vermeleriyle fıtrî olarak secdelerini yapmış olurlar.

14 Yani, her varlık secde eder, ama meleklerin secdesi çok daha ileri boyuttadır ve ayrıca zikredilmeye şayandır.

Ve bunların hiçbiri, Allaha ibadetten kaçınmazlar, severek secdelerini yaparlar.

50- يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ "Onlar, üstlerindeki Rab'lerinden korkarlar."

-Rablerinin, üzerlerinden bir azap göndermesinden korkarlar.

-Veya **"O, kullarının üstünde mutlak hâkimiyet sahibidir."** (En'am, 61) ayetinde bildirildiği gibi, Rablerinin her an onları kahra muktedir olmasından korkarlar.

Ayetin bu kısmı onların kibirlenmeden ibadet etme hâllerini gösterir.

Veya niçin böyle olduklarını beyan eder. Çünkü Allahtan korkan kimse, O'na ibadetten kaçınmaz.

وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ۩ "Ve kendilerine ne emrolunsa, yaparlar."

Ayette meleklerin mükellef olduklarına, korku-ümit arasında ibadetlerine devam ettiklerine bir delil vardır.

181. DERS

Gerçek Tevhid

51- وَقَالَ اللّٰهُ لاَ تَتَّخِذُوا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِ ۚ **"Ve Allah şöyle buyurdu: İki ilâh edinmeyin."**

Ayette, ilahın iki olmasının ulûhiyete aykırı olduğuna bir ima vardır.[15]

اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ ۚ **"O, ancak bir tek ilâhtır."**

Bundan, vahdetin ulûhiyetin gereklerinden olduğuna bir tenbih vardır.

فَاِيَّايَ فَارْهَبُونِ **"Onun için yalnız benden korkun."**

Cenab-ı Hak bu ayetin evvelinde gıyabî olarak insanlara hitap ederken burada doğrudan seslendi. Bunda, başka ilahlar edinmekten kuvvetli bir şekilde sakındırmak ve maksadı da açıktan söylemek vardır. Sanki şöyle demiştir: "İşte o tek ilah benim. Öyleyse benden korkun, başkalarından değil."

52- وَلَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur."**

Göklerde ve yerde, gerek yaratma gerekse tasarruf etme yönüyle ne varsa, hepsi O'nundur.

وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا ۗ **"İtaat edilmesi gereken din de O'nundur."**

Tek ilah O olduğu ve korkulmaya layık olanın ancak O olduğu anlaşılınca, itaat edilmesi gereken de O'dur.

Denildi ki: **"Din"** kelimesi "ceza" anlamına da gelmesi yönüyle mana şöyle olabilir:

"Onun daima cezası, yani amellere karşılık vermesi vardır. İman eden için sevabı ve inkâr eden için ikabı hiç bitmez."

اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ **"Böyle iken, siz Allah'tan başkasından mı korkarsınız?"**

---

[15] Mesela Mecusiler biri "hayır ilâhı" diğeri de "şer ilâhı" namıyla iki ayrı ilâh kabul ederler.

Ondan başka zarar verecek yoktur, O'ndan başka fayda verecek de yoktur. Nitekim ayet şöyle devam eder:

53- وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ **"Size gelen her nimet Allah'tandır."**

ثُمَّ اِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَاِلَيْهِ تَجْئَرُونَ **"Sonra size bir sıkıntı dokunduğu zaman yalnız O'na yalvarır yakarırsınız."**

54- ثُمَّ اِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنْكُمْ اِذَا فَرِيقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ **"Sonra bu sıkıntıyı sizden kaldırdığında, bir de bakarsınız ki, içinizden bir topluluk hemen Rablerine ortak koşarlar."**

Sizden kâfir olanlar, başkasına ibadet etmek suretiyle Rablerine şirk koşarlar.

55- لِيَكْفُرُوا بِمَا اٰتَيْنَاهُمْ **"Bunu, kendilerine verdiklerimize nankörlük etmek için yaparlar."**

Kendilerini sıkıntıdan kurtarma nimetine nankörlük yaparlar, bunu Allahtan değil, başka şeylerden bilirler.[16]

فَتَمَتَّعُوا **"Şimdi eğlenin bakalım!"**

"Eğlenin bakalım" ifadesi, emir suretinde tehdittir.

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ **"Fakat sonra bileceksiniz."**

Onun tehdidinin ne demek olduğunu sonra bileceksiniz.

56- وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ **"Bir de kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden mahiyetini bilmedikleri şeylere bir pay ayırıyorlar."**

Bir şey bilmeyen, cansız olduğu için ilimden nasibi olmayan put şeklindeki ilahlarına, kendilerine rızık olarak verdiğimiz ekin ve davarlardan bir pay ayırıyorlar.

Burada nazara verilen **"bir şey bilmemek"** kendi özellikleri de olabilir.

---

[16] Hastalıktan kurtulan birinin "beni doktor kurtardı, ilaçlar iyileştirdi" demesi gibi... Gerçi doktor ve ilaçlar vardır, ama bunlar birer sebeptir. Sebepleri inkâr etmeden, Allahın bunlarla tasarrufta bulunduğunu bilmek gerekir. O zaman insan "doktor ve ilaçlar vesilesiyle Allah bana şifa verdi" der, şirkten kurtulur.

Yani, o müşrikler, batıl mabutlarını kendilerine fayda verir, şefaat eder itikad ederek, bizim verdiğimiz rızıktan cahilcesine onlara bir pay veriyorlar.

تَاللّٰهِ لَتُسْئَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُونَ **"Allah'a andolsun ki, yaptığınız iftiralardan mutlaka hesaba çekileceksiniz."**

Onlara ibadet etmekle, batıl mabutları ilah edinmenin hesabını elbette ve elbette vereceksiniz, bu iftiranız karşılıksız kalmayacak!

Ayet, onların bu hatalı durumuna karşı şiddetli bir uyarıdır.

57- وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ **"Onlar, Allah'a kızlar isnad ediyorlar."**

Huzaa ve Kinane kabileleri, "melekler Allahın kızlarıdır" diyorlardı.

سُبْحَانَهُ **"O, bundan münezzehtir."**

Bu ifade, onların sözlerinden Cenab-ı Hakkın münezzeh olduğunu anlatır.

Veya onların sözüne taaccübü, hayret etmeyi bildirir.

وَلَهُمْ مَايَشْتَهُونَ **"Kendilerine ise canlarının istediğini..."**

Erkek çocuklarını ise kendilerine veriyorlardı.

58- وَاِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِالْاُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ **"Hâlbuki onlardan birine kızı olduğu müjdelendiği zaman, içi öfkeyle dolduğu halde, yüzü kapkara kesilir."**

Yüzün kapkara kesilmesi, üzüntü ve kederden kinayedir.

59- يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهٖ **"Kendisine verilen müjdenin kötülüğü dolayısıyla kavminden gizlenir."**

اَيُمْسِكُهُ عَلٰى هُونٍ **"Şimdi acaba o çocuğu zillet ve horluğa katlanarak yanında mı tutacak?"**

اَمْ يَدُسُّهُ فِى التُّرَابِ **"Yoksa toprağa mı gömecek?"**

اَلَا سَاءَ مَايَحْكُمُونَ **"Dikkat edin, verdikleri hüküm ne kötüdür!"**

Çünkü, veledden münezzeh olan Zâta çocuk nispet ediyorlar.

60- لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ **"Ahirete iman etmeyenler için kötü mesel vardır."**

Ahirete inanmayanlar için,

-Ölüme mahkumiyetten dolayı, neslin devamı için çocuğa muhtaç olmak,

-Üstün görerek erkek çocuklarını tercih etmek,

-Kız çocuklarını kerih görmek, geçim korkusuyla onları diri diri toprağa gömmek gibi kötü sıfatlar vardır.

وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى **"En yüce mesel ise, Allah'ındır."**

Mesela O,

-Vacibu'l-vücud olmak,

-Mutlak ğına, yani hiçbir şeye ihtiyacı bulunmamak,

-Sınırsız bir cömertlik,

-Mahlukların sıfatlarından münezzeh olmak gibi sıfatlara sahiptir.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۚ **"O, Azîz'dir – Hakîm'dir."**

Kudret ve hikmetin kemâli sadece Ondadır.

61- وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَآبَّةٍ **"Şayet Allah insanları zulümleri yüzünden cezalandırsaydı, orada** (yeryüzünde) **tek canlı bırakmazdı."**

Şayet Allahu Teâlâ insanları küfür ve isyanları sebebiyle hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı, İbnu Mes'ud, Hz. Peygamberden şöyle nakleder:

"Âdemoğlunun günahı veya zâlim bir hayvanın zulmü yüzünden, neredeyse mayıs böceği yuvasında helak olacaktı."

Denildi ki: Şayet ecdad küfürleri yüzünden toptan helâk edilseydi, bunların oğulları da olmaz, nesiller devam etmezdi.

وَلٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى ۚ **"Fakat onları ecel-i müsemmaya kadar erteler."**

Lakin Allah, nesillerinin devamı için, belli bir süre onlara mühlet verir.

Ecel-i müsemma, onların ömürleri veya azapları için belirlenen süredir.

فَاِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ لاَ يَسْتَاْخِرُونَ سَاعَةً وَلاَ يَسْتَقْدِمُونَ **"Ecelleri geldiği zaman, onu ne bir saat erteleyebilirler, ne de öne alabilirler."**

Ama onların vadesi gelince, ne tehir edilirler ne de öne alınırlar, o vakitte helâk olur veya azaplandırılırlar.

Ayette **"İnsanlar"** ifadesinin genel olması ve zulmün onlara nisbet edilmesi, peygamberler de dahil hepsinin zâlim olmasını gerektirmez. Zulmün insanlar arasında şüyu bulması ve pek çoğundan sadır olması cihetiyle böyle ifade edilmiştir.

62- وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُونَ **"Onlar, kendilerinin hoşlanmadıkları şeyleri, Allah'a isnad ederler."**

Mesela, bu müşrikler, kendileri için,

-Kız evlat olmasını istemiyorlar.

- İdarede ortakları bulunmasından hoşlanmıyorlar.

-Elçilerinin ve mallarının hafife alınmasından rahatsızlık duyuyorlar. Ama tutup böyle şeyleri Allaha nisbet ediyorlar.

وَتَصِفُ اَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ اَنَّ لَهُمُ الْحُسْنٰى **"Dilleri ise, en güzel şeylerin onlara ait olduğunu yalan olarak uydurur."**

Böyle cinayetleri olmakla beraber, dilleri yalan bir şekilde **"Andolsun, Rabbime döndürülürsem, şüphesiz O'nun yanında benim için en güzeli vardır."** (Fussılet, 50) ayetinde nazara verildiği üzere, kendileri için en güzel akıbetin olduğunu söyler.

لاَجَرَمَ اَنَّ لَهُمُ النَّارَ **"Hiç şüphesiz onlar için sadece ateş vardır."**

Ayetin bu kısmı, onların kelâmını reddeder ve bunun zıddını da ispatlar.

وَاَنَّهُمْ مُفْرَطُونَ **"Oraya en önde alınacaklardır."**

Böyle söyleyenler o ateşe en önde gireceklerdir.

63- تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَا اِلٰى اُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ **"Allah'a yemin olsun ki, biz senden önce birçok ümmetlere peygamberler gönderdik."**

فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ **"Ne var ki şeytan, onlara amellerini süslü kıldı."**

Böylece onlar çirkin ameller yapmakta ısrar ettiler, peygamberleri yalanladılar.

فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ **"O, bugün de onların velisidir."**

Şeytan, bugün de dünyada onların velisidir.

"Bugün" ifadesinden murat, o ümmetlerin yaşadıkları zamandır.

Veya genel anlamda, insanlara kötü amelleri süslü gösterdiğinde onların velisi durumundadır.

Veya bundan murat kıyamet günü de olabilir.

"Şeytan onlara amellerini süslü kıldı" derken, bundan kastedilenler Kureyş olabilir. Onları kandıran şeytan, bugün de başkalarını kışkırtmakta, hak yoldan saptırmaktadır.

Veli, yakın veya yardımcı anlamına gelir. Şeytanın onlara veli olduğunu bildirmek, aslında onların yardımcısı olmadığını en beliğ bir şekilde söylemektir.[17]

وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ **"Onlar için çok elîm bir azap vardır."**

Onlar için kıyamette çok elîm bir azap vardır.

64- وَمَا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ اِلاَّ لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِى اخْتَلَفُوا فِيهِ **"Biz, Sana bu Kitabı, sırf hakkında ihtilafa düştükleri şeyleri insanlara açıklaman için indirdik."**

İnsanların ihtilaf edip de Kur'anın beyan ettiği meseleler,

-Tevhid,

-Kader,

-Ahiretin hâlleri,

-Fiillerle ilgili helal - haram gibi hükümlerdir.

وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ **"Ve o, iman edecek kimseler için bir hidayet ve bir rahmettir."**

---

17 Bu, "falanın evine hırsız bekçilik yapıyor" demek gibi bir ifadedir. Hırsızın malı korumayacağı ortadadır.

182. DERS

Bal Mu'cizesi

65- وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا **"Allah gökten bir su indirdi de, onunla ölümünden sonra yeryüzüne hayat verdi."**

Oradaki bitkiler kupkuru hâle geldikten sonra, bu su ile onları yeniden bitirdi, hayat verdi.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ **"Şüphesiz ki bunda dinleyen kimseler için büyük bir ayet vardır."**

Şüphesiz bunda tefekkür ve insafla kulak veren bir kavim için bir ibret, bir ders vardır.

Ayet'ten murat, onları cehaletten ilme geçiren bir delâlettir.

66- وَاِنَّ لَكُمْ فِى الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً **"Gerçekten süt veren hayvanlarda sizin için bir ibret vardır."**

نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِى بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ **"Onların karınlarındaki fışkı ile kan arasından, içenlere halis ve içimi kolay bir süt içiriyoruz."**

Ayetin bu kısmı, ibreti beyan eder.

Hayvanın yemiş olduğu gıdalar, midede hazmedilir. Bunlardan posa olmayan latif gıda meydana gelir. Sıvı hâle gelmiş bu latif gıdadan kan yapılır. Süt de fışkıdan süzülen kandan yaratılır.

İbnu Abbastan şöyle nakledilir:

"Hayvan otunu yiyip, yedikleri midede hazmedilince aşağısında fışkı, ortasında süt, yukarısında ise kan meydana gelir."

Şayet bu rivayet sahihse, murat şu olabilir: Bu yenilenler, sütün ve kanın maddesini meydana getirir. Çünkü süt ve kan midede meydana gelmez.

Süt ve kan gibi bedendeki diğer sıvıların meydana gelmesinde Allahın sanatını düşünen kişi,

-Bunların yerlerinin hazırlanması,

-Akışlarının sağlanması,

-Bunları meydana getiren sebeplerin ve bunlarda tasarrufta bulunan kuvvetlerin her birinin uygun vakitte çalışmalarını görüp Cenab-ı Hakkın hikmetinin kemâlini ve rahmetinin sonsuzluğunu ikrar etmeye mecbur kalır.

Kan ve fışkı arasından gelen bu süt, sâfidir. Ne kanın rengi kendisine bulaşır ne de fışkının kokusu.

Çıkış yerinin tazyiki sebebiyle beraber olduğu kesif parçacıklar kendisine karışabilecek iken, onlardan süzülerek çıkar.

67- وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا **"Hurma ve üzüm ağaçlarının meyvelerinden de hem içki, hem de güzel bir rızk edinirsiniz."**

Kuru hurma, kuru üzüm, pekmez, sirke gibi güzel bir rızık elde ediyorsunuz.

Ayet, şayet içkinin haram olmasından önce nazil olmuşsa, içkinin kerahetine delâlet eder. Sonra nazil olmuşsa da kınama ve minneti cem etmektedir.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ **"Şüphesiz ki bunda aklını kullanan kimseler için büyük bir ayet vardır."**

İşte bunda, akıllarını ilâhî ayetleri tefekkür ve teemmülde kullananlar için bir ibret vardır.

68- وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ **"Rabbin bal arısına şöyle vahyetti:"**

Buradaki vahiy, ilham anlamında, kalbine bırakmak manasındadır.

اَنِ اتَّخِذِى مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ **"Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kuracakları kovanlardan kendine evler edin."**

"Dağlardan, ağaçlardan..." denilmesi, arının her dağ ve ağaçta yuvası olmamasındandır.

Ayette, arının yuvası insanın binasına benzetilerek **"ev"** ifadesiyle söylenmiştir. Çünkü arının evi, en mahir mühendislerin âletlerle ve inceden inceye çalışmalarla daha güzelini yapamayacakları bir sanat harikasıdır. Arının yuvasından **"ev"** ibaresiyle bahsedilmesinde böyle bir inceliğe dikkat çekmek olabilir.

69- ثُمَّ كُلِى مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ **"Sonra bütün meyvelerden ye."**

Sonra, acı-tatlı canının çektiği her çiçekten ye.

فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلاً **"Rabbinin kolay kıldığı yollarda git."**

Bal yapman için Rabbinin sana ilhamen gösterdiği yollarda git.

O yollarda gitmek sana zor gelmesin, döneceğin evine şaşırmadan git.

Allahın sana kolaylaştırdığı yollardan git.

Veya, sana emredilenlere tam bir itaatle git.

يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهُ **"Onun karnından renkleri muhtelif bir sıvı çıkar."**

Sanki burada arıya hitaptan insanlara hitaba bir geçiş var. Çünkü, onlara verilen nimetler anlatılmaktadır. Arının yaratılması ve kendisine göreviyle ilgili ilhamın verilmesi, insanlardan dolayıdır.

"Bir sıvı çıkar"

Bundan murat, baldır. Çünkü bal, aynı zamanda içilen bir şeydir.

Bazılarına göre, arı çiçekleri, kokulu yaprakları yer, bunlar onun karnında bal hâline dönüşür. Sonra kış için biriktirmek niyetiyle bunları çıkarır. Ayetin anlatımı buna uygundur.

Bazıları ise, balın meydana gelmesini şöyle açıklar: Arı, dolaşırken ağzıyla yaprak ve çiçekler üzerinde parça parça bulunan yapışkan, tatlı küçük parçaları toplar, bunları kovana yığar. Bunlardan hayli birikince bal meydana gelir.

Bu görüşte olanlar, ayette "o arının karnından bir sıvı çıkar" dediği hâlde, "arının karnı" ifadesini "arının ağzı" şeklinde tefsir ettiler.

Arının karnından çıkan bu sıvı, arının yaşına ve mevsime göre beyaz, sarı, kırmızı ve siyah gibi farklı renklerdedir.

فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ **"Onda insanlar için bir şifâ vardır."**

Balın şifa olması, mesela balgamlı hastalıklarda doğrudandır. Bazı hastalıklarda ise, başka şeylerle karıştırılarak şifaya vesile olur.

Çünkü, balın kullanılmadığı macun çok çok azdır. Bununla beraber ayette **"şifa"** kelimesinin elif-lâmsız gelişi, her dert için değil, bazılarına deva olduğunu hissettirmektedir.

"Onda bir şifa vardır."

Böyle ifade edilmesi, tazim için de olabilir. Yani "Onda büyük bir şifa vardır."

Katade'den şöyle rivayet edilir: Adamın biri Hz. Peygambere geldi ve

"kardeşimin karnı ağrıyor" dedi. Hz. Peygamber "ona bal şerbeti içir" buyurdu. Adam gitti ve sonra tekrar geldi, "içirdim, ama fayda vermedi" dedi. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Git, ona bal şerbeti içir. Allah doğru söyledi, ama kardeşinin karnı yalancı çıktı." Adam gitti, denileni yaptı. Allah, kardeşine şifa verdi, sapasağlam hâle geldi.

Denildi ki: **"onda bir şifa vardır"** ifadesinden murat Kur'andır, veya Allahu Teâlânın arıyla ilgili anlattıklarıdır.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ **"Şüphesiz ki bunda düşünen kimseler için çok büyük bir ayet vardır."**

Çünkü arıya bu ince ilimlerin ve hayret verici fiillerin verilmesini hakkıyla düşünen bir kimse, ona bunları ilham eden ve sevkeden kudretli, hikmetli bir yaratıcı olması lâzım geldiğini kati olarak bilir.

183. DERS

Mahlûk Ve Hâlık

70- وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ **"Allah, sizi yarattı."**

ثُمَّ يَتَوَفّٰيكُمْ **"Sonra sizi vefat ettirir."**

Allah sizi yarattı ve sonra muhtelif ecellerle sizi vefat ettirir.

وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لاَ يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا **"İçinizden kimi de, biraz ilimden sonra bir şey bilmesin diye, ömrün en düşkün çağına kadar yaşatılır."**

Ayette insan ömrünün en kötü çağı **"erzel-i ömür"** şeklinde geçer. Bundan murat, yaşlılıktır. Yaşlılık, kuvvet ve aklın noksanlığında çocukluk dönemine benzer. İleri yaşlılık dönemi, insan hayatının en düşkün dönemidir.

Bu dönemde insan bir nevi çocuklaşır, unutkanlık ve anlayamama problemleriyle karşılaşır.

اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ **"Şüphesiz ki Allah Alîm'dir – Kadîr'dir."**

Allah **Alîm'dir**, ömürlerinizin miktarını bilir. **Kadîr'dir**, sapasağlam genci öldürür, pir-i fâniyi bir süre daha yaşatır.

Ayette, insanların ecellerinin farklı olmasının, ancak bir Kadir-i Hakîmin takdiriyle olduğuna bir tenbih vardır.

Allahu Teâlâ, belli bir ölçü üzere, insanların bünyelerini terkip ve mizaçlarını da tadil etmiştir. Ölüm, şayet insanların tabiatlarının gereği olsaydı, insan ölümlerinde bu derece farklılık olmaması gerekirdi.

71- وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِى الرِّزْقِ **"Allah, rızık yönünden bir kısmınızı bir kısmınıza üstün kıldı."**

Bunun sonucu olarak bazınız zengindir, bazınız da fakir. Bir kısmınıza geniş imkânlar vermiştir. Böyle olanlar hem kendi rızıklarını temin ederler, hem de başkalarına yardımcı olurlar. Bir kısmınız ise, bunun tersi bir durumdadır.

فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَادِّى رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ **"Üstün**

kılınanlar, ellerinin altındakilere rızıklarını veriyor değillerdir, böylece onda eşittirler."

Kendilerine geniş imkânlar verilenler, yardımcı oldukları kimselere gerçekte rızık veriyor değillerdir. Dolayısıyla hem efendiler hem de köleler, Allah tarafından rızıklandırılmakta eşittirler.

Ayette şöyle bir mana da olabilir: "Efendiler, ellerindeki rızkı kölelere dağıtıp da o rızıkta eşit hâle gelmezler." Bu mana, müşriklere bir red ve inkârdır. Çünkü müşrikler, kölelerinin rızıkta kendilerine ortak olmasına razı değillerken, tutarlar Allahın bazı mahlûkatını O'na ulûhiyette şerik yaparlar.

اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ **"Durum böyle iken, Allah'ın nimetini mi inkâr ediyorlar?**

Durum böyleyken Allahın nimetini inkâr edip, Ona şerikler mi koşuyorlar? Böyle bir şerik koşmak, Allahın onlara verdiği nimetlerin bir kısmını o şeriklere nisbet etmeyi gerektirir.

Veya şöyle mana verilebilir: Allah onlara bu kadar delilleri izahlı bir şekilde bildirmişken, bu delilleri inkâr mı ediyorlar?

72- وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا **"Allah, size kendi cinsinizden eşler kıldı."**

Allah size, ülfet etmeniz ve evladınızın da sizin gibi olması için kendi cinsinizden eşler verdi.

Denildi ki: Bundan murat, Âdem ve Havvanın yaratılmasıdır.

وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً **"Ve eşlerinizden oğullar ve torunlar meydana getirdi."**

Ayette geçen **"hafede"** kelimesi "torunlar" anlamına geldiği gibi, "kızlar" anlamına da gelebilir. Çünkü "hafid" kelimesi, "hizmette sür'atli olan" demektir. Kız çocukları da evlerde mükemmel hizmet ederler.

Denildi ki: Bundan murat, damatlardır.

Denildi ki: "Hafede"den murat, üvey evlattır.

وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ **"Sizi tayyip rızıklardan rızıklandırdı."**

Helâl, lezzetli rızıklardan size ikram etti.

Ayette **"tayyip rızıklardan"** demesi, dünyadaki verilenlerin ahiretteki lere nümuneler olmasındandır.

اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُونَ **"Durum böyle iken onlar, batıla inanıp da Allah'ın nimetini mi inkâr ediyorlar?"**

Batıl bir şey olarak putların kendilerine fayda vereceğine veya bu temiz rızıklardan bir kısmının kendilerine haram kılındığına inanıyorlar da, bir kısım nimetlerini putlara nisbet ederek veya Allahın aslında helâl kıldıklarını haram sayarak Allahın nimetini inkâr mı ediyorlar?

Ayette **"batıl"** ve **"nimet"** kelimelerinin cümlede öne alınmaları,

-Ya bunların önemini vurgulamak,

-Veya daha etkili bir anlatımla "özellikle" manasını vermek içindir.

-Veya ayet sonlarındaki ahenk yönüyledir.

73- وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَالاَ يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ شَيْئًا **"Onlar, Allah'ı bırakıp, göklerden ve yerden kendileri için hiçbir rızka sahip olmayan şeylere tapıyorlar."**

Onların Allaha şerik kıldığı batıl mabutlar ne gökten yağmur yağdırabilir, ne de yerden ot bitirebilirler.

وَلاَ يَسْتَطِيعُونَ **"Ve güç de yetiremezler."**

Bunlar, gökten ve yerden hiçbir şeye "bu benimdir, mülkiyeti ve tasarrufu bana aittir" diye sahip çıkamazlar.

Veya onlarda hiçbir şeye güç yetirmek söz konusu değildir.

"Ve güç de yetiremezler" ifadesi, kâfirlere de yönelik olabilir. Yani, bu kâfirler hayat sahibi ve göklerde ve yerde bazı şeylerde tasarrufta bulunurlarken yine de hiçbir şeyin gerçek mâliki değillerdir. Nerde kaldı onların taptığı cansız putlar, herhangi bir şeye malik olabilsinler?

74- فَلاَ تَضْرِبُوا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ **"Öyleyse Allah'a emsal koşmayın."**

Allaha şerik sayarak hiçbir şeyi O'na misil kılmayın!

Veya misal getirdiğiniz şeye Allahı kıyas etmeyin. Çünkü darb-ı mesel, bir hâlin bir başka hâle benzetilmesidir.

اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ **"Çünkü Allah bilir."**

Siz, bir hükümdarın kölesine yapılan kulluğun, aslında hükümdara daha ziyade saygı gösterisi olduğunu zannedip putlara ibadeti önemsiyorsunuz. Ama bu yanlış kıyastır. Allah bu kıyasın fasit olduğunu ve yaptığınız yanlış kıyasta suçunuzun büyük olduğunu bilir.

وَاَنْتُمْ لاتَعْلَمُونَ **"Siz ise bilmezsiniz."**

Ama siz bunu bilmezsiniz. Şayet bilseydiniz, böyle bir şeye cür'et etmezdiniz.

Veya genel anlamda olabilir: "Allah eşyanın künhünü bilir, sizler ise bilmezsiniz." Böyle olunca, O'nun nassı karşısında kendi görüşünüzü bırakın.

Veya ayete şu mana verilebilir:

"Allah hakkında rastgele misaller vermeyin. Çünkü Allah nasıl misaller verilmesi gerektiğini bilir, siz ise bilmezsiniz."

Sonra Allahu Teâlâ, kendisine yapılan ibadetle, kendisi dışındakilere yapılan ibadet hakkında şöyle misal getirdi:

75- ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً عَبْدًا مَمْلُوكًا لاَيَقْدِرُ عَلٰى شَىْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا **"Allah, şunu misal verdi: Hiçbir şeye gücü yetmeyen, bir abd-i memluk ile, kendisine güzel bir rızık verdiğimiz ve o rızıkdan gizli ve açık olarak harcayan hür bir insan var."**

هَلْ يَسْتَوُۥنَ **"Bunlar eşit olurlar mı?"**

Allahu Teâlâ, kendisine şerik kılınan batıl mabutları tasarruftan tamamen aciz köleler temsiliyle anlattı. Kendini de çok mal sahibi, o maldan dilediği gibi infak eden hür kimse ile temsil etti.

Bunlar aynı cinsten ve her ikisi de mahlûk iken, köle efendiyle bir olmazsa ve şerik sayılmazsa, nasıl olur da mahlûkatın en acizi olan putlar, hiçbir şeye muhtaç olmayan ve her şeye gücü yeten Allah ile bir olabilir?

Denildi ki: Ayet, ilâhî yardımdan uzak kâfir ile, Allahın tevfikine mazhar olan mü'mini anlatan bir temsildir.

Ayette **"abd-i memluk"** ifadesindeki "memluk" kaydı, hürden ayırmak içindir. Çünkü hür insan da Allahın kuludur.

"Bir şeye gücü yetmez" ifadesi de "mükatep" ve tasarrufa izin verilen kölelerden ayırmak içindir.

Bu kölenin, kendi malına malik ve onda tasarruf edene mukabil söylenmesi şunu gösterir: Köle, mülkiyet hakkına sahip değildir.

("Bu ikisi bir değildir" yerine) **"Bunlar eşit olurlar mı?"** şeklinde gelmesi, iki cinsi ifade ettiği içindir. Çünkü mana şöyledir: "Hür olanlarla köle olanlar hiç eşit olurlar mı?"

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ **"Bütün hamd Allah'a mahsustur."**

Böyle olunca, her türlü hamd Allahadır. Ondan başkası, değil ibadet edilmeye, medhedilmeye ve şükredilmeye bile layık değillerdir. Çünkü bütün nimetlerin sahibi O'dur.

بَلْ اَكْثَرُهُمْ لاَيَعْلَمُونَ **"Doğrusu onların çoğu bilmezler."**

Ama onların çoğu bunu bilmezler, O'nun nimetlerini başkasına nisbet ederler ve o nimetlerden dolayı O'nun dışında mabutlara taparlar.

76- وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً رَجُلَيْنِ اَحَدُهُمَا اَبْكَمُ لاَيَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ **"Allah şu iki adamı da misal verdi: Bunlardan biri dilsizdir, hiçbir şeye gücü yetmez."**

Doğuştan dilsiz, ne anlayabilir, ne de anlatabilir. Aklı noksan olduğundan ne sanattan, ne de tedbirden anlar.

وَهُوَ كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰيهُ **"Ve efendisine bir yüktür."**

Velisine bir yük ve ağırlıktan ibaret.

اَيْنَمَا يُوَجِّهْهُ لاَيَاْتِ بِخَيْرٍ **"Onu nereye gönderse bir hayır getiremez."**

هَلْ يَسْتَوِى هُوَ وَمَنْ يَاْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ **"Şimdi, böyle biriyle, adaletle emreden ve doğru bir yolda bulunan biri hiç eşit olur mu?"**

Hiç üstte anlatılanla; anlayışlı, mantıklı, kifayetli, aklı başında, insanlara adaleti emrederek onlara faydalı olan, bütün faziletleri kendinde cem eden biri aynı olur mu?

Ayrıca bu ikincisi, tam bir istikamet üzere, hangi maksada yönelse, en uygun bir çalışma ile ona ulaşabiliyor.

Birinci adamın sayılan menfi özelliklerine mukabil, ikinci ile ilgili bu iki özellikle iktifa edildi. Çünkü bu ikisi, diğerinde olan menfi özelliklere bedel mükemmel özellikleri ifade eder.

Bu, Allahu Teâlânın kendisi ve putlarla alakalı verdiği ikinci bir temsildir. Temsil, Allah ile putlar arasında hiçbir ortak yön olmadığını anlatmaktadır.

Veya bu, mü'minle kâfiri mukayese yoluyla anlatan bir temsildir.

184. DERS

Nimetler ve İnsanın Nankörlüğü

77- وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir."**

Göklerin ve yerin gaybını bilmek Allaha hastır, başkası bilemez.

Gayb, göklerde ve yerde kullara gizli kalan, duyularla algılanmayan, kendisine gözle görülür, elle tutulur bir alâmet olmayan şeydir.

Denildi ki: Bundan murat, kıyamet günüdür. Çünkü onu bilmek, gök ve yer ehline gaybtır.

وَمَآ اَمْرُالسَّاعَةِ اِلاَّ كَلَمْحِ الْبَصَرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ **"Kıyametin kopuşu yalnız bir göz açıp yummak gibidir veya daha az bir zamandır."**

Ayet, sür'at ve kolaylık yönüyle kıyametin meydana gelmesini anlatmaktadır.

Çünkü Allahu Teâlâ o zaman bütün mahlûkata birden hayat verir.

Ayetteki "veya" kelimesi

1-Ya tahyir ifade eder.

2-Veya "hatta" manası taşır.

1-Yani, Allah kıyameti isterse göz açıp yumuncaya kadar bir sürede, dilerse de daha az bir zamanda bir anda yapar.

2-Allah kıyameti göz açıp yumuncaya kadar bir sürede, hatta daha az bir zamanda yapar.

Denildi ki: Ayetin manası şöyledir: Kıyametin meydana gelmesi her ne kadar zaman içerisinde meydana gelse de, gerçekte Allah nezdinde sizin "göz açıp yumuncaya kadar, hatta daha az zamanda" dediğiniz türdendir.

اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ **"Şüphesiz Allah her şeye kadirdir."**

Böyle olunca, mahlûkatı peyder pey yaratmaya muktedir olduğu gibi, birden yaratmaya da gücü yeter.

Cenab-ı Hak, bunu beyandan sonra kudretine delil olmak üzere şöyle bildirdi.

78- وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُوْنِ اُمَّهَاتِكُمْ لاَتَعْلَمُوْنَ شَيْئًا **"Allah, sizi analarınızın karnından, siz hiçbir şey bilmez durumda iken çıkardı."**

وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ **"Ve size işitme duyusu, gözler ve gönüller verdi."**

Size kendisiyle ilim öğreneceğiz göz, kulak ve kalpler verdi. Siz bunlarla eşyanın cüziyatını hisseder ve onları idrak edersiniz. Sonra, bunları tekrar be tekrar hissetmekle kalplerinizle "bunlar aynı gruptan, şunlar farklı gruptan" şeklinde birbirinden ayırırsınız. Böylece sizin için "bedihî ilimler" meydana gelir. Buradan da, onlar üzerinde tefekkür ederek "kesbî ilimleri" elde edersiniz.

لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ **"Ola ki şükredersiniz."**

Allahın size vermiş olduğu kulak, göz, kalp gibi şeyler, her tavırda size verilen nimetleri bunlarla bilip Allaha şükretmeniz içindir.

79- اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِى جَوِّ السَّمَاءِ **"Havada Allah'ın emrine boyun eğerek uçan kuşları görmediler mi?"**

Allah, bunlara verdiği kanatlar ve uygun sebeplerle, onları uçmaya müheyya kılar.

مَايُمْسِكُهُنَّ اِلاَّ اللّٰهُ **"Onları tutan ancak Allahtır."**

Çünkü bunların cesetlerinin ağırlığı aslında düşmelerini gerektirir. Ne bunların üstünde tutunacakları bir şey, ne de altlarında dayanacakları bir destek vardır. Onları ancak Allah tutar.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ **"Şüphesiz bunda iman eden kimseler için âyetler** (ibretler) **vardır."**

Kuşların uçmaya uygun bir şekilde yaratılması, atmosferin uçmayı mümkün kılacak bir keyfiyette yapılması, o kuşların ağırlıklarına rağmen havada tutulmalarında, iman eden kimseler için ayetler, ibretler vardır.

Bu ibretlerin **"iman eden kimseler için"** olması, bunlardan faydalananların onlar olması yönündendir.[18]

80- وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا **"Allah size evlerinizden bir sükûnet yeri yaptı."**

---

[18] Kitabın muhatabı aslında bütün insanlardır. Ama kitabı, okumasını bilenler okur. Onun gibi, kâinat kitabının bu ayetleri aslında bütün insanlara yöneliktir. Ama bu tekvînî ayetlerden istifade edenler, iman eden kimselerdir.

Allah, mukîm olduğunuz zaman içinde duracağınız, sükûnet bulacağınız taştan, çamurdan yapılmış evler kıldı.

وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْاَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ **"Ve davarların derilerinden gerek göç gününüzde, gerek ikamet gününüzde kolayca taşıyacağınız evler kıldı."**

Ayrıca davar derilerinden yapılmış çadırlardan bir kısım evler size nasip etti. Buna, yün, yapağı ve kıllardan yapılan evler de dâhil edilebilir. Çünkü bunlar deri üzerinde bitmektedirler.

Bunları yüklenip taşımak size zor gelmez, kolayca taşıyabilirsiniz.

Siz bunları gerek göç günü, gerekse konaklama gününde zorlanmadan kullanırsınız.

Yün koyundan, yapağı deveden, kıl ise keçiden elde edilir. Ayette bunların en'ama, yani davarlara nispet edilmesi, bu hayvanların davar cinsinden olmasındandır.

وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَا اَثَاثًا وَمَتَاعًا اِلٰى حِينٍ **"Ve onların yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar yararlanacağınız bir kısım ev eşyası ve ticari mal meydana getirdi."**

İşte siz bunların yün, yapağı ve derilerinden hem giyilen, serilen ev eşyası yapar, hem de ticaret malı olarak istifade edersiniz.

Bu istifadeniz, bir zaman sürer. Çünkü bunlar sağlam oldukları için uzun süre kullanılabilirler. Hatta bir kısmını ölümünüze kadar da kullanırsınız.

81- وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالاً **"Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı."**

Allah; ağaç, dağ, bina ve benzeri şeylerden sizin için güneşin hararetinden koruyacak gölgeler kıldı.

وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا **"Ve sizin için dağlarda barınaklar var etti."**

Bunlar, dağlardaki mağaralar ve yontmak suretiyle elde edilen evlerdir.

وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَاْسَكُمْ **"Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta koruyacak elbiseler kıldı."**

Sizi sıcaktan koruyacak, yün, keten pamuk ve benzerlerinden elbiseler verdi.

Ayette **"sıcaktan koruyacak"** ifadesi, ya iki zıddan birinin zikriyle yetinmek içindir veya Kur'anın ilk muhatapları nezdinde sıcaktan korunma daha önemli olduğundandır.

"Savaşta koruyacak elbise"den murat, savaşta düşmana karşı koruyan demir yelek, zırh gibi şeylerdir.

كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ **"İşte, üzerinizde olan nimetini böylece tamamlıyor, ola ki kendisine boyun eğesiniz."**

Bahsi geçen nimetleri tamamlaması gibi, size olan nimetlerini tamamlıyor. Ta ki bu nimetlerle bakıp O'na iman edesiniz ve hükmüne boyun eğesiniz.

Ayette geçen تُسْلِمُونَ "tüslimun" kelimesi "selâmet" kökünden gelir. Buna göre şu manalara da dikkat çekilmiştir:

-Allah size olan nimetini böyle tamamlıyor, ta ki şükredip de azaptan selâmette kalasınız.

-Veya, bu nimetlere bakıp da şirkten selamet bulasınız.

-Veya, zırh kuşanarak yaralanmaktan korunasınız.

82- فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلاَغُ الْمُبِينُ **"Buna rağmen yüz çevirirlerse, artık sana düşen apaçık bir tebliğdir."**

Şayet yüz çevirip, Senden bunları kabul etmezlerse, bu sana zarar vermez. Sana düşen ancak tebliğdir, bunu da zâten yaptın.

83- يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللهِ **"Allah'ın nimetini tanırlar."**

Müşrikler, burada kendilerine sayılan nimetleri ve başkalarını nimet olarak bilirler, Allahdan geldiğini itiraf ederler.

ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا **"Sonra da onu inkâr ederler."**

Ama ardından,

–Bu nimetleri verenden başkasına ibadet etmekle,

-Ve "bunlar, ilahlarımızın şefaatiyle bize geldi" demek suretiyle,

-Veya "şu sebeple bunlara ulaştık" diyerek,

-Veya bu nimetlerin hakkını vermemek suretiyle onları inkâr ederler.

Denildi ki: **"Allahın nimetinden"** murat Hz. Peygamberin nübüvvetidir. Onun nübüvvetini mu'cizelerle tanıdılar, sonra ise sırf inat yüzünden inkâr ettiler.

Ayette geçen **"sonra"** ifadesi, bildikten sonra inkârın daha çirkin olduğunu gösterir.

وَاَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ **"Ve onların çoğu kafirlerdir."**

Onların çoğu inadından inkâr eden kimselerdir.

"Onların çoğu" denilmesi,

-Bir kısmının aklı kıt olduğu için hakkı bilmemesinden,

-Veya tefekkürde ihmalleri olduğundan,

-Veya mükellefiyet yaşına gelmediğinden, sorumlu olmamalarındandır.

Veya **"onların çoğu"** ifadesi, **"Doğrusu onların çoğu bilmezler."** (Nahl, 75) ayetinde olduğu gibi tümü yerine kullanılmış da olabilir.

84- وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا **"O gün her ümmetten bir şahid getireceğiz."**

Şahitten murat, o ümmetin peygamberidir, oların iman ve küfrüne şehadet eder.

ثُمَّ لاَ يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا **"Sonra o inkar edenlere izin verilmez."**

Sonra o inkâr edenlere mazeret beyan etmeleri için izin verilmez. Çünkü özürleri yoktur.

Denildi ki: Onlara dünyaya yeniden dönme hususunda izin verilmez.

Ayette geçen **"sonra"** ifadesi, mazeret beyan etmelerinden şiddetle men edildiklerini gösterir. Çünkü peygamberler, bunlarla ilgili şehadette bulunmuşlardır.

وَلاَ هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ **"Ve onlardan özür dilemeleri de istenmez."**

Onlardan tarziye de istenmez.

85- وَاِذَا رَاَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلاَ يُخَفَّفُ عَنْهُمْ **"O zulmedenler azabı gördükleri zaman, artık onlardan azap hafifletilmez."**

وَلاَ هُمْ يُنْظَرُونَ **"Ve onlara süre de verilmez."**

O zâlimler cehennem azabını gördüklerinde, artık o azap kendilerinden ne hafifletilecek, ne de kendilerine mühlet verilecek.

86- وَاِذَا رَاَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا شُرَكَاءَ هُمْ قَالُوا رَبَّنَا هٰؤُلاَءِ شُرَكَاؤُنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ **"Ve Allah'a ortak koşanlar, şeriklerini gördükleri za-**

man, "Rabbimiz! İşte bunlar, seni bırakıp da kendilerine taptığımız ortaklarımızdır" diyecekler."

Müşriklerin Allaha şerik kıldıkları şeyler,

-Şerik olduğunu iddia ettikleri putlar,

-Onları küfre sevk etmeleri cihetiyle kendilerine ortak olan şeytanlar olabilir.

"İşte bunlar, seni bırakıp da kendilerine taptığımız ortaklarımızdır"

İşte bunlar, Senin dûnunda kendilerine ibadet veya itaat ettiğimiz ortaklarımız.

Bu ifadeleri, bunda hata ettiklerini itiraf etmektir.

Veya azaplarının yarısını bunlara verebilmek için bir çare arayışıdır.

فَاَلْقَوْا اِلَيْهِمُ الْقَوْلَ اِنَّكُمْ لَكَاذِبُونَ **"Onlar ise, "Siz gerçekten yalancılarsınız" diye söz atacaklar."**

Şerikleri ise, kendilerinin Allaha şerik olmadığını beyan ile onları tekzip ederler.

Veya gerçekte onlar bunlara ibadet etmemişlerdi. **"(O batıl mabutlar) onların ibadetlerini inkâr edecekler."** (Meryem, 82) ayetinde nazara verildiği gibi, ancak kendi hevâlarına tapmışlardı.

Putların **"Siz gerçekten yalancılarsınız"** demeleri, Allahın o zaman putları konuşturmasıyladır.

Veya şeytanın **"Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ancak ben sizi çağırdım, siz de geldiniz."** (İbrahim, 22) dediği gibi, onları zorla küfre sevketmek gibi bir durumlarının olmadığını nazara verecekler.

87- وَاَلْقَوْا اِلَى اللّٰهِ يَوْمَئِذِ السَّلَمَ **"Ve o gün Allah'a teslim olurlar."**

Dünyada o kadar kibirlendikten sonra, o zâlim kâfirler hesap gününde Allahın hükmüne teslim olacaklar.

وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ **"Ve bütün o uydurdukları şeyler kaybolup gitmiştir."**

Onlar, Allaha bir iftira olarak bu batıl mabutların kendilerine fayda vereceğini, şefaatçi olacaklarını söylüyorlardı. Hesap günü, o batıl mabutları bunları yalanlayacak ve bunlardan berî olduklarını söyleyecekler. Böylece o batıl mabutlar kaybolup gidecekler.

88- اَلَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ **"İnkâr eden ve Allah yolundan çevirenlere, ifsatları sebebiyle azap üstüne azap verdik."**

Allah yolundan alıkoymaları,

-İslâmdan men ederek,

-Ve küfre sevkederek olur.

Küfürleri sebebiyle layık oldukları azaba ilâve olarak, bir de Allah yolundan alıkoymalarından dolayı müfsid olmaları sebebiyle bunlara azap edilecektir.

89- وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِى كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ اَنْفُسِهِمْ **"Biz o gün, her ümmet içinde, kendilerinden üzerlerine bir şahit göndeririz."**

Çünkü, her ümmetin peygamberi, onların içinden gönderilmiştir.

وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلٰى هٰٓؤُلَآءِ **"Seni de şunların üzerine şahit getireceğiz."**

Ayetin sonuna kadar olan bu kısım yeni bir cümle olabilir. Veya hâl cümlesidir.

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَىْءٍ **"Sana bu kitabı her şeyi açıklayıcı olarak indirdik."**

Kitabın her şeyi açıklaması,

-Dinî meselelerde ayrıntılı olarak anlatmasıdır.

-Veya bazı meselelerde mücmel de gitse, bunun ayrıntılarını sünnete ve kıyasa havale etmesidir.

وَهُدًى وَرَحْمَةً **"Ve bu bir hidayet ve bir rahmettir."**

Kur'an, herkes için bir rehber ve rahmettir. Ama bu hidayet ve rahmetten nice insanın mahrum kalmaları, ona gereken ihtimamı göstermemelerindendir.

وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ **"Ve hakka teslim olanlara bir müjdedir."**

Ve o Kur'an, özellikle Hakka teslim olanlar için bir müjdedir.

185. DERS

Yeminde Ölçü

90- إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَائِ ذِي الْقُرْبٰى **"Şüphesiz ki Allah, adaleti, ihsanı ve yakınlara vermeyi emreder."**

Allah, yapılan işlerde aşırılıklardan uzak orta yolu emreder. Mesela,

İtikadda ta'til ve teşrîk aşırı uçlardır, tevhid orta yoldur.[19]

Kader meselesinde, kaderi inkâr etmek veya yaptığı fiillerde kendini tamamen kader mahkûmu görmek aşırı uçlardır. "Kesb bizden, yaratmak Allahtan" demek orta yoldur.

Amel noktasında, emredilen ibadetleri yapmamak veya kendini tümüyle ruhbanlığa vermek aşırı uçlardır, emredilenleri yapmak orta yoldur.

Ahlâk noktasında, mesela cimrilik yapmak veya saçıp savurmak aşırı uçlardır, cömertlik orta yoldur.

Allahın ihsanı emretmesi, yapılan taatlerin düzgün olmasını istemesidir.

Bu da ya kemiyet yönüyle olur, farz ibadetlere ilâve olarak nafileleri de yapmak gibi.

Veya keyfiyet yönüyle olur. Hz. Peygamberin şöyle demesi gibi:

"İhsan, Allahı görür gibi Ona ibadet etmendir. Her ne kadar sen Onu görmüyorsan da O seni görüyor."

Ayette emredilen diğer bir husus, yakınlara muhtaç oldukları şeyleri vermektir. Aslında, üstteki ibarede geçen **"ihsan"** kelimesi bunu da içine alır. Önemine binaen ayrıca zikredilmiştir. Buna **"tamimden sonra tahsis"** denilir.

وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ **"Fahşa, münker ve bağy'den ise yasaklar."**

Fahşa, şehvet kuvvesine tâbi olmakta aşırıya gidip zina gibi fiiller işlemektir. Çünkü zina, insanın en çirkin ve şeni' bir hâlidir.

---

[19] **Ta'til**, Allahın varlığını veya sıfatlarını inkâr etmek, **teşrîk** Onu kabulle beraber ilah olarak başkasını veya başkalarını kabul etmektir. **Tevhid** ise, Allahı tek ilah olarak bilmektir.

Münker, gadap kuvvesinin galeyanıyla meydana gelecek kötü işlerdir.

Bağy ise, insanlara galip gelmek istemek, onlara zorla hükmetmeye çalışmak durumlarını ifade eder. Bu hâl, vehim kuvvesinin gereği olarak bir şeytanlıktır.

İnsanda görülen bütün şerler, bu üç kuvvenin istikametli kullanılmamasından meydana gelir. Bundan dolayı İbnu Mes'ud şöyle demiştir:

"Bu ayet, Kur'anda hayır ve şerri en ziyade cem eden ayettir. Ve bu, Osman Bin Maz'un'un İslama girmesine sebep oldu. Kur'anda bundan başka ayet olmasaydı **"Sana bu kitabı, her şeyi açıklayıcı olarak indirdik"** (Nahl, 89) sözü yine de doğru olurdu."

Belki de **"Sana bu kitabı, her şeyi açıklayıcı olarak indirdik"** (Nahl, 89) ayetinin peşinde bu ayetin gelmesi, buna bir tenbih gibidir.

يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ **"Öğüt almanız için size böyle öğüt verir."**

Allah emir ve nehiyde bulunarak, hayır ve şerri birbirinden ayırarak size öğüt veriyor.

91- وَاَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ اِذَا عَاهَدْتُمْ **"Ve anlaşma yaptığınızda Allah'ın ahdini yerine getirin."**

"(Ey Peygamber) **Sana bîat edenler ancak Allah'a bîat etmiş olurlar."** (Fetih, 10) ayetinde dikkat çekildiği üzere, Hz. Peygambere İslâm üzere yaptığınız biate sahip çıkınız, ahde vefa gösteriniz.

Denildi ki: Bundan murat, adaklardır. "Nezirlerinizi yerine getiriniz."

Denildi ki: Bundan murat, Allaha imandır.

وَلاَ تَنْقُضُوا الْاَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا **"Ve pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın."**

Bundan murat biat yeminleri olabileceği gibi, genel anlamda bütün yeminler de olabilir.

Allah adı verilerek bu yeminler daha kuvvetli olmuştur.

وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّٰهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلاً **"Hâlbuki Allah'ı üzerinize kefil tuttunuz!"**

Siz, biatı yapmakla Allahı buna şahit kılmış oldunuz. Kefil olan, kefil olduğu kimsenin hâline dikkat eder, ona müfettiş olur.

اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ **"Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızı bilir."**

Allah, sizin yemin ve ahitlerden neler noksanlaştırdığınızı bilir.

92- وَلاَ تَكُونُوا كَالَّتِى نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ اَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ اَيْمَانَكُمْ دَخَلاً بَيْنَكُمْ اَنْ تَكُونَ اُمَّةٌ هِىَ اَرْبٰى مِنْ اُمَّةٍ **"Bir ümmet, diğer bir ümmetten daha çok olduğu için, yeminlerinizi aranızda aldatma vasıtası yaparak, ipliğini sağlamca eğirdikten sonra onu söküp bozmaya çalışan kadın gibi olmayın."**

Yani, yeminlerinizi aranızda bir fesat aracı yaparak, eğirdiğini çözen o kadın gibi olmayın.

Ayetten murat, yeminini bozan kimseyi, böyle yapan kimseye benzetmektir.

Denildi ki: Kureyş kabilesinde aklı kıt bir kadın vardı, ayette tasvir edildiği şekilde kendi eğirdiğini söküyordu.

"Bir ümmet, diğer bir ümmetten daha çok olduğu için..." kaydı şunu anlatır: Sayınız çok diye sayısı az olan bir topluluğa haksızlık yapmayın.

Veya bir topluluğun imkânları ve kuvveti daha fazla diye, bunu yeminlerinizi bozmaya vesile yapmayın.

Çünkü onlar, müttefiklerinin düşmanlarında bir kuvvet görünce, müttefikleriyle olan ahitlerini bozup düşmanlarıyla ittifak yapıyorlardı.

اِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللّٰهُ بِهِ **"Allah sizi bununla imtihan eder."**

Allah, onların daha kuvvetli olmasıyla sizi deniyor, "bakalım Allahın ahdi ve Rasûlünün biatı ipine mi yapışacaksınız, yoksa Kureyşin çokluğuna ve kuvvetine, mü'minlerin azlığına ve zayıflığına mı aldanacaksınız?" diye bakmak istiyor.

Denildi ki: Zamir, vefa emrine racidir. Yani, "Allah sizi vefa ile deniyor..."

وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ **"Ve şüphesiz hakkında ihtilaf ettiğiniz şeyleri kıyamet günü mutlaka size açıklayacaktır."**

Allah kıyamet günü amellerinizin karşılığını sevap ve ceza olarak verdiğinde, hakkında ihtilafa düştüğünüz şeyleri bir bir size açıklayacaktır.

93- وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً **"Allah dileseydi elbette hepinizi tek bir ümmet yapardı."**

Allah dileseydi hepinizi İslâm üzere ittifak eden bir topluluk yapardı.

وَلٰكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ **"Fakat Allah dilediğini saptırır ve dilediğine de hidayet verir."**

Lakin O, yardımı keserek dilediğini saptırır. Dilediğini de muvaffak kılmak suretiyle hidayete iletir.

وَلَتُسْئَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"Şüphesiz ki, bütün yaptıklarınızdan tek tek sorulacaksınız."**

Buradaki sual, onlara tekdir sualidir.[20] Sorulmalarından murat ise, yaptıklarının cezasını çekmeleridir.

94- وَلاَ تَتَّخِذُوا اَيْمَانَكُمْ دَخَلاً بَيْنَكُمْ **"Yeminlerinizi aranızda aldatma vesilesi etmeyin."**

فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا السُّوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ **"Yoksa sağlam basmışken ayak kayar da Allah yolundan saptığınız için,** (dünyada) **kötü azabı tadarsınız."**

Aslında iki önceki ayette, zımnî olarak böyle bir yasaklama vardı. Burada açıktan yasaklanması, yasaklanan fiilin çirkinliğini daha te'kidli ve etkin bir şekilde göstermek içindir.

Şayet yeminlerinizi bir fesat aracı yaparsanız, sağlam basmış olan ayağınız sürçer, kayar.

Ayette ayak **(kadem)** ifadesi tekil ve elif-lâmsız geldi. Bunda, "bir tek ayak bile kaysa büyük bir olay iken, ya çok ayaklar kaysa nasıl olur?" mesajı vardır.

"Allah yolundan saptığınız için" ifadesi, şuna dikkat çeker: Yoksa vefa'dan ayrılmanız veya başkalarını vefadan ayırmanız sebebiyle dünyada azabı tadarsınız.

Çünkü biati bozan ve geri dönen, bunu başkası için de bir âdet haline getirir.

وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ **"**(Ahirette de) **size büyük bir azap vardır."**

---

[20] Sormak, genelde öğrenmek için yapılır. Ama Allah onların neler yaptıklarını zaten bilmektedir. Dolayısıyla, onlara sorması, onları kınamak, zillete maruz kılmak için olacaktır.

95- وَلاَ تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلاً **"Allah'ın ahdini az bir bedel karşılığında değişmeyin."**

Allahın ahdini ve rasûlünün biatını az bir menfaate değiştirmeyin.

Kureyş, zayıf ve fakir Müslümanlara vaatlerde bulunuyor ve bu vaatlerini yerine getirmek için onların dinden dönmelerini şart koşuyorlardı.

إِنَّمَا عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ **"Eğer bilirseniz, Allah katındaki sizin için daha hayırlıdır."**

Allah katında olan,

-Dünyada zafer ve ganimet,

-Ahirette ise sevap verilmesidir. Bu ise, onların size vaat ettiklerinden çok daha hayırlıdır.

"Eğer bilirseniz" yani, "şayet ilim ve temyiz ehli iseniz, bu böyledir."

96- مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ **"Sizin yanınızdaki tükenir, Allah katındaki ise bakidir."**

Sizin yanınızda olan dünya malı biter, tükenir. Allahın rahmet hazineleri ise bitmez, tükenmez.

Ayetin bu kısmı, önceki hükmün illetini gösterir ve cenet ehline verilecek nimetlerin sonsuz olduğuna da bir delildir.

وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَاكَانُوا يَعْمَلُونَ **"Muhakkak ki biz, Allah yolunda sabredenleri, yaptıkları amelin daha güzeliyle mükafatlandıracağız."**

Fakirliğe, kâfirlerin eziyetlerine sabretmelerine karşılık, Allah o sabredenlere mükâfatlarını verecektir.

Veya bundan murat mükellefiyetlerin zorluğuna sabretmek de olabilir.

"...Yaptıkları amelin daha güzeliyle mükâfatlandıracağız."

Buna iki şekilde mana verilebilir:

-Vacip ve mendup gibi yapılması sevap kazandıran amelleri sebebiyle mükafatlandırır.

-Veya, yaptıkları amellerinden çok daha güzel bir karşılıkla mükafatlandırır.

186. DERS

Vahiy ve Hayat

97- مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةً **"Erkek olsun kadın olsun, mü'min olarak her kim salih bir amel işlerse, muhakkak onu hoş bir hayat ile yaşatacağız."**

Cenab-ı Hakkın, insan nevinin iki kısmını da sayması, tahsis anlaşılmasın diyedir.

"Mü'min olarak"

Çünkü, kafirlerin amellerinin sevaba liyakat hususunda bir önemi yoktur. Onların salih amelleri, ancak azabın hafifletilmesinde işe yarar.

"Onu hoş bir hayat ile yaşatacağız."

İşte biz ona, dünyada hoş bir hayat veririz. Çünkü imkânları genişse, zaten hoş bir hayatı olur. Ama, geçim sıkıntısı çeken biri ise,

-Kanaatle,

-Kısmetine rıza ile,

-Ahirette büyük bir mükafat umarak yaşadığından, hoş bir hayat yaşamış olur.

Ama kâfir böyle değildir. Dünyada geçim sıkıntısı çekiyorsa, zaten sıkıntılı bir hayatı vardır. Ama, imkânları geniş biri ise,

-Açgözlülük,

-Ve elindekini kaçırma korkusuyla yaşadığından, hoş bir hayat yaşayamaz.

Denildi ki: Ayette bildirilen hoş hayat, ahirettedir.

وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَاكَانُوا يَعْمَلُونَ **"Ve elbette yapmakta oldukları amellerin en güzeliyle mükafatlarını vereceğiz."**

98- فَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ **"Şimdi Kur'ân okuduğun zaman, kovulmuş şeytandan Allah'a sığın."**

Bir başka ayette "**Allah, size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez. Fakat O, sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.**" (Maide, 6) denilip bununla "namaz kıl-

mayı murat ettiğinizde" manası kastedilmesi gibi, burada da mana "Kur'an okumayı murat ettiğinde" demektir.

"Allah'a sığın."

Allahtan, seni onun vesveselerinden korumasını iste, ta ki okurken sana vesvese veremesin.

Ekser âlimler, burada emrin vücup değil, mubahlık ifade ettiğini söylerler.

İbnu Mesuddan şöyle rivayet edilir: Rasûlullahın huzurunda Kur'an okurken "kovulmuş şeytandan Semi'-Âlime sığınırım" diye okumaya başladım. Bana dedi ki: "Euzü billahi mineş şeytanir racim" (Kovulmuş şeytandan Allaha sığınırım) diye oku! Cebrail (as) bana kalemden, levh-i mahfuzdan böyle okudu."

99- إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ **"Şüphesiz ki iman eden ve Rablerine tevekkül edenler üzerinde onun hiçbir hâkimiyeti yoktur."**

Çünkü onlar şeytanın emirlerine (direktiflerine) uymazlar, vesveselerini kabul etmezler. Ancak nadiren ve bir gaflet anında şeytana aldanırlar. Bundan dolayı da Allaha sığınmak ile emrolundular.

Ayette **"Onun, ehl-i iman üzerinde bir hâkimiyeti yoktur"** manasının, ondan Allaha sığınmanın emredilmesinden hemen sonra nazara verilmesi, muhatapların istiaze emrinden dolayı "kendisinden sığınılması emredildiğine göre, acaba şeytanın insanlar üzerinde bir hâkimiyeti mi var?" vehmine kapılmamaları içindir.

100- إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ **"Onun hâkimiyeti, ancak onu dost edinenlere ve onu Allah'a ortak koşanlaradır."**

Onun hâkimiyeti, ancak ve ancak,

- Onu seven ve itaat edenlere,
- Ve Onu Allaha ortak koşanlara
- Veya o şeytan sebebiyle şirk içinde olanlaradır.

101- وَإِذَا بَدَّلْنَا اٰيَةً مَكَانَ اٰيَةٍ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا اَنْتَ مُفْتَرٍ **"Biz bir âyeti değiştirip yerine başka bir âyet getirdiğimiz zaman, –ki Allah neyi indireceğini en iyi bilendir- "Sen, ancak bir müfterisin" dediler."**

Şayet biz **nesh** yoluyla lafzan veya hükmen bir ayeti bir başka ayetle değiştirir, nesheden ayeti neshedilen ayet yerine koyarsak, buna itiraz ederler.[21]

Böyle bir nesh olduğunda, kâfirler şöyle dediler:

"Sen Allah adına böyle şeyler uyduruyorsun! Bir şeyi emrediyor, ardından fikir değiştirip onu yasaklıyorsun."

Hâlbuki Allah neyi indirmenin maslahatlı olduğunu en iyi bilendir. Çünkü bir vakit maslahat olan bir şey, başka zamanda zararlı hâle gelebilir, Allah da onu hükümden kaldırır. Eskide maslahat olmayan bir şey şimdi maslahat olabilir, Allah eskisinin yerine yeni hükmü getirir.

"Allah neyi indireceğini en iyi bilendir" ifadesi, kâfirleri bu sözlerinden dolayı şiddetle kınamaktır, senetlerinin (gerekçelerinin) bozuk olduğuna bir tenbihtir.

بَلْ اَكْثَرُهُمْ لاَيَعْلَمُونَ **"Doğrusu onların çoğu bilmezler."**

Onların çoğu hükümlerin hikmetlerini bilmezler, hatayı savabdan, eğriyi doğrudan ayıramazlar.

102- قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ **"De ki: Ruhu'l - Kudüs onu iman edenlere sebat vermek, hakka teslim olanlara bir hidayet ve bir müjde olmak için Rabbinden hak olarak indirdi."**

Ruhu'l-Kudüs (Kutsal ruh) Hz. Cebraildir.

Ayet metnindeki **"tenzil"** ifadesinde, Kur'anın inişinin tedrici olduğuna, ayetlerin maslahatlara göre peyder pey indirildiğine, bu da bazı ayetlerin zamanla değişmesini iktiza ettiğine işaret vardır.

Kur'anın tedricen indirilmesi, Allahın ehl-i imanı, Kur'anın O'nun kelâmı olduğu hususunda imanlarında sabit kılması içindir. Çünkü onlar yeni hükmü işitip onda olan hikmet ve maslahata riayet edilişini görünce, inançları kökleşir, kalpleri mutmain olur.

Ayette, ehl-i iman için Kur'anın bu özellikleri taşıdığının bildirilmesi, ehl-i küfür için de bunların zıdları olduğuna bir tarizdir.

---

[21] **Nesh**, şer'i bir hükmün, daha sonra başka bir şer'i hükümle yürürlükten kaldırılmasıdır. Yeni hükmü bildiren ayete **nâsih**, hükmü kaldırılan ayete ise **"mensuh"** denir. Mesela, Kur'an-ı Kerim, önceki semavi kitabları neshetmiş yani onların hükümlerini iptal etmiştir.

103- وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّهُمْ يَقُولُونَ اِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ "Muhakkak biliyoruz ki onlar: "Ona bir insan öğretiyor" diyorlar."

Bununla, Amir Bin Hadramî'nin Cebra isimli Rum kölesini kastediyorlardı.

Denlidi ki: Bundan murat Cebra ve Yesara isimli iki Rumdur. Bunlar Mekkede kılıç yapıyorlardı. Tevratı ve İncili okuyan kimselerdi. Hz. Peygamber bunlara uğrar, okuduklarını dinlerdi.

Denildi ki: Bundan murat, Selman-i Farisi'dir.

لِسَانُ الَّذِى يُلْحِدُونَ اِلَيْهِ اَعْجَمِىٌّ "İsnat ettikleri kimsenin dili yabancıdır."

Onların haktan saparak nisbet ettikleri kimsenin dili yabancıdır, Arapça değildir.

وَهٰذَا لِسَانٌ عَرَبِىٌّ مُبِينٌ "Bu (Kur'ân) **ise, apaçık bir Arabçadır."**

Bu Kur'an ise, beyan ve fesahat özelliğine sahip apaçık Arabça dili üzeredir.

Yani, Hz. Peygamberin dinlemiş olduğu şey, yabancı bir kelâmdır, onu ne kendisi anlar ne de siz. Kur'an ise Arabçadır, en küçük bir dikkatle bile onu anlarsınız. Böyle olunca, bu Kur'anı nasıl olur da Arab olmayan birinden kapmış olabilir? Farz-ı muhal Hz. Peygamberin o kimseyi dinleyerek manayı öğrendiği, lafzı ise ondan almayıp kendisi ifade ettiği düşünülse bile, yine iddiaları geçerli olamaz. Çünkü Kur'an mana cihetiyle mu'cize olduğu gibi, lafız yönüyle de mu'cizedir. Ayrıca Kur'anda olan pek çok ilimlerin, bu ilimlerde üstün bir muallimle uzun süre beraber olmadan öğrenilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla Hz. Peygamber nasıl olur da ara sıra uğramış olduğu çarşıdaki bir köleden bu ilimleri öğrenmiş olabilir? Kaldı ki, o kölenin dili yabancıdır, Arapça değildir.

Onların bu gibi cılız sözlerle Kur'anı tenkid etmeye çalışmaları, son derece acze düştüklerine bir delildir.

104- اِنَّ الَّذِينَ لَايُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَايَهْدِيهِمُ اللّٰهُ "Allah'ın âyetlerine iman etmeyenleri, muhakkak ki Allah hidayete erdirmez."

Allahın ayetlerinin O'nun katından olduğuna inanmayanlar var ya, Allah onları hakka veya kurtuluş yoluna sevketmez.

Denildi ki: Cennete sevketmez.

وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ **"Ve onlara elem verici bir azap vardır."**

Ahirette onlar için elim bir azap vardır.

Allahu Teâlâ, onların Kur'an hakkındaki şüphelerini ortaya koyup tenkitlerini reddettikten sonra, onu inkârlarından dolayı kendilerini tehdit etti. Sonra da işi kendi başlarına çevirip şöyle buyurdu:

105- اِنَّمَا يَفْتَرِى الْكَذِبَ الَّذِينَ لاَيُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ **"Ancak Allah'ın âyetlerine inanmayanlar** (Kur'an hakkında) **yalan iftira eder."**

Yani, müfteri olan Hz. Peygamber değil, ancak Allahın ayetlerine inanmayan bu kimselerdir. Çünkü, aslında onları inkârdan caydırması gereken bir azaptan korkmamaktadırlar.

وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ **"Ve işte onlar yalancıların ta kendileridir."**

Gerçekte yalancı olan da onlardır.

Veya yalanın kemâli (zirvesi) onlardadır. Çünkü Allahın ayetlerini yalanlamak ve böyle hurafe şeylerle ona saldırmak, yalanın en büyüğüdür.

Veya, yalan söylemek onların âdeti olmuştur. Ne bir din, ne de bir mürüvvet, onları yalandan alıkoyar.

Veya onlar **"Sen ancak bir müfterisin." "Ona bir insan öğretiyor"** demelerinde yalancıdırlar.

106- مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِهٖٓ اِلاَّ مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيمَانِ وَلٰكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ **"Kalbi iman ile mutmain olduğu halde küfre zorlananlar dışında, her kim imanından sonra küfre kalbini açarsa, işte onlara Allah'tan bir gadab vardır."**

Ayette, imanın kalp ile tasdik olduğuna bir delil vardır.

Ayette bildirilen ceza, küfre gönül hoşluğuyla itikad eden kimseler içindir.

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ **"Ve onlar için çok büyük bir azab vardır."**

Onun cürmünden daha büyük bir günah olmadığından, ona verilen azap çok büyük bir azap olacaktır.

Rivayete göre Kureyş kavmi Ammarı ve onun anne- babası olan Sümeyye ve Yasiri dinden dönmeye zorladılar. Hz. Sümeyyeyi iki deve arasına

bağlayıp "Sen erkekler yüzünden Müslüman oldun!" diyerek bir mızrakla öldürdüler, sonra Yasiri de öldürdüler. Bu ikisi, İslamın ilk şehitleridir.

Ammar ise, zorlama karşısında diliyle onların talep ettiği şeyleri söyledi. Hz. Peygambere "ya Rasûlallah, Ammar küfre girdi" diye durumu anlatıldı. Hz. Peygamber, "asla!" dedi, Ammar baştan ayağa imanla doludur. İman, onun dem ve damarlarına işlemiştir."

Sonra Ammar ağlayarak Hz. Peygamberin yanına geldi. Hz. Peygamber O'nun gözlerini silmeye başladı ve şöyle dedi: "Onlar tekrar aynı şeyi yaparlarsa, sen de yine onlara böyle söyle."

Ayet, ikrah (zorlama) hâlinde küfrü söylemenin caiz olduğuna bir delildir. Ama efdal olan, Ammarın anne-babasının yaptığı gibi, dinin izzetini göstermek için küfür kelimesini söylemekten kaçınmaktır. Nitekim şöyle rivayet edilir:

Müseylime-i Kezzap, iki müslümanı yakaladı, birisine sordu:

-Muhammed hakkında ne dersin?

-O, Allahın Peygamberidir.

-Peki benim hakkımda ne dersin?

-Sen de öylesin.

Müseylime, bunu serbest bıraktı.

Sonra diğerine sordu:

-Muhammed hakkında ne dersin?

-O, Allahın Peygammeridir.

-Peki, benim hakkımda ne dersin?

-Ben sağırım, duymuyorum.

Müseylime, soruyu üç defa tekrarladı, o Müslüman da aynı cevabı tekrarladı. Müseylime, onu öldürttü.

Olay Hz. Peygambere ulaştığında şöyle buyurdu:

"Birincisi Allahın verdiği ruhsatı tercih etti. İkincisi ise, hakkı ilan etti, ona mübarek olsun!"

107- ذٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ "İşte bu, şundan dolayıdır ki, onlar dünya hayatını ahirete tercih etmişlerdir."

"İşte bu" ifadesi,

-İmandan sonra küfre,

-Veya irtidat hakkındaki tehdide işaret olabilir.

وَاَنَّ اللّٰهَ لاَ يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ **"Allah ise kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez."**

Allah, ilminde kâfir olan kimseleri imanda sebat gerektiren şeylere sevketmez ve sürçmekten onları kurtarmaz.

108- اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ ۚ **"İşte onlar, o kimselerdir ki; Allah kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlemiştir."**

Bundan dolayı onların kalbi hakkı idrakten ve onu düşünmekten kaçınır.

وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ **"Ve bunlar, gafillerin ta kendileridir."**

Gafletin kemâli (zirvesi) onlardadır. Çünkü bu durum, onları işin sonunu düşünmekten gafil kılmıştır.

109- لاَجَرَمَ اَنَّهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ **"Hiç şüphesiz onlar, ahirette de hüsrana uğrayanların ta kendileridir."**

Çünkü, ömürlerini zâyi ettiler, o ömürleri kendilerini ebedi azaba maruz bırakacak şeylerde sarfettiler.

110- ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوٓا **"Sonra şüphesiz Rabbin, eziyet edildikten sonra hicret eden, sonra cihad eden ve sabreden kimseler için** (yardımcıdır.)**"**

Ayet, Ammar gibi işkenceye maruz kalanlara, ilâhî yardımın geleceğini bildirir.

Ayetteki **sonra** ifadesi, böyle olanlarla, önceki ayette anlatılanların hallerinin birbirinden çok uzak olduğunu göstermek içindir.

اِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ۚ **"Bunlardan sonra Rabbin, elbette Ğafur – Rahîm'dir** (çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.)**"**

Hadrami, kölesine baskı uygulamış ve köle İslâm dininden çıkmıştı. Sonra tekrar İslâma girdi ve hicret etti.

İşte bu durumda olanlar; hicret, cihad ve sabrın sonucu olarak Allahın affına ve merhametine nail olacaklardır. Allah onların önceden yaptıklarını bağışlar, İslâma girdikten sonra yaptıklarına da mükâfat verir.

111- يَوْمَ تَأْتِى كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا **"O gün, herkes nefsini kurtarmak için mücadele eder."**

Öyle bir gün gelecek ki, o günde her nefis "nefsî nefsî" diyecek, kendini kurtarmaya çalışacak, başkasını hiç düşünmeyecek.

وَتُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ **"Ve herkese yaptığı işin karşılığı tamamıyla ödenir."**

Ve her nefse ne yapmışsa karşılığı verilecek.

وَهُمْ لَايُظْلَمُونَ **"Ve onlara zulmedilmez."**

Onlara ücretleri az verilerek zulüm yapılmayacak, herkes yaptıklarının karşılığını alacak.

187. DERS

Nankörlük Cezası

112- وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً قَرْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً مُطْمَئِنَّةً **"Allah bir beldeyi misal olarak verdi: Burası güvenli, huzurlu idi."**

Ayet, Allahın nimet verdiği, ama bu nimetin kendilerini şımarttığı, sonunda Allahın cezasına maruz kalan her topluluk için bir meseldir.

Denildi ki: Beldeden murat, Mekke'dir.

Korkusuz bir şekilde yaşıyorlardı.

يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ **"Rızkı her yerden bol bol geliyordu."**

فَكَفَرَتْ بِاَنْعُمِ اللّٰهِ **"Ama Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük etti."**

فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ **"Allah da ona, yaptıkları şeyler yüzünden açlık ve korku elbisesini tattırdı."**

Ayette, zararın etkisini hissetmeleri **"tattırdı"**, açlık ve korkunun her taraftan kendilerini kuşatması ise **"elbise"** kelimeleriyle istiare yoluyla anlatılmıştır. Yani, bu açlık ve korku, kendisini tam hissettirmiş, elbisenin her taraftan bedeni sarması gibi onları sarmıştır.

113- وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ **"Andolsun ki, onlara içlerinden bir peygamber gelmişti."**

فَكَذَّبُوهُ **"Ama Onu yalanladılar."**

"Peygamber"den murat, Hz. Muhammeddir. (asm) Muhatapları da Mekke halkıdır. Cenab-ı Hak, nankörlükte onların benzerini nazara verdikten sonra, Mekke müşriklerinin durumunu anlatmaya döndü.

فَاَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ **"Bunun üzerine zalim oldukları halde azap onları yakalayıverdi."**

Azaptan murat,

-Onlara gelen şiddetli kıtlık,

-Veya Bedir savaşındaki mağlubiyetleridir.

114- فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلاَلاً طَيِّبًا **"Artık Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerden helal ve temiz olarak yiyin."**

Cenab-ı Hak, önce onları küfür ve inkârlarına karşı sakındırmış, üstte bildirilen temsille nankörlüklerine karşı başlarına gelecek azapla tehdit etmişti. Burada da Allahın helâl kıldıklarını yemek ve kendilerine nimet olarak verilenlere şükretmekle emretti. Bu şekilde onlara cahiliye tarzı tavırlardan ve bozuk gidişattan kurtaracak yolu gösterdi.

وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ **"Ve eğer sadece O'na ibadet edecekseniz, Allah'ın nimetine şükredin."**

Eğer O'na itaat ediyorsanız, Allahın nimetlerine şükredin.

Veya "biz putlara tapmakla aslında Allaha ibadet ediyoruz" iddianız doğruysa, onları bırakın da doğrudan Allaha şükredin."

115- اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ **"O size ancak ölü hayvanı, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilenleri haram kıldı."**

فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلاَ عَادٍ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Her kim de başkasının hakkına saldırmadan ve aşırı gitmeden bunlardan yemeye mecbur kalırsa, şüphesiz Allah, Ğafur – Rahîm'dir** (çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.)"

Allahu Teâlâ, onlara helâl olanları yemelerini emrettikten sonra, haram olanları kendilerine bildirdi. Bunda, bu sayılanlar dışındakilerin helâl olduğu mesajı vardır.

Sonra da kendi keyiflerine göre "şu haramdır, bu helâldir" demelerini yasaklayarak şöyle buyurdu:

116- وَلاَ تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ اَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هٰذَا حَلاَلٌ وَهٰذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ **"Allah adına yalan uydurmak için, dillerinizin yalan vasfetmesi ile "Şu helaldir, şu haramdır" demeyin."**

Başka bir ayette şöyle demeleri nazara verilir:

"Dediler ki: Bu hayvanların karınlarındakiler sadece erkeklerimize ait olup eşlerimize haramdır." (En'am, 139)

Kelamın siyakı ve cümlenin başında "ancak şunların yenilmesi haram kılındı" denilmesi gereği olarak, haram kılınanların bu dört ile sınırlı olması

gerekir. Ancak "yırtıcı hayvanlar, evcil eşek" gibi haramlığına delil olanlar da yenilmez.

Yani, delilsiz bir şekilde dillerinizin söylemiş olduğu sözü esas alıp bir şeyin yenilmesinin helâlliğine veya haramlığına hükmetmeyin.

اِنَّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُوْنَ **"Şüphesiz Allah'a yalan uyduranlar asla kurtulamazlar."**

İftira eden, bir matluba ulaşmak için böyle yapar. Ayetin bu kısmı, onların gayelerine ulaşamayacaklarını bildirir. Devamında da bunu şöyle açıklar:

117- مَتَاعٌ قَلِيْلٌ **"(Onların şu dünyada görecekleri) pek az bir menfaattir."**

Yani, onların bununla elde edecekleri şey yakında bitecek az bir menfaattir.

وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ **"Ve onlar için çok elim bir azap vardır."**

Ve onlar için ahirette elem verici bir azap vardır.

118- وَعَلَى الَّذِيْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ **"Yahudilere de, Sana anlattıklarımızı daha önce haram kılmıştık."**

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ **"Biz onlara zulmetmemiştik."**

Ayette şu ayete işaret vardır:

"Yahudilere tırnaklı hayvanların hepsini haram kıldık. Sığır ve koyunların ise, içyağlarını onlara haram kıldık." (En'am, 146)

وَلٰكِنْ كَانُوْا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ **"Fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı."**

Biz, bunları haram kılmakla onlara zulmetmedik. Ceza görecekleri şeyleri yapmakla onlar kendilerine zulmediyorlardı.

Ayette, haram kılınan şeyler hususunda Yahudilerle diğerleri arasındaki farka bir tenbih vardır.

Buradan öyle anlaşılıyor ki, bir şeyin haram kılınması zararından dolayı olduğu gibi, bazılarına ceza olarak da olabilmektedir.

119- ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِيْنَ عَمِلُوا السُّوْٓءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوْا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوْٓا **"Sonra şüphe yok ki Rabbin, bir cahillikle kötülük işleyip ardından tevbe eden ve durumunu düzelten kimseler için..."**

"Bir cahillikle kötülük işlemek",

-Bilmeden kötü işler işlemek,

-Veya Allahı ve O'nun cezasını bilmemek ve şehvetin galip gelmesiyle akıbeti düşünmemek olabilir.

Ayette **geçen "kötülük"** ifadesi, hem Allaha iftirayı hem de diğerlerini içine alır.

إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ **"Şüphesiz ki Rabbin bundan sonra Ğafur'dur – Rahîm'dir."**

Senin Rabbin, bu şekilde bilmeden bir kötülük yapıp sonra tevbe eden ve durumunu düzeltenler için **Ğafur'dur**, kötülüklerini bağışlar. **Rahîm'dir,** hakka yöneldikleri için rahmetiyle sevap verir.

188. DERS

Tek Başına Bir Ümmet

120- اِنَّ اِبْرٰهِيمَ كَانَ اُمَّةً **"Şüphesiz İbrahim bir ümmetti."**

قَانِتًا لِلّٰهِ حَنِيفًا **"Allah'a itaatkar, Hakk'a yönelen bir kimseydi."**

Şair "Âlemi bir kişide cem etmek Allah için garip karşılanacak bir şey değildir" dediği gibi, Hz. İbrahim de kemâl sahibi olması ve ancak şahıslarda parça parça bulunan nice faziletleri kendinde cem etmesiyle tek başına bir ümmet idi.

O,

-Tevhid ehlinin reisidir.

-Müşrik fırkalarla mücadelesiyle, tahkik ehli olanların önderidir. Onların batıl yollarını, karşısında durulmaz kuvvetli delillerle ibtal etmiştir. Bundan dolayı, müşriklerin şirk koşmaları, nübüvvete saldırmaları ve Allahın helâl kıldığını haram kılmaları nazara verildikten sonra, söz Hz. İbrahime getirilmiştir.

Hz. İbrahimin tek başına bir ümmet olması, çevresindeki diğer insanların hepsinin kâfir olmalarından da olabilir.

Veya buradaki "ümmet", "önder" anlamında kullanılmıştır. İnsanlar O'ndan istifade için kendisine yönelmekte ve Onun siretine uymaktadırlar. Nitekim başka bir ayette **"Ben seni insanlara bir önder kılacağım."** denilmiştir. (Bakara, 124)

وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ **"Ve O, müşriklerden değildi."**

Kureyş kendilerinin Hz. İbrahimin dini üzere olduklarını dava ediyorlardı. Hâlbuki O, iddia ettikleri gibi, müşriklerden değildi.

121- شَاكِرًا لِاَنْعُمِهِ **"Allah'ın nimetlerine şükredendi."**

O, Allahın en küçük nimetlerine bile şükrediyordu. Ayette geçen "en'um" kelimesi cem-i kıllet denilen bir sığayla gelmiştir. Yani O, küçük nimetlere bile şükrederken, çok ve büyük olanlara hayli hayli şükretmekteydi.

اِجْتَبٰيهُ **"Onu seçti."**

Allah O'nu Peygamberlik için seçti.

وَهَدٰيهُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ **"Ve Onu doğru bir yola iletti."**

Allah O'nu, Hak yola davette dosdoğru bir yola sevketti.

122- وَ اٰتَيْنَاهُ فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً **"Ve biz Ona dünyada bir iyilik verdik."**

Allah, O'nu insanlara sevdirdi. Öyle ki değişik din mensupları O'nu önder kabul eder, kendisine senada bulunurlar. Ayrıca Allah O'na şu dünyada tertemiz evlatlar, genişlik ve taatle geçen uzun bir ömür nasip etti.

وَاِنَّهُ فِى الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰالِحِينَ **"Şüphesiz ki O, ahirette de salihlerdendir."**

O, ahirette de cennet ehli olan salihlerdendir. Nitekim kendisi bunu **"Ey Rabbim! Bana bir hikmet bahşet ve beni salih kimseler arasına kat."** (Şuara, 83) diyerek Allahtan istemişti.

123- ثُمَّ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ اَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا **"Sonra da sana: "Hanif olarak İbrahim'in dinine tabi ol" diye vahyettik."**

Ayetteki "sonra" ifadesi "ayrıca, bir de..." anlamına gelebilir. Yani, Hz. İbrahime verilen en büyük imtiyaz, Hz. Peygamberin (asm) O'nun milletine (dinine) tâbi olmasıdır.

"Sonra" ifadesi, Hz. İbrahimle Hz. Peygamber arasındaki uzun süreden dolayı da gelmiş olabilir.

"Hanif olarak İbrahim'in dinine tabi ol"

Ey peygamber! Tevhide ve tevhide davette

-Rıfk ile,

-Ardarda deliller getirmek ile,

-Herkesle, anlayışı derecesinden mücadele ile İbrahim gibi ol, O'na ittiba et.

وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ **"Ve O, müşriklerden olmadı."**

Değil müşriklerden olmak, O tevhid ehlinin önderi idi.

124- اِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ **"Cumartesi günü, ancak onda ihtilafa düşenlere** (farz) **kılındı."**

"Cumartesi günü" ifadesinden murat, o güne saygı veya onu ibadetle geçirmek meselesidir.

Onda ihtilaf edenler, Yahudilerdir. Hz. Musa onlara Cum'a gününü ibadete ayırmalarını emrettiğinde "Biz Cumartesi gününü istiyoruz. Çünkü Allah da gökleri ve yeri yaratmaktan o gün boş kalmıştı" dediler. Allahu Teâlâ da Cumartesi gününü onlara ibadet günü yaptı ve bu konudaki emrini onlara şiddetli kıldı.

Denildi ki: Bunun manası, Cumartesi yasağını çiğnemenin vebalini anlatmaktır. O yasağı çiğneyen bir grup maymun hâline getirildi:

"İçinizden cumartesi yasağını çiğneyenleri elbette bildiniz. Onlara "sefil maymunlar olun!" demiştik." (Bakara, 65)

"Böylece onlar yasak kılınan şeylerden vazgeçmeyince, onlara 'hor ve zelil maymunlar olun', dedik." (A'raf, 166)

Bunlar o gün avlanmayı bazen helal kıldılar, bazen haram kıldılar. Bu konuda yasağı aşmak için çok hileler düşündüler. Burada onların nazara verilmesi, daha önce yüzonikinci ayette Allahın nimetlerine nankörlük yapan beldenin nazara verilmesi gibi, müşrikleri tehdid içindir.

وَاِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ **"Ve şüphesiz Rabbin ihtilaf edip durdukları şeyler hakkında kıyamet günü, onlar arasında hüküm verecektir."**

Allah o günde o ihtilafa karşı ceza vermek suretiyle aralarında hükmedecektir.

Veya Allah her fırkaya layık olduğu karşılığı vermek suretiyle aralarında hükmedecektir.

125- اُدْعُ اِلٰى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ **"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et!"**

Kendilerine elçi olarak gönderildiğin kimseleri Allahın yolu olan İslâma davet et.

"Hikmetle" davetten murat, hikmetli sözle çağırmaktır. Bu, şüpheleri izâle eden, hakkı açıklayan delil ile olur.

Güzel öğüt ise, ikna edici hitablar ve faydalı öğütlerle anlatmaktır.

Hikmetle Allah yoluna davet etmek, ümmetin gerçeği arayan seçkin fertleri içindir.

Güzel öğüt ise, avama yönelik hitap şeklidir.

وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ **"Ve onlarla en güzel şekilde mücadele et."**

Onların inatçı olanlarıyla ise en güzel bir şekilde mücadele et.

Bu ise,

-Rıfk ile,

-Yumuşaklıkla

-En kolay şekli göstermekle

-En bilinen mukaddemeleri kullanarak yapılır.[22] Çünkü bu şekilde delillerden destek almak, hem onların saldırganlığını yatıştırır, hem de muhalefetlerinin iç yüzünü ortaya koyar.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ **"Şüphesiz Rabbin, yolundan sapanları en iyi bilendir."**

وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ **"Ve O, hidayete kavuşanları da en iyi bilendir."**

126- وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ **"Ve eğer cezalandırırsanız, size yapılanın aynısıyla ceza verin."**

Yani, "Ey Peygamber! Sana düşen ancak tebliğ ve davettir. Ama hidayet ve dalaletin meydana gelmesi ve bunlara terettüp eden netice Senin görevin değildir, bu Allaha aittir. O, dalalette ve hidayette olanları en iyi bilendir ve onlara karşılığını verecektir.

Cenab-ı Hak Peygamberine Allah yoluna daveti emretti ve bunun yollarını gösterdi. Burada da hem O'na, hem de O'na tâbi olanlara mücadele ettikleri kimselere karşı aşırılığı terk ve adalete riayet etmelerine işaret etti. Çünkü hakka davet,

-Bazı âdetleri kaldırmak,

-Şehevî şeyleri terk etmek

-Eskilerin dinini tenkid etmek,

-Onların küfür ve dalaletine hükmetmek gibi durumları bünyesinde barındırdığından muhataplara ölçülü davranmayı gerektirir.

Sebeb-i Nüzûl

Denildi ki: Hz. Peygamber (asm) Hz. Hamzayı vücudu delik deşik edilmiş vaziyette görünce "Vallahi, Allah bana onlara karşı zafer nasip ettiğin-

---

[22] **Mukaddeme**, maksada hazırlık olarak önden bazı temel esasları nazara vermektir. Bu şekilde yapan kimse, hedefine daha kolay ulaşır, muhatabını ikna eder. Muhatabı inatçı ise, ikna edemese bile onu ilzam eder, susturur.

de, Senin yerine onlardan yetmiş tanesini delik deşik edeceğim" demişti, bunun üzerine bu ayet nâzil oldu. Hz. Peygamber, yemininden dolayı kefaret ödedi.

Ayette, kısas yapan kimsenin dengi bir muamele yapabileceğine, ama bunu aşmaya hakkı olmadığına bir delil vardır.

Ayrıca devamında sabrı nazara vererek, açıktan, **"Ve eğer cezalandırırsanız"** ifadesiyle de faraziye yoluyla affetmeye teşvikte bulunur.[23]

وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ **"Ama sabrederseniz, elbette o, sabredenler için daha hayırlıdır."**

İntikam almaya bedel sabretmek, çok daha hayırlıdır.

Cenab-ı Hak ardından sabrı açıktan Hz. Peygambere emretti. Çünkü Allahı en iyi bilmesi ve O'na tam güvenmesiyle, böyle durumlarda sabra en uygun kişi O olduğundan, kendisine hitapla şöyle buyurdu:

127- وَاصْبِرْ **"Sabret!"**

Ey Peygamber! Sen sabret.

وَمَا صَبْرُكَ إِلاَّ بِاللَّهِ **"Senin sabrın ancak Allah'ın yardımı iledir."**

Senin sabrın ancak Allahın tevfiki ve sebat vermesiyledir.

وَلاَ تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ **"Onlara üzülme!"**

"Onlara üzülme" ifadesi, hem kâfirleri hem de mü'minleri içine alabilir.

Yani, "O kafirler hakkında üzülme."

"Mü'minlere yapılanlara karşı üzülme!"

وَلاَ تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ **"Kurdukları tuzaklardan telaş edip sıkıntıya düşme!"**

128- إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ **"Şüphesiz Allah, takva sahipleriyle ve muhsin olanlarla beraberdir."**

---

[23] **"Eğer cezalandırırsanız"** ifadesi "mutlaka cezalandırın" şeklinde bir katiyet bildirmediği gibi, "cezalandırmayabilirsiniz" şeklinde bir çağrışımla, aynen mukabele etmemeye bir teşviki de tazammun eder.

Allah, günahlardan sakınan ve amellerini güzel yapanlarla beraberdir, onlara sahip çıkar, lütufta bulunur.

Şöyle de mana verilebilir: "Allah, emrini saygıyla karşılayıp kendisinden korkan ve mahlûkata da şefkatle muamelede bulunanlarla beraberdir."

Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir:

"Her kim Nahl sûresini okursa, Allah ona dünyada verdiği nimetlerin hesabını sormaz. Okuduğu gün veya gecede vefat etse, güzel bir vasiyet yapıp imanla ölen kimse gibi ecri olur."

İSRA SÛRESİ

İsra Sûresi Mekkî'dir. 73-80 arası ayetlerin Medenî olduğunu söyleyenler de olmuştur. Yüz on bir ayettir.

189. DERS

Mi'rac ve Mescid-i Aksa

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- سُبْحَانَ الَّذِى اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ لَيْلاً مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَاالَّذِى بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا **"Kendisine bazı âyetlerimizi göstermek için, Kulunu geceleyin Mescid-i Haram'dan etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah, her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir."**

"Sübhan" ifadesi, tenzih manasına gelen bir tesbihtir. Tenzihe alem olarak kullanılır.[1]

Ayetin bununla başlaması, devamında nazara verilen miraca güç yetirememekten Allahın yüce olduğunu ifade etmek içindir. Aslında **"İsra"**, "gece yolculuğu" iken ayrıca "gece" anlamında **"leylen"** ifadesinin elif-lâmsız gelmesi, bu gece yolculuğundaki müddetin az olmasına delâlet eder.

Mescid-i Haram Ka'be, **Mescid-i Aksâ** ise Kudüsteki Beyt-i Makdis'tir. Buna "en ileri mescid" anlamında "Mescid-i Aksâ" denilmesi, o gün için daha ilerisinde bir mescid olmamasındandır.

Hz. Peygamberden şöyle nakledilir:

"Ben Mescid-i Haram'da Ka'benin Hicr mevkiinde, uyku-uyanıklık arası bir hâlde iken Cebrail bana Burak'ı getirdi."

Bu rivayete göre Hz. Peygamberin bu gece yolculuğu bizzat Ka'beden başlamıştır.

Veya Harem'den olup "Mescid-i Haram" diye söylenmiştir. Çünkü Haremin tamamı mescittir.

Veya Harem, Mescid-i Haramı kuşattığından böyle ifade edilmiştir.

Veya devamında "Mescid-i Aksa" denildiğinden, ona mutabık olması için Haremden "Mescid-i Haram" şeklinde söz edilmiştir.

Bu açıklamalara şu açıdan ihtiyaç vardır: Hz. Peygamberden gelen bazı rivayetlerde bu yolculuğun, Ümmü Hânî'nin evinde iken gerçekleştiği an-

---

[1] Yani bu ifadeyle, Cenab-ı Hakkın bütün noksanlıklardan yüce olması anlatılır.

latılır. Şöyle ki: "Hz. Peygamber (asm) Ümmü Hânî'nin evinde yatsı namazından sonra uykuda idi. O gece İsra gerçekleşti ve aynı gece geri döndü.

Hz. Peygamber (asm) kıssayı ümmü Hânî'ye anlatıp şöyle dedi: "Peygamberler benim için temessül ettirildi, onlara imam oldum."

Sonra Hz. Peygamber Mescid-i Haram'a çıkıp mi'racını Kureyşe haber verdi. Muhatapları bunu imkânsız görüp taaccüple karşıladılar. Hatta, önceden iman edenlerden bazıları dinden çıktı. Bazı adamlar Hz. Ebubekir'e koşup Hz. Peygamberin anlattıklarını naklettiler. O şöyle dedi: "Eğer böyle demişse, doğru söylemiştir."

Dediler: "Bu anlatılanlara rağmen O'nu tasdik ediyor musun?"

Hz. Ebubekir şöyle cevap verdi: "Ben, bundan daha uzak şeyleri söylemesinde O'nu tasdik ediyorum, bunu niye tasdik etmeyeyim?"

Bundan dolayı kendisine "Sıddîk" lakabı verildi.

Daha önce Beyt-i Makdise gitmiş olan bazıları "öyleyse bize orayı anlat" deyip, Hz. Peygamberi zor durumda bırakmak istediler. Allahu Teâlâ perdeyi gözünden kaldırdı, bakıp onlara anlatmaya başladı. Bunun üzerine "tamam, orayı doğru bir şekilde anlattın. Şimdi de bizim kervanımızdan haber ver" dediler. Hz. Peygamber de onlara develerinin sayısını, kervanın durumlarını anlattı. "Kervanınız falan gün, önünde şöyle bir deve olduğu hâlde güneş doğarken gelecek" dedi. Onlar tepeye çıkıp gözetlemeye başladılar. Kervanı aynen Hz. Peygamberin vasfettiği şekilde buldular. Bütün bunlara rağmen yine de inanmadılar, "bu apaçık bir sihir" dediler.

Bu olay, hicretten bir yıl önce idi.

Mi'racın uykuda mı yoksa uyanıkken ruhuyla veya ruh-ceset beraberliğiyle mi olduğu hususunda ihtilaf edildi.

Ekser âlimlere göre, Hz. Peygamber (asm) cesediyle Beyt-i Makdise gece vakti götürüldü. Sonra yine cesediyle semalara yükseltildi, ta Sidre-i Münteha'ya kadar vardı. Kureyş, işte bu yüzden hayret ettiler, bunu imkânsız gördüler.[2]

Kelâm ilminde miraca şöyle delil getirilir:

Cisimler, kendileriyle ilgili arızî hâlleri kabulde eşittirler. Allah ise, imkân dairesindeki her şeye kâdirdir. Dolayısıyla Hz. Peygamberin bedeninde

---

[2] Yani, Hz. Peygamber (asm) "rüyamda oralara gittim" veya "ruhen oraları gezdim" dese, bunu inkâr eden çıkmazdı. Onların şiddetli inkârı şunu gösteriyor ki, ruh-ceset beraberliğiyle miraca mazhar olduğunu anlattı, onlar da inkâr ettiler.

veya O'nu taşıyan cismin bedeninde çok süratli bir hareketi yaratmaya da gücü yeter. Böyle hayret verici olmak, zaten mu'cizelerin bir lazımıdır.

"Etrafını mübarek kıldığımız"

Mescid-i Aksanın mübarek kılınması hem din, hem de dünya yönündendir. Çünkü,

-O bölge vahyin iniş merkezlerindendir.

-Hz. Musa'dan beri Peygamberlerin ibadet ettiği bir yerdir.

-Nehirlerle, ağaçlarla kuşatılmıştır.

"Kendisine bazı âyetlerimizi göstermek için"

Mesela,

-Gece vaktinde an gibi kısa bir zamanda bir aylık mesafeye gitmesi ve Beyt-i Makdisi görmesi,

-Peygamberlerin kendisine temessül etmesi ve onların makamlarına vakıf olması.

Ayetin evvelinde gıyabî olarak Allahın tasarrufundan söz edilirken, burada **"Kendisine bazı âyetlerimizi göstermek için"** denilerek mütekellim sığasına geçilmesi, bu bereketlerin ve ayetlerin büyüklüğünü nazara vermek içindir.

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ **"Şüphesiz ki O, Semi' – Basîrdir."**

O Allah, Muhammedin sözlerini işitir, fiillerini görür ve buna göre O'na ikram ile kurbiyetine mazhar kılar.

2- وَآتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ **"Musa'ya da Kitabı verdik."**

وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ أَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي وَكِيلًا **"Ve 'beni bırakıp başkasını vekil edinmeyiniz' diye anlatması için İsrailoğullarına bir rehber kıldık."**

Yani, "İşlerinizi havale edeceğiniz Benden başka bir Rab edinmeyin!"[3]

---

[3] İşleri Allaha havale etmekten murat, her işin O'nun izniyle olduğunu bilip de rızkını O'ndan istemek, O'ndan şifa beklemek, muvaffak olmayı O'nun lütfu bilmek gibi durumlardır. Bu, sebeplere müracaata engel değildir. Çünkü Allahu Teâlâ, sebeplerle neticeleri meydana getirmeyi bir âdet edinmiştir. Mesela, hastalanınca doktora gitmek ve ilaç kullanmak lazımdır. Ama neticesi olan şifayı Allahtan bilmek gerekir. Yoksa insan, farkına varmadan sonuçları sebeplere nisbet ederek şirke düşebilir.

3- ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ **"Ey Nûh'la beraber gemide taşıdıklarımızın neslinden gelenler!"**

Bunda, atalarını Hz. Nûhla beraber gemide taşımak suretiyle boğulmaktan kurtarmasını nazara vererek Allahın nimetlerini hatırlatmak vardır.

اِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا **"Doğrusu O, çok şükreden bir kuldu."**

Hz. Nûh, bütün hâllerde Allaha çokça şükreden bir kul idi.

Bunda Hz. Nûhun ve yanındakilerin kurtarılmasının, O'nun şükrünün bereketi olduğuna bir ima vardır ve ayrıca O'nun gibi çokça şükreden biri olmaya bir teşvik söz konusudur.

Zamirin Hz. Musa'ya râci olduğu da söylendi.

4- وَقَضَيْنَآ اِلٰى بَنِىٓ اِسْرَائِيلَ فِى الْكِتَابِ **"İsrailoğullarına Kitab'ta şu hükmü verdik:"**

Kitaptan murat, Tevrattır.

لَتُفْسِدُنَّ فِى الْاَرْضِ مَرَّتَيْنِ **"Muhakkak siz, yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız."**

Bunlardan birincisi, Tevratın hükümlerine muhalefet ve Şa'ya veya Ermiya Peygamberi öldürmeleridir.

İkincisi ise, Hz. Zekeriya ve Hz. Yahyayı öldürmeleri, Hz. İsayı da öldürmeye kastetmeleridir.

وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا **"Ve gerçekten çok ileri gidip, haddi aşacaksınız."**

5- فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ اُولٰيهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَآ اُولِى بَاْسٍ شَدِيدٍ **"Birincisinin zamanı gelince, üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik."**

Bundan murat, birinci fesadlarına taraf-ı İlahiden ceza verilmesidir.

Üzerlerine gönderilenlerin kim olduğu hakkında farklı rivayetler vardır. Bu meyanda Buhtunnasr ve Câlutun adı geçer. Bunlar, zorba hükümdarlardı, harpte çok şiddetli kuvvete sahib kimselerdi.

فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ **"Onlar, evlerin ortasına kadar girip sizi aradılar."**

Bunlar, sizi öldürmek, mallarınızı yağma etmek için evlerin içlerine kadar girdiler. Büyüklerini öldürdüler, küçüklerini esir aldılar, Tevratı yaktılar, Mescid-i Aksayı harabeye çevirdiler.

Mu'tezile mezhebi, Allahın kâfiri bunlara musallat kılmasını uygun görmediklerinden, **"gönderdik"** ifadesini "kendilerini serbest bıraktık, engel olmadık" şeklinde te'vil ettiler.

وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولاً **"Bu, yerine getirilmesi gereken bir vaad idi."**

Onların cezalandırılmaları, kaçınılmaz bir vaat idi.

6- ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ **"Sonra sizi tekrar onlar üzerine galip kıldık."**

Sonra bu gönderilenlere karşı size devlet ve galebe nasip ettik. Bu, düşmanlarında meydana gelen idarî değişiklikte yeni hükümdarın onlara acıyıp esirlerin Şama gitmesine izin vermesiyle oldu.

Hz. Danyal bunlara komuta etti, orada bulunan Buhtunnasr taraftarlarına galip geldiler.

Veya ayette medar-ı bahs olan Câlut ve adamları olma durumunda, Allahu Teâlâ Hz. Davudu Câluta karşı çıkardı ve Hz. Davud da onu öldürdü.

وَاَمْدَدْنَاكُمْ بِاَمْوَالٍ وَبَنِينَ **"Ve mallarla ve evlatlarla gücünüzü artırdık."**

وَجَعَلْنَاكُمْ اَكْثَرَ نَفِيرًا **"Ve sizi sayıca ziyade kıldık."**

7- اِنْ اَحْسَنْتُمْ اَحْسَنْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ **"İyilik ederseniz, kendinize iyilik etmiş olursunuz."**

وَاِنْ اَسَاْتُمْ فَلَهَا **"Ve kötülük ederseniz yine kendinizedir."**

İyilik ederseniz sevabı kendinize, kötülük ederseniz de vebâli üzerinizedir.

فَاِذَا جَاءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ لِيَسُوْٓءُا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا **"Artık diğer fesadınızın zamanı gelince, yüzünüzü kara etmeleri ve ilk girdikleri gibi yine Mescide** (Beyt-i Makdis'e) **girmeleri ve ele geçirdiklerini mahvetmeleri için onları tekrar göndereceğiz."**

Bu da Allahın onlara İranlıları musallat kılmasıyla oldu. Yahudiler Hz. Yahyayı şehit etmişlerdi, kanı yerin altından dışarıya kaynıyordu. İran komutanı "bu nedir?" diye sordu. "Bizden kabul edilmemiş bir kurban kanı" dediler. Komutan "bana doğru söylemediler" diyerek onların binlercesini öldürttü. Yerden kaynayan kan çıkmaya devam ediyordu. Komutan onla-

ra "şayet bana doğru söylemezseniz hiçbirinizi sağ bırakmam" dedi. Bunun üzerine "o, Yahya'nın kanıdır" dediler. Komutan da "İşte böyle birinden dolayı Rabbiniz sizden intikam alıyor" dedi. Ardından şöyle seslendi: "Ey Yahya! Benim de Senin de Rabbin Senden dolayı kavminin başına gelen musibeti bilmektedir. Artık Allahın izniyle kanın dursun, yoksa burada hiçbirini sağ koymayacağım." Bunun üzerine kanın kaynaması durdu.

8- عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يَرْحَمَكُمْ ۚ "Olur ki Rabbiniz size merhamet eder."

Bu son cezadan sonra ola ki Rabbiniz size merhamet eder.

وَاِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا "Ama dönerseniz biz de döneriz."

Şayet siz tekrar isyana dönerseniz, biz de tekrar sizi cezalandırmaya döneriz.

Nitekim onlar Hz. Peygamberi yalanladılar, öldürmeye teşebbüs ettiler. Allah da Peygamberini onlara musallat kıldı. Kurayza kabilesi öldürüldü, Benî Nadîr sürgüne gönderildi, diğerlerine de cizye ödeme yükümlülüğü getirildi.

Bu, onların dünyada cezasıdır.

وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا "Ve cehennemi, kâfirler için kuşatıcı bir zindan yaptık."

Ahirette ise nankör olan inkâr edenler için cehennem vardır. Cehennem onlar için dışarı çıkamayacakları daimi bir hapishanedir.

9- اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْدِى لِلَّتِى هِىَ اَقْوَمُ "Şüphesiz ki bu Kur'ân, insanları en doğru yola iletir."

Şüphesiz bu Kur'an, hâllerin ve yolların en doğrusu olan bir hâle ve yola sevkeder.

وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا كَبِيرًا ۙ "Ve salih amel işleyen mü'minlere büyük bir ecir olduğunu müjdeler."

10- وَاَنَّ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ۚ "Ve ahirete inanmayanlara gelince, onlara da can yakıcı bir azab hazırladık."

Yani, Allah mü'minleri iki müjdeyle müjdeler:

1-Kendilerine sevap verilmesi,

2-Düşmanlarının da cezalandırılması.

190. DERS

İnsanın Sorumluluğu

11- وَيَدْعُ ٱلْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَآءَهُۥ بِالْخَيْرِ **"İnsan, hayra dua eder gibi şerre dua eder."**

İnsan öfke anında kendisi, ailesi, malı hakkında Allah'tan şer ister, beddua da bulunur.

Veya hayır istediğini zannederek şerre dua eder. Bunu isterken, hayra dua eder gibi dua eder, ister.

وَكَانَ ٱلْإِنْسَانُ عَجُولاً **"Doğrusu insan çok acelecidir."**

İnsan, gerçekten çok acelecidir. Sonucunu hiç düşünmeden hatırına gelen her şeyi hemen yapmak ister.

Denildi ki: Ayetteki **"insan"**dan murat Hz. Âdemdir. Kendisine ruh üflendiğinde, ruh göbeğine geldiğinde hemen doğrulmak istedi, yere düştü.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Hz. Peygamber (asm) Sevde Binti Zem'a'ya bir esir vermişti. Sevde, esirin iniltilerine acıdı, kelepçesini gevşetti, esir de kaçtı. Bunun üzerine Hz. Peygamber Sevdeye beddua etti, sonra da pişman oldu. Ardından dedi: "Allahım, ben ancak bir insanım. Kime beddua etmişsem, bunu onun hakkında rahmete çevir."

Bu olay üzerine ayet nâzil oldu.

Ayette anlatılan durumun bir an önce azabın gelmesini isteyen kâfir kimse hakkında olması da caizdir. Mesela, müşriklerden Nadr Bin Haris, Bedir savaşından önce "Allahım, bu iki ordudan hayırlı olana zafer ver" diye dua etmişti. Ayrıca **"Allahım, eğer bu Senin katından gelmiş bir hak kitap ise, üstümüze gökten taş yağdır veya bize çok elim bir azap ver."** (Enfal, 32) ayetinde bildirilen duayı yapmıştı. Duası kabul oldu, Müslümanlar galip geldi, kendisi de Bedir günü kılıçla boynu vurularak öldürüldü.

12- وَجَعَلْنَا ٱلَّيْلَ وَالنَّهَارَ ءَايَتَيْنِ **"Biz geceyi ve gündüzü birer ayet kıldık."**

Gece ve gündüz, başka türlü olması mümkün iken aynı tarzda birbiri-

ni takip eder. Bu durum, kudret ve hikmet sahibi bir Yaratıcıya delalet etmektedir.

فَمَحَوْنَآ اٰيَةَ الَّيْلِ **"Ardından gecenin ayetini sildik."**

وَجَعَلْنَا اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً **"Ve gündüzün ayetini de eşyayı gösterici kıldık."**

Bir ayet olan geceyi silip diğer ayet olan gündüzü aydınlık kıldık.

Denildi ki: İki ayetten murat ay ve güneştir. Mana şöyle takdir edilebilir: "Gece ve gündüzü aydınlatan ay ve güneşi iki ayet kıldık." Veya "Gece ve gündüzü, iki ayet sahibi kıldık."

Gecenin ayeti olan ay'ın silinmesi, zâtında karanlık ve nurunun giderilmiş olmasıdır. Veya nurunun peyder pey azalıp büsbütün gözden kaybolmasıdır.

Gündüzün ayeti olan güneşin aydınlatıcı olması ise, şua sahibi olup eşyanın onun ziyasıyla görülmesidir.

لِتَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ **"Bunu, Rabbinizden bir lütuf aramanız, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için yaptık."**

Ta ki gündüzün aydınlığında maişetinizi temin yollarını arayasınız, onunla amellerinizi görerek yapasınız.

Ve bir de bunların farklı olmaları, peşpeşe gelmeleriyle veya hareketleriyle yılları ve hesabı bilmeniz içindir.

وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلاً **"Ve biz her şeyi fasıl fasıl anlattık."**

Din ve dünya işinde muhtaç olduğunuz ne varsa biz onları tek tek, fasıl fasıl beyan ettik.

13- وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنَاهُ طَآئِرَهُ فِى عُنُقِهِ **"Her insanın mukadderatını boynuna doladık."**

Her insanın da amelini ve kendisi için takdir olunan kaderini boynuna taktık, Onun ameli veya kaderi sanki gayp yuvasından ve kader canibinden kendisine uçup gelmektedir.

Arablar kuşların gelip gitmelerinden manalar çıkarır, duruma göre ya hayra yorar veya uğursuzluk sayarlardı. Ayette, hayra ve şerre sebebiyet

verme yönünden Allahın kaderi ve kulun ameli için istiare olarak kullanılmıştır.

وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كِتَابًا يَلْقٰيهُ مَنْشُورًا **"Ve onun amel defterini kıyamet günü açılmış bir kitap şeklinde önüne çıkarırız."**

Kıyamet günü onu amel defteri olarak önüne koyarız.

Veya bundan murat, yaptığı amellerin etkisiyle nakışlanmış nefsidir. Çünkü insanın iradî fiilleri nefiste çeşitli hâller meydana getirir. Bundan dolayı, bu amellerin tekrarı melekeleri oluşturur.

14- اِقْرَاْ كِتَابَكَ **"Kitabını oku!"**

كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا **"Bugün hesap görücü olarak sana nefsin yeter!"**

Hasîb, "hesap görücü" anlamına gelebileceği gibi, "şahit" anlamında da kullanılabilir.

Nefis müennes olduğu hâlde **"hasîb"** kelimesinin müzekker gelmesi, muhasebe ve şahitliği yapanların erkekler olmasından veya buradaki nefsin "şahıs" anlamına gelmesindendir.

15- مَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهٖ **"Kim hidayete erse kendi iyiliği için hidayete erer."**

وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا **"Kim de saparsa ancak kendi aleyhine sapar."**

Onun hidayette olması başkasını kurtarmaz.

Dalaleti de başkasını yoldan çıkarmaz.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى **"Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez."**

Herkes kendi günahını taşır.

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُولًا **"Biz, bir peygamber göndermedikçe, azap edici değiliz."**

Gönderilen elçi onlara delilleri beyan eder, Allahın hükümlerini açıklar. Böylece insanların diğer âlemde "biz bunları duymadık" deme hakları olmaz.

Ayette, din bildirilmeden insanlara bir şeyin vacip olmadığına bir delil vardır.

16- وَاِذَآ اَرَدْنَآ اَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً اَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا "Biz bir beldeyi helak etmek istediğimizde, oradaki refah sahiplerine (itaati) **emrederiz, onlar ise orada kötülük işlerler."**

İrademiz, sabık kazamızı (mukadder hükmümüzü) infaz için bir kavmin helakine taalluk ettiğinde veya "hasta ölmek istediğinde hastalığı şiddetlenir" denilmesi misalî, bir kavmin mukadder helâk vakti geldiğinde, kendilerine gönderdiğimiz bir peygamber diliyle, o beldenin refah içinde yaşayan önde gelenlerine Allaha itaat etmelerini emrederiz.[4]

Bu manaya, ayetin öncesi ve sonrası delâlet eder. Mesela, sonrasında onların fıskından bahis var. **Fısk,** "taatten çıkmak ve isyanda direnmektir." Dolayısıyla mukabele yolu ile, onlara taatin emredildiğine delâlet eder.

Ayrıca şu manalara da dikkat çekilmiştir:

"Ona emrettim, o da okudu" denildiğinde okumanın emredildiği anlaşılır. Burada da **"onlara emrederiz"** denildikten sonra, fıska düştükleri ifade edildiğine göre, kendilerine fısk emredilmiş demektir. Ancak, Cenab-ı Hakkın fıskı emretmesi, ona sevketmesinden mecazdır.

Veya onları şımartacak kadar bol nimet vermesi ve bu durumun da onların fıskına yol açmasından dolayıdır. Ancak "ona emrettim, o ise bana isyan etti" dediğimizde neyin emredildiğinin belli olmaması gibi, ayette **"onlara emrederiz"** denildiğinde neyin emredildiğinin belli olmaması da ihtimal dâhilindedir.

Ayette refah içinde olanlara emredildiğinin söylenmesi, başkalarının onlara tâbi olmasındandır. Ayrıca bu kimseler başkalarına nisbetle daha seri olarak hamakatte bulunurlar, fücura imkânları daha fazladır.

فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ "Böylece, oraya azap sözü hak olur."

Böylece azabın gelmesiyle ilgili önceden bildirilen söz gerçekleşir.

Veya onların günahlarının ortaya çıkması veya günahlara büsbütün dalmalarıyla ilgili söz, tahakkuk eder.

فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا "Biz de onu yerle bir ederiz."

---

[4] "Hasta ölmek istediğinde hastalığı şiddetlenir" ifadesi, aslında "hasta öleceği zaman" demektir. Benzeri bir şekilde **"bir beldeyi helak etmek istediğimizde"** ifadesi, "bir beldenin helaki geldiğinde" demektir.

Biz de o beldeyi, içindekileri helak ile ve diyarlarını harabeye çevirmekle hak ile yeksan ederiz.

17- وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ **"Biz Nûh'tan sonra nice nesilleri helak ettik."**

Nûhtan sonra Ad ve Semud gibi nice nesilleri helak ettik.

وَكَفٰى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهٖ خَبِيرًا بَصِيرًا **"Kullarının günahlarından haberdar olmak ve görmekte Rabbin yeter."**

Senin Rabbin onların işledikleri günahların hem zahirlerini, hem batınlarını bilir, ona göre ceza verir.

18- مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهٗ فِيهَا مَانَشَٓاءُ لِمَنْ نُرِيدُ **"Her kim peşin dünya lezzetlerini isterse, dünyada istediğimiz kimseye dilediğimiz kadarını peşinen veririz."**

Ayette hem peşin lezzetleri isteyen kimsenin iradesi, hem de istediğiyle alakalı ilâhî meşiet ve irade kaydı getirildi. Çünkü her temenni eden temenni ettiği şeye ulaşamaz. Bir takım imkânlara kavuşan da her arzuladığını elde edemez. Kaydın getirilmesi, her şeyin ilâhî meşîetle olduğunun bilinmesi içindir.

Sebeb-i Nüzûl

Denildi ki: Ayet münafıklar hakkında indi. Bunlar Müslümanlara riyakârlık yapıyorlar, onlarla beraber savaşa çıkıyorlardı. Hâlbuki savaşa gitmekten maksatları sadece ganimet elde etmek gibi şeylerdi.

ثُمَّ جَعَلْنَا لَهٗ جَهَنَّمَ **"Sonra cehennemi ona mekan kılarız."**

يَصْلٰيهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا **"Kınanmış ve kovulmuş olarak oraya girer."**

Allahın rahmetinden kovulmuş, kınanmış bir şekilde cehenneme girer.

19- وَمَنْ اَرَادَ الْاٰخِرَةَ وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا **"Kim de ahireti ister ve mü'min olarak ciddi bir çaba ile onun için çalışırsa, işte bunların sa'yi meşkurdur** (çalışmalarının karşılığını görürler)."

Ayette nazara verilen çalışmak; hakkını vermek, emredilenleri yapmak, yasaklardan ise uzak durmaktır. Yoksa kendi akıllarıyla ortaya koydukları şeylerle Allaha yakın olmak değildir.

Ayetteki "lâm" harfi, niyet ve ihlâs ifade eder. Yani, yaptığı çalışmayı böyle bir niyetle ve ihlâsla yapmalıdır.

"Mü'min olarak"

Bu çalışmanın makbul olması için iman şartı vardır. Yani, "her kim kendisinde hiçbir şirk ve yalanlama olmayan sahih bir imanla iman ederse..." Çünkü iman, işin esasıdır.

İşte bu üç şartı cemedenlerin çalışması Allah nezdinde makbuldür, sevaplarını alırlar. Çünkü "şükür" Allaha nisbet edilince, taate karşı O'ndan sevap anlamına gelir.[5]

20- كُلاًّ نُمِدُّ هَٰٓؤُلَآءِ وَهَٰٓؤُلَآءِ مِنْ عَطَآءِ رَبِّكَ "Hem onlara hem de diğerlerine Rabbinin bir ihsanı olarak medet veririz."

İki fırkadan her birine tekrar be tekrar ikramda bulunarak medet veririz, az öncesini daha öncesine destek yaparız.

وَمَاكَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا "Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir."

Allah, dünyada bir lütuf olarak ihsanını ne mü'minden esirger ne de kâfirden.

21- اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ "Bak! Onların bir kısmını bir kısmına nasıl üstün kıldık!"

Bak biz onların bir kısmını bir kısmına rızıkta üstün kıldık.

وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَاَكْبَرُ تَفْضِيلاً "Elbette ahiret, hem dereceler bakımından daha büyük, hem de üstünlük bakımından daha büyüktür."

Ahiretteki farklılık ise çok daha büyük olacak. Çünkü oradaki farklılık cennet ve dereceleri, cehennem ve derekeleri şeklinde olacaktır.

22- لاَ تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ "Allah ile birlikte başka bir ilâh edinme!"

Hitap Hz. Peygamberedir, ama murat ümmetidir.

---

5 Bu üç şart, iman, irade ve ameldir. Ahiret saadetini elde etmek için,
-Mü'min olmak,
-Ahireti istemek,
-Emredilenleri yapıp yasaklardan kaçarak ciddi bir şekilde ahirete çalışmak lazımdır.

Veya hitap herkesedir.

فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَّخْذُولًا **"Yoksa kınanmış ve yalnız başına bırakılmış olarak oturup kalırsın."**

Yoksa melekler ve mü'minler tarafından kınanır, Allah tarafından da yardımsız bırakılırsın.

Ayetten (mefhum-u muhalif ile) öyle anlaşılıyor ki tevhid ehli olan kimse ise, medhedilir, yardıma mazhar kılınır.[6]

---

[6] **Mefhum-u muhalif,** söylenenin tersine zihnin intikal etmesidir. Allah ile beraber başka bir ilah edinen kimsenin kınandığı ve mahrum bırakıldığı ifade edilince, zihin buradan "demek ki Allah, tevhid ehlini medheder ve onları muvaffak kılar" manasına intikal eder.

191. DERS

Anne - Baba Hakları

23- وَقَضٰى رَبُّكَ اَلاَ تَعْبُدُوا اِلاَّ اِيَّاهُ **"Rabbin kesin olarak şunları emretti: Ancak kendisine ibadet edin."**

Çünkü, ibadet tazimin en ileri şeklidir. Böyle bir tazime ancak ve ancak sonsuz azamet ve nimet sahibi olan Zat layıktır.

Ayet, üstte ondokuzuncu ayette bildirilen ahiret çalışmasının bir tafsili gibidir.

وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا **"Ve anne - babaya iyilik yapın."**

Çünkü anne baba, kişinin vücut bulmasına ve yaşamasına zahiri sebeptirler.

اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَا اَوْ كِلاَهُمَا **"Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa..."**

"Senin yanında" ifadesinden murat, "Senin himayende, senin tekeffülün altında" manasıdır.

فَلاَ تَقُلْ لَهُمَا اُفٍّ **"Sakın onlara "öf" bile deme."**

Onlardan meydana gelebilecek nahoş bir şey olduğunda sızlanma, onlara bakmaktan şikâyetçi olma.

Onlara **"öf"** demek bile yasak olunca, tarîk-ı evlâ ile diğer eziyetlerin men edildiği anlaşılır.

Bundan dolayıdır ki Hz. Peygamber (asm) Hz. Huzeyfe'yi, müşrikler safında olan babasını öldürmekten men etti.

وَلاَ تَنْهَرْهُمَا **"Ve onları azarlama."**

Ayet, önce onlara güzel muamelede bulunmayı emretmişti. Bununla da onlara eziyet verecek şeylerden yasakladı.

Hoşuna gitmeyen bir şey olduğunda, kaba davranıp onları azarlama.

وَقُلْ لَهُمَا قَوْلاً كَرِيمًا **"Ve onlara güzel söz söyle."**

Onlara "of" demek, azarlamak yerine; incitici yanı hiç olmayan hoş, güzel şeyler söyle.

24- وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ **"İkisine de şefkatle tevazu kanatlarını ger."**

Onlara mütevazı ol, onları himayen altına al.

Nitekim Hz. Peygambere de şöyle emredilir:

"Ve mü'minlere şefkat kanatlarını ger." (Hicr, 88)

Onlara merhamet kanatlarını ger. Çünkü daha dün kendilerine muhtaç olan çocuklarına bugün kendileri muhtaç hâle gelmişlerdir.

وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِى صَغِيرًا **"Ve şöyle de: Ey Rabbim! Onlar beni küçükken terbiye edip yetiştirdikleri gibi, sen de onlara merhamet et."**

Allahın sonsuz merhametiyle onlara merhamet etmesi için dua et, senin fani merhametinle yetinme. Şayet kâfir iseler, Allahtan onlar için hidayet temennisinde bulun.

"Onlar küçükken beni terbiye etmişler, bana bakıp terbiyemle meşgul olmuşlardı. Sen de onlara merhamet et. Merhamet edenlere vaadin var, bana merhametini gösteren anne-babamı merhametine mazhar kıl" şeklinde dua et.

Rivayete göre, bir adam Hz. Peygambere şöyle sordu: "Annem babam yaşlı hâlde yanımdalar. Onların küçükken bana yaptıklarını bu şekilde ödemiş sayılır mıyım?"

Hz. Peygamber şöyle dedi: "Hayır, ödemiş sayılmazsın. Çünkü onlar sana bakarlarken senin yaşamanı istiyorlardı. Ama sen onlara bakarken ölümlerini arzuluyorsun!"

25- رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا فِى نُفُوسِكُمْ **"Rabbiniz nefislerinizde ne olduğunu en iyi bilendir."**

Allah, hangi maksatla onlara iyilik yaptığınızı, onlara gösterilmesi gereken saygıyı içinizden gösterip göstermediğinizi bilir.

Ayet, kişinin baktığı anne-babasına karşı içinde bir hoşnutsuzluk veya onların varlığından rahatsızlık duyma gibi durumlara bir tehdid gibidir.

اِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَاِنَّهُ كَانَ لِلاَوَّابِينَ غَفُورًا **"Eğer salih kimseler olursanız, elbette O kendisine yönelenleri bağışlayıcıdır."**

Şayet siz salah kasteden kimseler olursanız, onlarla muamelenizde gönlünüzün daraldığı bir zamanda sizden sadır olan incitici bir söz veya kusuru affedendir.

Ayette büyük bir tahşidatla, anne-babaya karşı kalpten geçenlere bile dikkat edilmesi nazara verilmektedir.

Ayetin, tevbe eden herkes hakkında genel bir hükmü ifade etmesi de caizdir. Anne-babasına karşı çok büyük hatalar işlemiş olanlar da, tevbe edip durumlarını düzelttiklerinde ayetin şümulüne girerler.

26- وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَالْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ **"Akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver."**

Akrabalara karşı,

-Sıla-i rahim (gidip gelmek, hatırlarını sormak)

-Güzel muamele,

-Kendileriyle iyi geçinmek.

-Onlara iyilikte bulunmak gibi görevlerini yap, akrabalık hakkını eda et.

Ebu Hanife şöyle der: Yakın akrabalar fakir olduğunda, onların hakkı kendilerine infakta bulunmaktır.

وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيْرًا **"Bununla beraber malını saçıp savurma."**

Malı, uygunsuz yerde sarfederek saçıp savurma, israf olacak şekilde infak etme.

Hz. Peygamberden şöyle nakledilir:

Hz. Peygamber, abdest alan Sa'da "Bu ne israf böyle?" dedi.

Sa'd, "abdestte de israf olur mu?" diye sordu.

Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Akan bir nehirden de abdest alsan, orda da israf olur."

27- اِنَّ الْمُبَذِّرِيْنَ كَانُوْٓا اِخْوَانَ الشَّيٰطِيْنِ **"Çünkü saçıp savuranlar, şeytanların kardeşleridir."**

Saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir, onlar gibi şerli olurlar. Çünkü malı zayi ve telef etmek bir şerdir.

Veya, saçıp savuranlar şeytanlara dost ve tâbi olurlar. Çünkü israf etmede ve malı günahta sarfetmede onlara itaat ederler.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, bazı Arablar develeri boğazlıyor, bunlar üzerine kumar oynuyorlar, mallarını şöhret için saçıp savuruyorlardı. Allahu Teâlâ bu ayetle onları böyle taşkınlıklardan alıkoydu ve yakınlara vermekle emretti.

وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا **"Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür."**

Dolayısıyla ona itaat etmemek gerektir.

28- وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلاً مَيْسُورًا

"Eğer Rabbinden beklediğin bir rahmet için, onlardan yüz çevirmek mecburiyetinde kalırsan, o vakit onlara yumuşak söz söyle."

Akraba, miskin ve yetime bir şey verememe durumunda geri çevirmekten haya ediyor ama Rabbinin rahmetinden bir rızık sana gelmesini de umuyor "imkanım olunca bundan veririm" diyorsan, onlara durumu kısaca izah ile Allahtan rahmet dileyerek yumuşak söz söyle.

Denildi ki: **"Kavl-i meysur"** "Allah sizi zengin kılsın", "Allah bizi de sizi de rızıklandırsın" gibi sözlerle onlara dua etmektir.

29- وَلاَ تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ **"Elini boynuna asıp bağlama."**

وَلاَ تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ **"Onu büsbütün de açma."**

"Elin boyuna asılması" cimrilikten, **"eli büsbütün açmak"** ise savurganlıktan kinayedir.[7]

Ayet hem cimriliği, hem de israfı yasaklar. Bu ikisinin ortası olan cömertliği ise emreder.

فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا **"Yoksa kınanmış ve pişman bir şekilde oturur kalırsın."**

Yoksa cimrilikten dolayı kınanır, saçıp savurduğundan dolayı ise pişman olursun.

Sebeb-i Nüzûl

Hz. Cabir şöyle anlatır: Hz. Peygamber aramızda oturmakta iken bir çocuk geldi, "Annem senin elbiseni giymek istiyor" dedi. Hz. Peygamber, "git sor bakalım, hangi elbisemi istiyormuş?" buyurdu. Çocuk annesine gidip sordu. Annesi, Hz. Peygamberin o an sırtında olan elbisesini istediğini

---

7 Türkçede bu, "eli sıkı", "eli açık" ifadeleriyle anlatılır.

söyledi. Durumu öğrenen Hz. Peygamber evine girdi, üzerindeki elbiseyi çıkarıp çocuğa verdi, kendisi elbisesiz kaldı. Bilal-i Habeşi ezan okuduğunda Hz. Peygamber mescide gidemedi. Mescitteki cemaat kendisini beklediler, ama O, çıkamadı. Bu münasebetle bu ayet nazil oldu.

Cenab-ı Hak sonra teselli verip şöyle buyurdu:

30- إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ **"Gerçekten Rabbin, kullarından dilediğinin rızkını genişletir ve dilediğini daraltır."**

Allah, kusursuz hikmetine bağlı olan meşietiyle rızkı genişletir veya daraltır. Dolayısıyla, rızık yolunda karşılaşılan zahmetler, ancak Senin maslahatın içindir.

إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ع **"Şüphesiz ki O, kullarına Habîr – Basîr'dir."**

Allah onların gizli-açık hâllerini bilir. Onlara gizli kalmış maslahatlarını da bilir, ona göre muamele eder.

Şöyle bir mana da murat olabilir: Bolluk ve darlık, her şeyin sırlarını ve aşikâr hâllerini bilen Allahın bir tasarrufudur. Ama kullara düşen, iktisatlı yaşamaktır.

Veya "Allah bazen bolca verir, bazen da daraltır. Siz de O'nun ahlâkıyla hareket ediniz, tamamen eli sıkı olmayınız, ama tümüyle eli açık da olmayınız."

Ayet, devamındaki ayete de bir hazırlık gibidir:

192. DERS

İlâhî Emirler Ve Yasaklar

31- وَلاَ تَقْتُلُوا اَوْلاَدَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلاَقٍ **"Bir de geçim korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin."**

Bazı Arablar, geçim korkusuyla kız çocuklarını diri diri toprağa gömüyorlardı. Cenab-ı Hak bu ayetle onları bundan men etti ve rızıklarını taahhüt ile şöyle buyurdu:

نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَاِيَّاكُمْ **"Onları da, sizi de biz rızıklandırırız."**

اِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْأً كَبِيرًا **"Çünkü onları öldürmek, çok büyük bir suçtur."**

Çünkü onların öldürülmesinde, nesillerin devam etmesine engel olmak vardır.

32- وَلاَ تَقْرَبُوا الزِّنَى **"Zinaya da yaklaşmayın."**

Değil zina işlemek, ona azmetmekten ve ona yol açabilecek hâllerden uzak durun.

اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلاً **"Çünkü o pek çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur."**

Zina, gayr-ı meşru bir beraberlik olup, yeni nesillerin nesebini belirsiz yapar ve pek çok fitnelere kapı açar.

33- وَلاَ تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللّٰهُ اِلاَّ بِالْحَقِّ **"Haklı bir sebep olmadıkça, Allah'ın haram kıldığı canı öldürmeyin."**

Öldürmenin hak olduğu yerler başlıca üçtür:

-İmandan sonra küfre girmek (irtidat).

-Evli iken zina etmek.

-Bir mü'mini kasden öldürmek (kısas).

وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا **"Kim de haksız yere öldürülürse, biz onun velisine bir yetki verdik."**

Ölenin velisinden murat, vefatından sonra onun işlerine bakan kanunî varisidir.

Katledilen kişinin velisi, kâtilin cezalandırılması veya kısasen öldürülmesinde yetki sahibidir.[8]

فَلاَ يُسْرِفْ فِى الْقَتْلِ **"O da öldürmede ileri gitmesin."**

"Öldürmede ileri gitmesin" ibaresi değişik açılardan ele alınabilir:

"Kâtil, aslında öldürülmeyi hak etmeyen kişiyi öldürmekle ileri gitmesin." Çünkü akıllı kimse, kendi helâkine yol açacak bir şeyi yapmaz.

"Ölenin velisi, kâtilin kısasında taşkınlık yapmasın."[9]

اِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا **"Çünkü zaten ona yardım olunmuştur."**

Bu cümle, yasaklamanın illetini gösterir.

Buradaki zamir, maktûle veya onun velisine racidir. Maktûl yönünden şöyledir: Maktûl, dünyada kâtiline kısas uygulanarak, ahirette de kendisine sevap verilerek ilâhî yardıma mazhar olmuştur.

Maktûlün velisi yönünden ise mana şöyledir: Allahu Teâlâ o kimseye kısas yetkisi vererek ve idarecileri de bu konuda kendisine yardımcı yaparak yardım etmiştir.

Maktûlün velisinin taşkınlık yaptığı kişi açısından ise şöyledir: Taşkınlık yapan maktûlün velisi, kısas veya tazirle cezalandırılır, ayrıca büyük bir günahı yüklenmiş olur.

34- وَلاَ تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ **"Yetim malına yaklaşmayın."**

اِلاَّ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُ **"Ancak rüşdüne erinceye kadar en güzel bir şekilde olması müstesna."**

Yetim malında değil tasarrufta bulunmak, ona yaklaşmayın bile...

Öyle anlaşılıyor ki, yetim kimse rüşdüne erdiğinde, artık kendi malında dilediği gibi tasarrufta bulunma hakkına sahip olur.

وَاَوْفُوا بِالْعَهْدِ **"Ahde vefa gösterin."**

Ahde vefadan murat,

-Allahın insanları mükellef kıldığı hususlar,

---

[8] Dilerse diyete razı olur, dilerse de kısas yapılarak kâtilin öldürülmesini talep eder.

[9] Bizzat kısası kendisi uygulaması, ölen bir kişiye karşı çok kişileri öldürmesi, öldürdüğünü işkenceyle öldürmesi, öldürdükten sonra hızını alamayıp göz oymak ve kulak kesmek gibi hareketler birer taşkınlıktır.

-Veya insanların Allaha ve insanlara verdikleri sözler olabilir.[10]

إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُلاً **"Çünkü ahid, mes'uliyet gerektirir."**

Ahdin sorumluluğu gerektirmesi,

-Ahid yapılan kimseden, ahdi zâyi etmemesi ve ona vefa göstermesi istendiği cihetledir.

-Veya yaptığı ahde uymadığında "niçin ahdi bozdun" diye suale tâbi olmasındandır.

-Veya diri diri toprağa gömülen kız çocuğuna "hangi günahtan dolayı böyle katledildiğinin" sorulması kabilinden cevap bulmak için değil, kınamak için sorulacaktır. Bu yoruma göre, buradaki ahitten sorulma, gerçek anlamıyla değildir.

-Bundan murat, ahit sahibinin sorumlu bir kimse olduğunun bildirilmesi de olabilir.

35- وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ **"Ölçtüğünüz zaman tam ölçün."**

Onda noksanlık yapmayın.

وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ **"Ve doğru kıstas ile tartıp değerlendirin."**

"Kıstas" kelimesi esas olarak Rumcadır, Arabçaya sonradan girmiştir. Ama bu, Kur'anın Arabça olmasına zarar vermez. Çünkü başka dilden gelen bir kelimeyi Arab kullandığında ve onu Arabça dil kurallarına uygun bir kalıba soktuğunda o kelime Arabça bir kelime olur.

ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً **"Bu hem daha hayırlıdır ve hem de sonuç itibariyle daha güzeldir."**

36- وَلاَ تَقْفُ مَالَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ **"Ve hakkında bilgin bulunmayan bir şeyin ardına düşme!"**

Takliden veya racmen bilgayp ilminin kendisine taalluk etmediği şeyin peşine düşme.[11]

Zanna tâbi olmayı uygun görmeyenler bu ayetle delil getirdiler.

Buna cevaben deriz: İlimden murat, bir senedden (delilden) istifade ile

---

[10] Birincisi, iman ve namaz gibi mükellefiyetlerdir. İkincisi ise, insanların Allaha adadıkları adaklar ve insanlara verdikleri sözler, onlarla yaptıkları anlaşmalar gibi durumlardır.

[11] **Racmen bilgayp**, "gayba taş atmak" anlamında bir deyimdir. Bir belge ve bilgiye dayanmadan verilen hükümler için kullanılır.

meydana gelen itikaddır. Bunun katî ve zanna dayalı olması fark etmez. İlmin bu manada kullanımı hem makul, hem de yaygındır.[12]

Denildi ki: Ayet iftira atmaktan ve yalan şehadetten men etmektedir. Hz. Peygamberin şu sözü bunu teyid eder: "Kim bir mü'mine iftira etse dediğinden dönünceye (cezasını çekinceye) kadar Allah onu irin bataklığında hapseder."

إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا **"Çünkü kulak, göz, gönül, bunların her biri ondan sorumludurlar."**

Yani, hem kulak, hem göz, hem de kalbin her birinin sorumluluğu vardır. Kişi, bütün bu azalarıyla yaptığı şeylerden tek tek sorumludur. Ve burada nazara verildiği şekliyle lüzumsuz, faydasız peşe düşmelerden mesuldür.[13]

Ayette, kulun günaha azmetmekten hesaba çekileceğine bir delil vardır.[14]

37- وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا **"Yeryüzünde çalımla yürüme!"**

إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ **"Çünkü sen asla yeri yaramazsın."**

Sen şiddetle basarak yeri yaramazsın.

وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا **"Ve boyca da dağlara varamazsın."**

Ayet, kendini beğenmiş kimselere bir tehekküm, inceden inceye bir alaydır. Çünkü kendini beğenip çalımla yürümek, sadece bir ahmaklıktır, tezellülden başka bir fayda getirmez.

---

12 Yani, insanın bir şeyi kabullenebilmesi için illa kesin bilgiye ulaşması şart değildir, bazen **zann-ı galip** denilen bir kanaat oluşması da yeterli olabilir. Kaldı ki her meselede mutlaka yakînî bilgiye ulaşmak hem şart değildir, hem de mümkün değildir. Yoksa, mesela tarih kitaplarında anlatılanların hiçbirine inanmamak gerekirdi.

13 Yani, kulak, göz ve kalp kendilerini ilgilendirmeyen şeylere daldıklarında günaha girerler. Sözgelimi, kulağın lüzumsuz sohbetleri dinlemesi, gözün hedefsiz bir şekilde rastgele etrafı seyre dalması, kalbin boş hülyalarla oyalanması, diğer âlemde hesabı gerektiren günahlardır.

14 İnsanın kalbine kötü bir fiili işlemek gelse ve sadece bunu yapmayı hayal etse sorumlu olmaz. Ama, ciddi ciddi bu işe karar verir, ölçer, biçer ve yapmaya katî niyetlenirse, o fiili yapmasa veya yapamasa bile günaha girer. Gözün-kulağın fiilleri olduğu gibi, kalbin de fiilleri vardır. Mesela küfre ve zulme razı olmak veya rıza göstermemek kalbe ait bir fiildir. Küfre rıza küfür olduğu gibi, zulme rıza dahi zulümdür.

38- كُلُّ ذٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا **"İşte bunlardan kötü olanların her biri, Rabbin nezdinde sevilmeyen şeylerdir."**

"İşte bunlar" ifadesi, yukarıdan beri sayılan yirmibeş özelliğe işarettir.[15]

İbnu Abbas, bu sayılanların Hz. Musaya verilen Tevrat levhalarında da olduğunu söyler.

Bu bölümde nazara verilenler, emirler ve yasaklardan ibarettir. Bu yasaklar, Allah nezdinde hoş karşılanmayan fiillerle alâkalıdır. Emredilenler Allahın razı olduğu durumları, yasaklananlar ise buğzettiği hâlleri bildirir.

Gerçi kulların bütün fiilleri Allahın iradesiyle meydana gelir, ama Allahu Teâlâ kötü fiillerden hoşlanmaz, iyi fiillere ise rıza gösterir.

39- ذٰلِكَ مِمَّا اَوْحٰى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ **"İşte bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdendir."**

"İşte bunlar" ifadesi, buraya kadar anlatılan hükümlere işarettir.

İşte bunlar bizzat gerçeğin bilgisi ve amel noktasında hayrın ta kendisidir.

وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ **"Allah ile birlikte başka bir ilâh edinme!"**

Bu ibare, yirmiikinci ayette de yer almıştı.

Konunun hem başında hem de sonunda yer alması, işin hem başlangıç hem de sonunun tevhid olduğuna bir tenbihtir. Çünkü insan bir işi yaparken niyetini devreye sokmazsa, dinen o ameli boşa gitmiş olur. Keza, bir şeyi yaparken veya terk ederken Allahtan başkasını kastederek yapan ve terk edenin ise, çalışması boşa gider. Tevhid, hikmetin esası ve ana umdesidir.

فَتُلْقٰى فِى جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا **"Yoksa, yerilmiş ve kovulmuş biri olarak cehenneme atılırsın."**

Yirmiikinci ayette **"Allah ile birlikte başka bir ilâh edinme!"** denildikten sonra **"Yoksa kınanmış ve yalnız başına bırakılmış olarak oturup kalırsın."** denilerek şirkin dünyadaki zararına dikkat çekildi. Burada ise "Allah ile beraber bir ilah daha tanıma" denildikten sonra **"yoksa yerilmiş ve kovulmuş biri olarak cehenneme atılırsın"** denilerek ahiretteki neticesine dikkat çekildi.

Ayette geçen **"medhur"**, Allahın rahmetinden uzak kılınmayı ifade eder.

---

15 Bunlar, yirmiikinci ayetten buraya kadar olan bölümde anlatılanlardır.

193. DERS

Yeniden Diriliş

40- اَفَاَصْفٰيكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِيْنَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًا **"Yoksa Rabbiniz size oğulları tahsis etti de, kendisi meleklerden dişiler mi edindi?"**

"Melekler Allahın kızları" diyenlere bir hitaptır. Sorudan murat, bunun böyle olmadığını bildirmektir.

Hâlbuki böyle bir tercih, sizin akıllarınıza ve âdetlerinize aykırıdır.

اِنَّكُمْ لَتَقُوْلُوْنَ قَوْلًا عَظِيْمًا **"Gerçekten siz çok büyük bir söz söylüyorsunuz."**

Sizler, Allaha evlat nisbet etmekle vebali çok olan büyük bir söz söylüyorsunuz. Hâlbuki evlat sahibi olmak, fani varlıkların bir özelliğidir.

Ayrıca, kendiniz bile erkeği tercih ederken, Allah için kızlar nisbet ederek de başka cihetten haddinizi aşıyorsunuz.

Keza, mahlûkatın en eşrefi olan melekleri kız kabul ederek iftira ediyorsunuz.

41- وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِىْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُوْا **"Andolsun ki, hatırlayıp öğüt almaları için Biz bu Kur'ân'da türlü şekillerde açıklamalar yaptık."**

Andolsun ki, biz bu manayı şu Kur'anda çok yerlerde çeşitli şekillerde mükerreren beyan ettik.

وَمَا يَزِيْدُهُمْ اِلَّا نُفُوْرًا **"Fakat bu, ancak onların ürkmelerini artırır."**

Kur'an, onların öğüt almaları için geldi, ama böylesi kimselerin ancak haktan ürküntülerini artırır.

42- قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهٗٓ اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُوْلُوْنَ اِذًا لَّابْتَغَوْا اِلٰى ذِى الْعَرْشِ سَبِيْلًا **"De ki: Eğer dedikleri gibi Allah ile birlikte ilâhlar olsaydı, o zaman bunlar Arş'ın sahibine bir yol ararlardı."**

Şayet onların dediği gibi, Allah ile beraber ilahlar olsaydı, o ilahlar

-Hükümdarların birbirleriyle muamelelerinde olduğu gibi, mülkün Mâliki olana muhtaç olduklarını bilip O'na bağlılıklarını bildireceklerdi.

-Veya **"Onların yalvardıkları da, Rablerine daha yakın olmak için**

vesile ararlar." (İsra, 57) ayetinde nazara verildiği şekilde, bu ilah zannedilenler O'nun kudretini ve kendi aczlerini bildiklerinden O'na ibadet ve taatle yakın olmaya çalışacaklardı.

43- سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا **"O, münezzehtir onların dediklerinden ve pek büyük bir yücelikle yücedir."**

Çünkü O, varlık mertebelerinin en üstü olan Vâcibu'l-Vücuddur, bizâtihi devam ve bekâ sahibidir. Çocuk edinmek ise, vücut mertebelerinin en alt kısmında olanların bir özelliğidir. Çünkü, kendileri ölecek, nesilleri çocuklarıyla devam edecektir.

44- تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ **"Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar, Allah'ı tesbih ederler."**

وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ **"Hiçbir şey yoktur ki hamd ile O'nu tesbih etmesin."**

Bunların hepsi hâl diliyle Allahu Teâlâyı imkân dairesindekiler gibi olmaktan, hudus (sonradan olma) özelliklerinden tenzih ederler. Kendilerinin mümkün ve hudus özelliği taşımalarıyla Vâcibu'l-vücud ve ezelî olan Sani'lerine delâlet ederler.

وَلٰكِنْ لاَ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ **"Fakat siz, onların tesbihlerini iyi anlamazsınız."**

Sizler ise ey müşrikler, onların tesbihinin anlaşılacağı sahih nazarı (doğru düşünme yöntemini) ihlâl ettiğinizden, onların tesbihini anlamıyorsunuz.

Bu tesbih, lafız ile olabileceği gibi, delâlet şeklinde de olabilir.[16]

اِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا **"Şüphesiz O, Halîm'dir - Ğafur'dur."**

O, gaflet ve şirkinize ceza vermede acele etmemesiyle **Halîm'dir.**

Sizden tevbe edenleri bağışlamasıyla da **Ğafur'dur.**

45- وَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا **"Sen Kur'ân'ı okuduğun zaman, seninle ahirete inanmayanların arasına biz görünmez bir perde çekeriz."**

---

[16] Gök gürültüsü, kuşlar, dereler gibi bazıları sesli tesbihat yaparlar. Dağlar, taşlar, ağaçlar gibi olanlar ise hâl diliyle tesbihat yaparlar.

Bu perde, Senin onlara okuduğunu anlamalarına engel olur.

Bu perdenin **"mestûr"** yani örtülü olması, göz ile görülen bir perde cinsinden olmadığı içindir.

Ayet metnindeki **"Hicaben mestura"** ifadesi, iç içe perde durumunu da ifade edebilir. Yani onlar, bu perde sebebiyle Hz. Peygamberin sözünü anlamıyorlar. Ama anlamadıklarının da farkında değiller.[17]

Cenab-ı Hak, önceki ayette onların afak ve enfüste dikilen ayetlerin ne dediklerini anlamadıklarını anlatmıştı. Bu ayetle de, kendilerine indirilen Kur'an ayetlerini anlamadıklarını bildirdi. Bununla, onların dalalette kalmayı hak ettiklerini nazara verdi. Nitekim bir sonraki ayet, açıktan bunu ifade etmektedir:

46- وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِى اٰذَانِهِمْ وَقْرًا **"Ve kalplerinin üzerine, onu anlamalarına engel perdeler geçirdik ve kulaklarına bir ağırlık verdik."**

Kur'an, hem lafız, hem de mana yönüyle mu'cize olduğundan, o inkârcıların her iki yönden de mahrumiyetleri anlatıldı: Kalpleriyle manasını anlayamazlar, kulaklarıyla lafzına muhatap olamazlar.

وَاِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِى الْقُرْاٰنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلٰٓى اَدْبَارِهِمْ نُفُورًا **"Rabbini Kur'ân'da tek olarak andığın zaman da, ürkerek arkalarına dönüp kaçtılar."**

Kur'anda Allahtan tek olarak bahsedip onların ilahlarından söz etmeyince, tevhide kulak vermekten ürktüler, kaçtılar.

47- نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهٖٓ اِذْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ **"Biz onların, seni dinlerken nasıl dinlediklerini çok iyi biliriz."**

Yani, onlar Seni dinlediklerinde ve kendi aralarında fısıldaştıklarında, bundan maksatlarının ne olduğunu biz çok iyi biliriz. Onlar, Seninle ve Kur'anla dalga geçmek için dinliyorlar.

وَاِذْ هُمْ نَجْوٰٓى اِذْ يَقُولُ الظّٰلِمُونَ اِنْ تَتَّبِعُونَ اِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا **"Ve onlar bir-**

---

17 Cehâlet iki kısımdır:

1-Cehl-i basit. Yani bilmemek.

2-Cehl-i mürekkeb. Yani bilmediğini de bilmemek. Onlar, tam bir cehl-i mürekkep içindeler. Yoksa, bilmediklerinin farkına varsalar, kurtulmaya ve söyleneni anlamaya çalışacaklar.

biriyle fısıldaşırlarken, o zalimler şöyle derler: Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz!"

Bu cümle, başında "Hatırla, şöyle diyorlardı" şeklinde yeni bir cümle olabileceği gibi, onların kendi aralarında fısıldaşmalarını ifade eden üstteki cümleden bedel de olabilir. "Onlar" demek yerine **"O zâlimler"** denilmesi, bu şekilde gizliden gizliye fısıldaşmalarının zulüm türünden olduğuna işaret içindir.

48- اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْاَمْثَالَ **"Bak senin için nasıl misal getirdiler?"**

Sana "şair, sahir, kahin, mecnun" dediler.

فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا **"Böylece yoldan çıktılar! Artık bir yol bulamazlar."**

Böylece, bütün bu isnatlarında haktan saptılar, öyle ki, Seni tenkidde nazara alınacak bir şey söyleyemiyorlar, ne yapacağını bilmeyen şaşkın gibi, tutarsız, çelişkili şeyler söylüyorlar.

Veya şöyle de mana verilebilir: Onlar yoldan öyle saptılar ki, artık doğru yola gelemezler.

49- وَقَالُوا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا **"Ve şöyle dediler: Biz, bir yığın kemik ve ufalanmış toz olduğumuz zaman mı, yeni bir yaratılışla diriltilmiş olacağız?"**

Böyle söylemeleri, inkâr ve istib'adlarından dolayıdır.[18]

50- قُلْ كُونُوا حِجَارَةً اَوْ حَدِيدًا **"De ki: İster taş olun, ister demir..."**

51- اَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِى صُدُورِكُمْ **"İsterse gönlünüzde büyük olan başka bir şey olun, fark etmez."**

Onlara cevaben de ki: İster bir taş olun ister demir veya size göre hayat verilmesine en uzak ne varsa o olun, Allaha göre fark etmez, hayat verir. Bütün cisimler, kendilerine verilen özellikleri kabulde ortak olduklarından, Allahın kudretine size yeni bir hayat vermek zor gelmez. Kaldı ki, sizin kemikleriniz için hayat yeni bir şey değildir. Onlar, çürümeden önce taze

---

[18] Yani, "böyle bir durumda yeniden mi dirileceğiz?" demeleri, sormak için olmayıp canlıda olan tazelik ile çürümüş kemiklerde olan kuruluğun birbirinden çok uzak ve birbirine aykırı olduğundan hareketle, "hayır, böyle bir şey olamaz, bu akıldan çok uzak bir şey" manasını ifade etmek içindir.

ve canlı idi. O maddeler, hayatı daha önce kabul ettiği gibi, yeni bir hayatı çok daha kolay bir şekilde kabul eder.

فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا **"Onlar, "Bizi kim tekrar diriltecek?" diyecekler."**

قُلِ الَّذِى فَطَرَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ **"De ki: Sizi ilk defa yaratmış olan!"**

Siz toprak iken, toprağa nisbetle çok uzak olan hayatı veren, elbette ona tekrar hayat vermeye kâdirdir.

فَسَيُنْغِضُونَ اِلَيْكَ رُؤُسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتٰى هُوَ **"Sana alaylı alaylı başlarını sallayarak "bu, ne zaman?" diyecekler."**

Bu cevabın üzerine, onlar taaccüp ve istihza ile başlarını Sana doğru sallayacaklar.

قُلْ عَسٰى اَنْ يَكُونَ قَرِيبًا **"De ki: Bakarsınız pek yakındır!"**

Çünkü, her gelecek yakındır.

52- يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ **"Sizi çağıracağı gün, hamd ile Onun emrine koşacaksınız."**

Öldükten sonra diriltilmenin Allahtan bir davet ve onlardan da bir icabet şeklinde ifade edilmesi istiare yoluyladır. Bunda, bu işin sür'ati ve kolaylığına bir tenbih vardır. Ayrıca, bu davet ve icabetten maksadın, muhasebe ve ceza için sevk edilmeleri olduğuna bir işaret söz konusudur.

Onların icabetinin hamd ile olması

-O'nun kudretinin kemâline karşı Allaha hamdeder bir hâlde diriltilmelerini anlatır. Rivayete göre başlarındaki toprakları silkeleyip "Sübhaneke Allahümme ve bihamdike" diyeceklerdir.

-Veya bundan murat, hamdedenlerin boyun eğmesi gibi diriltilmeye karşı boyun eğmelerini ifade eder.

وَتَظُنُّونَ اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا قَلِيلًا **"Ve pek az bir müddet kaldığınızı zannedeceksiniz."**

Yüzyıl ölü kaldıktan sonra diriltilen ve kendisine "ne kadar kaldın?" diye sorulduğunda "bir gün veya bir günün bir kısmı kadar" diye cevap veren kimse gibi, kabirde kaldığınız süreyi azımsayacaksınız.[19]

Veya görmüş olduğunuz dehşetli hâlden dolayı dünyadaki hayatınızı çok kısa bulacaksınız.

---

[19] Bununla ilgili bkz. Bakara, 259.

194. DERS

Mu'cizeler ve İnsan

53- وَقُلْ لِعِبَادِى **"Ve kullarıma söyle!"**

Mü'min kullarıma söyle:

يَقُولُوا الَّتِى هِىَ اَحْسَنُ **"Sözün en güzelini söylesinler."**

Müşriklere güzel söz söylesinler, haşin konuşmasınlar.

اِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ **"Çünkü şeytan aralarına fesat sokar."**

Çünkü şeytan aralarındaki mücadeleyi ve şerri kızıştırır, alevlendirir. Ola ki onlara söylenecek haşin söz onların inadına ve düşmanlıklarının artmasına yol açar.

اِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا **"Şüphesiz şeytan, insan için apaçık bir düşmandır."**

54- رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِكُمْ **"Rabbiniz sizi en iyi bilendir."**

اِنْ يَشَاْ يَرْحَمْكُمْ **"Dilerse size merhamet eder."**

اَوْ اِنْ يَشَاْ يُعَذِّبْكُمْ **"Veya dilerse azab eder."**

Ayetin bu kısmı, onlara söylenecek güzel sözün bir tefsiridir. Yani, onlara böyle güzel şeyler söyleyin. Doğrudan "siz cehennem ehlisiniz" demeyin. Çünkü böyle demek onları şerre iter.

Ayrıca, onların akıbeti gaybtır, ancak Allah bilir.[20]

وَمَآ اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلاً **"Seni onların üzerine vekil göndermedik."**

"Biz Seni, onları zorla imana getirmen için göndermedik. Seni ancak bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Dolayısıyla onlara **mudâra** yap.[21] Ashabına da onlara tahammül etmelerini emret.

---

[20] Yani, siz onlara "cehennemliksiniz" derseniz isabet etmeme ihtimali de vardır. Çünkü ilerde neler olacak bilinmez. Mü'min biri irtidad edebildiği gibi, müşrik veya kâfir biri de imana gelebilir.

[21] **Mudâra**, muhatabın kötülüğünü bilmekle beraber onu idare etmek, onunla geçinmektir. Hz. Peygamber şöyle buyurur: **"İnsanlarla savaşmakla emrolun-**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, müşrikler eziyette ileri gidince, Müslümanlar hâllerini Rasûlullaha şikâyette bulundular. Bu münasebetle bu ayet nazil oldu.

Denildi ki: Müşriklerden biri Hz. Ömer'e kötü sözler söyledi. O da bu adamı cezalandırmaya niyetlendi. İnen bu ayetle Allahu Teâlâ affı emretti.

55- وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِمَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Rabbin göklerde ve yerde kim varsa hepsini en iyi bilendir."**

Allah, göklerde ve yerde olanları ve onların hâllerini en iyi bilendir. Onlardan dilediğini nübüvveti için, dilediğini de velâyeti için seçer.

Sebeb-i Nüzûl

Ayet, "Ebu Talibin yetimi bir peygamber ve karnı aç, sırtı çıplak kimseler de peygamber ashabı mı olurmuş?" diyen Kureyşe bir reddir.

وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيّٖنَ عَلٰى بَعْضٍ **"Andolsun ki biz peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık."**

Biz peygamberlerin bir kısmını bir kısmına,

-Ruhanî faziletlerle,

-Ve cismanî alâkalardan teberri ile üstün kıldık.

Yoksa mallarının ve kendilerine tâbi olanların çokluklarıyla değil.

وَاٰتَيْنَا دَاوٗدَ زَبُوْرًا **"Davud'a da Zebur'u verdik."**

Hatta Hz. Davud da kendisine verilen saltanatla değil, O'na indirdiğimiz vahiyle üstün oldu.

Denildi ki: Ayet-i Kerîme Hz. Peygamberin üstün kılınışına bir işarettir. Devamı ise üstün kılınma cihetine bir tenbihtir:

Şöyle ki: Hz. Peygamber (asm) son Peygamberdir ve ümmeti de en hayırlı ümmettir. Zeburda "Salih kullarım arza varis olacaklar" diye onlardan bahsedilmiştir. (Enbiya, 105)

56- قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهٖ **"De ki: Ondan başka ilâh olduğunu zannettiğiniz şeyleri çağırın** (size yardım etsinler.)**"**

فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا **"Ama onlar ne sizden sıkıntıyı kaldırabilirler, ne de değiştirebilirler."**

---

duğum gibi, onlarla mudâra ile de emrolundum."

De ki: Allahın dışında ilah olarak kabul ettiğiniz melekler, Hz. İsa ve Hz. Üzeyir gibiler, sizden hastalık, fakirlik, kıtlık gibi zararları gideremezler. Bunları sizden başkasına da çeviremezler.

57- أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ **"Onların yalvardıkları da, Rablerine daha yakın olmak için vesile ararlar."**

Sizin ilah kabul ettiğiniz bu kimseler, Allaha itaatle O'na yakın olmaya çalışırlar. Onların en yakın olanı böyle ibadetine dikkat ederse, diğerlerini varın siz düşünün.

وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ **"Ve O'nun rahmetini umarlar, azabından korkarlar."**

Ve bunlar diğer kullar gibi O'nun rahmetini umar, azabından ise korkarlar. Böyle iken nasıl olur da bunların ilah olduğunu iddia edersiniz?

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا **"Çünkü Rabbinin azabı, sakınılması gereken bir azaptır."**

Çünkü Rabbinin azabı, Peygamber ve meleklerce bile sakınılması gereken bir azaptır.

58- وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا **"Hiç bir belde yoktur ki, kıyamet gününden önce biz onu helak etmeyelim yahut şiddetli bir azab ile azaplandırmayalım."**

Ayette ifade edilen helâk, normal ölüm veya toptan helâk etmek, şiddetli azap ise, öldürülmek ve çeşit çeşit belâlar şeklinde olabilir.

كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا **"Bu, Kitap'ta yazılıdır."**

Kitap'tan murat Levh-i Mahfuz'dur.

59- وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ **"Bizi, mu'cizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır."**

Kureyşin talep etmiş oldukları mu'cizeleri göndermekten bizi alıkoyan, ancak ve ancak Âd ve Semud gibi onlara benzeyen kavimlerin bu mu'cizeleri yalanlaması oldu. Şayet Kureyşe de böyle mu'cizeler göndersek, öncekiler gibi yalanlayacaklardı, o zaman da âdetimiz üzere toptan helâk edileceklerdi. Hâlbuki biz, onları toptan helâk etmemeye hükmettik. Çünkü içlerinde iman edecekler var veya onların çocukları ilerde iman edecek.

Cenab-ı Hak ardından mu'cize isteyip de inanmayan, bu yüzden de helâk edilen bazı milletleri zikredip şöyle buyurdu:

وَاٰتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا **"Semûd'a, açık bir mu'cize olarak o dişi deveyi vermiştik de ona zulmetmişlerdi."**

Onların talebi üzere göz açıcı, gerçeği ortaya koyucu bir mu'cize olmak üzere dişi deveyi verdik. Onlar ise, o mu'cizeyi inkâr ile zulmettiler.

Veya, o deveyi boğazlamak suretiyle kendilerine zulmettiler.

وَمَانُرْسِلُ بِالْاٰيَاتِ اِلاَّ تَخْوِيفًا **"Oysa biz, ayetleri ancak korkutmak için göndeririz."**

Onların talep ettikleri mu'cizeleri, biz ancak onları toptan helâk edecek bir azaptan korkutmak için göndeririz. Korkup gereğini yapmazlarsa, azap başlarına iner.

Veya doğrudan onlardan bir talep olmasa da biz bir kısım mu'cizeler ve Kur'an ayetleri göndeririz. Bunlarla onları ahiret azabından korkuturuz. Çünkü, -ey Peygamber!- Senin kendilerine gönderildiğin kimselere şu dünyada toptan azap verilmeyecek, hesapları kıyamet gününe te'hir edilecektir.

60- وَاِذْ قُلْنَا لَكَ **"Bir zaman sana şöyle demiştik:"**

Hatırla o zamanı ki, Biz Sana şöyle vahyetmiştik:

اِنَّ رَبَّكَ اَحَاطَ بِالنَّاسِ **"Şüphesiz Rabbin insanları kuşattı."**

Onların hepsi, Senin Rabbinin kabza-i kudretindedir.

Bundan murat, Cenab-ı Hakkın Kureyşi kuşatması olabilir. Düşmanı kuşatan Onu kolayca helâk edebildiği gibi, Cenab-ı Hak da Kureyşi helâk etmeye kâdirdir. Bu mana ile ayet, Bedir savaşını müjde olarak vermektedir.

"Kuşattı" şeklinde geçmiş zaman sığasıyla söylenmesi, vukuunun kesinliğinden dolayıdır.

وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِى اَرَيْنَاكَ اِلاَّ فِتْنَةً لِلنَّاسِ **"Sana gösterdiğimiz o rüyayı** (temâşâyı) **yalnız insanlara bir imtihan için yaptık."**

Bundan murat, Hz. Peygambere mi'raç gecesinde gösterilenlerdir.

Mi'racı uykuda ruhanî bir olay olarak değerlendirenler, ayette "rü'ya" ifadesinin kullanılmasını delil olarak gösterdiler. Uyanıkken olduğunu söyleyenler ise "rü'ya" kelimesini "rü'yet" şeklinde değerlendirdiler.

Veya bundan murat, Hz. Peygamberin Hudeybiye yılında görmüş olduğu rüyadır. Bu rüyada Hz. Peygamber Mekkeye girdiğini görmüştü.

Veya bundan murat, **"Hani o vakit Allah sana uykunda onları az gösteriyordu."** (Enfal, 43) ayetinden hareketle Bedir Savaşı hakkında gördüğü rüyadır. Bununla alakalı şöyle rivayet edilir: Hz. Peygamber (asm) Bedir suyuna geldiğinde şöyle demişti:

"Şimdi ben sanki onların ölüp yere yıkılacakları yerlere bakıyorum. İşte şurası falanın öleceği yer, şurası filanın öleceği yer..."

Bu ifadeler Kureyşin kulağına gidince bu sözle dalga geçmişlerdi.

Denildi ki: Hz. Peygamber rüyasında Ümeyye Oğullarından bir kavim gördü. Bunlar, Hz. Peygamberin minberine yükseliyorlar, maymunların sıçraması gibi sıçrıyorlardı. Hz. Peygamber bu rüya üzerine şöyle yorum yaptı: "Bu, onlara Müslüman olmaları sebebiyle dünyadan verilen paylarıdır."

Bu rivayete göre **"yalnız insanlara bir imtihan için yaptık"** ifadesinden murat, onların devirlerinde meydana gelen olaylardır.

وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْاٰنِ **"Ve Kur'ân'da bildirilen lanetli ağacı da..."**

"Lanetli ağaç"tan murat, zakkum ağacıdır.

Müşrikler cehennemdeki ağacı duyunca şöyle dediler: "Muhammed, cehennemin taşı yaktığını iddia ediyor, sonra da o cehennemde ağaç biteceğini söylüyor!"

Hâlbuki bazı canlılar ateşte oldukları hâlde yanmazlar. Deve kuşunun iç organları kor ateşten zarar görmez. Bunları bu şekilde ateşte koruyan Allah, elbette cehennemde ateşin yakmayacağı bir ağaç yaratmaya kâdirdir.

Kur'anda bunun lanetli olduğunun bildirilmesi, onu yiyecek olanların lanetli olmasıdır. Bu şekilde mecazen vasfedilmesi, daha etkili bir şekilde anlatmak içindir.

Veya cehennemin dibinde olduğundan **"Lanetli ağaç"** denilmiştir. Çünkü orası, rahmetten en uzak yerdir.

Veya bu ağacın nahoş ve eza verici olması sebebiyle "Lanetli" olduğu bildirilmiştir. Nitekim zararlı yiyeceğe "lanetli yiyecek" denilir.

"Bundan murat; şeytan, Ebu Cehil ve Hakem Bin Ebi'l-Asi'dir" şeklinde te'viller de yapılmıştır.

وَنُخَوِّفُهُمْ **"Onları korkutuyoruz."**

Biz onları çeşitli şekillerde korkutmaktayız.

فَمَا يَزِيدُهُمْ اِلاَّ طُغْيَانًا كَبِيرًا **"Fakat bu, onlara büyük bir taşkınlıktan başka bir sonuç vermiyor."**

195. DERS

İblis'in Düşmanlığı

61- وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ **"Hani meleklere, "Âdem'e secde edin" demiştik."**

فَسَجَدُوٓا اِلَّآ اِبْلِيسَ **"İblis'ten başka hepsi secde ettiler."**

قَالَ ءَاَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا **"O ise, "çamurdan yarattığına secde mi ederim?" dedi."**

"Çamurdan yarattığına secde mi ederim?" ifadesinde, İblisin Hz. Âdemi büyük olarak tanımayışının illetine bir ima vardır.

62- قَالَ اَرَاَيْتَكَ هٰذَا الَّذِى كَرَّمْتَ عَلَىَّ **"İblis dedi: Şu benden üstün kıldığına bak!"**

İblisin bu ifadesinde, "niye O'nu bana üstün kıldın ki?" manası hissedilmektedir.

لَئِنْ اَخَّرْتَنِ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَاَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهٗٓ اِلَّا قَلِيلًا **"Yemin ederim ki, eğer beni kıyamet gününe kadar ertelersen, pek azı hariç, onun zürriyetini kendime bağlayacağım."**

Onların hepsini yoldan çıkaracağım. Ancak çok azını kontrolüm altına alamam.

İblisin, insanların çoğunu kolayca saptıracağını bilmesi,

-Ya Allah'ın bunu reddetmeyişinden bilmiştir.

-Ya meleklerin, **"Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi** (halife) **kılacaksın?"** (Bakara, 30) demelerinden çıkardığı bir hükümdür.

-Veya insanın vehim, şehvet ve gadap özelliklerinden hareketledir.

63- قَالَ اذْهَبْ **"Allah dedi: "Git!"**

فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَاِنَّ جَهَنَّمَ جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَوْفُورًا **"Onlardan kim sana uyarsa, şüphesiz ki cehennem cezanızdır, hem de mükemmel bir ceza."**

Bu ifade, Cenab-ı Hakkın İblisi kovması ve yapmayı planladığı şeylerle onu baş başa bırakmasını ifade eder.

"Cehennem cezanızdır" ifadesi, İblise tâbi olanlara yönelik bir hitap olması da caizdir.

64- وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ **"Onlardan gücünün yettiğini sesinle yerinden oynat."**

Davetinle onları fesada çağır.

وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ **"Atlıların ve yayalarınla onların üzerine yürü!"**

Ayet, aldattığı insanlara İblisin tasallutunu anlatan bir temsil de olabilir. Bir baskın esnasında önce kuvvetli bir sesle insanlar ürkütülür, yerlerinden kaldırılır. Ardından süvarî ve piyadelerle hücum edilip işleri bitirilir.

وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ **"Mallarda ve çocuklarda onlara ortak ol!"**

İblisin insanların malına ortak olması, malı haramdan kazanıp toplamaya ve uygunsuz yerlerde harcamaya sevketmesi yönündendir.

İblisin insanlara çocukta ortak olması,

-Gayr-ı meşru beraberliğe teşvik edip veled-i zina olmalarını sağlamak,

-Onlara Abduluzza gibi isimler verdirmek,

-Onları batıl dinlere, kötü sanatlara ve çirkin işlere yönlendirmek suretiyle yoldan çıkarmasıyla gerçekleşir.

وَعِدْهُمْ **"Ve onlara vaatlerde bulun."**

İblis, insanları batıl vaatlerle oyalar. Mesela,

-Putların şefaatçi olacaklarını söyler.

-Atalarının iyi insanlar olduğunu söyleyerek onları avutur.

-Tûl-i emel ile oyalayıp tevbelerini tehir ettirir.

وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا **"Fakat şeytan onlara aldatmadan başka bir şey vaat etmez."**

Ayet metninde geçen gurur, doğru zannettirecek şekilde hatayı süslemektir.

65- إِنَّ عِبَادِى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ **"Doğrusu kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin yoktur."**

Her ne kadar burada **"kullarım"** ifadesi genel gelmişse de **"...Ve onların hepsini mutlaka azdıracağım! Ancak onlardan muhlas kulların müstesna."** (Hicr, 40) ayetinde kayıtlı olarak ifade edilmiştir. Ayrıca, **"kullarım"** ifadesinde yer alan izafet, bunun "muhlis kullarım" manasında kullanıldığını gösterir.

"Kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin yoktur."

Sen onları yoldan çıkaramazsın.

وَكَفَى بِرَبِّكَ وَكِيلاً **"Ve vekil olarak Rabbin yeter."**

66- رَبُّكُمُ الَّذِى يُزْجِى لَكُمُ الْفُلْكَ فِى الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ **"Rabbiniz, lütfundan nasip arayasınız diye sizin için denizde gemileri yüzdürür."**

Bu sayede kâr elde eder, sizde olmayan mallara kavuşursunuz.

إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا **"Şüphesiz O, size çok merhametlidir."**

Muhtaç olduğunuz şeyleri size müheyya kılarak ve normal şartlarda zorlukla ulaşacağınız şeyleri size kolaylaştırarak rahmetini gösterir.

67- وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِى الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلاَّ إِيَّاهُ **"Denizde başınıza bir felaket geldiği zaman, Allah'tan başka bütün yalvardıklarınız ortadan kaybolur."**

Bundan murat, boğulma korkusudur. O zaman, başınıza gelen olaylarda kendilerinden yardım istedikleriniz hepsi hatırınızdan gider. Sadece Allah hatırınıza gelir. Böyle bir durumda ancak O'na yalvarırsınız.

Veya mana şöyle de olabilir: Böyle bir hengâmede, tapmış olduklarınızın hepsi size yardım hususunda ortada görülmez, kaybolur gider. Size ancak Allah yardım edebilir.

فَلَمَّا نَجَّيكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ **"O, sizi kurtarıp karaya çıkarınca ise, yüz çevirirsiniz."**

Ama Allah sizi boğulmaktan kurtarıp karaya çıkardığında, tevhidden yüz çevirirsiniz.

وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا **"Doğrusu insan çok nankördür."**

Ayetin bu kısmı, insanın yüz çevirmesinin ileti gibidir.

68- اَفَاَمِنْتُمْ اَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ اَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا **"Yoksa O'nun sizi kara canibinde yerin dibine geçirmesinden yahut üzerinize taş yağdırmasından emin mi oldunuz?"**

"Yoksa emin mi oldunuz?" denilmesi, emin olmadıklarını ifade içindir. Mukadder cümleler ile, ayetin manası şöyledir: "Kurtuldunuz da emin mi oldunuz? Bu emin olmak sizi yüz çevirmeye mi sevketti? Asla emniyette değilsiniz. Çünkü denizde sizi boğarak helâk etmeye kâdir olan Zât, karada da sizi yerin dibine geçirerek veya başka şekilde helâk etmeye kâdirdir!"

Ayette "canib" kelimesinin kullanılmasında şu manaya tenbih vardır: "Onlar sahile ulaştıklarında küfre düştüler ve yüz çevirdiler. Hâlbuki bütün yanlar ve cihetler Allahın kudretinde eşittir. Aklı başında olan kimse, bu canip ve cihetlerin hiç birinde kendini helâk sebeplerinden emin görmez."

ثُمَّ لاَ تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلاً **"Sonra kendinize bir vekil de bulamazsınız."**

Sonra, sizi bundan koruyacak bir vekil de bulamazsınız. Çünkü O'nun yaptığını kimse engelleyemez.

69- اَمْ اَمِنْتُمْ اَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً اُخْرٰى فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ **"Yoksa sizi tekrar denize döndürüp de üzerinize kasırga göndermeyeceğinden ve böylece küfrünüz sebebiyle sizi boğmayacağından emin mi oldunuz?"**

Allah, bir takım gerekçeler meydana getirir, sizi tekrar denizde yolculuğa sevkeder. Bu yeni yolculuğunuzda, önüne çıkan her şeyi kırıp geçiren bir fırtınayı üzerinize gönderir.

"Küfrünüz sebebiyle"

Burada küfürden murat, Allaha şirk koşulması veya daha önceki kurtarılmalarına karşı nankörlükte bulunmaları olabilir.

ثُمَّ لاَتَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا **"Sonra bize karşı size yardım edecek bir koruyucu bulamazsınız."**

O zaman yardım için veya azabın çevrilmesi için bize karşı bir destekçi de bulamazsınız.

70- وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِى اٰدَمَ **"Andolsun ki biz, Âdemoğullarını mükerrem kıldık."**

İnsanın mükerrem kılınması,

-Suretinin güzelliği,

-Mu'tedil mizacı,

-Boyunun itidali,

-Akıl ile ayırt edebilmesi,

-Konuşarak ve işaretle anlatabilmesi,

-Yazıyla meramını bildirmesi gibi özelliklere sahip olması,

-Ona dünya ve ahirette geçimini sağlayacak sebeplere ulaşabilmesi,

-Yeryüzünde olanlara hâkim kılınması,

-Çeşitli alanlarda sanat öğrenecek kapasitede yaratılması,

-Ulvî ve süflî sebep ve neticelerin kendilerine faydalı olacak şekilde sevkedilmesi gibi durumlardır. Bunlar, tek tek saymakla bitmeyecek kadar çoktur.

Mesela, bu konuda İbnu Abbas şuna dikkat çeker: Hayvan yiyeceğini ağzıyla alır. İnsan ise onu eliyle tutar, ağzına götürür.

وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ **"Karada ve denizde onları taşıdık."**

İnsanı, denizde gemilerle, karada hayvanlarla seyahat ettirdik. Bu seyahatlerinde ne arz onlardan dolayı çöktü, ne de deniz onları içine aldı.

وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ **"Ve temiz yiyeceklerle onları rızıklandırdık."**

Gerek onların fiilleriyle, gerekse hiçbir fiilleri olmadan lezzetli yiyeceklerle onları rızıklandırdık.

وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً **"Onları yarattıklarımızın birçoğuna üstün kıldık."**

İnsanın ekser mahlûkata üstün kılınması,

-Onlara galip gelmesi ve hükmetmesiyledir.

-Veya şeref ve itibar yönündendir.

"Birçoğuna üstün kıldık" derken, bundan hariç tutulanlar melekler cinsi veya insanların kendi içlerinden çıkan havas (seçkin) kimselerdir. İnsan cinsinin tümüyle diğerlerine üstün kılındığının ifâde edilmemesinden, bazı insan fertlerinin onlara üstün kılınmayışı lâzım gelmez. Mesele, tartışmalı bir konudur. Bazıları **"Birçoğuna üstün kıldık"** ifadesindeki **"ço-**

ğuna" kelimesini "tamamına" şeklinde te'vil etmişlerse de, bu zorlamalı bir te'vildir.

71- يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ **"Kıyamet günü bütün insanları imamlarıyla çağırırız."**

İnsanların "imamlarıyla" çağrılması çeşitli şekillerde açıklanmıştır. Şöyle ki:

-Biz o kıyamet günü insanları peygamberleriyle ve dinde önderlik yapan kimselerle çağırırız.

-Onları kitaplarıyla veya dinleriyle çağırırız.

-Biz onları, yapmış oldukları her şeyi kaydeden amel defterleriyle çağırırız. O gün "ey şu amel defterinin sahibi" denilir. Yani, o günde insanların nesep bağları kesilir, herkes kendi ameliyle baş başa kalır.

-Biz o gün insanları inanç ve amellerine sevkeden kuvveleriyle çağırırız.

-Denildi ki: **"İmamları"** ifadesinden murat anneleridir. Bu Hz. İsa'nın özel konumuna saygı olarak yapılacaktır. Bu şekilde çağrılma ile Hz. Hasan ve Hz. Hüseyinin konumları ortaya çıkacaktır. Bir de zina çocukları mahcup edilmeyecektir.

فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَٰئِكَ يَقْرَؤُنَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا **"O gün, kimin amel defteri sağ eline verilirse, işte onlar kitaplarını okurlar ve en küçük bir haksızlığa uğratılmazlar."**

İşte, amel defterini bu şekilde sağından alanlar, onu görünce sevinçle ve iftiharla okurlar. Onların mükâfatlarından en küçük bir şey bile eksiltilmez.

Amel defterini okumanın, onu sağdan almaya bağlanması şuna delâlet eder: Amel defterini solundan alan ise, onda olanlara aşina olunca, şiddetli bir mahcubiyet ve şaşkınlık hâli yaşar. Bu hâl, onu okumaktan alıkor. Bundan dolayı ayette "ama sol tarafından alanlar" şeklinde durumları anlatılmadı. Bununla beraber, ayetin devamı bunu hissettirmektedir.

72- وَمَنْ كَانَ فِي هَٰذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ **"Kim bu dünyada kör ise ahirette de kördür."**

Çünkü âmâ kişi bir şey okuyamaz. Mana şöyledir: "Her kimin şu dünyada kalbi kör ise, gerçekleri göremez. Bu insan ahirette de kör olur, kurtuluş yolunu göremez."

وَأَضَلُّ سَبِيلًا **"Ve yolca daha şaşkındır."**

Orada, dünyadakine nisbetle çok daha şaşkın bir hâldedir. Çünkü ahirette artık ebedi saadeti kazanmak istidadı olmayacaktır. (Ahiret, şu dünyada kazanılır.) Ayrıca kendisine yeni bir süre de tanınmayacaktır.

Denildi ki: Ahirette gerçekleri görmek, o kâfirlere bir fayda vermez.

Ayette, gerçekleri görmeyen kimseye "âmâ denilmesi, istiare yoluyladır.

73- وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ **"Az kalsın sana vahyettiğimizden başkasını bize iftira etmen için seni bile fitneye düşüreceklerdi."**

Sebeb-i Nüzûl

Ayet, Sakîf kabilesi hakkında indi. Şöyle demişlerdi: Diğer Arab kabilelerine karşı iftihar edeceğimiz şu ayrıcalıkları bize tanımazsan emrine girmeyiz:

-Öşür vermeyiz.

-Seferberliğe katılmayız.

-Namazda rükûya varmayız.

-Bütün faiz alacaklarımızı alırız, ama faiz borçlarımızı ödemeyiz.

-Bir sene daha Lât putumuza karışılmasın.

-Mekkeyi "harem bölgesi" ilan ettiğin gibi, bizim vâdimizi de harem olarak ilan et. Şayet diğer Arab kabileleri "niye böyle yaptın?" derlerse, "Allah bana emretti" dersin.

Denildi ki: Ayet, Kureyş hakkında indi. Hz. Peygambere dediler ki: Bizim ilahlarımızı tanımadıkça ve elinle onlara dokunmadıkça, Hacerü'l-Esvedi istilam etmene fırsat vermeyiz!"

وَإِذًا لَاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا **"O takdirde, seni dost edinirlerdi."**

Şayet Sen onların isteğine uysan, fitneye düşürmeleriyle Benim velâyetimden uzak biri olarak Seni dost edinirlerdi.

74- وَلَوْلَا أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا **"Eğer biz sana sebat vermemiş olsaydık, nerdeyse onlara birazcık meyledecektin."**

Aldatmalarının kuvveti ve hilelerinin şiddeti yüzünden neredeyse onlara meyletmiş idin. Lakin Biz Seni koruduk, onlara meyletmekten, hatta meyletmeye yaklaşmaktan bile muhafaza ettik.

Ayet, kuvvetli sebepler olmasına rağmen Hz. Peygamberin onlara ica-

bete niyetlenmediği hususunda açıktır. Ayrıca ayet, peygamberin ismetinin Allahın tevfiki ve koruması ile olduğuna bir delildir.

75- إِذًا لَأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ **"O takdirde, hayatın azabını ve ölümün azabını sana kat kat tattırırdık."**

Şayet böyle bir şeye meyletseydin, böyle bir fiili yapana verdiğimiz cezanın iki katını hem dünyada, hem de ahirette sana kat kat verirdik. Çünkü büyüklerden meydana gelen hata da büyük olur.

Denildi ki: Ayete "hayatın azabı ve ölümün azabı" manası da verilebilir.

Denildi ki: **Hayat azabı**ndan murat ahiret azabı, **ölüm azabı**ndan murat ise, kabir azabıdır.

ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا **"Sonra bize karşı kendin için hiçbir yardımcı bulamazdın."**

Sonra, Senden azabı def için bize karşı herhangi bir yardımcı da bulamazsın.

76- وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا **"Seni yurdundan çıkarmak için neredeyse dünyayı başına dar edeceklerdi."**

(Ey peygamber) Neredeyse Mekke halkı, yaptıkları düşmanlık ile seni iz'aç edip Mekkeden çıkmak zorunda bırakacaklardı.

وَإِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا **"Ama o zaman onlar senin ardından pek az kalırlardı."**

Nitekim öyle oldu. Hz. Peygamberin hicretinden bir yıl sonra Bedir'de helâk oldular.

77- سُنَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا **"Bu, senden önce gönderdiğimiz bütün elçilerimiz hakkındaki âdetimizdir."**

Allah, peygamberleri hakkında önceden beri böyle hareket etmeyi bir prensip edinmiştir.

وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا **"Bizim sünnetimizde** (âdetimizde/prensibimizde) **herhangi bir değişme göremezsin."**

Yani, içlerindeki peygamberi oradan çıkmaya zorlayan her millet, Allah tarafından cezalandırılmıştır.

196. DERS

Makam-ı Mahmud

78- اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ **"Güneşin inişe geçmesinden gecenin karanlığına kadar** (olan vakitlerde) **namazı gereği üzere kıl."**

Ayette geçen **"dülûk-i şems"** güneşin zevalini ifade eder. Hz. Peygamberin şu hadisi buna delâlet etmektedir: "Cibril bana güneşin zevale döndüğü sırada geldi ve öğle namazını kıldırdı."

Denildi ki: Bundan murat, güneşin batmasıdır. Terkibin aslı, intikali bildirir. "Ovalamak" manası da aynı kökten gelmektedir. Ovalayan birinin eli, daima hareket hâlindedir.

Ayette geçen **"ğasek-ı leyl"** gecenin karanlığı ve yatsı namazının vaktini anlatır.

وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ **"Ve sabah kıraatine dikkat et."**

Bundan murat, sabah namazıdır. Ayet metninde sabah namazının **"fecir kıraati"** şeklinde gelmesi, kıraatin namazın bir rüknü olmasındandır. Nitekim bazen namazdan rükû veya secde ile de bahsedildiği olur.

Bu ayetle, namazda kıraatin farz olduğuna delil getirildi. Lakin bu, tam bir delil sayılmaz. Çünkü emir bazen mendubiyeti ifade eder. Burada da böyle olması caizdir.

"Kur'ane'l-fecr" ifadesindeki "Kur'an" kelimesini kıraatle tefsir ettiğimizde, sabah namazında kıraatin farz olduğu nass ile, diğer namazlarda da kıyas ile sabit olur.

اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا **"Çünkü sabah kıraatı, meşhuttur."**

Gece ve gündüz melekleri, sabah namazına beraberce şahit olurlar.[22]

Veya bundan murat, sabah namazı vaktinde karanlığın yerini aydınlık alması, ölümün kardeşi olan uykunun yerini uyanıklık alması gibi ilâhî kudret şahitleri meydana gelmesidir.

Veya o vakitte namaz kılanların çok olmasıdır.

---

[22] Sabah vakti, gece ve gündüz melekleri bir araya gelir

Veya böyle bir vaktin, büyük kalabalıklar tarafından namaz ile ihya edilmeye layık olması nazara verilmiştir.

Ayette geçen **"dülûk"** ifadesi, güneşin tam tepeden zevâle doğru meyletmesi şeklinde açıklanırsa, bu ayet beş vakit namazı cem eder. Ama bu kelime güneşin batması olarak açıklanırsa, ayet sadece gece namazlarını anlatmış olur.

Denildi ki: Ayette geçen **"salât"** kelimesinden murat akşam namazıdır. **"Güneşin inişe geçmesinden gecenin karanlığına kadar"** ifadesi ise, akşam namazının ilk ve son vaktini beyan eder. Bununla, akşam namazının vaktinin, ufuktaki kızıllık kayboluncaya kadar devam ettiğine istidlâlde bulunuldu.

79- وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ نَافِلَةً لَّكَ **"Gecenin bir kısmında da sana mahsus olarak teheccüd yap."**

Gecenin bir kısmında Kur'an okuyarak, namaz kılarak kendini ibadete ver.

Bu, farz olan beş vakte ilâve olarak Senin için bir farzdır.

Böyle bir gece ibadeti, vücubunun Sana has olması itibarıyla Senin için bir fazilettir.

عَسٰٓى اَنْ يَّبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُوْدًا **"Ola ki Rabbin seni bir makam-ı mahmuda eriştirir."**

Bu, öyle bir makamdır ki, o makamda olan ve onu bilen herkes hamdeder.

Ayetin ifadesi, şerefi tazammun eden her konumu içine alır. Meşhur olan ise, bunun şefaat makamı olmasıdır. Ebu Hüreyre Hz. Peygamberin şöyle dediğini rivayet eder: "**Makam-ı Mahmud**, ümmetime şefaat edeceğim makamdır."

Ayrıca, **"makam-ı mahmud"** ifadesinde, o makamda olan şahsın diğer insanlar tarafından medhedileceği, kendisine minnettar kalınacağı manası hissedilmektedir. Böyle bir makam ise, ancak şefaat makamıdır.

80- وَقُلْ رَّبِّ اَدْخِلْنِىْ مُدْخَلَ صِدْقٍ **"De ki: Ya Rabbi! Gireceğim yere beni sıdk ile girdir."**

وَّاَخْرِجْنِىْ مُخْرَجَ صِدْقٍ **"Ve sıdk ile çıkar."**

Bundan murat, razı olunmuş bir kul olarak kabre girmek, ikrama mazhar bir şekilde oradan çıkmaktır.

Denildi ki: Bundan murat, Hz. Peygamberin Medineye girmesi ve Mekkeden çıkmasıdır.

Denildi ki: Bundan murat, Hz. Peygamberin galip bir komutan olarak Mekke'ye girmesi ve müşriklerden emin bir şekilde oradan çıkmasıdır.

Denildi ki: Bundan murat, hicrette mağaraya girmesi ve sâlim bir şekilde oradan çıkmasıdır.

Denildi ki: Bundan murat, yüklenmiş olduğu risalet yükünü omuzlayabilmesi ve bunun hakkını vermiş biri olarak çıkabilmesidir.

Denildi ki: Bundan murat, girdiği her yer ve giriştiği her işe sıdk ile girmesi, sıdk ile çıkmasıdır.

وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا **"Bana katından yardım edici bir kuvvet ver."**

Bundan murat, Hz. Peygamberin kendisine muhalif olanlara karşı galip olacağı bir delili veya İslam dinini küfre karşı galip kılacak bir saltanatı Allahtan istemektir. Cenab-ı Hak, şunlar gibi ayetlerle bu duaya icabet etti.

"Kim Allah'ı, O'nun Rasûlünü ve iman edenleri veli (dost) **edinirse, bilsin ki hizbullah** (Allahın hizbinden olanlar) **elbette galiptirler."** (Maide, 56)

"O (Allah) **ki, Onun dinini bütün dinlere üstün kılmak için peygamberini hidayet ve hak din ile gönderdi."** (Saf, 9)

"Allah, içinizden iman edip de salih ameller işleyenlere şunu vaat etti: Kendilerinden öncekileri yeryüzünde hâkim kıldığı gibi, onları da mutlaka hâkim kılacak. Onlar için razı olduğu dinlerini icra imkânı verecek. Korkularından sonra kendilerini emniyete kavuşturacak." (Nur, 55)

81- وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ **"De ki: Hak geldi, batıl yok oldu."**

Hak'tan murat İslâm dini, **batıl**dan murat ise şirktir.

إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا **"Şüphesiz batıl yok olmaya mahkûmdur."**

Batıl, bozulmaya, dağılmaya mahkûmdur, sabit bir vücudu yoktur.[23]

---

[23] Karanlığın ömrü, güneş doğuncaya kadardır. O, varlığını zıddının yokluğundan alır. Ama zıddı görüldüğünde yok olur gider.

İbnu Mes'uddan şöyle rivayet edilir:

Hz. Peygamber fetih günü Mekkeye girdi. Mekkede üçyüz altmış put vardı. Elindeki asa (değnek) ile bu putlara dokunup **"De ki: Hak geldi, batıl yok oldu..."** ayetini okuyor, putlar da yüz üstü yere düşüyorlardı. Böylece tamamı yere düştü, sadece Ka'benin üzerindeki Huzaa kabilesinin tunçtan yapılmış putu kaldı. Hz. Peygamber "Ya Ali, onu aşağı at" dedi. Hz. Ali Ka'beye tırmandı, onu aşağıya attı, paramparça yaptı."

82- وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ **"Biz Kur'ân'dan, mü'minler için bir şifa ve rahmet indiririz."**

Kur'andan mü'minlere indirdiklerimiz, hastalar için şifa verici ilaç gibi olup, onların dinine kıvam verecek, nefislerini ıslah edecek şeylerdir.

Ayetteki مِنْ "dan" ifadesi beyan içindir. Çünkü Kur'anın tamamı şifadır.

Denildiki: Fatiha ve şifa ayetleri gibi hastalığa şifa olanları anlatıyor olabilir.

وَلَا يَزِيْدُ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا خَسَارًا **"Ama o, zalimlerin ancak hüsranını artırır."**

Ama o Kur'andan indirilenler, yalanlamaları ve inkâr etmeleri sebebiyle zâlimlerin ancak hüsranını artırır.

83- وَاِذَآ اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِهٖ **"Biz insana nimet verdiğimiz zaman, yüz çevirir ve yan çizer."**

Biz insana sıhhat ve genişlik vererek nimette bulunduğumuzda, Allahı anmaktan yüz çevirir ve yan çizer. Kendini müstağni olarak görür, kendini kendine yeter zanneder. Yan çizmek, kibirlenmekten kinaye olabilir. Çünkü böyle bir tavır, kibirlenmek isteyen kimselerin bir âdetidir.

وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَـُٔوْسًا **"Ona fenalık dokununca ise ümitsizliğe kapılır."**

Ama kendisine hastalık veya fakirlik gibi bir sıkıntı dokunduğunda, Allahın rahmetinden ve genişlik vermesinden büsbütün ümidini keser.

84- قُلْ كُلٌّ يَّعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِهٖ **"De ki: Herkes karakterine göre davranır."**

Her insan, hidayet ve dalâlette ne şekil bir hâle girmişse, ona göre hareket eder.

Veya her insan ruh cevherine ve bedeninin mizacına tâbi olan hâllerine göre amel işler.

فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَبِيلاً **"Rabbiniz kimin en doğru yolda olduğunu en iyi bilendir."**

Rabbiniz, sizden kimin yolunun daha doğru, metodunun daha sağlam olduğunu en iyi bilendir.

Ayette geçen **"şâkile"** ifadesi, "tabiat, âdet ve din" şeklinde de tefsir edildi.[24]

85- وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ **"Sana ruhtan sorarlar."**

قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّى **"De ki: Ruh Rabbimin emrindendir."**

Sana, insan bedenine hayat veren ve onu idare eden ruhtan soruyorlar.

De ki: Ruh, insan cesedinin azalarından farklı olarak Rabbimin "kün" (ol) emriyle, bir maddesi olmadan ve bir asıldan doğmadan yoktan var ettiği şeylerdendir.

Veya, sual ruhun evveliyatı ve hudusuyla (sonradan yaratılmasıyla) ilgili olması yönünden olursa şu manayı ifade eder: Ruh, Rabbimin emriyle vücuda gelmiş, O'nun tekvîniyle sonradan yaratılmıştır.

Denildi ki: Ruh, sadece Allahın bildiği şeylerdendir. Çünkü şöyle rivayet edilir: Yahudiler Kureyş'e "Muhammede Ashab-ı Kehf, Zülkarneyn ve ruh'tan sorun. Şayet hepsine cevap verse veya sükût etse, o bir peygamber değildir. Bazısına cevap verip bazısına ise sussa, o zaman peygamberdir."

Hz. Peygamber, gelen ayetlerle Ashab-ı Kehf ve Zülkarneyn kıssasını anlattı, Tevratta da müphem olan ruh meselesini ise mübhem bıraktı.

Ayetteki "ruh" ifadesiyle ilgili başka yorumlar da vardır. Şöyle ki:

Denildi ki: Ruhtan murat, Hz. Cebraildir.

Denildi ki: Melekten daha büyük bir mahlûktur.

Denildi ki: Bundan murat, Kur'andır. Bu yoruma göre, **"Rabbimin emrindendir"** denilmesi, "Onun vahyindendir" demektir.

وَمَا اُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلاَّ قَلِيلاً **"Ve size ilimden ancak az bir şey verildi."**

Siz, duyularınız vasıtasıyla o az ilimden istifade edersiniz. Çünkü aklın

---

[24] Yani, her insan kendi tabiatına, âdetine ve inandığı dine göre amel yapar.

teorik bilgileri elde etmesi, ancak cüziyatın duyularla hissedilmesinden istifade ile ortaya çıkar.

Çünkü, aklın elde ettiği şeyler, teorik bilgiler içindir. Bu da ancak cüziyatın duyularla hissedilmesinden istifade ile ortaya çıkan zarurîyat, yani zorunlu şeylerdendir. Bunun için şöyle denilmiştir: Bir duyusunu kaybeden, bir ilmi kaybetmiş demektir.

Muhtemelen duyular eşyanın çoğunu ve zâtında bilinen hâllerden herhangi bir şeyi hissetmemektedir. Bu da ruhun bizzat bilinemeyeceğine, ancak onunla karıştırılan şeylerden onu ayıracak bazı ârızî hâllerle bilineceğine bir işarettir. Bundan dolayı, Firavunun "âlemlerin Rabbi nedir?" sualine, Hz. Musanın Allahın bazı sıfatlarıyla cevap vermesi gibi, burada da ruh hakkında ayrıntıya girilmedi, muhtasar bir cevap verildi.

Rivayete göre, Hz. Peygamber üstteki ayeti Yahudilere okuduğunda "ruh hakkındaki az ilim bizim ilmimiz mi, yoksa siz de buna dâhil misiniz?" dediler. Hz. Peygamber, "doğrusu hem siz, hem de biz" diye cevap verdi. Bunun üzerine "Hâlin çok hayret verici. Bazan **"Hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse şüphesiz ona çokça hayır verilmiştir. Bundan ancak akıl sahipleri ibret alır."** diyorsun, bazan da **"Ve size ilimden ancak az bir şey verilmiştir."** diyorsun!" dediler.

Onların bu itirazı üzerine şu ayet indi:

"Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa, arkasından yedi deniz daha ona katılsa, Allah'ın kelimeleri (yazmakla) **tükenmez."** (Lokman, 27)

Aslında onların bu itirazı, ayeti iyi anlamamalarındandır. Çünkü insana verilen hikmet, beşerî kuvvetle elinden geldiğince hayrı ve hakkı, hatta dünya ve ahiretini tanzim edecek bazı şeyleri bilmesidir. Bu bilgi ise, dünya ve ahiret saadetine kavuşturması sebebiyle, insana nisbetle çok olsa bile, Allahın sonsuz ilmine nisbetle çok az bir şeydir.

86- وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِى اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ **"Andolsun, eğer dilersek sana vahyettiğimizi tamamen ortadan kaldırırız."**

Yani, istersek Kur'an'ı ortadan kaldırır, mushaflardan ve sadırlardan tamamen sileriz.

ثُمَّ لاَ تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلاً **"Sonra bize karşı kendine bir vekil bulamazsın."**

Sonra, Senden alınanı yazılı ve korunmuş bir şekilde bizden geri alacak birini de bulamazsın.

87- إِلاَّ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ **"Fakat Rabbinden bir rahmetle** (bunu yapmayız)."

Çünkü Rabbinden bir rahmetin Sana ulaşması, onu sana geri verdirir.

Buradaki istisnanın munkatı olması da caizdir. Yani, "Lakin Rabbinden bir rahmet, o vahyedilenleri kaybolup gitmekten korudu."

Bu durumda ayet, ilâhî vahyin indirilme nimetine ilâve olarak, onun korunmasını da nimet olarak nazara vermektedir.

إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا **"Gerçekten O'nun senin üzerindeki lütfu çok büyüktür."**

Seni Peygamber olarak göndermek, Sana kitap indirmek ve o Kitabı ezberinde tutmak gibi, Rabbinin Senin üzerinde çok büyük bir lütfu vardır.

197. DERS

Kur'an Mu'cizesi

88- قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓى اَنْ يَّاْتُوا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَاْتُوْنَ بِمِثْلِهٖ **"De ki: Eğer bütün ins ve cin bu Kur'ân'ın benzerini getirmek üzere toplansalar yine onun bir benzerini meydana getiremezler."**

Bütün ins ve cin, belâğatte, nazım güzelliğinde ve mananın mükemmel ifade edilişinde Kur'anın bir mislini getirmek için toplansalar, içlerinde halis Arab, söz ustaları ve tahkik ehli kimseler de olduğu hâlde yine de getiremezler.

وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيْرًا **"Velev birbirlerine yardımcı da olsalar."**

Velev birbirlerine yardım da etseler, sırt sırta da verseler yine Kur'anın bir mislini yapamazlar.

Ayette "melekler" nazara verilmedi. Belki de bu onların Kur'anın mislini getirmeleri, Onu mu'cize olmaktan çıkarmaması yönünden olabilir. Ayrıca, onlar vahyin inişinde vasıta olmalarından dolayı, meydan okumaya dâhil edilmemeleri düşünülebilir.

Ayet, bir önceki ayette nazara verilen **"Sonra bize karşı kendine bir vekil bulamazsın"** kısmına bir takrir de olabilir.

89- وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِىْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ **"Biz bu Kur'ân'da insanlar için her türlü misaller getirdik."**

Biz bu Kur'anda, takrîr ve beyanda bir ziyade olmak üzere muhtelif cihetleri tekrar ettik. Mesel gibi dikkat çeken, ruhlarda derin etki yapan her türlü manayı açıkladık.

فَاَبٰٓى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُوْرًا **"Yine de insanların çoğu inkârda ısrar etti."**

90- وَقَالُوْا لَنْ نُّؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْاَرْضِ يَنْۢبُوْعًا **"Dediler: Sen, bizim için yerden bir pınar akıtmadıkça asla sana inanmayacağız."**

Üstte Kur'anın mu'cizeliği beyan olundu ve buna başka mu'cizeler de katılınca, aslında ilzam olmuşlarken, sırf işi yokuşa sürmek için böyle dediler.

91- أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا **"Veyahut hurma ve üzümlerden senin bir bahçen olsun, bunların ortasından şarıl şarıl nehirler akıt."**

92- أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا **"Yahut iddia ettiğin gibi, göğü başımıza parça parça düşür."**

"İddia ettiğin gibi"

Bununla **"Dilersek kendilerini yere geçiririz veya gökten üzerlerine parçalar düşürüveririz."** (Sebe, 9) ayetinde anlatılan durumu kastediyorlar.

أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا **"Veya Allah'ı ve melekleri şahit getir."**

Veya Allahı ve melekleri, davet ettiğin şeyin doğruluğuna birer şahit yap.

Veya mana şöyle olabilir: "Allahı ve melekleri karşımıza getir."

93- أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ **"Yahut altından bir evin olsun."**

أَوْ تَرْقَى فِي السَّمَاءِ **"Ya da göğe yüksel."**

وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُ **"Oradan bize okuyacağımız bir kitap indirmeden oraya çıktığına da asla inanmayız."**

Öyle ki, yanında getireceğin bu kitapta Senin tasdikin olsun.

قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي **"De ki: Rabbimi tenzih ederim."**

Bu ifade, onların talepleri karşısında hayret etmeyi ifade eder.[25]

Veya Allahın gelmesi veya hakemlik yapmasından veya herhangi birinin O'na kudrette ortak olmasından O'nu tenzih etmek içindir.

هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا **"Ben ancak insan bir peygamberim."**

Ben ancak diğer insanlar gibi bir insan ve diğer Peygamberler gibi de bir Peygamberim. O Peygamberler kendi kavimlerine ancak Allahın onların hâline uygun olarak izhâr ettiği şeylerle varıyorlardı. Onlar için Allahı hakem ve şahit yapmak gibi bir durum söz konusu değildi.

---

[25] **Fesübhanallah** denildiğinde hayret manası hemen hatıra geldiği gibi, **"Sübhane Rabbi"** ifadesi de hayret bildirir.

Onların talepleriyle ilgili mücmel cevap budur. Ama bunun ayrıntılı cevabı, başka ayetlerde zikredilmiştir. Mesela:

"Eğer sana kâğıtta yazılı bir kitap indirmiş olsak da onu elleriyle tutsalardı, yine de o kâfirler "bu ancak apaçık bir sihirdir" derlerdi." (En'am, 7)

"Şayet onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar şöyle derler: Gözlerimiz döndürüldü. Daha doğrusu biz, büyülenmiş bir kavimiz." (Hicr, 14-15)

94- وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُوا اِذْ جَآءَهُمُ الْهُدٰى اِلاَّ اَنْ قَالُوا **"Kendilerine hidayet gelince, insanları imandan alıkoyan, ancak şöyle demeleri oldu:"**

اَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَسُولاً **"Allah bir insanı mı Peygamber gönderdi?"**

Yani, onları Hz. Peygambere ve Kur'ana imandan alıkoyan, bundan başka şüpheleri kalmadı, Allahın bir insanı peygamber göndermesini kabullenemediler.

Ey Peygamber! Sen onların şüphesine cevap olmak üzere şöyle de:

95- قُلْ لَوْ كَانَ فِى الْاَرْضِ مَلٰٓئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَآءِ مَلَكًا رَسُولاً **"Sen de: Eğer yeryüzünde yaşayıp yürüyenler insanlar değil de melekler olsaydı, elbette onlara gökten bir meleği peygamber olarak indirirdik."**

Şayet yeryüzünde yaşayanlar melekler olsa ve Âdemoğulları gibi onlar yeryüzünde yürüselerdi, semadan kendilerine peygamber olarak bir melek gönderirdik. Onlar, bu gelen melek peygamberle beraber olurlar, dini ondan öğrenirlerdi. Ama insanlar ise, hepsi meleğe karşı kör gibidirler, onu göremezler, ondan ilim alamazlar. Çünkü meleği görmek ve ondan ilim almak bir çeşit tenasüp ve tecanüsü (birbirine uygunluğu ve aynı cinsten olmayı) gerektirir.[26]

---

[26] Genelde insanlar meleğe muhatap olamazlar. Ama peygamberler ve bazı ruhaniyat yönü güçlü olan kimseler meleği görebilir, konuşabilirler. Mesela, Hz. Meryem peygamber olmadığı hâlde, Al-i İmran sûresinde anlatıldığı üzere, onlarla görüşmüş ve konuşmuştur.

Bu ve bundan önceki ayet metninde geçen **"rasûlen"** kelimesi hâl olarak gelebileceği gibi, sıfat olarak da gelebilir. Ama birincisi daha uygundur.[27]

96- قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ **"De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter."**

Davama uygun bir şekilde mu'cize izharıyla, benim size gönderilmiş bir peygamber olduğuma şahit olarak Allah yeter.

Veya "Benim, bana tevdi edilen risalet görevini yaptığıma ve size tebliğde bulunduğuma, sizin ise inad gösterip kabul etmediğinize şahit olarak Allah yeter."

اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهٖ خَبِيرًا بَصِيرًا **"Çünkü O, kullarına Habîr – Basîr'dir."**

Allah, kulların hem zâhir hem batın, (görülen ve görülmeyen) hâllerini bilir, ona göre karşılıkta bulunur.

Bu ifadede Hz. Peygambere bir teselli ve kâfirler için ise bir tehdîd vardır.

97- وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ **"Allah kime hidayet verirse, o doğru yoldadır."**

وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهٖ **"Kimi de saptırırsa, artık bunlar için Allah'tan başka hiçbir yardımcı bulamazsın."**

وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا **"Ve onları kıyamet günü yüzleri üstü sürünür bir şekilde kör, dilsiz ve sağır oldukları halde haşredeceğiz."**

مَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ **"Varacakları yer cehennemdir."**

Kıyamet günü onlar yüzüstü sürüklenirler veya yüzleriyle yürürler.

Rivayet edilir ki, Hz. Peygambere "nasıl yüzleri üzere yürürler?" diye

---

27 Bunu şöyle ifade edebiliriz:
-"Allah, peygamber olarak bir insanı mı gönderdi?"
-"Allah, insan bir peygamber mi gönderdi?"
Diğer ayeti de şöyle ifade edebiliriz:
-"...Onlara peygamber olarak bir meleği gönderirdik."
-"...Onlara melek bir peygamber gönderirdik."

soruldu. Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: "Onları ayakları üzere yürütmeye kâdir olan, yüzleri üzere yürütmeye de kâdirdir."

Onlar orada gözlerini sevinçle güldürecek bir şey görmezler, kulaklarına lezzet veren bir ses duymazlar, kendilerinden kabul edilecek bir şey söylemezler. Çünkü onlar şu dünyadaki hayatlarında

-İlâhî ayetleri ve ibretleri görmediler.

-Hakkı duymazlıktan geldiler.

-Doğru olanı konuşmaktan kaçındılar.

Hesap mahallinde bu şekilde haşredilmelerinden sonra, buradan cehenneme götürülürken, göz, kulak ve dillerine hissetme özelliğinin verilmesi caizdir.[28]

كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا **"Ateşi dindikçe onun ateşini artırırız."**

Ateş, onların derilerini ve etlerini yedikten sonra söndüğünde, biz kendilerine derilerini ve etlerini yenileriz, böylece onlara azap veren ateş de tekrar alevlenir, tutuşmuş olur. Sanki onlar, fanilikten sonra yeniden yaratılışı yalanladıklarından dolayı Allahu Teâlâ durmadan onlara fani kılmak ve yeniden yaratmak şeklinde ceza vermektedir. Cenab-ı Hak buna şöyle işaret etti:

98- ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا **"Âyetlerimizi inkâr etmeleri sebebiyle, işte bu onların cezasıdır!"**

وَقَالُوا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا **"Ve şöyle demişlerdi: Biz, bir yığın kemik ve ufalanmış toz olduğumuz zaman mı, yeni bir yaratılışla diriltilmiş olacağız?"**

Çünkü ayetteki **"işte bu"** ifadesi, onların başına gelen azaba işaret etmektedir.

99- اَوَ لَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ **"Onlar, görmediler mi, gökleri ve yeri yaratan onların mislini yaratmaya da kadirdir?"**

---

[28] Bu da, azaplarını daha da artıran bir durum olacaktır. Görmeleri, kendilerine azabın dehşetini gösterecek, duymaları feryat seslerini duyuracak, dilleri ise azabın dehşetinden vaveyla edecektir.

Burada "**görmediler mi?**" ifadesinden murat, "bilmediler mi?" manasıdır.

Çünkü onların yaratılışı gökler ve yerden daha zor bir durum değildir. Ayrıca, ikinci defa yaratmak, ilk yaratmaktan daha zor olamaz.[29]

وَجَعَلَ لَهُمْ اَجَلاً لاَ رَيْبَ فِيهِ **"O, onlar için gelmesinde asla şüphe olmayan bir müddet takdir etmiştir."**

Bu ecelden murat, ölüm veya kıyamettir.

فَاَبَى الظَّالِمُونَ اِلاَّ كُفُورًا **"Ama zalimler, inkârda inattan başka bir şey yapmadı."**

Hak bu kadar açık olmakla beraber, zâlimler inkârda direttiler, kabul etmediler.

100- قُلْ لَوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّى اِذًا لَاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْاِنْفَاقِ **"De ki: Şayet Rabbimin rahmet hazinelerine siz sahip olsaydınız, tükenir endişesiyle elinizi sıkı tutardınız."**

"Rahmet hazinelerinden" murat, Cenab-ı Hakkın rızık ve diğer nimetlerinin hazineleridir.

Rabbimin rahmet hazinelerine siz sahip olsaydınız, harcamakla tükenir korkusuyla cimrilik ederdiniz. Çünkü hemen herkes kendi menfaatini seçer. Şayet başkasını bir şeyde tercih etse bile, fevkinde bir bedel umarak onu tercih eder. Bu durumda o, Allahın bu cûd ve keremi karşısında cimri sayılır.

Ayrıca, ayette insanlar içinde cimri olanların çok olduğuna bir işaret vardır.

وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُورًا **"Doğrusu insan çok cimridir."**

İnsanın cimriliği

-Muhtaç olması,

-Muhtaç olduğu şeyde elinin sıkılığı,

-Verdiği şeyde bir bedel beklentisi içinde bulunmasındandır.

---

[29] Aslında Allaha nisbetle kolay ve zor yoktur, hepsi O'na kolaydır. Ama bizim anlayabilmemiz açısından böyle ifadeler kullanılmaktadır. Benzeri bir üslûbu **"Başlangıçta yaratmayı yapan, sonra onu iade edecek olan O'dur. Bu, O'na daha kolaydır."** (Rum, 27) ayetinde görürüz.

198. DERS

Dokuz Mu'cize

101- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ "Andolsun biz Musa'ya apaçık dokuz mu'cize verdik."

Bu dokuz mu'cize

-Asa,

-Yed-i Beyza (Hz. Musanın elinin ışık saçması),

-Çekirge istilası,

-Haşere istilası,

-Kurbağa istilası,

-Kan istilası,[30]

-Taştan su fışkırması,

-Denizin yarılması,

-Tur Dağının İsrailoğullarının üzerine kaldırılması.

Bu son üçünün yerine şunlar da nazara verilmiştir:

-Tufan,

-Kıtlık yılları,

-Mahsulün azalması,

Safvandan şöyle nakledilir: Yahudinin biri Hz. Peygambere bu ayette kastedilen "dokuz ayeti" sordu. Hz. Peygamber şöyle cevap verdi:

-Allaha bir şeyi şerik kılmayacaksınız.

-Hırsızlık yapmayacaksınız.

-Zina işlemeyeceksiniz.

-Hak bir sebep olmadan Allahın haram kıldığı cana kıymayacaksınız.

-Sihir yapmayacaksınız.

-Faiz yemeyeceksiniz.

-Öldürmesi için bir masumu Sultana teslim etmeyeceksiniz.

-Namuslu kimseye namus iftirası atmayacaksınız.

---

30 Bu dördü, (A'raf, 133) de yer alır.

-Savaşta cepheden kaçmayacaksınız.

-Ve bir de size has olarak Cumartesi gününde ibadetle meşgul olup dünyevî çalışmayacaksınız.

Bu cevap üzerine Yahudi Hz. Peygamberin elini ve ayağını öptü.

Bu rivayete göre, burada medar-ı bahs olan ayetler, bütün dinlerde sabit olan genel hükümlerdir.

Son hüküm, cevaba ilâve bir hükümdür. Bunun için Hz. Peygamber kelamın sevkinde bir farklılık yapmış, onu değişik bir üslûpla söylemiştir.

فَسْئَلْ بَنِى إِسْرَائِيلَ **"İsrailoğullarını iste."**

Biz Musaya şöyle dedik: Firavundan İsrailoğullarını iste, onları Seninle göndersin."[31]

Veya mana şöyle olabilir: "Onlara, dinlerinin hâlinden sor."

Veya "Ey Peygamber! İsrailoğullarına Musa ile Firavunun macerasını sor."

Veya "İsrailoğullarına Musaya verilen ayetlerden sor, ta ki müşrikler Senin doğru söylediğini bilsinler."

Veya "İsrailoğullarına Musaya verilen ayetlerden sor, ta ki bunları bilip teselli bulasın."[32]

Veya "bu ayetleri (mu'cizeleri) öğrendiğinde şunu bilesin: Önceki milletlerde olduğu gibi, şayet Senin kavmine de istemiş oldukları mu'cizeler gösterilse inadda ısrar edecekler, iman etmeyeceklerdir."

Veya "Bu ayetleri sor ki, yakînin artsın. Çünkü delillerin birbirine kuvvet vermesi, yakîn kuvevetini ve kalb itminanını ziyade yapar."

إِذْ جَآءَهُمْ **"Hani** (Musa) **kendilerine gelmişti."**

فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ **"Firavun Ona şöyle demişti:"**

إِنِّى لَأَظُنُّكَ يَا مُوسَى مَسْحُورًا **"Ey Musa! Ben senin gerçekten büyülenmiş olduğunu zannediyorum."**

---

31 Ayette geçen "sual" kelimesi hem istemek, hem de sormak anlamına geldiğinden, bu ilk manadan hayli farklı olarak başka manalara dikkat çekilmiştir.

32 Yani, Hz. Musaya Firavuna karşı böyle mu'cizeleri veren ve O'nu Firavuna galip kılan Allah, elbette Seni de mu'cizelerle teyid edecek, düşmanlarına galip kılacaktır.

Ben seni büyülenmiş, aklını bozmuş biri olarak görüyorum.

102- قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا اَنْزَلَ هٰٓؤُلَآءِ اِلاَّ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ بَصَآئِرَ **"Musa dedi: "Sen de bildin ki, bunları birer ibret olmak üzere, ancak göklerin ve yerin Rabbi indirdi."**

Hz. Musa dedi: Ey Firavun! Sen de biliyorsun ki bu ayetleri / mu'cizeleri indiren ancak göklerin ve yerin Rabbidir. Bunlar, benim doğruluğumu sana göstermeye yeterlidir. Ama sen inad ediyorsun.

وَاِنِّى لَاَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا **"Ey Firavun! Ben de seni helak olmuş zannediyorum."**

Ben ise ey Firavun, Seni hayırdan nasipsiz, şerre ise kendini kaptırmış bir zavallı olarak görüyorum.

İki zan arasında çok büyük fark vardır. Çünkü Firavunun zannı tamamen yalandır. Hz. Musanın zannı ise, emarelerinden görüldüğü üzere, yakînî bir durumu ifade etmektedir.

103- فَاَرَادَ اَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْاَرْضِ **"Derken Firavun, onları arzdan sürmek istedi."**

Firavun, Musa ve kavmini hafife almak, onları sürmek istedi.

Bundan murat, onları Mısırdan sürüp çıkarmak veya öldürerek arzdan nesillerini kaldırmak olabilir.

فَاَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَمِيعًا **"Biz de onu ve beraberindekilerin hepsini suda boğduk."**

Biz ise, onun hilesini kendi üzerine çevirdik, onu ve kavmini suda boğarak yeryüzünden sildik.

104- وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهٖ لِبَنِٓى اِسْرَآئِيلَ اسْكُنُوا الْاَرْضَ **"Arkasından İsrailoğullarına şöyle dedik: Oraya yerleşin!"**

Firavundan sonra veya onların suda boğulmasından sonra, İsrailoğullarına şöyle dedik: Sizi sürüp çıkarmak istediği yere yerleşin.

فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا **"Sonra ahiret vaadi geldiği vakit, hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz."**

"Ahiret vaadi geldiği vakit"

Bundan murat

-Onların galibiyeti,

-Ahiret hayatı,

-Kıyamet,

-Ahiretteki kıyam olabilir.

Siz ve onlar karışık olduğunuz hâlde sizi bir araya getirir, sonra aranızda hükmeder, saîd olanlarınızı şaki olanlarınızdan ayırt ederiz.

Ayet metninde geçen **"lefîf"**, "muhtelif kabilelerden cemaatler" demektir.

105- وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ **"Biz bu Kur'an'ı hak olarak indirdik, O da hak olarak indi."**

Biz Kur'anı ancak ve ancak indirilmesini gerektiren hak bir gerekçeyle indirdik. Ve o Kur'an da Peygambere ancak ve ancak ihtiva etmiş olduğu hak ile indi.

Denildi ki: Ayetin manası şöyle de olabilir:

"Biz o Kur'anı semadan ancak meleklerin kontrolünde indirdik. Peygambere de, ancak şeytanların bir şey karıştırmasından korunmuş bir şekilde nazil oldu."

Bundan murat, işin başında ve sonunda Kur'anın batıl şeylerden uzaklığını ifade etmek de olabilir.

وَمَآ اَرْسَلْنَاكَ اِلاَّ مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا **"Biz seni ancak bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik."**

Biz Seni ancak ve ancak itaat edene sevabı müjdeleyici ve isyan edene de uyarıcı olarak gönderdik. Dolayısıyla Sana düşen ancak müjdelemek ve uyarmaktır.

106- وَقُرْاٰنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَاَهُ عَلَى النَّاسِ عَلٰى مُكْثٍ **"Sana Kur'ân'ı verdik ve onu insanlara sindire sindire okuyasın diye kısımlara ayırdık."**

Biz onu, parça parça indirdik.

Denildi ki: Bunun manası şudur: "Biz onda hakkı batıldan ayırdık."

Parça parça indirmemiz, insanlara yavaş yavaş ve teennî ile okuman içindir. Çünkü böylesinin ezberlenmesi daha kolay olur ve daha iyi anlaşılmasına yardım eder.

وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلاً **"Ve onu peyderpey indirdik."**

Ve biz onu hadiselere göre tedricen nâzil ettik.

107- قُلْ اٰمِنُوا بِهٖٓ اَوْ لَا تُؤْمِنُوا **"De ki: Siz ona ister inanın, ister inanmayın."**

Çünkü sizin Kur'ana inanmanız O'nun kemâlini artırmaz, inanmayışınız da ona bir noksanlık vermez.

اِنَّ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖٓ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّوْنَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا **"Çünkü daha önce kendilerine ilim verilenlere okunduğunda, onlar yüzleri üstü secdeye kapanırlar."**

Ayetin bu kısmı, üstteki hükmün illetini (gerekçesini) anlatır. Yani, siz ona inanmasanız da, sizden daha hayırlı olan âlimler ona iman ettiler. Bunlar önceki kitapları okudular, vahyin hakikatını ve nübüvvetin emârelerini tanıdılar, haklı olanı haksız olandan ayıracak bir seviye kazandılar.[33]

Veya mana şöyle olabilir: "Öncesinde ehl-i ilim olanlar Senin vasıflarını ve Sana indirilenin sıfatını bu kitaplarda gördüler."

Ayetin bu kısmının teselli yoluyla **"De ki"** ifadesinin illetini göstermesi de caizdir. Sanki şöyle demiştir: "Cahillerin imanına bedel, âlimlerin imanıyla teselli bul, sevin. O cahillerin iman etmesi veya yüz çevirmesine önem verme."

İşte, bu ilim ehline Kur'an okunduğunda Allahın emrine bir saygı veya peygamberlerin gönderilmediği bir fetret döneminden sonra, Allahın önceki kitaplarda vaad edilen ahirzaman peygamberini göndermesi ve O'na Kur'anı indirmesine bir şükür olarak yüz üstü secdeye kapanırlar.

108- وَيَقُوْلُوْنَ سُبْحَانَ رَبِّنَآ **"Ve derler ki: Rabbimizi tenzih ederiz."**

Yani, "Ya Rabbi, vaadini yapmamaktan Seni tenzih ederiz."

اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُوْلًا **"Şüphesiz ki Rabbimizin vaadi mutlaka gerçekleşir."**

"Onun vaadi hiç şüphesiz yerine gelecektir"

109- وَيَخِرُّوْنَ لِلْاَذْقَانِ يَبْكُوْنَ **"Ve ağlayarak yüzleri üstü secdeye kapanırlar."**

Yüz üstü secdeye varmalarını burada tekrar etmesi, hâl ve sebebin farklı oluşundandır. Çünkü birinci secdeye varışları ilâhî vaadin yerine getirilme-

---

33 Böylelerinin imanı yanında, sizin inkârınızın hiç de önemi yoktur.

sinden dolayı şükür secdesidir. İkincisi ise, Kur'andaki öğütlerden etkilenip, Allahın haşyetinden ağlamaktan dolayıdır.

وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا **"Ve o** (Kur'ân'ı işitmek) **onların huşu'larını artırır."**

Kur'anı dinlemek, onların ilmini ve Allaha olan yakînlerini artırdığı gibi, huşularını da ziyade kılar.

110- قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ **"De ki: İster "Allah" deyin, ister "Rahmân" deyin."**

Sebeb-i Nüzûl

Hz. Peygamber dua ederken "Ya Allah, Ya Rahmân" diyordu. Müşrikler bunu duyunca "Bizi iki ilaha ibadet etmekten yasaklıyor. Ama kendisi başka bir ilaha da dua ediyor" dediler. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.

Veya Yahudiler, "Ya Muhammed! Sen Rahmân ismini az söylüyorsun. Hâlbuki Allah Tevratta bu ismi çokça kullanmıştır" deyince nazil olmuştur. Birinciye göre bundan murat, her ne kadar Allah hakkında kullanılma cihetleri farklı olsa da, her iki lafzın da bir zât için eşit olarak kullanıldığını göstermektir.[34]

İkinciye göre ise, bundan murat Allah hakkında her iki ismin de kullanılmasının güzel olduğunu, maksadı ifade ettiğini anlatmaktır.

أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ **"Nasıl çağırırsanız çağırın, en güzel isimler O'nundur."**

Ayetteki **"dua"** kelimesi, "isimlendirme" manasınadır. Yani "Allah" deseniz de olur, "Rahmân" deseniz de olur, ikisi de güzeldir.

Cenab-ı Hakkın isimlerinin ism-i tafdil sığasıyla "en güzel" şeklinde ifade edilmesi, manayı daha kuvvetli anlatır. Bununla, Allahın celâl ve ikram sıfatlarına delâlette bulunulur.

وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا **"Namazında sesini pek yükseltme, çok da gizli okuma."**

Namazın kıraatinde yüksek sesle okuma ki müşrikler duyup da kötü söz söylemesinler, gürültü koparmasınlar.

---

[34] Yani, Allah ve Rahmân her ne kadar isim olarak farklı olsa da, müsemma olarak aynıdır. Her ikisiyle de âlemin yaratıcısı kastedilmektedir.

Çok da sessiz okuma ki arkandaki mü'minler Seni duymakta zorlanmasınlar.

وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلاً **"Orta yolu seç."**

Çünkü bütün işlerde vasat ve mu'tedil olmak, hoş bir şeydir.

Rivayete göre, Hz. Ebubekir (r.a.) hafif sesle okuyor "Rabbime münacat ediyor, yalvarıyorum. O benim ihtiyacımı biliyor" diyordu. Hz. Ömer (r.a.) ise yüksek sesle okuyor "Şeytanları kovuyor, uyuklayanları uyarıyorum" diyordu. Ayet indiğinde Hz. Peygamber (asm) Hz. Ebubekire sesini biraz yükseltmesini, Hz. Ömer'e de biraz kısmasını emretti.

Denildi ki: Ayetin manası şöyledir: "Bütün namazlarını cehrî olarak kılma, hepsini gizli okumakla da kılma. Gündüz namazlarını hafî, gece namazlarını da cehri olarak kıl, böylece ikisi ortasını bul."

111- وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا **"De ki: O Allah'a hamd olsun ki, hiçbir çocuk edinmedi."**

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِى الْمُلْكِ **"Ve mülkte bir şeriki olmadı."**

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ **"Zilletin gerektirdiği bir yardımcıya ihtiyacı olmadı."**

Yani, O'nun için zorda kalıp da birisinden yardım istemek ve böylece o hâlden kurtulmak gibi bir durum söz konusu değildir.

Allahu Teâlâ bununla kendisi gibi bir ilah veya mahlûktan, kendisi isteyerek veya mecbur kalarak ortağı olmasını, kendisine yardım etmesini ve takviyede bulunmasını nefyetti. Ve böyle olmasını, hamdi gerektiren bir durum olarak nazara verdi.

Bunda, her türlü hamde kendisinin layık olduğuna bir delâlet vardır. Çünkü O, zât olarak kâmildir, hiçbir noksanı yoktur. Yaratmak da sadece O'na hastır. Mutlak olarak nimet vermek O'na aittir. Ondan başkası ise, noksandır, kendine mâlik değildir, nimeti veren değil, nimete muhtaç olandır. Bundan dolayı atıf yoluyla şunu emretti:

وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا "(Böyle de) **ve tekbir ile O'nun büyüklüğünü ilan et!"**

Ayette şuna bir tenbih vardır: Kul, her ne kadar tenzih ve temcidde (Allahın şanını yüceltmede) çok ileri gitse, ibadet ve hamdde çok çalışsa da, bu konuda Cenab-ı Hakka layık bir şekilde yapamadığını, kusurlu olduğunu itiraf etmesi uygundur.

Rivayete Hz. Peygamber (asm) Muttalip oğullarından bir çocuk konuşmaya başladığında bu ayeti talim buyurur, ona öğretirdi.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Kim İsra sûresini okusa ve kalbi anne- babasının anılmasında rikkate gelse, cennette onun için çok büyük mükâfat vardır."[35]

Doğrusunu Allah bilir. Dönüş sadece O'nadır.

---

[35] Beydâvînin nazara verdiği bu rivayet, aslında İsra sûresinin tamamı için olmayıp, bu sûrenin 23-24. ayetleriyle alakalı bir durumu anlatmaktadır. Burada kanaatimizce asıl önemli olan şudur: Kur'anı okurken, hayatla iç içe olacak şekilde okumak gerekir. Söz gelimi ayet anne-baba hakkından bahsediyorsa ayetin gereği yerine getirilmeli, ayet "tevbe edin, istiğfarda bulunun" diyorsa hemen tevbe ve istiğfar yapılmalıdır.

KEHF SÛRESİ

Kehf Sûresi Mekkî'dir, yüz on bir ayettir.

199. DERS

Ashab-ı Kehf

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى اَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتَابَ **"Hamd, o Allah'a mahsustur ki kuluna kitabı indirdi."**

Kitaptan murat, Kur'andır. Allahın hamde layık olmasının Kur'anı indirmesine terettüp ettirilmesinde, onun en büyük nimetlerinden biri olduğuna bir tenbih vardır. Çünkü Kur'an,

-Kulları, kendisiyle kemâl bulacakları şeylere hidayet edicidir.

-Dünya ve ahiretin salahını intizam altına almaya sebeptir.

وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا **"Ve onda hiçbir eğriliğe yer vermedi."**

O Kur'anda lafzın fesahatini bozan, mananın belağatini inciten hiçbir eğrilik yoktur.

Veya o Kur'an'da Cenab-ı Hakka davetten bir inhiraf, bir sapma söz konusu değildir.

Ayette geçen **"ıvec"**, eğrilik anlamındadır. Eğrilik, maddî şeyler için söz konusu olduğu gibi, manevî şeylerde de kullanılır.

2- قَيِّمًا **"Dosdoğru** (bir kitap) **olarak** (indirdi)**."**

O Kur'an dosdoğru, mu'tedil bir kitabtır, onda ifrat ve tefrit yoktur.

Kur'anın **"kayyim"** olması, aynı zamanda kulların maslahatlarını ayakta tutması anlamına gelir. Bu durumda bu ifade, Kur'anın kemâlini bildirdikten sonra onun "kemâle erdirici" özelliğini nazara verir.

Onun "kayyim" olması, önceki semavî kitapları tamamlaması, onların sıhhatine şehâdet etmesi yönünden de olabilir.

لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِنْ لَدُنْهُ **"Ta ki katından şiddetli bir azaba karşı uyarsın."**

Kur'an, inkârcı kâfirleri şiddetli bir azapla uyarmak için indirildi.

وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا حَسَنًا **"Ve salih**

ameller yapan mü'minlere kendileri için güzel bir mükafat bulunduğunu müjdelesin."

"Güzel bir mükafat"dan murat, cennettir.

3- مَاكِثِينَ فِيهِ اَبَدًا **"Onlar orada sürekli kalacaklardır."**

4- وَيُنْذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا **"Ve "Allah çocuk edindi" diyenleri de uyarsın."**

Biraz önce Kur'anın uyarmak için geldiğine dikkat çekilmişti. Burada, "Allaha çocuk isnat edenleri uyarmak için geldiği"nin ayrıca ifade edilmesi, böyle bir küfrün ne derece büyük olduğuna dikkat çekmek içindir.

Bunlar için nasıl bir cezanın olduğunun burada zikredilmemesi, daha önce inen ayetlerde bahsedildiği içindir. Onlarla yetinilerek burada ayrıca anlatılmamıştır.

5- مَالَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِاٰبَائِهِمْ **"Bu hususta kendilerinin de, atalarının da hiçbir bilgisi yoktur."**

Yani, onlar böyle bir sözü tam bir cehaletle, aldatıcı bir tevehhümle söylüyorlar.

Veya onlar, öncekilerden duyduklarını taklitle onların ne dediğini tam anlamadan cahilce böyle söylüyorlar. Çünkü öncekiler "baba ve oğul" kelimelerini müessir ve eser manasında kullanıyorlardı.

Veya onlar Allahı bilmediklerinden böyle söylüyorlar. Şayet bilselerdi "O'nun çocuk edinmesi" gibi iftiraları söylemezlerdi.

كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ **"Ağızlarından çıkan bu söz ne büyük oldu!"**

Onlardan sadır olan bu söz, Allahı insanlara benzetmek, insanları O'na şerik kılmak, Allahın kendisine yardım edecek ve yerine geçecek birine ihtiyacı olduğunu vehme getirmek gibi batıl şeyleri içinde tazammun ettiğinden çok büyük bir küfür olmuştur.

Ayetteki **"Ağızlarından çıkan"** kaydı, onların böyle bir sözü ağızlarından çıkarmaya cüret etmelerinin ne derece büyük bir vebal olduğunu anlatır.

اِنْ يَقُولُونَ اِلَّا كَذِبًا **"Onlar, yalandan başka bir şey söylemiyorlar."**

6- فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ اِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٰذَا الْحَدِيثِ اَسَفًا **"Onlar,**

bu söze inanmazlarsa, arkalarından üzülmekten neredeyse kendini helak edeceksin!"

Onlar imandan yüz çevirdiklerinde, neredeyse arkalarından kendini yiyip bitireceksin.

Cenab-ı Hak, Hz. Peygamberin o kâfirlerin yüz çevirmeleri karşısında içinde bulunduğu hâli, sevdiği kimseler kendisinden ayrıldığında onlara üzüntüden kendini yiyip bitiren kimseye benzetti.

"Bu söz"den murat, Kur'andır.

7- إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا **"Biz, arzın üzerinde olanları, insanların amelce hangisinin daha güzel olacağını deneyelim diye, ona bir zînet kıldık."**

Biz, dünya üzerinde olan hayvan, bitki ve madenleri dünyaya ve dünyadakilere bir zînet kıldık.

Ta ki insanların birbirleriyle muamelelerinde hangisinin amelce en güzel olduğunu ortaya koyalım.

"Amelce daha güzel olan"

-Dünyaya karşı zâhid olan,

-Ona aldanmayan,

-Günlerin getirdiğine kanaat eden,

-Elde ettiklerini uygun yerlere sarfeden kimsedir.

Ayet-i Kerîmede, Hz. Peygambere bir teskîn vardır.

8- وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا **"Şüphesiz biz, onda olanları kupkuru bir toprak kılacağız."**

Yani, biz o dünya üzerinde olan zîneti, toprağa çevririz, üzerinde bitki bitmez çıplak toprak yaparız.

Ayette, zâhid olmaya (dünyaya gönül bağlamamaya) teşvik vardır.

9- أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا **"Yoksa sen Ashab-ı Kehf'i ve Rakim'i şaşılacak âyetlerimizden mi sandın?"**

Sen, Ashab-ı Kehf ve Rakîmi, uzun müddet hayatta kalmalarıyla bizim hayret verici ayetlerimizden sanıyorsun. Hâlbuki Allahın yeryüzünde aynı topraktan sayısız türleri ve cinsleri birbirinden uzak tabiatlerde, farklı görünümlerde, bakanları hayran bırakır şekilde yaratmasına ve ardından bunları

tekrar toprağa çevirmesine nispetle, onların kıssası o kadar da hayret edilecek bir şey değildir. Gerçi Ashab-ı Kehf de Allahın ayetlerindendir, ama bütün bu ayetler içinde az bir şey sayılır.

Kehf, dağdaki geniş mağaradır.

Rakîm, dağın veya onların bulunduğu mağaranın yer aldığı vâdinin adıdır.

Onların belde veya köpeklerinin adı olduğunu söyleyenler de olmuştur.

Veya kurşundan veya taştan bir levha olup, bu kitabeye onların isimleri yazılmış, mağaranın kapısına konulmuştur.

Denildi ki: Ashab-ı Rakîm, Ashab-ı Kehf'ten başkadır. Bunlar üç kişi idiler. Yağmura tutuldular, bir mağaraya sığındılar. Derken yukarıdan bir kaya yuvarlandı, mağara kapısını kapadı. Bunun üzerine içlerinden biri dedi: Bir iyilik yapmışsanız onu zikredin, olur ki Allah o iyilik bereketine bize merhamet eder.

Bunun üzerine biri dedi: Bir gün yanımda amele çalıştırıyordum. Derken adamın birisi gün ortasında geldi, günün geri kalan vaktinde onların bir günde yaptığı iş kadar iş yaptı, ben de diğerlerine verdiğim kadar ücret verdim. Bunu gören işçilerden biri kızdı, ücretini almadan gitti. Ben de ücretini bir köşeye ayırdım. O parayla bir buzağı aldım, onun da nesli çoğaldı. Hayli zaman sonra bana tanımadığım, yaşlı, zayıf biri uğradı. "Benim sende bir günlük alacağım var" dedi, olayı bana hatırlattı. Ben de o buzağıdan meydana gelen sürünün hepsini verdim. Allahım, şayet bunu Senin rızan için yapmışsam bizi buradan çıkart.

Bu kişinin duası bitince dağ sarsıldı, dışarıdaki ışığı görür hâle geldiler.

Bir diğeri şöyle dedi: Zengin biri idim, insanlara da kıtlık isabet etmişti. Birgün bir kadın geldi, benden bir miktar yardım istedi. Ben de "seninle beraber olmadan olmaz" dedim. O, kabul etmedi. Sonra üç defa geldi, döndü. Eşine söyleyince eşi "icabet et, ailene yardımcı ol" dedi. Derken yanıma geldi, kendini teslim etti. Ben tam niyetlenmiştim ki, kadın şöyle bir sarsıldı. "Neyin var?" dedim. "Allahtan korkuyorum" dedi. Ben de "Sen, şu çaresiz hâlinde Allahtan korkuyorsun, ama ben şu geniş imkânlarım içinde korkmuyorum" deyip kadını bıraktım. Talep ettiği yardımı da kendisine yaptım. Allahım bunu Senin rızan için yapmışsam, bizi buradan çıkart.

Bunun üzerine dağ sarsıldı, kaya biraz daha açıldı, birbirlerini görür hâle geldiler.

Üçüncü adam da şöyle dedi: Benim yaşlı anne ve babam vardı, bir de koyun sürüm vardı. Anne-babamı yedirir, içirir sonra sürüme dönerdim.

Bir gün yağmurdan dolayı çok geç kaldım. Aileme vardım, kovayı alıp sütü sağdım, anne-babamın yanına gittim. Onları uyumuş buldum. Onları uyandırmaya kıyamadım. Oturdum, süt elimde onları bekledim.

Sabah oldu uyandılar, sütü onlara takdim ettim. Allahım, eğer bunu Senin rızan için yapmışsam, bizi buradan çıkart.

Allah da önlerindeki kayayı kaldırdı, böylece oradan çıktılar.

Numan Bin Beşir, bunu Hz. Peygamberden naklen anlatmıştır.[1]

10- اِذْ اَوَى الْفِتْيَةُ اِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا **"Hani gençler mağaraya sığınıp şöyle dediler:"**

Bunlar Rum eşrafından bazı gençlerdi. İmparator Dakyanus bunları zorla müşrik yapmak istedi. Onlar ise direndiler, mağaraya kaçtılar.

رَبَّنَا اٰتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً **"Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver."**

O rahmetinle bizi bağışla, rızıklandır, düşmandan emin kıl.

وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا **"Ve bizim için şu işimizden bir kurtuluş yolu hazırla."**

11- فَضَرَبْنَا عَلٰٓى اٰذَانِهِمْ فِى الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا **"Biz de mağarada nice yıllar onların kulaklarını** (dış dünyaya) **kapattık."**

Bundan murat, onların kulaklarına ses gelmeyecek şekilde uyutulmalarıdır.

12- ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ اَىُّ الْحِزْبَيْنِ اَحْصٰى لِمَا لَبِثُوٓا اَمَدًا **"Sonra da iki hizipten hangisinin, onların kaldıkları süreyi daha iyi hesapladığını bilelim diye, onları tekrar uyandırdık."**

Allah, onların gelecekteki hâllerini biliyordu. Ayette **"bilelim"** denilmesinden murat, önceki o bilginin şimdiki hâle de mutabık olduğunun gösterilmesidir.

"İki hizipten" murat, ne kadar kaldıkları hususunda Ashab-ı Kehfin kendi içindeki farklı iki görüş olabileceği gibi, başkalarından da olabilir.

13- نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَاَهُمْ بِالْحَقِّ **"Biz sana onların kıssalarını gerçek olarak anlatacağız."**

---

[1] Bazı rivayetlerde, olayın ayrıntılarında bazı farklılıklar vardır.

إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ **"Şüphesiz onlar, Rablerine iman eden bazı gençler idi."**

وَزِدْنَاهُمْ هُدًى **"Biz de onların hidayetlerini artırdık."**

14- وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ **"Onların kalplerine kuvvet verdik."**

-Vatanı, aileyi ve malı terk etmelerine karşı sabır vererek,

-Hakkı izhar etmeye ve zorba Dakyanusu reddetmeye cesaretlendirerek, onların kalplerini kuvvetlendirdik.

إِذْ قَامُوا فَقَالُوا "(Hükümdarın karşısında) **kıyam edip dediler ki:"**

رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ **"Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir."**

لَنْ نَدْعُوَا مِنْ دُونِهِ إِلٰهًا **"O'ndan başkasını asla ilâh olarak çağırmayız."**

لَقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا **"Yoksa saçma bir söz söylemiş oluruz."**

Dakyunusun karşısında cesurca dikilip, "Şayet Allahtan başkasını ilah olarak çağırırsak, vallahi o takdirde haktan uzak, zulümde taşkın bir söz söylemiş oluruz" dediler.

15- هٰؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً **"İşte bu kavmimiz, O'nun dışında ilahlar edindi."**

Bu ifadeleri, inkâr manasında ihbardır.[2]

لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ **"Onlar hakkında açık bir delil getirselerdi ya!"**

Keşke onlara ibadet etmek gerektiği konusunda açık bir delil getirselerdi! Çünkü din, delile dayanır.

Ayette, delili olmayan dinle alâkalı meselelerin reddedilmesi gerektiğine ve taklîdin caiz olmadığına bir delil vardır.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا **"Artık Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir?"**

Şerik nisbet ederek Allaha iftira edenden daha zalim kim olabilir?

---

2 Yani, nasıl da böyle yapıyorlar? Allah varken hiç batıl mabutlar ilah kabul edilir mi?

16- وَاِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ اِلاَّ اللّٰهَ فَاْوٗٓا اِلَى الْكَهْفِ **"Mademki siz, onlardan ve Allah'tan başka taptıklarından ayrıldınız, o halde mağaraya sığının."**

Yani, "o kavimden ve Allah dışında onların mabutlarından ayrıldığınızda mağaraya sığının ki Rabbiniz size dünya ve ahirette bolluk ve genişlik versin."

Böyle denilmesi, kavimlerinin diğer müşrikler gibi Allah ile beraber putlara tapmalarındandır.

يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهٖ **"Ta ki Rabbiniz rahmetinden size genişlik versin."**

وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ اَمْرِكُمْ مِرْفَقًا **"Ve işinizi rast getirip kolaylaştırsın."**

Böyle net bir şekilde ifade etmeleri, Allahın lütfuna tam inanmaları ve güvenmelerindendi.

Sen onları gördüğünde şöyle görürdün:

17- وَتَرَى الشَّمْسَ اِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ **"Görürsün ki, güneş doğduğunda bulundukları mağaranın sağ tarafına yönelir."**

Burada hitap Hz. Peygamberedir veya muhatap olan herkesedir.

Yani, güneş doğduğunda mağaralarından sağ tarafa meyleder, ışıkları üzerlerine gelmezdi, böylece eza görmezlerdi.

Çünkü mağara, güneye bakıyordu.

Veya ayetten murat, Allahın doğrudan güneş ışıklarını onlardan uzak kılmasıdır.

وَاِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ **"Battığında ise, sol taraftan onlara uğramadan geçer."**

وَهُمْ فِى فَجْوَةٍ مِنْهُ **"Onlar, mağaranın geniş bir yerinde idiler."**

Onlar, mağaranın ortasında genişçe bir yerde olduklarından rahat teneffüs ediyorlardı. Mağaranın nahoş hallerinden ve güneş ışığının üzerlerine çöküp de cesetlerine ezâ vermesinden, elbiselerini çürütmesinden onları koruyordu.

ذٰلِكَ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ **"İşte bu, Allah'ın ayetlerindendir."**

"İşte bu" ile işaret edilen durum,

-Onların hâli,

-Mağaraya sığınmaları,

-Allahın sana onların hâlini haber vermesi,

-Güneşin doğarken ve batarken onların üzerine uğramadan yan taraftan gelip geçmesi durumları olabilir.

İşte bu, Allahın ayetlerindendir.

مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۚ **"Allah kime hidayet ederse, işte o hidayete ulaşmıştır."**

Allah kime tevfik verip hidayet ederse, işte o kimse kurtuluşa ermiştir.

Ayetten murat,

-Ya Ashab-ı Kehfi sena etmektir,

-Veya şu manaya tenbihte bulunmaktır: Böyle ayetler çoktur. Lakin bunlardan faydalananlar, bunları tefekkür etmeye ve bunlardan ibret almaya Allahın muvaffak kıldığı kimselerdir.

وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا ۚ **"Kimi de saptırırsa, artık ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın."**

Allah kime de yardım etmez, ondan inayetini keserse, sen ona asla ne bir dost, ne de bir mürşit bulamazsın.

18- وَتَحْسَبُهُمْ اَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ ۛ **"Onlar uykuda oldukları halde, sen onları uyanık sanırsın."**

Gözlerinin açık olmasından veya sağa sola çokça çevrilmesinden dolayı Sen onları uyanık zannedersin.

وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ ۛ **"Biz onları sağa ve sola çevririz."**

Aradan geçen uzun zaman dilimi içinde toprak onların bedenlerini çürütmesin diye biz onları sağa-sola çevirmekteyiz.

وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ ۛ **"Köpekleri de girişte ön ayaklarını ileri doğru uzatmıştı."**

Onların köpekleri mağaraya giderlerken peşlerine takılmıştı. Onu kovdular, ama Allah köpeği konuşturdu ve köpek onlara "Ben Allahın sevdiği zâtları seviyorum. Ben size bekçilik yaparım" dedi.

Veya başka bir rivayete göre bu köpek bir çobana aitti. Çoban onlara katılınca, köpek de çobanın peşinden onlarla geldi.

لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا **"Eğer onlara muttali olsaydın, arkana bakmadan kaçardın."**

وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا **"Ve için korku ile dolardı."**

Çünkü Allah onlara bir heybet vermişti.

Veya cüsseli olmaları ve uykuda iken gözlerinin açık olmasından dolayı böyle bir korku söz konusu olabilir.

Denildi ki: Mekânlarının ıssızlığından içinde bir korku duyardın.

Muaviye ile ilgili şöyle bir olay nakledilir:

Muaviye Rum diyarına savaşa çıkmıştı, Ashab-ı Kehfin mağarasına da uğradı. "Şunlar açılsa da onlara baksak" dedi. İbnu Abbas şunu hatırlattı: Bu sana müyesser olmaz. Allah senden daha hayırlı olana (Hz. Peygambere) şöyle buyurdu: **"Eğer onlara muttali olsaydın, arkana bakmadan kaçardın."** Ama Muaviye dinlemedi, bazı insanları mağarayı açmaları için gönderdi. Onlar mağaraya girdiklerinde bir rüzgâr geldi, onları yaktı, kavurdu.

19- وَكَذٰلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ **"Böylece birbirlerine sorsunlar diye onları uyandırdık."**

Bir ayet/ mu'cize olarak onları uyuttuğumuz gibi, kudretimizin kemaline yine bir ayet/ mu'cize olarak onları dirilttik.

Ta ki birbirlerine sual etsinler de durumlarını öğrensinler, Allahın onlara ne yaptığını anlasınlar. Böylece Allahın kudretinin kemâline yakînleri artsın. Böyle bir olayla yeniden dirilme olayına istidlâlde bulunsunlar. Bununla Allahın onlara olan nimetlerine şükretsinler.

قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ **"Onlardan biri dedi: Ne kadar kaldınız?"**

قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ "(Bazıları) **"Bir gün ya da günün bir kısmı kadar kaldık" dediler."**

Bu ifadeleri zann-ı galibe göre söylediler. Çünkü uykudaki insan ne kadar süre uykuda olduğunu tam bilemez. Bunun içindir ki, sözlerinin devamında bu konudaki bilgiyi Allaha havale ettiler:

قَالُوا رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ "(Bazıları da) **şöyle dediler: Ne kadar durduğunuzu Rabbiniz en iyi bilir."**

Bu ifadenin, içlerinden bir kısmının sözü olması da caizdir. Bu durumda, diğerlerinin sözlerini uygun bulmamak söz konusu olur.

Denildi ki: Onlar mağaraya sabah erkenden girdiler. Öğle vakti ise uyandılar. Aynı günün veya diğer günün öğle vakti zannedip "bir gün veya bir günün bir kısmı uyuduk" dediler.

Ama tırnaklarının, saç ve sakallarının uzamış olduğunu görünce **"Ne kadar durduğunuzu Rabbiniz en iyi bilir"** diyerek ihtiyatlı konuştular. Sonra ne kadar kaldıklarının kendilerinin bilemeyeceği şekilde karışık olduğunu anlayınca, daha mühim olan duruma yönelip şöyle dediler:

فَابْعَثُوا اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهٖٓ اِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ اَيُّهَا اَزْكٰى طَعَامًا **"Şimdi siz birinizi, bu parayla şehre gönderin de baksın, hangi yiyecek daha temiz."**

Şehirden murat, Tarsus'tur.

Giden kimse, o şehirdekilerden hangi yiyeceğin daha helâl ve temiz veya daha çok ve daha ucuz olduğuna baksın.

فَلْيَاْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ **"Ondan size bir rızık getirsin."**

وَلْيَتَلَطَّفْ **"Hem çok dikkatli davransın."**

Alış-verişte latif muamele etmeye çalışsın, ta ki aldanmasın.

Veya gizliliğe dikkat etsin, etrafta tanınmasın.

وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ اَحَدًا **"Ve sakın sizi kimseye hissettirmesin."**

Sakın sakın sizin burada olduğunuzu hissettirecek yanlış bir harekette bulunmasın.

20- اِنَّهُمْ اِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ **"Çünkü onlar, sizi ellerine geçirirlerse taşlayarak öldürürler."**

اَوْ يُعِيدُوكُمْ فِى مِلَّتِهِمْ **"Veya kendi dinlerine çevirirler."**

Veya zorla kendi dinlerine döndürürler.

Denildi ki: Ashab-ı Kehf, önce onlarla aynı dinde idiler, sonra mü'min oldular.

وَلَنْ تُفْلِحُوا اِذًا اَبَدًا **"Ve o zaman siz asla kurtuluşa eremezsiniz."**

Şayet onların dinine girerseniz, asla iflah olmazsınız.

21- وَكَذٰلِكَ اَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَاَنَّ السَّاعَةَ لَارَيْبَ فِيهَا

"Böylece insanları onlardan haberdar kıldık ki, Allah'ın vaadinin hak olduğunu ve kıyamet gününde asla şüphe olmadığını bilsinler."

Onları uyuttuğumuz ve basiretlerinin artması için dirilttiğimiz gibi, onların hallerine diğer insanları muttali kıldık.

Ta ki o muttali kılınan kimseler kendilerine vaat edilen öldükten sonra dirilmenin hak olduğunu bilsinler. Çünkü Ashab-ı Kehfin uyutulmaları ve uyandırılmaları ölen ve sonra diriltilen kimseler gibidir.

Zira onların nefislerini vefat ettirip üçyüz sene tutan, bedenlerini çözülmekten, dağılmaktan koruyan, sonra o ruhları bedenlere gönderen Allah, bütün insanların ruhlarını vefat ettirmeye, bedenleri diriltilinceye kadar o ruhları tutmaya ve o ruhları, diriltilen bedenlere geri vermeye kâdirdir.

اِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ اَمْرَهُمْ "(Onları bulanlar), **aralarında durumlarını tartışıyorlardı."**

Biz, o kimseler dinin meselelerini kendi aralarında tartıştıkları bir zamanda, onları Ashab-ı Kehfe muttali kıldık. Bir kısmı "sadece ruhlar diriltilecek" diyor, bazısı "ruhlar ve cesetler beraber diriltilecek" diyorlardı. Böylece aralarında ihtilaf sona erdi, diğer âlemde ruh ve cesedin beraber olacağını anladılar.

Onların tartışmaları Ashab-ı Kehf hakkında da olabilir. Allah onları bu uyanmalarından sonra vefat ettirince, bir kısmı "onlar artık öldü" dedi. Diğerleri de "birincide olduğu gibi uykuya daldılar" şeklinde değerlendirdi.

Veya bu tartışmaları, onların kabirleriyle ilgili olabilir. Bir kısmı şöyle demişti: "Onların üzerine bir bina yapalım, insanlara sükunet versin. O binayı Allaha yakınlığa vesile yapsınlar!"

Diğerleri ise dediler: "Hayır, onların üzerlerine bir mescid yapalım, orada namaz kılınsın, dua edilsin."

Ayetin devamı bu manaya dikkat çekmektedir:

فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُنْيَانًا **"Dediler ki: Üstlerine bir bina yapın."**

رَبُّهُمْ اَعْلَمُ بِهِمْ **"Onların Rabbi onları en iyi bilendir."**

قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلٰى اَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا **"Onlar hususunda üstün gelenler ise "Üzerlerine muhakkak bir mescid yapacağız" dediler."**

Ayetin **"onların Rabbi onları en iyi bilendir"** kısmı bir ara cümledir. Bu cümle,

-Ya onlar hakkında tartışmaya dalan bu iki gruba red olarak ifade buyurmuştur.

-Veya o zamanda o tartışanların bir ifadesidir.

-Veya Hz. Peygamber zamanında onlar hakkında tartışanlar hakkındadır.

-Veya onların nesebleri ve halleri hakkında gerçek bir bilgiye sahip olmadıkları hâlde, bunların ilmini Allaha havale etmek yerine ileri geri konuşan kimselere bir reddir.

Hikâye edilir ki, Ashab-ı Kehfin gönderdiği kimsenin elindeki parada Dakyanusun ismi vardı. Çarşıya gidip parayı çıkardığında Onu hazine bulmakla suçladılar, hükümdara götürdüler. Hükümdar, tevhid ehli bir Hristiyan idi. Bunun üzerine başlarından geçenleri anlattı. Dinleyenlerden bazıları şöyle dedi: "Ecdadımız bize haber verdi ki, bazı gençler dinlerinden dolayı Dakyanus'tan kaçmışlar. Belki de bunlar işte onlardır!"

Bunun üzerine Hükümdar ve mü'miniyle kâfiriyle bütün şehir ahalisi yola koyuldular, onları gördüler, onlarla konuştular. Sonra bu gençler hükümdara "Allaha ısmarladık, Allah seni cin ve insin şerrinden korusun!" dediler. Ardından mağaraya döndüler, orada vefat ettiler. Hükümdar onları mağaraya defnetti ve üzerlerine bir mescit yaptırdı.

Denildi ki: Mağaraya vardıklarında bu genç şöyle dedi: "Siz burada durun, önce ben gireyim, taki arkadaşlarım sizden korkmasınlar." Bu genç içeri girdi, onlara ise nereden girdiği gizli kaldı. Onlar da oraya bir mescid bina ettiler.

22- سَيَقُولُونَ ثَلٰثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ "(Bazıları:) **"Onlar üç kişidir, dördüncüleri köpekleridir" diyecekler."**

Ayette bahsedilen kimseler Hz. Peygamber devrinde onların kıssası üzerinde tartışmaya giren ehl-i kitap ve mü'minlerdir.

Bu, Yahudilerin görüşüdür.

Denildi ki: Necran Hristiyanlarından Seyyidin görüşüdür. Kendisi Yakubî idi.

وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ "(Diğer bazıları da) **"Onlar, beş kişidir, altıncıları köpekleridir" diyecekler."**

Bunu diyen de Hristiyanlardır.

Veya onlardan biri olan Âkıb'dir. Âkıb, Nasturî idi.

رَجْمًا بِالْغَيْبِ ۚ **"Onlar racmen bilgayb böyle diyorlar."**

Onlar, böyle söylerken gerçeğe muttali olarak değil, sırf zanna dayalı olarak konuşuyorlar.

وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ ۖ "(Kimileri de:) **"Onlar yedi kişidir; sekizincisi köpekleridir" diyecekler."**

Müslümanlar da böyle söyleyecekler. Müslümanların bu görüşü, Hz. Peygamberin Hz. Cebrailden naklen bir haberine dayanarak ve ayetin devamında Cenab-ı Hakkın imasına binaendir.

قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ **"De ki: Rabbim onların sayılarını en iyi bilendir."**

مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ ۗ **"Onları ancak pek azı bilir."**

Cenab-ı Hak, önceki görüşlerin peşinde **"racmen bil gayb"** dedi, onların zanna dayanarak böyle dediklerini belirtti. Devamında ise sayıları az da olsa bir grubun onların adedini bildiğini söyledi.

Bu konuda görüşler üç çeşit olup ikisinin doğru olmadığı ifade edilince, üçüncünün doğruluğu ortaya çıkar. Çünkü böyle bir yerde dördüncü bir görüşün söylenmemesi, başka görüş olmadığına bir delildir. Sonra önceki iki görüşü **"gayba taş atmak"** şeklinde reddetti, bununla üçüncünün doğruluğuna işarette bulundu.

Hz. Ali'den de bu üçüncü görüş rivayet edilmiştir. Bu rivayette onların isimleri şöyle geçer:

Yemliha, Mekselina Mislîna. Bu üçü hükümdarın sağında yer alırlardı.

Mernuş, Debernuş ve Şazenuş. Bu üçü de solunda yer alırlardı. Hükümdar bu altısıyla meşveret ederdi. Yedincileri onlara katılan çobandır. Köpeklerinin ismi Kıtmîr'dir. Şehirlerinin ismi ise Efsus'tur.

Denildi ki: Ayette anlatılan üç görüşün tamamı ehl-i kitabındır. Gerçek sayıyı bilenler de onlardan olan bazı kimselerdir.

فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا ۖ **"Bu sebeple onlar hakkında bir münakaşaya girişme, ancak ana hatlarıyla tartış."**

Onlar hakkında derinlemesine bir tartışmaya girme, ancak ana hatlarıyla meseleyi ele al. Bu da,

-Onları bilmemekle suçlamadan,

-Kendilerini reddetmeden,

-Kur'anda sana anlatılanı kendilerine anlatmak şeklinde olsun.

وَلاَ تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ اَحَدًا **"Ve bunlar hakkında onlardan hiç kimseye de bir şey sorma!"**

Ve onların kıssası hakkında bir şeyler öğrenmek için onlardan hiçbirine bir şey sorma, Çünkü Sana vahiyle bildirilenlerde başkasına ihtiyaç duyurmayacak şeyler bulunmaktadır. Kaldı ki, zâten onların da bu konuda bir bilgileri yoktur.

Keza, onları köşeye sıkıştırmak, tahkîr etmek için de bir şey sorma. Çünkü böyle bir sual tarzı, mekarim-i ahlaka (yüce ahlaka) aykırıdır.

23- وَلاَ تَقُولَنَّ لِشَاْىْءٍ اِنِّى فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًا **"Herhangi bir şey için, "Ben yarın onu yapacağım" deme."**

24- اِلاَّ اَنْ يَشَآءَ اللّٰهُ **"Ancak, "Allah dilerse" de."**

Sebeb-i Nüzûl

Yahudiler Kureyşe şöyle demişlerdi: "Muhammed'e ruhtan, Ashab-ı Kehf'ten ve Zülkarneyn'den sorun." Onlar da sordular. Hz. Peygamber (asm) "yarın gelin, size haber vereyim" dedi, ama "inşaallah" ifadesini kullanmadı. Bunun üzerine kendisine vahyin gelmesi on küsur gün gecikti. Bu durum Hz. Peygambere ağır geldi. Kureyş de kendisini yalanladı.

Ayet, Allahtan Hz. Peygambere bir edeb dersidir.

وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَسِيتَ **"Ve unuttuğunda Rabbini zikret."**

Rabbinin meşietini an ve "inşaallah" de.

Nitekim ilgili rivayette, bu ayet nazil olduğunda Hz. Peygamberin "inşaallah" dediği nakledilir.

Şayet bu konuda Senden bir ihmal olur da sonra hatırlarsan "inşaallah"de.

İbnu Abbasın, bir yıl sonra da hatırlasa "inşaallah" dediğinde o kimsenin yalancı olmayacağını söylediği nakledilir. Bunun için O, istisnanın tehirini caiz görür. Ama bütün fıkıh âlimleri bunun zıddını söylediler. Çünkü istisnanın sonra da yapılması geçerli sayıldığında ne bir ikrar, ne bir boşama ne bir köle azat etme gerçekleşir. Doğru ve yalan birbirinden seçilmez. Ayette ve herhangi bir rivayette böyle bir manaya delâlet yoktur. Ayette

"Unuttuğunda Rabbini zikret" denilmektedir. "İnşaallah de" kısmı tefsir olarak takdir edilmektedir. Bu mukadder cümle, başka şekillerde de olabilir. Mesela "İnşaallah demeyi unuttuğunda, Rabbini tesbih ve istiğfarla zikret," Bu mana, "İnşaallah" demeye ziyadesiyle teşviktir.

Veya "Sana emrettiği bazı şeyleri terk ettiğinde Rabbini ve cezalandırmasını zikret, ta ki Seni eksiklerini telafiye sevketsin!"

Veya "Sana unutmak arız olduğunda, unutulanı hatırlatması için Rabbini zikret."

وَقُلْ عَسٰٓى اَنْ يَّهْدِيَنِ رَبِّىْ لِاَقْرَبَ مِنْ هٰذَا رَشَدًا **"Ve "Umarım Rabbim beni, bundan daha doğru olana ulaştırır" de."**

De ki: Umarım ki Rabbim bana risaletim hususunda Ashab-ı Kehf kıssasından daha ziyade irşad eden ve çok daha açık bir şekilde delil olan şeylere hidayet eder. Nitekim Allahu Teâlâ,

-Çok uzak devirlerdeki peygamberlerin kıssalarıyla,

-Gaybtan verdiği haberlerle,

-Kıyamete kadarki asırlarda meydana gelecek olaylara işaretle bu kıssadan daha büyüklerine hidayet etti.

Veya ayetten murat unutulandan daha ziyade hayırlı bir irşada muvaffak kılınmak da olabilir.

25- وَلَبِثُوْا فِىْ كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِاۗئَةٍ سِنِيْنَ وَازْدَادُوْا تِسْعًا **"Onlar, mağaralarında üçyüz yıl kaldılar ve dokuz yıl da buna ilave ettiler."**

Ayet, daha önce mücmel geçilen müddeti beyandır.

Denildi ki: Bu ifade, ehl-i kitabın kelâmını hikâyedir. Çünkü onlar, Ashab-ı Kehfin sayısı hakkında ihtilaf ettikleri gibi, ne kadar müddet kaldıklarında da ihtilaf etmişlerdi. Bir kısmı "üçyüz yıl" derken, bir kısmı da "üçyüz dokuz yıl" dediler.

26- قُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوْا ۚ **"De ki: Onların ne kadar kaldıklarını Allah en iyi bilir."**

لَهٗ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ **"Göklerin ve yerin gaybı O'na aittir."**

O, göklerde ve yerde gözden ırak olanları ve bunların gizli hâllerini bilir. Allah için, durumu kendisine gizli kalmış bir mahluk söz konusu değildir.

اَبْصِرْ بِهٖ وَاَسْمِعْ ۭ **"O ne güzel görendir! O ne mükemmel işitendir!**

Ayette, taaccüp sığasıyla Allahın görmesi ve işitmesinin nazara verilmesi, O'nun idrakinin (görmesi ve işitmesinin) görenlerin ve işitenlerin idrakinden hariç olduğuna delâlet içindir. Çünkü,

-Hiçbir şey Allah'ın görmesine ve işitmesine perde olamaz.

-Allah için latîf- kesif, küçük-büyük, gizli-açık fark etmez.

مَالَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ **"Onlar için O'ndan başka bir yardımcı yoktur."**

Göktekiler ve yerdekiler için; Allahın dışında işlerinin tedbirini görecek kimse yoktur.[3]

وَلاَ يُشْرِكُ فِى حُكْمِهِ اَحَدًا **"Ve O, kendi hükümranlığına kimseyi ortak etmez."**

Ve Allah, onlardan hiçbirini hükmüne ortak kılmaz, onlardan hiç birine müdahale hakkı vermez.

Cenab-ı Hak, Peygambere nisbetle gayb olan Ashab-ı Kehf kıssasını anlatmakla bu kıssayı ihtiva eden Kur'anın vahiyle geldiğini ve mu'cize olduğunu nazara verdikten sonra, Hz. Peygambere dersine devam etmesini ve ashabın yetiştirmesini emredip şöyle dedi:

27- وَاتْلُ مَا اُوحِىَ اِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ **"Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku!"**

Rabbinin kitabı olan Kur'andan Sana vahyedileni onlara oku. Bazılarının "Bize başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir" demelerine kulak asma!

لاَ مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ **"Onun sözlerini değiştirecek kimse yoktur."**

Hiç kimse onu değiştirmeye ve onun yerine başkasını getirmeye güç yetiremez.

وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا **"Ve O'ndan başka bir melce de bulamazsın."**

28- وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِىِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ

---

[3] Bazıları daraldıklarında "İşimiz Allaha kaldı" derler. Bu cümlede, "normal şartlarda biz kendi işimizi hallederiz, ama zor durumlarda Allahın yardımı gerekir" gibi bir zihniyet görülmektedir. Ama Kur'anın bize gösterdiği zaviyeden bakınca, her türlü durumda muvaffak olmanın Allahın yardımıyla olduğu anlaşılır.

"Sabah akşam O'nun rızasını dileyerek Rablerine dua edenlerle birlikte candan sebat et."

Sabah-akşamdan murat, bütün vakitlerdir.

Veya günün ilk ve son vakitleridir.

وَلاَ تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Dünya hayatının süsünü isteyerek onlardan gözlerini ayırma."**

Nazarını onlardan başkasına çevirme, başkalarını arama.

وَلاَ تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا **"Kalbini, bizi anmaktan gafil kıldığımız kimseye uyma."**

Ayetten murat, Hz. Peygamberin fakir mü'minleri hakir görüp, onların eski elbiselerinden yüz çevirerek zenginlerin parlak elbiselerine tamahta bulunmasını nehyetmektir.

Ayet, Ümeyye Bin Halef gibiler hakkındadır. Ümeyye Bin Halef, Hz. Peygambere "yanındaki fakir mü'minleri uzaklaştır, o zaman Kureyşin uluları yanına gelir" demişti.

Ayette, Ümeyyeyi böyle bir talebe sevk eden durumun, kalbinin makulattan (akla hitap eden manevî şeylerden) gaflet etmesi ve mahsusata (sadece duyulara hitap eden maddî şeylere) yönelmesi olduğuna bir tenbih vardır. Öyle ki, şerefin cesed güzelliğiyle değil, ruh güzelliğiyle olduğu kendisine gizli kalmıştır.

Ayrıca, Hz. Peygamber farz-ı muhal ona uysaydı, kendisinin de onun gibi olacağına dikkat çekilmiştir.

Mu'tezile mezhebi, ayette geçen **"Kalbini, bizi anmaktan gafil kıldığımız"** ifadesinde, gafil kılmanın Allaha isnadını "biz onun kalbini gafil bulduk" şeklinde te'vil etmeye çalışmışlardır. Bunun cevabı daha önce defalarca geçmişti.

وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ **"Bu kimse, hevâsına uydu."**

وَكَانَ اَمْرُهُ فُرُطًا **"Ve işi hep aşırılık oldu."**

Onun işi, hakkın önüne geçmeye çalışmak ve onu arkasına atmak oldu.

29- وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ **"Ve de ki: Hak Rabbinizdendir."**

Hak, hevânın gereği değil, Allah cihetinden olana denir.

فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ **"Artık dileyen iman etsin."**

وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ **"Dileyen de inkâr etsin."**

Böyle olunca, ne iman edenin imanına, ne de küfre girenin küfrüne aldırmam.

Ayetin ifadesi, kulun kendi fiilinde tamamen müstakil olmasını gerektirmez. Çünkü, her ne kadar yaptığı fiili kendi meşîeti ile yapmakta ise de, meşieti kendi meşîeti ile değildir.[4]

إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا **"Çünkü biz zalimler için öyle bir ateş hazırladık ki, onun duvarları çepeçevre kendilerini kuşatmıştır."**

Çadır, içinde olanları nasıl kuşatmışsa, cehennem ateşi de bunları kuşatmıştır.

Ayette geçen **"süradık"** ifadesinden murat, "duman" veya "ateşten bir duvar" da denilmiştir.

وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ **"(Susuzluktan) feryat edip yardım istediklerinde, maden eriyiği gibi, yüzleri yakıp kavuran bir su ile kendilerine yardım edilir."**

Onlar susuzluktan dolayı yardım isterlerse kendilerine maden eriyiği gibi bir su içirilir.

Ama bu su, son derece kaynar bir şekilde olduğundan yüzlerini haşlar.

بِئْسَ الشَّرَابُ **"O ne kötü bir içecektir."**

وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا **"Ve ne kötü bir yaslanma yeridir!"**

O ateş, ne kötü bir kalma yeridir.

30- إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا **"İman edip de salih amellerde bulunanlar var ya, şüphe yok ki biz öyle güzel işler yapanların mükâfatını zayi etmeyiz."**

---

[4] Yani, insana bu dileme, irade etme özelliğini veren Allah'tır. Böyle olunca, insanın sorumluluğu için her ne kadar irade sahibi olması bir esas ise de, buradan "öyleyse insan kendi fiillerinin yaratıcısıdır" gibi bir sonuca varamaz. Cenab-ı Hak şöyle buyurur: **"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemeyince, siz dileyemezsiniz."** (Tekvîr, 29)

31- أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ **"İşte onlara altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır."**

يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ **"Orada altın bileziklerle süslenecekler."**

"Altın bilezik" ifadesinin ayette elif-lâmsız gelmesi, güzelliğinin kuşatılamayacak şekilde ziyade olduğunu anlatmak içindir.

وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ **"Ayrıca ince ve kalın ipekliden yeşil elbiseler giyecekler."**

Çünkü yeşil, renklerin en güzeli ve en canlı olanıdır.

Bu yeşil elbiseler, hem ince, hem de kalın kumaşlardan olacaktır. Ayette bu ayrıntının ifade edilmesi, cennette insanın canı ne isterse, gözler neden hoşlanırsa hepsinin olacağına delâlet içindir.

مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ **"Koltuklar üzerine dayanıp kurulacaklar."**

Tahtlar üzerine kurulmak, bol nimet içinde bulunmanın ve keyif sürmenin bir alâmetidir.

نِعْمَ الثَّوَابُ **"O ne güzel karşılıktır."**

وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا **"Ve ne güzel kalma yeridir!"**

200. DERS

Gururun Sonu

32- وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلاً رَجُلَيْنِ **"Onlara, şu iki adamı misal olarak anlat:"**

Ayette mü'min ve kâfirin hâli anlatılmaktadır. Rivayete göre bunlar İsrailoğullarından iki kardeşti. Kâfir olanın adı Katrus, mü'min olanın ise Yahuza idi. Babalarından sekiz bin dinar miras kalmış, bunu aralarında bölüşmüşlerdi. Kâfir olanı bununla bir sürü ve arazi satın aldı. Mü'min ise hayır işlerinde sarfetti. Aralarında Cenab-ı Hakkın hikâye ettiği şekilde bir muhavere yaşandı.

جَعَلْنَا لِاَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ اَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ **"Biz bunlardan birine çeşitli üzümlerden iki bahçe verdik, her ikisinin etrafını hurmalarla donattık."**

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا **"Ve iki bahçe arasında ekinler bitirdik."**

33- كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ اٰتَتْ اُكُلَهَا **"Her iki bahçe yemişlerini verdi."**

وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا **"Ve hiçbir şey noksan bırakmadı."**

Çünkü meyve ağaçları genelde bir yıl iyi mahsul verir, diğer yıl ise verim az olur.

وَفَجَّرْنَا خِلاَلَهُمَا نَهَرًا **"Ve ikisinin ortasından bir de nehir akıttık."**

34- وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ **"Ayrıca onun serveti de var."**

O adamın bu iki bahçeden başka çeşitli malları ve gelirleri var.

فَقَالَ لِصَاحِبِهٖ وَهُوَ يُحَاوِرُهٗ **"Derken arkadaşıyla konuşurken şöyle dedi:"**

اَنَا اَكْثَرُ مِنْكَ مَالاً وَاَعَزُّ نَفَرًا **"Ben malca senden daha zengin ve neferce de senden daha üstünüm."**

35- وَدَخَلَ جَنَّتَهٗ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهٖ **"Ve kendine zulmederek cennetine** (bahçesine) **girdi."**

Yanındakiyle birlikte bahçesine girdi. Ona bahçeyi gezdiriyor, gururla anlatıyordu.

Ayette bahçesine girmesi **"cennetine girdi"** şeklinde ifade edilmesi, dünyadan faydalandığı şeylerin onun için bir nevi cennet olduğuna, onun için bundan başka "cennet" olmayacağına ve müttakilere vaat olunan cennetten bir payı olmadığına tenbihte bulunmak içindir.

İki bahçesi olduğu hâlde ayette bunun tekil olarak nazara verilmesi,

-Herbir bahçenin birbiriyle bitişik olmasından,

-Veya her birine tek tek girildiğinden olabilir.

قَالَ مَآ اَظُنُّ اَنْ تَبِيدَ هٰذِهٖٓ اَبَدًا **"Bunun yok olacağını hiç zannetmem, dedi."**

Böyle söylemesi

-Tul-u emelinden,

-Aşırı gafletinden,

-Kendisine hemen bir ilâhî uyarı gelmeyişine aldanmasındandır.

36- وَمَآ اَظُنُّ السَّاعَةَ قَآئِمَةً **"Kıyametin kopacağını da zannetmem."**

وَلَئِنْ رُدِدْتُ اِلٰى رَبِّى لَاَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا **"Eğer Rabbime götürülürsem, muhakkak orada bundan daha hayırlı bir sonuç bulurum."**

Şayet senin iddia ettiğin gibi Rabbime döndürülürsem, orada da halim gayet iyi olur.

Bu kimsenin bu kadar kendine güvenle böyle söylemesi, kendisinin bizzat böyle bir şeye ehil ve layık olduğuna inanmasındandı.

37- قَالَ لَهٗ صَاحِبُهٗ وَهُوَ يُحَاوِرُهٗٓ **"Arkadaşı ise konuşurken ona şöyle dedi:"**

اَكَفَرْتَ بِالَّذِى خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوّٰيكَ رَجُلًا **"Seni topraktan, sonra bir nutfeden yaratan, daha sonra da seni insan haline getireni inkar mı ediyorsun?"**

Çünkü toprak senin asıl maddendir veya aslının maddesidir.[5]

Bu mü'min, onun öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmesini Allahı inkâr şeklinde değerlendirdi. Çünkü ahireti inkârın menşei, Allahın kudretinin kemâlinde tereddüt duymaktır. Bundan dolayı, Allahın onu topraktan yaratışına dikkat çekti. Zira, başlangıçta topraktan yaratmaya kâdir olanın, ondan tekrar yaratmaya da gücü yeter.

---

5 Hz. Âdem, bütün insanlığın aslıdır ve doğrudan topraktan yaratılmıştır.

38- لٰكِنَّا۠ هُوَ اللّٰهُ رَبِّى **"Fakat ben** (diyorum ki:) **O Allah, benim Rabbimdir."**
وَلَآ اُشْرِكُ بِرَبِّى اَحَدًا **"Ben Rabbime kimseyi ortak koşmam."**

39- وَلَوْ لَآ اِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَآءَ اللّٰهُ ۙ لَاقُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ ۚ اِنْ تَرَنِ اَنَا۠ اَقَلَّ مِنْكَ مَالًا وَّوَلَدًا ۚ **"Eğer beni malca ve evlatça kendinden az görüyorsan, bağına girdiğin zaman: "Maşaallah, kuvvet ancak Allah'ın" deseydin ya!"**

"Maşaallah" denilmesinde şu manayı ikrar vardır: Gerek bu bahçe ve gerekse içindekiler Allahın meşieti/ dilemesi ile vücut bulmuştur. Dilerse devam ettirir, dilerse de ortadan kaldırır.

"Kuvvet ancak Allah'ın" (La kuvvete illa billâh) dediğinde

-Nefsinin acizliğini ve Allahın da kudretini kabullenirsin,

-O bahçenin imarını ve işlerini O'nun yardımıyla ve kudret vermesiyle yaptığını itiraf etmiş olursun.

Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir: "Her kim hoşuna giden bir şey gördüğünde "Maşallah, La kuvvete illa billah" derse, ona zarar vermemiş olur."

40- فَعَسٰى رَبِّىٓ اَنْ يُّؤْتِيَنِ خَيْرًا مِّنْ جَنَّتِكَ **"Umarım Rabbim bana senin cennetinden** (bahçenden) **daha hayırlısını verir."**

Bu, dünyada veya ahirette olabilir.

وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَآءِ فَتُصْبِحَ صَعِيْدًا زَلَقًا ۙ **"Seninkine ise gökten bir afet gönderir de, kupkuru bir bir toprak haline geliverir."**

41- اَوْ يُصْبِحَ مَآؤُهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيْعَ لَهٗ طَلَبًا **"Yahut oranın suyu yerin dibine çekilir de bir daha o suyu bulamazsın."**

42- وَاُحِيْطَ بِثَمَرِهٖ **"Derken serveti yok edildi."**

فَاَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلٰى مَآ اَنْفَقَ فِيْهَا وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوْشِهَا **"Orası çardakları üzerine yıkılmış kalmış bir halde, oraya yaptığı masraflara karşı ellerini ovuşturmaya başladı."**

Ve derken, malıyla, cennetiyle / bahçesiyle mağrur olan bu adamın bütün malları helâk edildi. Elinden gidenlere yanarak, pişmanlık duyarak ellerini ovuşturup kaldı.

Elleri ovuşturmak, şaşkınlık ve pişmanlıktan kinayedir.

وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا **"Ah, keşke Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmasaydım, diyordu."**

Sanki kardeşinin öğüdünü hatırladı ve başına gelen bu felâketin şirkinden dolayı olduğunu bildi. Temenni etti ki, keşke müşrik olmasaydı da, Allah bostanını helâk etmeseydi!

Bunun şirkten bir tevbe ve daha önce yaptıklarına bir pişmanlık olması muhtemeldir.

43- وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ **"Ona Allah'tan başka yardım edecek bir topluluğu yoktu."**

Onun,

-Helâki önleyebilecek,

-Helâk olanı geri verecek,

-Veya helâk edilenin bir mislini getirecek bir topluluğu yoktu.

Çünkü, bunlara kâdir olan ancak O'dur.

وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا **"Ve kendi kendini de kurtaramadı."**

Kendi kuvvetiyle de ilâhî cezaya karşı koyabilecek değildi.

44- هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ **"İşte burada yardım, yalnız hak olan Allah'a aittir."**

İşte bu makamda ve bu halde yardım sadece Allah'tandır, başkası ona güç yetiremez.

Anlatılan olayda kâfir kimseye karşı mü'mine yardım etmesi misali, Allah kâfirlere karşı ehl-i imana yardım eder.

هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا **"O'nun mükâfatı da daha hayırlıdır, vereceği sonuç da daha hayırlıdır."**

Ayete şöyle de mana verilmiştir:

İşte bu makam ve hâl, saltanatın tümüyle Allahın olduğunun, O'nun mağlup olmaz ve hükmüne karşı gelinmez olduğunun veya **"Gemiye bindikleri zaman, dini yalnız O'na has kılarak** (ihlâsla) **Allah'a yalvarırlar. Fakat onları salimen karaya çıkarınca, bir bakarsın ki,** (Allah'a) **ortak koşmaktadırlar."** (Ankebut, 65) ayetinde olduğu gibi, başkasına iba-

det edilmediğinin anlaşıldığı bir makamdır ve hâldir. Bu son manaya göre değerlendirildiğinde, bu bahçe sahibinin **"keşke Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmasaydım"** (Kehf, 42) demesinin, durumun dehşeti karşısında mecburî ve ızdırarî bir feryat olduğu anlaşılır.

45- وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Onlara dünya hayatının misalini anlat."**

كَمَاءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ "(Dünya hayatı şuna benzer:) **Gökten bir su indirdik, onunla yeryüzünün bitkileri birbirine karıştı."**

Dünya hayatının parlaklığına ve sür'atle zevale gitmesine şu misali getir:

Semadan bir su indirdik. O su sebebiyle yerde pek çok bitkiler meydana geldi, birbirine karıştı. O su bitkilere ulaşınca, doyasıya – kanasıya o sudan aldılar, canlandılar.

فَاَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ **"Nihayet rüzgarların savurduğu bir çöp kırıntısı haline geldi."**

Sonra ise rüzgârların savurduğu birer çöp kırıntısı oldular. Böylece, sanki daha önce hiç yokmuş gibi bir hâle geldiler.

وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ مُقْتَدِرًا **"Allah her şeye muktedirdir."**

Allah, gerek inşa edip yaratmak, gerekse bunları ortadan kaldırmakta her şeye kâdirdir.

46- اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Mal ve evlat, dünya hayatının süsüdür."**

İnsan, hususî dünyasında bunlarla zînetlenir ama az bir zamanda bunların hepsinden ayrılır.

وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ اَمَلاً **"Bakî kalacak olan salih ameller ise, Rabbinin nezdinde, sevapça da daha hayırlıdır, beklenti yönünden de daha hayırlıdır."**

Ayette geçen **"Bâkıyâtu's-sâlihât"**, kişiye ebediyen fayda verecek olan hayırlı amellerdir. Bunun tefsirinde,

-Beş vakit namaz, hac, Ramazan orucu,

-Subhanallah, Elhamdülillah, Lailâhe illallah, Allahu Ekber,

-Güzel söz gibi açıklamalar yapılmıştır. Bunların hepsi, "bâkıyatu's-sâlihât"tandır.

İşte, böyle "bâkıyatu's-sâlihât", Rabbinin nezdinde o insana gelecek sevap yönüyle daha hayırlıdır, daha ümit vericidir. Çünkü böyle sahih amelleri yapan kimse, bunlar sebebiyle dünyada iken umduğu şeylere ahirette nâil olur.

47- وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ **"O gün dağları yürütürüz."**

Ayetin başına "gelecek şöyle bir günü hatırla" ifadesi takdir edilebilir.

Veya bu ifade, bir üst ayetteki **"Rabbinin nezdinde"** ifadesine atfedilebilir. Yani, O "bâkıyatu's-sâlihât", Allah nezdinde ve kıyamet gününde çok daha hayırlıdırlar.

وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً **"Ve sen yeryüzünü çırılçıplak göreceksin.**

O kıyamet günü dağlar yürütülmüş, arzın üzerinde onu örtecek bir şey kalmamış, çıplak hâle gelmiştir.

وَحَشَرْنَاهُمْ **"Onları mahşerde topladık."**

Biz onları hesap mahalline getirdik.

Evvelinde dağların yürütülmesi ve yeryüzünün çıplak halde görülmesi geniş zaman ile anlatılırken, hesap mahalline getirilişin geçmiş zaman sığasıyla söylenmesi, bunun tahakkukuna işaret içindir veya kendilerine vaat edileni görmeleri ve müşahede etmeleri için onların oraya getirilmelerinin dağların yürütülmesinden önce olduğuna delâlet etmesi içindir.

فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا **"Hiçbir kimseyi geride bırakmayız."**

48- وَعُرِضُوا عَلَى رَبِّكَ صَفًّا **"Onlar, saflar halinde Rabbine arz edilmişlerdir."**

Ayette, insanların Cenab-ı Hakkın huzuruna getirilişi, sultanın huzuruna getirilen askerlere benzetilmiştir. Bu tarz getirilişte gelenlerin hâlini bilmek değil, onlar hakkında emir vermek vardır.

لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ **"Andolsun sizi ilk önce yarattığımız gibi bize geldiniz."**

Başka bir ayette **"Bugün siz, ilk defa yarattığımız gibi birer birer bize geldiniz."** (En'am, 94) denildiği gibi, insanlar yanlarında mal ve evlattan hiçbiri olmadığı bir hâlde getirilirler.

Veya bundan murat, onların ilk yaratılışları nazara verilerek yeni yaratılışlarını anlatmaktır. Ayetin devamı da bunu teyit eder:

بَلْ زَعَمْتُمْ اَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا **"Oysa siz, sizin için hesaba çekileceğiniz bir zaman belirlemediğimizi sanmıştınız."**

Ama siz, Allahın haşir ve neşir için bir vakit belirlemediğini, peygamberlerin size yalan söylediğini zannetmiştiniz.

49- وَوُضِعَ الْكِتَابُ **"Ve kitap ortaya konuldu."**

"Kitap"tan murat,

-Onların imanları ve gidişatları hakkındaki amel defterleri olabilir.

-Veya bu, insanların hesaba çekilmelerinden kinayedir.

فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ **"Sen o günahkârları, onda olandan korkar bir halde görürsün."**

Sen o mücrimleri, yapmış oldukları günahlardan dolayı korkar vaziyette görürsün.

وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا **"Şöyle derler: Yazıklar olsun bize!"**

مَالِ هٰذَا الْكِتَابِ لاَ يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلاَ كَبِيرَةً اِلاَّ اَحْصٰيهَا **"Bu nasıl kitap ki, büyük küçük hiçbir şey bırakmadan hepsini tek tek saymış dökmüş!"**

Şaşkınlık içinde böyle derler.

وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا **"Ve bütün yaptıklarını hazır buldular."**

Ne işlemişlerse, hepsini amel defterlerinde buldular.

وَلاَ يَظْلِمُ رَبُّكَ اَحَدًا **"Rabbin hiç kimseye zulmetmez."**

Senin Rabbin, kişinin yapmadığını ona yazarak veya ameline uygun cezasını artırarak kimseye zulmetmez.

201. DERS

İblisin Gururu

50- وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ **"Hani meleklere, "Âdem'e secde edin!" demiştik."**

فَسَجَدُوٓا اِلَّآ اِبْلِيسَ **"İblis dışında hepsi hemen secde ettiler."**

Cenab-ı Hak, meleklerin Hz. Âdeme secde edip İblisin etmemesini Kur'anın çeşitli yerlerinde tekrarla anlatmıştır. Bu anlatımların her birinde, kıssanın o yere uygun kısmı anlatılmakta ve beyanı maksud olan meselelere bir mukaddime yapılmaktadır.

Burada ise şu münasebetler düşünülebilir:

-Öncesinde mal ve evladıyla gururlananların bu hâllerinin çirkinliği nazara verilmişti. Bu ayetle de, onların yaptıklarının İblisin sünnetinden (âdet edindiği hallerden) olduğu anlatıldı.

-Allahu Teâlâ, öncesinde dünyaya aldanan ve bir de dünyadan yüz çevirenin hâlini beyan etti. Dünyaya aldananın aldanma sebebi, nefsin isteklerine uymak ve şeytanın aldatması idi. Cenab-ı Hak dünyanın sûrî şaşaasına aldanmamaları için önce bunların kaybolmaya mahkûm olduğunu, salih amellerin ise, bunların en nefis ve âlâ olanlarından daha hayırlı olduğunu anlattı. Sonra da şeytanla insan arasındaki kadîm düşmanlığı hatırlatarak onları şeytandan ürküttü.

Kur'andaki tekrarların her birinin bunun gibi incelikleri vardır.

كَانَ مِنَ الْجِنِّ **"O, cinlerdendi."**

Mukadder bir soruya cevaptır. Sanki "Niye secde etmedi?" diye sorulmuş, **"o cinlerdendi"** diye cevap verilmiştir.

فَفَسَقَ عَنْ اَمْرِ رَبِّهٖ **"O, Rabbinin emrinden dışarı çıktı."**

Böylece, secdeyi terk etmesiyle Rabbinin emrinden çıkmış oldu.

Ayette, meleklerin isyan etmeyeceklerine bir delil vardır. İblisin isyan etmesi ise, aslen cin taifesinden olmasındandır. Bu konuda gerekli açıklama Bakara sûresinde yapılmıştır.[6]

---

6 Bkz. Bakara sûresi 34-36.

أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِي **"Şimdi siz beni bırakıp da İblis'i ve zürriyyetini dostlar mı ediniyorsunuz?"**

Ayette "**dostlar mı ediniyorsunuz?**" denilmesi inkâr ve taaccüp içindir. Yani, "Allah'ı bırakıp nasıl olur da İblis ve zürriyetini dostlar edinirsiniz?"

İblisin zürriyeti,

-Onun evladıdır.

-Veya etbaı olabilir. Bu durumda, ona tâbi olanlara "onun zürriyeti" denilmesi mecazendir.

وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ **"Hâlbuki onlar sizin için düşmandır."**

بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلاً **"Zalimler için bu ne kötü bir bedeldir."**

51- مَا أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلاَ خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ **"Ben, onları** (İblis ve soyunu) **göklerin ve yerin yaratılışına şahit tutmadım, kendilerinin yaratılışına da."**

Onların şahit tutulmadığının ifade edilmesi, onlardan yardım alınmadığına delalet içindir. NİTekim, ayetin devamı bunu sarih olarak bildirmektedir.

وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا **"Ve ben doğru yoldan çıkaranları yardımcı edinmiş de değilim."**

Ayetin bu ifadesi, onların ibadette Allaha şerikler edinmelerini red içindir. Çünkü ibadete layık olmak Yaratıcı olmanın getirdiği sonuçlardandır. Yaratmakta iştirak, ibadet edilmeye layık olmakta da iştiraki gerektirir.

Ayette "Ben onları yardımcı edinmiş de değilim" yerine **"Ve ben doğru yoldan çıkaranları yardımcı edinmiş de değilim"** denilmesi, onları kınamak ve onların yardımcı edinilmekten uzak olduklarını bildirmek içindir.

Denildi ki: **"Yoldan çıkaranlar"** ifadesi müşrikler içindir. Yani, "Ben o yoldan saptıran müşrikleri göklerin ve yerin yaratılışına şahit tutmadım. Kendilerinden başka kimsenin bilmediği bazı bilgiler onlara özel olarak vermiş de değilim, ta ki "biz iman etsek, insanlar da bize tâbi olur" iddialarında haklı olsunlar. Öyleyse onların dine yardımcı olacaklarını umarak sözlerine iltifat etme. Çünkü yoldan çıkaranlarla dinimi takviye etmek bana yakışmaz."

52- وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ **"Ve o** (kıyamet) **günü Allah kâfirlere şöyle buyuracak: Şeriklerim olduğunu iddia ettiklerinizi çağırın."**

Allahu Teâlâ kıyamet günü kâfirlere şöyle der:

Benim şeriklerim, sizin de şefaatçileriniz olduklarını iddia ettiğiniz şeyleri çağırın da, azabımın size gelmesine engel olsunlar.

Ayette **"Şeriklerim olduğunu iddia ettikleriniz"** ifadesi, onları şiddetle kınamak içindir.[7]

Bu şeriklerden murat, Allahın dışında taptıkları şeylerdir.

Denildi ki: Ayette bahsi geçen şerikler, şeytan ve zürriyetidir.

فَدَعَوْهُمْ **"Onlar da çağırdı."**

فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ **"Fakat onlar kendilerine cevap vermedi."**

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا **"Ve biz, onların arasına bir uçurum koyduk."**

O kâfirlerle ilahları arasında hepsini helak edecek ateşten bir uçurum koyduk.

Veya bundan murat, helâk edici şiddetli bir düşmanlık olabilir. Hz. Ömer şöyle der: "Sevgin seni yakmasın. Buğzun seni helâk etmesin."

53- وَرَاَالْمُجْرِمُونَ النَّارَ **"Mücrimler ateşi gördü."**

فَظَنُّوا اَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا **"Artık ona düşeceklerini zannettiler."**

Ayetteki "zannettiler" ifadesi "yakinen anladılar" manasınadır.

وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا **"Fakat ondan kaçıp sığınacak bir yer bulamadılar."**

54- وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِى هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ **"Andolsun, biz bu Kur'an'da insanlar için her türlü misali değişik şekillerde açıkladık."**

"Her türlü misal"den murat, "ihtiyaçları olan her çeşit misal" demektir.

وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَىْءٍ جَدَلاً **"İnsan ise, çok çok cedelcidir."**

---

[7] Çünkü gerçekte Allahın hiçbir şeriki, ortağı yoktur. Kâfirler batıl bir iddia ile kendi taptıkları şeyleri Allaha şerik saymışlardır.

Yani bu insan, hakka dayanmadan mücadele etmeye, batıla taraf olmaya çok düşkündür.

55- وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُوا اِذْ جَاءَهُمُ الْهُدٰى وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ اِلاَّ اَنْ تَاْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْاَوَّلِينَ اَوْ يَاْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلاً **"Kendilerine hidayet geldiğinde insanları, iman etmekten ve Rabblerine istiğfardan alıkoyan şey, sadece öncekilerin başlarına gelenlerin kendilerine de gelmesini veya azabın göz göre göre gelip çatmasını beklemek olmuştur."**

Hidayetten murat, ona davet eden Peygamber ve Kur'an-ı Kerîm'dir.

İşte, insanları bu ilâhî hidayete uymaktan alıkoyan, toptan helâk edilen önceki ümmetlerin başlarına gelenin kendi başlarına da gelmesini veya ahiret azabının göz göre kendilerine gelmesini istemeleri veya bunu beklemeleri olmuştur.

56- وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ اِلاَّ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ **"Hâlbuki biz peygamberleri ancak müjdeciler ve uyarıcılar olarak göndeririz."**

Biz elçileri mü'minleri müjdeleyen ve kâfirleri uyaran kimseler olarak göndeririz.

وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ **"Kâfir olanlar ise, hakkı ortadan kaldırmak için batıla sarılıp mücadele ediyorlar."**

O inkârcılar ise, mu'cizelerin görülmesinden sonra yeni mu'cizeler isteyerek veya sırf işi yokuşa sürmek için Ashab-ı Kehf ve benzerlerinin kıssasını sorarak batıl yollarla mücadele ederler. Onların bu mücadeleden hedefleri hakkı ortadan kaldırmak, iptal etmektir. Onların aşağıdaki sözleri ve emsali buna misal olarak verilebilir:

"Siz ancak bizim gibi insansınız." (Yasin, 15)

"Bu ancak sizin gibi bir beşerdir. Size üstünlük taslamak istiyor. Şayet Allah dileseydi, bir melek gönderirdi." (Mü'minun, 24)

وَاتَّخَذُوا اٰيَاتِى وَمَا اُنْذِرُوا هُزُوًا **"Ve onlar, âyetlerimi ve uyarıldıkları şeyleri alaya aldılar."**

Onlar Kur'an ayetlerini ve kendilerinin uyarıldığı ilâhî azap gibi durumları alay konusu edindiler.

57- وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيَاتِ رَبِّهٖ فَاَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِىَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ **"Rab-**

binin âyetleriyle uyarılıp onlardan yüz çeviren ve daha önce işlediği günahları unutandan daha zalim kim olabilir?"

Yapmış olduğu küfür ve isyanları unutan ve bunların akıbetini düşünmeyenden daha zâlim kim olabilir?

إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ **"Biz onların kalpleri üzerinde, anlamalarına engel olan perdeler kıldık."**

Ayetin bu kısmı onların yüz çevirmelerinin ve unutmalarının sebebini beyan eder.

Bu da, kalplerinin mühürlenmesidir.

وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا **"Kulaklarına da bir ağırlık verdik."**

Kulaklarında olan ağırlık, onları hakkıyla dinleyip istifade etmekten alıkor.

وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا **"Sen onları doğru yola çağırsan da onlar asla hidayete ermezler."**

Onları doğru yola çağırsan, ne tahkiken ne de takliden yola gelmezler. Çünkü anlamazlar ve duymazlar.

Hz. Peygamber, onların İslâma girmesi için çok hırs gösteriyordu. Ayet, O'nun "bana ne oluyor ki onları hakka davet etmeyeyim" demesine bir cevap gibidir.

58- وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ **"Senin Rabbin, çok bağışlayıcıdır, merhamet sahibidir."**

لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ **"Şayet işledikleri yüzünden onları hesaba çekecek olsa, onlara hemen azap verirdi."**

Kureyş kavmi Hz. Peygambere düşmanlıkta son derece aşırı gitmelerine rağmen Cenab-ı Hakkın onlara mühlet vermesi, bağışlayıcı ve merhamet edici olduğuna bir şahittir.

بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْئِلًا **"Doğrusu onlara vaad edilen bir zaman vardır ki, ondan asla bir kurtuluş yeri bulamazlar."**

Onlara vaat edilen durum Bedir günü mağlup olmaları veya kıyamet günü cezalandırılmalarıdır.

59- وَتِلْكَ الْقُرٰى اَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا **"İşte zulmettikleri için helak ettiğimiz beldeler!"**

Bundan murat, Ad ve Semud gibi kavimlerin beldeleridir.

Onlar, Kureyş kavmi gibi ilâhî ayetleri yalanlamak, ehl-i imanla mücadele etmek ve çeşit çeşit günahları işlemek gibi hâllerle zulm ettiklerinde, biz onları helâk ettik.

وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا **"Biz onların helâkleri için belli bir zaman tayin etmiştik."**

Onların helak olacakları vakit için öne alınmayacakları ve geri de bırakılmayacakları belli bir zaman dilimi belirledik. Dolayısıyla, önceki kavimlerin hâllerinden ibret alsınlar, azabın hemen gelmeyişine aldanmasınlar.

202. DERS

Hz. Musa ve Hz. Hızır

60- وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِفَتٰيهُ **"Bir vakit Musa yanındaki gence demişti ki:"**

Hz. Musanın yanındaki genç, Yuşa Bin Nun'dur. Hz. Musa'ya hizmet ediyor, yanında bulunuyordu.

لَآ اَبْرَحُ حَتّٰى اَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ **"İki denizin birleştiği yere ulaşıncaya kadar gideceğim."**

Ayetteki **Mecmau'l-Bahreyn**, iki denizin birleştiği yer anlamındadır. Bundan murat, onlara nisbetle doğu tarafındaki İran ve Rum denizleridir. Hz. Musa'nın Hızır'la orada buluşacağı bildirilmişti.

Denildi ki: İki denizden murat Hz. Musa ve Hz. Hızır'dır. Çünkü Hz. Musa zâhir ilimlerinde bir deniz, Hz. Hızır da bâtın ilimlerinde bir deniz gibi idi.

اَوْ اَمْضِىَ حُقُبًا **"Yahut senelerce gideceğim."**

Rivayet edilir ki: Hz. Musa (as) Firavun ve kavminin helakinden sonra Mısıra girdiğinde insanlara çok beliğ bir konuşma yaptı. Konuşması çok beğenildi ve kendisine "Senden daha bilgili birini biliyor musun?" denildi. Hz. Musa "hayır" diye cevap verdi. Bunun üzerine Allahu Teâlâ O'na şöyle vahyetti: "Senden daha bilgili Hızır kulumuz var, o Mecmaul'-Bahreyndedir."

Hızır, Afridon döneminde idi. Büyük Zülkarneynin de ilk devirlerine yetişmişti. Hz. Musa devrine kadar da hayatı devam etti.

Şöyle de denildi: Hz. Musa Rabbine şöyle sual etti:

-Kullarının sana en sevimli olanı kimdir?

-Beni anıp unutmayan.

-Kullarının en hikmetle hükmedeni kimdir?

-Hak ile hükmedip hevâya uymayan.

-Kullarının en bilgilisi kimdir?

-Hidayete sevkedecek veya yanlıştan alıkoyacak bir şeyler bulurum ümidiyle, kendi ilmiyle yetinmeyip diğer insanların ilminden istifadeye çalışan.

-Ya Rabbi, şayet kullarından benden daha bilgili olanı varsa, bana onu bildir.

-Hızır senden daha bilgilidir.

-Ya Rabbi, Onu nerde bulabilirim?

-Sahilde, kayanın yanında.

-Ona ulaştığımı nereden bileceğim?

-Bir sepet içine bir balık koyarsın. Ona kaybettiğin yerde Hızır'ı bulursun.

İşte bu muhavereden sonra Hz. Musa, yanındaki gençle yola çıktı "Sepetteki balık kaybolduğunda bana haber ver" diye de tenbihte bulundu.

61- فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا **"Derken iki denizin birleştiği yere vardıklarında balığı unuttular."**

Bundan murat, Mecmau'l- Bahreyndir.

Hz. Musa, balığa dikkat etmeyi, halini bilmeyi unuttu. Hz. Yuşa da Hz. Musa'ya balığın canlandığını ve denize düştüğünü hatırlatmayı unuttu. Rivayete göre, Hz. Musa uykuda iken sepetteki o kızartılmış balık O'nun veya Hz. Hızır'ın bir mu'cizesi olarak canlandı ve denize sıçradı.

Denildi ki: Hz. Yuşa "Hayat Pınarından" abdest aldı. Bu sudan bir miktarı ölü balığa değdi, bununla canlandı ve suya sıçradı.

Denildi ki: Hz. Musa ve Yuşa, balığın haline ve Hz. Hızırla buluşmalarına alâmet olan duruma bakmayı unuttular.

فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا **"Balık ise denizde yolunu bulup kaybolmuştu."**

Denildi ki: Allah suyun balık üzerine akışını tuttu; su onun üzerinde tak gibi oldu.

62- فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَيٰهُ **"Orayı geçtikleri zaman, genç arkadaşına dedi:"**

Mecmau'l- Bahreyni geçince, yol arkadaşına şöyle dedi:

آتِنَا غَدَاءَنَا **"Öğle yemeğimizi getir."**

لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَٰذَا نَصَبًا **"Gerçekten biz bu yolculuğumuzda epey yorulduk."**

Denildi ki: Buluşma yerini geçinceye kadar, hiç yorgunluk hissetmemiş-

ti. Orayı geçmesinden sonra gece boyunca ve diğer gün öğleye kadar yol aldılar. O zaman Hz. Musaya açlık ve yorgunluk arız oldu.

Denildi ki: Hz. Musa bundan başka bir seferde yorgunluk duymadı. **"Gerçekten biz bu yolculuğumuzda epey yorulduk"** demesi, bunu teyid eder.

63- قَالَ اَرَاَيْتَ اِذْ اَوَيْنَآ اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنِّى نَسِيتُ الْحُوتَ **"Gördün mü? dedi. Kayanın orda dinlendiğimiz vakit doğrusu ben balığı unutmuşum."**

Buradaki kayadan murat, Hz. Musa'nın yanında uyuduğu kayadır.

وَمَآ اَنْسَانِيهُ اِلاَّ الشَّيْطَانُ اَنْ اَذْكُرَهُۚ **"Onu hatırlamamı, muhakkak şeytan bana unutturdu."**

Hz. Yuşa'nın bu ifadesi, şeytanın vesveseleriyle kendisini meşgul edip unutturmasını söyleyerek mazeret beyan etmektir. Hâlbuki böyle hayret verici bir durum, unutulacak bir şey değildir. Lakin Hz. Musa ile olan beraberliğinde böyle şeyleri görmeye alıştığı için, buna çok da önem vermedi.

Belki de apaçık ayetleri görmenin sonucu olarak, kendini tümüyle ibret almaya vermesi ve bütün benliğiyle Cenab-ı Hakka yönelmesi sebebiyle, bunu söylemeyi unuttu. Bunu şeytana nisbet etmesi ise, nefsini terbiye için olabilir. Veya kuvvetinin her iki tarafı aynı anda kaldıramaması, bunlardan biriyle meşgul olmak zorunda kalması bir noksanlık olmasından böyle demiştir.

وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِى الْبَحْرِ عَجَبًاۖ **"Balık, denizde garip bir yol tutup gitmişti."**

Bu ifade, Hz. Yuşanın kelamının son kısmı da olabilir.

64- قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِۖ **"(Musa) dedi: İşte aradığımız o idi."**

Balığın bu durumu, isteğimize ulaştığımızın bir emaresidir.

فَارْتَدَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمَا قَصَصًاۙ **"Bunun üzerine izleri üzere geriye döndüler."**

Gerisin geriye döndüler, o kayanın yanına vardılar.

65- فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَآ **"Nihayet kullarımızdan bir kul buldular."**

Cumhura, yani ekser âlimlere göre bahsi geçen zât Hz. Hızırdır. Elyesa veya İlyas olduğunu söyleyenler de oldu.

اٰتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا **"Biz ona katımızdan bir rahmet verdik."**

Ayetteki rahmetten murat, vahiy ve nübüvvettir.

وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا **"Ve tarafımızdan bir ilim öğrettik."**

Ve O'na bize has ve ancak tevfik ve inayetimizle bilinen bir ilim öğrettik. Bu ilim, gaybî şeyleri bilme ilmidir.[8]

66- قَالَ لَهُ مُوسٰى هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلٰٓى اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا **"Musa ona: "Doğru yola sevk edici olarak sana öğretilenden bana da öğretmen için sana tabi olabilir miyim?" dedi."**

Din meselelerinde bilinmesi şart meselelerden olmadıktan sonra, Hz. Musanın başkasından bir şeyler öğrenmesi O'nun nübüvvetine ve şeriat sahibi olmasına aykırı değildir. Çünkü peygamberin dinin usulü ve füru'unda, gönderilmiş olduğu kimselerden daha bilgili olması gerekir. Ama her ilimde onlardan daha bilgili olması lazım değildir.[9]

Hz. Musa, Hz. Hızır'a tâbi olmayı isterken tevazu ve edebe son derece riayet etti. Kendisinin o noktada cehaletini bildirdi ve tâbi olmak için izin istedi. Ondan, kendisini irşad etmesini ve Allahın Ona bildirdiklerinden bir kısmını kendisine öğretmek sûretiyle lütufta bulunmasını talep etti.

67- قَالَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا **"Dedi ki: "Doğrusu sen benimle asla sabredemezsin."**

Hz. Hızır, çok cihetlerle te'kidler yaparak, Hz. Musanın kendisiyle beraberliğe sabredemeyeceğini söyledi. Bu beraberliği, olmayacak bir şey gibi nazara verdi. Bunun sebebini de şöyle anlattı:

68- وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰى مَالَمْ تُحِطْ بِهٖ خُبْرًا **"İçyüzünü kavrayamadığın şeye nasıl sabredeceksin?"**

Yani, benim öyle işlerimi göreceksin ki, bunların dış görünüşü din ve akla aykırı gibidir. Bunların içini ise bilmemektesin. Bir peygamber olarak bunlara nasıl sebredeceksin?

---

[8] **Ledün ilmi**, olayların içyüzünü bilmektir. Üstteki ayetteki **ledün** ifadesinden hareketle, zamanla bu tür sırlı bilgilere **ilm-i ledün** denilmiştir. Bu, özel bir bilgi türüdür. Olayların içyüzüne vukufiyet, zâhiren çirkin görünen hadiselerdeki güzelliği görmek bu ilimle mümkündür.

[9] Sözgelimi bir peygamberin tıb ilminde otorite olmaması, ümmetinden bazı tabiplere o konularda soru sorması şanına bir zarar vermez.

69- قَالَ سَتَجِدُنِىٓ إِنْ شَآءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَلَآ أَعْصِى لَكَ أَمْرًا "(Musa) **dedi: İnşaallah beni sabırlı bulacaksın ve senin hiçbir işine karşı gelmeyeceğim."**

Hz. Musa'nın sabrını ve karşı gelmemesini **"inşaallah"** diyerek Allahın dilemesine bağlaması,

-Ya teyemmün içindir.[10] Unutarak vaadini yerine getirememesi, O'nun ismetine zarar vermez.

-Veya işin zorluğunu bildiğinden böyle demiştir. Çünkü fesadı görmek ve alışılmışın hilafına sabretmek çok zordur. Bunda, kulların fiillerinin Allahın meşietiyle/ dilemesiyle meydana geldiğine bir delil vardır.

70- قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِى فَلَا تَسْـَٔلْنِى عَنْ شَىْءٍ حَتّٰٓى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا "(Hızır) **dedi ki: O halde bana tabi olacaksan; ben sana anlatmadıkça, hiçbir şey hakkında bana soru sorma!"**

Eğer bana uyarsan, yadırgadığın ve sıhhat cihetini bilmediğin bir şey benden gördüğünde, ondan sormak suretiyle bana muhalefet etme!

71- فَٱنطَلَقَا **"Böylece yola koyuldular."**

حَتّٰٓى إِذَا رَكِبَا فِى ٱلسَّفِينَةِ خَرَقَهَا **"Nihayet gemiye bindikleri zaman gemiyi deldi."**

Hz. Hızır, gemiye bindiklerinde eline bir balta aldı, iki tahtasını yerinden sökerek gemide yarık açtı.

قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا "(Musa) **ona dedi: İçindekileri boğmak için mi gemiyi deldin?"**

لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا إِمْرًا **"Doğrusu çok kötü bir iş yaptın."**

Çünkü yarık açılması geminin su almasına, bu da içindekilerin boğulmasına yol açacaktır.

72- قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا "(Hızır) **dedi: "Sen benimle asla sabredemezsin" demedim mi?"**

Bu, daha önce yaptığı uyarıyı bir hatırlatmadır.

---

10 Yani Allahın yümün ve bereketiyle buna muvaffak olacağını ifade eder.

73- قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ **"(Musa) dedi: Unuttuğum şeyden dolayı beni suçlama."**

Denildi ki: Hz. Musa burada "unutmak" ile terki murat etti. Yani, benden istediğini bir defa terkimden dolayı beni hemen cezalandırma.

Denildi ki: Hz. Musa bunu tariz yoluyla söylemiştir. Bundan murat, unuttuğu başka bir şeydir.

وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا **"Ve işimden dolayı bana bir güçlük çıkarma."**

Çünkü bu, sana tâbi olmamı zorlaştırır.

74- فَانْطَلَقَا **"Böylece yola koyuldular."**

Gemiden çıktıktan sonra yine yola koyuldular.

حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ **"Nihayet bir erkek çocuğa rastladıklarında (Hızır) onu hemen öldürdü."**

Ayette geçen فَ (fe), çocuğu görür görmez hiç beklemeden, sorgulamadan öldürdüğüne delâlet eder.

قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ **"(Musa) dedi: Kısas olmadan masum bir canı mı öldürdün?"**

لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا **"Doğrusu sen çok fena bir şey yaptın."**

Çocuk küçüktü, henüz büluğa ermemişti. Ayrıca bir başkasını öldürüp de buna ceza olarak öldürülmesi gibi bir durum da yoktu.

Hz. Musa bu ifadesiyle bir kimsenin ya had cezası veya kısas yoluyla öldürülebileceğine dikkat çekti. Bu olayda ise, bunlardan hiçbiri yoktu.

75- قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا **"Ben sana "sen benimle asla sabredemezsin demedim mi?" dedi."**

Hz. Hızır, Hz. Musanın ilk itirazında **"Sen benimle asla sabredemezsin demedim mi?"** demişti. Burada **"sana"** ifadesini ilâve etti. Bununla, sözünü tutmamasını yüzüne vurdu, ikinci defa kendi fiilini beğenmemek ve yadırgamakla sebat ve sabrının azlığına işaret etti. Bundan dolayı birinci defaki hatırlatmakla yetinmeyip onun tavrını yadırgadığını daha kuvvetli olarak söyledi.

76- قَالَ اِنْ سَاَلْتُكَ عَنْ شَیْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِیْ ۚ **"(Musa) dedi: Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam, artık bana arkadaş olma!"**

قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَّدُنِّیْ عُذْرًا **"Doğrusu, tarafımdan özre ulaştın."**

Hz. Peygamberden şöyle nakledilir: "Allah, kardeşim Musa'ya rahmet etsin. Utandı ve böyle dedi. Şayet Hızırla beraberliğe devam etseydi, nice hayret verici haller görecekti."

77- فَانْطَلَقَا ۟ **"Böylece yola koyuldular."**

حَتّٰۤی اِذَاۤ اَتَیَاۤ اَهْلَ قَرْیَةِ ِۨاسْتَطْعَمَاۤ اَهْلَهَا فَاَبَوْا اَنْ یُّضَیِّفُوْهُمَا **"Nihayet bir belde halkına varıp onlardan yemek istediler, ancak onlar misafir etmekten kaçındılar."**

فَوَجَدَا فِیْهَا جِدَارًا یُّرِیْدُ اَنْ یَّنْقَضَّ فَاَقَامَهٗ ۫ **"Derken orada yıkılmak üzere olan bir duvar buldular,** (Hızır) **hemen onu doğrulttu."**

Hz. Hızırın, bu binayı nasıl doğrulttuğu hakkında farklı açıklamalar vardır:

-Tamir ederek onu doğrulttu.

-Eliyle meshederek doğrulttu.

-Önce yıktı, sonra yaparak onu doğrulttu.

قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَیْهِ اَجْرًا **"(Musa) dedi: İsteseydin buna karşı bir ücret alırdın."**

Sanki Hz. Musa kendilerinin mahrumiyeti ve son derece muhtaç olmaları karşısında Hz. Hızırın lüzumsuz bir şeyle meşgul olduğunu zannedip kendini alamayarak böyle söyledi.

78- قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَیْنِیْ وَبَیْنِكَ ۚ **"(Hızır) dedi: İşte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır."**

"İşte bu" ifadesi, Hz. Musanın **"Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam, artık bana arkadaş olma!"** (Kehf, 76) sözünde vaat edilen duruma bir işarettir.

-Veya üçüncü itiraza işarettir.

-Veya "bu itiraz, ayrılma sebebidir" manasına işarettir.

سَاُنَبِّئُكَ بِتَاْوِیْلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَّلَیْهِ صَبْرًا **"Şimdi sana o sabredemediğin şeylerin içyüzünü haber vereceğim."**

Zâhir cihetinden münker olduğundan sabredemediğin bu olayların batınî durumunu sana haber vereceğim.

79- أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ **"Gemi, denizde çalışan bazı miskinlere aitti."**

Miskinlerden murat, muhtaç olanlardır. Ayet, miskin ifadesinin, bir şeye malik olan, ama malik olduğu şey kendisine yetmeyen kimse hakkında kullanıldığına bir delildir.

Denildi ki: Bunlara **"miskinler"** denilmesi, hükümdarın zorbalığına karşı aciz olmalarından veya on kardeşten beşinin kötürüm hasta olmasındandır.

فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا **"Onu kusurlu kılmak istedim."**

وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا **"Onların ilerisinde her sağlam gemiye zorla el koyan bir hükümdar vardı."**

Normalde **"Onu kusurlu kılmak istedim"** ifadesinin **"Onların ilerisinde her sağlam gemiye zorla el koyan bir hükümdar vardı"** ifadesinden sonra gelmesi gerekirdi. Çünkü, gemiyi ayıplı gösterme niyeti, gasbedilme korkusundan sonradır. Önce ifade edilmesi, ayıplı göstermeye verilen ihtimamı gösterir.

Ayette **"her gemi"**den murat, "kullanılabilir her sağlam gemi" demektir.

80- وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ **"Çocuğa gelince, onun ana-babası mü'min kimselerdi."**

فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا **"Onları bir tuğyan ve küfre sürüklemesinden korktuk."**

Çocuğun anne-babasına tuğyan ve küfrü,

-Onların hukukunu çiğnemesi,

-Aynı evde iki mü'min ve azgın bir kafir olması,

-Anne-babanın çocuğun etkisi altında kalarak dinden dönmeleri,

-O'nun küfür ve tuğyanına hoşgörüyle bakmaları sonucu vebal altında kalmaları gibi durumları ihtiva edebilir.

Hz. Hızırın böyle durumlar olabilmesinden korktuğunu söylemesi, Allahın bildirmesine bağlı bir durumdur.

İbnu Abbastan şöyle nakledilir:

Necdet-i Harurî, İbnu Abba'sa Hz. Peygamber çocukları öldürmekten nehyetmişken, Hz. Hızır'ın çocuğu nasıl öldürdüğünü mektupla sordu. İbnu Abbas şöyle cevap yazdı: "Şayet Hz. Hızır'ın çocuklarla ilgili bildiğini sen de bilirsen, sen de öldürebilirsin."

81- فَاَرَدْنَآ اَنْ يُّبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكٰوةً وَّاَقْرَبَ رُحْمًا **"İstedik ki onların Rabbi onun yerine kendilerine ondan daha hayırlı ve daha çok merhamet eden birini versin."**

İstedik ki, onların Rabbi bu çocuğu onlardan alsın, ona bedel günahlardan ve kötü ahlaktan tertemiz, anne-babasına şefkatli bir çocuk nasip etsin.

Denildi ki: Onların bir kız çocuğu oldu, bu çocukla bir peygamber evlendi. Bunların çocuğu da bir peygamber oldu, Allah bununla bir millete yol gösterdi.

82- وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلٰمَيْنِ يَتِيْمَيْنِ فِى الْمَدِيْنَةِ **"Duvar ise, o şehirde iki yetim çocuğa ait idi."**

وَكَانَ تَحْتَهٗ كَنْزٌ لَّهُمَا **"Duvarın altında onların bir hazinesi vardı."**

Bu duvarın altında, altın ve gümüşten bir hazine vardı. Bir başka ayette altın ve gümüşü depolayanlara yapılan kınama, bunların zekâtını vermeyen ve bunlarla ilgili hakları yerine getirmeyen kimseler hakkındadır.[11]

Denildi ki: Hazineden murat, ilim kitaplarıdır.

Denildi ki: Altından bir levha idi. Bu levhada şunlar yazılmıştı:

"Kadere inananın hüznüne şaşarım.

Rızkın mukadder olduğuna inanıp ta kendini yoran kimseye şaşarım.

Hesaba inanan kimsenin gafletine şaşarım.

Ölüme inananın, ferah içinde olmasına şaşarım.

Dünyanın mahiyetini bilen ve onun insanlara nasıl vefasız olduğunu gören kimsenin nasıl dünya ile mutmain olduğuna şaşarım.

La ilâhe illallah Muhammedün Rasûlullah."

وَكَانَ اَبُوْهُمَا صَالِحًا **"Babaları da salih bir kimse idi."**

Ayetin bu kısmı, Hz. Hızırın bu gayretinin, o zâtın salahati sebebiyle olduğuna bir tenbihtir.

---

11 Bkz. Tevbe, 34

Denildi ki: Bu çocuklar ile ayette bahsi geçen salih ecdatları arasında yedi nesil vardı. Salih olan bu zât, bir seyyah idi ve ismi de Kâşih idi.

فَاَرَادَ رَبُّكَ اَنْ يَبْلُغَا اَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ **"Onun için Rabbin istedi ki, Rabbinden bir rahmet olarak o iki çocuk olgunluk çağlarına ersinler ve hazinelerini çıkarsınlar."**

Yani, ben bu yaptıklarımı, Rabbinden bir rahmet olarak yaptım.

Hz. Hızır, bu üç olayın birincisinde iradeyi kendine nisbet etti. Çünkü gemiyi ayıplı yapma işini bizzat üstlenmişti.

İkincisinde **"İstedik ki"** diyerek hem Allaha, hem de kendine nisbet etti, çünkü çocuğu öldürmek kendine aitti, ama onu bedel yaratılan çocuk Allahın icadıyla yaratıldı.

Üçüncüsünde ise **"Rabbin istedi ki"** diyerek sadece Allaha nisbet etti. Çünkü o iki çocuğun büluğa ermelerinde Hz. Hızırın hiçbir müdahalesi yoktur.

Veya şöyle de değerlendirilebilir: Bunlardan birincisi, zâtında bir şerdir, üçüncüsü hayırdır, ikincisinde ise hayır ve şer karışıktır.

Veya bu üç olayda iradenin farklı kullanılışı, arif kimsenin vasıtalara yönelmesinde hâlinin farklılığını göstermek içindir.

وَمَا فَعَلْتُهٗ عَنْ اَمْرِىْ **"Ve ben bunu kendiliğimden yapmadım."**

Ben, görmüş olduğun bu tasarrufları kendi görüşümle yapmadım, ancak Allahın emriyle ifa ettim.

Bu olaylarda, iki zarar birbiriyle çatıştığında, daha büyüğünden kurtulmak için ehven olanın tercih edilmesi esası açıkça görülmektedir.[12] Bu, önemli bir düsturdur, ancak şeriatler bunun ayrıntılarında farklılık arzeder.

ذٰلِكَ تَاْوِيْلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا **"İşte senin sabredemediğin şeylerin te'vili budur."**

Bu kıssanın pek çok faydaları vardır. Mesela:

-Kişi, kendi ilmiyle gururlanmamalıdır.

-Kişi, hoşuna gitmeyen bir durumu hemen inkâr cihetine gitmemelidir. O olayda, kendi bilmediği bir sır olabilir.

---

12 Ehven-i şer, dinin esaslarından biridir.

-Kişi, devamlı ilim peşinde olmalı ve ilim öğrendiği zâta hürmet etmelidir, önünde tevazu göstermeli, edeple mukabelede bulunmalıdır.

-Hatası olana hatası hatırlatılmalı ve kendisine düzeltmek için fırsat da verilmeli, ama hatada ısrar ederse terk edilmelidir.

203. DERS

Hz. Zülkarneyn

83- وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنْ ذِى الْقَرْنَيْنِ "Bir de sana Zülkarneyn'den soruyorlar."

Zülkarneyn, Faris-Rum hükümdarı olan İskender-i Rumîdir.[13]

Denildi ki: Zülkarneyn, yani "iki karn sahibi"nden murat doğu ve batıdır. Bundan dolayı kendisine "doğunun ve batının sahibi" anlamında "Zülkarneyn" denilmiştir.

Veya ona Zülkarneyn denilmesi, dünyanın iki kısmı olan doğuyu ve batıyı dolaşması sebebiyledir.

Veya böyle denilmesi, O'nun devrinde insanların iki neslinin ortadan kalkmasındandır.

Denildi ki: Saçında iki örgü olduğundan böyle denildi.

Denildi ki: Tacında iki boynuz vardı.

Cesur insana "koç" denilmesi gibi, şecaatinden dolayı Zülkarneyne böyle bir lakap verilmesi muhtemeldir. Sanki, emsali olanlara bu boynuzlarla vurmakta, onlara galip gelmektedir.

Zülkarneynin iman sahibi ve salih bir kimse olduğunda ittifak olmakla beraber peygamberliğinde ihtilaf edilmiştir.

Hz. Peygambere Zülkarneyn hakkında soranlar Yahudiler veya Mekke müşrikleridir, İmtihan etmek niyetiyle bunu sormuşlardı.

قُلْ سَاَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا "De ki: Size ondan bir nebze anlatacağım."

Hitap, suali soranlaradır.

"Ondan" ifadesi Zülkarneyden demektir. Ancak "Allahtan" anlamına da gelebilir. Yani, Allah'tan bir bilgiyle size bahsedeceğim.

84- اِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِى الْاَرْضِ "Şüphesiz biz onu yeryüzünde kudret sahibi kıldık."

---

[13] Aslında Zülkarneynin kim olduğu çok da net değildir. Allahın teyidine mazhar adil bir hükümdar olduğu kesin olmakla beraber nebi mi yoksa veli mi olduğu ihtilaflıdır. Kendisi, dünyanın değişik yerlerine gitmiş, oraları fethetmiş ve gittiği yerlere adalet götürmüştür.

Biz ona yeryüzünde dilediği gibi tasarrufta bulunma imkânı verdik.

وَاٰتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا **"Ve kendisine her şeyden bir sebep verdik."**

Ve ona, dilediği ve yöneldiği şeye kendisini ulaştıracak ilim-kudret ve âlet gibi her türlü sebebi verdik.

85- فَاَتْبَعَ سَبَبًا **"O da bir sebebe tabi oldu."**

Derken mağribe (batıya) ulaşmak istedi de, kendisini oraya ulaştıracak bir sebebe yapıştı.

86- حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِىْ عَيْنٍ حَمِئَةٍ **"Nihayet güneşin battığı yere vardığı zaman, onu** (sanki) **kara balçıklı bir su gözesinde batıyor buldu."**

Ayet metninde geçen **"hamie"** kelimesi "çamurlu" anlamına geldiği gibi "sıcak" anlamına da gelebilir. Bu manalardan birini tercih etmek diğerini reddetmeyi gerektirmez. Çünkü Zülkarneyn'in güneşi batar gördüğü su, her iki özelliği de cem etmiş olabilir. Muhtemelen Zülkarneyn Atlas okyanusuna ulaştı ve ayette tasvir edildiği şekilde güneşi gördü. Çünkü gözünün önünde sudan başka bir şey yoktu. Bundan dolayı ayet, "güneş çamurlu – sıcak bir suda battı" demeyip **"onu** (sanki) **kara balçıklı bir su gözesinde batıyor buldu."** dedi.

وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا **"Bir de bunun yanında bir kavim buldu."**

Denildi ki: Bu kavmin elbiseleri vahşi hayvanların derileriydi ve yiyecekleri de denizin sahile attıkları idi. Bunlar kâfir bir topluluktu. Bundan dolayı Allahu Teâlâ Zülkarneyni onlara azap etmek veya imana davet etmekte muhayyer bıraktı.

قُلْنَا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ اِمَّا اَنْ تُعَذِّبَ وَاِمَّا اَنْ تَتَّخِذَ فِيْهِمْ حُسْنًا **"Ona dedik: Ey Zülkarneyn! Onları ya cezalandırırsın veya onlar hakkında iyi davranırsın."**

Ya küfürlerinden dolayı onları öldür.

Ya da dinin hükümlerini öğreterek onları irşad et.

Denildi ki: Allahu Teâlânın muhayyer bırakması öldürmek ve esir almak arasındadır. Çünkü öldürmeye bedel esir almak bir ihsan sayılır.

87- قَالَ اَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهٗ **"O da dedi: Kim zulmederse, onu cezalandıracağız."**

ثُمَّ يُرَدُّ اِلٰى رَبِّهٖ فَيُعَذِّبُهٗ عَذَابًا نُّكْرًا **"Sonra Rabbine döndürülür, O da onu görülmemiş bir azabla cezalandırır."**

Yani, Zülkarneyn birinciyi değil, ikinci yol olan daveti tercih etti, ve şöyle dedi: Ben davet ettikten sonra her kim küfürde ısrar ile kendine zulmederse veya önceki zulmü olan şirke devam ederse, ben ve benimle beraber olanlar onu dünyada öldürmekle cezalandırırız, sonra da Allah ahirette misli görülmemiş bir şekilde azaplandırır.

88- وَاَمَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهٗ جَزَآءَ ۨالْحُسْنٰى ۚ **"Ama her kim de iman edip salih bir iş yaparsa, kendisine en güzel mükâfat vardır."**

Ama kim de iman eder ve imanın gereği olan iyi işler yaparsa, dünya ve ahirette en güzel mükâfat onun olacaktır.

Allahu Teâlânın Zülkarneyne nidası, şayet o bir peygamberse vahiy yoluyladır. Peygamber değilse de ilhamla veya bir peygamberin diliyledir.

وَسَنَقُوْلُ لَهٗ مِنْ اَمْرِنَا يُسْرًا ۗ **"Ve biz ona emrimizden kolay olanı söyleyeceğiz."**

89- ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا **"Sonra bir sebebe tabi oldu."**

Sonra, doğu tarafına kendini ulaştıracak bir yol tuttu.

90- حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلٰى قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَلْ لَّهُمْ مِّنْ دُوْنِهَا سِتْرًا ۙ **"Güneşin doğduğu yere ulaşınca, onu kendileriyle güneş arasına örtü koymadığımız bir halk üzerine doğar buldu."**

O kavmin elbiseleri veya binaları yoktu. Çünkü toprakları bina yapımına elverişli değildi veya onlar bina yapmak yerine kayalıklardaki oyuklarda yaşamayı tercih etmişlerdi.

91- كَذٰلِكَ ۗ **"İşte böyle."**

İşte, Zülkarneynin durumu, konumunun yüksekliği ve saltanatının genişliği yönü ile böyle vasfettiğimiz şekilde idi.

Veya, Zülkarneyn buradakilere de Mağrip ehline yaptığı muamele gibi muamele yaptı.

وَقَدْ اَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا **"Ve biz onun yanında olan her şeyi kuşatmıştık."**

Biz Onun sahip olduğu orduları, âletleri, silahları ve sebepleri ilmen kuşatmıştık. Hem görülenleri, hem de gizli olanları bilmekteydik.

Ayetten murat, bunların çokluğunu nazara vermektir.

Yani, bunlar o kadar çok idi ki, Latîf- Habîr olan Allahtan başkası bunları kuşatamaz.

92- ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا **"Sonra bir sebebe tabi oldu."**

Sonra, üçüncü bir yol tuttu, doğu ve batıya paralel, kuzeyden güneye doğru gitti.

93- حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لاَ يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلاً **"Nihayet iki sed arasına ulaştığında, onların önünde neredeyse hiç söz anlamayan bir kavim buldu."**

Bundan murat Ermeni ve Azerbaycan dağları arasına kurulan seddir.

Denildi ki: Kuzey bölgesinin sonlarında Türk diyarında iki yüksek dağdır. Bu dağların arkasında Ye'cüc-Me'cüc vardır.

Bunlar dillerinin garabeti ve akıllarının kıtlığından neredeyse hiç söz anlamaz bir topluluktur.

94- قَالُوا يَاذَا الْقَرْنَيْنِ اِنَّ يَاْجُوجَ وَمَاْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِى الْاَرْضِ **"Dediler ki: Ey Zülkarneyn! Ye'cuc ve Me'cuc arzda fesat çıkarıyorlar."**

Bunu, tercümanları aracılığıyla söylediler.

Ye'cüc-Me'cüc, Hz. Nûhun oğlu Yafesin evladından iki kabiledir.

Denildi ki: Ye'cüc Türklerdendir. Me'cüc ise dağ kabilelerindendir.

Bunlar, Arabça asıllı olmayan iki isimdirler.

Bu iki kabile,

-Öldürerek,

-Tahrip ederek,

-Mahsulümüzü telef ederek bizim diyarımızda ortalığı karıştırıyorlar.

Denildi ki: Bunlar bahar geldiğinde ortaya çıkıp yeşil ne varsa yiyorlar, kuru ne varsa yüklenip götürüyorlardı. Hatta denildi ki: İnsanları da yiyorlardı.

فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰٓى اَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا **"Bu durumda, bizimle onlar arasında bir sed yapman için sana bir vergi versek olur mu?"**

Sana haraç versek de bizimle onlar arasında onların bize gelmelerine engel olacak bir sed yapsan.

95- قَالَ مَا مَكَّنِّى فِيهِ رَبِّى خَيْرٌ **"Dedi ki: Rabbimin bana verdikleri daha hayırlıdır."**

Benim sizden gelecek haraca ihtiyacım yok. Rabbimin bana nasip ettiği mal ve saltanat, sizin bana vereceğiniz haraçtan çok daha hayırlıdır.

فَأَعِينُونِى بِقُوَّةٍ **"Ama bana kuvvet yönünden yardım edin de..."**

أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا **"Sizinle onların arasına sağlam bir sed yapayım."**

Siz bana fiilî kuvvetle veya âletlerle yardım edin, sizinle onlar arasında sedden daha büyük ve daha sağlam bir engel yapayım.

96- آتُونِى زُبَرَ الْحَدِيدِ **"Bana, demir kütleleri getirin."**

Onlardan demir kütleleri istemesi, haraç istememesine aykırı bir durum değildir.

حَتَّى إِذَا سَاوَى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا **"Nihayet dağın iki ucunu denkleştirdiği vakit, "Ateş yakıp körükleyin" dedi."**

Dağın iki tarafını demirleri yığarak aynı seviyeye getirince, çalışanlara "körükleyin" dedi.

حَتَّى إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِى أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا **"Demiri bir ateş koru haline getirince, "Bana erimiş bakır getirin, üzerine dökeyim" dedi."**

97- فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ **"Böylece bu seti aşamadılar."**

Yüksekliği ve kaypaklığı sebebiyle Ye'cüc ve Me'cüc bunun üzerine çıkamadılar.

وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا **"Ve de delemediler."**

Katı ve sert oluşu sebebiyle de delemediler.

Denildi ki: Zülkarneyn suya ulaşıncaya kadar temel kazdı. Kaya ve erimiş bakırdan temel yaptı. Aralarına odun ve kömür koyarak demir kütlelerinden seddi bina etti, her iki dağın en yüksek seviyesine kadar yükseltti. Sonra körükler koydu, bunlarla seddi âdeta ateş hâline getirdi, üzerine de

erimiş bakırı döktü. Böylece bunlar birbiriyle karıştı, kaynaştı, yalçın-sert bir dağ halini aldı.

Denildi ki: Zülkarneyn bu seddi kayalardan bina etti. Demirden kancalarla bunları birbirine tutturdu, boşluklarını da erimiş bakırla doldurdu.

98- قَالَ هٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي ۚ **"Dedi ki: Bu Rabbimden bir rahmettir."**

"Bu" ile işaret edilen, yapılan seddir veya bunu yapabilme nimetidir.

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ ۚ **"Rabbimin vaadi geldiği vakit onu dümdüz yapacaktır."**

Vaatten murat, Ye'cüc ve Me'cücün kıyamet alâmeti olarak çıkışı veya kıyamettir.

وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ۖ **"Rabbimin vaadi haktır."**

Zülkarneynin hikâyesi burada bitmektedir.

99- وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ **"O gün biz onları bırakırız, dalga dalga birbirlerine karışırlar."**

Ye'cüc ve Me'cüc seddin arkasından çıktıklarında, kalabalık olmaları sebebiyle denizin dalgaları gibi üst üste kılarız.

Veya bundan murat mahlûkatın kıyametteki durumudur, kıyametin o hengâmesinde, insi-cinni herşey birbirine karışır, denizin dalgaları gibi çalkalanır. Ayetin devamı, bu manayı te'yid eder:

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ **"Sûr'a da üfürülmüştür."**

Kıyametin kopması için sura üfürülmüştür.

فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ۙ **"Böylece onların hepsini bir araya toplamışızdır."**

Biz onları hesaba çekmek ve amellerinin karşılığını vermek üzere bir araya getiririz.

100- وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ۙ **"Ve cehennemi o gün kâfirlere öyle bir arzla gösteririz!"**

101- اَلَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي **"Onların gözleri, benim zikrimden bir örtü içindeydi."**

Onların gözleri benim tekvinî ayetlerime karşı perdeli olduğundan, onları gördüklerinde tevhid ve tazimde bulunmazlardı.

وَكَانُوا لاَ يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا **"Ve işitmeye de tahammül edemiyorlardı."**

Hakka karşı son derece sağır olduklarından zikrimi ve kelâmımı duymazlardı.

Çünkü işitme engelli biri kuvvetle seslenildiğinde bazan bir şeyler duyabilir, ama bunlar sanki bütün bütün manen sağır hâle geldiklerinden bir şey duyamazlar.

102- اَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِى مِنْ دُونِى اَوْلِيَاءَ **"O kâfirler, beni bırakıp da kullarımı dostlar edineceklerini mi sandılar?"**

Ayetteki soru, istifham-ı inkarî türündendir. Yani, onlar öyle zannetmişlerdi.

Melekleri ve Hz. İsayı, kendilerine fayda verecek mabutlar edinmişlerdi.

Veya benim bundan dolayı onlara azap vermeyeceğimi sanmışlardı.

اِنَّا اَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلاً **"Doğrusu biz cehennemi o kâfirlere bir nüzül** (konukluk) **olarak hazırladık."**

Ayette, kâfirler için tehekküm (ince bir alay) vardır.

Nüzül, misafire geldiğinde verilen hafif ikram olduğu cihetle de, bunun devamında çok büyük bir azap olduğuna bir tenbih söz konusudur. Devamındaki azap öyle büyüktür ki, diğer azaplar ona nisbetle küçük kalır.

103- قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالاَخْسَرِينَ اَعْمَالاً **"De ki: Amelleri en çok boşa gidenleri size bildirelim mi?"**

Ayette **"ameller"** ifadesinin çoğul gelmesi,

-Ya çok kimseden bahsedildiğinden,

-Veya her birinin amellerinin farklı farklı olmasındandır.

104- اَلَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Onların dünya hayatında çalışmaları boşa gitmiştir."**

Dünya hayatında küfürleri ve ucupları (amellerini beğenmeleri) yüzünden çalışmaları hep boşa gitmiş, zayi olmuştur. Mesela ruhbanlar... Hem dünyalarını, hem de ahiretlerini kurtaramamışlar, hüsranda kalmışlardır.

وَهُمْ يَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا **"Oysa onlar güzel işler yaptıklarını sanıyorlar."**

Bunlar amellerine güveniyor, kendilerini hak üzere zannediyorlardı.

105- اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ **"İşte onlar, Rabb'lerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr etmişlerdi."**

Ayetlerden murat

-Kur'an ayetleri

-Veya tevhid ve nübüvveti isbat için nasbedilen delillerdir.

"O'na kavuşmayı inkâr etmeleri" ifadesinden murat,

Hakkıyla, olması gerektiği şekliyle öldükten sonra Allaha kavuşmaya inanmamalarıdır.

Veya azabın kendilerine geleceğine inanmamalarıdır.

فَحَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ **"Böylece amelleri boşa gitmiştir."**

Küfürleri sebebiyle bunların amelleri boşa gitti, bunlardan bir sevap elde edemezler.

فَلاَ نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَزْنًا **"Artık kıyamet günü onlara hiçbir önem vermeyiz."**

Onları adam yerine koyup da kendilerine bir kıymet ve itibar vermeyiz.

Veya amelleri boşa gittiği için kendileri için bir mizan koymayız.

106- ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوٓا اٰيَاتِى وَرُسُلِى هُزُوًا **"İnkâr etmeleri, âyetlerimi ve peygamberlerimi alaya almaları yüzünden onların cezası cehennemdir."**

İşte durum böyledir. Onların cezası cehennemdir.

107- اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلاً **"İman eden ve salih ameller işleyenlere gelince, ikram olarak onlar için Firdevs cennetleri vardır."**

Firdevs, cennetin en üst derecesidir. Kelime itibarıyla, üzüm ve hurma dolu bahçe anlamındadır.

108- خَالِدِينَ فِيهَا **"Orada ebedî olarak kalacaklar."**

لاَ يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلاً **"Oradan hiç ayrılmak istemezler."**

Hallerinden memnun olduklarından bir değişiklik aramazlar. Çünkü daha güzeli yoktur ki nefisleri o tarafa meyletsin.

Bu cümlenin, cennetin ebediliğini te'kid etmesi de caizdir.[14]

109- قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي **"Deki: Eğer Rabbimin kelimeleri için deniz mürekkep olsa, Rabbimin kelimeleri tükenmeden deniz tükenirdi."**

"Rabbimin kelimeleri" ifadesinden murat, Onun ilim ve hikmet kelimeleridir.

Denizlerin Allahın sözlerini yazmaya yetmemesi şundandır: Çünkü, her cisim sonludur. Allahın ilmi sonsuz olduğu gibi, kelimeleri de öyledir, gayr-ı mütenahidir.

وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا **"Velev bir mislini daha yardımcı getirsek bile."**

Mevcut denizlere yardım olarak bir mislini de getirsek, yine de Rabbimin kelimelerini yazmakla bitiremezler.

Çünkü sonlu şeyleri bir araya getirdiğimizde bunlar yine sonlu olurlar. Hatta vücut sahasında ne kadar cisim varsa, bunlar ancak sonlu olurlar, bunların boyutlarının sonlu olduğuna katî deliller vardır.

Şüphesiz, sonsuz olana karşı sonlu olan bitmeye mahkûmdur.

Sebeb-i Nüzûl

Yahudiler şöyle demişlerdi: "Kitabınızda **"Kime hikmet verilmişse, şüphesiz ona çokça hayır verilmiş demektir."** (Bakara, 269) ayeti var. Hem de **"Ve size ilimden ancak az bir şey verildi."** (İsra, 85) ayeti. Bu nasıl oluyor?"

Onların sorusu üzerine bu ayet nazil oldu.

110- قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ **"De ki: Ben de ancak sizin gibi bir beşerim."**

Ben de sizin gibi insanım, Rabbimin kelimelerini kuşattığımı iddia etmiyorum.

---

[14] Yani, onların bulunduğu bu ebedilik hâlinde bir değişiklik olmaz, hep böyle devam ederler.

يُوحٰى اِلَيَّ اَنَّمَا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ **"Bana ilâhınızın ancak bir ilâh olduğu vahyolunuyor."**

Benim sizden farkım, bana vahiy gelmesidir.

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهٖ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحًا **"Onun için her kim Rabbine kavuşmayı arzu ederse, salih bir amel işlesin."**

Artık kim Allaha güzel bir şekilde kavuşmayı umuyor veya kötü bir şekilde kavuşmaktan korkuyorsa, Allahı razı edeceği salih bir amel yapsın.

وَلاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖ اَحَدًا **"Ve Rabbine yaptığı ibadete hiçbir şeyi ortak etmesin."**

Amelinde riya (gösteriş) yaparak veya bunun mukabilinde insanlardan bir beklenti içinde olarak ibadetinde şirke düşmesin.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Cündüb Bin Züheyr, Hz. Peygambere şöyle dedi: "Ben ameli Allah için yapıyorum. Ama amelimin başkaları tarafından bilinmesi de hoşuma gidiyor." Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: "Şüphesiz Allah, kendisine başkalarının şerik kılındığı şeyi kabul etmez!"

Ardından Hz. Peygamberi tasdik olarak bu ayet indi.

Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir: "Küçük şirkten kaçının!"

Dediler: "Küçük şirk nedir?"

Hz. Peygamber cevap verdi: "Riya!"

Ayet, ilim ve amelin hülasasını cem etmiştir. Bunlar da

1-Tevhid,

2-Taatte ihlâs.

Hz. Peygamberden şöyle nakledilir:

"Kim yattığında Kehf sûresini okursa yatağında Mekke'ye doğru parlayan bir nur olur. Melekler, o kimse yatağından kalkıncaya kadar kendisine dua ederler. Şayet Mekkede yatmışsa, yatağından Beyt-i Mamura doğru parlayan bir nur olur. O kimse uyanıncaya kadar melekler kendisine dua ederler."

Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir:

"Kim Kehf sûresinin son kısmından okusa, baştan aşağıya nurla dolar. Kim de tamamını okusa, o kimse için arzdan semaya kadar nur olur."

MERYEM SÛRESİ

Meryem Sûresi Mekkî olup doksan sekiz ayettir.

204. DERS

Hz. Zekeriya'nın Duası

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- كٓهٰيٰعٓصٓ **"Kef, He, Ye, Ayn, Sâd."**

2- ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا **"Bu, Senin Rabbinin, kulu Zekeriyya'ya olan rahmetini zikridir."**

3- اِذْ نَادٰى رَبَّهُ نِدَآءً خَفِيًّا **"Hani O, Rabbine gizlice nida etmişti."**

Çünkü Allah nezdinde gizli ve cehrî olan birdir.[1]

Başkalarının duymayacağı şekilde yapılan dua daha kaliteli bir ibadettir, ihlâsa daha uygundur.

Hz. Zekeriya'nın duayı hafif bir sesle yapması, yaşlı bir hâlde iken çocuk talebinde bulunması duyulsa, ayıplanma endişesinden de olabilir.

Veya durumlarını beğenmediği akrabalarının duasına muttali olmasından korktuğu için böyle sessiz dua etmiştir.

Veya yaşlılıktan gelen zafiyet, sesini kısmıştır.

Hz. Zekeriya bu duayı yaptığında yaşlılığı kati olmakla beraber yaşının kaç olduğu hususunda altmış, yetmiş, doksan dokuz gibi farklı açıklamalar vardır.

4- قَالَ رَبِّ اِنِّى وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّى **"Dedi: Ey Rabbim! Şüphesiz benim kemiğim zayıflayıp gevşedi."**

"Kemiğim zayıfladı" demesi, bedenin direği ve temel yapısının kemikler olmasındandır. Ayrıca, en sağlam yapı olan kemiğinin zayıflamasını ifade ederek çok zayıf düştüğünü anlatmıştır. Çünkü kemik zayıf düşünce, diğerleri daha da zayıf hâle gelmiş demektir.

"Kemiklerim" demek yerine tekil söylemesi, cins ifade etmesindendir.

وَاشْتَعَلَ الرَّاْسُ شَيْبًا **"Ve baş ihtiyarlıkla tutuştu."**

Ateşin kıvılcımları bir yere düştüğünde bulunduğu yerde parlaklık meydana gelir ve bu kıvılcımlar gittikçe etrafa yayılır, her tarafı kaplar. İhtiyarlık

---

[1] Allah her iki durumda da yapılan nidayı duyar.

alâmeti olan beyaz kılların başta meydana getirdiği parlaklık ve gittikçe başın her tarafını kuşatması da buna benzer.

Hz. Zekeriya, gayet beliğ bir şekilde bu hâlini arzederken,

-Bu hâli istiare yoluyla anlattı, saçın beyazlıkla tutuşmasını başına nisbet etti.

-Maksadını izah için, bu tutuşmanın ihtiyarlık yönüyle olduğunu söyledi.[2]

-"Başım" demek yerine **"baş"** demekle yetindi. Böyle demesiyle onun başının bembeyaz hâle geldiği anlaşılacağından ayrıca kayıt getirmedi.

وَلَمْ اَكُنْ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا **"Ve Sana dua etmekte de ey Rabbim, hiçbir zaman mahrum olmadım."**

Bilakis Sana her ne zaman dua ettimse bana icabet ettin.

Hz. Zekeriyanın böyle demesi, dualarının önceden beri hep kabul edildiğini nazara vererek bunun da kabulünü istemek içindir.

Ayrıca, böyle demesinde, her ne kadar yaşlı hâlde çocuk talebinde bulunmak alışılmış bir şey değilse de, Cenab-ı Hakkın kendisine icabetinin alışılmış bir durum olduğuna tenbih vardır. Cenab-ı Hak, daima duasına icabet etmeye Onu alıştırmış ve bunun da gerçekleşeceğine dair ümitlendirmiştir. Kerîm olan zatın, ümit verdiği kimseyi eli boş döndürmemesi beklenir.

5- وَاِنِّى خِفْتُ الْمَوَالِىَ مِنْ وَرَآءِى **"Çünkü ben, ardımdaki yakınlardan korktum."**

Yakınlarından murat, amca çocuklarıdır. Bunlar, şerli kimselerdi, bunların kendi yerine geçip ümmete iyi davranmamalarından ve dini asıl mecrasından çıkarıp değiştirmelerinden korktu.

"Ardımdaki" ifadesi, ölümümden sonra demektir. Ayette geçen **"mevâli"** kelimesi, "benden sonra benim yerime geçecek kimseler" anlamına da gelebilir.

وَكَانَتِ امْرَاَتِى عَاقِرًا **"Hanımım da kısır bulunuyor."**

فَهَبْ لِى مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا **"Onun için katından bana bir çocuk ihsan et."**

Çünkü böyle bir şey, ancak Senin lütfundan ve kemâl-i kudretinden ümit edilir. Yoksa ben de hanımım da çocuk sahibi olmaya uygun değiliz.

---

2 Yani, sadece "baş tutuştu" deseydi hangi yönden tutuştuğu anlaşılmazdı.

6- يَرِثُنِى وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوبَ ۖ **"Ta ki bana mirasçı olsun, Al-i Yakuba da mirasçı olsun."**

Bundan murat din ve ilim noktasından varis olmaktır. Çünkü peygamberler mal mirası bırakmazlar.

Bundan murat, Hz. Zekeriyanın Mescid-i Aksa ile ilgili görevi de olabilir.

Âl-i Yakubtan murat, Hz. İshakın oğlu olan Hz. Yakubun neslidir. Yakubun Hz. Zekeriyanın bir kardeşi olduğunu söyleyenler de oldu.

وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا **"Ya Rabbi, sen onu rızana kavuştur."**

Söz ve amel olarak ondan razı ol.

7- يَا زَكَرِيَّا اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامِ اسْمُهُ يَحْيٰى ۙ **"Ey Zekeriyya! Şüphesiz biz sana Yahya isminde bir çocuğu müjdeliyoruz."**

Bu, Cenab-ı Haktan O'nun nidasına bir cevaptır ve duasının kabul edildiğini vaat etmektir.

Cenab-ı Hakkın, doğacak çocuğu ismiyle bildirmesi, Hz. Yahya için bir teşriftir.

لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا **"Bundan önce ona hiçbir adaş yapmadık."**

Bunda, duyulmamış isimlerle isimlendirmenin, isimlendirilen şeyin şanını yükseltmek olduğuna bir delil vardır.

Hz. Yahyaya bu ismin verilmesi,

-Annesinin rahminin Onunla hayat bulmasından,

-Veya Allahın dininin O'nun davetiyle ihya edilmesindendir.

8- قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِى غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَاَتِى عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا

"Zekeriyya dedi: Ya Rabbi! Karım kısır, ben de son derece kocamışken nasıl çocuğum olabilir?"

Hz. Zekeriya, çocuğu verecek olanın Cenab-ı Hakkın kemâl-i kudreti olduğunu ve tahkik edildiğinde sebeplerin hükmünün geçersiz olduğunu itiraf etmekle beraber, kendisi gibi bir pir-i faniden ve hanımı gibi yaşlı ve kısır bir kadından çocuk olmasını hayretle karşıladı.

9- قَالَ كَذٰلِكَ ۚ **"Dediğin gibidir" dedi."**

Bundan dolayı doğrudan Cenab-ı Hak veya müjdeyi veren melek O'nu tasdikle beraber şuna da dikkat çekti:

Evet, durum dediğin gibi.[3]

قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ **"Rabbin buyurdu ki: O bana kolaydır."**

Vaat ettiğim gibi, size bir çocuk vermek bana kolaydır. Yapmayı murat ettiğim şeylerde sebeplere muhtaç değilim.

وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا **"Nitekim bundan önce seni yarattım, hâlbuki sen hiçbir şey değildin."**

Sen bir şey değilken, hatta tamamen yok iken seni yaratmıştım.

Ayette, madum olanın bir şey olmadığına bir delil vardır.

10- قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيٓ اٰيَةً **"Dedi: Ya Rabbi! Bana bir alâmet ver."**

Ya Rabbi, beni müjdelediğin şeyin vukuunu kendisiyle bileceğim bir alâmet bana ver.

قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا **"Allah dedi: Senin alâmetin, sapasağlam olduğun halde üç gece insanlarla konuşamaz hale gelmendir."**

Bunun alâmeti, lâl ve dilsiz olmadığın halde sapasağlam iken üç gece insanlara bir şey söyleyememendir.

Âl-i İmran sûresinde bu konu anlatılırken **"üç gündüz"** diye ifade edilmişti. Buradan anlaşılıyor ki insanlarla konuşmaktan men edilmesi, zikir ve şükre kendini vermesi, üç günün hem gündüzlerinde, hem de gecelerinde devam etti.

11- فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوْا بُكْرَةً وَّعَشِيًّا **"Nihayet** (birgün konuşamayınca) **mihrabdan kavminin karşısına çıktı da onlara "Sabah ve akşam** (Rabbinizi) **tesbih edin" diye vahyetti** (işarette bulundu)**."**

"Mihrap"tan murat namaz kıldığı yer veya oda olabilir.

Başka ayette **"ancak remzen konuşabilirsin"** (Al-i İmran, 41) denilmesinden anlaşıldığı üzere, burada ayetin metninde geçen **"vahiy"** kelimesi "işaret etmek" anlamındadır.

---

[3] Normal şartlarda bu durumda çocuk olmaz. Bu, Allahın kainattaki **"sünnetullah, âdetullah"** denilen kanunlarına aykırıdır. Ama Allahın bu kanunlarında **"şüzuzat"** denilen sıra dışı fevkalâde durumlara da yer vardır.

Denildi ki: Onlara tavsiyesini yere yazarak söyledi.

Belki de hem kendi tesbihte bulunmak, hem de kavmine kendisiyle beraber tesbih etmelerini söylemekle görevliydi.

12- يَا يَحْيٰى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ **"Ey Yahya! Kitabı kuvvetle al."**

Hz. Yahya'ya da şöyle dedik: Tevratı tam bir ciddiyetle al.

وَاٰتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا **"Ve daha çocukken ona hikmet verdik."**

Daha çocuk iken kendisine hikmet ve Tevratı anlamayı nasip ettik.

Denildi ki: Bundan murat nübüvvettir. Allah, daha çocukluğunda O'nun aklını muhkem kıldı ve kendisine peygamberlik verdi.

13- وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكٰوةً **"Hem de katımızdan bir merhamet ve arınmışlık verdik."**

Hem anne-babasına, hem de başkalarına karşı Ona nezdimizden bir şefkat verdik.

"Arınmışlık"tan murat, O'nun günahlardan tertemiz olması veya Allahın O'nu anne-babasına hibe etmesidir.

Veya bundan murat, Allahın O'na imkân verip insanlara sadaka vermeye muvaffak kılmasıdır.

وَكَانَ تَقِيًّا **"Ve O, çok takva sahibi idi."**

İtaatkârdı, günahlardan kaçınırdı.

14- وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ **"Anne - babasına karşı hürmetkârdı."**

وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا **"Zorba ve isyankâr değildi."**

Rabbine veya anne- babasına karşı isyankâr bir zorba değildi.

15- وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا **"Ve doğduğu gün, öleceği gün ve dirileceği gün ona selam olsun."**

Şeytan Âdemoğullarına doğdukları gün dokunup ağlatmasına mukabil, doğduğu günde O'na Allahtan selâm olsun, selamette kalsın.

Öldüğü gün kabir azabından sâlim kalsın.

Kıyamette de cehennem ateşinden selâmet bulsun.

205. DERS

Hz. Meryem ve Hz. İsa

16- وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ مَرْيَمَ **"Kitapta Meryemi de an."**

"Kitap"tan murat, Kur'andır. Kur'anda Meryemin kıssasını anlat.

اِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ اَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا **"Hani o, ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti."**

Beyt-i Makdisin doğu tarafına çekilmişti. Bundan dolayı Hristiyanlar doğuyu kıble edindiler.

17- فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا **"Sonra onlarla kendisi arasında bir perde koymuştu."**

Denildi ki: Kendini setredecek bir sütre edinmiş, hayızdan yıkanmak için oturmuştu. Hayız zamanında Mescidden teyzesinin evine gider, temizlendiğinde yine Mescide dönerdi.

فَاَرْسَلْنَآ اِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا **"Biz ona ruhumuzu gönderdik de ona düzgün bir beşer** (insan) **şeklinde temessül etti."**

İşte tam yıkanma esnasında Hz. Cebrail, konuşmasına ünsiyet edebilmesi için düzgün kametli genç biri olarak kendisine temessül etti.

18- قَالَتْ اِنِّى اَعُوذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ اِنْ كُنْتَ تَقِيًّا **"Meryem dedi: Eğer müttaki biri isen, ben senden Rahmâna sığınırım."**

Eğer Allahtan korkuyorsan, ben senden Rahmâna sığınıyorum, bana bir şey yapma.

Bununla, daha etkili bir anlatım da kastedilmiş olabilir. Yani, "müttaki, sakınan biri olduğunda Senden Allaha sığınırım. Eğer böyle değilsen nasıl sığınmam ki?"

19- قَالَ اِنَّمَآ اَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِاَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا **"Dedi: Ben, ancak sana zeki** (temiz) **bir çocuk bağışlamak için, Rabbinin elçisiyim."**

Ben, sığınmış olduğun Rabbinin elçisiyim.

Taraf-ı ilâhîden hibe edilecek bu çocuğun **"zeki"** olması

-Günahlardan tertemiz olmasını,

-Hayır üzere büyümesini, yani bir yaştan diğerine hep hayır ve salah üzere ilerlemesini ifade eder.

20- قَالَتْ اَنّٰى يَكُونُ لِى غُلَامٌ "Meryem dedi: Benim nasıl çocuğum olabilir?"

وَلَمْ يَمْسَسْنِى بَشَرٌ "Bana hiçbir insan dokunmamıştır."

وَلَمْ اَكُ بَغِيًّا "Ve ben zinakâr biri de değilim."

Bundan murat, helâl yoldan, yani evlilik yoluyla cinsel ilişkisi olmadığını kinaye yollu ifade etmektir. Helâl olmayan yoldan beraberlik için başka kelimeler kullanılır. Ayetin devamında **"Ve ben zinakâr biri de değilim"** denilmesi, bunu kuvvetlendirmektedir.[4]

21- قَالَ كَذٰلِكِ ۚ "Dediğin gibidir" dedi."

قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَىَّ هَيِّنٌ ۚ "Ancak Rabbin dedi ki: Bu, bana pek kolaydır."

وَلِنَجْعَلَهٗٓ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا ۚ "Hem onu insanlara bir mu'cize ve nezdimizden bir rahmet kılacağız."

Bu bizim kemâl-i kudretimize bir alâmet ve delil olacak. Ayrıca kullara bir rahmet olacak, O'nun irşadıyla hidayete erecekler.

وَكَانَ اَمْرًا مَقْضِيًّا "Hem, bu önceden hükme bağlanmış bir iştir."

Allahın ezelde hükmü böyle idi.

Veya Levh-i Mahfuzda bu böyle takdir edildi, proğramlandı.

Veya bir ayet ve rahmet olması cihetiyle, böyle hükmedilmeye ve icra edilmeye layık idi.

22- فَحَمَلَتْهُ "Böylece hamile kaldı."

Böylece İsa'ya hamile kaldı. Hamilelik süresiyle ilgili onyedi ay, altı ay, sekiz ay gibi farklı açıklamalar vardır.

Denildi ki: Bir saat (kısa bir süre) hamile kaldı, ardından çocuğu dünyaya getirdi. Kendisi onüç yaşındaydı.

فَانْتَبَذَتْ بِهٖ مَكَانًا قَصِيًّا "Ve hamile haliyle uzak bir yere çekildi."

---

[4] Yani, benim ne meşru ne de gayr-ı meşru bir beraberliğim olmadı ki çocuk sahibi olayım.

Çocuk karnında olduğu halde, ailesinden uzakta dağın arkasında bir yere çekildi.

23- فَاَجَآءَهَا الْمَخَاضُ اِلٰى جِذْعِ النَّخْلَةِ **"Sonra doğum sancısı onu bir hurma dalına tutunup dayanmaya zorladı."**

Hurma dalının yanına gitmesi, onunla kendini setretmek ve doğum anında ondan kuvvet almak içindi.

Bu kuru bir hurma ağacı idi. Başı da yoktu, yeşilliği de. Mevsim ise kış idi.

Ayette hurma ağacının elif-lâmlı gelmesi, ya cins ifade eder veya bunun belli bir hurma ağacı olduğunu gösterir. Buna göre o civarda ondan başka hurma ağacı olmadığı ve insanlarca kolayca bilindiği anlaşılır.

Belki de Allahu Teâlâ ayetlerinden ona göstermek, kalbini mutmain kılmak, ayrıca kadınlara doğum sonrasında faydalı olan hurmanın meyvesinden yemeye iştahı olması için oraya gitmesini ilham etti.

قَالَتْ يٰلَيْتَنِىْ مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَّنْسِيًّا **"Keşke dedi, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim."**

Büsbütün unutulsam, kimsenin hatırına gelmeseydim.

Hz. Meryemin ölümü temenni etmesi,

-İnsanlardan utandığından,

-Ve kınamalarından korkmasındandı.

24- فَنَادٰىهَا مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِىْ **"Meryem'e, aşağı tarafından şöyle seslendi: Sakın üzülme."**

Ona alt tarafından konuşan Hz. İsadır. Cebrail olduğu da söylendi.

قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا **"Rabbin alt tarafında bir dere kıldı."**

Ayette geçen "Seriyy" kelimesi "dere" anlamındadır. "Seçkin bir zât" anlamında Hz. İsa'ya işaret de olabilir.

25- وَهُزِّىْٓ اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسٰقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا **"Hurma dalını kendine doğru silkele, üzerine olgun taze hurmalar dökülsün."**

Rivayete göre, bu hurma ağacı kuru idi, başı ve meyvesi yoktu. Mevsim ise kış idi. Hz. Meryem ağacın dalını kendine doğru çekip silkeledi, Allahu Teâlâ o kuru ağaca hem baş, hem dallar, hem de taze hurma verdi. Hz. Meryem, kendisinin masumiyetine delâlet eden bu mu'cizeleri görmekle

teselli buldu. Çünkü gayr-i meşru ilişkide bulunan birine böyle şeyler gösterilmesi söz konusu olamaz.

Ayrıca bu durum Hz. Meryeme şu kanaati verdi: Kış mevsiminde kuru hurma ağacından meyve ikramına kâdir olan bir Zat, erkek olmadan O'ndan çocuk yaratmaya da kâdirdir.

26- فَكُلِى وَاشْرَبِى وَقَرِّى عَيْنًا **"Artık ye, iç, gözün aydın olsun."**

Ağaçtan düşen hurmalardan ye, su arkındaki sudan da iç. Gönlünü hoş tut, Seni üzen şeyi gönlünden at.

"**Ye, iç**" ifadesinden murat, "taze hurmadan ye, ondan elde edilen suyundan da iç" manası da olabilir.

فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًا فَقُولِى إِنِّى نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا **"Eğer beşerden** (insanlardan) **birini görürsen şöyle de: Ben Rahmâna bir oruç adadım."**

Oruçtan murat, "sükût" yani konuşmama orucudur.

Veya oruçlarında konuşmuyor da olabilirler.

فَلَنْ اُكَلِّمَ الْيَوْمَ اِنْسِيًّا **"Onun için bugün hiçbir kimseyle konuşmayacağım."**

Ancak meleklere konuşur, Rabbime münacat ederim.

Denildi ki: Oruç adadığını onlara işaret ile haber verdi.

Kendisine bunun emredilmesi, onlarla mücadeleye girmemesi ve Hz. İsanın kelâmıyla yetinilmesi içindi. Çünkü Hz. İsa'nın konuşması, meselenin çözümü anlamına gelmekteydi.

27- فَاَتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا تَحْمِلُهٗ **"Sonra onu yüklenerek kavmine geldi."**

Nifastan (lohusa döneminden) temizlendikten sonra kucağında çocuğuyla beraber kavminin yanına geldi.

قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا **"Dediler: Ey Meryem! Doğrusu sen çok çirkin bir şey yaptın."**

28- يَا اُخْتَ هٰرُونَ **"Ey Harun'un kız kardeşi!"**

"Harun"dan murat Hz. Harun'dur, Hz. Meryemin ecdadı O'na dayanıyordu. Aralarında bin sene vardı.

Denildi ki: Harundan murat, o zamanda yaşayan kötü veya salih bir

adam da olabilir. Hz. Meryemi kötü adama benzetmeleri dalga geçmek içindir. Salih kimseye benzetmeleri de, daha önceden O'ndan görmüş oldukları salahat sebebiyledir.

مَا كَانَ اَبُوكِ امْرَاَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ اُمُّكِ بَغِيًّا ع **"Baban kötü bir adam değildi, annen de iffetsiz bir kadın değildi."**

Bu ifadeleri, Hz. Meryemin getirdiği çocuğun çok garip bir şey olduğunu başka bir ifadeyle söylemektir. Ayrıca, salih kimselerin evlâdından meydana gelecek çirkin işlerin çok daha çirkin olduğuna bir tenbihtir.

29- فَاَشَارَتْ اِلَيْهِ ۟ **"Bunun üzerine ona işaret etti."**

"Onunla konuşun" diye İsa'ya işaret etti.

قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِى الْمَهْدِ صَبِيًّا **"Dediler: Beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?"**

Beşikteki çocukla akıllı birinin konuştuğuna hiç şahit olmadık.

30- قَالَ اِنِّى عَبْدُ اللّٰهِ ۟ **"(İsa) dedi: Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum."**

Allahu Teâlâ O'nu bu şekilde konuşturdu. Bunda, O'nun rububiyetini iddia edenlere bir red vardır.

اٰتَانِىَ الْكِتَابَ **"O bana kitabı verdi."**

Kitaptan murat, İncildir.

وَجَعَلَنِى نَبِيًّا ۙ **"Ve beni bir peygamber kıldı."**

31- وَجَعَلَنِى مُبَارَكًا اَيْنَ مَا كُنْتُ ۖ **"Nerede olursam olayım beni mübarek kıldı."**

Beni çok faydalı, hayrı öğreten biri yaptı.

"Beni bir peygamber kıldı...." ifadesinde ve devamında fiilin geçmiş zaman sığasıyla söylenmesi,

-Ya, bunun ilâhî kaderde böyle takdir edilmesinden,

-Veya vukuu muhakkak olan şeylerin sanki vâki gibi anlatılmasındandır.

Denildi ki: Allah O'nun aklını kâmil yaptı ve daha çocukken peygamber kıldı.

وَاَوْصَانِى بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَيًّا **"Hayatta bulunduğum müddetçe namazla ve zekatla emretti."**

Zekâttan murat malın zekâtı olabilir. Buna göre, imkânı olduğunda zekâtla mükellef kılınmıştır.

Veya nefsini rezil şeylerden temiz kılmakla emredilmiştir.

32- وَبَرًّا بِوَالِدَتِى **"Beni anneme hürmetkâr kıldı."**

وَلَمْ يَجْعَلْنِى جَبَّارًا شَقِيًّا **"Ve beni zorba - isyankar yapmadı."**

33- وَالسَّلَامُ عَلَىَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ اَمُوتُ وَيَوْمَ اُبْعَثُ حَيًّا **"Ve doğduğum gün, öleceğim gün ve dirileceğim gün bana selam olsun."**

Hz. Yahya hakkında da benzeri ifadeler geçmişti.

"Selâm" ifadesinin elif-lâmlı gelmesi, "selâm" denildiğinde hatıra gelen manayı bildirmesi içindir. Ama daha da zahir olan, selam cinsini (her türlü selâmı) göstermesidir.

Bunda, Hz. İsanın düşmanlarına bir tariz vardır. Çünkü her türlü selâmı kendisi için kılınca, selâmın zıddının da düşmanlarına olmasını tariz yoluyla söylemiş olmaktadır. Benzeri bir tarizi şu ayette görürüz: **"Selam, hüdaya uyanlara olsun."** (Taha, 47)

"Ve doğduğum gün, öleceğim gün ve dirileceğim gün bana selam olsun" ifadesinde, ilâhî azabın ise dini yalanlayan ve ondan yüz çevirenlere olmasını nazara vermek vardır.

34- ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ **"İşte Meryemoğlu İsa!"**

İşte, vasıfları anlatılan Meryem oğlu İsa budur. O, Hristiyanların vasfettiği gibi değildir.

Ayet, en beliğ bir şekilde ve delilli bir tarzda, Hz. İsanın onların vasfettiği gibi olmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü onların vasıflarının tam zıddıyla mevsuf olduğunu bildirdi. Ardından da, onların vardığı hükmün aksini ifade ile "Meryem oğlu İsa" dedi.[5]

قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِى فِيهِ يَمْتَرُونَ **"Hakkında ihtilaf edip durdukları kavl-i hakk."**

İşte bu, kendisinde asla şüphe olmayan hak sözdür.

---

5 Çünkü onlar -haşa- "Allah'ın oğlu" diyorlardı.

Zamir, önceki ayete veya kıssanın tamamına râci olabilir.

Denildi ki: **"kavl-i hak"** ifadesi Hz. İsanın sıfatıdır, veya O'ndan bedeldir. Manası da "Allahın kelimesi"dir."

Hz. İsa, hakkında şüpheler olan ve tartışılan bir şahsiyettir. Yahudiler O'na "sihirbaz", Hristiyanlar ise "Allahın oğlu" dediler.

35- مَاكَانَ لِلّٰهِ اَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ **"Allah'ın bir çocuk edinmesi asla söz konusu olamaz."**

سُبْحَانَهُ **"O, bundan münezzehtir."**

Ayet, Hristiyanları bir tekziptir ve onların iftiralarından Cenab-ı Hakkı bir tenzihtir.

اِذَا قَضٰى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ **"O, bir şeyin olmasını dilerse, ona sadece "ol" der, o da oluverir."**

Ayetin bu kısmı da onları susturmaktır. Çünkü "ol" emriyle dilediği şeyi icad eden bir Zat, "bir dişiyi hamile ederek çocuk sahibi olmaya muhtaçtır" şeklindeki iddialardan münezzehtir.

36- وَاِنَّ اللّٰهَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ **"Şüphesiz Allah, Rabbim ve Rabbinizdir."**

فَاعْبُدُوهُ **"O halde Ona ibadet edin."**

هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ **"İşte dosdoğru yol budur."**

Bunun tefsiri Âl-i İmranda geçmişti.[6]

37- فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ **"Ama ahzab** (firkalar) **kendi aralarında ihtilafa düştüler."**

"Ahzab", yani gruplardan murat Yahudi ve Hristiyanlardır. Hristiyanların kendi içinde fırkaları da olabilir. Hristiyan mezheplerinden Nasturiyye şöyle dedi: Hz. İsa, Allahın oğludur.

Yakubiler şöyle dediler: Hz. İsa Allahtır, arza indi, sonra semaya yükseldi.

Milkaniyye ise dediler: Hz. İsa, Allahın kulu ve elçisidir.

---

6 Bkz. Al-i İmran, 51.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ **"Büyük bir günün meşhedinden kâfirlerin vay haline!"**

"Büyük bir günün meşhedi"nden murat kıyamet günüdür. O günde şahitler, dehşet verici hâller, hesaba çekilmek ve ceza görmek olacaktır.

Veya bundan murat, o hesap gününde insan aleyhinde şahitlerin olmasıdır. Yani, melekler, peygamberler, kendi dilleri ve azaları küfür ve fısklarına şehadet edecektir.

Denildi ki: Bundan murat, onların Hz. İsa ve annesi hakkında şehadette bulundukları gündür.

38- أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا **"Bize gelecekleri gün, neler işitecekler, neler görecekler!"**

Bize gelecekleri o hesap günü, onların kulakları neler duyacak ve gözleri neler görecek! Dünyada sağır ve kör iken o günde duyduklarına ve gördüklerine şaşırıp kalacaklar.

Veya bundan murat, o gün işitecekleri ve görecekleri şeylerle tehdid etmektir.

Denildi ki: Ayet, Hz. Peygambere "o günün hâllerini ve başlarına gelecekleri bildirmesi için "onlara duyur ve göster" anlamında emirdir.

لَٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ **"Fakat o zalimler bugün apaçık bir dalalet içindeler."**

Ayette "onlar" demek yerine **"o zalîmler"** denilmesi, kendilerine fayda verecek zamanda dinlemek ve bakmaktan gafletleri sebebiyle nefislerine zulmettiklerini hissettirmektir.

Ayet onların bu gafletli hâllerini **"apaçık bir dalalet"** olarak tescil etmektedir.

39- وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ **"İşin bitmiş olacağı pişmanlık günü ile onları uyar."**

"Pişmanlık günü" kötülerin kötülüklerine, iyilerin de az iyilik yaptıklarına pişman olacakları gündür.

Artık o gün hesap görülmüş, cennet ehli cennete, cehennem ehli cehenneme gönderilmiştir.

وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ **"Ama onlar hâlâ gaflet içindeler."**

وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ **"Ve onlar iman etmezler."**

Ayetin bu kısmı onların hâlini beyan eder. Yani, onlar gafil, imandan uzak bir haldeler, onları uyar. Bu durumda, burada uyarmanın hikmeti de beyan edilmektedir.[7]

40- إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا **"Şüphesiz biz yeryüzüne ve üzerindekilere varis oluruz."**

وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ **"Ve onlar bize döndürüleceklerdir."**

O hesap günü geldiğinde arza ve üzerinde olanlara Biz varis oluruz. Arz üzerinde ne malları kalır ne de saltanatları, hatta ne de kendileri...

Veya arzı ve üzerinde olanları öldürür helak ederiz, varisin geride kalanlara mirasçı olması gibi, arz ve üzerindekilerin hepsini biz alırız.[8]

---

[7] Nasıl ki doktor hastalarla ilgilenir, onları tedaviye çalışır. Onların acınacak hâli, doktoru vazifeye sevkeder. Onun gibi, her peygamber ümmetinin doktorudur. Gaflet, dalalet, imansızlık gibi hâller ise manevi hastalıklardır. Böyle olunca, peygamberin ve peygamber varisi âlimlerin insanları uyarmaları, dünyada görevlerinin ne olduğunu, ahirette hesaba çekileceklerini hatırlatmaları gerekir.

[8] Gerçekte mülk ve saltanat daima Allahındır. Ama hayat devam ederken insanlar kendilerini mal ve mülk sahibi zannederler. Kıyamet koptuğunda kimsenin gerçek anlamda mülkü, saltanatı olmadığı gayet açık bir şekilde anlaşılır. Ayet, haşmetli bir üslûpla bu gerçeğe dikkat çekmektedir.

206. DERS

Hz. İbrahim Ve Babası

41- وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ اِبْرٰهِيمَ **"Kitapta İbrahim'i de an."**

اِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا **"Şüphesiz ki o, sıddık** (özü, sözü doğru) **bir peygamberdi."**

Hz. İbrahimin sıddık olması, daima doğruluğu esas almasından, Allahın gaybî olarak bildirdiği şeyleri, ayetlerini, kitaplarını ve peygamberlerini can ı gönülden tasdiki cihetiyledir.

42- اِذْ قَالَ لِاَبِيهِ **"Hani O, babasına şöyle demişti:"**

يَا اَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لاَ يَسْمَعُ وَلاَ يُبْصِرُ وَلاَ يُغْنِى عَنْكَ شَيْئًا **"Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?"**

O putlar seni işitip görmeyince hâlini bilemez, zikrini işitemez, itaatini göremez.

Faydalı bir şeyi celbetmek ve zararlı bir şeyi defetmek hususunda ellerinden bir şey gelmez.

Hz. İbrahim böyle diyerek babasını hidayete çağırdı, doğru yolda olmadığını açıkladı, en beliğ bir şekilde delil getirdi, yumuşaklıkla ve hüsn-ü edeple hakka davet etti. Şöyle ki: Dalaletini açıktan söylemedi. Onun yerine, sarih aklın hafif bulduğu ve meyletmekten bile kaçındığı şeylere ibadete sevkeden sebebi ondan sordu. Kaldı ki ibadet, tazimin en ileri şeklidir.

Hâlbuki ibadete ancak,

-Tam istiğna sahibi,

-Bütün nimetleri gönderen,

-Her şeyi yaratan, yaşatan ve öldüren,

-Bütün canlıları rızıklandıran,

-Ceza ve sevap veren Zat layıktır.

Hz. İbrahim şuna da dikkat çekti: Akıllı kişi, yaptığını doğru bir maksatla yapmalıdır. Bir şey her ne kadar hayat sahibi, temyiz gücüne sahip, işiten, gören, fayda ve zarara gücü yeten de olsa, şayet yaratılmış ise, melekler ve peygamberler gibi mahlûkatın en şereflilerinden de olsa, doğru kullanılan

akıl onu da kendisi gibi muhtaç ve vacip bir kudrete boyun eğiyor gördüğü için, ona ibadetten uzak kalmayı tercih eder. Nerede kaldı cansız, işitmeyen ve görmeyen bir şeye ibadeti makul görsün?!

Hz. İbrahim daha sonra hakka ve doğru yola sevketmek için babasını kendisine tâbi olmaya davet etti. Buna gerekçe olarak da, babasının ilâhî ilimden (vahiyden) payı olmadığını, aklın ise tek başına yetmediğini nazara verip şöyle dedi:

43- يَا اَبَتِ اِنِّى قَدْ جَاءَنِى مِنَ الْعِلْمِ مَالَمْ يَاْتِكَ **"Babacığım! Doğrusu sana gelmeyen bir ilim bana geldi."**

فَاتَّبِعْنِى اَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا **"O halde bana uy da, seni doğru bir yola eriştireyim."**

Hz. İbrahim bunları ifade ederken ne babasını aşırı cehaletle niteledi, ne de kendini üstün bir ilimle. Kendini, yolu daha iyi bilen biri olarak babasına yol arkadaşı gibi kıldı.

Sonra, babasının gittiği yolun faydası hiç olmamakla beraber zararı çok olduğundan, onu engellemeye çalıştı. Çünkü gerçekte babasının yaptığı şey, putlara tapmayı emreden o olduğu cihetle, şeytana tapmaktır.

44- يَا اَبَتِ لاَ تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ **"Babacığım! Şeytana tapma!"**

Hz. İbrahim, şeytana tapmanın çirkinliğine dikkat çektikten sonra, bunun zarar cihetini beyan etti. Şöyle diyerek bütün nimetlerin sahibi olan Allaha şeytanın isyan ettiğini anlattı:

اِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا **"Çünkü şeytan Rahmâna âsî oldu."**

Malum olduğu üzere, asiye itaat eden de asidir. Ve her asiden nimetlerin geri alınması ve kendisinin cezalandırılması uygun düşer. Bunun için Hz. İbrahim, babasını kötü bir akıbetten ve buna sevkeden şeylerden korkutmak isteyip şöyle dedi:

45- يَا اَبَتِ اِنِّى اَخَافُ اَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا **"Babacığım! Doğrusu ben Rahmân'dan sana bir azab dokunup da şeytana bir arkadaş olmandan korkarım."**

Ben senin lanette ve azapta şeytana dost olmandan, onunla sıkı fıkı beraberliğinden korkarım.

Veya ona dostlukta sabit olmandan korkarım. Çünkü, Allahın rızası sevaptan daha büyük olduğu gibi, şeytana dostluk da azaptan daha büyüktür.

Hz. İbrahim bunları hatırlatırken nazik bir üslûbla **"korkarım"** demesi, azabın gelmesi yerine **"dokunmak"**la ifade etmesi, azabı elif-lamsız söylemesi,

-Ya mücamele içindir.[9]

-Veya akıbetin gizli olmasındandır.

Muhtemelen, şeytanın o kadar taşkınlıkları içinde Hz. İbrahimin onun Allah'a isyanını söylemesi,

-Himmetinin Rabbanî şeylerde yüksekliğinden dolayıdır.

-Veya isyanın, diğer cinayetlerin de esası olmasındandır.

-Veya şeytanın isyanının Âdem ve nesline düşmanlığının bir neticesi olduğu cihetle, diğer taşkınlıklarına da tenbihte bulunmasındandır.[10]

46- قَالَ اَرَاغِبٌ اَنْتَ عَنْ اٰلِهَتِى يٰٓاِبْرٰهِيمُ "Dedi: Sen benim ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun ey İbrahim?"

Babası, Hz. İbrahimin şefkatli yaklaşımına ve irşatta lütfuna karşılık sertlikle ve kaba bir inatla mukabelede bulundu.

Ona ismiyle nida etti.

Onun "babacığım" deyişine, "yavrucuğum" diye karşılık vermedi.

İsmini başta söylemek yerine sonda söyledi.

Hayretini belirtir bir şekilde onun bu gayretini inkâr etti.

Sanki aklı olan kimse, o ilahlardan yüz çevirmez gibi bir üslûb kullandı.

Sonra da tehdid edip şöyle dedi:

لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهِ لَاَرْجُمَنَّكَ "Yemin ederim ki, eğer vazgeçmezsen seni muhakkak taşlarım."

Şayet ilahlar hakkında söylediklerine veya onlardan yüz çevirmene son vermezsen,

-Ya dilimle Seni perişan eder, kınarım,

-Veya ölünceye veya benden uzaklaşıncaya kadar Seni taşlarım.

وَاهْجُرْنِى مَلِيًّا "Uzun bir müddet benden uzak ol"

---

[9] **Mücamele**, muhatabı tasvip etmemekle beraber, onunla nazikçe konuşmak, gönlünü hoş tutmaya çalışmak.

[10] Yani, Allah'a isyan edenden, her türlü taşkınlık beklenir.

47- قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ **"(İbrahim) dedi: Selam sana!"**

Hz. İbrahim'in böyle demesi,

-Babasına bir vedadır.

-Onunla bir mütarekedir.

-Kötülüğe iyilikle bir mukabeledir. Yani, sana benden hoşa gitmeyen bir şey gelmeyecektir. Sana, seni üzecek bir şey demeyeceğim.

سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي **"Senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim."**

Lakin Rabbimden Senin için bağışlanma dileyeceğim, olur ki seni tevbe ve imana muvaffak kılar. Çünkü kâfir hakkında istiğfarda bulunmanın hakikati, Allahın mağfiretini gerektirecek şeye muvaffak kılınmasını istemektir.

Bunun açıklaması Tevbe sûresinde geçmişti.[11]

إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا **"Şüphesiz O, beni nimetleriyle kuşatmıştır."**

Şüphesiz Rabbimin bana olan iyilik ve lütfu çok fazladır.

48- وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ **"Ben, sizi ve Allah'tan başka çağırdığınız şeyleri terk ediyorum."**

Dinim için hicret ederek, sizden ve sizin Allah dışında taptıklarınızdan uzaklaşıyorum.

وَأَدْعُو رَبِّي **"Ve Rabbime dua ediyorum."**

Ve sadece O'na ibadet ediyorum.

عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا **"Rabbime duamda mahrum kalmayacağımı umarım."**

Sizin ilahlarınıza ibadetinizde eliniz boş olacak, çalışmanız boşa gidecek. Ben Rabbime ibadetimde öyle olmamayı umarım.

Hz. İbrahimin sözünün başında **"umarım"** demesi tevazu ve nefis terbiyesi içindir. Bu ifadesinde, dualara cevap ve sevap vermenin Allaha vacip olmadığına ve işin esasının sonucuna göre değerlendirilmesi gerektiğine bir tenbih vardır. Akıbet ise gayptır, belli değildir.

---

11 Bkz. Tevbe, 114

49- فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ **"Kavminden ve onların Allah'tan başka ibadet ettikleri şeylerden uzaklaşınca, biz ona İshak'ı ve Yakub'u ihsan ettik."**

İbrahim onlardan ve taptıklarından uzaklaşıp Şama hicret ettiğinde, o terk ettiği kâfirlere bedel Biz Ona İshakı ve Yakubu hibe ettik.

Denildi ki: Hz. İbrahim Şama giderken önce Harrana uğradı, orada Sare ile evlendi. Bu evlilikten Hz. İshak doğdu. Hz. İshakın evliliğinden de Hz. Yakup dünyaya geldi. Belki de bu iki peygamberin burada tahsisen zikri, bunların neslinden çok peygamberlerin gelmesi, kendilerinin "peygamberler şeceresi" olmalarındandır.

Veya Cenab-ı Hak Hz. İsmaili lütfuyla tek olarak zikretmeyi istemesindendir.

وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا **"Ve her birini peygamber yaptık."**

50- وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا **"Onlara rahmetimizden lütuflarda bulunduk."**

Biz onlara rahmetimizle nübüvvet, mal ve evlat verdik.

وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا **"Onlara yüksek bir lisan-ı sıdk verdik."**

Öyle ki, insanlar onlarla iftihar eder, onlara medhü senada bulunurlar.

Başka bir ayette Hz. İbrahimin **"Sonra gelecekler içinde benim için lisan-ı sıdk nasip eyle!"** (Şuara, 84) duası yer almıştı. Burada ise, o duaya icabet edildiği görülmektedir.

Lisandan murat, onunla meydana gelen şeylerdir. Arabın lisanı, onların luğatıdır. Bu lisanın sıdka (doğruluğa) nisbet edilmesi ve yücelikle tavsifi, onların insanların medh ü senasına layık olduklarına ve onların övülmelerinin,

-Aradan uzun asırlar geçmesine,

-Devletlerin farklı olmalarına,

-Milletlerin değişmesine rağmen gizli kalmayıp devam ettiğine delâlet içindir.

207. DERS

Peygamberler Yolu

51- وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ مُوسٰى **"Kitapta Musa'yı da an."**

اِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا **"Şüphesiz o, ihlasa erdirilmiş bir kuldu."**

O bir muvahhid idi, ibadetini şirk ve riya karıştırmadan sırf Allah için yapmıştı.

Veya yüzünü Allaha yöneltmiş, O'na teslim olmuş, nefsini masivadan çevirip Allaha hizmetkâr kılmıştı.

وَكَانَ رَسُولاً نَبِيًّا **"Ve rasûl bir nebi idi."**

Allah O'nu insanlara gönderdi. O da insanlara Allahtan haber verdi, O'nu anlattı.

Daha seçkin ve daha yüce olmakla beraber **"rasûl"** olma özelliği **"nebi"**den önce gelmesi, rasûl olarak gönderilmenin nebi olarak haber vermekten önce olmasındandır.[12]

52- وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْاَيْمَنِ **"Biz ona Tur dağının sağ yanından seslendik."**

Turun sağ tarafı, Hz. Musanın konumuna göre sağ tarafıdır. İlahi kelâm bu cihetten Hz. Musaya temessül etmiştir.

وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا **"Ve özel konuşmak için kendimize yaklaştırdık."**

Bir hükümdarın özel bir lütufla muhatabını huzuruna alması gibi, O'nu özel lütfumuza mazhar kıldık.

Ayet metninde geçen **"Neciy"** kelimesi yükseklik manasına da gelir. Bazı rivayetlerde Hz. Musanın semavatın fevkine yükseltildiği, hatta ilâhî kader kaleminin sesini işittiği söylenir.

53- وَوَهَبْنَالَهُ مِنْ رَحْمَتِنَآ اَخَاهُ هٰرُونَ نَبِيًّا **"Rahmetimiz sonucu, kardeşi Hârûn'u bir nebî olarak kendisine bahşettik."**

---

[12] **Rasûl ve nebi** arasında şöyle bir fark nazara verilir: **Rasûl,** müstakil şeriat sahibi olana, **nebi** de önceki şeriat sahibi bir peygambere tâbi olana denilir. Bu açıdan bakıldığında her rasûl nebidir, ama her nebi rasûl değildir.

Hz. Musa **"Ve bana ehlimden bir vezir ver. Kardeşim Harun'u."** (Taha, 29) diye dua etmişti. Cenab-ı Hak duasını kabul etti, kardeşini O'na vezir ve yardımcı kıldı. Hz. Harunun, Hz. Musa'dan daha yaşlı olmasına rağmen O'na destekçi kılınması, ilâhî rahmetin bir tecellisidir.

54- وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ اِسْمٰعِيلَ **"Kitapta İsmail'i de an."**

اِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ **"Çünkü o, vaadine sadık idi."**

Cenab-ı Hakkın Hz. İsmaili bu özellikle yâd etmesi, bununla meşhur olmasındandır ve bu babta bazı şeylerle vasfedilmesindendir. Bunlar başkasında o derece görülmeyen hallerdir. Mesela, babası tarafından kurban edilme durumu haber verildiğinde sabrı vaat etti ve şöyle dedi: **"Babacığım, sana ne emrolunuyorsa yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın."** (Sâffât, 102) ve sözünde durdu.

وَكَانَ رَسُولاً نَبِيًّا **"Ve rasûl bir nebi idi."**

Hz. İsmail hakkında hem rasûl, hem de nebi vasfının yer alması delâlet eder ki, rasûlün illa şeriat sahibi olması lazım değildir. Çünkü Hz. İbrahimin evlâdı, O'nun şeriatı üzere idiler.

55- وَكَانَ يَأْمُرُ اَهْلَهُ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ **"Ehline namazı ve zekâtı emrederdi."**

En önemli şeyle iştiğal olarak ehline namazı ve zekâtı emrederdi.

Burada, kişinin kendinden başlayarak kendine en yakın olanları da kemâle sevketmesini görürüz. Şu ayetlerde de bu manaya dikkat çekilmiştir:

"(Önce) en yakın hısımlarını uyar." (Şuara, 214)

"Ehline namazı emret." (Taha, 132)

"Ey iman edenler! Kendinizi ve ehlinizi ateşten koruyun." (Tahrîm, 6)

Denildi ki: Ayette geçen **"ehlinden"** murat ümmetidir. Çünkü her peygamber ümmetinin babasıdır.

وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا **"Ve Rabbinin nezdinde razı olunmuş biriydi."**

Sözleri ve fiillerindeki istikamet sebebiyle, Rabbi nezdinde razı olunmuş bir kimseydi.

56- وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ اِدْرِيسَ **"Kitapta İdris'i de an."**

Hz. İdris, Hz. Şitin torunu ve Hz. Nûhun babasının dedesidir.

İdris kelimesi "ders" ile aynı kökten gelir. Dersinin çok olması sebebiyle böyle bir lakabla anıldı. Rivayete göre Allahu Teâlâ O'na otuz sahife indirdi. Kalemle ilk yazandır. Astronomi ve hesab ilmiyle de meşgul olmuştur.

إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا **"Çünkü o, sıddık bir nebi idi."**

57- وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا **"Biz onu yüce bir konuma yükselttik."**

Yüksek bir konuma yükseltilmesi, kendisine verilen nübüvvet şerefi ve Allah yanında yakınlık derecesidir.

Denildi ki: Bundan murat, cennettir.

Denildi ki: Altıncı veya dördüncü semaya yükseltilmesidir.

58- أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا **"İşte onlar, Âdem'in ve Nûh ile beraber taşıdıklarımızın neslinden, İbrahim'in, İsrail'in ve doğru yola iletip seçtiklerimizin neslinden Allahın nimet verdiği nebîlerdir."**

"İşte onlar" ifadesiyle kastedilenler, Hz. Zekeriyadan Hz. İdrise kadar bu sûrede yâd edilen peygamberlerdir.

Allah bu zâtlara dinî ve dünyevî pek çok nimetlerde bulunmuştur.

"Nûh ile beraber taşıdıklarımızdan" ifadesi Hz. İdristen başka hepsini içine alır. Çünkü Hz. İbrahim Hz. Nûhun oğlu Samın neslindendi.

"İbrahimin zürriyeti", kendisinden sonra zikredilenleri içine alır.

"İsrail", Hz. Yakubtur. Musa, Harun, Zekeriya, Yahya ve İsa (aleyhimüsselâm) bu nesildendir. Bunda kızların çocuklarının da zürriyete dâhil olduğuna bir delil vardır.[13]

Bunlar, kendilerini hakka ilettiğimiz, nübüvvet ve ikram ile seçtiğimiz kimselerdendir.

إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا **"Kendilerine Rahmânın âyetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı."**

Ayetin bu kısmı, ayetin başında geçen **"İşte onlar"** kısmının haberidir.

---

13 Hz. İsa, babasız yaratıldığı için ancak anne cihetiyle İsrail soyundandır. Demek ki, anne cihetiyle de bir nesle mensubiyet olmaktadır. Nitekim peygamber efendimizin nesli kızı Hz. Fatıma yoluyla devam etmiştir.

Veya bu kısım müstakil bir cümle olarak da değerlendirilebilir.

İşte bu zâtlar nesep yönüyle şerefli, nefislerini terbiye etmiş, Allah nezdinde kurbiyete mazhar yüksek tabaka kimseler olmakla beraber O'ndan korkarlar, tam bir teslimiyetle O'na ibadet ederler.

Hz. Peygamberden şöyle nakledilir: "Kur'anı okuyun ve ağlayın. Şayet ağlayamazsanız, ağlar gibi yapın."

59- فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ اَضَاعُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ **"Derken bunların peşinden öyle bir nesil geldi ki, namazı zayi ettiler, şehevata** (hevâ ve heveslerine) **uydular."**

Namazı zâyi etmek,

-Ya onu terk etmek

-Veya vaktinde kılmamak şeklinde olabilir.

Hevâ ve heveslerine uymaları,

-İçki içmek,

-Üvey kız kardeşle evlenmeyi helâl saymak,

-Günahlara dalmak gibi nefsani arzuların peşinde gitme halleridir.

Hz. Ali (r.a.) ayetle ilgili olarak,

-Görkemli binalar yapmak,

-Bakanları hayran bırakan bineğe binmek,

-Şöhret elbisesi giymek şeklinde açıklama yapar.

فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا **"Bu yüzden azgınlıklarının cezasını çekecekler."**

Ayet metninde geçen **"ğayy"** kelimesi hakkında,

-"Şer,

-Azgınlığın cezası,

-Cennet yolundan sapmak,

-Cehennemde bir vadidir, öyle ki diğer vadiler ondan Allaha sığınır" şeklinde açıklamalar yapılmıştır.

60- اِلاَّ مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا **"Fakat tevbe edip iman eden ve salih amel işleyen bunun dışındadır."**

Ayetin bu kısmının tevbe ve imandan bahsetmesi, üstteki ayetin kâfirler hakkında olduğuna delâlet eder.

فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ **"İşte bunlar cennete girecekler."**

وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا **"Ve hiçbir haksızlığa uğratılmayacaklardır."**

Bunlara, amellerinin karşılığından bir şey noksanlaştırılmaz.

Ayette, onların önceki küfür hâllerinin tevbe sonrasında kendilerine bir zarar vermediğine ve mükâfatlarından bir şey eksiltmediğine bir tenbih vardır.

61- جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ **"Yani, Rahmânın kullarına gıyaben vadettiği Adn cennetlerine."**

Cennet onların gözünden uzak veya onlar bu cenneti görmedikleri hâlde Allah onlara vaatte bulundu.

Veya onların gayba imanları sebebiyle bu cenneti vaat etti.

إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا **"Şüphesiz O'nun vaadi mutlaka yerini bulacaktır."**

Şüphesiz, Allahın vaat etmiş olduğu cennete, bu cennet kendisine vaat edilenler geleceklerdir.

Şu mana da verildi: Şüphesiz O'nun vaadi yerini bulacak, gereği yerine getirilecektir.

62- لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا **"Onlar orada boş bir söz işitmezler, ancak "selam" işitirler."**

-Onlar o cennette boş bir söz işitmezler, bütün duydukları ayıptan, noksandan selâmette kalan sözlerdir.

-Veya selâmdan murat meleklerin onlara selâm vermeleri,

-Veya kendi aralarında selamlaşmaları olabilir.

-Veya buradaki istisna muttasıl kabul edilirse "onlar orada selâmdan başka boş söz işitmezler" manasına gelir. Böyle bir ifade,

"Onlarda düşman kuvvetleriyle savaşmaktan dolayı kılıçlarında gedikler açılmasından başka bir ayıp yok" denildiğinde aslında bunun bir ayıp olmaması gibi, cennette de selâmı işitmek elbette boş bir söz değildir.

-Veya bundan murat birbirlerine selâmetle dua etmeleridir. Cennet ehlinin böyle bir duaya ihtiyacı olmaması sebebiyle bu dua görünüşte bir çeşit boş ifade gibi olur. Ancak bu dua, ikram manasını ifade eder.

وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا **"Orada onların rızkı, sabah akşamdır."**

Ehl-i keyf olanların âdeti üzere onların rızıkları cennette sabah ve akşam verilir. Bu tarz iki öğün, zâhitlik ve yemeğe çokça rağbet göstermek arasında orta bir hâldir.

Denildi ki: Bundan murat rızkın devamı ve bol bol olmasıdır.

63- تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِى نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا **"Kullarımızdan takva sahibi olanları varis kılacağımız cennet, işte budur."**

Nasıl ki varis olan kişi, mirasına konduğu kimsenin mallarına sahip olur, onun gibi biz de takvalarının bir karşılığı olarak cenneti onlara veririz.

Varislik, bir mülke sahip ve layık olmada en kuvvetli bir lafızdır. Çünkü veraset yoluyla elde edilen mülkün fesih veya geriye almak şeklinde elden çıkması söz konusu değildir. Red veya iskat suretiyle de ibtal edilemez.

Denildi ki: Müttaki mü'minler, mevcut itibarlarına bir ilave olarak, cehennem ehli şayet itaat etselerdi elde etmiş olacakları meskenlere varis kılınırlar.

64- وَمَا نَتَنَزَّلُ اِلاَّ بِاَمْرِ رَبِّكَ ۚ **"Biz, Rabbinin emri olmadıkça inmeyiz."**

Ayet, Hz. Cebrail'in sözünü hikâye eder.

Hz. Peygambere Ashab-ı Kehfin ve Zülkarneynin kıssası ve ruh hakkında soru sorulmuş, ne cevap vereceğini bilememişti.

Hz. Peygamber vahyin hemen geleceğini umuyordu. Ama vahiy onbeş gün veya kırk gün gecikti. Hatta müşrikler, "Rabbi O'na veda etti, darıldı" demeye başladılar. Sonra bunları beyan eden ayetler nazil oldu. Hz. Peygamber Cebraile vahiyde gecikmemesini söyleyince, Hz. Cebrail bu ayetle geldi.

Ayet metninde geçen **"tenezzül"** ifadesi, peyderpey inmek demektir. Bazan da "inmek" manasında kullanılır.

Cebrail (as) bununla şu mesajı vermiştir: Bizim zaman zaman inişimiz, Allahın hikmetinin gereği olarak ancak O'nun emriyledir.

لَهُ مَابَيْنَ اَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذٰلِكَ ۚ **"Önümüzdeki-ardımızdaki ve bunların arasındakiler hep O'nundur."**

Bizim bulunduğumuz mekân ve mahallerden bir yerden başka yere intikalimiz, bazan inip bazan inmeyişimiz ancak O'nun emri ve dilemesiyledir.

وَمَاكَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ۚ **"Rabbin asla unutmuş değildir."**

Rabbin Seni unutup da terk etmiş değildir. Bizim gelmeyişimiz, bu ko-

nuda bize emir gelmemesindendir. Yoksa kâfirlerin zannı üzere Allahın Seni terk etmesi ve Sana veda etmesinden değildir. Bunda Cenab-ı Hakkın gördüğü bir hikmet vardır.

Denildi ki: Ayetin evveli, cennete giren müttakilerin sözüdür. Yani, Biz cennete ancak Allahın emri ve lütfu ile gireriz. O; geçmiş, gelecek ve şimdiki bütün her şeyin Malikidir. Bizim ikram olarak bulduklarımız ve ilerde bize verilecek olanlar hep O'nun lütfundan ve ihsanındandır.

Bu manaya göre **"Rabbin asla unutmuş değildir"** ifadesi, Allahın onların sözlerini teyidi olur. Yani, Senin Rabbin, amel edenlerin amellerini ve onlara bu amellere karşılık vaat ettiklerini unutmuş değildir.

65- رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا "O, göklerin, yerin ve bu ikisi arasında olanların Rabbidir."

Ayetin bu kısmı, Allah için unutma diye bir şey olmayacağının açıklamasıdır.

فَاعْبُدْهُ "O halde, O'na ibadet et."

وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهٖ "Ve O'na ibadet etmekte sabırlı ol."

Hitap, Hz. Peygamberedir. Yani, Seni unutmasının veya amel edenlerin amellerini unutmasının Rabbine asla uygun olmadığını bildiğinde O'na ibadete koyul ve ibadet hususunda sabırlı ol. Vahyin gecikmesinden ve kâfirlerin alay etmelerinden müşevveşiyet gösterme.

هَلْ تَعْلَمُ لَهٗ سَمِيًّا "Sen Onun ismini taşıyan başka birini bilir misin?"

Sen hiç ilah olarak isimlendirilmeye layık O'na denk birini bilir misin?

Veya "Allah" ismiyle bir başkasını bilir misin?

Müşrikler puta "ilah" diyorlar, ama asla "Allah" demiyorlardı. Bu da Allahu Teâlânın Ehadiyetinin (bir oluşunun) açık olmasındandır. Onun zâtı, hiçbir iltibas ve tartışmaya yol açmayacak şekilde kendisinin misli bulunmasından yücedir.

Ayetin bu kısmı, üstteki ibadet emrini takviye eder. Yani, O'nun misli olmadığı ve O'ndan başkasının ibadete layık olmadığı anlaşıldığına göre, elbette O'nun emrine teslim olmak, emredilen ibadeti yapmak ve ibadetin zorluklarına sabretmek gerekir.

208. DERS

Ölüm ve Ötesi

66- وَيَقُولُ ٱلْإِنْسَانُ ءَإِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا **"Ve insan şöyle der: Öldüğüm zaman, gerçekten diri olarak mı çıkarılacağım?"**

Burada **"insan"** sözünden murat insan cinsidir. Çünkü böyle bir söz, her ne kadar hepsi böyle demese de, bütün insanlık âleminde duyulabilmektedir. Bu, katil içlerinden biri iken şöyle denilmesine benzer: "Falan oğulları falanı öldürdü."

Veya **"insan"** sözünden murat, onlardan bilinen bazıları, yani kâfirlerdir.

Veya bundan murat Übey Bin Haleftir. Çünkü o, eline çürümüş bir kemik alıp ufalamış ve "Muhammed, bizler öldükten sonra diriltileceğimizi iddia ediyor" demişti.

"Diri olarak mı çıkarılacağım?"

"Ben öldüğümde topraktan veya ölüm halinden diri olarak mı çıkarılacağım?"

Bunu soru şeklinde ifade etmesinden murat, öğrenmek değil, ölümden sonraki hayatı inkâr etmektir.

67- أَوَلَا يَذْكُرُ ٱلْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْـًٔا **"O insan, daha önce hiçbir şey değilken kendisini yoktan var ettiğimizi hatırlamaz mı?"**

Şayet tezekkür ve teemmülde bulunsa, böyle bir şey demezdi. Çünkü, yoktan yaratmak; dağıldıktan sonra maddeleri bir araya getirmekten ve o maddelerde bulunan arazların (özelliklerin) bir mislini meydana getirmekten daha hayret verici bir durumdur.

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَٱلشَّيَاطِينَ **"Rabbine yemin ederim ki, elbette ve elbette biz onları şeytanlar ile birlikte haşredeceğiz."**

Cenab-ı Hak, **"Rabbine yemin ederim ki"** diyerek kendi ismini Peygamberine izafetle zikretti ve haşrin gerçek olduğuna kasem etti.

"Rabbine yemin ederim" denilmesinde Allah Rasûlünün şanını yüceltmek vardır.

"Şeytanlar"

"Şeytanlar" ifadesi evveline atıfla "şeytanları da haşredeceğiz" şeklinde anlaşılabilir. Veya "biz onları şeytanlarla beraber haşredeceğiz" manasını da ifade edebilir. Nitekim bazı rivayetlerde kâfirlerin beraber yaşadıkları şeytanlarla birlikte haşredileceği, her birinin kendisini saptıran şeytanla aynı zincire bağlı bir şekilde mahşer meydanına getirileceği anlatılmıştır.

İşte bu her ne kadar onlara mahsus ise de, bütün insan nevine nisbet edildi. Çünkü insanlar haşredildiklerinde, içlerindeki kâfirler şeytanlarla beraber getirilecekleri için, hepsi onlarla beraber haşredilmiş gibi olur.

ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ۚ **"Sonra onları muhakkak cehennemin çevresinde diz üstünde çöktüreceğiz."**

Böyle yapılması, ebedi saadete nail olan mü'minlerin Allahu Teâlânın onları nelerden kurtardığını görüp neşe ve sürurlarının artması içindir.

Şakî olanlar ise, cennet ehlinin sevaplarının karşılığını almak üzere cennete gittiklerini görecekler ve onların kendileri hakkında "işte hak ettiğiniz cezayı buldunuz" şeklindeki hâllerinden dolayı tamamen öfke ile dolacaklar, kendileri için hazırlanan azapla baş başa kalacaklardır.

Bunlar, maruz kaldıkları dehşetli hâlden ayakta durmaya mecalleri kalmayacak, diz üstü çökeceklerdir.

Veya diz üstü çökmeleri, sevap ve ceza öncesinde hesaba çekilmek için tutulmalarının bir gereği de olabilir. **"O gün her ümmeti diz çökmüş bir halde görürsün."** (Casiye, 28) ayetinin de işaret ettiği gibi, hesaba çekilen kimseler genelde sorgulama mahallerinde diz üstü çöküp beklerler.

Şayet burada **"insan"** ile özellikle kafirler murat ise, kendilerini zelil kılmak için hesap mahallinden cehennem kenarına böyle dizüstü çöktürülerek sevkedilmeleri mümkündür.

Veya diz üstü olmaları, maruz kaldıkları şiddetli haller sebebiyle ayakta durmaya mecalleri kalmadığından olabilir.

68- ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمٰنِ عِتِيًّا ۚ **"Sonra her zümreden Rahmân'a karşı en ziyade isyankâr hangileri ise, muhakkak ayırıp atacağız."**

İçlerinden en asi ve en azgın olanı ayırır, cehenneme atarız.

Ayette **"en ziyade isyankâr"** ifadesinden öyle anlaşılıyor ki, Cenab-ı Hak isyan eden kimselerden de çoğunu affeder.

Şayet ayet sadece kâfirlerle ilgili değerlendirilirse mana şöyle olur: Onla-

rın taifeleri içinde en ziyade isyan edenler ayıklanır, böylece sıra ile cehenneme atılırlar.

Veya bunlardan her biri, layık olduğu cehennem tabakasına gönderilir.

69- ثُمَّ لَنَحْنُ اَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ اَوْلٰى بِهَا صِلِيًّا **"Sonra o cehenneme atılmaya en layık olanların kimler olduğunu elbette biz en iyi biliriz."**

Bundan murat, küfür fırkalarının reisleri olabilir. Çünkü bunlar kendi dalaletleri ile beraber başkalarının da yoldan çıkmalarına sebebiyet verdiklerinden dolayı, azapları kat kat olacaktır.

70- وَاِنْ مِنْكُمْ اِلاَّ وَارِدُهَا **"İçinizden hiçbiri yoktur ki mutlaka oraya varacak olmasın."**

Mü'minler cehennemi görüp geçecekler, ateş onlara bir zarar vermeyecek, diğerleri ise o cehenneme yuvarlanacaklardır.

Hz. Cabirin rivayet ettiğine göre, Rasûlullaha bundan soruldu. O da şöyle buyurdu: "Cennet ehli cennete girdiğinde kendi aralarında şöyle derler: "Rabbimiz bize cehenneme girmeyi vaat etmemiş mi idi?"

Onlara şöyle denilir: "Siz o cehenneme ateşi sönük olduğu halde uğradınız."

Ama, **"Şüphesiz kendileri için tarafımızdan güzellik takdir edilenler ise, işte onlar oradan** (cehennemden) **uzak tutulanlardır."** (Enbiya, 101) ayetinden murat ise, onların cehennem azabından uzak olmalarıdır.

Denildi ki: Ayette bahsedilen cehenneme uğramaktan murat, sırattan geçmektir. Çünkü sırat, cehennemin üzerine uzatılmış bir köprüdür.

71- كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا **"Bu, Rabbinin katında kesinleşmiş bir hükümdür."**

Cehennem ehlinin cehenneme girmesi, Allahın kendine vacip kıldığı durumlardandır ve bunun gereğini yapmıştır. Böyle olacağını tersine hiç ihtimal kalmayacak şekilde vaat etmiştir.

72- ثُمَّ نُنَجِّى الَّذِينَ اتَّقَوْا **"Sonra takva ehlini kurtarırız."**

Müttaki olanlar ise, cennete sevkedilirler.

وَنَذَرُ الظّٰلِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا **"Ve zalimleri ise orada dizleri üzere çökmüş olarak bırakırız."**

Ayetin bu kısmı, cehenneme uğramaktan muradın onun etrafında diz

üstü bekletilmek olduğuna bir delildir. Mü'minler, o facirlerle beraber diz üstü beklemelerinden sonra onlardan ayrılırlar, facirler ise bulundukları hâl üzere çökmüş vaziyette orada kalırlar.

73- وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَىُّ الْفَرِيْقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَّاَحْسَنُ نَدِيًّا **"Ayetlerimiz kendilerine apaçık okunduğu zaman, o inkâr edenler, iman edenlere dediler ki: Bu iki zümreden hangisi mevki bakımından daha iyi, meclis ve topluluk itibariyle daha güzeldir?"**

Kur'anın lafızları gayet fasih, manaları ise ya doğrudan veya Hz. Peygamberin beyanıyla netice itibarıyla gayet açıktır. Mu'cize olduğu gün gibi ortada iken, inkâr edenler, iman edenlere "mü'min ve kâfir bu iki fırkadan kimin konumu daha iyi ve meclis olarak daha güzel" dediler.

Yani, onlar apaçık ayetleri işitip muarazasından ve herhangi bir müdahalede bulunmaktan aciz kaldıklarında, kendileri için söz konusu olan dünya hazlarıyla iftihar ettiler ve dünyada nasiplerinin fazla olmasıyla, kendilerinin Allah katında üstün olduğuna ve hallerinin güzelliğine delil getirdiler.

Şüphesiz onların bu değerlendirmesi,

-Duruma noksan nazarla bakmalarından,

-Ve dünya hayatının zadece zâhirini bilmelerinden kaynaklanmaktaydı.

Cenab-ı Hak şöyle diyerek onların hem fikirlerini ibtal, hem de kendilerini tehdit etti:

74- وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ اَحْسَنُ اَثَاثًا وَّرِءْيًا **"Hâlbuki biz, kendilerinden evvel, mal ve gösterişçe daha güzel nice nesilleri helak etmişizdir."**

Sonra da onlara verilen bu nimetlerin ikram değil istidraç olduğunu, üstün olma veya noksan olmada ölçünün ahiretteki duruma göre değerlendirilmesi gerektiğini şöyle beyan etti:

75- قُلْ مَنْ كَانَ فِى الضَّلٰلَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمٰنُ مَدًّا **"De ki: Kim dalalette ise, Rahmân ona çokça nimet - mühlet versin."**

Ey peygamber, Sen bunlara de ki: Dalalette olan kimseye Rahmân uzun bir ömür, bol nimetler versin.

Cenab-ı Hakkın dalalette olanlara mühlet vermesi

-Bir istidraçtır.

-**"Biz, onlara ancak günahları artsın diye mühlet veriyoruz."** (Âl-i İmran, 178) ve "(Onlara denir): **"Size düşünecek olanın düşüneceği kadar bir ömür vermedik mi? Hem size uyarıcı da gelmişti."** (Fatır, 37) ayetlerinde nazara verildiği gibi, onların mazeretlerini ortadan kaldırmaktır.

حَتّٰى اِذَا رَاَوْا مَا يُوعَدُونَ اِمَّا الْعَذَابَ وَاِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكَانًا وَاَضْعَفُ جُنْدًا **"Nihayet kendilerine vaad edilen azabı yahut kıyamet gününü gördükleri vakit, artık kimin mevkii daha fena ve yardımcıları daha zayıfmış bilecekler."**

"Nihayet kendilerine vaad edilen azabı yahut kıyamet gününü gördükleri vakit"

Ayetin bu kısmı, bir öncesine bağlı olarak "Rahmân, o dalalette olanlara kendilerine vaad edilen azap veya kıyamet gelinceye kadar müddet versin" anlamındadır.

Veya daha evveliyle alakalı olarak "O kâfirler, kendilerine vaat edileni görünceye kadar "hangimiz makamca daha hayırlı..." demeye devam ettiler" manasını ifade edebilir.

Ayetin **"azabı yahut kıyamet gününü"** kısmı, onlara vaat edileni tafsildir. Yani,

-Onlar ya dünyada azap görecekler,

-Ya da kıyamet günü azap göreceklerdir.

Dünyada azap görmeleri, Müslümanların dünyada onlara galip gelip, öldürerek veya esir ederek cezalandırmalarıdır.

Kıyamet günündeki azapları ise, maruz kalacakları zillet ve şiddetli cezadır.

İşte o zaman iki fırkadan hangisinin kötü konumda olduğunu bilecekler. Durumun, kendi tasavvurlarının aksi olduğunu, kendilerine verilen nimetlerin bir mahrumiyete ve azaba dönüştüğünü gözleriyle görecekler.

"Kimin mevkii daha fena ve yardımcıları daha zayıfmış bilecekler"

Burası, üstte geçen **"Bu iki zümreden hangisi mevki bakımından daha iyi, meclis ve topluluk itibariyle daha güzeldir?"** (Meryem, 75) ifadesine mukabildir. Meclisçe daha güzel olan kimsenin bulunduğu yerde

kavmin önde gelenleri, göz dolduran kimseleri bulunur. O meclis debdebeli ve şaşaalı olur.[14]

76- وَيَزِيدُ اللّٰهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى "Allah, hidayeti kabul edenlerin hidayetini artırır."

Cenab-ı Hak, şu dünya hayatında kâfire imkân ve mühlet vermesinin bir lütuf olmadığını beyan edince, mü'minin dünyadan nasibinin az olmasının da bir noksanlık olmadığını anlattı. Allah ona dünyadaki geçici lezzetlere bedel daha hayırlı olan hidayet nimetini vermiştir.

Ayetin bu kısmı **"De ki: Kim dalalette ise, Rahmân ona çokça nimet - mühlet versin"** (Meryem, 75) ayetine atfedilmesi de mümkündür. Sanki şöyle denildi: "Dalalette olanın dalaletini artırsın, ona mukabil durumda olanın da hidayetini artırsın."

وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا "Bakiyat-ı salihat, Rabbinin katında sevap bakımından da daha hayırlıdır, sonuç bakımından da daha hayırlıdır."

Bakiyat-ı salihat, daima insana fayda veren tâatlerdir. Buna, beş vakit namazda söylenenler, ayrıca "Subhanallah, elhamdülillah, la ilahe illallah ve Allahu Ekber" de dâhildir.

İşte, daimî fayda verecek bu salih şeyler, kâfirlere verilen ve kendisiyle iftihar ettikleri noksan-fâni nimetlerden elbette daha hayırlıdır. Çünkü mü'minlere verilenlerin neticesi daimî nimetler iken, onlara verilenlerin neticesi daimî pişmanlık ve azaptır.

"Sonuç bakımından da daha hayırlıdır."

Ayetin bu kısmı, mü'minlere verilenin akıbetine işaret eder.

Ayette geçen **"daha hayırlı"** ifadesi,

-Ya "hayırlı" anlamındadır.

-Veya "yaz kıştan daha sıcaktır" tarzında bir ifadedir.[15]

77- أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا "Şimdi, âyetlerimizi inkâr eden ve "Elbette bana mal ve evlat verilecektir" diyeni gördün mü?"

---

[14] Ama diğer âleme gidildiğinde bu şaşaanın ve topluluğun bir işe yaramadığı görülür.

[15] Yani, elbette mü'minlere verilenler diğerlerine verilenlere nisbetle kıyasa girmeyecek kadar hem sevap, hem de netice itibarıyla hayırlıdır.

Sebeb-i Nüzûl

Ayet, As Bin Vail hakkında indi. Habbab'ın ondan alacağı vardı, bunu istedi. As, "Muhammedi inkâr etmedikçe vermem" dedi. Habbab ise şu mukabelede bulundu: "Vallahi hayır! Ben Muhammedi ne hayatta, ne ölümde, ne de sen diriltildiğinde inkâr ederim!"

As dedi: "Ben diriltildiğimde bana gelirsin. Benim orada da malım, evlâdım olur, orda sana veririm."

"Gördün mü" üslûbu şu manaya işarettir: "Onlara, bu kimselerin durumundan sonra şu kâfirin kıssasını da haber ver."

78- اَطَّلَعَ الْغَيْبَ "Gayba muttali mi oldu?"

O kâfirin azamet ve şanı sadece Vahid u Kahhar olan Allahın bileceği gayba kadar uzandı mı ki, ahirette de kendisine mal ve evlât verileceğini söylüyor?

اَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًا "Yoksa Rahmânın nezdinde bir ahit mi aldı?"

Veya gayb âleminden bu konuda bir ahit mi aldı? Çünkü ahiretteki durumunu bilmek, ancak bu iki yoldan biriyle olur.

Denildi ki: Ahitten murat, kelime-i şehadet ve salih ameldir. Çünkü Allahu Teâlânın bu ikisine yapmış olduğu vaat, ahit vermek gibidir.[16]

79- كَلَّا "Hayır, asla."

Hayır, iş onun dediği gibi değil.

Bunda, onun kendisi hakkında yaptığı tasavvurda hatalı olmasına bir tenbih vardır.

سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ "Biz onun söylediklerini yazacağız."

Biz ona, bu sözünü yazdığımızı göstereceğiz.

Veya, düşmanın suçunu yazıp onun aleyhinde muhafaza edenin, ondan bunun hesabını sorması gibi, biz de böyle diyen bu kimseden intikam alacağız. Çünkü yazmak **"İnsan hiçbir söz söylemez ki onun yanında** (yaptıklarını) **gözetleyen** (ve kaydeden) **hazır bir melek bulunmasın."** (Kaf, 18) ayetinin de delaletiyle her söylenen söz için zaten sabit bir durumdur.

---

16 Çünkü kelime-i şehadeti söylemek ve salih amel işlemek, ahirette kurtuluş vesilesidir.

وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا **"Ve azabını uzattıkça uzatacağız."**

Layık olduğu azabı kendisine ulaştıracağız.

Veya;

-Yüce Allahı inkarı,

-O'na iftirası,

-O'nunla istihza etmesi sebebiyle azabını artıracağız, kat kat yapacağız.

Cenab- Hak bundan dolayı o kimseye olan şiddetli gadabına delalet etmek üzere **"medden"** kelimesini masdar olarak getirdi, azabın şiddetini te'kidde bulundu.

80- وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ **"Ve söylediklerine varis olacağız."**

Demiş olduğu mal ve evlada biz varis olacağız.

وَيَأْتِينَا فَرْدًا **"Ve o, tek başına bize gelecektir."**

Değil orada ilave olarak kendisine mal ve evlat verilmesi, kıyamet günü bize tek başına gelecek, dünyada iken yanında bulunan mal ve evlat olmayacak.

81- وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا **"Onlar, kendilerine izzet kazandırsın diye, Allah'dan başka ilâhlar edindiler."**

Kendilerini Allaha ulaştırsın ve O'nun nezdinde şefaatçi olsunlar diye O'nun madununda ilâhlar edindiler.

82- كَلَّا **"Hayır!"**

Hayır, asla. Bu ifade, onların bu şekilde izzet aramalarını inkâr etmektedir.

سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ **"(O batıl mabutlar) onların ibadetlerini inkâr edecekler."**

"O zaman, kendilerine uyulanlar kendilerine uyanlardan uzaklaşırlar." (Bakara, 66) ayetinde dikkat çekildiği gibi, bu batıl mabutlar onların ibadetlerini inkâr edecek ve "siz bize ibadet etmediniz" diyeceklerdir.

Veya şöyle de mana verilebilir:

Kâfirler o kötü akıbeti görünce, **"Sonra onların fitnesi, ancak şöyle demek olacak: Vallahi ey Rabbimiz, biz müşriklerden değildik."**

(En'am, 23) ayetinde nazara verildiği üzere, bunlara ibadet ettiklerini inkâr edecekler.

وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا **"Ve aleyhlerine dönüp zıd olacaklar."**

Buna da şu manalar verilebilir:

-Müşrikler, o batıl mabutlara izzet bulmak için ibadet etmişlerdi, ama tam zıddı olacak, bu ibadetleri yüzünden zelil olacaklar.

-Veya o batıl mabutlar bunların ateşlerinin tutuşturulacağı maddeler olacak, böylece azaplarına yardım edecekler.

-Veya o kafirler, daha evvel o batıl mabutlara ibadet ederken, ahirette zıddı olacak, inkâr edecekler. Bu mana verildiğinde, ayetteki "zıd" kelimesinin çoğul değil de müfret gelmesi, her ne kadar batıl mabutlar fazla da olsa, hepsi aynı neticeyi vermesindendir. Böyle olunca tek şey gibi olur.[17]

17 Ateşe atılan maddelerin çok farklı da olsa, yanmada müşterek olmaları gibi.

209. DERS

Rahman ve İnsan

83- اَلَمْ تَرَ اَنَّا اَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ **"Görmedin mi? Biz şeytanları o kâfirler üzerine gönderdik."**

Şeytanların gönderilmesi

-Musallat olmak,

-Veya yoldaş olmaları içindir.

تَؤُزُّهُمْ اَزًّا **"Onları kışkırtıp duruyorlar."**

Bu şeytanlar, onları teşviklerle, şehevî şeyleri sevdirerek günahlara kışkırtırlar,

Ayetten murat, geçmiş ayetlerin ortaya koyduğu üzere, hak bu kadar açık iken,

-Kâfirlerin sözleri,

-Azgınlıkta çok ileri gitmeleri,

-Küfürde ısrarları karşısında Hz. Peygamberi hayrete sevk etmektir.

84- فَلاَ تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ **"Öyleyse onlar hakkında acele etme."**

Onların helak olması için acele etme. "Bir an önce helâk olsunlar da ben de, mü'minler de bunların şerlerinden kurtulalım, arz bunların fesadından temizlensin" deme.

اِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا **"Biz onların günlerini sayıyoruz."**

Yani, "Aceleye lüzum yok. Zira onlar için sınırlı günler ve sayılı nefesler kalmıştır."

85- يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ اِلَى الرَّحْمٰنِ وَفْدًا **"O gün, takva sahiplerini heyet olarak Rahmân'ın huzuruna toplayacağız."**

Nasıl ki, hükümdarların huzuruna gidenler grup grup alınırlar, ikram ve nimetlere mazhar olurlar. Onun gibi, biz de takva ehli olan mü'minleri, rahmetiyle onları bürüyen Rablerine karşı heyetler halinde sevkedeceğiz.

Bu sûrede **"Rahmân"** kelimesinin sıkça geçmesinde önemli bir sır olsa gerektir. "Rahmân" kelimesinin geçtiği yerlerde Allahın büyük nimetleri-

nin sayılması ve bu nimetlere karşı şükredenlerle, nankörlük yapanların hallerinin açıklaması vardır.

86- وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ اِلٰى جَهَنَّمَ وِرْدًا **"Suçluları da suya koşan susuz develer gibi cehenneme sevk ederiz."**

Mücrimleri de, hayvanların sevki gibi susuz bir vasiyette cehennem ateşine süreriz.[18]

87- لاَ يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ اِلاَّ مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًا **"Rahmânın katında bir ahit** (söz) **almış olan kimseden başkaları şefaat edemezler."**

Allahın vaat ettiği üzere, iman ve salih amel gibi kendisini asilere şefaate kabiliyetli kılacak ve ehil yapacak niteliklere sahip olanlar dışında, o gün kimse şefaatçi olamaz. Zamir, müttakilere racidir.

Veya ayette geçen ahitten murat, **"O gün, Rahmân'ın kendisine izin verdiği ve sözünden hoşnud olduğundan başkasının şefaati fayda vermez."** (Taha, 109) da nazara verildiği gibi izindir..

Şöyle denildi: Ayetteki zamir mücrimlere raci de olabilir.

Şefaat edenler, o mücrimlere şefaatçi olmazlar. Ancak bunlardan her kim kendisini şefaat edilmeye ehil kılacak bir hâl taşıyıp bununla Rahmândan bir ahit almış olursa, böyle olanlara şefaat edilecek.

88- وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا **"Rahmân çocuk edindi" dediler."**

89- لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا اِدًّا **"Andolsun ki, siz çok çirkin bir şeyle geldiniz."**

Bunlardan önce gıyabî olarak bahsedilip, ardından **"siz çok çirkin bir şeyle geldiniz"** denilerek bunlara hitap edilmesi, onları daha şiddetli kınamak içindir ve Allaha karşı küstahlıklarını tescildir.

90- تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْاَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا **"Neredeyse, söyledikleri sözden gökler çatlayacak, arz yarılacak ve dağlar parçalanıp dağılacak."**

Yani, böyle bir söz, öyle dehşetli ve büyük bir küstahlıktır ki, duyulara hitap eder bir şekilde tasvir edilmek istense, gökler ve yer büyük ecram buna dayanamaz, bunun şiddetinden paramparça olurlar.

---

[18] Çoban, hayvanları suyun bulunduğu tarafa doğru sürer. Ama ahirette mücrimlerin susuzluktan yanıp tutuştukları hâlde sürülecekleri yer cehennem ateşi olacaktır.

Veya şöyle de mana verilebilir: Böyle çirkin bir söz, Allahın gadabını celbeder. Şayet hilim sahibi olmasaydı, bunu söyleyenlere karşı gadabından âlemi harap eder, dağlar gibi unsurları un ufak hâle getirirdi.

91- اَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًا **"O Rahmân'a çocuk isnad ettiler diye..."**

92- وَمَا يَنْبَغِى لِلرَّحْمٰنِ اَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا **"Hâlbuki Rahmân'a çocuk edinmek yaraşmaz."**

Ayette, hükmün Rahmâniyet sıfatına terettüp ettirilerek **"Rahmâna bir çocuk edinmek yaraşmaz"** denilmesinde şuna dikkat çekilmiştir:

Allahın dışında olan her şey ya nimettir veya kendisine nimet verilendir. Böyle olunca

-Bütün nimetler kendisinden gelen,

-Bu nimetlerin usul ve füru'larının sahibi olan Zat, elbette onların cinsinden değildir. O hâlde, böyle bir Zatın çocuk edinmesi nasıl söz konusu olur?

Sonra bunu açık olarak şöyle bildirdi:

93- اِنْ كُلُّ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اِلَّآ اٰتِى الرَّحْمٰنِ عَبْدًا **"Göklerde ve yerde bulunan hiçbir kimse yoktur ki Rahmân'ın huzuruna kul olarak çıkmasın."**

Her bir varlık O'nun memlûkudur, ubudiyetle ve boyun eğmek suretiyle O'na sığınır.

94- لَقَدْ اَحْصٰيهُمْ **"And olsun ki** (Allah) **onların hepsini kuşatmıştır."**

Allahu Teâlâ, bütün varlıkları kuşatmıştır. Hiçbiri O'nun ilim dairesinden ve kudret alanından hariç değildir.

وَعَدَّهُمْ عَدًّا **"Ve onları bir bir saymıştır."**

Allah, onların

-Şahıslarını,

-Nefeslerini,

-Fiillerini tek tek saymıştır. Çünkü O'nun nezdinde herşey belli bir mikdar iledir.

95- وَكُلُّهُمْ اٰتِيهِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَرْدًا **"Kıyamet günü onların herbiri Onun huzuruna tek başına çıkacaktır."**

Onların hepsi kıyamet günü Allahın huzuruna, yanında ona uyacak ve

yardım edecek kimse olmadan tek olarak gelir. Böyle olunca, bunların hiçbirinin Allaha çocuk olarak nisbet edilmesi, O'na şerik kılınması söz konusu olamaz.

96- إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا **"İman eden ve salih amel işleyenler var ya, Rahmân onları sevdirecektir."**

Allah, iman eden ve salih amel işleyenler için kalplerde sevgi meydana getirecektir. Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir:

"Allah bir kula muhabbet ettiğinde Cebraile der: "Ben falana muhabbet ettim, sen de onu sev." Böylece Cebrail de ona muhabbet eder. Sonra Cebrail sema ehline nida eder: "Allah falanı seviyor, siz de onu sevin." Böylece sema ehli de onu sever. Sonra o kimse için yeryüzünde de sevgi bırakılır."

Ayette, bu sevginin gelecek zaman sığasıyla anlatılması şu cihetlerden olabilir:

-Sûre, Mekkî sûrelerdendir. Mekke döneminde mü'minler kâfirler arasında sevilmiyor, kendilerine buğzediliyordu. Allahu Teâlâ bu ayetle, İslâm kemâle erdiğinde mü'minlerin sevileceğini vaat etti.

-Veya ayette vaat edilen durum kıyamette gerçekleşecektir. Hesap günü mü'minlerin haseneleri herkesin içinde arzedilecek, kalplerinde olan kin ve düşmanlık gibi kötü duygular kendilerinden alınacak, böylece hepsi birbirini sevmiş olacaktır.

97- فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنْذِرَ بِهِ قَوْمًا لُّدًّا **"Biz onu** (Kur'ân'ı) **senin dilin üzere kolaylaştırdık ki, müttakileri onunla müjdeleyesin, inat edenleri de uyarasın."**

98- وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ **"Hem onlardan önce nice nesilleri helak ettik."**

هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا **"Onlardan hiçbirini görüyor musun, yahut onların hafif bir sesini işitiyor musun?"**

Ayet, kâfirler için bir korkutma ve Hz. Peygamber için de onları uyarma hususunda bir cesaretlendirmedir.

Hz. Peygamberden şöyle nakledilir:

"Meryem sûresini okuyana, Hz. Zekeriya, Hz. Yahya, Hz. Meryem ve Hz. İsayı ve bu sûrede zikredilen peygamberleri yalanlayan ve tasdik edenler ve dünyada Allaha dua eden ve etmeyenler sayısınca haseneler verilir."